BLAGA MIHOC

PEREGRINUL ŞI UMBRA

ORADEA, 2010 **Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României**
MIHOC, BLAGA
Peregrinul şi umbra / Mihoc Blaga. - Oradea : Primus, 2010
ISBN 978-973-1975-54-2
821.135.1-94
Culegere şi indici: Rozalia Varga
Tipar:
Oradea, str. Nicolae Jiga nr.31
Tel.: 0729 845 1 60, 07BB 845 1 60
Tel./ Fax: 0259 472 640
e-mail: metropolis@rdsor.ro Motto

Adevărul este ca apa rece care face rău doar dinţilor stricaţi.
Nicolae lorga

CUPRINS

Povestitorul din apele oglinzii *(Florin Ardelean) / 9*
Către cititor /*15*
Cei şase ani de acasă /17
Şcoala elementară / 63
Elev la liceul din Beiuş / 131
Anii studenţiei /189
Profesor la liceul din Beiuş / 277
Muzeograf la Baia Mare / 307
Muzeograf la Oradea / 355
Profesor la Universitatea Babeş-Bolyai / 431
Imagini / 445
Indice/449

POVESTITORUL DIN APELE OGLINZII

La o adică, nu este prea comod să te apuci să-ti scrii memoriile.
E ca şi când ti-ai rememora, pe cât de fugitiv pe atât de acut, viaţa, cu un minut înainte de clipa execuţiei. La limită, este o judecată cu moartea. Firește, plutonul de execuţie este unu] fictiv, dar, vai!, oricând gata de a intra pe linia de ochire. Apoi, nu este facil să stai în faţa ta însăţi, pentru a-ti scana foaia de parcurs, cu meticulozitate de oculist şi discernământul celui care ştie să selecteze grăuntele faptelor semnificative de neghina întâmplărilor de duzină. Ca administrator-delegat al vieţii tale, eşti responsabil nu doar de cum o trăieşti, ci, iată, şi de cum o împărtăşeşti altora.
Blaga Mihoc s-a decis să ne provoace. De regulă, memoriile sunt redactate antum pentru o editare postumă, poate tocmai pentru că există un indice de vulnerabilitate pe care mărturisirea îl riscă atunci când personajele şi naratorul aparţin aceluiaşi plan de existenţă. Cineva spunea, crud, dar profund, că viaţa este un cimitir al luciditălilor retrospective, iar altcineva insista pe imposibilitatea memorialisticii de-a dejuca trucul amorului de sine. Altfel spus, cel ce-şi deapănă viaţa este prizonierul propriului sine, ademenit de vanitate să se pună bine cu lumea, cu lectorii raportului despre ceea ce-a înfăptuit în viaţă. Mizerii, speranţe, iubiri, eşecuri, zbateri, lacrimi, încordări, disperare, lehamite, luptă, răutate, îngăduinţă, vehemenţă, resemnare, pedeapsă - iată ingredientele la pachet ce intră în reţetarul de serviciu al acelui aluat din care suntem plămădiţi pentru a înfrunta destinul. In doze diferite, viaţa ne atinge cu trăiri uneori BLAGA MIHOC
cu totul nedorite, alteori diafane, dar fără putinţă de-a le convoca altfel decât la examenul reveriilor fanate.
Poetul are un anume tip de acces la memorie, politicianul, evident, un altul, iar sportivul va căuta să-şi evalueze viaţa în funcţie de performanţe, de recorduri şi de clasament. Pentru un istoric, aşa cum se întâmplă să fie Blaga Mihoc, viaţa înseamnă o colecţie semnificativă de fapte şi de personaje. El are imensul avantaj de-a fi, prin profesiune, un maestru în analiza trecutului, un virtuoz al spectralului, un administrator al umbrelor şi urmelor. Intervine însă un punct sensibil, care riscă să provoace anamorfoze şi derute: centrarea pe sine. Viaţa nici unuia nu este un marş triumfal. Multe sincope, umilinţe ori lucruri care pot atrage oprobii morale din partea judecătorilor cu vervă de inchizitor pot fi ascunse sub covorul cu rol de închisoare pentru reziduuri inavuabile.

Cine are poftă să-şi sacrifice reputaţia într-o lume a amăgelilor şi dezertărilor etice aproape fatale? în fond, nu-i aşa?, zilnic ne tocmim cu noi înşine. Uneori ieşim bine, alteori urât dintr-o pugilistică în care arta compromisului se insinuează glorios în intervalul dintre înger şi diavol. De câte ori într-o viaţă nu ne avortăm spontan principiile? Se poate întâmpla şi invers - să fim protagoniştii de context ai unor clipe de eroism demn şi teatral, exact în momentul în care credeam despre noi înşine că suntem, dacă nu abjecţi, atunci iremediabil detestabili. Miraculos, *ne* supravieţuim...

Blaga Mihoc este un povestitor adiat de savorile seducţiei. Mă bucur de privilegiul de-a fi stat adesea în compania sa şi de a-i fi ascultat, pierdut în gânduri, surâsuri ori chiar hohote de râs, istorioarele, micile întâmplări cu protagonişti de toată isprava, ori doar otrepe, în decoruri dintre cele mai diverse, uneori stranii sau chiar incredibile. O anume relaţie de comunicare specială face posibilă ieşirea din banalitatea duratei, înspre trăirea graţiei. Doar un povestitor cu sânge albastru are putinţa acestui miracol.

Autorul memoriilor de faţă se află, nesmintit, în căutarea asiduă a timpului revelator, a acelei secvenţe proustiene prin
care eul profund, istovit de poverile lumescului, îşi găseşte limanul înţelegerii şi liniştea îndurării. O viaţă de om se aşterne, pagină după pagină, într-un discurs care frapează prin limpezime stilistică şi măiestria cu totul aparte cu care sunt zugrăvite portretele celor întâlniţi, uneori pasager, alteori mult mai stăruitor. Fie că este vorba despre dascălii Beiuşului, imediat după al doilea război mondial, de magistrii Clujului academic de la începutul anilor '60, de personajele trăitoare în Maramureşul pitoresc ori în Bihorul deceniilor din urmă, schiţele de portret realizate de Blaga Mihoc au capacitatea uluitoare de a lumina, graţie unui amănunt anatomic, aparent inofensiv şi neglijabil, chiar sufletul sau caracterul unuia sau altuia. Nu ştiu dacă un neg în colţul gurii, un rictus, timbrul vocal ori mişcările sacadate ale mâinii sunt ferestrele prin care ni se vede fiinţa ce se crede atât de bine disimulată, dar cu certitudine autorul cărţii ştie să selecteze acele caracteristici prin care insul îşi trădează firea. Tocmai de aceea personajele prinse într-o sarabandă a întâmplărilor de tot felul trec dincolo de pojghiţa unui realism de structură, primind o aură ce le poate transfigura, adesea, placiditatea şi insignifianţa.

Firește, orice memorialist practică o mărturisire cenzurată. Blaga Mihoc nu face excepţie. Discreţia îi obligă să fie eliptic. Decupajul realizat într-o viaţă cu destule episoade demne de-a rămâne consemnate într-o posteritate, la urma-urmei, tot mai fascinată de ea însăşi, convinge prin acurateţea descriptivă, prin tâlcul ce transcende epicul, prin remarcile şi sentinţele morale îndrăznite de autor, mai tot timpul îndurător cu proştii ori tăntălăii şi exigent doar cu cei capabili de-un gând expresiv. Apoi, memorialistul îşi supune unei tăceri asurzitoare acele, cum să le numesc?, spasme ale senzualităţilor preaomeneşti. Ne-spunerea lor este motivată, fără nici un fel de dubiu, aruncând această dimensiune a biografiei răsfirată epic aici într-un spaţiu sinonim cu acela al misterelor eleusine. Blaga Mihoc are un farmec aparte, fapt care i-a adus numeroşi prieteni, dar şi mereu repetabile desfătări, despre care e în drept să nu producă vreo dare de seamă pentru vulg. Din acest punct de vedere, memoriile acestuia sunt, dacă ar fi să parafrazez titlul unui celebru film al lui Nikita Mihalkov, o *piesă neterminată.* De altfel, pudorile legitime ce drămuiesc excursul memoriei îmi aduc aminte de un episod citit în *Muntele vrăjit.* Hans Castorp, eroul lui Thomas Mann, îşi trăieşte iubirea deghizată faţă de Clavdia, femeia ce-i tulburase sosirea în sanatoriu, visând-o de două ori într-o noapte cum îi întinde palma pentru a i-o săruta (o palmă de altfel neîngrijită, cu degete scurte şi pielea din jurul unghiilor cam roasă). Chiar atunci bărbatul este zguduit de-o senzaţie intensă de voluptate, similară acelei experienţe iniţiatice petrecută la un anume moment în viaţă, în care tocmai „se eliberase de jugul onoarei şi se bucurase de foloasele nemărginite ale ruşinii". Cartea de faţă nu este, aşadar, destinată *voyeur-rilor* ahtiaţi de-o privire hulpavă aruncată pe gaura cheii, în budoarul răzbătut de şoapte şi dulci oftaturi. Regretele multora nu pot fi decât repertoriate tardiv...

Autor a nu mai puţin de 13 cărţi de istorie şi a sute de articole, posesor al unei memorii prodigioase, profesor universitar admirat de multe generaţii de studenţi, Blaga Mihoc şi-a permis răgazul să se aplece, în sfârşit, şi asupra lui însuşi. Mi se pare a fi cea mai temerară incursiune în trecutul cu care este, de altfel, atât de familiar, poate pentru că proximitatea cea mai intimă presupune riscuri de asumare şi de investigare cu mult mai mari decât descifrarea documentelor căzute în uitarea agonică a arhivelor. Măsurarea cu sine, iată ceasul

adevărului pentru oricine, dar mai ales pentru un istoric cu vocaţie. Curajul de a-ţi scrie memoriile presupune atitudine, generozitate şi-o infinită melancolie. Este clipa adevăratei priviri în oglinda ale cărei *ape* te pot scufunda iremediabil sau te pot ridica în vraja de dincolo de teamă şi uitare.
A scrie memorialistică este, în esenţă un exerciţiu de *dictie* aplicat caracterului. El presupune deopotrivă tristeţea introspectiilor fruste, dar şi savoarea cu putere de drog a croazierei prin *timpul regăsit.* Blaga Mihoc este peregrinul înţelept şi candid aflat pe itinerarul desenat de propriile umbre. Povestea sa (in)completă este convingătoare tocmai pentru că este în mod prealabil subiectivă.
închid ochii şi îl văd perorând, cu faţa luminată, cu gesturi largi, evocând un ciob de aducere aminte. Calc aproape zilnic prin muzeul al cărui custode este Povestitorul; de multe ori repetăm a suta oară o întâmplare cu Radu Enescu, un episod din biografia lui Viorel Horj, îl evocăm pe Crăciun Bejan, îi bârfim pe *pisălogi,* sau ne amuzăm de cine ştie ce sau cine. Totdeauna benign, râzând potopitor. Uneori, îl ascult recitând interminabil din... Caragiale. Nu încape nici o îndoială - cel mai mare personaj al acestei cărţi are numele scris chiar pe copertă. Blaga Mihoc îşi restituie timpul aşa cum l-a trăit - pasional şi fermecător.
Florin Ardelean

CĂTRE CITITOR,

Am încercat, iniţial, să redactez aceste subiectivităţi, pe baza unor vechi caiete de însemnări, un fel de jurnal lăbărţat, lung, dar cu lacune. Am constatat, însă, că preluarea datelor din acestea mă stânjenea în şirul narării, mă bloca în banalul cotidian de odinioară, şi de aceea am renunţat la ele. Ca atare, tot ce apare în acest volum, tipărit ca si alte cărţi ale mele cu sprijinul material al episcopului greco-catolic de Oradea, Dr. Virgil Bercea, provine din *memoria* autorului, mai vie când se leagă de trecutul îndepărtat şi mai inertă când se referă la cel *recent.* De aici şi deosebirea între *volumul întâmplărilor* din primii 45 de ani de viaţă şi cel al ultimelor 20, *catagraftati* sumar, pe câteva jaloane, cu referinţă la ceea ce a pătimit *povestitorul,* în limita *posibilului* şi a *verosimilului.*
N-am putut evita referirile la unele personaje vii, contemporane, cu bune în majoritatea lor, dar şi cu scăderi, aşa cum le-am perceput, fără intenţia de a le denigra, dar nici a le ascunde defectele sub covor. De altfel consimt la ideea lui Gheorghe Grigurcu că memoriile trebuie

publicate antum, căci tipărirea lor postumă este o laşitate, „o fugă, nu numai de confruntarea cu contemporanii, atacaţi, s-ar putea zice, pe la spate, ci şi de propria ta conştiinţă, emiţătoare de judecăţi, de impresii şi analize, căreia nu-i acorzi suficientă încredere".
Blaga Mihoc
Oradea, 12 mai 2010

CEI ŞASE ANI DE ACASĂ

Şi după tată şi după mamă port acelaşi nume - Mihoc, veritabilă dovadă asupra obârşiei ţărăneşti a familiei noastre, căci el are provenienţă străină, denominând o poreclă - aceea de „Tândală", intrat în basmologia populară maghiară ca „încurcă lume", sau om stângaci, *prost,* necultivat, care în loc să închidă uşa ieşind din casă, o scoate din ţâţâni şi o duce în spate acolo unde merge. Acest lucru nu înseamnă însă că strămoşii mei ar fi fost alohtoni, căci i-am aflat rostuiţi în satul Sălişte de Beiuş, de unde provine tatăl meu Graţian (Grecu) (l oct. l920 - 4 aug. 2006) încă în 1588, apoi în 1721, consemnaţi în *catastifele* de impozitare (urbarii), alături de alţii, cu alte nume, ca Fitero (Filero), Gane, Goia (Goja), Pituţ (Pritutz), Popa, Stupina (Stipina). Familia mamei mele Aurina, născută tot Mihoc (14 aug. 1921, care trăieşte şi în prezent) provine tot din Sălişte, de unde bunicul ei, pe nume Florian Mihoc (Florică a Bilani) a venit în Talpe, un sat aflat în apropiere, la circa l km de Sălişte de Beiuş, la „tălpile" unor dealuri care-l flancau, pomenit în acte tot pe la 1588 şi 1721. In el locuiau, pe atunci, câteva familii, şi anume: Boldor, Cinade, Ciupa (Cipa) ,Liber, Novac, Pa vel, Ureche (Oreg) etc. Pe când eram de vârsta şcolară bunicul dinspre tată, pe nume Blaga Mihoc (Blăguţa) (1890-1960) şi un văr al acestuia, tot cu acelaşi nume (1912-1983), mi-au povestit că mihoceştii ar fi venit în Sălişte din zona de şes, probabil de pe lângă Ursad sau Beliu, din motive de ei ştiute, nu fără a suspecta că ar fi fost certaţi cu legile. De altfel, în anii copilăriei mele, se vorbea că mulţi dintre sălişteni fuseseră, în vechime, ba chiar până la primul război mondial, hoţi de animale, şi în special de cai, unii dintre ei acţionând prin satele de la poalele munţilor, de unde porneau cu *prada,* pe jos, la târgul din Oradea sau Pâncota şi o vindeau cât mai repede cu putinţă. Unul dintre aceştia, poreclit Zică (de la Zaharia), decedat în 1935, furase, prin 1912, o pereche de boi de prin părţile Vaşcăului şi a mers cu ei la târg la Oradea, într-o zi de luni. Pentru a evita să fie prins, el n-a stat lângă *marfa,* lăsându-l acolo pe fiul său Ştefan sau Iştvanu (1898-1980), pe care l-am cunoscut şi eu, încă de pe când eram copil. Cei păgubiţi suspectau că hoţul ar putea fi prezent cu boii furaţi la vreun târg şi se aflau

şi ei atunci în Oradea. La un moment dat o ţărancă s-a apropiat de boi şi de însoţitorul lor Iştvanu, care avea cel mult 14 ani, şi-a început să strige „Tulai, tulai, măi Ioane, da hai să vezi boii noştri!" Zică se afla prin preajmă, dar era înţeles cu băiatul cum să procedeze. Ţăranul şi ţăranca au cerut copilului să le spună unde-i părintele său. Iştvanu le-a zis că merge să-l caute şi dus a fost, lăsând totul baltă. Păgubiţii şi-au putut recupera, astfel, boii, fără de care nu-şi puteau asigura existenţa. De notat că Zică sau Zaharia, Iştvanu sau Ştefan, purtau numele de familie al subsemnatului, adică pe acela de Mihoc.

Aceste metehne, răspândite printre săteni, subiacente unei moralităţi precare, născută dintr-un creştinism cu „pojghiţă subţire", neasumat, erau, în ultimă instanţă, un efect al condiţiei materiale mizerabile în care îşi duceau existenţa membrii comunităţilor sociale de aici, pripăşite pe un sol sărac, nefertil, impropriu realizării de venituri suficiente.. E drept că viaţa grea se îngemăna şi cu nepăsarea, sau cu lipsa preocupărilor de a o îmbunătăţi prin ocupaţii auxiliare, pretabile în acea zonă de munte. Bunicii mei dinspre părinţi, amintitul Blaga Mihoc dinspre tată, şi Terente Mihoc (1882-1957) dinspre mamă, aveau fiecare câte 10-12 ha de pământ, dar familia lor era numeroasă, primul având nu mai puţin de 7 copii: Nicolae (1917 -2010), Graţian fiind, cum am spus, tatăl meu, Marian (1922- 2009), Floare sau Florica, (1926, care trăieşte şi azi), Ioan (1928-1984), Gheorghe sau Ghiuri (1931-1998) şi Vasile sau Lica (1935-2005), iar cel de al doilea 11, adică pe Vasile (1908-1964), Gheorghe sau Ghiurca (1912-1983), Blaga sau Blagu (1914-1984), Măria (1917-1995), Silvia (1919-1990), Aurina, care este mama mea, Ecaterina sau Trina (1925-2004), losana sau Saria (1925, care trăieşte şi azi), Aurel (1927-1990), Florian (1930-1986) şi Alexandru (1934-1998). Bunicile erau, dinspre tată Ana, (1898-1977), iar dinspre mamă Veronica, „rebote/ată" de soţ Anuţa (1889-1955). Cel mai apropiat de mine, dintre unchii dinspre tată, a fost Marian, pe care mi-l amintesc din primii ani ai copilăriei, ca fiind îmbrăcat totdeauna frumos, cu o bluză sau veston militar „reformat", încheiat la gât, cu faţa limpede, trăsături regulate şi vorbă domoală. De aceea îl şi botezasem unchiul cel mândru, în contrapunct cu altul, mai tânăr, loan, iniţial neîndrăgit de mine, pentru că într-o zi m-a dus cu carul „pe Faţă", adică „în hotar", o zonă denumită aşa întrucât era expusă soarelui toată ziua, şi unul dintre boi, chinuit probabil de muşte, a început să alerge, târându-l după el şi pe celălalt, în aşa fel încât lesele atelajului, aflat în acel moment pe o pantă, s-au rostogolit asupra mea, speriindu-mă foarte rău. Ulterior, în anii de şcoală, m-am apropiat de

acest unchi foarte tare, vizitându-l în vacanţe în mai multe rânduri la Grabaţi şi Comicsul Mare în Banat, unde lucra ca şef de post la miliţie. Era extrem de simpatic, vesel şi foarte generos cu mine, căci în timp ce mă aflam la Cluj, la studii, mă vizita sau îmi trimitea pachete sau bani. A murit repede, la doar 56 de ani, după ce şi-a pierdut soţia, decedată de pe urma unei leucemii galopante, înaintea sa cu vreo 6-7 ani. Era foarte glumeţ şi mi-aduc aminte că într-o iarnă, pe vremea când se tăiau porcii, adică în decembrie 1963, mă aflam la el la Lenauheim. Acolo făcea serviciul într-o clădire aproape de cea în care se născuse Lenau, marele poet şvab din Banat, împreună şi ajutat de un domn pe care nu-l cunoşteam, în fiecare dimineaţă se urca pe umerii statuii. Văzându-i şi crezând că, probabil, o studiază în vederea restaurării, i-am întrebat ce urmăresc. Pişicher, unchiul mi-a spus că de fapt s-a urcat pe statuie să privească în zare, spre a vedea de unde *iese fum,* adică unde se pârjoleşte vreun porc tăiat, pentru a merge acolo ca *să controleze cartea de imobil,* adică să fie invitat la ospăţ. A fost însurat de trei ori, ultima dată cu o tânără de 18 ani, el fiind de 26. La cununia cu aceasta n-a pomenit nimic despre ce fusese înainte, în conivenţă fiind cu ofiţerul stării civile, obligat pe atunci să pună întrebări mirii or cu privire la eventualele căsătorii anterioare, într-una din zile, pe când se întorcea vesel, fredonând un cântec, de la slujbă, o găseşte pe nevastă-sa plânsă şi obidită. Când a întrebat-o ce are, ea i-a spus: „Nelule, dragă mor. Tu ai mai fost căsătorit". El recunoaşte, spăşit, că într-adevăr aşa e, iar când îl ia la rost că de ce n-a spus, răspunde: „tot pe limbă-mi era să-ti spun, dar am uitat". A avut un singur fiu, pe Văii, născut în toamna lui 1955, ajuns maior de miliţie (poliţie), pensionat de boală prin 2002, în urma unui infarct, ca ofiţer la serviciul „doi şi jumătate". Mai tânăr ca mine cu aproape 13 ani, în vacanţele petrecute, ca student, la ei în familie, la Variaş, îl duceam cu mine la vânătoare, folosind puşca tatălui său. Era un băiat slăbuţ, palid, sperios şi plângăcios. îmi spunea „Dăguţă", în loc de Blăguţă, (diminutiv de la Blaga), cum mă „strigau" părinţii. Acum trăieşte singur, împărţind *tovărăşeşte* cu soţul ei, după câte am auzit, pe o cucoană care-i găteşte şi-i spală.

Dintre verişorii mei primari, şi aceştia au fost mulţi, căci mulţi erau şi unchii şi mătuşile mele, cel mai bine mă înţelegeam cu unul pe care-l chema loan, zis Onişor sau Nişu, fiu al unchiului meu Gheorghe (Ghiurca), cel după mamă. Cu el *m-am trezit,* cum se zice în Bihor, de la începuturile luării cunoştinţei de sine, petrecând, când în casa lor, când

în cea a bunicului Terente, cel după mamă, aflată peste drum de a unchiului Ghiurca. Dormeam, la bunici, pe o laviţă după sobă, un loc minunat, cald şi la îndemână de ocupat, îndată după ce ne năpusteam de afară înăuntru, rebegiţi de frig, iarna, sau bătuţi de ploaie, vara, căci majoritatea timpului ni-l petreceam pe uliţă, sau în ogradă *(telechiul)* bunicilor după mamă, *desfăşurată* de la casă înspre o vale jalonată de o luncă minunată, unde se întindeau pânzele
gospodinelor, albite cu cenuşă şi spălate în apă, spre a fi, apoi, după uscare, însăilate în izmene, sau *gaci* largi şi cămăşi pentru bărbaţi sau poale, rochii şi spăcele (spătoaie) înflorate frumos, inegalabil, pentru femei. Era o nebunie fugitul cu picioarele goale, murdare, desigur vara, pe pânzele puse la uscat, pe care-l practicam cu o neodihnă vrednică de o cauză mai bună, împreună cu verişorul Onişor sau Nişu, şi Elena sau Lena, fiica unchiului meu după mamă Vasile, fost în tinereţe gardian de penitenciar. Cu verişorii aceştia doi am rupt, în secret, toate proptele de la gardurile ogrăzii, împletite din nuiele groase, făcându-le să se prăbuşească, şi tot cu ei, într-o vară,cred că în 1946, ne-am vopsit pe picioare cu dohot sau păcură, folosită la unsul osiilor de care şi căruţe, pentru a ne face *cizme,* determinând-o pe bunica să ne afurisească în fel şi chip, pentru că seara a fost aproape cu neputinţă să ne spele, neexistând, pe atunci, şampoane, sau detergenţi, iar petrolul lampant se procura cu foarte mare greutate. Pe amândoi dintre verişori îi cotonogeam aproape zilnic, pentru că eram aspru şi neastâmpărat; împăcarea între noi survenea cu repeziciune, eu fiind, în grupul ce se aduna în jurul nostru, lider fără concurent, în gospodăria bunicului, aflată într-o stare precară, datorită cotelor obligatorii în produse, se găseau, totuşi, multe oi, vaci şi o pereche de boi, dar şi destule orătănii, aşa încât se mânca pe săturate brânză, ouă, lapte şi pâine din făină de grâu amestecată cu mălai. Aceasta avea un gust foarte bun, dulceag, mai ales consumată iarna cu cârnaţi fripţi în untură, pregătiţi din carne de porc mărunţită pe butuc cu toporul, lipsită de cocleala specifică celei ieşite din maşina de tocat metalică. Cu o sculă de acest gen, adusă din America prin 1931-1932, de un localnic, Nicolae Novac (Culaie Savului), îmbogăţit după 10 ani de muncă acolo, mi-am tăiat vârful degetului arătător de la mâna dreaptă. S-a întâmplat într-o zi de anul nou, pe când aveam 2 ani, adică în 1945. Se înecase porcul îngrăşat şi bunicii fuseseră forţaţi să-l taie. Mama toca carnea cu acea maşină specială, ca cele folosite probabil şi la celebrele abatoare din

Chicago, iar eu, neastâmpărat, mi-am vârât degetul pe gaura ciurului din faţă şi tăişul de acolo, în formă de stea, mi l-a retezat de la vârf. Mi-amintesc că-l priveam aşa retezat cum era şi urlam de durere, iar unul din fraţii bunicului, pe nume Costan (Mihoc) sau Costanea, striga sa se aducă „tinctura" (de iod), aflată pe pervazul geamului din peretele stâng al *casei* sau camerei din faţă. Nu ţin minte cum am fost tratat, dar tot vag ştiu că am fost dus la un doctor militar, pe nume Constantin Brahu, la Beiuş, care avea o bluză kaki, cu decoraţii pe piept. Tata, întors de pe front, căci fusese rănit la Mascova în Cehoslovacia, la 24 ianuarie 1945, a mers la doctor să-l panseze şi m-a dus şi pe mine, deşi de acum degetul era aproape vindecat. *Pansamentul* de pe el, schimbat la întâmplare, se lipise adânc de ţesuturi, şi odată ajuns la medic, trebuia dezlipit. Doctorul s-a gândit să procedeze *ex abrupto,* şi văzând că sunt vioi, respectiv că rana nu mă mai doare, mi-a întins mâna, spunându-mi: „dă noroc cu mine, voinicule!". După ce am dat, mi-a smuls brusc pansamentul, în acel moment am început să urlu şi să-l înjur de dumnezei şi de mamă, aşa cum mă învăţase unchiul Aurel. Acesta mă ducea pe cal spre „Gura văii", un loc la marginea sud-estică a satului Talpe şi, ţinându-mă lângă el, îmi şoptea la ureche să înjur trecătorii, spunându-mi „ţâpă-le una de Dumnezeu", îndemn la care, firește, răspundeam cu promptitudine, lumea găsind, în frustitatea ei naturală, că gesturi de acest tip sunt pline de drăgălăşenie, şi caraghioslâc. După proferarea sudăimii, doctorul Brahu, care era colonel, s-a adresat tatălui meu, spunându-i:„mă băiatule, da ce solidă cultură are băieţelul tău!!" „lerta-ţi-l, vă rog, domnu colonel", i-a răspuns tata, „că l-au învăţat să vorbească prostii cumnaţii mei". Peste ani, pe când eram student, l-am reîntâlnit pe doctor şi şi-a amintit întâmplarea, făcându-mă să mă jenez, dar şi să-l simt ca pe cineva apropiat şi indiscret cunoscător al cotloanelor vieţii mele. Era, în ultimii ani ai vieţii, ostracizat, ca toţi cei de seama şi categoria lui socială, de către regimul comunist. Tata mă trimitea, adeseori, să-i duc iaurt şi brânză căci, locuind la periferia oraşului Beiuş, ţineam vacă şi oi, iar doctorul sărmanul domicilia într-o casă cu chirie împreună cu o rusoaică frumoasă şi mult mai tânără, pe care şi-o adusese, în timpul războiului, din Rusia, având, desigur, o pensie de mizerie. Mai puţin fericit eram când trebuia să rămân la casa bunicilor mei dinspre tată, unde atmosfera din jurul meu îmi părea mai

rece, căci lipseau copiii sau verişorii de vârsta mea, eu fiind, în acea vreme, adică până prin 1946-1947, primul şi singurul lor nepot. E adevărat că doi dintre fraţii tatei erau mai apropiaţi de vârsta mea şi cu aceştia îmi petreceam timpul, bunicul fiind un om mai grav, inspirându-mi o oarecare teamă, în tinereţe fusese pădurar la *Domeniul bisericii greco-catolice* şi primar naţional-ţărănist în câteva rânduri, apreciat pentru inteligenţa, echilibrul şi înţelepciunea sa. Un văr de al său după mamă, preotul ortodox Aurel Goia (1908-1978), scrie despre bunicul meu, în „Amintirile unui anonim", publicate în periodicul *Crisia* (XXX, Oradea, 2000), următoarele: „în serile de toamnă...se adunau la noi fete, feciori, femei, bărbaţi şi moşul după mamă, Vasalie Mihoc, care, primar fiind, venea de obicei cu 4-5 nepoţi de ai lui, în frunte cu Blăguţa (Blaga Mihoc, 1890-1960), văr primar cu mama, *mintea satului,* cum a fost numit mai târziu. (EI era un om de o frumuseţe bărbătească rară, voinic ca stejarul şi inteligent peste măsură, în studenţie, îmi aducea întotdeauna merinde de la ai mei, atunci când venea cu căruţa la Oradea, la târg. într-una din zile şedea cu mine de vorbă pe o bancă şi a trecut pe acolo Preasfinţitul Ciorogariu. A schimbat cu Blăguţa câteva vorbe şi după ce acesta a plecat, Preasfinţitul m-a întrebat:«Eşti rudă cu omul acesta?» Am spus că e văr cu mama, la care el a zis: «Ferice de satul care are asemenea oameni!»)" (p. 420) Câteodată bunicul se aşeza pe un *pătuţ* după sobă, croit parcă pe măsura lui, iar eu, mic fiind, lângă sau călare pe el. Atunci începea să povestească, şi o făcea grav şi frumos, amestecând realitatea cu fabulosul, absurdul cu posibilul. In poveştile sale peştii umblau pe pământ, copacii creşteau până la cer, iar călătorii ajungeau la marginea lumii, în aşa fel încât, atunci când se aşezau, picioarele le atârna *„dicolo",* („Sandei Purcadel cu pântecele cât o traistă avea un tăciunaş de puşcă; într-o zi s-a suit pe tulpina unui fag înalt..., şi unde dădea cu toporul, acolo punea piciorul. Aşa a ajuns până-n cer" etc.) Alteori bunicul povestea şi întâmplări sau păţanii prin care trecuse, la vânătoare de urşi, de exemplu, pe Valea Drăganului, sau petrecute în 1914-1915, pe frontul sârbesc, de unde se întorsese rănit norocos zicea el, prin degetul arătător de la mâna dreaptă, cu decizia comandamentului de regiment că devenise inapt pentru război. A trăit până am terminat ultima clasă de liceu, şi trebuie să spun că, şi când ajunsesem mai mărişor, adică de 15-17 ani, îmi impunea un respect desăvârşit, prin felul măsurat de a vorbi, logica şi economia gestică, cu un cuvânt prin întreaga sa ţinută. A murit într-un ajun de Paşti, doborât de un infarct fulgerător, stând pe talpa şopronului,

lângă bunica, ocupată cu aşezatul colacilor în cuptor, la vârsta de 70 de ani. Soţia lui Ana (Anuţa), era o femeie mică de stat, robustă, un pic indolentă, dar glumeaţă şi pusă pe dat porecle: odată am vizitat-o, pe când împlinise 78 de ani, căci la 79 a murit, cu un amic mai tânăr, brunet, sprâncenat şi cu mustaţă, îndată ce l-a văzut, s-a aplecat la urechea mea, în timp ce şedea pe patul înalt de lângă masă, şi mi-a zis: „bate-l Doamne, pe pruncu acesta, dragu maichii, că gândeşti că-i pepe (gânganie n.n.)!". Comparaţia era desăvârşit de potrivită, astfel încât, auzind-o, m-am prăpădit de râs. Sora tatei, mătuşa Florica, mi-a relatat că, în timpul războiului, când se dădeau lupte între batalioanele româneşti 11 şi 6 vânători, din divizia 3 de munte, şi trupele germano-maghiare pe dealul Biţii, de lângă Pocola, la care participa tata, sosit din Rusia pe drumuri ocolite, călătorind pe jos şi cu trenul, alţi doi fraţi ai săi aflându-se pe la întorsura Buzăului, bunicul nu-şi găsea nicăieri odihnă. Se scula noaptea, în timp ce auzea tunurile bubuind, şi spunea: „amu trag ceia (nemţii şi ungurii n.n.), amu trag ai noştri (românii n.n.)", strigând, apoi, către bunica, care sforăia nepăsătoare: „da scoală, neruşinata! Cum poţi dormi când pruncii tăi se află în bătaia tunului". In noaptea de 24 ianuarie 1945, când tata a fost rănit, bunicul s-a sculat brusc, a aprins lampa, şi i-a trezit pe toţi, spunând: „sculaţi-vă, că Greţianu meu (adică tata n.n.) a fost puşcat prin brânca stângă. Fă-mi muiere desagii, că merg la el la spital la Timişoara. M-am visat că era legat peste braţul stâng c-o primă roşie, şi-mi spunea s-o privesc câtu-i de mândră". A pornit la drum în timp ce tata se afla încă într-un spital de graniţă improvizat în Ungaria, şi a sosit la Timişoara tocmai când acesta a fost adus. S-a petrecut, atunci, cu siguranţă, o comunicare telepatică între tată şi fiu, concomitent, desigur, şi cu o mică premoniţie, prin care bunicul a *„aflat"* unde va fi adus taică-meu. Rana a fost grozavă, lăsându-l invalid pe viaţă. A rămas cu braţul „întreg", dar inutilizabil, pentru că-i fusese atins nervul, şi-i lipsea degetul mic, cu partea din palmă corespunzătoare acestuia. După mutarea noastră la Beiuş, a tatălui, a mamei, a mea şi a sorei Floare (născută la 13 mai 1945), ţineam porci, oi şi vaci, aducând, pentru aceştia, borhot cu ciuberele şi ulterior cu un căruţ special amenajat, de la Fabrica de spirt din localitate, deschisă încă din 1911. Tata trebuia să ţină de două rude sau *rudite,* în care intra băţul vârât prin cele două torţi ale ciubărului cu borhot, şi cum degetele unuia

din braţe îi erau anchilozate, îşi trecea o curea în inel peste braţ şi mânerul *rudiţei,* aducând acasă, în acest fel, împreună cu mama, hrană pentru animale. Intr-o zi l-a văzut, chinuindu-se astfel, proprietarul fabricii, „domnul Alexandru Băruţa", deja marginalizat de organele „puterii muncitoreşti", şi l-a chemat la el să-l întrebe ce-a păţit la mână. Aflând că fusese rănit pe front, a dispus distribuitorului de borhot să nu-l taxeze pentru acesta niciodată. Mai târziu, locul mamei mele la adusul ciuberelor de borhot sau al micului *atelaj* amintit mai sus, l-am luat eu, şi acest lucru a continuat până în preajma terminării liceului, când fabrica de spirt s-a închis pe neaşteptate. Mărturisesc că păstrez acasă şi astăzi una dintre roţile acelui căruţ la care am *tras* de atâtea ori, înjurându-l cu zăduf, în gând desigur, şi nu în faţa părintelui meu.
La bunicul Blăguţa în ogradă funcţiona cazanul de fiert ţuică, lângă un „tău" sau lac, cu suprafaţa de 20-25 m^2, adânc de 2, artificial, pentru a păstra apa de ploaie, necesară la adăpatul vitelor, la spălatul rufelor, dar şi în procesul de fabricaţie a ţuicii. Când funcţiona *cazanul,* sau alambicul, şi funcţiona vreme îndelungată, acolo era o adevărată şezătoare, ca în poiana lui locan din *Moromeţii* lui Marin Preda. Se bea moderat, se vorbea mult, se spuneau glume piperate, se făcea schimb de informaţii. La acestea participau, desigur, şi femeile. Una, văduvă mai săracă şi prăpădită, căci obişnuia să bea câte-oleacă, venise, într-uha din zile, să-şi fiarbă *lăturile,* adică borhotul, îmbiată cu băutură de către bunicul, a tot tras din ceaşca de tablă înghiţitură după înghiţitură, până ce s-a afumat binişor. Aşa fiind, stătea rezemată cu fesele pe marginea butoiului cu prune, aduse pentru distilat, ale unui vecin, îngreuiată de aburii beţiei, s-a lăsat tot mai temeinic pe marginea acestuia, până ce a ajuns de-a binelea cu rochia şi desigur cu bucile fără chiloţi, în lăturile omului. Văzând scena, unul mai glumeţ, s-a adresat gazdei *vasului,* arătând în acea direcţie, astfel: „Da căită (uită n.n.) măi Sâmneoane ce face Lina. Uită cum bei tu palincă strecurată prin făgaşul curului"! Cel vizat s-a ridicat de pe grămada de lemne unde se aşezase şi, nervos nevoie mare, a început s-o suduie pe femeie de Dumnezeu şi de soare, după care, izbind-o înlături, a vărsat pe jos tot borhotul. S-a râs, apoi, homeric şi în cele din urmă, după potolirea hohotelor, bunicul i-a zis păgubitului: „Hoa bată-te focu to! Haide că-ti dau io palincă să nu rămâi păgubit!" I-a umplut, apoi, olul şi toată lumea a rămas mulţumită, iar Lina a putut să-şi usuce, fără grijă, poalele lângă cazan, picotind de-a-n picioarelea, de „bătută" ce era. Gospodăria bunicului meu Blăguţa,

întinsă pe o grădină de cel puţin 50 de arii, incluzând o casă bătrânească, cu târnaţ, tindă şi două camere, *de către uliţă* şi *de către telechiu,* cu grindar solid, pe care scria „făcută în 1867", cu *şolocatăre* sau jaluzele de lemn vopsit *mnerău* sau albastru, cu şură solidă pentru utilaje şi animale, colnă pentru bucate şi alimente, avea în sine, spre deosebire de cea a *moşului* dinspre mamă, Terente din Talpe, ceva din rigoarea olătilor nemţeşti şi ungureşti, o anumită ordine şi curăţenie discretă, dovedind, într-un fel, câte ceva şi din firea proprietarilor. E adevărat că acest lucru era, poate, potenţat şi de aşezarea ei pe un loc mai înalt, un fel de tăpşan extins, cu spatele înspre cimitir, către care ducea, prin gardul confecţionat din nuiele groase împletite, o uşiţă discretă şi sumbră. De altfel, dacă o depăşeai, ajungeai într-o cărare umbroasă, întinsă de a lungul întregului şir de ogrăzi şi flancată de pomi mici, pruni şi cireşi umbroşi. In acea zonă, nouă, copiilor ne era frică să umblăm şi ziua. Acolo, în streaşină de paie a gardului, fratele tatei Marian ţinea o puşcă „Z B", folosită noaptea la braconaj, căreia mai târziu, celălalt frate, Ghiuri, i-a retezat ţeava, ca să poată fi ascunsă mai uşor. Frică ne era de altfel, poate şi speriaţi de cei mari, nu fără o intenţie grijulie, şi să ne apropiem de *tău,* adică de amintitul ochi de apă despre care am pomenit. In ceea ce mă priveşte mă îngrozea, în primii ani ai copilăriei, să trec pe lângă bălţile stătătoare, unde se oglindea albastrul bolţii şi imaginea celor aflaţi în apropiere, de teamă ca nu cumva să *cad în cer.* Aceeaşi senzaţie o aveam şi când stăteam întins, cu faţa în sus, peste capra de tăiat lemne, împreună cu vărul meu Nişu, mai ales lângă şura caselor amintitului bunic dinspre mamă. Acolo ne plăcea, şi mie şi verişorilor Nişu şi Lena, să zăbovim vreme îndelungată, mai ales verile, complet dezbrăcaţi, fără cămeşoaia de pânză de cânepă ţesută în război, pe care o îmbrăca orice copil de la ţară pe timpul verii. Şi tot acolo, aşezaţi pe tăietorul de lemne, am mâncat, din bidoane de tablă inox, prima dată în viaţă, lapte condensat cu cacao, ciocolată şi vanilie, primite ca ajutoare de la americani, îndată după război. De altfel mai târziu, după ce ne-am mutat la Beiuş, la grădiniţă şi la şcoala primară, orfanilor şi copiilor din familiile sărace li se distribuiau alimente şi mai ales scârboasa untură de peşte, bogată, însă, precum se ştie, în tot felul de vitamiine, pe care azi le avem la dispoziţie în tablete etichetate şi frumos ambalate, în mod ciudat, în casa bunicilor dinspre mamă, am venit prima dată în contact cu hârtia scrisă, chiar dacă acolo, pe atunci, nu se afla nici o persoană legată, prin propensiune sau

ocupaţie, de astfel de ustensile. Pe grindarul casei se afla o cutie din lemn, unde se ţineau sculele de bărbierit, respectiv câteva briciuri, dar şi actele de proprietate funciară ale gospodăriei, împreună cu mai multe mosoare şi ghemuleţe de aţă frumos colorată. Intr-una din zile, împreună cu verişorii amintiţi, urcaţi pe un scaun aflat la îndemână, din cele de lemn cu spetează cioplită frumos în formă antropomorfică, am reuşit să luăm întreg conţinutul cutiei, şi să-l împărţim între noi. Ca şef în „echipa" de trei, pe care o compuneam, mi-am ales, la împărţirea *capturii, o* mulţime de hârtii mari, împăturite pe mijlocul mai lung al colii, în două. Mi-amintesc şi azi că pe acestea era scris ceva cu cerneală verde-brună, probabil nume şi suprafeţe de pământ şi, fascinat, îmi puneam în gând întrebarea, ce-o fi însemnând acele figuri atât de frumos alcătuite. Am adormit pe pat cu ele în mână, şi probabil mi-au fost luate pe nesimţite de cei mai mari şi reaşezate la locul lor, fără a mi se face nici cea mai mică observaţie. Am uitat repede de acele *„jucării",* dar azi, ajuns la vârsta de peste 67 de ani, mă gândesc că acea întâmplare se leagă, oarecum, ca o premoniţie timpurie în viaţa mea, de pasiunea pe care am avut-o, şi încă o mai am, de a cerceta, a aduna şi valorifica, ca istoric, documente îngălbenite de vreme, o mulţime dintre acestea aflându-şi locul în aproape toate cărţile pe care le-am publicat. Datorită acestui *stimuung* către vechituri, mi-au şi trecut prin mână manuscrise de Petru Maior, Gheorghe Şincai, Ioan Corneli, Ioan Bobb, Samuil Vulcan, Ioan Lemenyi, Vasile Erdeli, Mihail Pavel, Vasile Lucaciu, George Pop de Băseşti, Andrei Şaguna, Dimitrie Radu, Augustin Bunea, Dr. Ioan Ciordaş etc. Revenind, însă, la prima copilărie, petrecută în cea mai mare parte în casa bunicilor după mamă, într-o vreme în care părinţii mei se tot certau , nefiind prea agreaţi, nici unul nici celălalt, de către socrii lor, pot să menţionez că mă bucuram de toată dragostea numeroasei familii a mamei. Cu fraţii ei mergeam la oi, pe *Dumbravă, o* păşune enormă, pe o coamă de deal, întinsă între mai multe sate, brăzdată de uriaşe „mâncaturi" sau râpe, cum le spuneam noi, scobite de apă, de a lungul anilor, şi de *tauri* în care se scălda numerosul cotigent de bivoli şi porci ai satului. La acele râpe ne petreceam vara cel mai plăcut timpul, căci le transformam , *ad-hoc,* în *turiş* sau derdeluş, folosindu-ne de un mănunchi de *târşi* sau nuiele de arin. Ne aşezam călare pe partea înfrunzită, ţinând beţele cu ambele mâini, şi apoi ne dădeam drumul, ca pe o săniuţă, pe peretele râpilor, către fundul acestora. După mai multe, poate sute de încercări de acest

gen, înfierbântaţi, ne deplasam la bogatul izvor din „fruntea" sau partea cea mai înaltă a imaşului sau păşunii, numit *Cuculeu,* unde beam apă cu cloapele, adică pălăriile din *dotare,* confecţionate dintr-un fel de pâslă, de culoare verde, căci aproape fiecare dintre noi poseda câte una, procurate de către părinţi de la şetrarii sau negustorii ambulanţi din Beiuş, *înnoite* sau curăţate periodic de către pălărierul Nicolae Ciupa, refugiat în acest oraş după 1940, din Oradea, cedată prin *Dictatul de la Viena,* Ungariei horthyste, după ce vreme de vreo 12-15 ani lucrase ca meşter în oraşul de pe Crişul Repede. Când, tăbăcite de atâta purtare şi „înnoire", pălăriile se uzau complet, erau folosite la confecţionatul unor fitile sau feştile improvizate pentru lămpile de petrol, căci criza generală de după război făcuse ca gospodăriilor din sat să le lipsească aproape toate cele. Mai utilizam, ca toată lumea, noi copiii de atunci, şi pălării de bucate, din coardă, adică o fâşie de cea 2 cm din paie măiestrit împletită, cusută, apoi, cu aţă de cânepă şi cu acul gros de *opinci,* cum îl numeau gospodinele, pe măsura capului. Mie îmi făcea coarda o verişoară pe nume Elisabeta sau Veta, fiică a unchiului mamei, Augustin sau Guşti, pe atunci decedat. Aceasta era o fată cam de 15-16 ani, subţirică, brunetă, cu ochii verzi şi glumeaţă. Pălăriile făcute de ea le pierdeam repede şi îmi împletea şi cosea cu drag altele, aşa încât acestea nu ne lipseau nici mie , nici vărului Nişu. Dimineaţa când ne sculam ne proţăpeam pe prispa casei, pe o piatră de moară deteriorată, care servea de prag, înainte de a coborî în curte sau *ocol.* Gospodăria din Talpe se compunea din două case şi o şură foarte mare, aşezate în partea de nord, mai înaltă, a unei ogrăzi, întinsă spre valea ce mărginea satul dinspre sud. In uliţă avea un gard înalt din *stobori,* sau scânduri groase de stejar, aşezate între nişte *sosi* sau stâlpi *vişuiţi,* cu locaşuri în care se îmbucau acestea, şi o poartă sau *căput.* Acesta avea în dreapta o uşă folosită de oameni, iar lateral două aripi mobile pentru a intra carele încărcate cu fân, paie sau snopi de grâu. Una dintre case, compusă din două camere şi o cămară, era în formă de L, având sub ea o mică pivniţă, şi în aceasta se locuia mai ales iarna, mobilată fiind cu patru paturi înalte, două de fiecare cameră, având între ele mese, şi de a lungul lor un fel de bănci cu spate şi locaş sau lădoi pentru haine. La capătul a două dintre paruri, câte unul din fiecare cameră, în apropiere de sobe se afla câte o laviţă lată, cioplită din lemn tare de nuc sau paltin, pe care, având sub noi şube (biruşi) din

piele de oaie, sau cergi de lână, dormeam noi, copiii. In faţa acestei case, lângă latura mai îngustă se găsea o fântână cu cumpănă, din care se aprovizionau cu regularitate şi alţi vecini. Deasupra *bortei* sau găurii rotunde şi foarte adânci, căptuşită pe margini cu bolovani de râu laţi şi rotunjiţi, se afla un pătrat din bârne, pe care se sprijinea un *fol* sau ţeava de ciment, cu diametrul de circa l m. Mi-amintesc cum eu cu vărul meu ne apropiam de marginile sau ghizdul fântânii, după care urinam prin găurile rămase între bârnele aşezate în pătrat pe circumferinţa folului. Ne-a surprins, într-o zi, unchiul Aurel, şi pe când ne certa zgomotos, bunicul, care era aproape complet surd, l-a apostrofat, zicându-i să ne lase în pace, deoarece fapta era deja consumată şi, în plus, că suntem *curaţi,* adică mici şi nevinovaţi, nefiind nevoie ca fântâna să fie curăţată. Era, în acest caz, o îngăduinţă pentru cei neprihăniţi, izvorâtă din cea a oamenilor mai în vârstă, şi cu familii numeroase, unde greşelile copiilor se tratau cu lejeritate. De altfel, ne-am dezvăţat repede de acest obicei atunci când, într-una din zile, mama şi-a tras pe cap o
mască de gaze, adusă de pe front de către unul dintre fraţii ei, şi s-a aşezat lângă ghizdul fântânii. Când am revenit la locul cu pricina, să repetăm blăstămăţeşte amintita necuviinţă, am văzut-o şi ne-am speriat îngrozitor, evitând pentru totdeauna să ne mai apropiem de fântână, spre a nu ne întâlni cu *vâlfa,* ce *ieşise* din ea.
Cealaltă casă a fost iniţial foarte mare, dar acum se compunea doar dintr-o încăpere şi o jumătate de coridor şi tindă, căci restul fusese dărâmat la împărţirea averii între bunicul Terente şi fratele său mai tânăr Costan (sau Costane). în ea se depozita, vara grâul şi era atât de mult, încât noi, copiii abia ne puteam strecura printre plafon şi suprafaţa acestuia. Accesul la el era liber, şi nurorile dar şi fraţii mai tineri ai mamei furau din el cu nemiluita, ca să-l vândă şi să obţină bani pentru cizme şi sumăniţe, un fel de haine din postav gros, ornamentate cu fâşii de piele şi lână colorată, şi distracţii, încât primăvara întreaga familie nu mai avea din ce să coacă pâine, obligată fiind să cumpere sau să ia cu împrumut. Casa cea bătrână *s-a eliberat,* însă, destul de repede de cerealele care o aglomerau, deoarece introducerea cotelor obligatorii către stat făcea ca, de la maşina de treierat bunicii mei să nu mai aducă nimic, ba uneori să şi cumpere bucate pentru completarea cuantumului de grâu sau porumb ce trebuia predat oficialităţilor. Intre cele două case ale gospodăriei, nu departe de fântână, pe un teren înclinat dinspre aceasta către şură, se afla un morman de gunoi

sa u bălegar de vită, scos ritmic din poiată şi aşezat într-o groapă cu suprafaţă destul de întinsă, îmbibat de *mustalău,* sau zeama puternic mirositoare ce provenea din el. De acolo gunoiul era încărcat toamna şi primăvara, dar câteodată şi iarna, şi transportat în ţarină, pe ogorul de semănături, astfel încât, de pe pământul slab roditor, se obţineau, totuşi, recolte considerabile. Stând lângă fântână, îmi plăcea să privesc cum se adăpau vitele, şi mi-a rămas în minte lucirea roşiatică-vineţie a soarelui, observată de la înălţimea mea de copil, în vârstă de 3-4 ani, printre coarnele uriaşe ale lui Daru şi Bimboc, cum se numeau boii de rasă ungurească ai bunicului, cu coarne enorme, supli şi puternici. Şi trebuie să precizez că, în acele vremuri, vitele de povară erau socotite aproape „sfinte", pentru că fără ele existenţa familiilor era serios ameninţată, astfel încât, dacă cuiva îi pierea un bou, era o nenorocire grozavă, cu mult mai mare, bunăoară, ca cea când îi murea un copil. Unuia dintre unchii mamei, pomenitul Guşti, îi fuseseră trăsniţi cândva, pe dealul Muncel, dintre Talpe şi Salişte de Beiuş, o pereche de boi, şi noi, copiii, de câte ori treceam prin locul acela, pătrunşi de evlavie, obişnuiam să ne rugăm şi să ne facem cruce. Indispensabili în gospodărie erau şi câinii ciobăneşti, folosiţi ca vajnici păzitori ai turmelor, ameninţate de *gad* sau lupi şi urşi, dar şi ai gospodăriilor. Pe unul dintre aceştia, uriaş, de culoare albă cu maro, lăţos şi blând, îl îndrăgeam mult şi îl socoteam un fel de tovarăş de joacă, deşi era foarte rău sau *hamiş,* cum spuneau sătenii. Fără frică mă cocoţam pe spinarea lui, îl îmbrăţişam şi mângâiam încă pe când nici nu ajunsesem de vârstă şcolară. Bineînţeles că, după astfel de *atingeri,* în fiecare seară trebuia să fiu despurecat, deoarece câinele, pe nume Castor, nu se sfia să-mi transfere, cu generozitate, dintre gângăniile pe care le găzduia în blana sa impresionantă. După dispariţia lui Castor, zice-se că mâncat de lupi, s-au pripăşit prin gospodăria bunicilor alţi doi câini, la fel de prietenoşi faţă de mine, un mascul nu prea înalt, alb şi lăţos, foarte aspru, numit Hoţul, şi o căţea, tot albă, dar cu păr mai scurt, solidă, dar blândă ca un miel, pe nume Furi, care mă însoţea în plimbările prin lunca de lângă vale, în căutare de cuiburi cu ouă sau pui de pasăre. Toţi câinii purtau la gât o zgardă de fier cu ţepi, făcută de fierarul satului, pentru a-i proteja de muşcătura lupilor. Când se îmbolnăveau, câinii deveneau, parcă, pe zi ce trecea, tot mai trişti, tot mai nepăsători, mişcându-se cu greutate, până ce se stingeau. Ţin şi acum minte cu câtă tristeţe obişnuia să mă privească Furi, când a zăcut bolnavă vreme de aproape un an, paralizată, probabil de pe urma bolii

numită jigodie. M-am mai jucat, tot atunci, de multe ori, împreună cu Onişoru sau Nişu, de astă dată în gospodăria lor, aflată, cum am spus, peste drum de cea a bunicului, cu un alt câine, numit Dornu, foarte înalt, musculos, dar suplu, de culoare alb-gălbuie, care avea un lătrat baritonal profund. Acesta se lăsa încălecat de noi, copiii, fără a manifesta vreo agresiune, chiar când îl trăgeam de blană, sau când îl loveam. Poate că dacă aceşti câini vor fi avut suflet, aşa cum susţin unii dintre oameni, acum când îi evoc eu, un om deja bătrân, de acolo de unde se află ei, o să simtă cu siguranţă o mare satisfacţie. Noi creştinii, nu credem, însă, că animalele au suflet; poate, totuşi, că, datorită lipsei acestuia, ele sunt mai fericite ca oamenii, care pătimesc şi în viaţă şi *după,* în lumea de apoi. Pe atunci, însă, gânduri de acest gen le treceau la puţini dintre oamenii de acolo prin cap, preocupaţi de grija zilei de mâine, sub spectrul vremurilor grele de stăpânire nouă, demolatoare, ce se contura. Stările normale de lucruri se risipiseră, asemenea armelor rămase după război prin toate cotloanele, prin văi şi râpi, prin desişuri şi scorburi. Aproape de satul Talpe, în partea de nord-est, se afla, de acum, respectiv după venirea la putere a comuniştilor, aria pentru treierat, unde toţi sătenii erau obligaţi să-şi aducă stogurile de grâu, păzite zi şi noapte, pentru a fi ferite de incendii, cu ajutorul unor butoaie cu apă, ce poposeau lângă fiecare dintre ele. Majoritatea recoltei de grâu era rechiziţionată acolo, pentru a lua apoi drumul spre bazele de colectare de la Beiuş, în regimul amintitelor cote obligatorii, impuse populaţiei de către comunişti, într-o vară, cred că prin 1945 sau 1946, în timpul treierişului, din nebăgare de seamă, locomobila care învârtea maşina de treierat, alimentată *cu foc* din belşug, dar cu apă mai puţin, a explodat, spărgându-se în bucăţi, şi ucigându-l pe *gheipez* sau mecanic, un oarecare Graţian Borha, fiul lui Ioan Borha (Oniţa Sâii), din comuna Teleac, proprietarul utilajului, precum şi pe tânărul elev de liceu Liviu Ciupa. Atunci au fost răniţi şi alţi ţărani, rizeşi, sau lucrători care alimentau batoza cu snopi de grâu, între care şi Gheorghe Liber a Rabi (Ghiţa) un om blând, cu vorba domoală. în timpul exploziei m-am aflat prin apropiere, căci mă jucam prin paie cu mai mulţi copii, şi cu acea ocazie mi-am pârlit cămaşa, singura haină pe care o aveam pe mine, dar şi părul şi sprâncenele. Moartea lui Liviu m-a impresionat mult, căci eram foarte legat de el, deoarece se juca cu mine şi obişnuia să mă poarte în cârcă. Am participat şi la înmormântarea sa, şi după aceea, vreme îndelungată, ori de câte ori eram întrebat, spuneam tuturor celor

de faţă, în mod stâlcit, desigur, cum s-a văietat mama lui Liviu după el, („Dragul meu, Liviu meu..."). Pe valea din partea de sud a satului, mărginită de răchite şi arini, secată uneori, ne petreceam noi, copiii, îndeosebi vara, mai tot timpul. Acolo se aflau risipite în cutii de lemn, o mulţime de proiectile de *brand* sau aruncător de mine, dar şi gloanţe şi obuze de tun. Cei mai mari le adunau, şi aprindeau foc în jurul lor, făcându-le să explodeze, spre spaima şi mirarea întregului sat. Cu ei făceam un fel de marşuri, de acasă şi până lângă arie, mutată acum lângă valea pomenită, ţinându-ne de după cap şi cântând un cântec de pahar, plin de alean şi de ofuri, cu versuri şugubeţe, unde se vorbea despre un oarecare Gheorghe sau Ghiţă, care-şi duce nevasta la târg şi o vinde cu „o mie de lei albastră", pentru ca să aibă ce bea. Dintre prietenii de joacă de atunci, astăzi majoritatea au murit (Constantin Petruş, Dumitru Goina, Ioan Popa), rămânând în viaţă doar puţini (Gavril Ciupa, Vasile Popa şi Iosif Petruş). In mulţimea unchilor şi mătuşilor, a verişorilor şi prietenilor, nu simţeam lipsa părinţilor, sau cel puţin a tatălui, atunci când acesta nu se afla în preajma mea, şi o făcea destul de des, căci după ce se întorsese de pe front invalid, incapabil să muncească la câmp, trăia şi trăiam din tot felul de expediente, cum ar fi, bunăoară, comerţul ambulant, cu ajutorul unui *brevet* emis de autorităţi pentru cei răniţi şi mutilaţi în război. Pe baza brevetului, aceştia puteau să-şi procure, contra cost, dar la preţ de fabrică, tutun - *pacle* şi foi uscate, şi ţigări, având apoi dreptul să le vândă, oriunde voiau, cu un anumit adaos comercial. De notat că, în acelaşi timp comercianţii vechi, *burghezi exploatatori,* nu puteau procura marfă pentru prăvăliile sau debitele lor de tutun, decât cu un mare
adaos la preţul de fabrică, astfel încât n-aveau cum să-i concureze pe cei cu brevete, deoarece, ca să nu se ruineze, erau obligaţi să vândă mai scump decât aceştia. Uşurând soarta invalizilor de război, perfidul guvern dr. Petru Groza izbea în micii comercianţi români, aducându-i la sapă de lemn. Aşadar, tata se afla mereu pe drumuri, ba la Oradea, ba la Timişoara, de unde-şi procura tutunul şi ţigările. Mama mi-a spus, şi parcă îmi aduc şi eu vag aminte de acest lucru, că la început eram foarte ataşat de tata. Ulterior, însă, îmi era o frică enormă de el, şi probabil că-l şi uram. Aceasta de pe urma unei întâmplări banale: într-o zi, vara, îl însoţisem în hotarul satului său natal, Sălişte de Beiuş, în locul numit *Faţă,* unde bunicul avea mai multe haturi cu cireşi. Sub un deluşor din apropiere se afla un izvor, din care se aprovizionau toţi cei veniţi în

zonă să-şi lucreze pământurile, în acea zi m-am dus cu tata la izvor, având în mână un mic şi foarte frumos ulcior, din lut ars smălţuit. L-am scăpat din mână şi s-a spart, izbindu-se de pietrele aşezate lângă izvor, de care oamenii se sprijineau atunci când se aplecau să bea sau să ia apă. Am început să plâng neostoit, şi tata nu m-a putut ogoia în nici un chip. Pentru că venise de pe front cu nervii la pământ, n-a mai avut răbdare cu mine, şi m-a prins zdravăn de un braţ, m-a ridicat de o mână şi m-a zvârlit prin aer vreo 3 m. Am căzut, însă, în iarbă, fără să păţesc nimic: şocul acela m-a îndepărtat total de părintele meu, şi în anii care au urmat relaţiile noastre au fost întotdeauna reci, lipsite de căldură. M-am apropiat, apoi, de el, aşa zicând *raţional,* din considerente familiale. Peste ani şi ani, respectiv la adânci bătrâneţe, când s-a îmbolnăvit de inimă şi rinichi, privindu-l cum devine treptat neputincios, mă sfâşia, văzându-1, o durere neînchipuită. Fusese un bărbat zdravăn şi sănătos tun, mâncăcios şi harnic. Nu l-am văzut beat niciodată, căci nu iubea băutura, dar uneori era foarte agresiv cu mine şi cu mama. Certurile lor mi-au marcat adânc copilăria şi mie şi surorii mele Floare sau Florica. în primii mei ani de viaţă, datorită acestora, mă *mutam* de la un bunic la altul, rămânând vreme mai îndelungată la cel
dinspre mamă. în primăvara lui 1946, s-a ivit ocazia să ne mutăm la Beiuş şi am făcut-o. Tata şi-a găsit serviciu la un fel de instituţie caritabilă, nou înfiinţată, denumită în uzul limbajului obişnuit *Apărarea patriotică,* care oferea, din subvenţii statale, dar şi din donaţii particulare, masă gratuită pentru copiii orfani de război sau pentru cei ai oamenilor săraci. Mutarea s-a făcut fără costuri, căci n-aveam nimic decât o pătură militară şi un ţol sau cergă ţărănească. Am locuit vreme de circa un an, un an şi jumătate, în sediul instituţiei, într-un edificiu construit pe la mijlocul secolului al XlX-lea, situat în centrul Beiuşului, astăzi distrus, aproape în totalitate, de urbanizarea erei comuniste. Clădirea, în formă de litera U, avea la stradă un etaj, iar pe latura stângă o aripă cu parter înalt şi demisol, în cel dintâi, către care se urca pe câteva scări, aflându-se sala de mese, iar dedesubt bucătăria, păstorită de către o bucătăreasă-şefă, pe nume Elena Cârlan (Lina) sau nană Lină, cum îi spuneau toţi, o femeie planturoasă, scundă şi nervoasă, văduvă de război, cu trei copii, Sidonia sau Pica, Minu sau Emil şi Doina. In prelungirea acestei aripi se mai aflau câteva încăperi, flancate de un coridor închis, cu ferestre înalte. Aici locuiau, între alţii, un plutonier de politie şi noi, care ocupam o singură încăpere şi o porţiune de coridor.

Plutonierul era un bărbat solid, aspru şi negricios, care zbiera încontinuu către noi, copiii de la *Apărarea patriotică,* să păstrăm liniştea, amenințându-ne cu bătaia, ba chiar câteodată urechindu-ne. Asta până într-o zi când mama, pe atunci tânără, puternică şi colerică, l-a luat din scurt şi i-a spus că dacă mai pune mâna pe mine îl bate *de-l ia Dracu.* Poate de frică pur şi simplu, sau din pură prevedere, căci în acel timp mulţi dintre funcţionarii vechiului regim erau azvârliţi într-un fel de diminuţie aproape capitală, neîndrăznind să inoportuneze pe nimeni, de grija ca nu cumva acela să fie reprezentantul clasei muncitoare, şi să-l acuze că este exploatator, poliţistul n-a ripostat şi nici n-a mai îndrăznit să ne sperie. Şi rog pe cei ce citesc aceste rânduri să creadă că în ceea ce o priveşte pe mama, cu ea nu era de glumit, nici când venea vorba de o confruntare cu un bărbat, într-una din zile, *s-a* dus cu tata la Talpe şi au hotărât să facă ţuică de bucate, recte de porumb, pe care s-o comercializeze pe pieţele Beiuşului, Oradiei sau Braşovului, unde tata se ducea cu regularitate. In acest scop, porumbul trebuia dus la moară în Belejeni, o comună aflată cam la 5-6 km de Talpe. Au încărcat doi saci foarte încăpători din pânză ţesută în război, unul de 70 şi altul de 50 kg, şi cu aceştia în spinare, cel mare la tata şi celălalt mai mic la mama, s-au deplasat pe jos până la moara din satul amintit, către care drumul urca peste un deal destul de înalt şi s-au întors acasă tot aşa. Puneţi astăzi pe vreun bărbat şi pe vreo femeie, oricât ar fi ei de voinici, să repete o astfel de ispravă şi veţi vedea dacă pot sau nu! în primăvara lui 1948, cu siguranţă înainte de naţionalizare, împreună cu mama, am mers cu nişte saci de floarea soarelui, sau *rujoancă* cum se spune prin satele din zonă, la *moara de ulei* din Beiuş, o făbricuţă modernă, aflată în proprietatea unui evreu, pe nume Vilhelm Neuman sau Naimon cum ziceau localnicii. Era situată într-o clădire fără etaj, înaltă, mohorâtă şi murdară, întinsă pe o suprafaţă de teren din apropierea cazărmilor. Toţi copiii din împrejurimi veneau acolo pentru a fura sâmburi descojiţi şi a se juca într-un fel de şopron, construit pe latura din dreapta a porţii de la moară, plin de coji sau *hoaspe,* cum le spuneam noi, care stăteau acolo cu anii, până ce începeau să se descompună, degajând căldură şi miros de mucegai. Mecanicii de la *moară* ne dădeau uneori seminţe, dar, spre a se distra, ne murdăreau pe faţă, prinzându-ne de obraji cu palmele pline de ulei şi funingine, ceea ce noi socoteam a fi o mare nenorocire, deşi cu puţin efort ne-am fi putut spăla la o arteziană din apropiere, sau în bazinul cu apă de pe latura din stânga intrării în moară. De notat că,

în acelaşi edificiu cu moara se afla şi o făbricuţă de gheaţă, ceea ce făcea ca, în bazinul amintit, să se scurgă tot timpul şuvoaie de apă, aşa încât raţele şi gâştele din vecini erau acolo încontinuu oaspeţi nepoftiţi. Pe când urma să ne vină rândul la făcutul uleiului, *maistrul maşinist* care contabiliza cantitatea de seminţe,
stând într-o gheretă aflată în dreapta intrării în moara, pe nume Istvân (Pista) Szekereş, m-a murdărit de ulei pe obraz, făcându-mă să plâng cu deznădejde, zgomotos, şi atrăgând asupra faptului atenţia mai multor ţărani, aflaţi acolo pentru a li se prelucra seminţele, în acel moment mama s-a îndreptat cu viteză către vinovat, să-l apostrofeze pentru fapta sa, ruşinându-l pentru că-şi pune mintea cu un copil de vârsta mea. în loc să tacă, omul, pe arunci de vreo 45-50 de ani, a ridicat o bâtă şi a încercat s-o lovească. Furioasă peste măsură, mama a prins bâta şi între ei a început o luptă, terminată cu smulgerea, din braţele maistrului, a acesteia. Urmarea a fost că cel amintit a primit vreo patru pumni în gură, care l-au dărâmat, umplându-l de sânge, spre hazul tuturor martorilor. Această păţanie nu este, desigur, frumoasă şi nici, aşa-zicând, creştinească, dar ţinând cont de afecte, poate fi cu siguranţă scuzabilă. La *Apărarea patriotică* mi-am făcut mulţi prieteni, şi cu aceştia petreceam o mulţime de timp prin curtea vastă,- urmărind porumbeii ce gângureau dureros - poposind, apoi, la streşinile unui fost atelier, care închidea capătul curţii, în colivii meşteşugite de cine ştie cine, vara pline de piuitul puilor şi de chemări amare. Exista, acolo, un fost subofiţer de muzică, *mare mutilat de război,* căci îi lipsea un picior de pe frontul din vest, pe nume Sabin Dragosin, prieten foarte bun cu tatăl meu, şi cu acesta copiii mai mari au constituit un cor frumuşel, cu recitări de poezie la ocazii aniversare. El avea un băiat aproximativ de vârsta mea, cu acelaşi nume ca al său şi cu acesta, adică cu Sabin Leontin, ieşeam prin spatele curţii *Apărării Patriotice* în piaţa Beiuşului, de lângă Valea Nimăeştilor, însoţiţi de câţiva băieţi mai mari, şi acolo ne dădeam cu căluşeii, sau cu bărcuţele aşezate pe o instalaţie rotativă, mânată de un motor electric sau pur şi simplu învârtită cu braţele de alţi copii. De la Sabin Dragosin am învăţat, atunci şi acolo, imnul regal „Trăiască regele", dar şi „Internaţionala", cântec răscolitor, repetat aproape zilnic, cu ocazia meselor de prânz. Noi, cei mai mici, poceam acest cântec îngrozitor, deoarece nu pricepeam sensul cuvintelor, deşi ritmul ne atrăgea foarte mult. E drept că se cânta şi la difuzoare, în centrul oraşului, unde ieşeam adeseori; odată, de mână cu tata, priveam statuia martirilor Dr. Ioan

Ciordaş şi Nicolae Bolcaş, respectiv o femeie din bronz cu doi oameni sub poale, ridicată acolo pe un soclu de marmură, înconjurat de un careu cu lanţuri, care ne îmbiau să le folosim ca *hilinte* sau leagăne de ocazie. L-am întrebat pe tata cine e femeia de acolo, cu cei doi oameni protejaţi de pelerina ei largă de bronz şi mi-a spus că acolo e „Mama României". Acest răspuns definitoriu, rezolut, mi-a rămas în memorie şi el mi-a revenit în minte, peste ani, ori de câte ori treceam, elev şi apoi adult, pe acolo, privind, de astădată în locul statuii, o stea mare de bronz şi o inscripţie de închinare către gloria nepieritoare a „armatei sovietice eliberatoare". Abia după 1990 în locul statuii ce fusese coborâtă de pe soclu în primăvara lui 1948 de către fierarul Moise Duse din Beiuş, recent decedat, din ordinul primăriei şi dată la topit, s-a aşezat alta, a sculptorului Cornel Durgheu, inaugurată pare-mi-se prin 1992, care unora dintre beiuşeni, din spusele auzite la faţa locului, nostalgiaţi de amintirea celei vechi, nu le prea place. Tot atunci, prin 1948, a fost coborâtă de pe soclul din Parcul Şaguna, de lângă *Şcoala normală,* în prezent *Dr. Nicolae Bolcaş,* unde poposea din vara lui 1940, când fusese adusă din Oradea cedată Ungariei horthyste, statuia ecvestră a regelui Ferdinand al României. Am văzut-o în curte la „moara de foc" sau uzina electrică, devenită ulterior „7 noiembrie", răsturnată pe o rână, ba chiar, împreună cu prietenii mei de joacă, Gheorghe (Ghiţă) Moldova n, Ioan Crăciun, şi Vaier (Valica) Budişcă, m-am urcat pe ea în câteva rânduri, şi mi-amintesc cum ne uitam la vinele de pe picioarele calului din bronz şi la testiculele prodigioase ale acestuia. Nu mai ştiu ce s-a făcut cu această operă de artă, executată, pare-mi-se, de sculptorul Mestrovich, dar bănuiesc că a fost şi ea dusă la topit. Basorelieful cu chipul martirilor Dr. Ioan Ciordaş şi Dr. Nicolae Bolcaş, care placa soclul statuii lor, s-a păstrat, însă, şi a ajuns
recent în proprietatea lui Ioan Degău, un mare patriot şi sprijinitor al culturii, cel care a finanţat tipărirea în patru volume a monumentalei monografii a Ţării Beiuşului, apărut, între 2007-2009. Aveam, la *Apărarea patriotică,* mulţi prieteni, în special mai în vârstă decât mine, între care pe amintiţii copii ai bucătăresei nană Lină, amintiţii Pica, Minu şi Doina, astăzi decedaţi, pe Istvân Erdelyi, un tânăr vioi, care m-a învăţat să stau în cap şi în mâini lângă perete, pe Gavril Sala (Găvrişelul), un băiat mărunţel, vioi, zâmbitor, care mă imita, căci pe atunci vorbeam peltic, apelându-mă, ori de câte ori mă vedea, cu vorba „măicusă", aşa cum ziceam eu când o strigam pe mama, vrând a spune, desigur, „măicuţă", pe Mărioara şi Petrică Brânzaş, copiii unei femei înalte, voinice, blonde şi vesele, refugiată la Beiuş din zona cedată Ungariei, pe fraţii orfani de război, Dumitru Ghenghiu, (Baba), Ghiţă, Ioan şi Mărioara, pe Sabin Dragosin, fiul fostului

subofiţer invalid de război, amintit mai sus, pe fraţii, jumătate italieni, jumătate unguri, Dignisto, Emil şi Istvân (Pista), a căror mamă, Ilonka neni, făcea pe marea comunistă, umblând pururi cu un convocator la „şedinţă", de *Frontul Plugarilor,* de partid, sau U.F.D.R. *(Uniunea Femeilor Democrate Române).* Nu pot uita că, tot la *Apărarea patriotică* am cunoscut, prima dată în viaţă, un evreu, ce locuia doar cu mama sa, în vecinătatea noastră şi căruia îi ziceam Tutu. Serile, când părinţii mei plecau undeva împreună cu mama sa, mă lăsau cu Tutu, mai în vârstă ca mine cu vreo doi ani şi mâncăm împreună cartofi fierţi, pe care-i descojeam, aşezaţi cu fundul pe masă. Tutu era înalt, ciolănos, pistruiat şi cu părul creţ. Vorbea peltic şi spunea peste tot că el este „jidan", nesesizând, desigur, nuanţa peiorativă din acea denominaţie. Mama lui era o femeie înaltă, cu faţa ovală, rozulie, voinică, zâmbitoare, vorbind uşor răguşit. Nu ştiu cine şi unde era tatăl lui Tutu, dar cred că cei doi se refugiaseră în Beiuş de la Oradea, probabil în timpul ghetoizării. Mai „trăiau" la *Apărarea patriotică* şi o mulţime de tineri mai în vârstă, unii de etnie ţigănească, dintre care câţiva scăpaţi de deportarea la Bug, comandată de Ion Antonescu, cum era de exemplu unul pe nume Petru Cuc, românizat prin căsătorie, ajuns mai târziu în Beiuş, ca meseriaş de elită, om cu o stare materială prosperă, cu copii şi nepoţi bine aşezaţi, dintre care unul profesor doctor în ştiinţe istorice.

In vremea în care am locuit la *Apărarea patriotică,* dormeam pe o masă, căci nu aveam decât un singur pat, pentru părinţi, iar sora mea într-un cărucior de copii, încăpător, din vergele de lemn albe, rabatabile. Mama gătea, arunci când gătea, pentru că mâncăm mai mult *la comun* sau la cantină, pe o sobiţă de *tuci,* adusă din podul clădirii, căreia îi lipsea un picior, şi pentru a putea fi folosită, acesta era suplinit prin mai multe cărămizi, puse una peste alta. In curte, ai mei şi-au încropit un coteţ, şi în el ţineau un purcel. Nu multă vreme, însă, deoarece preşedintele *Apărării patriotice,* maiorul în rezervă Traian Luscan, rănit în război prin plămâni, şi prieten cu tata, l-a rugat, probabil la sesizarea vecinilor, să renunţe la animal, pentru că din coteţul acestuia exala un miros neplăcut. In treacăt fie spus domnul Traian Luscan era un om bun din fire, dar sever, având trei copii, pe: Traian sau Ţucu, pe Ioan sau Muţi şi o fată, Eugenia, zisă Nichi, de o frumuseţe fără seamăn. Cu primul, care a fost mai târziu deţinut politic, am devenit, peste ani, foarte bun prieten. Guvernul Dr. Petru Groza aplica, atunci, legea de reformă agrară, elaborată încă din 22 martie 1945. Comitetul pe oraş îl avea în frunte pe Sabin Dragosin, şi în componenţă pe alţi câţiva localnici, între care pe Petru Vancu, Florian Marica şi Ioan Horje. Primii doi dintre membri s-au opus vehement ca tatăl meu să fie

împroprietărit, deşi, ca invalid de război, era îndreptăţit să capete pământ, motivând că nu este beiuşean. Celălalt membru, însă, Ioan Horje, viitorul socru al lui Ioan Degău i-a apostrofat, în mai multe rânduri, reproşându-le că nici ei nu sunt localnici şi totuşi au primit pământ, în sfârşit, sprijinit de Dragosin şi de Horje, tata a fost împroprietărit cu un lot de teren arător de Iha 15 arii (2 iugăre), la marginea dinspre Crişul Negru, în hotarul Beiuşului, dintr-o moşie expropriată de la văduva Vegso Ladislau, al cărui soţ provenea dintr-o familie de români greco-catolici deznaţionalizaţi. Pământul ni-l lucra bunicul dinspre tată, cu cei doi boi enormi ai săi, Boiţi şi Paicu, grei de 2000 kg. El venea la Beiuş din Sălişte, şi ne ara şi semăna pământul, ajutându-ne, uneori, şi la recoltat. Aveam, aşadar, grâu şi porumb, şi posibilitatea de a ţine porci, oi şi vacă, treabă pe care, însă, am pus-o în practică abia mai târziu, când ne-am mutat de la *Apărarea patriotică.* Din nenorocire, însă, peste câţiva ani, tata a trebuit să predea pământul la stat, spre a-şi putea păstra slujba de magazioner la Spitalul din Beiuş. L-am reprimit abia după 1990, în momentul în care părinţii mei, bătrâni fiind, nu-l mai puteau lucra, într-o zi, pe când mă aflam cu bunicul în hotar şi „pusese de amiazi", adică se odihnea, boii dejugaţi mâncând din fânul aşezat în car, m-am apucat să smulg de pe pulpele lor bucăţi sau *ţârţălăi,* cum le spuneam, de păr cu bălegar întărit. Când smulgeam, boilor le plăcea, de obicei, căci în unele locuri părul, crescut pe dedesubt, se maturizase şi cel vechi începea să năpârlească. Atunci, însă, smulgând brusc un ţârţalău de pe coapsa lui Paicu, m-a lovit de aproape, spre norocul meu, peste *buca* dreaptă, aruncându-mă, parcă cu fărăşul, la distanţă de vreo 3-4 m. Lovitura mi-a tăiat răsuflarea, blocându-mi diafragma şi era cât pe ce să-mi dau duhul. Mi-am revenit cu greu, după ce bunicul a început să-mi facă, „respiraţie artificială". Păţania am ţinut-o minte peste ani, şi mi-a inspirat, pe viitor, o oarecare spaimă de animalele mari. Ea nu m-a împiedicat, însă, ca mai târziu, când trebuia să umblu cu vaca la păscut, ţinând-o de lanţ pe marginea şanţului, sau pe răzoare ori mirişti înconjurate de haturi sau parcele de porumb, s-o bat, uneori, cu pumnii sau picioarele, pentru că se mişca brusc, dând din cap după muşte, şi mă deranja din citit, zvârlindu-mi, câteodată, cartea din mână în bălţi sau noroaie, în fine, cred că prin 1947, ne-am mutat din clădirea *Apărăm patriotice,* într-o căsuţă, mai degrabă şopron, aflat într-o curte a unei locuinţe ceva mai mari, situată în Beiuş, pe strada Nouă, care în limbajul localnicilor se mai numea şi *Strada tristeţii* (Banat utca, în ungureşte), probabil pentru

că era locuită de oameni foarte săraci, argaţi sau agricultori, cu mici parcele de pământ în
hotarul Beiuşului. Acolo locuia şi o verişoară de-a mamei, pe nume Silvia, măritată cu Ioan Lezeu. Mergeam rareori la ea, pentru că nu avea copii şi era cam nebună. Soţul ei, în schimb, era extrem de simpatic şi de glumeţ. Peste ani de zile, când am ajuns student şi apoi profesor la Beiuş, împreună cu colegii de clasă Viorel Horj şi Ioan (Nelu) Dărăbăneanu rp-am întreţinut de multe ori cu baciu Ioane (Lezeu), glumind de regulă fără perdea, mai ales despre femei, care-l preocupau foarte mult, deşi ajunsese deja om în vârstă.. De câte ori îl întâlneam, îmi întindea mâna şi se prezenta „doctor Kalman", întrebându-mă, în şoaptă, cum stau cu femeile. Deşi acolo, pe strada Nouă, aveam o locuinţă foarte mică, părinţii mei au acceptat ca unul dintre verişorii tatei, Gheorghe Mateiaş sau Ghiurca, Liuta, cum îi zicea sora-mea mai mică, elev la liceu, prin clasele a IV-a sau a V-a, să stea la noi. Mama acestuia era soră cu bunicuJ, iar tatăl său era un om cam bicisnic, reclamagiu şi guraliv, în tinereţe, prin 1932-1933, împreună cu tatăl lui au omorât un om cu furcile de fier, făcând, ca urmare, câţiva ani de puşcărie. Ghiurca era un tânăr inteligent şi prietenos; îmi plăcea cu el, căci mă ducea peste tot şi m-a învăţat, să *solfegiez;* făceam acest lucru, însă, stâlcit, cântând „doru-me de fasole", căci asociam acele exclamări, pur teoretice, cu chestiunile cunoscute, aflate în orizontul minţii mele de atunci. Cu Ghiurca m-am dus de multe ori la *bazine,* o instalaţie de beton armat, foarte mare, întinsă pe un deluşor de lângă moara de ulei, despre care am vorbit mai sus, compartimentată în mai multe încăperi patrulatere, adânci de circa 2 m, lată de 4 şi lungă de 5, pe atunci părăsită, dar care pe vremuri fusese siloz de prune, şi loc pentru un cazan de distilat enorm. Acolo era terenul de joacă al copiilor din cartier, acolo se aduceau cartuşe şi grenade rămase de pe urma frontului, pentru a le dezamorsa, într-una din zile, pe când mă aflam la vreo 3-4 m de *bazine,* sau mai precis de una din încăperile silozului, s-a auzit o bubuitură puternică, urmată de câteva gemete. Se împuşcase, cu un focos de proiectil, un elev de vreo 14-15 ani, pe nume Miron Mihoc, originar din Sălişte de Beiuş, înrudit cu familia tatei. II cunoşteam prin Ghiurca, căci era prieten
cu acesta. A murit acolo, pe loc. De la el mi-a rămas o cărţulie ce apăruse în seria veche a *Bibliotecii pentru toţi,* întitulată *Omul care sici pierdut umbra,* de romanticul german Chamisso, cu un conţinut moralizator, tragic, inspirat, cred, din povestea lui Maluc cel mutilat de Sfântul Apostol Petru. In acel timp tatăl meu continua să se ocupe cu vânzarea tutunului, după care mergea periodic la Timişoara. El vindea, mai ales, tutun în „pacle", un fel de pachete mici, şi foiţe din hârtie albă sau verzuie, foarte subţire, din

care fumătorii îşi pregăteau acasă şi pe îndelete, ţigările, arunci când nu procedau la fumatul direct cu pipa; aceasta era umplută cu tutun, şi aprinsă, după care fumătorul pufăia cu regularitate prin *camiş,* sau tubul din lemn, os sau ebonită, arcuit şi subţiat la capătul dinspre gură. Cei mai în vârstă, cum era bunicul dinspre mamă, Terente, aveau, pentru fumat, o întreagă şi interesantă recuzită, alcătuită din : pipă din *spumă,* un fel de rocă cu capac de argint, camiş foarte lung şi coroiat, amnar făcut din fier, frumos împletit de către fierarul satului, un ac lung şi curbat din metal oţelos, pentru curăţatul pipei şi a camişului, iască fiartă şi uscată pentru aprins, cremene de care să izbească amnarul şi, în fine, *jaşcău* sau pungă din băşică de porc sau din piele tăbăcită, de pe testicule de berbec. După preparativele de rigoare, fumătorul se aşeza pe prispă sau după masă, şi dacă era obosit, în timp ce fuma, apuca să moţăie cu camişul în gură, iar câteodată de-a lungul acestuia i se scurgeau dâre de salivă în mod dezagreabil. Către sfârşitul fultuielii sau umpluturii din pipă, fumătorul trăgea în jurul său nişte scuipaţi maronii, cât găinaţul de curcan, apoi scotea ce mai rămăsese în ea, respectiv *bogoiul* sau *bagăul,* îl introducea în gură şi-l sugea cu nesaţ. Acest neplăcut obicei intrase din păcate în uzul majorităţii bărbaţilor şi din nefericire, în cazuri mai rare desigur, şi în cel al femeilor.
Peste câteva luni ne-am mutat, în sfârşit, într-o *casă mai mare,* în apropierea cazărmilor (pe strada Biruinţei), astăzi dispărută, compusă dintr-o încăpere de locuit, tindă, coridor, şopron pentru lemne şi coteţ pentru porci. Acolo am putut din nou să ţinem porci,
şi în plus vreo 4-5 oi şi o capră. Le păşteam, mama sau eu, pe deluşoru! din jurul bazinelor şi pe o frumoasă fâşie de teren, de vreo 60-70 de arii, mărginită de un gard viu, de-a lungul curţii cazărmilor, pe care creştea întotdeauna un trifoi mărunt şi închis la culoare. Fâşia sau *hatul* aparţinea unui locuitor din Nimăieşti, ceea ce ne determina pe noi, copiii şi maturii sosiţi cu vitele la păşunat ,să spunem că ne ducem cu ele „la nimueşteanul". Pentru animale, aşa cum am spus mai sus, tata cu mama, iar mai târziu şi eu, aduceam borhot de la fabrica de spirt situată la marginea de sud a oraşului. Către fabrică se ajunge pe un drum sau uliţă cu doar două case, ieşind din strada principală, care traversa oraşul dinspre vest spre est, trecând peste calea ferată. De la aceasta din urmă, la sfârşitul secolului al XlX-lea se construise o cale ferată forestieră, îngustă, cu acces spre zona din jurul comunelor Meziad şi Roşia, trecând peste Valea Nimăieştilor, pe un pod de beton armat, în anii copilăriei mele dezafectată. Urmele ei se vedeau prin 1946-1947 şi s-au văzut până târziu, căci de-a lungul străzii se mai păstra un zid de piatră,

ridicat la înălţimea de l-1,20 m, pe care se sprijiniseră traversele amintitei căi ferate. Pictorul Niculiţă sau Nicolae Papp (1907-1995) mi-a povestit că, în copilăria sa, împreună cu prietenii sau colegii de şcoală, duminica obişnuiau să meargă, pe această cale ferată, cu trenuţul în excursie la Meziad, contra unei taxe modice. Ne putem imagina cât de pitorească ar fi astăzi o călătorie de acest fel pentru tinerii elevi, dornici să iasă la iarbă verde. Din păcate, prin anii 1988-1990, a dispărut şi calea ferată îngustă ce lega, încă din primii ani ai secolului XX, localitatea Huţa de Finiş sau chiar de Moneasa, o frumoasă staţiune balneoclimaterică din apropierea Munţilor Codru-Moma. Pe aceasta circulaseră, de la început, trei locomotive: una mai mare, denumită de localnici *Malvi* şi alte două mai mici, *Muki* şi *Friţi,* pe care simpaticul inginer Titus Macavei din Finiş, domiciliat astăzi în Oradea, mi-a spus, în mai multe rânduri, că le cunoştea după pufăit.

Până a nu umbla la şcoală, am continuat să merg şi să rămân, periodic, când la bunicii dinspre mamă, când la cei dinspre tată. La aceştia din urmă, într-o toamnă târzie mă jucam cu un unchi de al meu, amintitul Vasile Mihoc, născut, cum am spus, în 1935 şi cu un văr îndepărtat de al tatei numit Petru (Petre) Mihoc a Istvanului, fiul acelui Zică pomenit mai sus, printr-o *curechişte,* sau loc semănat cu varză, din care căpăţânile fuseseră deja recoltate. Mă prosteau amândoi că au prins cate un iepure, f ăcându-se c.ă-l ţin la spate; în realitate ţineau în mâini pălăriile, şi eu mă repezeam către acestea, să iau *sălbăticiunea.* Către seară Petre sau Petrică mi-a dăruit un clopoţel de bronz, şi mi-a spus că dacă merg acasă să caut o sârmă, un cui şi un ciocan şi să prind clopotul de patul în care dorm părinţii mei. Neînţelegând sensul acestui gest, am procedat în consecinţă. Tata care se afla cu mine la bunici, m-a surprins când băteam cuiul în scândura patului şi m-a întrebat ce vreau să fac şi cine m-a învăţat să procedez aşa. I-am spus sincer că Petrică, după care a strigat-o pe mama acestuia, Anuţa Istvanului, rugând-o să-l trimită pe băiat până la el. A luat cureaua şi i-a tras o bătaie zdravănă, în faţa mea, care nu înţelegeam de ce, şi mă văietam de mila lui. Era începutul luării la cunoştinţă despre lucrurile porcoase, făcute de copii, urmate, apoi, de alte întâmplări asemănătoare, destăinuite nouă, uneori şi de către cei adulţi, bucuroşi să ne înveţe tot felul de prostii. Pentru că la Beiuş locuiam lângă cazarmă, mi s-a întipărit în memorie actul de la 30 decembrie 1947, sau abdicarea regelui Mihai l (1921) şi proclamarea, de către comunişti a Republicii Populare Române, aşa cum au fost

percepute ele pe plan *local,* de către mine şi copiii cu care îmi petreceam timpul. Aveam, pe atunci, cinci ani. Era iarnă, şi împreună cu un prieten ungur, în vârstă de 7-8 ani, Iosif Balint sau Ocsi, într-o seară, cu siguranţă a zilei de 30 decembrie 1947, cum mi-am dat seama mai târziu, rnă jucam pe deluşorul de lângă bazine transformat în derdeluş, cu toate că era brăzdat de gropi săpate de porcii vecinilor şi împănat de boscheţi, de unde uneori se auzeau jalnice mieunaturi de pisoi sau căţei, căci acolo obişnuiau locuitorii mărginaşi să arunce puii mici de animale, care nu apucaseră să deschidă ochii. Aceste sunete mă întristau profund, umplându-mă de milă şi pe mine şi pe sora mea, căci nu puteam pricepe de ce cei mari sunt aşa de cruzi cu bietele animale de pe lângă gospodăriile lor. In seara amintită am observat cum, dinspre cazarmă înspre oraş, se scurgeau şiruri nesfârşite de militari, având în mâini torţe aprinse şi strigând „Jos Monarhia! Trăiască Republica Populară Română"! L-am întrebat, spontan, pe Ocsi ce vrea să însemne acele zgomote şi acel marş al *cătunelor.* Tatăl lui, tâmplar de meserie, era pare-mi-se, primar sau viceprimar, numit de comunişti, şi de la el Ocsi ştia câte ceva, vrând-nevrând, despre unele evenimente politice. Ca atare mi-a spus că „amu o fugit regele din ţară". „Da unde o marş", l-am întrebat eu. „S-o dus şi s-o ascuns pe fundul mării", mi-a răspuns el, parafrazând, probabil, îndemnurile sau urările făcute de vulgata activismului comunist la adresa monarhiei, socotită stâlp al burgheziei, ceva ruşinos, care nu trebuie să-şi găsească loc decât *în pustie* sau *pe fundul mării.* Eu ştiam că marea este o apă uriaşă şi instinctiv mi-am pus mâna pe gură şi nas, aşa cum făceam când mama mă spăla acasă, pe cap, într-un ciubăr cu apă caldă, după care l-am întrebat: „mă, da cum suflă (adică respiră sau *trage aer)* el acolo ". Ocsi mi-a zis, atunci, „Noa taci, că-ti dau nişte pumni". Era o explicaţie şi o sentinţă scurtă, rezolută, *lămuritoare,* care nu suporta nici un comentariu. Peste ani Ocsi a ajuns profesor de geografie, fără a reuşi să-şi dea vreun grad didactic, în afară de cel definitiv. S-a căsătorit cu o fostă colegă de a mea de liceu şi facultate, profesoară de istorie, Demian Ileana sau Ilu. In treacăt fie spus, pe când era în anul doi, la un examen cu istoricul Ştefan Pascu, după ce a vorbit binişor despre răscoala lui Gheorghe Doja, a fost întrebată cum a sfârşit acesta. Ea a răspuns, cu candoare, că „!-au pus pe un scaun electric". Aceasta duce, fără alte comentarii, în plus, la concluzia că „la fel ca sacul, trebuie să fie şi petecul". Am aflat zilele acestea că *sacul,* adică Ocsi, tocmai a intrat în nefiinţă, urmând,

probabil, sărmanul să dea şi pe lumea cealaltă lămuriri şi altora despre marile evenimente din istoria României.
Şi înainte de 30 decembrie 1947 şi după, toţi copiii care locuiam în apropierea cazărmilor îndrăgeam mult armata, ne
plăceau şirurile nesfârşite de ostaşi, care ieşeau din cazarmă şi mărşăluiau pe străzi, spre câmpul de instrucţie, cântând. Ii urmam pe militari îndeaproape, păşind în urma lor, le ştiam cântecele şi le fredonam alături de ei, iar când se opreau pe stradă sau lângă bazine, pe deluşorul din apropiere, fericirea noastră a celor mici nu cunoştea margini. Unul dintre cântece avea o melodie foarte frumoasă, dar un text extrem de banal, în care se spunea: „Da! Da! Da! Mult e dulce şi frumos un trai de militar, şi-o viaţă de tunar. Când militarul se porneşte, un doi, trei, şi-n pas alergător". Lăsând nostalgia la o parte, căci aşa putem numi starea pe care le-o inculcă, astăzi, beiuşenilor mai în vârstă, cazărmile, altă dată pline de freamăt uman, de sunete de trompete şi ecouri de comenzi răstite, şi acum goale, fără suflare de fire omenească, cu tancurile şi maşinile părăsite şi ruginite, ca după apocalipsă, trebuie să constatăm că integrarea europeană a aplicat multor structuri politico-sociale româneşti lovituri mortale. La Beiuş, unitatea militară a dat multă vreme urbei acel tumult uman, prielnic activităţilor de tot felul şi un spor de populaţie benefic, cu salariaţi plătiţi onorabil, antrenaţi în acţiuni sportive, culturale, şi chiar economice. Prin ei s-a făcut un fel de osmoză între *ethosul* naţional de pretutindeni şi cel local, specific oraşelor ardeleneşti. Un studiu pe această temă cred că ar fi foarte interesant, înscriindu-se în eforturile generale pentru integrarea mai veche a Transilvaniei în Patria Mumă, despre care unii exegeţi s-au exprimat că, iniţial, s-a ratat, sau a *încremenit în proiect.* Pe sub geamul locuinţei noastre de atunci, adică din anii 1948-1949, s-au scurs, în cei doi ani, cât am stat lângă cazarmă, adevărate *popoare* de soldaţi. Le ştiam toate cântecele, pe câţiva îi cunoşteam după nume, şi dintre aceştia mi-amintesc de unul Petru sau Petri ţa din Petreasă, de lângă Beiuş, un tânăr brunetei, cu faţa plină de acnee, cu groapă în bărbie, care mă lua în braţe şi mă urca de multe ori pe o bucătărie de campanie trasă de cai, de la noi de acasă până la capătul de est al oraşului, pe unde soldaţii treceau spre câmpul de instrucţie. Nu pot uita, apoi, cavaleria, cu ţinuta ei marţială, cu animalele înalte, bine îngrijite,

cabrate, cu părul de pe crupe aranjat prin nu ştiu ce metodă, în pătrăţele, cu şei din piele trainică, neagră sau maro, ieşind din unitate în trap uşor şi parcă vesel, ca la operetă. Mai târziu, când student fiind la istorie, am auzit vorbindu-se de regimentul de cavalerie crăiesc Berlechigen, de pe vremea Măriei Tereza, fără a vrea, deci irepresibil, îmi venea în minte ropotul făcut de exodul cavaleriei din cazărmile Beiuşului. In curtea acestora, în partea de vest, care găzduia batalionul 6 al Diviziei 3 Munte, comandată în timpul războiului de generalul Leonard Mociulski, fuseseră îngropaţi, în toamna lui 1944, câţiva ruşi căzuţi în luptele cu nemţii şi ungurii. Peste vreo doi sau trei ani, ei au fost dezgropaţi şi duşi în cimitirul din Beiuş. Exhumarea s-a făcut neglijent, şi de aceea tot cartierul s-a umplut de o duhoare insuportabilă. Atunci am văzut bucăţi de corp omenesc în descompunere şi capete cu păr enorm, de culoare blondă.

Nu ştiu cum şi de ce, dar o vreme după proclamarea republicii, urmată, desigur, de marile epurări a celor indezirabili, şi aici se încadrau aproape toţi generalii, ofiţerii şi subofiţerii, cazărmile din Beiuş au rămas o vreme goale, încăperile unora dintre ele fuseseră transformate în depozit, unde se adunau cerealele aduse cu căruţele de către ţăranii impuşi la aşa-numitele cote obligatorii, desfiinţate abia în anul 1956. Atunci, noi, copiii am intrat în cazărmi, ne-am urcat pe acoperişurile căptuşite cu prundiş, am vizitat grajdurile cailor, ba într-una din zile am pătruns şi într-o încăpere unde se aflau materiale pentru instrucţie şi chiar arme.

Am început, atunci, să umblu la grădiniţă, cu întreruperi numeroase, căci plecam periodic la bunicii din Talpe. Educatoarea era, la început, o doamnă, pe nume Hortenzia Bocu, o femeie locvace şi persuasivă, infirmă la unul dintre braţe. Ea fusese căsătorită în tinereţe cu Sa va Muşat, tatăl unui viitor coleg de al meu, pe care, după ce au divorţat, l-a învinuit că ar fi lovit-o, făcând-o să rămână cu braţul paralizat. La grădiniţă învăţam poezii şi cântece comuniste, în speţă ruseşti, cum era *Sălbatică-i*
stepa baicală, sau *Sulico,* foarte la modă în acei ani. Majoritatea copiilor erau îmbrăcaţi foarte prost, eu, de exemplu, umblând, iarna, cu o căciulă cu nasture la vârf, ca a comsomoliştilor bolşevici din anii '20, şi cu o haină făcută dintr-o manta militară de a tatei, recroită pe măsura mea. Trebuie să precizez aici, că tatăl meu primea în fiecare an, în mod gratuit, ca invalid de război, câte două rânduri de haine militare, cu

dreptul de a le purta oricând şi oriunde, şi în acea sărăcie generală de după război, această măsură a fost salutară. Cu faţa suptă şi îmbrăcat mereu în uniforme reformate, el pornea de acasă la începutul săptămânii şi revenea după două-trei zile, aducând tutun, ţigări şi foiţe pentru confecţionatul acestora, iar altă dată, într-o valiză brun-cenuşie, grămezi de bancnote şi de monede, căci fiind inflaţie, masa monetară de pe piaţă era enormă, şi după fiecare vânzare avea o căpiţă de bani. In casă se discuta mereu că trebuie să merg cu regularitate la grădiniţă, pe care, cum am spus, o urmam în mod neregulat. După o întrerupere mai lungă, mi-au cumpărat o gentuţă frumoasă din carton şi m-au condus la grădiniţă, unde m-arn împrietenit cu un evreu foarte neastâmpărat, pe nume Samuel Stern, şi cu un român, Ioan Aron (Nelu), amândoi mai în vârstă decât mine cu cel puţin doi ani, care mă protejau, ba de multe ori îşi împărţeau mâncarea cu mine; eu le dădeam, de obicei, plăcintă din făină neagră, cu brânză de oaie, iar ei îmi aduceau, unul, evreul, jumări de gâscă cu felii de franzelă, iar celălalt, caltaboşi şi cârnati, căci era fiu de măcelar. Pentru că locuiam în apropiere unii de alţii, ne întorceam acasă întotdeauna împreună, şi acest lucru se constituia în adevărate anabasse, cu aruncări de pietre şi bătăi cu alţi copii de vârsta noastră, sau mai mari. Peste vreo doi ani a început prigoana *fasciştilor,* epoca arestărilor unor elevi de la şcolile beiuşene, care distruseseră portretele *marilor dascăli ai omenirii,* în frunte cu Vladimir Ilici Lenin şi losif Visarionovici Stalin, precum şi diferite afişe de pe străzi. Lumea era stăpânită de spaimă, în aşa fel încât nimeni nu îndrăznea să clintească de la loc nici măcar un cui de pe zidurile caselor, necum o hârtie sau afiş. în această atmosferă, evreul Stern, care era un băiat frumos, elegant îmbrăcat, cu nas coroiat şi ochi negri, a luat într-o zi o scândurică de la o cutie de marmeladă şi a scobit pe ea cuvântul, cu designaţie masculină, p..., bătând-o, apoi, cu cuie pe zidul conventului de călugăriţe. (Astăzi pe acel loc se află biserica nouă, greco-catolică). De frica *organelor,* sau a *Securităţii* tocmai înfiinţate, nimeni n-a îndrăznit să desprindă de acolo acea scândură, vreme de vreo câţiva ani. în ce mă priveşte am început din nou să pendulez între mersul la grădiniţă şi cel de a umbla la *cămin,* unde primeam şi masa de amiazăzi şi de seară. Căminul se muta rapid dintr-o locaţie în alta, funcţionând când în clădirea veche, demolată din prostia unor cultu rnici locali, în anul 1990, a cunoscutei „Casine române", edificate în anii 1870-1872, când în cea a amintitului convent de călugăriţe catolice, lângă care se afla şi o frumoasă

bisericuţă din lemn, adusă acolo în 1925, din comuna Delani, înconjurată de un frumos gard de scânduri, vopsit în maro gălbui, şi de o grădiniţă cu arbuşti decorativi, abandonată încă din 1948, după desfiinţarea conventului, şi mutată prin 1962 în satul Brăteşti. Pe timpul verii, la cămin ni s-au distribuit nişte hăinuţe tozului în carouri, de fapt un fel de cămăşi cu mâneci scurte, cu pantalonaşi de acelaşi tip, ce se încheiau cu nasturi între picioare, asemănătoare, la culoare, cu cele purtate de ocnaşii francezi din Guyana. Ni s-au dat, apoi, saboţi de lemn, astfel încât, mergând pe aleile din curtea căminului, sau pe trotuar spre casă, scoteam un tropăit jalnic. Unii dintre copii aveau diaree sau tuse convulsivă-măgărească cum i se spunea în jargon popular, şi de aceea, atunci când trebuia să ne culcăm de amiazăzi era o nenorocire, căci zgomotele şi mirosul din sala de dormit deveneau îngrozitoare, în zilele de supra numerar, în care efectivul de copii depăşea pe cel al paturilor, mai marii căminului aduceau pe coridor nişte scăunaşe încăpătoare din nuiele, punându-i pe copiii mai măricei, între care mă număram şi eu, să doarmă şezând în scaun, cu capul pe nişte mese din acelaşi material. La sărbătorile de iarnă, din donaţiile făcute de diverşi comercianţi, dar mai ales de Gheorghe Bolcaş (1884-1959), fratele martirului Dr. Nicolae Bolcaş (1882-1919), la cămin se organiza sărbătorirea pomului de Crăciun. Cu ocazia uneia din acestea am mâncat, pentru prima dată, un fel de biscuiţi sau fursecuri cu ceai, şi ei ne fuseseră aduşi de domnişoara profesoară Angela Lucia (Titi) Sălăjan, fiica fostului profesor de odinioară Camil Sălăjan, de la Liceul „Samuil Vulcan", care locuia în apropierea *Şcolii de fete* întemeiate de episcopul Mihail Pavel, la 1896. Eu, fiind din fire neastâmpărat, umblasem cu un prieten, Constantin Fitero, dintr-o familie sărmană, cu un tată foarte în vârstă, şchiop, Zaharia, de meserie birjar, şi o mamă, nană Catiţă, mai slabă de minte, prin toate gunoaiele şi mă umplusem de un fel de bube nedureroase, dar cu un aspect neplăcut, *spectaculos,* încât m-am vindecat numai după un tratament îndelungat. Din această cauză, colegii de la cămin refuzau să stea în preajma mea şi sufeream foarte mult. Domnişoara Sălăjan a venit într-o zi la cămin şi după ce a observat acest lucru, m-a luat în braţe, m-a pupat şi a spus în faţa tuturor: „De ce nu vă jucaţi cu el? Uitaţi ce privire inteligentă are." Acest gest i-a făcut pe copii să se apropie de mine, şi lucrurile au

intrat în normal, aceasta însemnând că încă din acea zi am început să-i cotonogesc pe câţiva, mai rozulii, şi ca atare din familii *de domni,* cum se spunea pe atunci, erijându-mă în postura de lider. Aveam în preajma mea pe un viitor coleg de şcoală generală, amintitul Ioan Crăcixm, provenit diritr-o familie numeroasă şi săracă, pe Ioan Caba, poreclit de noi Dugă-Dugă, şi pe Ioan Morar (Nelu), viitor ofiţer de pompieri, care scâncea toată ziua. Ulterior au mai venit şi alţii, dar aceştia abia când m-am mutat de la cămin, din nou la grădiniţă, găzduită, de acum, în sediul internatului *Şcolii greco-catolice de fete,* pomenite din Beiuş. Acolo, împreună colegul Gheorghe Mol do van (Ghiţă), mai neastâmpărat decât mine, ne obişnuiserăm să ne „cerem afară" în timpul orelor, pe care le făceam cu o doamnă, numită Măria Berinde, soţia viitorului şi foarte priceputului meu profesor de matematică de mai târziu, luliu Berinde. După ce ieşeam afară, împreună cu Ghiţă Moldovan, luam mâncarea sau *ujina* din gentuţele sau paltoanele unora dintre copii, aşezate în cuier, o mâncăm sau o aruncam peste tot, revenind în clasă ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat. Doamna educatoare m-a spus într-o zi către tata şi acesta mi-a aplicat o corecţie cu cureaua peste picioare, fără însă a reuşi să mă îndrepte deplin pe calea cuminţeniei, căci de atunci înainte, şi eu şi colegul amintit ne-am limitat doar la distrugerea castelelor şi podurilor ridicate cu răbdare de benedictini de către ceilalţi copii, din cuburi de lemn colorat, aflate în dotarea grădiniţei, sau la atribuirea de porecle. Pe unul dintre colegi, probabil de etnie ţigănească, îl poreclisem Poaşoali, pe altul Ga ga, şi în fine, pe altul Debu, una şi aceeaşi persoană cu băiatul de măcelar Ioan Aron amintit mai sus. Unii dintre cei porecliţi mă ameninţau, alţii acceptau „batjocura", fără însă a trece la represiuni, probabil de teama unei coaliţii, pe care o puteam înjgheba cu uşurinţă împotriva lor, folosindu-mă de agresivitatea bunului meu amic Ghiţă Moldovan, dar şi de cea personală. Exista în noi, copiii zămisliţi în timpul războiului, o propensiune către agresivitate, întrecere, competiţie, născută poate din atmosfera prefacerilor social-politice, care se rostogoleau peste societate, cu schimbări de orientare incredibile, căci se prăbuşea o lume veche, articulată pe anumite coordonate, prezente în Europa de atunci, azvârlită în haos, neputând lăsa indiferenţi nici pe copii. Cei în vârstă şi-aduc aminte de jocurile, inspirate din filmele sovietice de război, din gesturile copiilor-eroi, care-şi reclamau părinţii că au atitudine anticomunistă, făcându-i să înfunde puşcăriile, împreună

cu părinţii, trăiam acasă spaima propagată odată cu valul mare al arestărilor din 1947-1948. Mi-amintesc cum eu şi sora mea stăteam în pat treji, iar mama şi tata în picioare, în casa unui oarecare Cerheş, de profesie birjar, de pe strada Biruinţei, de lângă cazarmă, pe care o ocupam cu chirie, pe întuneric, urmărind de după perdele *maşina neagră,* un *Ford,* pare-mi-se, a *Siguranţei,* venită să *ridice,* sau să aresteze, pe cei indezirabili, şi aici intrau te mirai cine, o mulţime de oameni, vârâţi la puşcărie pentru cele mai mărunte şi derizorii fapte. Deşi părinţii nu mi-au explicat niciodată ceva legat de arestări, pricepusem tot, şi trăiam, alături de ei, acea strângere de inimă provocată de huruitul maşinii, care venea noaptea. L-au arestat, atunci, în câteva rânduri, pe baciu Ioan Chindea, cum îi spunea toată lumea, un plugar din Beiuş, care în timpul războiului, în septembrie 1944, când armata maghiară s-a retras, salvase podul de piatră din centrul oraşului. Acesta fusese minat şi urma să fie aruncat în aer. Dar Ioan Chindea, în timp ce un maghiar din Beiuş, pe nume Ioan Papp, l-a ţinut de vorbă pe soldatul care trebuia să aprindă fitilul şi apoi să plece cu o motocicletă, a intrat în apă şi l-a tăiat, în aşa fel încât podul a fost salvat. Baciu Ioan Chindea a fost decorat şi socotit erou. Dar uneori el se îmbăta şi începea să cânte „Imnul regal" şi să înjure pe comunişti. De aceea era arestat adeseori şi eliberat peste o zi, două. Avea cai şi căruţă şi trăia de pe urma pământului său din hotarul oraşului. Era un munte de om, cu părul blond, faţa plină, ovală, roşcovană, de ins sănătos. Soţia sa, nană Florică (Floriţă), era o femeie scundă şi tot blondă, în timp ce el se afla la concentrare sau pe front în Rusia, ea a *lunecat,* cum se spunea în popor şi de pe urma acestui gest a născut o fetiţă, având din acel moment doi copii, pe Stelian sau Stelică, şi pe cea nou-născută. La întoarcere, baciu Chindea a iertat-o, dar de câte ori se îmbăta slobozea, la adresa ei, un şir nesfârşit de sudălmi. îndrăgea, însă, fetiţa, care i se urca pe genunchi. In scurtă vreme aceasta a murit. Despre nană Floriţă se zice că avea o meteahnă, aceea de a-i iniţia pe tinerii elevi, care veneau să stea în casa lor, în gazdă, în tainele amorului. Pe când aveam vreo 14 ani, l-am întâlnit pe baciul Chindea, care tocmai se întorcea de la crâşma lui Bridea, din capătul dinspre Finiş al Beiuşului. După ce l-am salutat, după cuviinţă, ştiind că soţia sa îşi rupsese o mână, l-am întrebat ce face nană Floriţă, la care el mi-a răspuns: „D-apoi, şede-n pat, f...-o dracu, săraca!" Nană Floriţă era o femeie glumeaţă. Odată, cred că prin 1948, la Bobotează, mi-a dat o vrăbiuţă legată de picior cu o sfoară. Bucuros de dar, voiam să plec acasă. Tocmai atunci venise popa cu crucea. Ea mi-a zis că ar fi bine să duc *păsărică* la popa să mi-o „sfinţească". Am procedat în consecinţă. Dar pe stradă un motan

mi-a înhăţat-o fără să observ, aşa încât, după ce i-am cerut preotului, erau de fapt doi, Ilie Mihele şi Augustin Briscan, s-o sfinţească, ridicând sfoara în sus, spre hazul tuturor, am observat că de ea atârna doar o lăbuţă.
In acea primăvară am învăţat să fac fluier din răchită. Tăiam o bucată dintr-o nuia verde mai *groasă,* îi făceam o crestătură pentru *sunet* şi, prin răsucire îi scoteam coaja, îi scobeam, apoi, un lăcaş pentru buze, după sistemului fluierului, într-o zi, un copil din vecini, pe nume Dorin Ungureanu, ulterior coleg cu mine de liceu, fiu de maior, mi-a smuls fluierul din mână în faţa casei noastre şi a luat-o la fugă. L-am urmărit cu îndârjire până a intrat în curte la o vecină, nană Mitică. Speriat, s-a ascuns în closetul din scânduri aflat acolo, şi a aruncat fluieruţa în deschizătura pentru şezut a acestuia, după care a fugit acasă. Eu m-am repezit şi am introdus mâna în locul cu pricina. Am scos fluieruţa şi, *horibile dictu,* am introdu s-o, aşa cum era, repede în gură, să văd dacă nu s-a *stricat.* Nu m-am îmbolnăvit de vreo boală, incidentul neavând nici o urmare, decât aceea poate ţinând de „rândul" norocului, care nu m-a ocolit decât rareori. In jurul casei noastre erau o mulţime de intravilane, fără clădiri, pline de verdeaţă, iar strada, relativ nou croită, de prin anii '30, când în zonă începuseră să se construiască primele locuinţe, era plină de pajişte, purtând pe ea ondulaţiile unor foste parcele, nu demult cultivabile, păscute acum de oile, vacile şi caii vecinilor, ale amintitului Ioan Chindea şi ale Iui Vasile Tău sau *Tată bun,* cum îi spunea toată lumea, un om mărunţel, născut cam pe la 1890, foarte vioi, cu o vorbă repezită, dar bun ca pâinea caldă. Avea şi el pământ pe lângă casă şi în jurul Beiuşului, cai şi căruţă, cu un cuvânt o gospodărie temeinică. Intr-una din zile i-a împrumutat baciului Chindea caii, de fapt două iepe, una albă
Vilma şi cealaltă sură Doina, ca să meargă până la Meziad, pare-mi-se. lepele au fost prinse de către cel amintit, la o trăsură împrumutată de la un localnic, pe nume Ijac şi, la întoarcere, pe drum, s-au speriat nu se ştie de ce, iar baciu Chindea fiind cam afumat, n-a ştiut să le strunească, aşa cum trebuia. Ca urmare, rupându-se *hamfâul,* sau lemnul de care se prindea hamul, Vilma a fost lovită de roata atelajului foarte rău la un picior din spate. Nu s-a mai vindecat niciodată, deşi un oarecare Ioan Goran, pe atunci veterinar-militar proaspăt întors de pe front, căsătorit cu Măria Fitero, fiica unui funcţionar de poştă din Sălişte de Beiuş, i-a făcut zilnic, în faţa noastră a copiilor, badijonaje cu hipermanganat şi

creolină. Iapa a mai trăit câţiva ani buni, prinsă la căruţă aşa cum era, dar între cei doi vecini n-a mai fost de atunci înainte nici un fel de prieteşug. Cu toate acestea, relaţiile interumane de atunci, pot spune cu convingere că erau, la Beiuş, mai bune decât sunt astăzi, căci, la fel ca la ţară, oamenii se ajutau între ei, muncind la agricultură sau la construcţii unul pentru altul, şi-mi amintesc că de câte ori ne mutam într-o locuinţă nouă, vecinii noştri Ioan Chindea, Vasile Tău, Dumitru Drula sau Ioan Bule , zis Luponea (baciul Lupone) veneau cu căruţele să ne transporte ceea ce aveam, după cum, uneori, ne ajutau şi la cultivatul lotului primit la împroprietărire, în hotarul Beiuşului.
De altfel Beiuşul era ca o comună ceva mai mare, cu străzi desfundate, pline de noroi şi fără canalizare, cu locuitori ce ţineau găini, gâşte, porci, oi, capre, vaci, cai şi bivoli, şi, ceea ce azi pare de necrezut pentru cei tineri, cu ciurdari şi porcari pentru turmele comunale. Ei umblau, în fiecare dimineaţă pe străzi, suflând într-un corn de bou, pentru ca oamenii să-şi sloboadă animalele la păşunat. Existau, apoi, *dosi* sau paznici de câmp înarmaţi, plătiţi de primărie. Dintre *dosii* înarmaţi, cunoscuţi de mine, amintesc pe vecinul nostru Gheorghe Crăciun, născut pe la 1900, un om crunt, cu o privire rece, pătrunzătoare, înalt, brunet, drept, înspăimântător, tatăl amintitului meu coleg Ioan Crăciun, şi pe Teodor Matica, sau Buzatu, o pocitanie de om, cu buzele late şi răsfrânte ca la cămilă, mic de statură, cu vorbă piţigăiată, peltic şi bâlbâit, care, într-una din zile ne-a împuşcat câinele în faţa mea, pe motiv că nu are lemn legat de gât, cum cerea legea şi că prinde iepuri. Beiuşul avea, apoi, şi un *dobaş* sau toboşar, în persoana lui Ioan Goia, plătit de primărie să anunţe ştirile. Când venea cu toba, avea anumite locuri, de regulă la încrucişarea străzilor, unde începea s-o bată, făcând un zgomot infernal. Oamenii ieşeau la porţi, şi arunci, cu o voce stridentă, anunţa hotărârile primăriei. Un loc unde zăbovea mai mult era cel de lângă casa Peloni, adică la încrucişarea străzilor Calea Bihorului, cu l Decembrie 1918 de astăzi şi cu cea a Fabricii de pâine, îndată după proclamarea Republicii, adică după 30 decembrie 1947, la acea răscruce s-a construit un fel de *arc de triumf,* din grinzi de lemn aşezate după sistemul barelor de la sondele de petrol, vopsite în roşu. Pe frontonul acestuia se aflau stema Republicii Populare Române şi diferite lozinci. Locuitorii din împrejurimi atribuiseră acestei urâte construcţii numele de *Republică,* astfel încât la ea se raportau oarecum micile *acţiuni,* cum ar fi întâlnirile între oameni, sau între noi copiii. In zonă se afla şi o cârciumă, patronată, iniţial, de un măcelar, pe nume Roman Aron, tatăl prietenului meu Ioan Aron (Debu) pomenit mai sus, şi al unei fete de vârsta

mea, Doina. Se înţelege că frecventatorii cârciumii, şi aceştia erau mulţi, îşi găseau adeseori vreme să petreacă lângă, sau sub *Republică* ore în şir, în discuţii prieteneşti sau în dispute pe diferite subiecte, legate de te miri ce. Nu lipseau, desigur, nici imprecaţiile, mai fine sau mai grosiere, după *naturelul* autorilor, care, la finalul conventiculelor, presaţi de stimulii sfincterelor, îşi slobozea u udul în boscheţii de la picioarele *Republicii.* Nu de puţine ori, tot acolo, profitând de lipsa iluminatului, aceştia îşi făceau şi restul necesităţilor, în aşa fel încât dinspre *Republica* exala un miros insuportabil.

Figurat spus, aceste activităţi se constituiau, vrând-nevrând, în proteste contra *Republicii,* flancată, în una dintre părţi, tocmai de zidul pe care amicul meu Stern bătuse, aşa cum am spus mai sus, scândurica de la cutia de marmeladă, cu acea inscripţie, pe
care am pomenit-o, astfel încât pilangiii cartierului obişnuiau să spună „mergem să bem la Aron, după care ne întâlnim la P... Lângă *Republică* se adunau şi porcii, vacile şi caprele beiuşenilor, la chemarea din corn a ciur dărilor, porcarilor şi căprarilor, confluind alene de pe străzile laterale. Seara, acolo aşteptam întoarcerea de la păşune *a* animalelor şi trebuie să spun că, fie tata fie mama, erau prezenţi, seară de seară aici, deoarece capra noastră, cumpărată nu de mult, nu se încumeta nicicum să se mişte de acolo, şi să vină singură acasă. Când n-o aştepta nimeni, o rupea la fugă, fie spre fabrica de spirt, de dincolo de calea ferată, fie spre *iruga* sau canalul morii colonelului Aurel Crainic, străbătând amintitul hat al lui Nimueşteanu. Câteodată mergeam numai eu s-o caut, şi când veneam fără ea, tata îmi cerea să-i spun până unde am fost „înaintea ei", iar eu răspundeam prompt „până-n *Republică",* deci până la acea oribilitate de construcţie de la încrucişarea de străzi, în jurul căreia nu aveai unde să calci de căcaţi. Şi tot lângă *Republică* mă duceam joia să urmăresc căruţele şi carele ce se scurgeau spre târg, într-un puhoi nesfârşit, zgomotos, cu speranţa că o să-i întâlnesc pe bunicii sau unchii mei veniţi la oraş, pentru a mă lua cu ei în Talpe, sau în Sălişte, unde mă simţeam atât de bine. Aceasta pentru că acolo continuam să mă joc cu aceiaşi Nişu şi Lena, făcând, între altele, castele şi case din noroi, dar şi *popintee,* un fel de păpuşi găurite la mijloc, pe care le izbeam, apoi, cu putere de pământ, pentru ca să *tune* puternic. Cel mai bine ne jucam în casă la Nişu - într-o încăpere foarte înaltă, dintr-o clădire în care, prin anii 1925-1940, fusese postul de jandarmi. Pe un perete era o oglindă foarte înaltă, ce reflecta deformat chipurile privitorilor, iar în lateral o pendulă cu greutăţi şi cutie, lucrată artistic şi

încrustată în bronz, ajunsă mai târziu în mâna unui colecţionar din Oradea. Cel mai mult ne amuza, pe mine, pe Nişu şi pe un verişor al său, orfan de război, pe nume Vasile Ciupa sau Vasaliuţu, să urmărim o fată din vecini, înaltă şi mai în vârstă cu mult ca noi, care mergea pe stradă cu paşi mari, cu picioarele răscrăcănate şi privind întotdeauna în sus. Noi ne apropiam de ea, şi pentru că păşea rar, o prindeam de fluierul piciorului şi i-l împingeam în balegile din praful uliţei, făcând-o să urle şi să blesteme. Mie-mi zicea Buţa, contractandu-mi diminutivul numelui, acela de Blăguţa. De câte ori mă întâlnea, îmi zicea „Buţaaa, faaaci maica pită moaaale!", iar când reuşeam să-i împing picioarele în balegă „Fuuută-te 'Reaaacu!" Cu grupul de verişori şi vecini, la Crăciun umblam prin sat după *pupi,* nişte pâinişoare coapte în cuptor şi făcute din făină de grâu, oferite de gospodari colindătorilor, îi băgăm pe o bâtă ascuţită în formă de cruce, cu braţele în jos, pentru a-i putea transporta, iar după colindat ne strângeam acasă la bunica din Talpe, sau peste drum la părinţii lui Nişu, mort peste ani, adică în septembrie 1977*,* într-un groaznic şi stupid accident (a parcat maşina, căci era şofer, cu remorca încărcată pe marginea unui şanţ de ciment, pentru descărcare, şi când a încercat să o dezlege, aceasta s-a mişcat, turtindu-i capul între marginile ei şi ale caroseriei de la maşină) lăsând în urma sa doi copii orfani, o văduvă şi părinţii nefericiţi, care-l aveau numai pe el. Intre tatăl meu şi părinţii şi fraţii mamei relaţiile au fost întotdeauna foarte reci, şi după ce ne-am mutat la Beiuş, s-au răcit şi mai mult. Motivul a fost că unul dintre fraţii tatei, amintitul Marian l-a lovit pe Aurel, fratele mamei, la o horă, în Sălişte, cu un *box,* în timp ce juca, spărgându-i capul*,* întâmplarea i-a supărat foarte tare pe fraţii mamei*,* astfel încât cel mai mare dintre ei*,* Vasile i-a pus lui Marian gând rău, pândindu-l pe când se întorcea de la Beiuş, către Sălişte, căci drumul ducea prin Talpe*,* spre a-i plăti după faptă, aşa cum se exprima el. O dată era cât pe ce să-l prindă, dar Marian a fugit şi s-a adăpostit la familia lui Miron Gupa din Talpe care*,* apoi*,* slobozindu-l prin fundul *ogrăzii, l*-a făcut scăpat. Din această cauză, supărat, nevoie mare, tata evita cât putea să-şi *viziteze* cumnaţii, relaţiile cu ei ameliorându-se mai târziu, treptat, treptat. La nunta lui Marian, întâmplată, cred, în primăvara lui 1948, a avut loc un incident neplăcut: tata s-a certat cu bunicul şi cu o parte din nuntaşi, fiind nemulţumit că aceştia au ironizat-o pe mama.

Motivul adevărat al certei a fost, însă, că el nu fusese de acord ca fratele lui să se însoare cu cea care s-a însurat, adică cu mătuşa (sau nana, cum i-am spus eu mai târziu) Anuţa, pe motiv că era o rudă apropiată a familiei sale, şi în plus era şi foarte bolnăvicioasă, suferind de „inimă", fiind adică cardiacă. La nunta cu pricina, tata s-a supărat rău şi aşa cum mi-a spus sora sa, mătuşa Florica, ar fi scuipat pe mireasă şi pe mire, după care bunicul Blăguţa l-ar fi dat afară din casă. îmi amintesc, într-adevăr şi eu de acea noapte, când ai mei s-au întors acasă, şi i-au povestit bunicii mele dinspre mamă, Anuţa, alias Veronica, aflată la noi, ce au păţit. Unchiul Marian, însurăţelul de atunci, s-a aflat la acea nuntă între ciocan şi nicovală, căci pe de o parte se simţise ofensat că tata i-a batjocorit mireasa, pe de alta, iubindu-l foarte mult pe tatăl meu, ca frate mai în vârstă, i-a părut rău că bunicul l-a scos afară din casă. Aceeaşi mătuşă Florica mi-a spus că, după ce ai mei au plecat de la nuntă, Marian şi-a chemat mireasa în cămară, care se afla la capătul târnaţului sau coridorului dinspre stradă, şi-a început s-o bată pe înfundate, învinovăţind-o că din cauza ei fratele său a trebuit să părăsească nunta. Fireşte că ospăţul s-a terminat jalnic, dar în scurtă vreme, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, unchiul a venit din nou pe la noi, prin Beiuş. De altfel el fusese cel care îl ajutase şi înainte de a se căsători, de multe ori pe tata la vânzarea tutunului, ţigărilor şi foiţelor în pieţele din Timişoara, Arad, Oradea sau
Beius.. In piaţă, la Beiuş, mă duceau câteodată şi pe mine şi mi-amintesc cât eram de speriat de zgomotul carelor şi căruţelor, de mugetul vitelor de povară, şi de zbieretele oamenilor. Eu stăteam lângă tata, în piaţă, la capătul din dreapta a podului de peste Valea Nimăeştilor, ascultând strigătele celor ce-şi făceau reclamă la marfă, dintre care mai pregnante erau ale unui vânzător ambulant de articole mărunte. Acesta striga, încontinuu, cu o voce de bas sonoră: „poftiţi domnilor, praf de pureci, naftalină, ace Singer, ace de cusut, făină de apă acră!"
Piaţa, aflată pe acelaşi loc ca şi astăzi, era plină de *şatre,* un fel de construcţii din pânză şi bârne, pentru a expune diferite instrumente gospodăreşti, foarfeci, cleşti, ciocane, jucării din tablă *(cocoşei* de suflat, trâmbiţe), gheme de *motrin* sau lână colorată, dopuri făcute din rumeguş încleiat, umplute cu fosfor, care, apăsate tare, explodau, pistoale pentru *puşcat* cu dopuri, piepteni de os etc. Nu lipseau femeile din Finiş, care vindeau *ţăpoi,* un fel de pâinişoare din făină albă, tăiată pătrat, şi vânzătorii ambulanţi de cârnaţi fripţi, în cratiţe enorme, cocoţate pe roabe cu roţi de lemn. Mă cuprindea de fiecare dată o mare fericire după ce tata îmi cumpăra un ţâpoi, şi cu el mă duceam la măcelarul Vasile Toma (Toma bacsi), tatăl prietenilor mei Gheorghe (Ghiuri) şi Vasile (Laci) aflat acolo cu roaba şi acesta, plătit desigur

şi el, mi-l despica în două, şi vâra între cele două părţi o bucată zdravănă şi rumenă din carnaţii ce se etalau în cratiţa sa enormă. Gustul acestuia era inegalabil şi nu poate fi comparat cu al *hotdogului* sau *hamburgerului* de astăzi, aceste intruziuni scandaloase ale formelor fără fond, prin filieră americană în gastronomia românească.
După ce i-a venit pe lume un copil, vărul meu Aurel Marian a plecat în Banat, la Racoviţa, lângă Lugoj, chemat de un bogătaş, Ioan (Nica) Beraru (Mijac), la care fusese slugă sau argat, om fără copii, dar cu o şotie arzoaie, Măria sau Măriuţa care, deşi era mai în vârstă ca unchiul cu 16 ani, îl iniţiase în tainele amorului. Ea îşi îmbrobodise bărbatul să-l înfieze pe Marian şi aşa că acesta cu nevasta şi fiul lor Aurel au stat la ei vreo 2-3 ani, între 1949-1951, tocmai în perioada în care, ca chiaburi exploatatori, erau foarte prigoniţi de regimul comunist. Pentru că se prefigura deschiaburirea şi cooperativizarea agriculturii, dar şi din motiv că nana Anuţa simţise că Măriuţa, adică viitoarea lor *mamă adoptivă,* nutreşte faţă de soţul ei altfel de sentimente decât cele ce se cuveneau, au părăsit Banatul, întorcându-se acasă, de acum cu încă un copil, Aurelia (Aurica), pe lângă Aurel sau Lelu, născut la Beiuş
.

ŞCOALA ELEMENTARĂ

A venit, în sfârşit, anul de răscruce pentru mine, 1949, întrucât atunci am început să merg la şcoală. Pentru că mă dovedeam foarte isteţ, tata şi mama au hotărât să mă înscrie în clasa I în toamna acelui an, deşi nu împlinisem, încă, vârsta cerută, căci şcoala a început la l septembrie şi eu împlineam 7 ani abia la l ianuarie 1950. A fost foarte greu să-şi împlinească această dorinţă, pe care mi-o însuşisem şi eu, *împrumutând-o* de la Nicu (Nicolae), fratele colegului meu de grădiniţă Ioan Crăciun, care ne povestea, şi mie şi celui din urmă, întâmplări mirobolante, trăite de el la şcoală. De aceea şi mie şi lui Ioan ni se părea că, odată deveniţi şcolari, vom fi mai bărbaţi mai importanţi, neştiind că ne pierdeam, de acum, o mare parte din libertate, nu pentru scurtă vreme, ci nici mai mult nici mai puţin decât până la vârsta de pensie. Pentru a fi admis la şcoală, părinţii mei au trebuit să facă, la inspectoratul şcolar, o cerere specială, cu o dovadă că tata e invalid de război, şi abia în urma acesteia s-a admis să fiu înscris în clasa I a *Şcolii elementare,* cum se spunea pe atunci. Intr-un fel cred că aceasta a fost o greşeală, întrucât eram, deşi vioi şi dezgheţat, tare prizărit, adică mic şi slăbuţ. Poate tocmai din acest motiv, peste vreo trei-patru ani, am început să am dese dureri de cap, şi ca urmare să simt, către sfârşitul orelor, în fiecare zi o stare de sfârşeală. In prima zi de şcoală m-am îmbrăcat frumos, mi-am uns bocancii,

confecţionaţi din piele, dar cu talpă de lemn, cu ulei comestibil, am mâncat o *ratotă,* adică omletă din două ouă şi,

împreună cu colegul meu Ioan Crăciun, însoţiţi de fratele său mai mare, un fel de protector al nostru, ajuns atunci în clasa a IV-a, ne-am dus la şcoală. Ea se afla, în aripa stângă a fostei *Şcoli greco-catolice de fete,* care nu de mult se desfiinţase. Acolo am fost repartizat în clasa I la învăţătoarea Ana Călugăru, soţia profesorului meu de mai târziu, ioan Călugăru (1910-1968), o doamnă voinică, zâmbitoare şi foarte amabilă, în clasă am intrat, arunci, copii din toate categoriile sociale, şi de toate etniile, români, maghiari şi ţigani, fără a se putea face o distincţie prea mare între noi, după port (îmbrăcăminte), felul de a vorbi, a mânca şi a ne comporta, căci pe ansamblu se trăia foarte prost, întrucât lipseau hainele, ghetele, hrana, şi mai ales standardul general al pretenţiilor, pe care lumea de atunci se obişnuise să-l aibă la un nivel foarte scăzut, între colegii noi, m-am simţit, la început stingherit, deşi în clasă cu mine erau câţiva dintre cei ce mă însoţiseră la grădiniţă sau cămin. Veneam la şcoală cu tăbliţă şi *stil,* un fel de cretă unsuroasă, subţire şi cilindrică, cu care scriam, având la îndemână şi o cârpuşoară legată de aceasta, folosită la şters. Câţiva veniseră cu tăbliţe de gresie, prinse în rame de lemn, aşa cum era înainte de război, moştenite cu siguranţă de la fraţii mai mari, dar a mea era dintr-un fel de hârtie mai tare, neagră, lipită pe un placaj subţire, bine uscat, cu două găurele, prin care trecea o sfoară, pentru a putea fi purtată pe umăr. Abecedarele erau cu ilustraţii colorate, frumoase, unde apăreau elevi îmbrăcaţi în hăinuţe ţărăneşti, în *clişee* dinamice, surprinşi adică în mişcare, acasă, pe drum, în clasă, în bănci, sa* în curtea şcolii, jucându-se. Perioada aceea era de început a noului sistem de învăţământ, sau mai bine zis de trecere către acesta din urmă. Era vremea când şcolarilor li se împuiau capetele cu gloria armatei sovietice, cu genialitatea conducătorului acestora, „tovarăşul losif Visarionovici Stalin", cu lupta de clasă, împotriva chiaburirnii, la sate, şi a burgheziei, la oraşe, cu începutul erei noi, sau cu acel *adarnism proletar,* în virtutea căruia se făcea *tabula rasa* din spiritualitatea românească

de până atunci, pentru a construi alta, gângavă, primitivă, vindicativă, bazată pe neant, pe gregarism, pe falsuri grosolane, şi pe amputări păgubitoare. Nu mai vorbea, atunci, nimeni de folclorul românesc, de basmele lui Ispirescu, sau de poeţii clasici, ci doar de *Donca Simo,* de amintitul *Sulico,* eroul partizan şi de cântecul *Sălbatică-i stepa baicală,* iar ceva mai târziu, de *Mitrea Cocor,*

Lazăr de la Rusca şi de *Minerii din Maramureş,* în clasa noastră eram elevi de cele mai variate vârste. Mulţi dintre ei îşi întrerupseseră „studiile" datorită războiului, fiind născuţi prin 1936-1937. Cei de vârstă reglementară erau veniţi pe lume în 1942, eu fiind între ei o excepţie, căci aşa cum am spus, m-am născut la l ianuarie 1943. Pentru „amănunte biografice", dacă mă uit într-o copie emisă de Primăria Mizieş, în 1950, de care ţinea satul meu natal, constat, cum scrie în ea, că naşterea mea a avut loc în ziua amintită, la orele 22, că înregistrarea ei s-a făcut la oficialităţile comunei a doua zi, în 2 ianuarie, martori fiind Nicolae Novac (Culae Savului) şi Vasile Gupa (Vasalia lui Teodor), şi ceea ce e mai „interesant" că, aşa cum rezultă tot din actul amintit, cununia civilă a părinţilor mei s-a încheiat abia peste 6 luni, adică la 23 iunie 1943, după ce tata, care fusese încorporat la 22 februarie 1942, se întorsese de pe front, din Rusia, în treacăt fie spus, în acele zile cununiile oficiale ale celor care stăteau doar în concubinaj, foarte numeroşi în satele din jurul Beiuşului, se ţineau lanţ, şi aceasta nu atât din motive moral-religioase, căci lumea rurală avea morala sa „specială", în care important era să nu faci rău nimănui, şi bineînţeles să nu ucizi, ci pentru că bărbaţilor le era frică să nu moară pe front necununaţi, expunându-şi soţia şi copiii rămaşi orfani, la situaţia de a nu primi pensia ce li s-ar fi cuvenit.

Tata şi mama s-au dus să se cunune la data amintită, îmbrăcaţi frumos, însoţiţi de *birăul* sau primarul satului, amintitul Costan Mihoc, fratele bunicului meu dinspre mamă. Ca să ajungă din Talpe în Mizieş, trebuiau să treacă peste un deal foarte abrupt, având pe „creştetul" său o pădure şi un *zmigărai,* sau o parcelă de tufişuri dese, denumită *Bondor*. Când au trecut pe cărarea întunecoasă, peste care se aplecau arbuşti şi copaci cu frunză deasă, în faţa lor şi mai la dreapta s-a auzit, la început un foşnet, apoi o *zbughitură* ca de animal sălbatic. Mama mi-a spus că atunci tata, sau mirele însurăţel a început să fluiere ca după iepuri şi să strige „prinde-l mă!" în acel moment, dintre spini i-a răspuns o voce de femeie tânără, în mod cu totului vulgar, pe un ton răstit: „Măăăă! Ţucă-mă-n c... Bagă narele în c... la mine!", provocându-l parcă s-o gonească, s-o prindă şi s-o tragă la răspundere pentru necuviinţa ei. L-a calmat, însă, primarul, spunându-i mucalit s-o lase în pace, că-i o „fată în chică", adică o tânără trecută de vârsta căsătoriei, rămasă nemăritată, poreclită „Tura Dişului", slabă de minte, care rătăceşte toată ziua prin păduri şi pe holde. A mai adăugat, atunci, unchiul Costan, pentru a înviora atmosfera, că „recomandarea" făcută de Tura trebuie socotită, nu o insultă, ci un semn de noroc. Nu ştiu cât noroc v-a fi tras tatăl meu de la acea păţanie, dar de pe front s-a

întors, aşa cum am spus, invalid, rănit grav la braţul stâng. Trebuie să menţionez că, datorită condiţiilor precare de existenţă, sărăciei de după război, de care am mai pomenit, unii dintre colegii mei de clasă erau debili din punct de vedere fizic, şi, poate, chiar retardaţi din punct de vedere intelectual. Aveam în clasă peltici şi bâlbâiţi, fricoşi şi plângăcioşi, greu de oprit la orele de curs, de la care voiau tot timpul să fugă. Intre aceştia, îmi amintesc de cel mai mic dintre fraţii Feica, pe nume Viorel, zis Tuna, care locuia într-o căsuţă pe malul stâng al Grisului Negru, în apropierea Târgului de animale. Făcea parte dintr-o familie sărmană, numeroasă, tatăl său fiind gardian şi mai târziu paznic la *Sanepid,* iar mama sa precupeaţă sau *cofăriţă,* vânzătoare de fructe la piaţă, o femeie cu capacităţi mintale reduse. De altfel aproape toţi copiii familiei Feica erau cu probleme, doi dintre ei, ambii mai în vârstă ca mine, fiindu-mi, pe rând, colegi de clasă. Una dintre colege, Florica Buda, venea la şcoală cu un fel de cană, pe care la caz de nevoie, şi-o aşeza sub rochie pentru „treaba mică", întrucât avea incontinenţă urinară. Stătea cu mine şi cu colegul Gheorghe Moldovan în bancă, respectiv între noi, şi de câte ori se îndrepta către unul sau celălalt să iasă la *doamna* pentru a o ruga să-i dea voie la closet, o înghionteam şi o ameninţam cu briceagul, făcând-o să se aşeze la loc. Aceasta până ce într-o bună zi a făcut pe ea, umplându-ne clasa de putoare. Revoltată, doamna Ana Călugăru, care avea o voce foarte puternică, a apostrofat-o, spunând că-i o neruşinată. Aşa cum era şi firesc, colega noastră ne-a spus, şi pe mine şi pe cel amintit, la învăţătoare, iar urmarea a fost că aceasta ne-a obligat să scoatem banca în curte şi s-o spălăm la robinetul arteziene! de acolo. Noroc a fost, însă, că nu ne-a luat bricegele în formă de peşte, pe care le purtam în buzunare, legate cu un lănţig de curea, care se vedea de departe, bălăngănindu-ni-se pe coapse, îndată ce am învăţat să scriem, şi aceasta s-a întâmplat repede, cu ele ne-am încrustat numele pe bănci, cu o stăruinţă vrednică de o cauză mai bună. O plăcere deosebită ne-o procurau jocurile în curte, pe atunci cu mingi de cârpe, fotbal, oină sau volei, precum şi cel de-a *biga,* cu palete de lemn făcute de noi, care presupunea forţă, iscusinţă şi rapiditate. Ne jucam, apoi, şi *fogo,* un fel *de-a prinselea,* care implica căţărarea într-un păr bătrân, printr-o parte a ramurilor sale enorme şi coborârea prin alta, sau în nucii şi teii seculari din grădina şcolii, cândva foarte frumoasă, dar atunci în paragină. Se

mai vedeau, totuşi, în ea rondouri de flori, bănci şi câteva statuete de îngeri, precum şi una a Sfintei Fecioare, frumos colorată, cu auriu şi roşu, aşa cum se făceau pe la mănăstiri sau claustruri. Erau urmele unei bune gospodăriri, făcute de patronii fostei şcoli greco-catolice de fete, desfiinţate la 1948, în edificiul căreia era găzduită, cum am spus, şcoala noastră elementară. De altfel în acel edificiu funcţionase, în timpul războiului, un spital militar, şi devastările în bunurile fostei şcoli se începuseră încă de atunci, aşa încât, pe când cel ce scrie aceste rânduri a început şcoala, o mulţime de cărţi şi materiale didactice, între care mi-amintesc în special de planşe şi mulaje colorate pentru lecţiile de biologie, zăceau răsfirate prin podul imens al clădirii, excaladat de noi, elevii, în nenumărate rânduri. Regimul comunist a procedat, în privinţa edificiilor fostei şcoli greco-catolice de fete, căci erau două, lipite laolaltă, una cu un etaj, şcoala propriu-zisă, şi cealaltă cu două, internatul, după *obiceiul său,* urmărind parcă ştergerea până şi a amintirii ei. Astfel, într-una dintre clădiri, cea cu două etaje, a instalat o *Şcoală de mineri,* concentrând în ea pe tinerii din familii indezirabile sau cu origini nesănătoase, cum se spunea pe atunci, de chiaburi, de legionari sau foştii membri mai de vază ai partidelor istorice, ajunşi la vârsta încorporării. E drept că la această şcoală veneau şi tineri cu armata făcută, din familii mai sărace, cu gândul să obţină o calificare, spre a lucra ca mineri. Devenind mineri, intrau într-o categorie socială agreată de comunişti, căci aceştia îi socoteau „fruntea muncitorimii, elita proletariatului". Numai că, ajunşi în clădirea amintită, tinerii de la ţară, obişnuiţi cu viaţa lor de dinainte, cu dezordinea de acasă, se dedau la vandalizarea sălilor de meditaţie şi a dormitoarelor. Aşa se face că, nu doar încăperile ocupate de noi erau lipsite de becuri şi candelabre pentru iluminatul electric, pe atunci întrerupt, căci uzina din localitate era în „staţionare" de mai multă vreme, din lipsa de combustibil pentru *Dinamurile* sale uriaşe, ci şi sălile clădirii ocupate de la *Şcoala de mineri.* Pe noi, elevii şcolii generale ne interesa, în pauzele dintre ore, ce se întâmpla peste gard, auzind zbieretele scoase de profesorii, maiştrii (şi instructorii) şcolii de mineri, iar seara, conflictele ce se iveau pe străzi între patrulele militarilor din Beiuş şi elevii şcolii de mineri, înveşmântaţi şi ei în uniforme şi obligaţi să salute şi să prezinte, la cererea ofiţerilor celor dintâi, biletele de voie

sau ordinul de serviciu, care-i îndrituia să iasă în oraş. Uneori, între mineri şi militari se încingeau bătăi în regulă, păruieli sângeroase, cu spitalizare şi deci, cu răni serioase. *E* posibil că acest obicei să fi fost adus la Beiuş de aiurea, din alte oraşe ale ţării. El furniza, pe străzile oraşului, în serile lungi de toamnă şi iarnă, spectacole de neuitat, mai ales pentru noi, copiii, cu răcnete, cu zvârcoleli terminate de cele mai multe ori cu „dusul la garnizoană", sau cel puţin, aşa cum am spus, cu răniri sau vătămări corporale. Pe
atunci, nouă elevilor mai mici ne plăcea să ne jucăm de-a războiul, cu pistoale şi săbii cioplite din lemn sau dintr-un fel de rocă moale, numită *mal,* alcătuită din depuneri verzui-alburii, prezente din abundenţă pe cursul Văii Nimăieştilor, transformate, prin scobiri repetate, făcute de ape, în adăposturi excelente pentru peşti, prezenţi, în acel râu, în număr de-a dreptul impresionant. Văzuserăm cu toţii scârboasele filme sovietice, care glorificau vitejia armatei roşii, de tipul *Tânăra gardă, Căderea Berlinului,* dar şi pe cele ce prezentau scene din războiul civil (1918-1922), cu albgardişti frumos echipaţi, dar „cruzi şi famelici", cum erau *Aşa s-a călit oţelul, Gaici curajosul,* şi mai târziu *Ciapaev şi Cociubei.* Ne plăcea uneori să ne desenăm pe umeri sau pe spate, deci pe veşminte, cu cretă sau condei, o mulţime de zvastici, stârnind apostrofările învăţătorilor şi câteodată descinderea, în clasă, a *organelor securităţii.* Aveam, între colegi, pe unul din fiii cumplitului securist din Beiuş, plutonierul Octavian Hoza, un român maghiarizat, negricios, din Finiş, fost mecanic la atelierul fabricii de cherestea din localitate, şi-mi amintesc cum a venit la noi în clasă echipat militar, cu nădragi *pricioşi,* evazaţi şi ne-a certat pentru că ne desenam pe mână crucea încârligată sau zvastica şi apoi, tamponându-i cu palma pe colegi, amprenta acesteia apărea, dintr-o dată, în locul lovit. Pauzele între ore erau anunţate de către Kohân neni, o femeie de serviciu blondă, scundă şi plinuţă, prin scuturatul unui clopot, prins de o bară de lemn. Tot ea era aceea care ne distribuia, alături de dascăli şi de administratorul şcolii, celebra untură lichidă de peşte, cu gust foarte scârbos, dar foarte utilă sănătăţii, prin vitaminele pe care le conţinea, dar şi laptele, salamul, marmelada şi pâinea sau gustarea din pauza mare, oferite gratuit, prin grija oficialităţii. Acestea nu puteau contracara îmbolnăvirile numeroase, şi mai ales valul de *pecingine* sau tricofeţie, apărută pe cap, de pe care, în porţiuni rotunde, celor infectaţi le cădea părul. Tratamentul consta în expunerea acestora la raze Rontgen, după care le cădea tot părul, trecea
boala, şi în cele din urmă le „răsărea" altul, „mai trainic şi mai frumos", asemenea podului de piatră din cântecul cu nume omonim, atât de fredonat de către copii. (Podul de piatră s-a dărâmat/ A venit

apa şi l-a luat/ Vom face altul pe râu în jos/ Altul mai trainic şi mai frumos.) v.fţ^f

Periodic, învăţătoarea Ana Călugăru ne ducea pe toţi la baie, într-o aripă din fund a clădirii; ne dezbrăcăm în pielea goală, cu multe codeli din partea unora, după care ne săpuneam sub duşuri cu apă caldă, dintr-o instalaţie cu cazan pe lemne şi brichete de cărbune, care scotea un miros greu de suportat. Periodic ni se făceau tot felul de vaccinuri, de la care unii fugeau, preferând să sară pe geam, sau dacă erau la etaj, să coboare „lin" de acolo în curte pe brazi lipiţi aproape de ziduri, după cum uneori eram duşi *la raze,* instalate în acei ani la Spitalul vechi, la început în clădirea mare din spate, iar mai apoi în cea cu un singur *rând,* adică doar cu parter, de la stradă. Mie mi se făcea frică ori de câte ori se stingea lumina, mai ales că în acele săli văzusem câţiva copii dezbrăcaţi, distrofici, sau scheletici, asemănători cu „moartea", aşa cum mi-o imaginam, ascultând poveştile spuse de mama. Torul dura foarte puţin şi frica trecea. Uneori, noaptea acasă, visam că mă aflu la spital „în camera de raze", urmărit de acei copii scheletici, care scânceau, şi mă trezeam asudat şi plin de spaimă. Nu ştiu precis cum şi când am învăţat să citesc, dar după vreo două luni de la începutul clasei I citeam curent şi ştiam tabla înmulţirii „ca pe apă", cum se spunea pe atunci. De aceea, învăţătoarea obişnuia să mă pună adeseori să citesc din manual, în faţa întregii clase. Am făcut atunci şi prima pasiune *amoroasă,* pentru o colegă, pe nume Viorica Ciuta, fiica unei surori medicale, văduvă de *război,* o fetiţă blondă, grăsuţă şi dezinvoltă, foarte bună la învăţătură, aşa cum eram de altfel şi eu. Purta mereu bluză de trening, cu buzunare la piept, din care, la ieşirea din şcoală obişnuia să scoată câte o monedă de 5 lei, din aluminiu, pentru a-şi cumpăra câte un covrig sau corn, întrucât era foarte mâncăcioasă şi de aceea supraponderală. Mă jucam cu

ea prin curtea şcolii şi, în semn de curtoazie, ca *amorez,* desigur, o duceam cu o roabă din lemn, folosită la adusul lemnelor şi cărbunilor din magazie, către treptele de acces spre clase, deşi era mai grea ca mine cu cel puţin 7-8 kg. După clasa a IV-a s-a mutat cu mama sa la Baia Mare, dusă acolo de şeful şi după gura lumii, amantul acesteia, bătrânul doctor Teodor Spoială, tatăl viitorului redactor al revistei „Familia", Vasile Spoială (Duşi), prozator şi eseist interesant, pe care l-am

cunoscut, peste ani, foarte bine. Am reîntâlnit-o pe Viorica Ciuta peste ani, adică pe când eram student în anul II la Cluj, şi n-am recunoscut-o. Era atunci doar în anul I, căci a pierdut un an, din motive pe care nu le ştiu. S-a întâmplat să nimeresc cu ea la masă la cantină şi în timp ce mă privea, mi-a rostit numele. Arăta acum foarte rău, fiind obeză, şi suferea de hirsutism, căci faţa îi era acoperită, pe alocuri, de smocuri de păr. Nu mai prezenta acum pentru mine nici un interes; o întâlneam însă cu plăcere şi de fiecare dată mă apuca un sentiment de duioasă nostalgie după copilăria pierdută în pulberea aurie a timpului.
Când se îmbolnăvea câte o învăţătoare sau învăţător, ne adunam câte două clase într-una, adică a întâia, în care eram eu, cu a treia, în care, între alţii, era prietenul meu losif Balint sau Ocsi, cel care, aşa cum am spus mai sus, mă *lămurise,* la 30 decembrie 1947, ce s-a întâmplat cu regele, sau unde s-a dus el. Pentru că eram cu ceva mai tânăr decât colegii mei şi mai ales foarte slăbuţ şi neastâmpărat, nu puteam fi multă vreme atent la lecţii, atrăgându-mi adeseori observaţii din partea învăţătoarei. Uneori, în locul acesteia, dacă se îmbolnăvea, şi acest lucru se întâmpla destul de des, venea un domn învăţător, pe nume Teodor Perneş, un bărbat înalt, drept şi falnic ca un brad. El avea două fiice, pe Măria (Mărioara), mai în vârstă ca mine cu vreo 3 ani şi pe Otilia (sau Tilica), mai mică cu doi. Era bun din fire, dar dacă se enerva, şi aceasta se întâmpla câteodată, atunci cel care se nimerea să-i iasă în faţă o păţea rău de tot. A păţit-o, odată, colegul meu de bancă Gheorghe Moldovan, zis *Neagra,* un copil
extrem de indisciplinat; pentru obrăznicii repetate a fost apostrofat de *domnul Perneş* de câteva ori şi deoarece nu s-a potolit, a încasat o bătaie zdravănă. Altfel învăţătorul nostru îi iubea pe copii, şi pe cei de la ţară obişnuia să-i înveţe cum să păstreze igiena corporală,deci să se spele pe mâini, pe faţă şi pe dinţi. Câteodată, în hărmălaia făcută de cele două clase pe care le instruia, se enerva aşa de tare, încât azvârlea creta după noi, sau se scula în picioare şi, ca un dirijor, mişcându-şi braţele brusc, asemenea acestuia, striga sacadat: „Hei rup! Hei rup! lară-i balamuc!" Se calma, însă, repede, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat, de parcă era bunătatea întruchipată. Doamna Ana Călugăru, pe care o suplinise, se întorcea la ore şi ne verifica îndată ce intra la clasă să vadă ce-am învăţat cu domnul Perneş. Uneori soţul ei, domnul Ioan Călugăru, specialist în limbi clasice, şi, o vreme, îndată după etatizarea şcolilor confesionale, survenită în toamna lui 1948, director al *Liceului Samuil*

Vulcan, venea la noi la clasă şi ne povestea fragmente din mitologia greacă, care pe mine mă impresionau foarte mult, dar şi din *lliada* şi *Odiseea.* Cu el a venit nu ştiu cum în clasă la noi şi profesorul Ioan Buşiţia de vreo câteva ori, şi ne-a cântat din vioară foarte frumos. Nu prea l-am ascultat, căci eram foarte mici, dar îmi aduc aminte că era îmbrăcat cu o manta verde peste umeri, prinsă într-un fel de pafta de metal sub bărbie şi avea în mână, ori de câte ori l-am văzut, un mănunchi de chei. Prin 1959, când eram la liceu şi făceam cu profesorul Călugăru câte 4-5 ore de latină pe săptămână, am început să îndrăgesc literatura clasică şi istoria antică. Arunci se mai păstrau, la liceul din Beiuş, într-o cămăruţă de deasupra sălii de sport, câteva dulapuri cu cărţi, din cele mult mai multe, se pare că vreo 30.000, distruse in 1949-1950 de către directorul Aurel Saivan, un fost legionar vopsit în roşu, devenit peste noapte comunist. Acest nemernic a nenorocit pe mulţi dintre elevii din clasele mari, căci i-a reclamat la *Securitate,* pe motiv că ar fi rupt afişe de pe pereţii clădirilor, şi că ar fi scos ochii portretelor lui Stalin, determinând condamnarea lor la ani grei de temniţă. Cunoscându-i activitatea, mi-am dat mai târziu seama cât adevăr era în catrenul care descifra o continuitate între cele două mişcări extremiste de dreapta şi de stânga, din ţara noastră, în el se spunea: „Nalţă-ţi fruntea, ţine minte,/ Camarade nu fii trist/ Garda merge înainte/ Prin Partidul Comunist".

în vara anului amintit, 1959, împreună cu alţi doi colegi, astăzi decedaţi, Cornel Dana şi Aurel Bogdan, primul devenit mai târziu profesor de limba română, iar celălalt de istorie, am mituit omul de serviciu de la liceu, pe Nicolae Solomie, cu 2 litri de ţuică, adusă de mine de acasă şi, cu acceptul lui, am intrat în amintita sălită, susträgând de acolo, fiecare câte 3-4 geamantane de cărţi. Eu am luat, atunci, *Istoria civilizaţiei franceze* în şapte volume, în franţuzeşte, tipărită de Gabriel Hantaux, în anii 20 ai secolului trecut, exemplare din revista *Convorbiri literare,* din anii 1870-1880, din *Gazeta Transilvaniei,* din *Transilvania,* precum şi fascicole din *Dicţionarul enciclopedic,* editat de Cornel Diaconovich la Sibiu, în anii 1902-1904 şi o mulţime de cărţi latineşti, legate în piele. Pe acestea din urmă, mai târziu i le-am făcut cadou profesorului Ioan Călugăru, care mi-a mulţumit, spunându-mi „bine ai făcut că le-ai luat, pentru că nu-i păcat, căci celelalte le-au dus şi le vor duce şi pe cele care au rămas." Am reţinut această încurajare, mai ales că venea de la un om versat în acest fel de cazuistică, căci Ioan Călugăru fusese şi preot greco-catolic, şi mi-am adus aminte de ea peste ani şi ani, când l-am auzit pe un confrate de-al său, mult mai tânăr ca

mine, care spunea, cu vehemenţa necunoscătorului, că toţi cei care au sustras odinioară cărţi din vechile biblioteci trebuie aspru pedepsiţi. Am stat şi am judecat bine, şi nu m-am simţit vinovat, pentru că de fapt, atunci şi acolo, eu şi cei doi colegi am salvat acele cărţi, din care câteva, în urmă cu vreo 5 ani, le-am oferit Episcopiei greco-catolice de Oradea.
Revenind, însă, la primii ani de şcolarizare, îmi aduc aminte ce bucurie am simţit când, la 7 noiembrie 1950 am fost făcut pionier. Până a mă face, mi-am dat seama, pentru prima dată în viaţă, ce înseamnă aceea „selecţie de cadre", aşa cum o practicau
slujnicarii regimului politic de atunci. S-au ţinut, în prealabil, cu noi toţi, respectiv cu cei ce urma să devenim pionieri, mai multe şedinţe, de faţă fiind un oarecare instructor *de partid,* pe nume *tovarăşul* Gheorghe Buda. El ne-a întrebat şi răsîntrebat, de faţă cu învăţătorii şi reprezentanţii direcţiunii, ce ne sunt şi ce ne-au fost părinţii, dacă taţii noştri au fost în război şi pe ce front au luptat, ca şi cum un elev de vârsta pe care eu o aveam atunci era obligat să ştie lucruri de acelea, încetul cu încetul rândurile noastre, ale „candidaţilor" la pionierat, s-au rărit, mai ales că ni se cerea să avem vârsta de nouă ani împliniţi. Precizez că, pe atunci ştiam că sunt născut la l ianuarie 1941 şi nu în l ianuarie 1943, cum era în realitate. Acest lucru se datora, probabil, faptului că cei de acasă, mă învăţaseră să răspund aşa, de teama ca nu cumva, cum se întâmplase cu alţii, pe motiv că nu am împlinit 7 ani când m-am dus la şcoală, să fiu trimis acasă, spre a mai urma un an *căminul* sau grădiniţa. Aşa se face că, la diferitele interpelări am spus, sincer fiind, deci cu convingere, că am împlinit deja nouă ani, şi ca atare că sunt îndrituit a mă bucura să fiu primit în „minunata şi eroica organizaţie a copiilor", întemeiată de comunişti. Cred că la primirea mea în rândurile acesteia s-a ţinut cont mai ales de rezultatele la învăţătură, pentru că în cazul altor colegi, oficialii şcolii au fost mai puţin indulgenţi, neacceptând deocamdată ca ei să fie făcuţi pionieri. Nouă, celor care doream să devenim pionieri, ni se părea că, vorba *rumânului,* prindem pe Dumnezeu de picior, deşi îmi auzisem deja părinţii vorbind despre arestări, ba chiar cunoşteam pe mulţi dintre cei arestaţi, căci unii erau chiar părinţi ai colegilor noştri. Aşa era, de exemplu, tatăl lui Titus Pasca, un fost notar, mai vorbăreţ din fire, arestat pe motive politice, pe când fiul lui era cu mine prin clasa a Il-a. Despre cei odată arestaţi, nimeni nu mai vorbea, în public, ca despre nişte ciumaţi, rămânându-le doar celor din familie durerea amară după ei, disperarea şi mizeria în

care fuseseră azvârliţi, în dimineaţa în care m-a făcut pionier, m-am sculat în zori, m-am îmbrăcat cu ce aveam mai bun, şi doamne ce puţine haine aveam pe atunci, un
trening şi un pulover de lână ţurcană, aspră şi albă, împletit de tânăra nevastă a unchiului meu dinspre mamă, Florian, pe nume Aurina, fiica amintitului Nicolae Novac, şi nişte bocanci sau ghete late, aşa cum aveau copiii de vârsta mea, de astă dată cu talpă de piele, nu de lemn. Şcoala zăcea, în acea dimineaţă, în beznă, căci uzina electrică se afla în una dintre desele dezafectări, la care o supunea regimul, şi eu mă plimbam pe coridoarele întunecate, cu angajamentul că voi sluji patria, scris frumos pe hârtie, din ziua precedentă, aşteptând să se lumineze de ziuă şi să înceapă festivităţile de primire în rândurile pionierilor. Pe coridor au început să se plimbe şi alţi elevi mai mari decât mine, dintre care unul, de vreo 12-13 ani, pe nume Gheorghe Florea din Finiş, verişorul viitoarei mele soacre, a început să mă întrebe *ce* şi *cum,* adică ce fac aşa dimineaţă la şcoală. I-am spus că urmează să mă facă pionier şi i-am arătat *angajamentul,* pe care-l împodobisem cu floricele colorate, desenate cu mâna. A mai adăugat, cu un creion colorat, şi el câte ceva *la florilegiul* făcut de mine, nişte păsărele în stare de *levitaţie,* şi astfel am putut preda instructorului Buda, prezent la eveniment, o adevărată „operă de artă." îndată ce am primit cravata şi insigna, m-am dus la WC-ul turcesc din aripa stângă a clădirii, unde, spre disperarea mea, mi-a căzut insigna, alunecând pe gaura de dejecţii. După ce m-am întors acasă, fără ea, mi-am aşezat cravata pe gard, bucuros c-o posed şi, pentru ca fascilimentul să fie complet, vaca noastră *Viorica,* slobozită în curte, n-a găsit altceva mai bun de făcut decât s-o mănânce; am surprins-o, disperat, abia când, în gura ei, din cravată sau acea bucăţică triunghiulară de pânză roşie, se mai vedea doar un colţ. N-am mai purtat, în anii care au urmat, nici o cravată, ba mai mult, în clasele următoare, m-am făcut a uita că am fost vreodată pionier, în toamna anului 1950 am descoperit că există eclipse de soare, căci una a avut loc tocmai la deschiderea anului şcolar. Cu acea ocazie directorul şcolii, Dumitru Vlăduţ, care a împlinit nu demult 100 de ani, ne-a adunat pe toţi în careu, în curtea şcolii, a adus două table şi ne-a făcut nişte desene cu cretă de diferite
culori, explicându-ne cum şi de ce au loc eclipsele şi spunându-ne că ele pot fi *prevăzute,* sau anticipate. Ne-am pregătit , apoi, cioburi de sticlă, pe care le-am introdus în focul din sobele şcolii, şi le-am

afumat. Prin ele am privit spre soare şi l-am văzut cum s-a micşorat şi cum a revenit la normal. A fost, pentru mine, un moment de mare încântare, pe care l-am povestit acasă, explicându-le alor mei tot ceea ce reţinusem despre producerea eclipselor. In acel an şcolar m-am operat la polipi. Operaţia mi-a făcut-o tânărul doctor Ioan Racolţa, după ce m-a internat la spitalul din Beiuş, unde tata lucra ca magazioner. Intervenţia s-a consumat într-o săliţă cu geamurile astupate, luminată de un bec cu „raze" albastre, asemenea indigoului. In salon erau internaţi de-a valma copii operaţi la gât, la ochi, la apendice, dar şi adulţi bolnavi de blenoragie, care spuneau, nu ştiu de ce, când erau întrebaţi cu ce suferă, că sunt „biciclişti". Majoritatea erau, pare-mi-se din Roşia, un sat de munte, aflat la 15 km de Beiuş, unde se zice că în a doua jumătate a secolului al XlX-lea, din ordinul împăratului Franz losif, fuseseră aduşi mai mulţi indivizi, cu „cruci în sânge", adică bolnavi de sifilis. Pe ansamblu, ţăranii din acea zonă erau oameni robuşti şi curajoşi, şi ţin minte că, o dată, tot prin 1950-1951, un tânăr roşian, nu prea înalt, dar binefăcut, pe care l-am văzut când l-au adus la spital, întrucât mă aflam acolo la tatăl meu, ucisese un lup uriaş, cu mâinile goale. Fiara i-a atacat oile, iar el a azvârlit în ea cu toporul. Lupul i-a sărit la gât, dar omul a pus o mână în faţă, introducându-i-o în gură, iar cu cealaltă l-a prins de gât şi l-a strâns până l-a ucis, nu fără a se afla cu nişte zgârieturi cumplite în zona buzelor, făcute de ghearele lupului. Când a venit la spital, lupul ucis se afla în căruţă lângă el, şi era atât de lung, încât extremităţile îi atârnau în afară, întruna din zile, mă aflam tot la spital cu tatăl meu, când acolo a fost adus un om împuşcat, pe nume Ioan Mureşan, fost primar al Beiuşului în timpul regimului antonescian, care de teama arestării fugise de acasă prin codrii, încolţit de *Securitate,* pe lângă Şuncuiş, un sat de lângă Beiuş, unde fusese adăpostit de popa greco-catolic Nicolae Puia din localitate, a preferat să se împuşte, spre a nu cădea viu în mâinile „comuniştilor". Rănit grav şi adus la spital însoţit de „organe", sau de securişti, a murit blestemându-i cu zăduf, şi pe ei şi pe stăpânii lor. L-am auzit, de pe coridorul spitalului, cum li se adresa, spunându-le: „plecaţi de aici tâlharilor, şi lăsaţi-mă să mor în linişte". Avea o soţie, pe nume Viorica, profesoară de franceză, şi doi copii, un băiat şi o fată, persecutaţi cu cruzime de regim, îndată ce tatăl lor luase drumul codrilor. Doamna Viorica Mureşan fusese dată în afară din

învăţământ, deşi făcuse studiile la *Sorbona* în Paris, şi atunci lucra la spital, ca funcţionară, responsabilă cu fişele celor internaţi, în ziua în care a fost adus soţul ei împuşcat ea se afla acolo şi, culmea, nu s-a putut nicicum apropia de el, trebuind însă să-i întocmească, în pripă, la cererea ofiţerilor de securitate, fişa de internare. Mureşan fusese, cred, reclamat ca „reacţionar" de către un fost coleg de serviciu la primărie, viceprimarul Solomon Binşelan, un vândut către comunişti, care va sfârşi-o şi el, nu mult după Mureşan, la o vânătoare suspectă, undeva pe Biţii, un deal păduros dintre localităţile Pocola, Feneriş, Forau şi Săucani, de pe lângă Beiuş. Aşa cum mi-a povestit un participant la vânătoare, pomenitul fierar Moise Duse, decedat de curând la vârsta de 91 de ani, din greşeală, pe când lovea cu patul puştii un iepure sau poate „diavol", cu o astfel de înfăţişare, Solomon Binşelan, devenit între timp primar al Beiuşului, s-a împuşcat în piept cu propria-i armă, murind la faţa locului. Pentru că locuia nu departe de casa părinţilor mei, împreună cu nişte nepoţi ai săi, am participat la priveghi, şi atunci, pentru prima dată în viaţă am văzut un om mort. N-am fost impresionat, însă, prea tare, fiind preocupat mai mult de „convorbirile" sau sporovăială cu nepoţii mortului, Constantin şi Horia Feher, şi Ioan şi Marius Hardalău din Beiuş, care erau aproximativ de vârsta mea. La înmormântare, ţin minte chiar că, la moment dat şi pe mine şi pe cei amintiţi, în inconştienţa noastră de atunci, ne-a apucat un râs nebun, astfel încât a trebuit să fim izgoniţi de acolo de către
Victor, fiul răposatului. Ca primar al Beiuşului, Mureşan fusese cel care a dispus ca piaţa din centru oraşului să fie mutată acolo unde se găseşte şi astăzi, amenajând, pe vechiul ei loc, un parc frumos, cu stâlpi şi copaci ornamentali, dispuşi în jurul grupului statuar dedicat martirilor Dr. Ioan Ciordaş şi Dr. Nicolae Bolcaş, şi tot el a efectuat canalizarea parţială a Beiuşului şi îndiguirea zonei de vărsare a Văii Nimăieştilor în Crişul Negru, pentru a evita desele inundaţii ale străzilor din jur.
De spitalul vechi din Bei u ş, construit în primul deceniu al secolului trecut, mă leagă şi alte multe amintiri. Acolo zăboveam ore întregi în curta plantată cu nişte aluni uriaşi, într-un cerc încăpător, cu bănci ascunse de umbra acestora, având în partea de vest şi nord, cărări placate cu lespezi de ciment, flancate de arbuşti frumos tunşi, cu frunze permanente şi câţiva nuci cu coroane enorme, în acei aluni, de fapt nişte braţe de lemn gros ca nişte cobiliţe uriaşe, m-am urcat de zeci de ori, pentru a le culege roadele, cot la cot cu câte o veveriţă, venită de cine ştie unde, iar în nucii pomeniţi, am azvârlit de multe ori cu pietre, după minunatele lor fructe, în timp ce

medicii spitalului se strecurau pe cărările pavate, nebăgându-mă în seama. Conversam, adeseori, cu Toma baci (Petru Toma), un portar foarte în vârstă, pripăşit la spital încă dinainte de război, care avea un picior de lemn, iar mai târziu cu altul, pe nume Ioan Pasca, dintr-un sat cu taică-meu. Primul mă întreba, curent, despre ce am învăţat la şcoală şi mă punea să-i recit poezii eroice, din cele pe care odinioară, înainte de primul război mondial, le învăţase şi el la şcoală, cum este, de exemplu, *Movila lui Purcel* sau *Muma lui Ştefan cel Mare,* iar al doilea, un bărbat înalt, drept ca bradul şi frumos, mă interoga despre numărul de porumbei pe care îi aveam, el fiind un mare, dar totuşi diletant, columbofil. In acele timpuri fiecare doctor, arunci când era de gardă sau de serviciu la cabinet, îi consulta pe pacienţi la tot ce se nimerea, începând cu ochii, nasul, gâtul, urechile, burta sau picioarele, făcând, ad-hoc, dacă era cazul, chiar mici intervenţii chirurgicale. Aşa, de exemplu, într-o bună
zi, prin vara lui 1952 sau 53, când mă jucam pe sub nişte pruni din grădina casei noastre, mi-a intrat în ochiul stâng, un spin minuscul. Am fost dus, repede, la spital şi doctorul Spoială, internist şi ginecolog, mi-a extras din ochi acel corp străin. Pentru a consolida vindecarea ce urma să aibă loc, la sugestia bunicii dinspre mamă, pe care o strigam cu apelativul „măi, *babă", aşa* cum se obişnuia în părţile Beiuşului, m-am dus la nana Floare (Duma), o bătrână uscată, dreaptă şi cam beţivă, să-mi descânte. Aceasta a luat o cană mare de apă, a stins în ea câţiva cărbuni, şi a rostit o anumită formulă ritualică, după care m-a „umezit" pe *nimeţ,* cum zicea ea, adică pe partea bolnavă, respectiv pe *buba* de la ochi, în timp ce spunea, iarăşi, câteva scurte propoziţii de *vrajă* sau *boboane.* Şi tot la spital participam cu râvnă la serbările pomului de iarnă, căci cel de Crăciun fusese trimis pe pustii de activiştii atei ai partidului. La una dintre serbări, în ajunul Anului nou 1951, a trebuit să recit o poezie, în schimbul cadoului ce mi s-a dat, *prin grija tovarăşului LV. Stalin,* cum a spus funcţionarul însărcinat cu organizarea festivităţilor. Cu acea ocazie, un fiu al lui Miron Roman administratorul de la spital, pe care-l chema, pare-mi-se, Marcel, mai mic decât mine cu doi ani, a recitat un fel de epopee foarte lungă, în versuri, ajutat de maică-sa pe post de sufleur. Eu, şi cred că şi alţi copii ai funcţionarilor şi medicilor de acolo, n-am înţeles nimic din conţinutul acelei recitări, rămânând, însă cu ideea că cel care a *proferat-o,* un copil de 6 ani, ochelarist şi pirpiriu, trebuia să fie extrem de inteligent. Am şi fost, în acel moment, foarte invidios pe acesta, şi peste ani şi ani, după ce s-a mutat din Beiuş cu mama sa, părăsită de soţ pentru o altă femeie, fără şcoală, dar mai „interesantă", m-am tot gândit ce s-o fi ales de el, ce şcoală o fi urmat. L-am reîntâlnit la Cluj, pe când eram student în anul III la facultatea de istorie-filozofie, el

fiind *balic* sau boboc, în anul I, la „Sorbona", cum spuneam noi, adică la *Institutul Pedagogic de 3 ani,* care scotea profesori de diferite materii, apţi pentru a preda la elevi de ciclul II, din şcolile generale. Recitatorul invidiat de mine era acum un fel de
starpitura din punct de vedere fizic şi absolut mediocru în ceea ce priveşte intelectul. Mai târziu, am mai întâlnit cazuri de acestea, de oameni cu educaţie temeinică, dar din naştere, ca intelect, mediocri. Cu alte cuvinte, după formula unui amic cam trăsnit, *nişte proşti bine instruiţi.* *a<j' • '••*

In clasa a Il-a am avut bucuria să ne vină un elev nou, care întrerupsese şcoala câţiva ani, fiind, aşadar, mai în vârstă ca noi toti, pe nume Ioan Vaida, sau Oniţa, cum ne-am obişnuit să-i spunem, născut în 1939. Era un băiat voinic, oacheş, zâmbăreţ, şi ca atare vesel, deosebit de inteligent, cu mari înclinaţii spre matematică, orfan de mamă, crescut la început de tatăl şi unchiul său, iar mai apoi, după moartea timpurie a celui dintâi, doar de cel de-al doilea. Locuia în Beiuş pe strada Nouă, într-o casă cu târnaţ, o bucătărioară, o cameră mică şi o încăpere mai mare, cu paturi încropite din lemn, cu paie şi *ţoluri* de lână. Iubeam, însă, acest loc, unde ne retrăgeam o mulţime de copii, căci acolo puteam face orice, inclusiv să fumăm, fără nici o supraveghere, sau să jucăm cărţi, să ne facem arcuri cu săgeţi din nadă sau trestie. De acolo, după întrunirea întregului ciopor de copii, mergeam, primăvara, de prin martie începând, la *păduriţă,* după brânduşe şi ghiocei, pe cursul Văii Nimăieştilor, în nord-estul oraşului, către dealurile cu vii ce o mărgineau. Oniţa era un camarad plăcut de toţi copiii, căci, deşi era foarte solid şi mai puternic ca noi ceilalţi, nu bătea niciodată pe nimeni, ci doar ne ironiza sau poreclea. Avea un piept lat încă de copil, braţe solide, însă şchiopăta de un picior, având la genunchi o umflătură neplăcută. Ştiam că fusese în spital, ba pare-mi-se şi că se operase. Peste ani piciorul i s-a dezumflat şi acum are 71 de ani, locuind în comuna Drăgăneşti. Dintre cei care-l frecventau alături de mine, pomenesc pe Ilie Puia sau Dorel, cum îi spuneam, un băiat înalt şi vânjos, dar extrem de sensibil şi delicat din punct de vedere psihic, poate şi datorită unei situaţii familiale grele, apoi pe Ioan sau Nelu Dărăbăneanu, colegul meu de clasă, un copil subţirel, slăbuţ, blond, cu groapă în bărbie, ceea ce indică, precum se ştie,

bunătate sufletească. Era fiu de învăţător şi mi-aduc aminte că uneori, în clasele mici, vorbea cu bâlbâieli simpatice, deşi întotdeauna foarte coerent. Obişnuia să citească mult, deoarece tatăl său, învăţătorul, avea o bibliotecă suficient de bună pentru stadiul de pregătire al celor doi copii ai săi, Horea şi Nelu. îl însoţeam pe Nelu de la şcoală spre casă, căci locuia tot pe strada Nouă, mergând pe o ulicioară mărginită de moara amintitului Aurel Crainic, de-a lungul canalului ce o alimenta cu apă, şi peste un podeţ de lemn, până la locuinţa lui. Intr-una din zile, cred că în clasa I, pe când ajunsesem cu cititul pe manualul de partea a doua, cum îi spuneam noi, la lecţia *Barbu are o tobă. Barbu bate toba,* Nelu m-a invitat la ei. Maică-sa, o grăsană blondă, de meserie învăţătoare, cu o faţă bună ca o prăjitură şi cu un râs molipsitor, fără seamăn, ne-a chemat în bucătăria de vară şi m-a întrebat dacă vreau să mănânc tortă. Eu nu ştiam ce denomineaza acea noţiune, căci acasă, în afară de plăcintă cu brânză sau varză, de poame cu must, magiun sau cafea neagră din coji de pâine uscate şi arse, nu cunoşteam alt desert. De aceea, am refuzat cu obstinaţie invitaţia ei, şi abia după ce l-am văzut pe Nelu plescăind din gură, pe când înfuleca dintr-o prăjitură maro-gălbuie, am acceptat invitaţia, de acum de vreo trei patru ori repetată de mama colegului meu, să mănânc o bucată de tortă. Senzaţia a fost grozavă, şi spun aceasta pentru că prăjitura era făcută de o persoană cu înaltă calificare, şi anume de unchiul după mamă al colegului meu, pe nume Aurel Pascu, fost bucătar al episcopilor greco-catolici Demetrie Radu (1862-1920) şi Dr. Valeriu Traian Frenţiu (1875-1952), un om de o ţinută morală ireproşabilă, necăsătorit şi cu veleităţi, în sensul bun al cuvântului, de călugăr benedictin. El avea, în schimb, un frate mai tânăr, uşuratic şi băţos, loachim sau loachi, cum îi spunea lumea, care se întâmpla să se mai şi îmbete, suportând, apoi, din partea fratelui mai mare, morala de rigoare. Lui loachi, care participase în 1919, ca voluntar la campania împotriva armatei bolşevice din Ungaria, îi plăcea să umble elegant. De pe frontul
de la Tisa, cum ne-a spus o dată, păstra o lanternă de semnalizare, cu gemuleţe mobile în mai multe culori, pe care cred că, în cele din urmă, a prăpădit-o Nelu. Deşi fusese însurat de mai multe ori, loachi avea unele răutăţi de celib, gelos fiind oarecum pe bunele relaţii ale nepotului său cu colegii. Tocmai de aceea, când, venind la Nelu în vizită, se întâmpla să-l găsesc stând în geam, căci locuia cu intermitenţe la ei, de fapt la fratele său mai mare Aurel, căci a lui era casa de pe strada Nouă, şi

întrebam dacă nepotul său e acasă, îmi răspundea, cu răceală, că nu-i. Simţind că minţea, după vreo două vizite eşuate, n-am mai ţinut cont de ceea ce-mi spusese loachi, cu ricana, ci am pătruns pe poartă, şi bineînţeles l-am găsit pe colegul meu jucându-se prin curte. Cu Nelu m-am reîntâlnit în 1956, după o despărţire de 3 ani, în clasele a V-a, a Vl-a şi *a* VH-a, la liceu, fiind colegi, câteodată şi de bancă şi prieteni apropiaţi, din clasele a VUI-a până la absolvire, în clasa a Xl-a, cum era pe atunci, în anul şcolar 1959-1960.

în cartierul în care locuiam, nu departe de gară şi cazarmă, respectiv la distanţă egală şi de una şi de cealaltă, aveam câţiva amici, şi cu ei îmi petreceam timpul, fie la păscut vacile, fie jucându-mă prin gară, ziua, şi prin curtea şi sălile şcolii elementare la care umblam, seara. La gară era o popicărie şi nouă copiilor din cartier ne plăcea s-o frecventăm; jucătorii ne angajau cu câte 5-10 lei să ridicăm popicele, făcându-ne, astfel, să câştigăm nişte bani. Dintre copiii care mă însoţeau aici îi amintesc pe aceiaşi Ghiţă Moldovan şi Ioan Crăciun, pe Vaier Budişcă, pe Gheorghe Leordeanu (Leu) şi pe Lucian Groza, un copil foarte neastâmpărat, bătăuş şi curajos. Era mai în vârstă ca mine cu aproape patru ani, şi când l-am cunoscut m-a impresionat, vârându-se în borta pătrată de scânduri a unei fântâni, săpate manual, şi stând împroptit cu fruntea şi mâinile pe o latură a grinzilor, pe care aceasta se înălţa, şi cu picioarele pe cealaltă, adică deasupra *hăului,* unde abia se zărea oglinda cenuşie a apei. Semăna, la înfăţişare, cu mine şi în câteva rânduri, datorită

acestui lucru, părinţii unor copii agresaţi de Lucian mi-au aplicat, pe nedrept, corecţia ce i se cuvenea lui. M-a bătut, astfel, un fost plutonier de armată, pe nume Nicolae Iliescu, la cerea fiicei sale, agresate cândva de Lucian. Una peste alta pot spune, însă, că şi eu eram suficient de rău ca să merit urecheatul respectiv, chiar dacă nu pentru faptele ce mi s-au imputat atunci, ci pentru altele, multe, ştiute numai de mine. La gara din Beiuş, împreună cu aceşti prieteni, rătăceam peste linii, de la un şir de vagoane la altul, căci în acei ani, transportul de marfă cu maşinile era aproape inexistent, şi vagoanele circulau încărcate la maximum, cu cele mai variate mărfuri, pe calea ferată, dintr-un oraş în altul. Aici erau depozite de seminţe şi de alte mărfuri, care poposeau pe lângă linii în grămezi imense, până să fie duse de către căruţaşii proprietari de *ştrafcocii,* sau căruţe cu platforme, zile sau săptămâni de-a rândul. De aceea, noi copiii, dintre care unii cu aprobarea tacită a părinţilor, furam

din gară cartofi, depozitaţi acolo pentru fabrica de spirt din apropiere, grâu sau porumb, seminţe de bostan sau floarea soarelui şi lubeniţe, scânduri sau baloturi de paie, parcă ştiind că aceste mărfuri sunt luate cu japca, fie de la ţărani, supuşi la cote obligatorii împovărătoare, fie de prin pădurile declarate *bunuri ale întregului popor,* jefuite fără milă, cu o nesocotinţă egalată doar de cea din România contemporană. Corectitudinea familiilor celor săraci, raportată la faptele copiilor lor, era, în acele vremuri, relativă, cum relative erau aproape toate cele, pe atunci. Relativă era bunăstarea, ca să n-o numim sărăcie, relativă era dreptatea, ca să n-o numim cu antipodul ei, relativ era însuşi adevărul, răstălmăcit după bunul plac al celor responsabili de soarta ţării, şi de destinul locuitorilor săi. în acele vremuri era, „corect" ca noi copiii să tragem cu urechea la spusele părinţilor noştri, dacă acestea se referau la regimul politic comunist, şi să raportăm celor de la şcoală, dascălilor sau instructorilor de pionieri, conţinutul acestora. Pentru a ne îndemna la fapte de acestea, ni se vorbea de pildele unor copii din U.R.S.S., care şi-au nenorocit părinţii, reclamându-i
„Encavedeului". în ce mă priveşte, din acest punct de vedere, părinţii mei s-au îngrijit să aibă faţă de mine o atitudine sinceră, în sensul că îmi vorbeau direct, făcându-mă să înţeleg realităţile din România acelor ani, cu cortegiul lor diversificat de blestemăţii, de la stricarea *ordinii* sau ierarhiei din mediul rural, prin colectivizarea forţată, când vagabonzii satelor deveneau preşedinţi de CAP-uri sau activişti de partid, dotaţi cu pistoale, până la distrugerea intelectualităţii, prin arestare sau chiar lichidare fizică. Locuiam, din toamna lui 1949, la marginea de sud-est a oraşului, într-o căsuţă mutată acolo pe o grădină cumpărată cu mult efort, de pe urma micilor câştiguri ale tatălui meu din comerţul ambulant, cu tutun şi ţigări. La început ai mei au terminat doar o cameră a acesteia, făcută din lemn şi *vaioagă* sau cărămidă nearsă, şi treptat-treptat, după ani buni, şi restul, adică încă o cameră, o bucătărie şi o cămară, de baie neputând fi vorba în acele timpuri şi în acele condiţii, în iarna lui 1949/1950, datorită umezelii din tencuiala executată cu lut muiat în apă, amestecat cu pleavă, pe pereţii interiori ai camerei au răsărit o mulţime de fire de grâu. Pe drumul de lângă noi se circula către comunele din zonele de munte, de lângă Budureasa şi Stâna de Vale, iar pe un altul, din apropiere, paralel cu cel dintâi, către Băi ţa şi Arieşeni, spre satele

din Ţara Moţilor. De aceea, mulţi dintre ţăranii arestaţi şi torturaţi de *Securitate,* care erau eliberaţi, poate provizoriu, poate definitiv, obişnuiau să poposească pe la noi, ca să-şi cumpere ţigări, dar uneori, aşteptând o „ocazie" ca cineva, vreun cunoscut sau prieten cu car sau căruţă, să-i ducă către satele natale. Unul dintre aceştia, un ţăran din Ţara Moţilor, a fost invitat acasă la noi şi poftit de ai mei să mănânce, şi-mi amintesc că nu putea sta bine pe laviţa de după masă, deoarece, aşa cum ne-a povestit, apoi, fusese crunt bătut la *Securitate.* A dormit la noi, şi a doua zi a luat, el ştie cum, drumul munţilor, în aceste împrejurări, mi-am dat seama care era realitatea, ce însemna lumea de atunci, fireşte aşa cum puteam eu s-o înţeleg, şi cred că o înţelegeam corect. Nu departe de casa noastră, în spatele cazărmilor, fusese o fermă de vite de rasă, cu instalaţii moderne, în mijlocul unui teren întins de-a lungul Văii Nimăieştilor, pe care am vizitat-o de câteva ori cu părinţii, prieteni cu un oarecare Puiu Munteanu, nepotul proprietarului, un fost general de armată. După etatizarea ei, din primăvara lui 1949, au pierit, pe rând toate vitele, date pe mâna unor nepricepuţi sau răuvoitori, astfel încât, din vorbele celor mari, am tras concluzia că statul distruge pe cei ce muncesc bine şi au rezultate de pe urma muncii lor. Terenul din acea zonă, unde a fost ferma a fost înglobat, mai târziu, în mod abuziv, aproape în întregime în unitatea militară din Beiuş. Pe celălalt mal al râului, pământul aparţinuse familiei fostului senator liberal Alexandru Cosma şi fiului acestuia Nerva Traian sau Ţiţi, într-o vreme primar liberal al Beiuşului. Pe ea s-a încropit o crescătorie de porci, aparţinătoare *Gostatului,* sau *Gospodăriei Agricole de Stat.* In fruntea ei au fost numiţi tot felul de inşi dubioşi. Pentru ridicarea coteţelor şi a altor anexe ale fermei, s-au confecţionat cărămizi din lutul extras de pe malul deluros al râului. Extragerea, făcută fără socoteală, a provocat, în scurtă vreme, o serioasă alunecare de teren, şi aşa s-a ajuns ca o bună parte a dealului de sub viile Cermai să se disloce şi, treptat-treptat, să fie dus de apele Văii Nimăieştilor. La crescătorie producţia de animale s-a dovedit nesatisfăcătoare, şi de aceea şefii ei erau schimbaţi foarte des. Cu ocazia unei demonstraţii de 7 noiembrie, probabil prin 1952, când se aniversa Marea Revoluţie din Octombrie 1917 (după calendarul vechi 7 noiembrie cădea pe 25 octombrie), au venit la Beiuş o mulţime de şefi şi activişti de la *Regiune,* cum se zicea pe atunci. Ei asistau la demonstraţie, cocoţaţi pe o tribună din lemn, improvizată ad-hoc, în timp ce, printre defilanţii aduşi acolo cu *arcanul,* mişunau o mulţime de securişti îmbrăcaţi în civil, şi înarmaţi. Prin faţa tribunei se scurgeau coloanele de elevi, între care şi

subsemnatul, în pantaloni scurţi, pe o vreme rece, prin noroiul străzii, care nu era nici măcar pavată, precum şi lucrătorii de la întreprinderile şi instituţiile din oraş. în mulţimea acestora
din urmă se găsea şi un croitor oltean, mic de statură, zăbavnic şi beţivan, pe nume Ţenea Marcu. El avea o voce baritonală, şi când a ajuns lângă tribună, prin faţa activiştilor înşiraţi acolo ca nişte berbeci cu părul cârlionţat şi piepturile pline de decoraţii, a strigat cât îl ţineau bojocii: „trăiască ţărănimea muncitoare! Moarte chiaburimii!" Unul dintre activişti, care, aşa cum am aflat mai târziu se numea losif Mârlea, a trimis pe un securist să-l caute pe Marcu, şi să-l aducă în faţa sa. După ce cel chemat a fost adus, Mârlea, aprobat de prim secretarul de partid pe oraş, Vasile Costea, i-a spus: „De mâine dimineaţă eşti directorul *Gostatului* şi al fermei de porcine din Beiuş". Şi aşa s-a şi întâmplat. Peste câţiva ani, după ce-i va muri prima soţie, lăsându-l văduv cu trei copii, două fete, Măria şi Victorica şi un băiat, Nelu sau loan, Ţenea Marcu va deveni, prin căsătoria cu o soră a mamei, pe nume Ecaterina, unchiul meu. Ca director de *Gostat* (şi de fermă) umbla toată ziua cu şareta, având lângă picioare, sub bancheta pe care şedea, câte o ladă cu sticle de bere. Se deplasa, astfel, de la o parcelă la alta a pământului din jurul crescătoriei să vadă cum prăşesc zilierii, de regulă femei tinere, porumbul necesar pentru hrana porcilor. In pauza de masă el le chema pe acestea în jurul său şi le citea câte ceva din înţeleptele cuvântări ale tovarăşului I.V. Stalin, după care, sătul de bere şi transpirat, se întorcea acasă. A rămas celebru printr-o minciună gogonată, raportată forurilor superioare de partid, în care arăta că o scroafă de la ferma sa a fătat 30 de purcei. De fapt el a strâns *feţii* de la trei sau patru scroafe, spunând că sunt de la una. A fost prins cu minciuna şi „retrogradat", adică dotat cu pistol şi gloanţe şi făcut activist de partid. La crescătorie sau fermă lucrurile au continuat, apoi, să meargă din rău în mai rău, căci hrana porcilor era furată de angajaţii, originari din satele din jur. Ea a rămas celebră doar prin numărul enorm de şobolani pe care-i prăsea şi care se răspândeau, apoi, pe la gospodăriile locuitorilor din cartierele mărginaşe. Cu câţiva ani înainte de sfârşitul epocii comuniste crescătoria de porci s-a transformat în fermă de oi merinos,
condusă de către un doctor veterinar, harnic şi devotat meseriei, Mihai Sârbu, un individ impulsiv, inteligent şi bun la suflet. Acesta a obţinut, la ferma sa, rezultate foarte bune, dar după 1989 *întreprinderea* s-a desfiinţat, ca multe altele de acest fel. Cei care furau înainte mai pe

ascuns, au început atunci s-o facă direct, pe faţă, căci vidul de putere de la centru a creat unul de autoritate, promovat ca un flux către *teritoriu.* De altfel, la noi la români, grija faţă de bunurile *cetăţii* n-a ajuns niciodată la cote prea înalte, iar anii îndelungaţi de expropriere şi de exerciţiu în *aproprietarism* - adică în pauperitate generală, a făcut ca *cinstea lumii,* în general, să decadă, să intre într-o diminuţie nemaiîntâlnită. Aşa se face că fura toată lumea, căci, vorba românului, fiecare trăieşte de unde lucrează. Nici în familii nu se mai vorbea, atunci, de normele religiei creştine, ca de exemplu de porunca a cincea, care-i cerea individului să nu fure, adică să nu-şi însuşească bunul altuia, pentru simplul fapt că statul comunist furase de la toată lumea totul. Mie nu mi-au vorbit părinţii prea mult despre astfel de lucruri, dar faptele lor mi-au fost, totuşi, un exemplu bun. Şi în acest loc mi-amintesc cu plăcere de una dintre acestea, de o întâmplare petrecută în prima vară de după schimbarea banilor, survenită în decembrie 1952. Era, deci, în 1953, pe vremea când se treiera grâul. Aria pentru cei care aveau de treierat în Beiuş se făcuse undeva spre sud, peste calea ferată, nu departe de gară, pe pământul lui Sabin Dan, un beiuşean înstărit, originar din Budureasa, dintr-o familie adusă acolo în jurul anului 1880 din zona Băii Mari, de către episcopul greco-catolic de la Oradea, Mihail Pavel (1827-1902). într-una din dimineţi, părinţii m-au sculat foarte devreme şi, împreună cu ei, şi bineînţeles cu vaca pe care trebuia s-o ducem la păşunat, am plecat spre arie, pentru a treiera grâul de pe cele două iugăre de pământ (1,15 ha), primit, cum am spus, de tata prin reforma agrară din 1945. Stogul nostru de grâu, cu butoiul de apă lângă el, aşa cum ordonaseră oficialităţile, îşi aştepta rândul să fie *azvârlit* în batoză. Am pornit de acasă toţi trei şi, aproximativ în faţa gării, într-un parc, cu iarbă înaltă, sub un mic arbore, cred că frasin, am zărit ceva alb, aidoma unei blăni de oaie sau câine ciobănesc. I-am spus tatălui meu, şi el m-a trimis să văd ce se află acolo. Am găsit un cojoc bărbătesc *ungurese,* fără mâneci, aşa cum se purta prin părţile Beiuşului, greu, căci, aşa cum a constatat repede tata, avea în interior un buzunar încăpător, plin de bancnote de o sută de lei. Erau în total vreo 9000 de lei, o sumă enormă pentru vremea aceea, căci salariul unui muncitor era de cel mult 200 de lei pe lună. în cojoc nu se afla nici un act. Ai mei s-au întrebat atunci ce să facă cu banii, gândindu-se, la început, să-i ducă la miliţie, în cele din urmă, tot vorbind, am ajuns toţi trei la arie. Proprietarul batozei era un meseriaş bătrân, de modă veche, om cu stare

materială bună, pe nume Aurel Raica, a cărui soţie, de meserie „moaşă" sau soră medicală de obstetrică - ginecologie, cum am zice astăzi, lucra la spital cu taică-meu. Ai mei i-au spus, atunci, domnului Raica c-au găsit cojocul, şi câţi bani se află în el, cerându-i părerea, ca om cu scaun la cap, ce-ar fi de făcut cu el. Când a auzit că tata vrea să-l ducă la miliţie, Raica l-a apostrofat: „Ce mă băiete? Eşti nebun! Mai bine dă cojocul la mine, să-l arunc în cazan. Dă-mi mie 500 de lei şi restul du-i acasă sănătos". La aceasta mama a spus: „Doamne apără, domnu Raica, da cum puteţi vorbi aşa?! Cum să ţin eu banii aceştia, dacă nu-s ai mei? Cum să mănânc eu munca altuia?" Răspunsul acesta era dat de un om simplu, neobişnuit să-şi însuşească ce nu-i aparţine şi pentru care n-a muncit, unui ins trăit printre răutăţi, care chiar dacă n-a făcut rele, le tolera cu siguranţă, convins fiind că poti lua, dacă nu te vede nimeni, şi ceea ce după dreptate nu ţi se cuvine, în cele din urmă, după treieriş, ne-am întors acasă şi tata a procedat în felul următor: în fiecare joi dimineaţa, înainte de a merge la serviciu, stătea în faţa porţii, pe lângă care se scurgeau sute de căruţe încărcate care cu ce, mergând spre târg. Pentru că şi-a dat seama, după ornamentele de pe cojocul cu banii găsiţi, că proprietarul trebuie să fie din satele din jurul Beiuşului, intra, la întâmplare, în vorbă cu trecătorii, întrebându-i de sănătate şi de necazuri. După mai multe încercări de acestea, într-o zi s-a întâmplat să discute cu o ţărancă mai în vârstă, din satul Saca, pe nume Cătălina Tomuţa, şi în momentul când a întrebat-o cum o mai duce, aceasta a început să se văicărească spunând: „Da pu, dragu mnieu, nu tare bine, că prăpăditu acesta de bărbatu mnieu s-a îmbătat, amu nu demult, la crâşma lui Vărzăranu (o cârciumă de lângă gară, numită *Cornul vânătorilor,* în apropierea locului unde ai mei găsiseră cojocul cu bani) şi şi-a pierdut cojocul cu banii de pe două perechi de boi, băgaţi la contract" (adică vânduţi către stat). După ce a ascultat-o cu atenţie, tata a chemat-o în casă, a luat cojocul cu banii şi a întrebat-o dacă e al bărbatului ei. Când l-a văzut, femeia a căzut în genunchi, şi-a împreunat mâinile şi a început să ţipe : „tulai doamne maica mea, rulai doamne, da căită (uită n.n.) banii mei! Da cum să-ţi mulţumim, doamne, da cum să-ţi mulţumim?!", încercând să sărute mâinile tatălui meu. „la-ti cojocul şi banii şi du-te cu Dumnezeu", i-a spus tata. în cealaltă joi a venit la noi împreună cu soţul ei, să ne mulţumească şi neadus nişte mere şi un litru de ţuică. Niciodată nu voi putea să uit această întâmplare, a cărei semnificaţie am perceput-o mai bine mult mai târziu. Din ea am înţeles

cum trebuie să se poarte un om cinstit, fără a mai fi nevoie să mi se dea în acest sens şi alte îndemnuri. Pentru mine acel gest al părinţilor mei a însemnat exemplul sublim de comportare corectă, creştinească. Din nenorocire nu întotdeauna am ţinut cont de ea, antrenat către fapte incorecte, ba chiar abominabile, de către unii dintre amicii din copilărie. Una dintre acestea, care m-a obsedat multă vreme, a avut loc într-o după masă din toamna anului 1953. Arunci, în spaţiul din vestul gării Beiuş, nu exista aproape nici o casă, şi pe acolo treceau, scurtând drumul, mulţi ţărani din satele: Budureasa, Mizieş, Saca, Sălişte de Beiuş, Talpe, atunci când se întorceau din vreo călătorie cu trenul, sau chiar de la târgul din oraş. De fapt, unii urmau acest drum pentru că, după ce-şi vindeau vitele sau alte mărfuri la târg, se duceau să se cinstească la amintita crâşmă *Cornul Vânătorilor* a lui Vărzăranu, un bărbat înalt şi solid, care avea o soţie ştearsă,
mică, blondă, cu nas coroiat, stearpă, adică fără copii, întotdeauna mi-am imaginat că crâşmarii din *Mizerabilii,* care o exploatau pe micuţa şi sărmana Cosette, trebuie să fi arătat ca cei doi din familia Vărzăranu, proprietari, şi mai târziu gestionari ai cârciumii amintite. Acolo, de altfel, eram trimis atunci când acasă ne veneau musafiri, să cumpăr, pentru ei bere, de la *butoi,* cu o stacană de sticlă de două, trei kg.
într-o zi, un ţăran din Mizieş s-a îmbătat rău de tot şi, pe când trecea către casă pe drumeagul ce venea dinspre gară, recte de la cârciuma *Cornul vânătorilor,* prin spatele *Distribuţiei de petrol* sau al *Competrolului,* cum s-a numit sub regimul comunist, a căzut în şanţul de la marginea drumului. Avea cu el o traistă de piele încăpătoare, pe care o purta cruciş peste umeri. Un băiat mai în vârstă decât mine cu vreo patru sau cinci ani, pe nume Teodor Popa sau Tudorică, orfan de mamă, cu un tată beţiv, şi crescut mai mult de o bunică slăbuţă şi plângăreaţă, mi-a spus că ar fi bine să mergem şi să vedem ce are cel căzut în traistă. Ne-am apropiat, am ridicat *urechea* traistei, şi am dat înăuntrul ei de un portofel enorm, din piele gălbuie, în care se aflau 300 de lei, o sumă apreciabilă pentru vremea aceia. Eu am fost cel care am luat portofelul şi i l-am dat amicului amintit, spre *păstrare.* Ulterior mi-a dat şi mie o parte din banii furaţi atunci şi i-am cheltuit cu prietenii pe la cofetărie şi cinematograf. Am în minte şi acum plăcerea drăcească pe care am trăit-o în momentul săvârşirii acelei fapte, de care m-am ruşinat, peste ani, de multe ori, ba chiar am pus pe seama ei şi nenorocirea păţită mult mai târziu, prin 1991, când una dintre fiicele mele s-a îmbolnăvit de o boală foarte grea. Am încercat, uneori, să-mi găsesc scuze pentru această ticăloşie săvârşită pe vremea când aveam doar 10 ani,

dar povara ei m-a apăsat şi mă apasă şi astăzi, întrucât perceperea situaţiei de către mine în acel timp era totuşi aproape ca cea a unui om matur. Şi zic asta pentru că am ştiut, îndată după întâmplare, că am făcut o ticăloşie, pe care am tăinuit-o faţă de toţi cei din jurul meu. De aceea mă rog şi acum seara să mă ierte
cel Bun şi Drept pentru ceea ce am făcut atunci, mai ales că îl întâlnesc adeseori pe fiul acelui om, astăzi în vârstă de aproape 80 de ani, care mi-a spus de mai multe ori că tatăl lui era viciat şi nepăsător faţă de copiii săi. Cam tot pe atunci, şi îndemnat de astădată de un alt băiat, tot mai în vârstă decât mine, pe nume Mihai Laza, angajat ca văcar la o femeie bătrână şi singură, ce locuia lângă cazarmă, nana Todoră, cum îi spuneam noi copiii, m-am îmbătat criţă pentru prima dată în viaţă. Am ieşit cu el în oraş să mâncăm prăjituri la cofetărie. Acolo mi-a propus, însă, să mergem la restaurantul *Popular,* cum se numea atunci, aflat la parterul clădirii unicului cinematograf din Beiuş, în care în 1923 se deschisese *Teatrul Demetriade,* transformat ulterior în sală de proiecţie pentru film. Restaurantul era încăpător şi în formă de litera L, cu orchestră în regulă, şi oglinzi enorme, cu rame şi ornamente sculptate în stil baroc. Ne-am aşezat la masă şi, la cererea prietenului meu, ospătarul, Alexandru Toth sau Sanyi bacsi, cum îi ziceau localnicii, în loc să ne dea pe uşă afară şi să ne tragă nişte palme, ne-a adus ţuică tare de prună, probabil şliboviţă, în pahare mari din sticlă în formă de butoi. Ca să nu rămân mai prejos ca cel care mă însoţea, am dat pe gât, cu mare viteză, ţuica din pahar. Am ieşit, apoi, în stradă, unde deja se înserase de-a binelea şi aproape că nu mai ştiu cum am ajuns acasă: mi-a fost tare rău şi am vomitat, fiind dus mai mult în braţe de văcarul pomenit, un băiat îndesat, brunet, cu instinct de derbedeu needucabil, care mă apostrofa, în timp ce trăgeam să mor, că nu sunt bărbat, deoarece nu ţin de fel la băutură. Aşadar, cine nu *ţinea* la băutură, chiar dintre copii, după credinţa obişnuită în popor, nu se putea socoti „om serios". O astfel de concepţie mai dăinuie, din păcate, şi astăzi, şi din ea a rezultat, cu siguranţă, şi acel clip imbecil, cu scop de reclamă la votca rusească, repetat până la îngreţoşare la diferite posturi româneşti de televiziune, în care un individ cu voce răguşită spune: „stalicinaia, pentru bărbaţi puternici", după ce în prealabil, pe ecran s-a derulat figura unui zdrahon, într-un peisaj de iarnă, înjurul unui foc, bând dintr-o cană de tablă, în prezenţa unor lupi mârâind în jurul său. Această convingere, prezentă până nu demult în lumea satelor bihorene, că

bărbăţia stă în rezistenţa la băutură, este egalată, în tâmpenia ei, doar de cea legată de însuşirea şi proferarea, pentru un om cu adevărat matur, adaptat bunului mers al lucrurilor, a celor mai neruşinate sudălmi. Peste vreo cinci şase ani, pe când eram elev de liceu şi făceam sport, am mai căzut odată în ispita *balaurului lichid,* cum îi spunea un scriitor, alcoolului. Era toamna târziu, prin 1958, şi mă întorceam de la arena sportivă, obosit şi flămând, după un antrenament de săritură cu prăjina, şi am poposit la fratele mamei, Florian sau Florea, mai în vârstă cu vreo 12-13 ani decât mine, care tocmai tăiase porcul. La faţa locului se mai găseau şi alti doi unchi de ai mei după mamă, amintiţii Aurel şi Alexandru sau Sandrea, şi se cinsteau cu vin, ca la pomana porcului. M-au luat la îmbiat cu băutură, spunându-mi că trebuie să beau ca să demonstrez că sunt bărbat şi le-am demonstrat-o, dând pe gât cam vreo 7-8 căni, de 200-250 grame fiecare, de vin tare, roşu spre negru, pe nemâncate. Ca atare m-am îmbătat aşa de rău, că am început să sudui şi să vorbesc prostii, căzând în cele din urmă jos şi intrând în comă alcoolică. M-am trezit a doua zi de dimineaţă, acasă la noi, mirosind a oţet, cu care fusesem stropit de părinţi, la lumina lămpii de petrol, căci tocmai se întrerupsese curentul, avându-i în preajmă pe tata şi pe mama, foarte îngrijoraţi de ceea ce păţisem. In fine, după trezire, mi s-a făcut o lehamite de alcool, fără margini, pe care am păstrat-o, apoi, pentru tot restul vieţii. Pentru că m-am dus mai repede la şcoală, decât ceilalţi colegi, în sensul că nu aveam şapte ani când am început întâiul an şcolar, prin clasele a III-a şi a IV-a am început să simt semne de oboseală, manifestată prin frecvente dureri de cap şi lipsă de concentrare la orele de clasă. Acestea se datorau, cu siguranţă şi felului prost în care noi, copiii ne hrăneam, comun majorităţii colegilor mei, datorită sărăciei generale de după război, dar şi habitudinii de a consuma, mai ales pe timpul iernii, mereu aceleaşi alimente, sărace în vitamine.

Această stare de oboseală am simţit-o mai ales cu ocazia examenelor susţinute la absolvirea clasei a IV-a, unde m-am prezentat, totuşi foarte bine, şi în plus echipat cu un costum nou, din stofă cenuşie, constituit din *lacreu* sau haină şi pantalon scurt cu bretele, şi cu ghete sau bocanci din piele maro, cu vârful lăţit, aşa cum am spus că purtau toţi copiii în acel timp. în vara de după clasa a IV-a am fost întâia oară la *munte,* la o stână de oi, la care amintitul unchi Alexandru, fratele mamei, mai în vârstă cu 8-9 ani decât mine, era în acel an cioban la oile satului, împreună cu Miron Ciupa sau Mironea lui Părţi şi cu alţi doi feciori din satul Talpe. Stâna îşi avea sălaşul într-un câmp frumos, înclinat, înconjurat de păduri imense de brazi, numită *Bouărişte,* din Muntele Piscop, nu departe,

adică la vreo 10-12 km, de Stâna de Vale. *Băşagul* sau coliba ciobanilor se afla înspre marginea de sud-est a acelui câmp, aproape de liziera unei păduri, ce cobora în pantă uşoară către Valea Drăganului, şi era construit din trunchiuri groase de brad, acoperit cu cetină, prin care străbătea un horn improvizat, aşezat deasupra vetrei pentru foc, unde atârna căldarea pentru fiert laptele, din care se pregătea caşul, şi ceaunul pentru mâncare. La munte m-am dus cu doi băieţi mai mari, din Talpe, însoţiţi de un măgar, drumul l-am făcut aproape tot timpul călare. Acolo, i-am întâlnit pe verişorii Nişu şi Lena. împreună cu ei am petrecut, minunat, vreme de două săptămâni, jucându-ne pe *câmp* şi prin pădure fără nici o grijă. Mâncarea, adică pâinea din grâu curat, fără amestec cu mălai, cum se mânca de obicei pe atunci, şi slănina ne-a trimis-o unchiul Gheorghe sau Ghiurca, tatăl lui Nişu, prin cei care veneau la stână după brânză. Mâncăm mai mult caş, urdă şi jintiţă, dar şi fiertură de cartofi şi fasole cu slănină şi lapte de oaie, precum şi, pe apucate, o mulţime de afine, culese de prin împrejurimi. Am avut, acolo, prilejul să înfrunt, *asmuţit* de ciobani, şi un berbec împungător, cel mai mare şi mai fioros din turmă, de care am declarat, cu mult curaj, că dacă am în mâini o bâtă bună, nu mi-e frică de loc. Aşa a şi fost, de altfel, şi ca atare am intrat într-o seară în staul, între oi,
şi în momentul când berbecul s-a repezit înspre mine, l-am plesnit cu putere, atâta cât puteam avea la cei zece ani ai mei împliniţi, peste bot, făcându-l să o ia la sănătoasa. Dar, în momentul în care unchiul, vărul meu şi ceilalţi ciobani mă felicitau, râzând, un alt berbec din turmă, neobservat de mine, s-a repezit şi m-a lovit din spate în părţile moi ale şezutului, azvârlindu-mă peste leasă staulului, drept în ochiul unui izvor, care se afla acolo. Cu aceasta bătălia mea cu berbecii s-a terminat, aducându-mi un oarecare prestigiu în faţa vărului meu şi a unui alt băiat, de la stâna vecină, a celor din Sălişte de Beiuş, numit Miron Ilea sau Mironea Miculaii lui Ghiusi. Peste câteva zile, de altfel, instigat de aceiaşi ciobani, m-am şi luat la trântă cu cel amintit, şi după ce l-am pus jos, de ciudă şi neputinţă, a încercat să-mi rupă cămaşa, încasând de la mine, pentru acest lucru, o bătaie *bună.* Peste ani de zile cu Miron Ilea, care a rămas vreme îndelungată cioban la stâna satului, m-am reîntâlnit în mai multe rânduri şi ne-am apropiat atât cât se putea, căci eu urmam, pe atunci, clasele de liceu sau facultatea, iar el era un simplu cioban, cinstit, înalt şi frumos, aşa cum de altfel erau toţi cei din numeroasa familie a lui Ghiusi din Sălişteа de Beiuş. Am revenit la stână în acelaşi an, împreună cu mama, şi atunci ciobanii au prins un pui de căprioară. Rătăcit şi rămas fără mamă, mâncată poate de vreun lup, el s-a pripăşit pe

lângă colibă, permiţând tuturor să-l ia în braţe şi să-l mângâie. I-au dat să bea câteva zile lapte, şi eram convins, aşa cum mi-a promis unchiul Alexandru, că mi-l vor da mie să-l duc acasă şi să-l cresc, într-o dimineaţă, însă, când m-am trezit, i-am văzut pielea aşezată lângă un brad, iar trupul despicat în două, atârnând de o creangă a acestuia. Am fost, atunci, foarte nenorocit, însă în cele din urmă m-am împăcat, aşa zicând, cu soarta, ba mai mult, m-am înfruptat nepăsător din carnea gustoasă a puiului, friptă de ciobani, pe vatra focului din băşag. Unchiul şi ceilalţi ciobani m-au necăjit, în cele două popasuri la stână, în conivenţă cu verişorul meu Nişu, cu faptul că iubesc pe colega mea Viorica Ciuta, despre care, într-un moment de sinceritate, le povestisem câte ceva. De fapt le spusesem că la şcoală învăţătoarea Măria Crăciun m-a pus să dansez cu cea amintită, şi atâta le-a trebuit: din acel moment îmi ziceau că vreau să mă însor cu Viorica Ciuta, lucru care mă enerva şi-mi lăsa un nod în gât. începusem să ştiu, încă din clasele mici, ba chiar mai devreme, prin gura slobodă a băieţilor mai mari, cam ce înseamnă, *in vulgo,* însuratul, mai ales că, cam prin clasa I, cred, păşunând vreo 5 oi pe dealul din apropierea casei noastre, zărisem între tufişuri un băiat, fotbalist din Beiuş, cu o fată de 16-17 ani din vecini, foarte frumoasă, care vorba lui Giacomo Casanova, pitulaţi între nişte boscheţi, gemeau şi *făceau pe animalul cu două cocoaşe.* Când m-am întors acasă i-am spus, dintr-o suflare, tatălui meu cum numitul fotbalist o „apăsa pe burtă" pe fata respectivă, cunoscută nouă, a cărui nume îl trec sub tăcere. Am sesizat, apoi, zâmbetul şugubăţ de pe faţa tatălui meu, îndreptată către mama, atunci când mi-a spus: „las-o că nu păţeşte nimic", îmi era pasămite milă de ea şi mă temeam, neînţelegând cum devine cazul, că i se făcuse un mare rău. Ea fusese, însă, de altă părere, şi cunoscând-o bine mai târziu, am observat, de astă dată din postura omului matur, că astfel de lucruri i s-au mai întâmplat cu nemiluita, chiar şi după ce s-a măritat. Inserţiile de cunoştinţe cu caracter sexual mi-au parvenit, în acei ani, prin relaţiile cu prietenii mai mari, relatatori de evenimente fabuloase, fantasmagorice, cu copii ca noi, atraşi cândva de damele de consum de la bordeluri, trataţi cu o medicaţie secretă, numai de ele ştiută, care ducea la creşterea prodigioasă a anumitei părţi a corpului lor, făcându-i apţi pentru acuplare. Nu mai puţin revelatoare pentru mine au fost, în anii claselor primare, şi momentele în care asistam, *volens nolens,* la practicarea în grup a masturbaţiei, efectuată mai ales în zilele de baie pe Criş sau la

păşunatul vitelor, de către băieţii mai mari, care îmi trezea o mare repulsie şi chiar un uşor dispreţ subsidiar pentru făptaşi. Pe Valea Nimăieştilor, mai ales, dar şi pe Crişul Negru, umblam vara la pescuit, de prin clasele mici, şi nu cu
undiţa, aşa cum se procedează astăzi, ci cu mâna sau mai rar cu vârşa. Cu mâna prindeam peşti de pe sub pietre sau bucăţi de *mal,* dar şi de sub rădăcini, şi trebuie să spun că făceam acest lucru cu multă plăcere, deşi nu era uşor, ci anevoios. Şi afirm aceasta întrucât, ca să prinzi peşte cu mâna, nu e suficient să-l simţi în palmă, ci trebuie să procedezi pe îndelete, cu băgare de seamă, adică să nu-l strângi brusc cu degetele, ci uşor, pentru că altfel fuge. Nu e glumă, aşadar, recomandarea către cei ce pescuiesc cu mâna, că, pentru a-l prinde, peştele trebuie gâdilat sau mângâiat, începeam pescuitul cam din locul unde se află astăzi podul de lângă stadionul sau arena sportivă din Beiuş, pe atunci inexistente, şi mergeam până lângă Nimăieşti, la curba făcută de râu lângă coasta unui deal, săpat de ape, ca o carieră, în care se vedea o rocă moale, sedimentară, numită de noi, beiuşenii, aşa cum am spus, *mal.* Tovarăşii mei de pescuit erau, la început, amintitul Lucian Groza, astăzi intrat în nefiinţă, iar mai târziu Traian Bondar, un băiat cu un an mai tânăr decât mine, molcom, cuminte şi sincer până la naivitate. Reuşeam să prindem, într-o *vrie,* care începea pe la ora 10 şi se sfârşea cam la 8 seara, între 5-10 kg de peşte, eleni, mrene şi scobari, pe care îi împărţeam *frăţeşte* între noi, începând cu cei mai mari şi terminând cu *vâzăgaii,* cum îi numeam pe cei mai mici. Existau, pe Valea Nimăieştilor, locuri mai bune de pescuit, cu lespezi de mal înţepenite în ţărmul pietros al râului, sub care peştele, mult mai abundent în acele vremuri, îşi găsea ascunzişuri potrivite. Unul dintre acestea se găsea la curba amintită, de lângă Nimăieşti numită *Maluri.* Acolo, în râu, se vărsa un izvor prodigios, foarte rece, şi în apropierea îmbucării între ape, sub nişte lespezi de rocă enorme, implântate cu un capăt în nisip, se aduna o mulţime de eleni. Pentru a-i prinde, ne scufundam, doi câteodată, şi după 30-40 de secunde ieşeam la suprafaţă în fiecare mână cu câte un peşte. Peştii îi păstram pe nişte cârlige din rămurele de salcie, numite *fizele,* introduse prin branhii, pe care le mutam în apă dintr-un loc în altul. Toti băieţii din împrejurimi învăţaseră
pescuitul cu mâna de la un om mult mai în vârstă, pescar de elită, pe nume Vasile Cioară sau Lica Pogherciul (Poghea) cum; îl poreclea lumea, care locuia pe amintita stradă Nouă din Beiuş. Uneori, când

pescuitul se întindea pe o perioadă mai lungă, se întâmpla ca peştele să se împută, primind un miros foarte dezagreabil, pe care-l ţin minte şi astăzi. Atunci n-aveam altceva de făcut, spre regretul nostru, decât să-l aruncăm. Pentru a evita întâmplări de acestea, duceam cu noi o traistă sau sac din cânepă, în care aşezam peştele învelit în urzici. De permis de pescuit, pe atunci, nici nu putea fi vorba, şi de altfel nimeni nu încerca să ne tragă la răspundere pentru ceea ce făceam, într-o primăvară, pe timpul *boiştei,* adică depunerii icrelor, pe când eram prin clasa a IV-a, am săvârşit un act nepermis de nici o lege a pescuitului: observând, de pe podul din centrul oraşului, de lângă liceul Samuil Vulcan, că albia râului e aproape neagră de peşte, am coborât în apă, care era destul de mică şi am prins zeci şi sute de scobari. La un moment dat îi prindeam dar nu-i mai scoteam din apă, ci îi rostogoleam, ca pe nişte butelii, spre mal. A trebuit să-i ducem acasă cu sacul sau cu traista, fiecare după puterile sale, fără ca cineva să ne aibă grija.

La şcoală viaţa se depăna repede, căci tumultul din interiorul ei era permanent; avea internat şi acolo am cunoscut câţiva băieţi mai mari ca mine, veniţi de la ţară, cu opinci şi haine de *pânză,* între care pe Vasile Vesa, ajuns profesor universitar de istorie, coleg de meserie cu mine la *Universitatea Babeş-Bolyai* din Cluj-Napoca. Cu el şi cu alţii câţiva, între care Nicolae Mara, mai târziu preot, alături de amicii externi din Beiuş, Gheorghe Leordean şi Vaier Budişcă, toamna pătrundeam în viile *Cermai,* de pe dealurile din nord-estul Beiuşului, astăzi, din păcate, dispărute, la furat de struguri, iar vara, către sfârşitul anului şcolar, atacam livada de cireşi de pe Dealul lui Papp Jani (de fapt Ioan Pop), din aceeaşi parte a oraşului, în vacanţa clasei a patra, după examenul de absolvire, am făcut o excursie cu şcoala la Cetatea Belavâr din Finiş, de lângă Beiuş. N-am urcat, însă, până
la zidurile cetăţii, ci ne-am mulţumit cu o ascensiune pe o vale în stânga drumului care duce la acestea, oprindu-ne într-o poiană, unde împreună cu alţi colegi mai mari şi cu dascălii şcolii am jucat fotbal toată ziua. îl invidiam grozav, atunci, pe un băiat de la orfelinat, coleg de clasă cu mine, pe nume Gheorghe Mihai, care avea *boală albastră,* suferea, deci, cu inima, lipsindu-i ceva care separă auriculele de ventricule şi nu i se oxigena corpul, având tot timpul faţa palid-vânătă. Din acest motiv, fiind şi foarte simpatic, toată lumea, inclusiv fetele, îi dădea o mare atenţie, ceea ce mă făcea să-l invidiez, în acea excursie, de la sfârşitul lunii mai 1953, colegul meu Gheorghe Mihai a fost lovit, în pulpa

piciorului, de o piatră mai mare, care s-a prăvălit în direcţia lui de pe un deal din apropiere, ros de ape. A umblat, de aceea, toată ziua legat la picior cu o basma albă, ajutat de dascăli, în timp ce eu, gelos pe „succesul" lui, regretam că nu m-a lovit pe mine acea piatră. Gheorghe Mihai a mai trăit doar vreo 4-5 ani, stând mai mult prin spital. Tata şi mama, care-l cunoscuseră, obişnuiau să mă trimită duminica la el să-i duc mâncare cu sufertaşul; ea consta , de regulă, din supă de pui sau găină de casă, şi friptură cu piure de cartofi sau găluşte şi ardei copţi, daţi prin oţet. Gândindu-mă câteodată la acest băiat, mă întreb, acum în anul 2010: oare unde te afli, tu, acum dragă şi sărmane prietene şi coleg de clasă Gheorghe Mihai, pe care te pomenesc în aceste rânduri? Nu poti fi decât în rai, ca înger brunet cu ochii albaştri şi gene lungi, aşa cum le aveai, căci n-ai supărat niciodată pe nimeni. Asupra chipului tău nu s-a lăţit urâciunea bătrâneţii, ca asupra noastră a celor de vârsta ta, care mai trăim. Mi s-a întâmplat şi mie ce li se întâmplase altora mai mari, dar tot la fel de neştiutori, despre cum decurgeau pe atunci evenimentele în lume: am sfârtecat, în câteva zile de-a rândul, cu prietenul Ioan Aron zis Debu, afişe de pe pereţii clădirilor, folosind pentru această treabă, nelipsitele noastre biciuri, întrebuinţate atunci când mergeam la păşune cu porcii, cu oile, cu vacile sau cu caii, adică cu animalele pe care le ţineau părinţii noştri în gospodării.
Ne-a văzut cineva, şi ne-a reclamat unde se obişnuia, adică la *partid.* Urmarea a fost că vreo doi sau trei ani la rând a venit la şcoală la noi, când securistul Octavian Hoza, când Gheorghe Flonta, pentru a ne interoga, îi interesa cine ne-a învăţat să rupem afişe, adică dacă nu cumva părinţii. In sfârşit, pot să afirm cu mâna pe inimă, că dacă am fi fost măcar cu 3-4 ani mai mari, şi eu şi amicul meu am fi înfundat puşcăria, căci represiunea era în toi, chiar dacă lumea spera ca totul să se schimbe, prin venirea americanilor. *Republica,* cu boscheţii ei plini de căcaţi, urât mirositori, continua să existe. Vecinul nostru, un bătrânel mărunt de statură, *poniav,* cu albeaţă pe ochi, de profesiune căruţaş, poreclit Varoşu, dar pe care-l chema Gheorghe Groza, continua să-i spună mereu tatălui meu. „Mă, pruncule, peste două săptămâni se schimbă, că vin americanii", într-o bună zi s-a început demolarea *Republicii,* fapt care l-a determinat pe Varoşu să-l strige de departe pe tata, care tocmai pleca în oraş: „Ce ţi-am spus eu. măi Grecule, uită că huluie (adică răstoarnă n.n.) *Republica,* pentru că vin americanii!" Adevărul era altul şi, bietul om nu-l ştia: *Republica,* sau acel scârbos arc de triumf din lemn, a trebuit să fie demontat pentru că pe sub el nu încăpeau maşinile de tonaj mare, mergând către Stei, Băiţa şi Avram lancu, de unde ruşii începuseră să exploateze uraniu. In vacanţa de vară, după clasa a IV-a, continuam să umblu cu vaca la păşunat prin împrejurimi, pe lângă gară, de-a

lungul liniei ferate, dar şi pe lângă fabrica de spirt. Uneori, împreună cu alţi băieţi, ai căror părinţi aveau vaci, mergeam şi pe sub dealurile viilor *Cermai,* în aşa-numitul *Rendea,* pe lunca unui pârâiaş, numit nu ştiu de ce *Valea Mare,* nu departe de casa noastră. Ne întâlneam acolo cu copiii din Mizieş, veniţi şi ei cu vacile, şi încingeam jocuri nesfârşite, *de-a opaci sau tupu,* adică de-a v-aţi ascunselea. Se întâmpla să duc cu mine cărţi, pe care le citeam pe iarbă, izolat de aceştia, sau urcat în câte un copac. Acolo am lecturat basmul versificat *Prichindel,* de Victor Fftimiu, *O mie şi una de nopţi,* precum şi *Copiii muntelui de aur* de Alexandru Mitru, iar mai
târziu *Taras Bulba,* de Nicolai Gogol. Gustul pentru literatura rusă l-am prins tot la şcoală, unde din clasa a IV-a am început să studiem această limbă, împreună cu doamna sau „tovarăşa" Claudia Onose, o basarabeancă frumoasă, brunetă, voinică, şi foarte nervoasă, care dacă erai mai zglobiu, ca mine bunăoară, te cicălea, ba chiar îţi purta pică. Era, însă, foarte bine pregătită la materia ei, şi în patru ani cât ne-a predat am învăţat-o binişor. In sfârşit, am intrat în clasa a V-a, cu perspectiva nouă, pentru mine, de a avea de acum pentru fiecare materie câte un profesor, chiar
dacă acesta era tot un învăţător, dintre cei angajaţi la şcoală. Intre cei câţiva dascăli, rătăciţi printre învăţătorii făcuţi ad-hoc profesori, au ajuns, la şcoala unde eram, numită pe atunci *Şcoala elementară de stat,* şi câţiva oameni calificaţi, ba unul, amintitul Ion Călugăru, chiar excelent pregătit. El venise, cum am spus, în anii anteriori s-o suplinească pe soţia sa, Ana Călugăru, învăţătoarea noastră, aşa că îl cunoşteam bine. Ne propunea acum istoria antică. Deşi avea un defect de vorbire, bâlbâindu-se mai ales când se enerva, şi noi elevii îi dădeam cu prisosinţă ocazii de acestea, ne-a predat deosebit de plăcut, vorbindu-ne de Egipt, de poemele homerice, de faptele zeilor greci, de muncile lui Hercule, cu un cuvânt despre câteva repere ale istoriei antice, reluate mai târziu lărgit în clasele de liceu, sau şcoală medie, cum era pe atunci. La rugămintea noastră, uneori Ion Călugăru îşi împreuna mâinile şi începea să ne vorbească domol despre războiul Troiei, cu faptele lui Ahile, Hector şi Paris, rătăcirile lui UI i se, la întoarcerea în Itaca, dar şi despre bravura lui Mucius Scaevola, vitejia lui Hannibal sau nebuniile împăraţilor Caligula şi Nero. De la el am auzit prima dată că în viaţă nu trebuie să-ţi alegi calea de mijloc, ci să optezi pentru *excelsior,* aşa cum, figurat se arată în dictonul latinesc „Aut Caesar aut nihil", folosit în expunerile sale adeseori. E posibil ca în meserie sau profesiune adevărul în cifrat în acest dicton să fie adevărat. Pe mine unul, însă, ca spirit

zăbavnic şi şovăitor, el m-a speriat încă de pe atunci, dar şi mai târziu, pentru că îmi era greu să stărui prea mult la vreo materie sau subiect de studiu, şi atunci, dar şi mai târziu, ca om matur, când trebuia s-o fac, o făceam doar cu preţul unor eforturi istovitoare. Pot spune, deci, că întotdeauna când am avut în faţă de îndeplinit obiective importante, mi s-a întâmplat să mă demobilizez, să cad într-un fel de letargie indecisă, asemenea măgarului lui Buridan între ieslele cu hrană. Ceea ce am realizat, însă, a avut loc pe baza unor proiecte conturate abia după cercetare, iar alegerea subiectelor pentru cărţile scrise de mine mai târziu, s-a legat de anumite imponderabile sau evenimente întâmplătoare.

Tot pe atunci am mai avut un profesor foarte bun, de ştiinţe naturale, pe Ioan Ghitera, un tânăr de vreo 28-29 de ani, afabil şi popular, căci uneori juca fotbal cu noi, îmbrăcat doar în chiloţi şi maiou, dar sever la clasă şi foarte priceput la predare, îl iubeam cu toţii, şi-l poreclisem Ghiti. Cu el ieşeam primăvara în grădina şcolii, cândva frumos amenajată, unde se vedeau, aşa cum am spus, urmele ordinii vechi, de pe când în clădire funcţionase şcoala greco-catolică de fete, şi adunam plante pentru *herbarele,* pe care eram obligaţi să le avem la încheierea mediilor de dinainte de examenele de absolvire a clasei. Examenele nu erau uşoare şi de aceea mulţi dintre colegi, în special cei veniţi de la ţară, au căzvit repetenţi, retrăgându-se pentru totdeauna de la şcoală, căci nu erau obligatorii decât cele „patru clase elementare". După clasa a IV-a m-am despărţit de unii dintre colegi, întrucât din clasa a V-a ne-am separat în clase paralele, cu diriginţi pentru fiecare dintre ele, iar alţii dintre ei, ca de exemplu Nelu Dărăbăneanu şi Dorin Ungureanu, s-au mutat la ciclul II sau cursul elementar al fostului *Liceu Samuil Vulcan,* devenit acum *Şcoala medie nr.l* din Beiuş. Ne-au sosit, apoi, în clasă, băieţi şi fete de prin satele din jur. Elevii nu purtau uniforme, şi fiecare venea la şcoală cu ce avea, şi trebuie să spun că aproape toţi eram îmbrăcaţi foarte sărăcăcios. Eu umblam cu un *moaţco,* adică *trening,* sau cu nădragi lungi sau scurţi, după sezon, făcuţi din pânză sau din postav, ţesute în casă, şi cu o flanelă de lână împletită, foarte aspră, vopsită cu frunze de nuc de către mama.

De la începerea şcolii până prin noiembrie, şi de prin martie până la vacanţa de vară, mergeam la şcoală desculţi, lipăind, cu picioarele murdare, pe cimentul coridoarelor sau pe podelele din clase, unse cu motorină. Elevii de la ţară erau îmbrăcaţi mai rău ca cei de la oraş, căci

băieţii veneau încălţaţi, în timpul mai rece, cu opinci, obiele şi curele din piele înfăşurate pe acestea, iar în cel mai cald, desculţi sau cu nişte cipici sau papuci (jumătăţi) din *gumă* sau cauciuc, cu nădragi de pânză sau cioareci de lână, cu *miţală* sau flanelă din acelaşi material, împletită în casă, cu suman (zăbun) sau sumăniţă tot din lână. Cărţile şi caietele, câte aveau, le aduceau, băieţii fie subsuoară fie în traistă ţesută în casă, cu baierele aşezate peste umeri, iar fetele de regulă într-un fel de coş, ca o geantă de plajă, împletit acasă, din pănuşi de porumb. Impletitul corzii pentru pălării din paie şi a coşurilor şi ştergătoarelor de picioare, de către băieţi, a brodatului şi a tricotatului flanelelor din lână de către fete, se învăţau, atunci, la orele de lucru manual, pe care noi l-am făcut, în toate cele trei clase ale ciclului doi, cu doamna Măria Raţiu, mama unui viitor coleg mai mare de al meu, pe nume Emil (Milu) Raţiu, devenit campion naţional la haltere, la stilul smuls, în prezent el trăieşte în America, şi deţine nişte hoteluri, pe care le închiriază. Este un om *ciudat,* şi aceasta a demonstrat-o în 1995 când a revenit, pentru scurtă vreme, în ţară. Atunci a spus că nu-şi mai aminteşte de un coleg şi vecin de pe strada lui, deşi odinioară erau prieteni intimi. Dintre colegii de la ciclul II continuam să fiu mai apropiat de Ioan Crăciun şi Gheorghe Moldova n. Cu ei umblam la Crăciun şi Anul Nou la colindat, pe la cunoştinţe sau pe la cei care doreau să ne primească, înainte de sărbători făceam câteva repetiţii la noi acasă, împreună cu alţi băieţi mai mari, iar pentru colindat ne împărţeam pe echipe, după prietenii. Sfârşitul ciclului de colindat avea loc la cele câteva case din amintitele vii *Cermai,* dintre care mai ospitalieră era cea a unui om în vârstă, baciu Tanasie, pe numele său Athanasie Stanciu, unde consumam câte un pahar două de vin, după care ne împărţeam între noi banii câştigaţi.
Două trei zile după colindat eram cu toţii puţin răguşiţi şi mahmuri, pentru că ne îndopaserăm cu mâncăruri grele, în special caltaboşi, cârnaţi, jumări şi tobă, pe la *gazde,* adică pe la cei ce ne primeau cu colindul. Cel mai frumos colinda Ghiţă Moldovan, care ştia să cânte foarte bine şi din muzicuţă. Cu el hoinăream pe dealurile din jurul Beiuşului, chipurile după plante pentru *herbar,* sau insecte pentru insectar. Ca să avem bani, Ghiţă intra câteodată în biroul administratorului de la fabrica de spirt, unde locuise în primii ani din viaţă şi era foarte cunoscut, şi de acolo *sustragea,* ca să folosesc un eufemism pentru „fura", mici sume de bani. Mai fura câteodată, şi atunci sume mai mari, de la soţul inginer al unei mătuşi de a lui, pe

nume Mărioara, pe care-l chema Vasile Tarcea, angajat la „Sovrom"-ul de la Stei, Băiţa şi Nucet, de unde se extrăgea uraniu. Acesta câştiga enorm, şi când venea pe la bunicii lui Ghiţă, care-i erau socrii, îşi aşeza purcoiul de bani într-o noptieră, de unde Ghiţă nu se sfia să sustragă câte o sută, două de lei, foarte mult pentru vremea aceea, după care ne cumpăram câte o bască şi câte un kilogram două de bomboane, petrecând , apoi, dacă era vară, întreaga zi la scăldat pe Crişul Negru, lângă bogatele grădini ale lui Biro Jânos. Pe arunci tot malul drept al Grisului Negru, de la Tărcaia la Beiuş, era frumos cultivat cu legume, pe parcele irigate cu roţi hidraulice, împinse de apă pe *valăuri* sau jgheaburi de lemn, ori cu pompe cu motoare cu un singur piston, care funcţionau cu benzină, duduind ziua întreagă. Din păcate, astăzi aceste grădini nu mai există, malul drept al Grisului fiind ocupat, pe acea porţiune, de o balastieră, de uzina de apă şi de încă câteva clădiri urâte, apocaliptice. Dintre colegii de la ţară, unii erau de-a dreptul pitoreşti, prin ţinută şi comportament. Aveam vreo doi chiar cu vocaţie de histrioni, capabili să-i maimuţărească pe profesori, şi în special pe Ion Călugăru sau pe Dumitru Perneş. Aşa erau, de exemplu, doi băieţi înalţi şi bine făcuţi, şi anume Ioan Hinsu şi Ioan Arad din Negru, dar şi Gheorghe Heredea (Ghiorghica Ghighii Ghiocului) din Mizieş, un vlăjgan de băiat înalt şi voinic, care cânta foarte
frumos şi avea un talent de a porecli pe toată lumea. A murit relativ tânăr, ca şofer, fără serviciu, dedat oficierii zeului Bacchus, până la deznădejde. Mai aveam, apoi, coleg pe Ioan Popa (Oanea Costii) din Talpe, cunoscut mie din primii ani de viaţă petrecuţi în acel sat, mort şi el de tânăr de ciroză. Era un băiat îndesat, şi foarte emotiv. Umbla cu opinci, păşea apăsat şi vorbea tare, oarecum cântând. La Talpe învăţase foarte bine, căci cerinţele fuseseră mai mici, dar odată venit la Beiuş, se descurca foarte greu. Pentru că-i şopteam când era scos la răspuns, şi-l lăsam să copieze după mine la extemporale şi teze, îmi aducea întotdeauna de acasă, căci venea în fiecare zi pe jos la şcoală, struguri, mere şi nuci. Câteodată îl însoţeam până la Talpe, distanţă de 5 km, unde părinţii săi, foarte amabili mă tratau cu tot ce aveau mai bun. Se întâmpla, însă, câteodată, să şi râd de el, şoptindu-i, la ore, deliberat, în mod greşit, sau trimiţându-l să dea profesorului ori profesoarei, arunci când pe mine respectivele produse nu mă mai interesau, nuci, mere sau slănină. El lua produsele amintite în mână şi, păşind rar şi apăsat spre

catedră, se adresa profesoarei, adică fie doamnei Claudia Onose fie Măriei Crăciun, mama
universitarului orădean Cornel iu Crăciun, o femeie de o bunătate ƒ^ „ fără margini, şi cu mari calităţi pedagogice, tare şi apăsat: „Doamnă, nu manei nuci?, "căci la el în limbaj pluralul de respect lipsea cu desăvârşire. La astfel de scene, care ne făceau pe toţi să ne prăpădim de râs, se mai adăugau şi altele. Când nu-şi făcea temele, Oanea, învăţat de mine, minţea că şi-a uitat caietul acasă. Dacă profesoara îi spunea că nu-l crede, el îi replica „Şeadă Dracu pa cine minţeşte, dacă nu-i aşa", adică eventual pe doamna profesoară, dacă el spunea adevărul. Pe tatăl său, pe nume Constantin Popa, l-au arestat nu peste multă vreme şi Oanea s-a retras de la şcoală. Un alt coleg de clasă interesant era Florian Tal (sau Florea), mai în vârstă decât mine cu vreo trei ani. Era din Feneriş, o localitate nu departe de Beiuş, de unde, la fel ca Oanea, venea în fiecare zi pe jos. Umbla încălţat tot cu opinci, respectiv cu obiele şi curele de piele şi-şi aducea cărţile şi merindea, când
într-o traistă din pânză, când într-un coş împletit din *şuşorci* sau pănuşi de porumb. Florea nu era prea înalt, dar bine făcut, brunet, umblând cu capul aplecat spre umăr. Făcea parte din categoria de elevi, în acel timp cumplit de demonizată, cea a fiilor de chiaburi. In această postură erau şi câteva fete din satele de munte, Mizieş şi Cresuia şi anume Vioara Jurj, Elena Giurgiu şi Măria Sala. în mod ciudat, „fiii de chiaburi" erau şi cei mai rău îmbrăcaţi şi cei mai prost hrăniţi, pentru că părinţilor lor, aproape toţi agricultori, li se lua, la treieriş, toată recolta. Rămâneau, astfel, cu hambarele goale, şi ca atare cu familiile expuse foametei. Aşa se face că Florian Tal îşi ducea cu el de mâncare, venind cum am spus pe jos, zilnic de la Feneriş, o bucată de slănină afumată, subţire şi rânced㠹 probabil de pe burtă de la porc, din care tăia cu briceagul jumări mari, lunguieţe, mâncându-le cu bucăţi de pâine din făină de mălai şi grâu amestecate. Bucata de slănină era de fapt o tablă de aproximativ 20/30 cm, cam cât încăpea pe o latură a traistei sau a coşului în care îşi aducea şi cărţile, murdărindu-le, astfel, cumplit, în oraşul Beiuş, ca de a altfel în întreaga ţară, domnea peste tot, o spaimă îngrozitoare a oamenilor faţă de organele de securitate, cele care efectuaseră şi efectuau nenumărate arestări. Aceasta se simţea şi în şcoala noastră, printre profesori şi, indirect, şi printre elevi. Periodic, odată pe lună, în clasa în care eram sosea un activist de pionieri, amintitul Buda, încălţat cu cizme de piele *burgher* galbene, strânse pe

picioare, sub genunchi, cu şireturi de acelaşi material, cu sacou, vestă şi pălărioară, având în buzunar, la vedere, *Scânteia pionierului,* tipărită pe coli de format mare, din hârtie de proastă calitate. Era însoţit de dirigintele nostru, cam timorat şi plin de curtoazie faţă de el. *Tovarăşul* Buda se urca pe podiumul catedrei, lua catalogul şi ne striga pe nume, precizându-ne „originea socială", pe categorii: chiaburi, ţărani mijlocaşi, ţărani săraci, muncitori. După aceea, pe fiii de chiaburi îi invita să se ridice în picioare, şi începea să-i batjocorească, spunând, către noi: „priviţi-i! Sânt fii de vipere chiabureşti, care sug sângele ţărănimii muncitoare", iar apoi, către ei, "ruşine să vă fie, nemernicilor". Efectul era că întreaga clasă se umplea de plânsul jalnic, sfâşietor al celor vizaţi, „vinovaţi" doar pentru că părinţii, moşii şi strămoşii lor fuseseră mai abili, mai harnici, cumpărând pământ şi batoze (maşini de treierat), sau confecţionându-şi câte un cazan de fiert ţuică. Noi, ceilalţi, cu origine socială „sănătoasă", nu sesizam grozăvia acelei situaţii, comportamentul abominabil al slugilor regimului comunist, pe care vrând-nevrând profesorii noştri trebuiau să-l aprobe, într-o zi, însă, aşa mic cum eram, mi-am dat seama de ticăloşia acelui tovarăş Buda, după o venire intempestivă a sa în clasă la noi. în *pauza* de dinaintea orei în care a sosit, tocmai mă bătusem cu Florian Tal, sau mai precis îl bătusem, căci el, de la ţară fiind, era mai *aşezat* ca mine, copil, trăit de câţiva ani la oraş. Ii spărsesem, aşadar, nasul, şi plin de sânge, tocmai fugea după mine prin clasă, cu una dintre opinci în mână, încălţat numai la un picior, ca să mă lovească în spate sau în cap. în acel moment dirigintele şi Buda au intrat în clasă, surprinzându-l pe colegul meu fugind după mine, cu obielele şi curelele de la unul dintre picioare căzute pe jos. Buda l-a recunoscut, şi după ce clasa s-a potolit, a spus: „uitaţi cum se comportă acest nemernic şi ticălos fiu de chiabur! Iată ce face el în clasă"! Apoi, către el: „Vei fi eliminat din şcoală, şi vei pleca la tatăl tău acasă!" După ce i-a batjocorit, apoi, şi pe ceilalţi, după metoda de acum cunoscută, a ieşit val-vârtej din clasă, îndată după aceea bietul Florea, despre care am auzit că a murit în toamna anului 2008 şi că fusese maistru sondor până la pensionare, a izbucnit într-un plâns cumplit, punându-şi obrazul între mâini pe bancă, în acel moment în copilul din mine s-a rupt ceva: am simţit deodată o ruşine pentru ce i-am făcut colegului meu, o milă pentru starea acestuia şi o ură cumplită, intratabilă, faţă de activistul Buda. M-am aplecat asupra lui şi i-am spus; „Hai, măi Flore, nu mai plânge! Taci că-ţi dau pită cu unt", adică ujina

pe care mi-o pusese mama. într-un târziu el şi-a revenit. N-a luat, însă, pâinea mea cu unt pe care i-o oferisem, ci şi-a scos amintita bucată de slănină,
mâncată deja pe jumătate, după care, parcă glumind, mi-a zis: „Uită, Mihoc ce mancă un fiu de chiabur!", iar mai apoi: „mă, dacă pun clisa asta la ieşire din Pocola, ea ştie veni singură către Beiuş". Nu-l voi uita niciodată pe acest Buda, dar nici pe cei batjocoriţi de el. Evocând aceste fapte, parcă aud plânsul subţire al colegei mele Măria Sala din Cresuia, fiică de „chiabur nemernic", o fată înaltă, blond-roşcată, cu pistrui şi ochi albaştri. Unde va fi aceasta astăzi nu ştiu; amintirea plânsului ei de atunci, însă, îmi stăruie şi acum în memorie.
Un caz aparte în clasa mea îl constituiau cele două fete verişoare, Vioara Jurj şi Elena Giurgiu din Mizieş. Ele aveau un unchi, pe preotul Vasile Jurj, care fusese legionar, pare-mi-se şef de plasă, implicat în rebeliunea din 21 ianuarie 1941, atâta cât a fost ea, alături de Virgil Cosma din Beiuş. De fapt, arunci, legionarii din zonă se adunaseră pe strada Horia din Beiuş, cu gândul să vină în centru, spre Piaţa Samuil Vulcan. Un colonel, pe nume Procopiu Strat, rănit în primul război mondial, decorat cu Ordinul Mihai Viteazul, a venit cu trupele şi a ocupat zona, aşezând acolo două mitraliere, orientate spre legionari, pe care i-a ameninţat că dacă nu se împrăştie îi împuşcă, între cei învinuiţi arunci, fusese şi Vasile Jurj, care însă a scăpat fără pedeapsă prea mare. în 1947 el a fost arestat de câteva ori şi, de frica organelor de represiune, a luat drumul codrilor, astfel încât, în vremea în care nepoatele sale erau eleve, el era fugar. A rătăcit, o vreme, prin Iugoslavia, după cum mi-a spus mai târziu, prin 1964, când s-a eliberat de la închisoare, dar a fost adus înapoi, adică trecut peste graniţă în România. Adăpostit de către rude şi prieteni, vreme de câţiva ani, a fost în cele din urmă prins în satul Talpe, la 2 mai 1955. Şi ţin minte acea zi, pentru că m-am aflat acolo şi l-am văzut, fugind pe imaşul sau păşunea satului, denumită de localnici Dumbravă, către pădure, urmărit de trupele de securitate. A fost prins după un schimb de focuri cu urmăritorii, căci era înarmat cu un pistol, la care cartuşul, încărcat intenţionat de el doar pe sfert, s-a blocat pe ţeava. După ce a fost arestat, prin
expertiză s-a constatat că gloanţele de la pistolul său n-au avut efect omorâtor şi astfel a scăpat de pedeapsa capitală, alegându-se doar cu o condamnare „mizilic", de 25 de ani de puşcărie. Constrâns de anchetatori, prin injectarea cu scopolamină, a declarat numele tuturor

celor care l-au adăpostit sau i-au dat mâncare. Urmarea a fost că toţi aceştia, au fost arestaţi şi condamnaţi la ani grei de temniţă. Tinerii de astăzi nu-şi pot imagina cum erau tratate rudele unor oameni ca Vasile Jurj, socotiţi bandiţi, duşmani ai poporului. Vioara Jurj, colega mea, nepoata directă a celui amintit, era batjocorită adeseori în faţa clasei pentru faptele unchiului ei, iar cealaltă, Elena Giurgiu, care învăţa excelent, în special la disciplinele exacte, nepoată de verişor al celui amintit, aşişderea. Ea era o fată înaltă, subţire şi ciolănoasă, brunetă, cu ochi negri, inteligenţi şi gene lungi, încă din clasa a V-a mă îndrăgostisem lulea de ea, dar nu îndrăzneam să-i spun. Mergeam şi ne întorceam împreună de la şcoală, căci, venind din Mizieş pe jos, trecea obligatoriu prin dreptul casei noastre. A urmat liceul şi, datorită oarecărei delăsări la învăţătură, cu trecerea anilor, n-a mai urmat nici o facultate, deşi la matematică fusese întotdeauna foarte bună. S-a pensionat ca asistentă medicală, şi s-a îmbolnăvit de cancer la tiroidă. N-am mai aflat nimic despre ea în ultima vreme.
Rezultatele la învăţătură ale colegilor mei, care păşiseră din clasa a patra, făcută la ţară, în a cincea, la Beiuş, au fost, la sfârşitul anului şcolar, în general dezastruoase şi ca atare foarte mulţi dintre ei, aşa cum am spus, s-au retras definitiv de la şcoală. Este cazul să mărturisesc că nici ale mele n-au fost grozave, şi aceasta s-a datorat delăsării, născută din prietenia prea apropiată cu Ghiţă Moldovan, care spunea că vrea să se retragă de la şcoală şi să se facă mecanic auto, ca un unchi al său după mamă, Gheorghe (Ghiurcuţa) Popa zis Cuta. La aceasta s-a adăugat, apoi, *nestatornicia* unora dintre profesorii improvizaţi, fără studii de specialitate la materiile de bază, matematică şi limba română şi, în plus, şi o absenţă mai îndelungată a mea de la ore, datorită unui accident avut la săniuş. Tata nu mi-a luat niciodată vreo jucărie şi prin urmare nici sanie sau schiuri. Intr-o zi a lui decembrie 1953 l-am rugat pe Ghiţă Moldovan să-mi împrumute schiurile lui de fond, cu profilul îngust şi, pe când am coborât cu ele de pe dealul lui Papp Jani, pe pârtia cu zăpadă, piciorul drept mi s-a răsucit nu ştiu cum spre interior, după care s-a umflat la genunchi, a început să mă doară şi m-a obligat să stau în pat mai bine de o lună de zile. Nimănui nu i-a trecut prin cap să-mi facă o radiografie, la care bănuiesc că mi s-ar fi descoperit o ruptură de menise. Datorită acestui incident, piciorul drept mi-a rămas ceva mai slab decât stângul, şi poate infinitezimal mai subţire. Lipsa de la orele de matematică a fost, pentru mine,

dezastruoasă, căci am ajuns, dintr-un elev foarte bun, unul care nu mai pricepeam nimic despre fracţii, despre operaţiile de adunare, scădere şi înmulţire a numerelor cu plus sau minus în faţă. Prost am dus-o atunci şi cu celelalte materii, ca româna, geografia şi biologia. Mi-am revenit abia în clasa a Vl-a, când am început să fac matematică, nu cu Nicolae Ţucra, ca până atunci, un învăţător cu har de propagandist, devenit mai târziu, după nişte cursuri de vară de scurtă durată, profesor de istorie, ci de astă dată cu un profesor formidabil, luliu Berinde, iniţial şi el învăţător, dar cu aplecare deosebită către ştiinţele exacte, care l-au făcut să urmeze, la fără frecvenţă, cu rezultate excelente, facultatea de matematică. El mi-a fost vreo doi ani la ciclul doi şi diriginte, şi tot de la el ştiu şi astăzi cum funcţionează un motor cu explozie internă. Când ne-a predat *fizica,* ne-a adus tot felul de instrumente, pentru a ne demonstra cum apare electricitatea, iar ca diriginte s-a vădit un om neîngăduitor cu linguşitorii. Odată, cam prin clasa IV-a, împreună cu Ghiţă Moldovan şi cu alţi colegi am spart, zbenguindu-ne prin clasă, câteva geamuri, astfel încât aceasta nu se mai putea încălzi, în ciuda faptului că îndopam soba cilindrică din tuci (fontă) cu cărbune brichetă. luliu Berinde, a venit în clasă îndată după terminarea orelor şi a făcut un interogatoriu public, de faţă fiind şi elevii mai mari, pentru a afla cine anume a spart geamurile. Văzând că nimeni nu se dă de gol, ne-a ţinut o locuţiune despre curajul răspunderii elevului pentru faptele sale şi a aşteptat, apoi, să-i vadă urmările. In timp ce toţi tăceam chitic, un elev mai mare, un basarabean, roşcat şi cu pistrui, foarte slab la învăţătură, aflat tocmai în faţa mea şi a colegului Ghiţă, privind oarecum într-o parte şi mestecând în gură nişte pâine, parcă pe post de gumă de mestecat, a rostit încet: „Tovarăşu' profesor, eu ştiu cine-a spart gemurile!" Berinde s-a întors spre el, şi l-a întrebat, oarecum surprins şi parcă uşor dispreţuitor: „Cine, mă băiete?", la care acesta a răspuns foarte încet, „Mihoc şi Moldovan". Profesorul s-a întors, apoi, spre noi, după care către denunţător, căruia i-a spus conclusiv: „Bine, mă, putoarea dracului că ştii şi tu odată ceva", făcându-l să se roşească până în vârful urechilor. luliu Berinde m-a făcut să îndrăgesc geometria, demonstraţiile sale logice, dar şi să aşez o problemă în ecuaţie şi să o rezolv. Fireşte că astăzi am uitat complet aceste cunoştinţe, pentru că în locul lor mi-am introdus şi am păstrat în minte multe altele, şi din acestea, desigur, unele inutile, căci îmbătrânind, am venit în atingere doar cu cele ce ţin de absolutul util, legate adică de viaţă, de sănătate, de existenţă. Profesorul

luliu Berinde fusese în tinereţe învăţător în Tărcaia şi, după cum mi-a povestit tatăl meu, ca ofiţer rezervist îi instruia pe tinerii premilitari, cum se spunea atunci. Aceştia trebuiau să facă, duminical şi în mod obligatoriu, instrucţie cu câte un ofiţer de rezervă, în comuna de care aparţineau. Tatăl meu a făcut instrucţia cu luliu Berinde, care era aspru, dar drept, cu premilitarii, apostrofându-i pe cei cu absenţe. Pe unul din comuna Mizieş, care lipsise odată de la instrucţie, mărunţel de statură, l-a întrebat, într-o zi: „unde ai fost duminica trecută, mă Căcărază". Toţi au izbucnit, atunci, în hohote de râs, şi cel cu absenţa a rămas cu porecla respectivă pentru toată viaţa. Se ştia despre luliu Berinde că era originar din Maramureş, pare-mi-se de la Petrova, şi că a fost legionar. Tatăl meu mi-a spus, în mai multe rânduri, că îl văzuse de câteva ori cu cămaşă verde şi cu diagonală, după cum, de asemenea, era cunoscut faptul că avusese de mic o viaţă grea, căci rămăsese orfan şi crescuse la orfelinat. Ca aspect fizic era de talie potrivită, cu trăsăturile feţei nobile; avea o voce aspră şi puternică, o faţă frumos croită, ochii mari, nasul drept şi gura plăcută, încât, după chip, puteai să-ţi dai seama că descinde din nobilimea maramureşeană de odinioară. Mai târziu, pe când trebuia să iasă la pensie, l-am avut coleg de muncă vreo doi ani, căci îndată după terminarea facultăţii am ajuns profesor de istorie la *Liceul Samuil Vulcan,* unde preda şi luliu Berinde. Un alt profesor remarcabil a fost Ioan Ghitera, cel care, cum am spus, ne preda ştiinţele naturale; el căuta să ne examineze în aşa fel încât să ne dezvolte gândirea logică, făcându-ne să facem legături şi comparaţii, între sistemul nervos şi circulatoriu al vieţuitoarelor din diferite „încrengături, clase, ordine, familii, genuri şi specii".

Pentru rezultatele mele mai slabe la carte în clasa a V-a, eram apostrofat mereu de părinţi, care încercau să mă facă să întrerup relaţiile cu cei câţiva prieteni apropiaţi, mai slabi ca mine la învăţătură. Acasă continuam să învăţ mai mult la lampă, căci vechea uzină electrică din oraş, cu dinam care furniza, cum am mai spus, curent continuu, era mai mult scoasă din uz. Atunci s-a adus în oraş, prin fire ancorate pe stâlpi uriaşi de beton, curent alternativ „de peste munte", cum spuneam noi, de la Gurabarza. Din păcate, însă, şi după aducerea acestuia, întreruperile iluminatului public la Beiuş continuau să fie foarte dese şi câteodată pe perioade lungi. Acest fapt ne-a dat ocazia, nouă elevilor, să rupem tuburile de alamă de care atârnau globurile şi becurile din clasă, pentru a ne confecţiona din ele *jucării,* puşti şi pistoale. Propensiunea noastră, a

copiilor, către devastare atunci nu cunoştea margini, căci ne emulam în rău unul de la altul. Poate tocmai de aceea, tot pe când eram în clasa a V-a, eu şi Vaier Budişcă, Ghiţă Moldovan, Ioan Crăciun, Traian Bondar şi Mihai Bogdan (astăzi inginer pensionat) ne-am strecurat pe gemuleţul mic al bisericuţei de lemn, rămasă în dezafectare, a fostului aşezământ de călugăriţe de pe calea Bihorului de lângă M.A.T.
sau *întreprinderea de îmbuteliat alcool,* situată pe locul unde astăzi se află, în Beiuş, piaţa particulară *Măria.* Bisericuţa se afla într-o grădiniţă cu flori şi arbuşti ornamentali. In jurul ei se găseau alei de ciment şi prundiş, iar nu departe de ea un teren de fotbal pentru elevii liceului Samuil Vulcan. Odată pătrunşi în bisericuţă, am intrat ca nişte păcătoşi fără Dumnezeu în altar, unde se aflau depozitate câteva sfeşnice şi icoane, pe care nu ne-am sfiit, în inconştienţa noastră, să le spargem. Colegul Vaier Budişcă a luat de acolo vreo două cărţi legate în piele, cu pagini mari, scrise cu roşu, pare-mi-se în chirilică şi un sfeşnic, căruia i-a tăiat mânerul şi şi-a făcut din el un pistol cu dopuri. Am repetat această ispravă în multe rânduri, ba chiar ne-am căţărat pe o scară de lemn defectă, până în turn, unde se găsea un clopot de mărime mijlocie, adică de vreo 50-60 de kg. Acolo, în turn, obişnuiam să fumăm şi să admirăm, de la înălţime, peisajul, într-o zi ne-a venit o idee drăcească, şi-anume să legăm o sârmă foarte lungă dcs limba clopotului şi s-o coborâm prin biserică, la gemuleţul pe unde intraserăm, şi de acolo, cu un capăt, până afară. Ne-am pus pe treabă, şi aşa se face că dimineaţa, când mergeam la şcoală, ne strecuram printre scândurile frumos ornamentate şi vopsite în kaki-maro, ale gardului din faţa bisericii până la capătul sârmei de la gemuleţul amintit, de care trăgeam cu o furie vrednică de o cauză mai bună, făcând clopotul să răsune, până în depărtări; aceasta spre stupefacţia vecinilor şi a trecătorilor, care ştiau că de la desfiinţarea conventului de călugăriţe, din 1948, biserica era închisă. Mai mult, într-o zi, ne-am hotărât să demontăm clopotul şi să-l luăm de acolo pentru a-l vinde la D.C.A sau REMAT, cum se numeşte astăzi. Colegul Ghiţă Moldovan a adus, în acest scop, o cheie pentru a demonta piuliţele şi şuruburile care-l susţineau. N-am reuşit, însă, să facem acest lucru, pentru că acestea se înţepeniseră, şi astfel n-am putut sustrage clopotul, făcându-l poate pe bunul Dumnezeu să ne contabilizeze, în lista sa, spre norocul nostru, cu un mare păcat mai puţin. Spiritul acesta de vandalism ne făcea ca după mesele să rătăcim prin podul şcolii,
unde am dat nu doar peste acele planşe şi mulaje, de care am vorbit, ci şi de eprubete, borcane de medicamente, siringi şi alte instrumente medicale, rămase acoio din timpul războiului, când clădirea fusese

transformată în spital. In coridorul de lângă sala de sport, unde am pătruns pe un geam spart, am găsit o mulţime de clişee fotografice împachetate în hârtie neagră, pe bucăţi de sticlă. In lumină, pe acestea se puteau observa tot felul de figuri omeneşti. Era, de fapt, o peliculă subţire de azotat de argint, aşternută peste sticlă, care ţinea loc de film fotografic şi de pe care se multiplicau fotografiile. In inconştienţa noastră le-am distrus cu stăruinţă pe toate, azvârlindu-le prin curtea şi grădina şcolii. Distingeam, în comportarea profesorilor, încă de pe atunci, o atitudine mai indulgentă faţă de unii dintre elevi, şi anume faţă de aceia ai căror părinţi aveau diferite demnităţi funcţionăresc-administrative, sau funcţii politice. Nu la toţi, însă, căci unii nu s-au sfiit să-l pice repetent pe fiul unui activist de partid, pe num? Ioan Pirtea, pe care, mai târziu cunoscuţii l-au poreclit Hepa. în treacăt fie zis, el a devenit, fără a face prea multă şcoală, şofer, şi trăieşte azi în comuna Drăgăneşti, ca om cumsecade, aşezat la casa lui, având o soţie înţelegătoare, pe care plin de umor bărbătesc, el o alintă cu apelativul de *cufurel*. în vacanţa de după terminarea clasei a V-a am făcut o boacănă cât casa, care era să mă coste foarte mult. Aveam un vecin şi amic mai în vârstă ca mine cu vreo trei patru ani, pe nume Lucian Scurtu (Lulu), fiu de fost subofiţer în armata regală, care locuia într-o casă foarte arătoasă, aşezată la una din întretăierile dintre străzile *Republicii* şi *Mizieşului,* astăzi *l Decembrie 1918* din Beiuş. Influenţat de cine ştie cine, într-o zi de august a anului 1954, pe când era elev în clasa a IX-a la liceu, acesta ne-a „convocat" pe pajiştea din faţa casei părinţilor săi, pe mine şi pe mai mulţi prieteni, între care şi pe Vaier Budişcă, şi ne-a spus că, în acea seară, cu trenul din Oradea, vor sosi mai mulţi copii la Beiuş, „în tabără". A mai adăugat şi că-s „unguroci", adică maghiari şi că ar fi bine să le aplicăm o bătaie zdravănă, deci să le spargem capetele cu pietre.

Am răspuns cu promptitudine chemării sale, şi seara, cred că între orele 21 şi 22, ne-am aşezat lângă casele de pe *Calea Bihorului,* vizavi de biserica greco-catolică de astăzi, având pregătite, cu noi, praştii şi o provizie de pietre de diferite dimensiuni, de la cele cât aluna, până la cele cât un ou de găină. In momentul când au sosit de la Oradea, acei copii, ca şi noi desigur, la semnalul lui Lucian Scurtu, am început să aruncăm asupra lor o ploaie de proiectile, şi cu praştiile, dar şi cu mâinile. Au urmat ţipete de „ioai şi vai", pe care, însă, am încetat să le mai auzim, făcându-ne nevăzuţi, prin curţile şi apoi, peste gard, prin

grădinile caselor lângă care ne aşezaserăm, şi de aici pe strada Nouă, către strada Biruinţei şi apoi către casele noastre. Acest gest prostesc, condamnabil, făcut din nesocotinţa vârstei noastre, putea să ne aducă, şi chiar ne-a adus, mari belele, căci peste două zile, nu se ştie cum, dar s-a început o anchetă, şi cei care£t> efectuau au suspectat pe câţiva dintre noi că am fi autorii lui. Intre anchetatori se găsea şi acel vechi activist de partid, fost comunist din ilegalitate, venit de la regiune,pomenit mai sus, care se numea Mârlea. Ei ne-au invitat la *Casa pionierilor* şi ne-au introdus, pe rând, într-o cameră pentru a ne pune diferite întrebări. Când m-au introdus pe mine, i-am văzut pe toţi la o masă, în fruntea căreia prezida acel Mârlea, un om voinic, bărbos, cu nasul mops plin de păr, cu mustăţi a la Franz losif şi pomeţii obrazului îmbujoraţi, în faţa lor, pe masă, se găsea o farfurie mare şi plată, plină cu pâine unsă cu unt, din care Mârlea m-a invitat să mă servesc. M-a întrebat cum mă cheamă şi unde am fost „cu două seri în urmă". Am răspuns că am fost la ţară, la bunici, şi cred că Mârlea m-a crezut, căci aveam o figură nevinovată. Mi-a zis doar, „Măi băiatule, mânce-te purecii din brânză"! imprecaţie pe care am înţeles-o abia mai târziu, când mi-am dat seama că în brânză nu trăiesc pureci, ci viermi. La ieşire i-am şoptit lui Vaier Budişcă, care aştepta să intre şi el la anchetă, că suntem bănuiţi ca autori ai „bolovănirii" copiilor veniţi de la Oradea, atrăgându-i atenţia, prin apăsarea degetului mare pe gură, să nu spună nimic.
Vaier Budişcă era un băiat cu un oarecare simţ al umorului, dar nu prea mintos. Ca atare, în momentul în care Mârlea i-a cerut să-i spună cum îl cheamă, în ce clasă e şi unde a fost în urmă cu două seri, a răspuns apăsat că el nu ştie nimic şi că n-a lovit pe rumeni cu pietre. Mârlea l-a întrebat, apoi, că de unde ştie el că cineva a fost lovit cu pietre, în urmă cu două seri. A fost noroc de la Dumnezeu că, în timp ce eu eram în *anchetă,* el a vorbit cu unul dintre cei loviţi de noi cu pietre, pansat la cap, şi aflat la *Casa pionierilor* în acel moment, care i-a spus cum s-au petrecut lucrurile, neştiind, însă cine au fost făptaşii, întâmplarea a rămas, cum am zice, *moartă,* după ce Vaier Budişcă i-a spus lui Mârlea că ştie de incident de la copilul respectiv. Peste ani de zile, la facultate am avut ca amic şi coleg pe un orădean şi acesta mi-a spus că a fost între copiii cărora, noi, beiuşenii, le spărseserăm capetele în 1954. între mine şi el, în 1960-1965 colegi de facultat^f avusese loc, aşadar, în urmă cu câţiva ani, o *precunoştinţă,* adică o cunoaştere reciprocă indirectă, dezavantajoasă mai ales pentru el. Câtă influenţă în acest

incident va fi avut *reacţiunea* împotriva „regimului de democraţie populară" e greu de măsurat. Cert este că Lucian Scurtu avea un tată oltean, pe nume Vasile Scurtu, fost subofiţer cum am spus, cu o fire *accentuată,* care toată ziua, uneori în gura mare, îi înjura pe comunişti şi pe *sprijinitorii acestora,* ungurii. Asta ca şi când dintre români n-ar fi fost de cei care susţineau comunismul. Omul avea, apoi, o adevărată manie să tot construiască pe lângă casă, şoproane, bucătării, anexe sau garduri. Mult mai târziu, pe vremea lui Nicolae Ceauşescu, respectiv prin 1975-1977, s-a zvonit că strada pe care se găsea casa lui va fi *sistematizată,* adică dărâmată, pentru a se construi, în locul ei, blocuri cu apartamente. Când a aflat vestea, bătrânul Scurtu a început să spună, în dreapta şi în stânga, că cel care va intra la el în curte să-i demoleze casa va fi un om mort. Demolarea n-a mai avut loc, şi prin anii '80, Scurtu a decedat., într-o zi Lucian, fiul său, care acum era medic ginecolog, a chemat un om să-i aranjeze acoperişul de pe casă. Acesta a găsit, după un *corn,* sub ţigle, un pistol cu cartuş pe ţeava şi două încărcătoare pline, învelit în hârtie gresată, şi a fugit cu el la miliţie, fără să-l mai anunţe pe Lucian. Au urmat anchete după anchete, până ce cazul a fost închis. Am aflat despre această întâmplare după revoluţie şi l-am întrebat pe Lucian dacă e adevărată, în acel moment el a făcut o grimasă accentuată şi mi-a confirmat că da, adăugând: „Da stai să vezi, mă balic", căci aşa mi se adresa el, încă de pe vremea când fuseserăm studenţi la Cluj, „ce-am păţit acum o săptămână! Am găsit în căminul hornului din pod, în salteaua aceea pe care o ştii şi tu de când eram copii, căci ne-am jucat pe ea, o puşcă mitralieră cu o bandă de cartuşe. Şi acum umblu tot pe la poliţie cu declaraţii peste declaraţii!" Aşa era bătrânul Scurtu: îşi pregătise acasă, fără frică, într-o vreme în care pentru cea mai mică suspectare înfundai puşcăria, un adevărat arsenal.

Unul dintre susţinătorii, fără rezervă, ai comunismului era vecinul nostru Traian Bondar, un om bun la suflet, mai ales cu noi copiii. La locuinţa lui ne întâlneam, de multe ori, răvăşindu-i, împreună cu cei doi băieţi ai lui, Traian şi Ioan sau Nelu, şi cu fata Florica sau Floriţa, cum i se zicea, toată gospodăria. La el acasă, sau la ai mei organizam un fel de scenete, în care eu cu Ghiţă Moldovan, îmbrăcaţi în vestoane militare vechi, cu pălării de aceeaşi *cronologie* pe cap, îl maimuţăream pe Tito „măcelarul", pe Tito „trădătorul, care şi-a

vândut poporul", după cum se scria în ziare. In astfel de ocazii ne distram de minune, mai ales că la ele asista şi baciu Traian, activistul, mahmur întotdeauna după vizitele la câte un local de *ospăţ ar e* din apropiere. El ne-a învăţat, înainte de un Crăciun, să colindăm pe ţigăneşte şi îmi amintesc câteva versuri, cu imprecaţii, din una dintre colinzi, în care se spunea: "Rastova, Castrova, Ier pacaler mandro, suna vel gajo, strânsărăsă ţâganii, la fântâna dă bogoi, f... dracu mama lor!" Fiică-sa Floriţa era o fată blondă, cu ochi albaştri şi pistrui pe pomeţii obrajilor, având mari dispoziţii spre voioşie. Când eram în clasele mici, după escapadele de la săniuş, pe dealul lui Papp Jani, împreună cu un alt coleg, despre care am mai vorbit, Dorin Ungureanu, dotat cu o săniuţă foarte bună, cu tălpi lunecoase, folosită de noi toţi, Floriţa obişnuia să spună că atunci când va fi mare se va mărita cu Dorin, proprietarul săniuţei şi al altor jucării minunate, dar se va „culca" cu mine, cel pe care îl întâlnea zilnic. Era, aşadar, vorba aici, de enunţul *in nuce,* al unui cod de viitoare comportare morală, laxă, duplicitară, excursă din ceea ce noi copiii deprindeam din faptele celor mai mari. Astăzi pe Floriţa o întâlnesc mereu la Beiuş, ca pensionară, după ce a lucrat ca asistentă medicală dieteticiană, în aceeaşi veşnică bună dispoziţie, deşi se chinuie cu soţul ei paralizat de câţiva ani, şi cu o mamă de 94 de ani. Cei de vârsta mea, care au cunoscut atmosfera din viaţa publică de arunci, nu pot uita, desigur, mai ales de arestările numeroase, executate, aşa cum am spus mai sus, de regulă noaptea, dar uneori şi ziua, câteodată de pe stradă sau de la serviciu. Am asistat, ca elev, vrând-nevrând, la arestarea, chiar în clasa mea, în 1955, a unuia dintre cei mai îndrăgiţi profesori, pe nume Petru Stelea. Acesta era de fapt un învăţător bine pregătit, care efectuase o perfecţionare în vacanţele de vară, ca să devină profesor la clasele din ciclul doi, şi ne preda istoria. Avea un dar de povestitor fără seamăn, şi ştia să-şi apropie elevii ca nimeni altul. Mie personal mi se adresa într-un mod cald, vocativ, cu *Blagulel,* în loc de Blaga, căci eram bun prieten cu fiul său Stelian, mai mic cu o clasă decât mine. Cu acesta şi cu alţii ca el mergeam de Paşti la înviere, dotaţi cu lanterne puternice, marca *Durafochus* şi *Daimon fochus,* pe care ni le pregăteam din timp, şi cu bidoane goale de vopsea, găurite la fund cu un cui, întrebuinţate pentru a *puşca* cu carbid. Introduceam în acestea puţină apă şi o bucăţică din substanţa amintită, apoi închideam, prin presare, capacul. Puneam, după aceea, bidonul jos şi aşezam peste el laba piciorului. Acetilena produsă

se scurgea pe gaura făcută în bidon şi noi îi dădeam foc. în acel moment se auzea *o* bufnitură ca de tun, căci gazul aprins făcea o mare presiune, azvârlind capacul la câţiva metri. Dacă acesta ar fi lovit pe cineva, s-ar fi putut ivi
accidente serioase. Noi, însă, aveam grijă să ne ferim. Profesorul Stelea ne preda istoria Evului Mediu, şi tocmai ajunsese la lecţia cu „lustinian şi Teodora", vorbindu-ne de mozaicurile cu chipurile celor doi, dar şi ale curtenilor lor. în acel moment, au intrat în clasă doi indivizi, unul civil iar celălalt militar, s-au dus la Stelea la catedră, şi după ce i-au spus ceva, l-au încătuşat şi i-au pus la ochi nişte ochelari negri, după care, prinzâridu-l unul de un braţ, celălalt de altul, fără a ne spune nouă nici un cuvânt, l-au scos din clasă şi din şcoală. Nimeni dintre noi n-a mai spus, apoi, nimic, căci eram deja obişnuiţi cu lucruri de acestea. De altfel în ceea ce mă priveşte, în acelaşi an aveam să *asist,* la Oradea, la deschiderea unui proces în care era implicat un văr al bunicul^ meu, cu acelaşi nume ca mine, adică Blaga Mihoc (Blagu). Am venit la Oradea cu trenul de noaptea, împreună cu mama, şi neam dus pe strada Postăvarului, situată aproape de Teatru. Intr-o clădire construită în stil secession, urma să fie aduşi arestaţii din „lotul popa Vasile Jurj", pentru a fi judecaţi. Lângă acea clădire ne aflam mai mulţi, care doream să-i vedem pe deţinuţi şi să asistăm la proces. Când a sosit duba cu arestaţii, l-am văzut între ei şi pe Dănilă Roman (zis Nila) alături de Blagu, vărul bunicului, cel amintit mai sus. Erau cu cătuşe la mâini şi cu lanţuri la picioare, slabi şi parcă cocârjaţi. Am pătruns în sală îndată după ei, şi n-am apucat să ne aşezăm până ce a intrat completul de judecată. S-au ridicat în picioare cu toţii. Primul interogat a fost Nila. Un om mic de statură, îmbrăcat militar, probabil judecătorul, a deschis un dosar şi l-a întrebat pe Nila, dacă a fost legionar sau nu. Eu ştiam că acela care fusese legionar purta o vină grozavă şi, în naivitatea mea, credeam că Nila îşi va cere scuze de la cei care-l judecau, iar aceştia îl vor ierta. Spre stupoarea tuturor şi surprinderea mea, la întrebarea pusă, Nila a tuşit de două ori, ca să-şi dreagă vocea, după care a răspuns, cu glasul lui puternic, „pardon, domnule judecător, nu am fost, ci sunt şi voi fi legionar!" La acest răspuns, cel în uniformă militară s-a ridicat brusc în picioare şi a strigat isterizat: „Evacuaţi sala!"
Nici un *asistent* n-a mai fost primit, apoi, să participe la proces, probabil de frică pentru ca nu cumva să se contamineze de crezul politic al lui Dănilă Roman.

ai Atmosfera de teroare şi suspiciune în care se trăia îi făcea pe profesori să fie severi cu elevii, să-i suspecteze la cel mai mic gest de indisciplină, şi ceea ce era mai rău, să exagereze, făcând, am putea zice „„din ţânţar armăsar". Un caz din acesta a avut loc în şcoală la noi, pe când eram în clasa a V-a, cu un elev din Urviş, *o* comună situată pe linia ferată către Oradea, nu departe de Beiuş. într-o dimineaţă ne-am pomenit cu miliţia în şcoală, pentru că direcţiunea a informat-o că cineva a pătruns, printr-un gemuleţ, într-o încăpere de lângă bucătăria internatului şi a luat de acolo nişte gogoşi, sustraşi, desigur, de către bucătari din porţiile elevilor, şi puşi la păstrare pentru a fi consumaţi de dascăli şi administrator, precum şi un kg sau două de zahăr. Pe chestia asta s-a făcut foarte multă vâlvă şi după o percheziţie prin dulapurile elevilor de la internat, făptuitorul a fost descoperit. După aceasta noi ceilalţi am fost mobilizaţi, prin ţipete plutonereşti, să ne adunăm în sala festivă, de fapt o încăpere ceva mai mare, din aripa dinspre stradă a şcolii, unde a fost adus şi vinovatul. Parcă-l văd şi acum, un copil brunet, slăbuţ, cu parul ţepos, negru, dat peste cap şi uns cu *ulei,* ca semn de emancipare, aşa cum se uzita pe atunci, cu faţa palidă, buze subţiri şi strânse, ochii mici şi nasul coroiat. O figură care-ti stârnea mila, şi pe care-ţi venea să-l strigi cu numele diminutivat: „Ce faci mă, Simică?", deşi îl chema altfel, am uitat cum. Era îmbrăcat cu un lăibăraş sur şi cu nădragi din lână maronie, ţesută în război, având în picioare nişte opincuţe trase pe labele goale, din cauciuc subţire, obţinut din camere uzate de la roţi de vehicule. Cu ocazia percheziţiei, celui în cauză i s-a găsit în dulap şi o scrisoare, pe care urma s-o expedieze unei fete din clasa Vl-a, pe nume Aurelia Popa, de o frumuseţe rară, brunetă, cu păr mare şi creţ, faţa rozulie, ochi şi sprâncene negre. Era genul de persoană maturizată de timpuriu. Dacă un pricepător în secretele fizionomiilor ar fi privit-o, cu atenţie, ar fi înţeles, încă de atunci, că va îmbătrâni repede. Ea a devenit profesoară de limba română, şi trăia până nu de mult la Oradea, ca o bătrânică trecută prematur, cu faţa, gâtul şi mâinile zbârcite. Atunci, însă, toţi băieţii tânjeau după un surâs al ei, şi între acesta era şi hoţul de gogoşi şi zahăr despre care vorbim. Cele mai înverşunate împotriva acestuia, s-au dovedit, în acea adunare, la care fuseserăm

invitaţi toţi elevii, profesoarele, şi dintre acestea mai ales doamna Onose. Mi-aduc aminte cum, cu o mână îl prinsese pe băiat de braţ, iar cu cealaltă flutura acea scrisoai%, ţipând: „Uitaţi cu se sî ocupî ilevul aşesta!" Scrisoarea ne-a fost citită, şi era o declaraţie de dragoste către Aurelia Popa, având la final nişte desene ce reprezentau păsările şi un coşuleţ cu flori colorate, iar dedesubtul lor următoarele catrene: :

"De m-aş face un pitic, Ca să intru într-un plic Şi când plicul va fi rupt Eu să ies să te sărut" şi

„într-un coş cu viorele Sade două păsărele Amândouă ciripesc Eu pe tine te iubesc."

Din atitudinea dascălilor noştri a rezultat, că de fapt cea mai gravă faptă, ba ce zic, *grozăvie,* era scrisoarea adresată acelei fete. In sfârşit, să lăsăm pedagogilor, adică acelei pletore de „cititori în cafea", cum, cu dispreţ, îi numea pe aceştia, dezavuându-i, desigur, un răzvrătit împotriva canoanelor (şi disciplinei) şcolare, interpretarea prin grila lor a acestor fapte. Revolta acelor profesoare împotriva „cumplitei" vinovăţii a unui elev îndrăgostit, care cutează să-i spună unei fete că o iubeşte, îşi putea avea, după părerea mea, explicaţia ei, *bazată* pe tot felul de complexe şi refulări. Ea m-a făcut, mai târziu, ca student, să-i găsesc similitudini într-o întâmplare, având-l ca *erou,* pe rectorul Constantin Daicoviciu de la *Universitatea Babeş-Bolyai* din Cluj: într-o după-masă noroasă de toamnă, acesta se afla în *cămăruţa* sa de la etajul al lll-lea al clădirii centrale, unde venea foarte rar, pentru activităţi numai de el ştiute. In coridorul

întunecos, în faţa uşii acesteia, se aflau două fotolii încăpătoare, şi lângă sau pe acestea, poposeau studenţii, câte un băiat şi o fată, să-şi şoptească secretele, să se frece unul de altul, după caz şi situaţie. O pereche dintre ei, înfierbântată peste măsură, a trecut acolo, adică în acele fotolii, pragul dintre decenţă şi neruşinare. Auzind „şşş-ah-urile" lor repetate, bătrânul Daicoviciu a ieşit intempestiv din birou. Surprins de ceea ce a văzut, s-a înfuriat foarte tare şi a început să-i lovească cu bastonul, cu neistovire, făcându-i neruşinaţi şi porci. După ce făptaşii au fugit, a mea» în biroul său la rectorat şi, a tras o duşcă de coniac, iar apoi, i-a povestit secretarului Somogyi întâmplarea, exprimându-şi, cu un zâmbet amar în colţul gurii, regretul că i-a bastonat pe acei tineri, cu adausul,

plin probabil de adevăr: „am fost furios, în subconştientul meu, că nu eram eu în locul băiatului"! Poate, aşadar, că şi doamna Onose, regreta, atunci, că n-a primit ea însăşi o scrisoare de la un bărbat, ca, *mutatis mutandis,* acea elevă tânără şi fără prihană. Nu mai ştiu ce a păţit acel elev, dar chiar de atunci şi *ad-hoc,* am avut, pentru el, un sentiment de compătimire, iar pentru doamna Onose o ură mocnită, care a crescut în mine de-a lungul anilor. Doamna avea două fete drăguţe şi uneia dintre ele, mai târziu, ca student în anul IV spre V, aveam să-i fac o curte *platonică,* şi spun asta, deşi, aşa cum afirmă Constantin Noica, acest termen, înţeles de lume ca iubire fără prihană, în etimologia sa ar trebui să definească exact contrariul. Din clasa a Vl-a începând, rezultatele mele la învăţătură au fost tot mai bune, căci încăpusem, cum am arătat, la ştiinţele exacte pe mâna lui luliu Berinde, iar la cele naturale îl aveam, în continuare, pe Ioan Ghitera, foarte pasionat de materia pe care o preda, încercând să lege teoria de practică, prin aducerea în clasă a unui bogat material didactic. El m-a făcut să îndrăgesc miracolul vieţii călugăriţei, nasicornului sau croitorului, insecte cu aspect plăcut, şi să ştiu şi denumirea lor pe limba lui Cicero, împreună cu Ghitera am recoltat, de la grupul de stejari aflaţi pe marginea unui canal de scurgere, de fapt un fel
de pârâiaş, situat în apropierea Fabricii de spirt (cam pe locul unde astăzi, în Beiuş se află fabrica de mobilă) o mulţime de insecte, pentru insectarele pe care ne obliga să le facem la sfârşitul clasei a Vl-a, un fel de cutii de lemn, de mărimea unei „genţi ministeriale", cum se spunea pe atunci, cu capac de sticlă, în care aşezasem, cu ace de gămălie, insecte conservate în spirt. Şi tot cu el am capturat, din teii uriaşi aşezaţi în faţa M.A.T.-ului sau *întreprinderii de îmbuteliat alcool,* pomenită mai sus, o mulţime de rădăşti de dimensiuni enorme, iar din viile *Cermai* câteva *călugăriţe* (Mantis religiosa) femele de-a dreptul uriaşe, despre care ne spunea că în timpul împerecherii îşi devorează partenerii, începând de la cap. în toate vacanţele, dintre clasele de ciclul II, continuam să merg cu vaca sau vacile, când se întâmpla să avem două, la păşunat prin împrejurimile Beiuşului. Pentru că lipsea păşunea, tata achita o taxă la şeful gării din Beiuş, care ne permitea, apoi, să păşunăm iarba ce creştea pe porţiunea de teren înverzit, situat de-a lungul liniei ferate dintre localitatea Negru şi Podul de fier de pe Crişul Negru, din Beiuş. Acolo m-am împrietenit cu un fost ceferist foarte bătrân, căci avea aceeaşi vârstă cu bunicul meu dinspre tată, pe nume Ilie Negru, proprietarul unei frumoase case, aşezată drept lângă calea ferată, în apropierea gării din Beiuş. îmi povestea scene din primul război mondial, la

care participase din plin, şi de câte ori soţia sa - o băbuţă îmbrăcată în negru, pe nume Veronika -, chioară de un ochi, şi de naţionalitate maghiară, îi aducea mâncare, acolo pe câmp, mă invita, spre nemulţumirea acesteia, să mănânc cu el.
Uneori, joia, o urmăream pe Veronika neni cum umblă prin piaţă după cumpărături şi mă amuzau grimasele făcute de ea când gusta, cu o linguriţă, smântână pe care urma să o târguiască: lua o cantitate din aceasta din vasul (hârboica) de pământ a ţărăncii respective, o introducea între buze, iar apoi ca arsă, îşi ridica brusc capul în sus, asemenea găinilor care beau apă, şi plescăia sonor: „ţapapapa! ţapapapa!" Bătrânul Negru sau Negru-baci, avea un fiu de o vârstă cu tatăl meu, de meserie ceasornicar, aflat atunci la închisoare, pentru că fusese legionar. De aceea el păstra întotdeauna în înfăţişare o umbră de tristeţe, uşor decelabilă, care-l oprea să râdă vreodată. Mi-a adus, din biblioteca fiului său, vreo două sau trei cărti, între care într-una, din colecţia *Albina,* de format mic, de buzunar, se descria, cu ilustraţii, viaţa şi isprăvile lui Mihai Viteazu. Rămas singur la adânci bătrâneţe, Negru baci a încăput, cum s-ar zice, pe mâna unei femei de la ţară, pe nume Catiţa. Ea l-a zăpăcit de cap, şi acest lucru nu era prea greu, pentru că se senilizase, s-o ia de nevastă, spre nemulţumirea copiilor şi nepoţilor săi, ba chiar s-o treacă, pe fetiţa ei de la alt bărbat, Măria, pe numele său. Pe aceasta din urmă am avut-o elevă în clasele mici, pe când eram profesor începător la Liceul din Beiuş. învăţa slăbuţ, dar era o fată cuminte. Astăzi ea este soacra unui nepot de al meu, care după un divorţ cu oarecare scandal, s-a căsătorit cu fiica ei. în toate acele veri, de după clasele a V-a, a Vl-a şi a VH-a, continuam să umblu îmbrăcat sumar, desculţ, şi cu aceeaşi nădragi scurţi şi maiou, căci hainele erau greu de procurat, întrucât, ca pâinea, continuau să fie cartelate, şi de ele trebuia să am mare grijă. Când mergeam la bunici, igiena corporală lăsa de dorit, căci se întâmpla să umblăm, eu cu verişorul Nişu şi Vasaliuţu, vărul acestuia, desculţi şi să ne culcăm, în şură sau podei, uneori nespălaţi. Perie de dinţi nu foloseam, iar pastă niciodată. Uneori ne spălam, totuşi, cu praf de os ars, efectul acestui obicei neputând fi dăunător. Timpul trecea, la ţară, parcă mai repede, regimul de viaţă fiind foarte sănătos, deoarece toată ziua eram în aer liber, pe imaş cu oile, vacile sau bivolii, sau câteodată la muncile câmpului, angajaţi binişor în diferite treburi, cum ar fi la săpat de porumb sau cartofi şi la plivit grâul de buruieni cu *oticul,* un băţ lung, având la un capăt o bucată de fier plat, ascuţit, pe care o înfigeam la rădăcina scaieţilor din lan, smulgându-i de acolo pe îndelete. Văzând

azi, la televizor, cât *tam-tam* se face pentru faptul că anumite persoane îi pun pe copii să lucreze, nu mă pot opri să nu mă gândesc cât de deosebită era mentalitatea oamenilor de atunci, faţă de cea a celor de astăzi, şi
la rigoare, cât progres s-a făcut în acest domeniu în ţara noastră. Pe de altă parte, iarăşi, mă gândesc că totuşi nu e bine, sau nu e *educativ,* să-i desărcinăm complet pe copii de orice îndatorire, aşa cum procedează astăzi aproape toată lumea.
în vara de după clasa a Vl-a, în iunie 1955, m-am confruntat pentru prima dată cu dispariţia cuiva foarte apropiat şi anume a bunicii dinspre mamă, Veronica sau Ana (Nuţa) cum o rebotezase bunicul şi cum i-a zis, apoi, toată lumea. Avea 66 de ani şi era încă în putere, deşi născuse, cum am arătat, 11 copii, 6 băieţi şi 5 fete, din care astăzi mai trăiesc două, mama în vârstă de 89 ani şi mătuşa losana de 85. Bunicii îi lipsea un ochi, căci fusese lovită peste el de un cal cu copita, însă, deşi mică de statură, era iute şi harnică ca o furnică, într-o dimineaţă, pe când mă sculam, am văzut carul cu ea în faţa geamului camerei dinspre stradă: stătea aşezată pe nişte paie, acoperite cu o cergă de cânepă, horcăind, căci avusese o hemoragie cerebrală. A murit în aceeaşi zi şi a fost înmormântată cu multă jale, plânsă de toţi cei 11 copii, dintre care unul, Alexandru, pe atunci militar, a sosit la căpătâiul ei tocmai
când o prohodeau. înainte de a o îngropa, câţiva săteni au vrut s-o împungă în inimă cu o ţepuşă, pe motiv că ar fi strigoaie, şi cred că ar fi făcut-o, dacă nu s-ar fi opus tatăl meu, ameninţându-i cu o păruială zdravănă. In treacăt fie spus, practici de acestea erau frecvente în sânul comunităţilor transilvănene din vechime, unul dintre multele cazuri, întâmplat în 1854, în satul Ciutelec (jud. Bihor), fiind descris, peste decenii, într-o lucrare a subsemnatului. (Vezi, Blaga Mihoc, *Biserică şi societate în nord-vestul României,* Editura Logos '94, Oradea, 2003, p.143-154).
La numai doi ani după ea, va deceda şi soţul ei, adică, bunicul, de astă dată printr-un infarct, provocat, cred, de o suprasolicitare fizică, deoarece, la cei 75 de ani ai săi, venise de la munte, vreo 20 km pe jos, cu o oaie în cârcă, care-şi rupsese piciorul. Dispariţia lor mi-a stăvilit, pentru o vreme, elanul de a mă duce aşa de des în Talpe. Am mai mers, totuşi, acolo, petrecând zilele minunate de vacanţă, la unchiul Gheorghe
(Ghiurca) tatăl verişorului Nişu, unde eram întotdeauna primit cu multă plăcere. In clasele a V-a - a VH-a am început să adun cărţi, cumpărate de la *Librăria noastră,* fostă *Doina,* sau primite de la diferiţi prieteni, la schimb, de obicei pe porumbei, sau cadou de la cei care întâmplător le aveau, dar nu le plăcea să citească, între noi, elevii de atunci, circula u cărţile ruseşti,

despre eroismul sovietic în timpul războiului cu nemţii, despre luptele de partizani, despre educaţia de tip nou, gen Makarenko etc., dar şi *Mitrea Cocor,* cunoscuta *făcătură* a lui Mihail Sadoveanu, pusă şi pe ecrane. Norocul cel mare era că, între altele, s-au făcut şi traduceri din clasicii ruşi. Aşa am ajuns să citesc *Taras Bulba* de Gogol, pe care aproape o ştiam pe de rost şi minunata *Serile din cătunul Dicanca,* unde descopeream similitudinile existente între lumea satelor româneşti şi cea a celor din Ucraina, dar şi romanele *Port Arthur, Doi căpitani* şi *Rada din Pereiaslav.* Nutream, de atunci, un cult pentru carte, în general, şi pe cele care le aveam am lipit cu *ciriz* mici bucăţele de hârtii numerotate, trecând, apoi, numărul şi titlul fiecărei cărţi într-un caiet sau registru format A4, primit de la tatăl meu, pe atunci magazioner la Spitalul din oraş, unde avea dreptul ca, din când în când, să capete unele *rechizite.* Frecventam, fără a avea insignă şi cravată, pierdute, cum am arătat, încă de la început, *Casa pionierilor* din oraş, căci tuturor ne plăceau jocurile de acolo, cu mingea în curte, mai ales, dar şi defilările, cu sunet de trompetă şi bătaie de tobă. Nu mai vorbesc, apoi, de repetiţiile pentru cele două defilări, de la 7 noiembrie şi l mai, aniversate pe timpul anului şcolar. Diriginţii ne obligau să participăm la ele pe orice vreme şi ... în pantaloni scurţi. La 7 noiembrie, în 1952, în timp ce defilam prin centrul nepavat al Beiuşului, plin de un noroi aproape lichid, în pantaloni scurţi, a început să cadă pieziş, peste noi, o lapoviţă rece, pătrunzătoare. De obicei strigam lozinci agresive, din care nu lipseau cuvintele *moarte* şi *trădători,* adresate unor categorii sociale demonizate de regim dar, şi din cele ce vizau încetarea agresiunii *imperialiste* din Coreea sau pe Tito *criminalul* şi *trădătorul.* Campioni la strigătul lozincilor erau elevii din clasele mai mari, între care se remarcau nume ca Mircea Oneţ devenit medic în Bucureşti, Moise Bula, alias Ardeleanu, viitorul comandant al trupelor U.S.L.A., din anul 1989 sau Nicolae Mara, ajuns mai târziu, cum am mai spus, preot la Oradea, instruiţi şi obligaţi, desigur, la această acţiune, de conducerea şcolii. Existau şi lozinci mai *blânde,* ca bunăoară: *Stalin şi poporul rus, libertate ne-a adus! Ana Pauker, Gheorghiu-Dej, au băgat spaimă-n burghezi!* etc. Nu, însă, dintre cele cu referire la trecutul istoric al neamului nostru, căci în acel timp la orele de istorie nu se vorbea de *poporul român,* ci de *poporul muncitor,* pasămite pentru a fi incluşi în acesta şi celelalte etnii din ţară. De fapt, pe atunci în orice comisie sau comitet, şi slavă domnului că erau o puzderie, când se făceau alegeri de membri se respecta proporţia reprezentaţi vi taţii după numărul pe naţionalităţi al alegătorilor. Era, deci, o aplicare a formulei denumite „numerus clausus", detestată, în teorie, de către comunişti, socotind, nu fără temei, că ea a fost concepută de legionari. Lor le era, însă,

ruşine, bunăoară, să spună că într-un anumit organ ales, intră, de exemplu, şi ţigani. De aceea, în aceste cazuri, când trebuia să fie ales *organul* cu pricina, se spunea: „propunem să fie ales un comitet compus din 20 de români, 7 maghiari şi 5 tovarăşi", aceştia din urmă fiind, de fapt, ţiganii. Şi în Beiuş erau pe vremea aceea destul de mulţi, mai ales vorbitori de limbă maghiară. Dintre ei se recruta un numeros contingent de cocote. In acest context, preocupările sexuale între grupurile de colegi de ai mei deveneau tot mai intense. Ne emulau, în acest sens, şi cei mai mari, de la care „învăţam" cum să ne potolim instinctele, între cei apropiaţi se distingea, la acest capitol, amintitul Teodor Popa (Tudorică), vecinul meu, dar şi Ioan Pantea zis Pitula, primul mai în vârstă ca mine cu 4 ani şi jumătate, iar al doilea cu trei. Tudorică era mărunţel de statură, dar păros până la hirsutism şi, din punct de vedere sexual, dezvoltat de timpuriu, în timp ce Pitula era un băiat brunet, vânjos, care vorbea cu greutate, făcând, atunci când spunea ceva,
nişte grimase cu buzele greu de reprodus, parcă ar fi avut o pareză facială. Cu ei umblam cu vacile la păşunat peste calea ferată, pe ternul dintre gară şi lunca Grisului Negru, cu iarbă grasă şi izvoare cu apă potabilă. Pe acolo stătea cu vitele şi o femeie mai în vârstă, nemăritată, pe nume Florica (Floarea lui Dan, cum îi zicea lumea), îmbrăcată mai rău, cu părul împletit în cozi cu *prime* sau fâşii înguste de mătase roşie. Avea în grijă câteva vaci ale unui beiuşean înstărit, cu gospodăria şi locuinţa lângă gară, pomenitul Sabin Dan. Acesta rămăsese văduv şi se pare că trăia cu cea amintită. Pentru că o întâlneam zilnic, amicii mei s-au apropiat de ea, ba chiar mai mult, din vorbă în vorbă au ajuns, într-o zi, s-o trântească jos de faţă cu mine şi să se împreuneze cu ea pe rând. Deşi eram mai mic decât ei, fapta aceasta m-a făcut să-i ironizez, reproşându-le gestul, mai ales că partenera lor era foarte soioasă şi în plus o văzusem făcând sex şi cu nebunul oraşului, pe nume Gheorghe Mladin zis Ghiuri Piparca. Acest lucru s-a întâmplat în faţa mea de foarte multe ori, fără a mă determina „să-i acompaniez". Ba mai mult, când grupul nostru de copii se mărea, eu începeam să vorbesc aluziv cu privire la ceea ce făcuseră cei doi, spre hazul general al tuturora, chiar dacă încercau să mă facă să tac, ameninţându-mă cu bătaia. *Gesturi* ca cele ale lui Tudorică şi Pitula au început să facă mai târziu şi alţi copii mai mici decât mine. Eu, însă, nu m-am aliat grupului lor niciodată, din pudoare sau probabil din silă, chiar dacă instinctele sexuale mă împingeau către astfel de fapte. De întâmplarea cu Floarea lui Dan mi-am reamintit în iulie 1963, după anul III de facultate, pe când făceam

armata în Arad. Batalionul nostru de elevi era arondat unui regiment din *Cetate,* o construcţie din secolul al XVIII-lea, impozantă, cu o mulţime de ziduri şi tuneluri subterane, prin care se putea ieşi pe malul Mureşului, având, în interiorul ei, o biserică flancată de două corpuri de clădiri în formă de patrulater. Intr-o noapte foarte călduroasă „câştigasem" o pântecăraie severă, şi în timp ce ieşeam la toaleta stil turcesc din corpul de clădire unde aveam
dormitorul, am văzut un şir de militari în termen, cazaţi în încăperile din vecinătatea noastră, a studenţilor, care coborau pe o uşă cu două portiere în tunelul de sub clădire, botezat de către un căpitan, aproape analfabet, ce ocupa funcţia de politruc al unităţii, pe nume Stafie, *catabombă,* (în loc de catacombă). Militarii intrau acolo pe rând, cu păturile în spate. M-am luat şi eu după un caporal, numit Reşid, comandant de grupă ataşat la plutonul din care făceam parte, şi, coborând în beci, am văzut de-a lungul tunelului cu bolti destul de înalte, un şir ce părea nesfârşit de militari cu lumânări în mână, căci în acel loc nu se introdusese lumină electrică, stând la rând pentru a face sex cu o femeie, adusă dintr-un cartier al oraşului, înainte cu câteva zile. Militarii o hrăneau acolo, şi se împreunau cu ea unul după altul. Scârbit peste măsură, i-am apostrofat pe cei mai apropiaţi, pentru fapta lor, vorbindu-le despre pericolul de a contacta o boală venerică. Nu s-au îmbolnăvit, însă, nici u nul, aşa cum s-a constatat peste câteva zile, când nenorocita amoreză, surprinsă de ofiţeri acolo, a fost dusă la spital pentru analize. Era, din fericire, perfect sănătoasă, şi atunci când a fost adusă în faţa regimentului să-i recunoască pe cei care au târât-o în *catabombă,* cum zicea Stafie, îşi bălăbănea capul dintr-o parte în alta, fără a zice ceva, în timp ce mulţi dintre soldaţi stăteau cu faţa aplecată în jos. » •
Din nefericire, nici părinţii, nici dascălii nu ne vorbeau niciodată pe teme legate de sexualitate şi de aceea trebuia să ne confruntăm singuri cu ele, învăţând unul de la altul, şi har domnului că dintre noi erau destui dintre cei dornici să facă pe *învăţătorii.* Aşa am aflat şi despre bolile venerice, frecvente în special printre ţăranii din zona comunei Roşia, despre sifilis sau despre oameni cu cruci în sânge, cum se spunea în popor. Şi îmi aduc aminte că la dispensarul din Beiuş, situat pe strada Română, pe pereţii coridorului se aflau nişte planşe colorate, cu portrete de oameni având limba sau nasul *mâncate,* adică cu rumori sifilitice oribile, tocmai pentru a-i face pe privitori să se înspăimânte şi să evite contactele sexuale cu persoane suspecte. Cât efect vor fi avut

astfel de mostre, printre privitorii sosiţi de la ţară, rămâne de văzut, mai ales că 80% dintre ei „se căsătoreau" fără a face cununia civilă, şi ca atare nici vizitele medicale obligatorii, trăind ani de zile în concubinaj. La absolvirea clasei a VH-a am susţinut examen la toate materiile, după care a urmat imediat cel de admitere la liceu, unde mergeau puţini dintre elevi, căci, datorită sărăciei, aproape toţi se grăbeau să înveţe o meserie, urmând, în acest scop, şcoli profesionale, în timpul examenului de absolvire a clasei a VII-a şi după el, m-am confruntat din nou cu acea astenie fizică, simţită şi în urmă cu trei ani, manifestată prin dureri de cap şi perioade de *cădere* generală, de lipsă de rezistenţă la orice efort, fie fizic, fie intelectual. Aşa am păţit şi la examenul de admitere la liceu, unde la matematică m-am împotmolit rău, nefiind în stare să termin subiectul la algebră, deşi reuşisem să pun problemele în ecuaţie. Nici la română n-am stat bine, căci, deşi citisem destul, nu prea ştiam gramatică, deoarece cu profesoara care ne predase în clasa a VII-a, doamna Aloisia Mărculescu, o femeie foarte învăţată, dar lipsită de metodă pedagogică şi foarte indulgentă, nu învăţasem prea multe. Am reuşit cu greu la examenul de admitere, împins oarecum din spate de profesorul luliu Berinde, membru în comisia de examinare. El i-a spus preşedintelui, vestitul Vasile sau Lică Pop, că sunt un mare *derbedeu,* dar că merit să urmez cursurile liceale. Făcea aluzie la faptul că în mai multe rânduri la şcoala elementară avusesem, din diferite motive, nota scăzută la purtare, fiind şi eliminat de câteva ori. Una dintre eliminări s-a datorat faptului că orientasem, cu o oglindă de buzunar, razele solare în ochii profesorului de muzică Ioan Condoroş, o pocitanie de om în greutate de vreo 45 kg, cu o figură acră, ca a unuia care părea că înghiţise acid acetic, veşnic ameţit de băutură, dur şi neînţelegător, în ziua când s-a întâmplat incidentul, îmi dăduse o palmă după gât atât de tare încât scândura dintre capetele băncii care îmi susţinea greutatea s-a rupt în două. Motivul era că mi-a zărit în părul capului nişte fulgi din perna pe care dormisem
acasă. Peste ani, când îl zăream târându-se pe străzile Beiuşului, beat şi supărat poate şi pentru că preafrumoasa lui soţie era în acelaşi timp şi o mare *preacurvă,* păcătuind, pe rând cu mai mulţi tineri din Beiuş, iar în final cu un popă ortodox, foarte în vârstă faţă de ea, pe nume Ilie Mihele, îmi venea să-l izbesc de pereţi. La popa Ilie Mihele umblasem, în clasele primare, *voluntar,* la, orele de religie, ţinute în biserica din Deal. Odată i-am dus de acasă o statuie din porţelan, reprezentând-o pe

Sfânta Fecioară cu Isus în braţe, cumpărată de tata de la *Catedrala* din centrul Beiuşului, în toamna lui 1948, înainte de desfiinţarea bisericii greco-catolice, cu rugămintea să mi-o *sfinţească.* Popa m-a prins de mâna stângă, mi-a smuls statueta din dreapta, şi ţinându-mă astfel, a început să strige în faţa celorlalţi copii: „uitaţi ce aduce la biserică acest nemernic, un chip cioplit, un idol!" Cu o forţă de care nici eu nu mă credeam în stare, m-am smuls din strânsoare, luându-i statueta din mână, şi după ce m-am ridicat de jos, căci în elan căzusem pe spate, i-am strigat „mai vine dracu de amu la tine la religie", repezindu-mă, apoi, afară. Şi aşa a fost, căci n-am mai mers niciodată la orele de religie, predate în particular de popa Ilie Mihele. Statueta o am, în schimb, şi astăzi, şi odihneşte, protectoare, la mine în casă, într-o vitrină a dulapului, alături de alte obiecte, între care, până nu demult, şi un pocal pentru euharistie, din argint aurit, datat din 1939, cu bobite de malachit şi încrustaţii ornamentale. De notat că acest pocal l-am dăruit nu demult Prea Sfinţiei Sale episcopului greco-catolic de Oradea Dr. Virgil Bercea.

ELEV LA LICEUL DIN BEIUŞ

Cu ocazia examenului de admitere la liceu, l-am cunoscut pe primul dintre viitorii mei colegi de clasă, prietenul Nicolae Cată, decedat brusc, în octombrie 2008. Ne găseam în 13 septembrie 1956 în curtea liceului, adunaţi în careu, unde tocmai ni se anunţase rezultatele examenului. Lângă mine stătea un băiat înalt şi drept, cu ochii mari şi plini de inteligenţă, desculţ şi în pantaloni scurţi. După ce a auzit cum mă cheamă, căci fusesem strigat printre reuşiţii Ia admitere, s-a apropiat de mine şi m-a întrebat dacă nu cumva sunt din Sălişte de Beiuş, unde ştia că numele de Mihoc este foarte răspândit. I-am spus că tatăl meu este de acolo şi am devenit repede prieteni, mai ales că am fost repartizaţi în aceeaşi clasă, a VlII-a A, unde aveam ca diriginte pe amintitul Lică Pop, înlocuit tocmai atunci din funcţia de director al liceului, cu o profesoară, pe nume Elena Avramescu, soţia unui medic foarte simpatic din Beiuş. In primele zile de şcoală, prin 16-20 septembrie, Nicolae Cată sau Cula (de la Culae), cum îi ziceam eu, m-a invitat, într-o sâmbătă, la ei acasă în Belejeni, o localitate la vreo 7-8 km de Beiuş, *pa ospăţ,* cum se spunea în popor. Ai lui aveau o căsuţă mică, cu două încăperi, situată lângă o moară pe apă. Am dormit, la insistenţele familiei sale la ei, după ce ne-am dus în prealabil în capătul din sud-est al satului, să jucăm fotbal cu mai mulţi băieţi de vârsta noastră. Ne-am întors pe la cooperativă, unde ne-am întâlnit cu un localnic, Nicolae Pantea, sau

Miculae Craciunii, cum îi ziceau în sat, renumit pentru năzdrăvăniile şi agresivitatea sa. Era un bărbat de o statură foarte înaltă şi de o forţă ieşită din comun. Ne-a dat bomboane şi a glumit cu noi. Mai târziu aveam să aflu că soţia sa era rudă cu maică-mea, şi că avea patru copii, dintre care un băiat şi trei fete. Două dintre acestea locuiau la Oradea, unde din 1977 mă mutasem şi eu.
Nicolae Cată mi-a întors foarte repede vizita, iar în anii care au urmat, a poposit pe la ai mei de nenumărate ori, fiind socotit ca făcând parte din familie. Mama lui se numea Ancea şi era croitoreasă de ţară, harnică şi descurcăreaţă, iar unul din fraţii săi, pe nume Blaga, era proaspăt învăţător în satul Sălişte de Beiuş. Tatăl său se numea Ioan (a Luchii) şi era un om în vârstă, căci participase la primul război mondial. Lucra undeva la pădure şi ţin minte că, după ce am sosit la ei şi a aflat că sunt coleg cu fiul său a spus :„Apoi, dacă-i aşa şi eşti coleg cu pruncu meu, nu te dau pa tată lumea". Aceste cuvinte erau la ţară dovada cea mai clară de atenţie şi preţuire, pe care ţi-o oferea cineva. Fratele lui Cula, Blaga sau Blagu, cum i se spunea, în vârstă de 20 de ani, nu prea înalt de statură, dar foarte bine făcut, era un om calm, hâtru, vesel şi de asemenea foarte inteligent, în seara de după sosirea la Belejeni, am dormit cu Cula într-un pat, iar Blagu în altul, foarte înalt şi mi-aduc minte că mama lor şi-a întrebat soţul ce vrea să-i pună, la lucru, ca merinde. Bătrânul Cată a spus atunci că pofteşte să-şi ducă cu el un litru de lapte. De notat că în acel timp nu erau *peturi* de plastic, ca astăzi, ci doar sticle de o jumătate sau de un litru. In momentul în care cel amintit îşi introducea sticla de litru cu lapte în traistă, Blagu i-a şoptit, din vârful patului, spre amuzamentul meu şi al lui Cula: „Da ai grijă, măi taică, că mâine va trebui să scoţi laptele din iagă cu fusu", făcând aluzie la faptul că acesta se va acri şi nu va ieşi pe gaura foarte strâmtă a sticlei.
In sfârşit, au început cursurile şi am luat contact cu profesorii, într-o atmosferă schimbată, solemnă, alta decât cea de la şcoala generală, în clasa a VlII-a am avut neşansa să facem matematică cu o profesoară, doamna lulia Duma sau lulica, calificată, pare-mi-se şi ea la cursurile concentrate de vară, aşa cum am spus că *se* întâmplase şi cu alţi profesori, pe care i-am avut. Era o femeie blândă, plăcută, aş zice chiar frumoasă, dar nepriceputa la ceea ce ne preda, şi în plus extrem de indulgentă, *o* trăsătură care, în general, nu-i ajută nici pe profesori, nici pe elevi. Efectul pentru mine a fost dezastruos, căci m-a îndepărtat pentru totdeauna de ştiinţele exacte, făcându-mă să mă înscriu, mai târziu, din clasa a X-a, la secţia

umanistică nou înfiinţată. Tot ca ea era şi profesoara Zenobia Bătrânu, de fizică, o domnişoară tânără, şi necăsătorită, mică de statură, fără nici o autoritate în faţa noastră, în ciuda eforturilor ei de a se impune. In timpul orelor făcute cu ea citeam tot felul de cărţi şi când mă surprindea, voind să-mi confişte corpul delict, îl azvârleam colegului Dorin Nicoraş, apoi acesta lui Sabin Burcă, şi aşa, peste capul ei, care se răsucea dinspre unul spre altul, cartea revenea la mine. Orele de fizică ale domnişoarei Bătrânu se consumau, astfel, într-o forfotă şi o alergătură nefolositoare însuşirii cunoştinţelor. Am avut, însă, încă din clasa a VUI-a şi câţiva dascăli foarte buni, severi şi bine pregătiţi. L-aş cita aici pe amintitul Vasile sau Lică Pop, la ştiinţele naturii, un beiuşean get-beget, brunet, oacheş, foarte înalt, dar bine proporţionat, cunoscut de toată lumea, calm şi înţelegător, dotat cu o mare măiestrie în predare şi cu o experienţă la catedră deja îndelungată. Cu el ieşeam, de multe ori, în natură, pentru a studia, aşa ca mai demult cu Ioan Ghitera, plantele şi insectele, în Parcul Şaguna de lângă fosta *Şcoală normală, azi Liceul Dr. Nicolae Bolcaş.* Dacă era mai cald, ne aşezam sub un copac cu coroana umbroasă şi profesorul Lică Pop, în picioare, în faţa noastră, cu câte o plantă în mână, ne explica din ce se compune, adică ce structură are. Orice explicaţie a sa, fie la clasă, fie în *plaine aire,* se baza pe demonstraţie, cu argumente irefutabile. Elevii îl porecliseră, nu ştiu de ce, *Şteverţ,* nume pe care, mai târziu, viitorii săi elevi îl vor pierde din memorie. Lică Pop era, în felul său, o mare figură, căci dacă se enerva, şi acest lucru se întâmpla foarte rar, devenea ironic sau chiar *caustic* cu noi. De câteva ori, iritat de faptul că un administrator al şcolii, pe

nume Teodor Petrugan, poreclit *Şopârla,* pe atunci şi secretar al *Organizaţiei de baza,* sau de partid, o funcţie foarte importantă în acei ani, intra, intempestiv, peste el în clasă, pentru a-i apostrofa pe elevii interni că nu-şi plăteau taxele, Lică s-a apucat să-i certe pe renitenţi. Ţin minte, astfel, că unui coleg, Teodor Driha, un elev bunişor la carte şi cuminte, foarte bun gimnast, care uita mereu să plătească o parte din taxa de întreţinere lunară la internat, pe atunci în valoare de 102 lei, i-a reproşat cu vehemenţă, între altele, că provine din satul Remetea, unde în timpul celui de al doilea război mondial civilii uciseseră pe căpitanul Ioan Balea, pe când era transportat, ca rănit, în căruţă către Beiuş. „Tu cu tatăl tău l-aţi ucis în 1944 pe căpitanul Balea", a strigat Lică către colegul Driha, continuând, apoi, în acelaşi ton, „un bou ai mâncat de când eşti la internat şi n-ai plătit nimic". In fapt, Driha şi colegii Dumitru Ungur şi Ioan Torumba, când achitau respectiva taxă, reţineau din ea doar acei 2 lei, promiţând că-i vor aduce mai târziu. De aceea, când administratorul Petrugan intra la noi în clasă, scotea o listă din

buzunar şi, cu o voce spartă, subţire şi puţin răguşită, citea restanţele: „Driha Teodor doi lei, Torumba Ioan doi lei, Ungur Dumitru doi lei, Sferdean losif doi lei", astfel încât, la porecla de *Şopârla,* dată lui după felul în care mergea, răsucindu-se, i-am adăugat-o atunci şi pe cea de „doi lei"! In particular, aşa cum am constatat peste ani, când am funcţionat ca profesor la liceul din Beiuş, unde cel amintit era tot administrator, Petrugan nu era un om rău. Pe când eram elev el făcea, însă, exces de zel, deoarece avea un *dosar prost,* întrucât un frate de al său era arestat, ca fost mare şi activ legionar. Despre el se vorbeşte în cartea de memorii a scriitorului Viorel Gheorghiţă, intitulată E^ *ego Sărată, Piteşti, Gherla, Aiud,* apărută la Editura Marineasa, în 1994. Pe cât era de sâcâitor *Şopârla,* pe atât era de simpatică nevasta lui Elisabeta. Ea lucra la bibliotecă la şcoală şi era, în anii mei de liceu, tânără şi foarte frumoasă. Avea părul lung şi negru ca pana corbului, un ten alb şi ochi expresivi, un corp sexi, care stârnea în noi porniri concupiscente, mişcându-se languros printre rafturi, în timp ce, zâmbitoare, căuta elevilor titlurile de cărţi cerute. Era, pentru noi toţi, o plăcere să-i privim picioarele şi şalele, bănuind, drăceşte, de ce erau în stare. Doamna Elisabeta Petrugan avea un copil de vreo 6-7 ani şi era totuşi o femeie de casă, chiar dacă noi elevii roiam în jurul ei, cu gânduri nespuse, necurate. In clasa a VUI-a am făcut româna cu un dascăl tânăr, pe nume Petru Gligor, un om subţire şi foarte debil, fălcos, cu ochi mari negri, despre care, când l-a văzut, tatăl viitorului poet de factură post romantică, colegul meu Viorel Horj, a spus, după o şedinţă cu părinţii, că nu are pe el mai mult de „un font de carne", referindu-se, desigur, la slăbiciunea fizică exagerată a acestuia. Petru Gligor excela în priceperea la gramatică şi mai puţin la literatura propriu-zisă, fiind foarte sever cu elevii. Că lucrurile stăteau aşa am constatat după primul pătrar, căci pe atunci anul şcolar, se împărţea în pătrare şi nu în trimestre ca acum, când am căzut corigent la materia sa, alături de o grămadă de colegi, între care şi regretatul Constantin Mălinaş, viitorul universitar orădean, specialist în carte şi literatură veche, dar şi în biblioteconomie. Mi s-a tras de la lacunele moştenite de pe vremea când îmi predase, aşa cum am spus, doamna Mărculescu, căci nu ştiam gramatică şi, ca urmare, făceam, la lucrările scrise, o mulţime de greşeli de ortografie. Petru Gligor ne-a verificat în acel pătrar pe toţii numai în scris, printr-un şir de extemporale, la care am luat nota doi, de corigentă, căci se promova doar cu trei, sistemul de notare fiind atunci de la l la 5, după exemplul sovietic. Părinţii mei s-au supărat foarte tare şi au angajat să mă mediteze o fată din vecini, absolventă de liceu, cu numele de familie

Mihuţa, foarte bine pregătită. Ea a constatat că ştiam să mă exprim bine în scris, exceptând greşelile gramaticale şi a reuşit, în scurtă vreme, să mă facă să scriu corect. I-am rămas recunoscător, având faţă de ea o atitudine respectuoasă, impusă şi de aspectul ei fizic neatrăgător. Nu acelaşi lucru se întâmplase cu o profesoară cu studii în regulă, terminate la Cluj, care mă meditase, *cu* un an în urmă, pentru admitere, la matematică, unde în ciuda semieşecului amintit, datorat cum am spus acelei astenii, eram totuşi bine pregătit. Luasem, însă, acele ore doar pentru a nu mă despărţi de unul dintre prietenii din vecini, pomenitul Vaier Budişcă (Valica), orfan de tată, care, mai mare cu o clasă decât mine, nu reuşise la admiterea din 1955. împreună cu el mergeam la acea profesoară, la locuinţa sa de pe Calea Bihorului înspre gară, undeva pe dreapta, înainte de fosta întreprindere „7 noiembrie", într-o clădire unde astăzi se află un magazin alimentar. Era o fată tânără şi voinică, frumoasă şi apetisantă ca o prescură, având o pregătire în domeniu excepţională. Ne aştepta întotdeauna în capot de mătase vişinie, după care ne aşeza la o masă şi punea ceasul să sune peste o oră, trecând cu noi la rezolvarea, *pe viu,* a unor probleme de algebră şi geometrie. Valica şi cu mine nu puteam fi prea atenţi la demonstraţiile făcute de ea, căci ne uitam mai mult la frumoasele ei pulpe, într-o zi, el a aşezat pe laba piciorului său stâng o oglindă de buzunar rotundă, pentru a vedea de jos în sus şi acele părţi din coapsele profesoarei, care nu se vedeau din poziţie normală. De vreo două trei daţi ne-am tot zgâit către oglindă, hlizindu-ne, pe înfundate, în timp ce frumoasa şi tânăra profesoară încerca să ne predea, într-o zi, însă, ni s-a înfundat, căci ne-a descoperit *mişculaţia* sau şmecheria cu oglinda. Rezultatul a fost că ne-a dat fiecăruia câte o porţie zdravănă de palme, probozindv-ne în fel şi chip, mai tare pe Valica, proprietarul şi manipulatorul oglinzii, după care ne-a expediat pe uşă afară, cu sentinţa apodictică că din acel moment nu va mai face cu noi nici o oră. Din gentileţe, cred, nu ne-a spus la părinţi, sau mai precis pe mine, căci Valica avea doar o mamă, pe nana Catiţa, pe atunci de vreo 52-53 de ani, întrucât el era cel mai mic dintre cei 5 copii câţi avea ea. îi crescuse singură, lucrând ca spălătoreasă de sticle la M.A.T., adică la amintita *întreprindere de îmbuteliat alcool* din Beiuş, căci soţul îi murise încă din 1942.

Pregătirea făcută după corigenta la limba română m-a ajutat, aşadar, foarte mult, astfel încât la lucrările scrise, date pe pătrarele

care au urmat, am luat odată 3 şi de cele mai multe ori 4 şi 5, adică note foarte bune. în clasa a VUI-a m-am reîntâlnit cu fostul meu dascăl Ion Călugăru, absolvent al facultăţii de limbi clasice din Cluj, coleg cu renumitul latinist Nicolae Lascu, viitorul meu profesor din anul I de facultate. Călugăru făcea cu noi latină, şi în mod foarte serios, traducând împreună din literatura clasică cele mai dificile texte. Elevii săi nu se oboseau totuşi cu această materie, tocmai reintrodusă printre disciplinele de învăţământ, motivând, în faţa doctului profesor Ion Călugăru, că *limba latină este moartă,* pentru că n-o vorbeşte nimeni. La această spusă a colegilor, care ştiau că îl deranjează foarte mult pe profesor, le răspundea, aproape zbierând: *„morţi sunteţi, voi, ticăloşilor!"* Cel mai priceput la latină se dovedea amintitul Viorel Horj, un tânăr înalt, subţirel, pistruiat, cu o frunte boltită şi ochi mari, inteligenţi. In clasele ultime de liceu a devenit cel mai bun prieten al meu, relaţiile noastre continuând şi pe când eram studenţi, la Cluj, el la filologie, eu la istorie, dar şi ulterior, căci amândoi am funcţionat vreo doi ani, ca profesori la Liceul din Beiuş, iar după o întrerupere de vreo 9 ani, la Oradea până la trecerea sa în nefiinţă, survenind în iulie 2004. în primele luni de liceu s-a propagat printre noi, elevii clasei a VlII-a, un interes general faţă de cărţi, stârnit se pare prin emulaţie, dar şi datorită faptului că librarii de la singura librărie din oraş, Faust Găvruţa şi Alexandru Hardalău, introduseseră o metodă generoasă de a ne face să cumpărăm cărti, agreată de unii dintre noi şi anume vânzarea în rate, pe bază de consemnare într-o condică specială a debitorilor. Cu alte cuvinte puteai cumpăra orice carte, fără a achita nici un avans, şi erai trecut în registru, urmând să plăteşti când se nimerea să ai bani, în rate fixate după bunul tău plac. Pe mine această înlesnire mă încânta, şi intram în librărie aproape zilnic, împreună cu un alt coleg, Cornel Dana, un băiat trist, grav, brunet, cu frunte înaltă şi faţă albă, plăcut fetelor, căci avea anumite ciudăţenii în comportament, adică un fel de *absenţă din lume,* care voia să indice melancolie şi propensiune către meditaţie. La orele de chimie cu Lică Pop se întâmpla să facem anumite experienţe. La una dintre ele acesta a introdus într-un vas de apă o anumită substanţă, a cărei denumire am uitat-o, ea fiind binecunoscută oricărui chimist, şi apa a îngheţat. Se produsese, adică, o reacţie endotermică, de absorbţie a căldurii,

care dusese la transformarea apei în gheaţă, în timpul experienţei ne strânseserăm toti, la ordinul dascălului, desigur, în jurul *experimentatorului,* privind fascinaţi efectele amintitei reacţii. El ne-a spus, în concluzie, că dacă introducem în apă substanţa X, prin absorbţia căldurii *vom obţine gheaţă.* Cornel Dana se uita la dascăl, cu mâinile întinse şi împreunate în faţă, oarecum absent de la tot ce se întâmpla. Acesta, observându-1, l-a pus să repete ceea ce spusese, întrebându-1: „ ce obţinem dacă introducem în apă substanţa X", la care Dana a răspuns, cu o intonaţie parcă cântată, „Dacă introducem în apă substanţa X, obţinem *îngheţa tăi"* Lică m-a întrebat, atunci, pe mine: „Ce obţinem dacă etc.?", şi eu am răspuns *„gheaţă",* apoi, întorcându-se către Dana: „Ce obţinem dacă etc.", la care acesta a zis iarăşi *„îngheţată".* Toată lumea a izbucnit într-un râs zgomotos. Enervat peste măsură, dascălul i-a ras lui Dana o palmă de a răsunat clasa şi experienţa s-a terminat în coadă de peşte. Mai târziu, Cornel Dana a urmat filologia la Cluj şi a devenit profesor. II întâlneam adeseori, dar nu prea puteam conversa cu el, căci răspundea doar la una din trei-patru întrebări pe care i le puneai. Mi-a mărturisit, odată, că în copilărie a avut *boala copiilor* sau epilepsie, descriindu-mi, cu amănunte, cum se declanşa şi ce simţea în timpul crizelor. In căminul unde locuia era vestit printre colegi pentru felul său aiurit de a se comporta. Scria poezii, şi într-una din zile s-a gândit că ar fi cazul să le citească colegilor săi de cameră, de la căminul studenţesc *Emil Racoviţă.* Văzând că aceştia nu vor să-l asculte şi că se pregătesc să iasă din cameră, a tras o masă în faţa uşii, s-a urcat pe ea şi a început să-şi „declame", cu *de-a tăria,* creaţiile. A spus, apoi, că în cameră sa, începând din acel moment, va funcţiona un cenaclu literar, pe care-l va boteza printr-un fel de tragere la sorţi: a deschis *în chior,* adică la întâmplare, un vechi dicţionar al limbii române şi a spus, apodictic, că cenaclul se va numi după primul cuvânt de pe pagina din stânga. Cuvântul respectiv s-a nimerit să fie *„căcărează".* Apoi, Dana, supralicitând, a adăugat că toate creaţiile care se vor citi în cenaclu se vor numi, după numele acestuia, „căcărele". In primul an de învăţământ şi-a luat, la început, de concubină, apoi de soţie, o elevă de a lui, din clasa a VH-a. Locuiau la Dobreşti, în Bihor, într-o încăpere cu un pat cu paie, fără dulap, hainele fiind atârnate în cuie, asemenea celor din locuinţa zăpăcitului versificator Prale. Pe perete Dana a prins, în pioneze, o hârtie albă, peste care a azvârlit un pumn de vopsea, iar sub ea a scris „Vivat stultitia" (adică Trăiască prostia!). S-a recăsătorit, mai târziu, cu o altă femeie, care l-a îngrijit, până la moartea sa, survenită pare-mi-se în 2002.

Emulaţia către procurarea cărţilor, bună în sine, se izbea de o piedică insurmontabilă, aceea a lipsei de bani. Şi atunci, o parte dintre colegii mei

de clasă, între care Cornel Dana, Mircea Dan şi Ioan Torumba s-au gândit să ocolească această piedică, prin cea mai la îndemână metodă, furtul. Au procedat ca atare, dar au fost prinşi, urmând o mare tevatură, cu scăderea notei la purtare, despăgubiri acordate librăriei de către părinţi etc. Cel mai jenant lucru era, pentru autorii acestei fapte, că în curtea şcolii se organiza un *careu* cu toţi elevii liceului, iar ei au fost scoşi în faţă şi daţi ca exemplu de *neurmat* pentru ceilalţi. S-a procedat în cazul lor grav, nu cu mănuşi ca în perioada interbelică, când un cioban a fost surprins, la Sibiu, că fura cărti dintr-o librărie, iar proprietarul acesteia s-a interesat, după prinderea hoţului, cine este şi ce profil intelectual are. A constatat, arunci că, deşi omul era cioban, avea o cultură asemenea unui intelectual din acea vreme. L-a vizitat acasă şi a văzut că are o bibliotecă substanţială, alcătuită toată din cărti furate. Impresionat de pasiunea acestuia pentru cărţi, librarul a spus poliţiei că-l iartă, ba mai mult a hotărât că, de câte ori primeşte gratuităţi la cărţi, să-i ofere câte un exemplar din ele. Se vede, din aceasta, că cei de atunci dădeau o mare atenţie *pasiunilor nobile,* chiar dacă erau satisfăcute prin gesturi reprobabile.

Trăiam, în acel timp, perioada trecerii de la copilărie la adolescenţă, de la viaţa iresponsabilă, la cea plină de momente „grave", serioase. Am simţit dintr-odată că nu mai am voie să fac ceea ce făceam înainte cu un an, că nu mai pot umbla prin oraş desculţ, chiar dacă era timp călduros, că nu mai trebuie să merg la colindat, dar în special, din adâncul fiinţei, o propensiune irepresibilă către sexul opus, filtrată de cenzura inhibantă a unei timidităţi, sprijinite pe cot felul de motive, majoritatea de natură imaginară. M-am maturizat şi ca putere de judecată, confruntându-mă cu o lărgire a ariei de cunoaştere, ocazionată de informaţia mai vastă şi mai variată, dobândită la liceu. Am simţit, apoi, din nou deosebirea de tratament ce se aplica pretutindeni în *lume,* în funcţie de poziţia avută de indivizi pe scara socială, căci printre colegii mei se aflau fiii unor demnitari din conducerea oraşului, *văzuţi* mai cu îngăduinţă de către profesori. Unii dintre ei, însă, aveau într-adevăr calităţi umane deosebite, şi nu se simţeau mai altfel decât restul, adică decât cei cu părinţi mai neînsemnaţi. Intre aceştia amintesc pe Cornel Căpuşa n (Puiu) fiul şefului *Secţiei de comerţ al raionului Beiuş,* un băiat copilăros, generos, plin de talente sportive şi cu o rezervă de prietenie debordabilă. Ne făceam vizite reciproce şi mergeam , primăvara, împreună la Fidiţăl, adică la amintita Păduriţă de lângă localitatea Nimăieşti, situată la 3 km de Beiuş, după brânduşe. Ne respectam reciproc, şi am făcut sport împreună, el mai mult şi eu mai puţin. Astăzi, ca pensionar, trăieşte când în Germania, când în România, în comuna Uileacul de Beiuş, unde şi-a luat o casă. La ore era neastâmpărat şi, împreună cu alţii, îi plăcea să-l chinuiască,

mai ales pe profesorul Ion Călugăru, câteodată acesta, bolnav fiind de diabet, în timp ce unul dintre noi citea un text latinesc, aţipea pe scaunul de pe catedră, trezit intempestiv de Puiu Căpuşan, care printr-un tub subţire de sticlă, extras dintr-o baterie de sifon, îi sufla cu putere boabe de grâu sau de orez peste faţă, sau, când stăteam în amfiteatrul liceului, astăzi dezafectat, rostogolea, de sus, câte o monedă, făcând-o să se izbească zgomotos de bina din faţă. In acel moment Ion Călugăru tresărea brusc, după care rostea repezit, parcă mormăind: „Măi Căpuşan, ce fiară eşti tu, măi?" Profesorului îi era frică de partid, căci fusese şi preot greco-catolic, iar o vreme scos de la catedră de la liceu, întrucât câţiva ani, aşa cum am spus, limba latină nu se mai predase în şcoli. Cu el ne târguiam, uneori, pentru note, căci avea o inimă bună, deşi era impulsiv, poate şi datorită diabetului de care suferea. Pentru felul cum vorbea îl poreclisem „Călu, bârâie tractorul". Cunoştinţele sale în domeniu erau, aşa cum am spus, de-a dreptul impresionante. De altfel la facultate, în anul I, profesorul Nicolae Lascu ne-a întrebat pe rând cu cine am făcut latina în liceu şi, în momentul în care i-am spus că l-am avut ca profesor pe Ion Călugăru, s-a luminat la faţă şi a zis „este cel mai bun profesor de latină de liceu din ţară". Un alt profesor foarte bun, pe care l-am avut încă din clasa a VIII-a, a fost cel de educaţie fizică, şi el se numea Matei Francisc (1913-2003). Fusese mutat de la Oradea, pare-mi-se disciplinar, căci lovise un elev cu părinţi sus-puşi. La puţină vreme după sosirea sa la liceu a reuşit să organizeze un fel de şcoală sportivă de după masă, frecventată de către o mulţime de elevi, dintre care, încă din primul an, s-au ridicat campioni pe judeţ şi pe ţară, la diferite probe sportive. Profesorul Matei Francisc era un om foarte inteligent, şi ştia să-i mobilizeze pe elevi prin discursuri hortative, dar şi prin exemplul propriu, căci orice exerciţiu trebuia să facem, ni-l demonstra pe viu. Avea, când a venit ca profesor la Beiuş, doar 43 de ani, dar noi îi spuneam *Moşu',* pentru că părul îi era grizonat şi purta mustaţă. De statură mijlocie, era foarte bine proporţionat, un bărbat frumos, cu o dantură ca de fildeş. Ni se adresa cu „mă, tovarăşe, mă", iar dacă la orele lui te dovedeai molâu, îţi ţinea o prelegere moralizatoare, insinuând că, dacă nu eşti priceput la sport, nici la alte treburi nu eşti bun, şi că, nu fără temei real, desigur, atunci când vei fi om matur, dacă nu faci sport, o să te fleşcăieşti, o să fii gras şi cocoşat. La ore avea darul de a te face să crezi că are cu tine un interes special, că-ti acordă o atenţie deosebită; te privea direct în ochi, iar dacă te vădeai obraznic, nu se sfia să te cârpească. Aceasta, însă, o făcea doar

cu cei mai apropiaţi, adică cu sportivii buni, pe care voia să-i facă şi mai buni. Era, deci, un mare perfecţionist, care-şi iubea meseria, fiind ,.fespectat de toată lumea. Despre el se spunea că participase la olimpiada de la Berlin, din 1936 şi că-l văzuse, de foarte aproape, pe Adolf Hitler. In ultima perioadă a vieţii a suferit de artroză, rămânând şchiop de un picior, întrucât a refuzat să se opereze. Mi-a fost diriginte în clasa ultimă de liceu, iar când am ajuns profesor la Beiuş, în perioada 1965-1968, l-am avut coleg. Impresia bună despre el, în această perioadă, mi s-a întărit, în loc să scadă, aşa cum s-a întâmplat cu cea despre alţi foşti profesori, care mi-au devenit, mai târziu, colegi. O profesoară deosebită era cea de istorie şi anume Aurelia (Tulii) Mureşan, necăsătorită, pe atunci de vreo 30-31 de ani. Era o femeie subţirică, cu buze cărnoase, ochi negri şi dinţi încălecaţi. Avea pe chip întotdeauna parcă un dispreţ pentru tot ceea ce îi ieşea în cale şi era de o severitate ieşită din comun. La teze şi extemporale obişnuia să şadă pe prima bancă, cu picioarele întoarse către noi, şi rezemate pe un scaun. Stând aşa, la o lucrare scrisă, într-o bună zi, eu şi colegul Sabin Burcă am început să-i privim genunchii dezveliţi şi, după un mic efort de adaptare a ochiului, să-i zărim conturul umbrit al pulpelor, pierdut undeva într-un fel de negură, la îmbinarea coapselor. N-am mai putut scrie nimic, căci acest tablou era, pentru nişte puberi ca noi, hiper excitant. După câteva note mici, căpătate pentru lipsa de îngrijire a maculatorului sau caietului de notiţe, am început să iau la ea note din ce în ce mai mari. Şi cine lua la Mureşan note mari, însemna că într-adevăr îndrăgeşte istoria. Avea obiceiul să facă verificări repetate şi prin surprindere; astfel, dacă te asculta - recte verifica, astăzi, te verifica şi ora viitoare, şi cealaltă şi cea care urma, pervtru a se convinge că nu înveţi numai pentru notă. Intra în clasă cu mâinile împreunate, vârâte sub mâneca taiorului şi spunea: „Vă atrag atenţia că o singură întrebare neştiută, atrage după sine nota unu". Preda foarte frumos, neţinând cont de canoanele istoriografiei oficiale, cultivate de istorici ca Mihail Roller. Cred că ea m-a făcut să îndrăgesc istoria, deşi în clasa ultimă de liceu nu ne-a predat decât vreo două săptămâni, pentru că s-a mutat la o şcoală din Haieu, lângă Oradea şi apoi chiar la Oradea. S-a căsătorit cu un individ infirm şi a murit cam prin anii 80-, nu înainte dea ne reîntâlni şi a mă felicita pentru activitatea mea ştiinţifică. La sfârşitul clasei a VUI-a m-a impresionat felul în care se pregăteau, pentru absolvire, elevii de clasa a X-a, căci atunci se făceau, la liceu, doar zece clase, între aceştia

numărându-se şi viitorul meu coleg de an la facultate, istoricul Viorel Faur, poreclit, în liceu, pentru propensiunea sa către oratorie, Jean Jaurez, după numele cunoscutului socialist antirăzboinic francez, asasinat în preajma izbucnirii primului război mondial. Absolvenţii promoţiei din anul *1957,* au cântat, la ultimele ore de dinaintea banchetului, cunoscuta romanţă, pe versurile lui Coşbuc, din poezia *Pe lângă boi,* socotită până arunci *inavuabilă.* Unul dintre ei, numit Ioan Creţu, viitor economist şi redactor la oficiosul judeţean pentru Bihor al PCR, *Crişana,* venea la noi în clasă, căci fusese numit instructor UTC şi arbora un aer de superioară condescendenţă, făcând cu noi şedinţe penibile, unde ne dădea sfaturi de bună purtare pentru viaţă, pe care el însuşi nu le-a respectat, devenind un destoinic consumator de alcool. Tot cu el era coleg un verişor de al doilea al tatălui meu, pe nume Teodor Goie, un băiat serios, chiar prea serios, venit din Săi iste de Beiuş, harnic şi încăpăţânat. Duminicile, pentru că era la internat, tata îl invita la masă, şi-l ruga să-mi dea poveţe cum să mă port şi mai ales cum să învăţ. Intr-o zi, după ce a mâncat la noi foarte bine, a răsuflat adânc şi i-a spus tatei „Hei, măi vere, eu, după ce termin liceul, o să fac două facultăţi odată!" Auzindu-l tata, s-a uitat cu reproş către mine, care în acea clasă o cam încurcasem cu învăţătura, rămânând, cum am spus, pe un pătrar, chiar corigent la limba română, după care a rostit: „Vezi, mă, ce serios îi vărul tău, iar tu eşti un leneş şi un derbedeu!" L-am înjurat pe vărul de la Sălişte, în gând, de mai multe ori, şi-am început chiar să-l urăsc, evitând, atunci când mă ruga tata, să-l mai invit duminica la noi la masă. Mai târziu, m-am apropiat din nou de el, devenind chiar prieteni. Când a terminat liceul, a dat admitere la *grămadă* cum se zicea pe atunci, la *Institutul politehnic* din Timişoara, nu mai ştiu la care disciplină, şi a căzut cu brio. Admiterea la *grămadă* era pentru fiii de chiaburi sau funcţionari, adică pentru cei fără bursă de sfat popular, cum se numea pe atunci. Aceasta însemna că o parte din locuri, cea mai mare, să zicem 70% ,era pentru fiii de muncitori şi ţărani colectivişti, cu burse de sfat popular, iar restul de 30%, pentru cei la *grămadă.* Se putea, deci, ca un bursier de sfat popular să intre pe cele 70% din locuri cu media 6, de exemplu, în timp ce unul, care dădea admitere la *grămadă,* sau pe cele 30% din locuri, să cadă cu nota 8. Această discriminare odioasă, proprie tuturor regimurilor de dictatură comunistă, era dăunătoare calităţii viitorilor studenţi, şi în general frustrantă pentru tinerii apţi a urma o facultate în România de arunci.

Oricum, verişorul Teodor Goie a intrat la facultate, urmând chimia industrială, abia în toamna lui 1965, când eu îmi începeam deja cariera de profesor la liceul din Beiuş. în perioada „concertelor" repetiţionale, date de absolvenţii amintiţi, în luna mai 1957, în curtea liceului s-au organizat câteva spectacole de circ în aer liber, constând în exerciţii la trapez şi mers pe sârmă, în acest scop peste curte, la baza acoperişurilor a două laturi de clădiri, s-a legat un cablu gros, pe care „artiştii acrobaţi" îşi executau exerciţiile, spre emoţia spectatorilor, în majoritate elevi. Noi, în general, din lipsă de *lichidităţi* am evitat să luăm bilete, strecurându-ne la etaj, în clase, de pe geamurile cărora asistam la spectacol neobservaţi. De acolo panorama era satisfăcătoare, locul oferind o privelişte şi asupra acoperişului sălii de sport, pe hornul căreia se afla cunoscutul şi vechiul cuib de barză, în fiecare primăvară, când berzele se împerecheau, clămpănind din ciocuri, şi dând din aripi, noi elevii, aflaţi în timpul orelor, ne uitam către geam şi şopteam în aşa fel încât să fim auziţi de profesorul sau profesoara care ne preda: „clei! clei!" în limbaj bulevardier vulgar, băieţii spuneau, atunci când se culcau cu câte o fată, că i-au pus „un clei". Astăzi conotaţia acestei împerecheri de cuvinte şi-a pierdut sensul avut pe atunci. Tot în curtea liceului, într-un ring improvizat, s-au organizat mai multe gale de box, sub patronajul unui căpitan de artilerie, din garnizoana locală, blond, voinic şi borcănat, care făcea pe antrenorul cu cei dispuşi să se iniţieze în tainele acestui sport. Am luat şi eu de la el câteva lecţii, dar neagreând acest sport, pentru care nu cred că am avut aptitudini, l-am abandonat total. De fapt am crescut mai mult abia între clasele a IX-a şi a X-a, când am devenit ceva mai vânjos, în aşa fel încât eram destul de apt pentru exerciţii fizice. Meciurile organizate de acel căpitan se terminau cu adevărate bătăi între competenţi, cu vaiete şi planşete, chiar dacă el încerca să le arate celor implicaţi că participă doar la o întrecere sportivă. Erau, între combatanţi şi câţiva de meserie, cum am zice, ca de exemplu amintitul Emil Cârlan (sau Minu), devenit un bătăuş renumit prin zonă, sau Pavel Dumitrache, un regăţean pripăşit prin Stei, odată cu deschiderea exploatării de uraniu de la Băiţa, care era şi poet, îmbinând, astfel, pugilatul cu inspiraţia artistică. De acolo se aducea *materialul,* adică uraniul, la prelucrat în nişte mori construite la Stei, *infectând* toată zona cu radiaţii, fără ca pe atunci să-i pese cuiva de această situaţie. Oamenii se bucurau doar că au unde să lucreze şi mai ales că obţin câştiguri bune. Ca efect, localitatea Stei a devenit oraş, extinzându-se

foarte mult, la fel ca Nucetul, apărut pe un teren în apropiere de Băiţa, şi locuit în special de muncitori. Şi la Stei şi la Nucet s-au construit o mulţime de locuinţe din panouri de lemn, cu pereţi dubli, având la mijloc vată sticlată, dotate cu instalaţie electrică şi apă curentă, inclusiv baie. In zonă locuiau şi ruşi, ei având locuinţe şi magazine sau prăvălii aparte, unde se intra doar cu legitimaţii speciale, şi în care se găseau tot felul de alimente şi haine, inaccesibile oamenilor obişnuiţi.
Vacanţa de după clasa a VUI-a a fost ultima în care am mai păşunat vitele, pentru că după aceea tatălui meu i s-a pretins să nu mai ţină vacă. Lucra în continuare la spital, cum am spus, şi în multe rânduri era luat la rost de secretarul organizaţiei de partid de ce ţine vacă şi porci. II apostrofa că vrea să se îmbogăţească, în loc să se ţină numai de serviciu, ca şi cum el nu asta ar fi făcut. Organele puterii de stat îi presau, de câţiva ani, pe toţi cei cu serviciu, să doneze pământul sau terenul agricol, dacă-l aveau, *Gospodăriilor agricole de stat* (GAS - urilor), în acest context, încă din 1954 tatăl meu s-a văzut nevoit să predea statului lotul de l ha 15 ari, care-i fusese atribuit, ca invalid de război, prin reforma agrară din 1945, spre marea nemulţumire a mamei mele. De fapt tata făcuse acest gest de frică ca nu cumva să fie dat afară din serviciu, căci acolo li se atrăsese atenţia că trebuie să aleagă între acesta şi pământ, sau mai bine zis înscrierea în *colectivă* (Gospodăria Agricolă Colectivă) sau *ceape,* unde toţi membri munceau aproape pe degeaba, alegându-se, toamna, doar cu ce reuşeau să fure de pe ogoare, în vara şi toamna lui 1957, zona de păşunat pentru beiuşeni se limitase foarte mult, căci *gostatul* şi *ceapeul* se extinseră, ocupând aproape întreg teritoriul agricol din jurul Beiuşului. Mergeam cu vacile, căci aveam, în acel moment, două, cu acelaşi amic Tudorică, acum în vârstă de 19 ani, deci om în toată firea, să le paştem pe dealul lui Papp J ani, pe anumite parcele de teren mici sau pe mirişti, între întinsele semănături de porumb, dar şi pe şanţurile de pe marginea drumului către Mizieş şi Budureasa. S-a ivit, atunci, şi acolo, şi o fată, cam de vârsta mea, pe care am sărutat-o într-o seară rece de octombrie, cu buzele strânse, plin de emoţie. Totul s-a limitat la aceasta, deşi bănuiam că fata ştie mai multe, în *acest domeniu,* căci era dintr-un sat de lângă Budureasa, şi părea foarte emancipată, în acel timp credem că cel mai nimerit era să discut cu fetele literatură, dar cu cele ca cea de atunci acest lucru

nu era posibil. Această convingere mi-am păstrat-o şi în anul următor, când l-am vizitat pe unchiul loan, fratele tatei, la Grabaţi în Banat, unde era şef de post. Comuna era frumoasă şi mare, de şvabi, dintre care o mulţime fuseseră o vreme duşi în Uniunea Sovietică, la muncă forţată. Mătuşa, soţia unchiului, avea o rudă mai îndepărtată, o fată mai în vârstă ca mine cu vreo doi, trei ani. Era scundă, dar binefăcută, cu nişte sâni enormi, ca o statuetă din comuna primitivă, care reprezenta cultul fecundităţii. Se ruja pe buze şi se boia pe obraji. Ea a dorit să mă cunoască şi a venit acasă la unchiu, de unde am plecat la cinematograf, apoi la o plimbare, prin împrejurimi. Pe drum, tot timpul i-am vorbit de literatură, de istorie şi altele, pentru ea, desigur, *fleacuri.* De altfel, de la o vreme, a început să şi caşte. A doua zi unchiul m-a întrebat: „ce i-ai făcut Lenei, că mi-a zis că eşti un mutalău?" I-am spus că i-am vorbit despre tot felul de cărţi, pe care le citisem, la care mi-a zis: „Mă, da prost mai eşti! Nu aşa trebuia să te porţi!" Când l-am întrebat „dar ce trebuia să fac?", mi-a zis „s-o piţigi de bucă, prostule", lăsându-mă perplex. • ;

După ce s-a mântuit de vaci, tata se afla într-o postură mult mai agreată de şefii săi, căci intrase în rândul celor care nu mai posedau nimic. Cumpărase, însă, o grădină în capătul intravilanului pe care se găsea casa noastră. Ani de-a rândul cei de la sfatul, ulterior consiliul, popular au încercat să i-o acapareze, pentru a o repartiza, ca loc de casă, vreunui slujnicar de partid, somându-l să construiască pe ea ceva. Nu i-au luat-o, întrucât avea doi copii, şi motiva întotdeauna că va construi pe acea grădină o locuinţă pentru aceştia.

în clasa a IX-a ne-am pomenit cu doi profesori noi, foarte buni. Unul era Cornel Pop, la chimie şi celălalt Platon Armanca, la limba română. Cornel Pop era un bărbat înalt, şaten, cu profil dolicocefalic, nas mare şi coroiat. Preda foarte limpede, făcându-ne să înţelegem, pe bază de valenţe, raporturile între elementele care intrau în componenţa substanţelor. Ne umplea tabla din amfiteatru cu formule şi făcea tot felul de experienţe de laborator cu noi. Verificările le ţinea în scris, cu un număr de opt, zece elevi, pe care îi aşeza în primele bănci. Avea un fler deosebit de a-i depista, după chip sau prezenţă, pe cei care nu învăţaseră lecţia de zi. La el, odată, de două sau de trei ori puteai lua nota 2 sau 3, iar dacă te mai asculta şi ştiai foarte bine, nu se sfia să te noteze cu nota 10, şi când ţi-o dădea, ţie, care luaseşi un şir întreg de note mici, avea pe faţă un zâmbet larg, încurajator. Cu el am făcut, în

1959, după clasa a X-a, o excursie foarte frumoasă de vreo zece zile, cu trenul prin ţară, oprindu-ne, între altele, la Orşova şi Ada-Kaleh, dar şi la Craiova şi Târgu Jiu, unde am văzut operele lui Constantin Brâncuşi. Relaţiile mele cu el, bune la început, s-au răcit mai târziu, când mi-am început cariera ca profesor, deoarece ca inspector şef la raion, a evitat să mă titularizeze pe postul de profesor la Liceul din Beiuş, unde predam, aducând în locul meu o profesoară din altă localitate, despre care unii spuneau că nu e prea bine pregătită, întrucât sunt în cauză, mă abţin să fac asupra acesteia alte comentarii, pentru a nu fi socotite de cititori *pro domo.* Celălalt profesor, Platon Armanca era un om de talie mai mult mică, chel, cu nas subţire şi coroiat, sobru, ceremonios, cu glas rar şi domol. Umbla îmbrăcat numai în costum şi cravată, cu pantofii întotdeauna curaţi, foarte elegant, încât niciodată, în aproape cei doi ani cât ne-a predat, nu i-am zărit vreo pată pe haine. Cred că avea atâtea costume câte zile erau în săptămână. Lecţiile predate de el erau limpezi şi clare, încât simţeai că materia sa era profund asimilată. Avea o cultură întinsă, întrucât, cum am constatat mai târziu, ştia mai multe limbi străine. Se zvonea, despre el, că în studenţie fusese legionar şi înclin să cred aceasta, pentru că, aşa cum mi-a spus tatăl meu, căruia, odată, mergând la Oradea, i s-a destăinuit, era un înverşunat anticomunist. Am încasat, în primele ore făcute cu el, şi eu şi colegul meu Sabin Burcă, câte un 3 trecut şi în carnetele de note, pe care, de frica părinţilor, le-am ascuns în magazia de lemne din casa părinţilor celui amintit, declarând, apoi, *urbi ei orbi,* că le-am pierdut. La teză, însă, am luat notă mare şi de atunci încolo, îndrăgind materia predată de Armanca, interesul meu pentru istoria literaturii şi obişnuinţa de a analiza, după propria-mi pricepere, o poezie sau o altă scriere, mi-a dat încredere în mine, făcându-l şi pe dascăl să mă aprecieze. Obişnuia să-i scoată lângă catedră pe cei pe care-i verifica, fiind foarte sever. Intr-o bună zi, m-a invitat la răspuns, la lecţia despre poetul revoluţionar paşoptist Cezar Bolliac, şi m-a întrebat, luminându-se la faţă: „cum spui că te cheamă?" I-am răspuns că Blaga Mihoc, după care a zis: „dumneata ştii cine a fost Lucian Blaga?" M-am uitat mirat la el şi i-am răspuns prompt că un farmacist, întrucât colegii de la şcoala generală mă porecliseră *farmacistul Blaga.* Era, de fapt, o referire la Liciniu Blaga, pare-mi-se, care a locuit multă vreme la Beiuş, având, în

centrul oraşului, o farmacie. Profesorul a zâmbit şi a spus, „da, într-adevăr, la Beiuş a trăit, până nu demult, un farmacist Blaga, dar el avea un frate, pe Lucian Blaga, un mare poet, creator de imagini foarte frumoase". M-a trimis, apoi, la loc şi ne-a vorbit toată ora despre Lucian Blaga. Din acest expozeu al său, făcut în faţa noastră, într-o vreme în care poetul şi filosoful Lucian Blaga era la index, am reţinut pentru veşnicie, versurile recitate arunci de profesorul Armanca: „E atâta linişte în jur,/ De-mi pare că aud/ cum se izbesc de geamuri razele de lună./" Era însurat cu o cucoană de familie bună, ceva mai în vârstă decât el, văduvă de război, cu o fiică de vârsta mea. La clasă, când se enerva pe vreunul din cei care-i deranjau ora, caz foarte rar, totuşi, pentru că toţi se temeau de el, spunea: „Mă, tu ăla din fund (în spate n.n.), stai aşa în două picioare. Păcat că nu ai restul (adică încă două n.n.), dobitocule!" Altminteri era aproape întotdeauna sobru. Până într-o zi când şi-a *dat în petic.* Dar iată cum s-au întâmplat lucrurile: în acea perioadă, pe când eram în clasa a X-a, propagandiştii comunişti depuneau eforturi pentru a-i lămuri pe ţărani să se înscrie în colectiv, respectiv în prima formă, de trecere am zice, către acesta, care erau *întovărăşirile.* Şi aceştia, de voie de nevoie, hărţuiţi până peste poate, se înscriau, într-un început de decembrie a anului 1958, tocmai urma a se inaugura, cu o serbare în regulă, de parcă, pierzându-şi pământurile trecute la *întovărăşire,* ţăranii ar fi trebuit să se bucure homeric, întemeierea unei întovărăşiri în localitatea Ceişoara de lângă Ceica, situată cam la mijlocul distanţei pe drumul dintre Oradea şi Beiuş. în colaborare cu *Casa orăşenească de cultură,* clasa noastră, alături de o orchestră alcătuită din voluntari, între care figurau şi talentaţii fraţi Luscan, Traian şi Ioan sau Muţi, alături de Constantin Cerheş, zis *îngeraşul,* de Marius Patriciu (sau Greti) Tempeleanu, un bărbat tânăr, frumos şi distins, dar care fusese exmatriculat din toate şcolile din ţară, pe motiv de dosar, fiind nepotul fostului subprefect Dezideriu Tempelean, un român renegat, căsătorit cu o unguroaică, a susţinut atunci, la Ceişoara, un program artistic, împreună cu câţiva colegi, între care Nicolae şi Victor Beladan, Cornel Căpuşan şi Ştefan Trâmbaciu, urma să prezentăm, la Ceişoara, înainte de programul artistic, un grup de exerciţii fizice, numite *Piramide,* cu tentă acrobatică, echipaţi în pantaloni lungi, drepţi, cu elastic peste labele picioarelor, şi *maieuri.* După terminarea programului dat în cinstea evenimentului, prin grija părinţilor celor doi fraţi Beladan, care erau învăţători în acea localitate şi desigur cu contribuţia oficialităţilor, la şcoala din Ceişoara s-a organizat un banchet „grandios" pentru acele vremuri, căci

s-a tăiat un porc, un viţel şi mai multe găini, cu vin, bere şi ţuică, şi bineînţeles cu un vivace antret muzical, susţinut de amintiţii fraţii Luscan, Traian sau Ţucu la tobe, Muţi şi Greti la acordeon şi Constantin Cergheş, la contrabas. S-au îmbătat, cu acea ocazie, aproape toti cei care erau acolo şi mă refer aici la *suprastructură,* adică la şeful *Casei de cultură din Beiuş,* numit Ovidiu Berbece, membrii orchestrei şi cel mai tare profesorul Platon Armanca, despre care am aflat că era dipsoman, căci dacă punea gura pe alcool, nu se oprea până nu se făcea pulbere. Veniserăm într-un camion cu bănci şi prelată, căci, în acei ani, transportul de persoane în astfel de ocazii nu se făcea cu autobuze, ca acum, şi la întoarcere, noi elevii ne-am amuzat grozav de halul în care era, de obicei sobrul profesor Armanca. Stătea pe bancă amorţit şi nu era în stare să vorbească rotund şi clar ca de obicei, ci mai mult mormăind. Se aşezase pe lângă o codană de colegă, venită de la Oradea, unde căzuse, din cine ştie ce motive, repetentă, căci altfel se dovedise foarte conştiincioasă, originară din Talpoş, pe nume
Măria Salcău, naivă şi cuminte, pe care încerca s-o pişte de coapse. Fata se ferea cât putea, dar pentru că în maşină era înghesuială, nu reuşea să se îndepărteze prea mult. De pe chipul dascălului căzuse, în acel moment, orice morgă, orice cenzură. De aceea, din când în când, o striga pe colega mea pe nume, iar când aceasta răspundea, el continua: „Ţucu-ţi curul tău!" In acest timp, în vreme ce maşina se deplasa spre Beiuş, către casă, din celălalt colţ al camionului se auzea vocea lui Greti Tempeleanu, care îl striga pe profesorul Armanca astfel: „Mă, Plafoane, mă?!", iar când acesta spunea „Poftim", cel dintâi continua: „Te bag în p.... maţii cu tot patosul". La aceasta Armanca, răspundea, interogativ: „Cum?!", urmând apoi o repetare a imprecaţiei şi, în fine, excogitarea deznădăjduită, conclusivă a profesorului: „Monstruos"!
După întâmplare, dascălul nostru n-a mai rămas în şcoală nici măcar o zi, căci şi-a cerut mutarea. Mie îmi fusese şi diriginte, şi la început, la una dintre şedinţele cu părinţii, răsfoind catalogul, i-a spus tatălui meu, referi ndu-se la rezultatele mele la şcoală, că sunt *mediocru.* Ţin minte că atunci sintagma m-a mulţumit, cum astăzi nu m-ar mulţumi de fel dacă cineva, citind vreun articol sau vreo carte de a mea, m-ar aprecia ca fiind mediocru, în fine, e posibil ca atunci să fi fost mai aproape de sintagma horatiană, despre „auria cale de mijloc", în prezent mai puţin agreată de către cei amestecaţi în treburi legate de „spiritualitatea lumii". La liceu, pe vremea aceea, elevii trebuiau să achite o taxă şcolară, variabilă în funcţie de originea socială a fiecăruia, cea a fiilor de muncitori şi de ţărani colectivişti fiind mai mică decât a celor de

funcţionari sau de ţărani cu proprietăţi individuale, încetaseră intervenţiile activiştilor în timpul orelor, rămânând doar organizarea unor şedinţe cu scop educativ, penibile, ţinute de tot felul de agramaţi partinici, de care râdeau, pe ascuns, toţi elevii. Câteodată orele se întrerupeau, totuşi, la sosirea intempestivă a doctorului, împreună cu un asistent sau vreo soră medicală, pentru a ne da tot felul de injecţii, sau a ne asculta cu stetoscopul, în acest din urmă caz era mai complicat, deoarece noi băieţii trebuia să părăsim clasa, ca să poată fi consultate fetele. Uneori această treabă se făcea în timpul orei de educaţie fizică, pe care o ţineam separat. Când ni se dădeau injecţii, se schimbau doar acele, extrase dintr-un vas, unde, probabil, fuseseră fierte, adică dezinfectate, folosindu-se pentru toţi aceeaşi seringă. Nu ştiu cât de sănătoasă era această practică şi nici dacă cineva ar mai accepta-o astăzi, într-o zi, mă întorceam de la stadion, unde avusesem oră de educaţie fizică, puţin ostenit şi fireşte transpirat, căci, de regulă, alergam în cămaşă sau bluză, neavând echipament anume pentru sport şi nici posibilitatea ca după efort să facem, cel puţin, un duş. Am ajuns în şcoală, unde fetele tocmai erau consultate de medic, şi neştiind acest lucru, m-am îndreptat, pe coridor, către clasă. Acolo se afla colegul Cornel Căpuşan. I-am spus că merg în clasă şi-am întrebat cine se află acolo, pentru că nu auzeam, din acea direcţie, nici un zgomot. El m-a invitat să merg, şi am procedat ca atare. Când am deschis uşa, am rămas surprins, căci majoritatea fetelor erau goale de la brâu în sus, aşteptând să fie consultate de tânărul doctor de copii Victor Popa. S-a auzit un ţipăt, iar apoi, de la doctor, care pândea la uşă, am încasat fulgerător vreo patru palme. M-am retras din clasă, ruşinat, iar pe coridor colegul Căpuşan m-a întrebat, râzând pervers, „Ce ţi-a spus doctorul, mă, de te-ai roşit aşa?" De fapt, ce se întâmplase? Puiu Căpuşan ştia că fetele tocmai sunt consultate şi venise de mai multe ori până la uşă, încercând să privească înăuntru printr-o gaură existentă deasupra clanţei. Doctorul l-a simţit, şi a ieşit repede afară, dar n-a reuşit să-l prindă, întrucât fugise. Scena se repetase de mai multe ori până să fi sosit eu, iar după ce am venit am încasat, cum am spus, acele palme în contul faptelor colegului meu.

Pe postul de director al liceului a revenit, din toamna lui 1957, Lică Pop. în această postură încerca să fie sever, şi trebuie să spun că

uneori era, chiar dacă nu întotdeauna se întâmpla a fi şi drept, şi aceasta nu din răutate, ci pur şi simplu din comoditate, căci el nu se străduia prea mult să afle, de exemplu, cine a spart un geam, ci pedepsea pe toţi cei din clasa cu pricina, fără a mai căuta vinovatul. In toamna lui *1957,* în clasa noastră ne-am pomenit, deodată, că aproape toate sticlele din geamuri lipseau, sparte ba de unul ba de altul dintre noi, astfel încât era aşa de frig, că pur şi simplu nu se mai puteau ţine orele. Acest fapt le revolta mai ales pe profesoarele Măria Racolţa şi lulia Vesa, zisă *baba.* Prima ne preda franceza şi era fiica unui fost prefect de Cluj, din celebra familie maramureşeană Dunca, în bună parte maghiarizată, devenită soţie a unui cunoscut medic orelist, Ioan Racolţa, cel care, cum am arătat mai sus, mă operase, în urmă cu vreo *7* ani, de polipi. Trebuie să *precizez, aici,* gândindu-mă la *marii români* maramureşeni din secolul al XVIII-lea şi al XlX-lea, aşa cum sunt cunoscuţi din scrierile unor exegeţi encomiaşti, care le glorifică faptele, că în realitate aceştia n-au fost prea naţionalişti. Majoritatea, sau multe dintre marile familii maramureşene româneşti, cu diplome de înnobilare, emise de către regii şi voievozii Ungariei şi Transilvaniei, s-au înstrăinat, încetul cu încetul, de conaţionalii lor, prin trecerea la religia romano-catolică şi prin căsătorii. In această situaţie s-a aflat, de exemplu, o ramură a familiile Mihali, apoi familia Jurca, Dragoş, Mân şi altele, aşa încât glorificarea faptelor lor pe tărâm naţional românesc este doar, vorba filosofului Hegel *„închipuire vană şi arbitrară* "(unniitze und willkiirliche Vorstellung). Doamna profesoară Măria Racolţa avea un profil sau o fizionomie de franţuzoaică ultrarafinată, brunetă, cu o frunte bombată, umblând şi stând puţin adusă din umeri. Era instruită excesiv, din familie, probabil, deşi nivelul inteligenţei ei native nu cred că se ridica la un standard prea înalt. Oricum, făcea impresia unei femei bine crescute, care din păcate n-a reuşit să le facă şi pe fiicele ei la fel. Familia sa s-a prăpădit destul de repede, poate şi de pe urma unor lovituri care au încercat-o, dar cu siguranţă şi datorită asaltului vicios al *balaurului lichid,* adică alcoolul, la care nici ea nici distinsul doctor Ioan Racolfa, un talentat interpret muzical instrumentist şi vocal, nu erau insensibili. Măria Vesa ne preda geografia şi era fiica naturală a renumitului profesor Dr. Constantin Pavel, prolific scriitor de cărţi de istorie şi istorie literară, decedat în 1935, nu înainte de a tipări, cu ocazia centenarului celebrului liceu de la Beiuş, din 1928, foarte erudita şi astăzi foarte rara carte, intitulată *Şcoalele din Beiuş,* apărută la Editura

Librăriei „Doina" din oraş, şi alte câteva, mai puţin importante. Profesorul o avusese pe profesoara noastră de geografie, cu servitoarea de la el din casă, de origine din Urviş, de lângă Beiuş. Ea a purtat tot timpul numere mamei sale, înrudită probabil cu amintitul meu coleg Vasile Vesa, profesor universitar de istorie la Cluj-Napoca. Domnişoara profesoară lulia Vesa ştia foarte multă carte, însă era cam distrată şi lipsită de autoritate. Ea dădea notele, de multe ori, în funcţie de comportamentul elevului la ore, taxându-i pe cei *indisciplinaţi* cu scăderea a câte două sau trei puncte la teze şi extemporale, şi trebuie să spun că, alături de alţi câţiva, m-am numărat printre clienţii ei. într-o zi, a ultimei clase de liceu, am întârziat la WC-ul, aflat lângă scara ce urca la etajul clădirii, unde se afla clasa noastră, împreună cu colegul Ştefan Trâmbaciu, un fumător împătimit, după ce sunase de intrare în clasă, şi când să ieşim, numai ce o vedem şi auzim pe domnişoara Vesa, urcând scările, cântând „Sălbatică-i stepa baicală" şi băşindu-se în ritmul paşilor de ascensiune, în loc să tăcem binişor, pe noi ne-a pufnit un râs nebun, care a făcut-o să se întoarcă şi să spună „ No, ce-i cu voi tâlharilor? Marş de aici în clasă!" Din acel moment n-am mai avut zile bune cu ea. Intâlnindu-1, odată, pe tata pe stradă, i-a spus: „Auzi, băiatul dumitale nu învaţă nimic. Ii ca un câine care înoată prin apă, mai-mai să se scufunde!" El m-a apostrofat, după această întâlnire, foarte tare. Supărarea i-a trecut, însă, repede, când, întâlnindu-1, de astă dată pe Lică Pop şi relatându-i ce a zis profesoara Vesa, acesta i-a răspuns: „Las-o Dracului şi nu te lua după ea, că-i bolundă rău!" Mi se trăgea, aşadar, de la o nenorocită de băşină auzită într-un loc nepotrivit, şi nu de la oricine, ci de la o profesoară de liceu, în sfârşit, în acea toamnă a lui 1957, pomenită *mai sus,* înnebunite de frig şi supărări, cele trei profesoare s-au dus şi au reclamat faptul că în clasa a IX-a toate ochiurile geamurilor sunt sparte. Lică Pop s-a făcut foc şi pară şi a venit în clasă la noi. Furios, ne-a ridicat în picioare şi a întrebat cine este responsabilul clasei. A aflat că era Victor Beladan, după care, aproape strigând, a spus „ia geamul în spate, du-te şi vinde-ţi paltonul, şi pune sticlă în el." Năucit, Beladan căuta în zadar să-şi aducă aminte vreun nume dintre cele ale spărgătorilor de geamuri. I-a venit în ajutor un coleg slăbuţ, basarabean, pe nume Constantin Hoştiuc, fiu de brigadier silvic, care i-a şoptit numele meu şi al lui Nicolae Cată. De fapt eu fugisem, în joacă prin clasă, într-una din zile, după prietenul meu Nicolae Cată, făcându-mă că-l împuşc, cu mâna strânsă în formă de

pistol, iar acesta intrase în joc, şi se făcuse că pică secerat de gloanţe, spărgând, în balansul corpului său, unul dintre geamuri. Când Victor Beladan a rostit numele noastre, Lică a strigat: „Mihoc, Cată luaţi geamul, vindeţi-vă paltoanele şi să-l aduceţi cu sticla pusă!" Când ne-am ridicat să scoatem geamul din balamale, am primit şi nişte scatoalce peste cap. Ne-am dus cu el, veseli, fredonând pe stradă „iamba, iamba, iamba, iamba, ia, funiculi, funicula..." până la spital, la tata, unde lucra cum am spus ca magaziner, care ne-a dat *25 de* lei, apoi la prăvălia bătrânului Teodor Stana din centrul oraşului, de lângă poştă, să-i punem sticla. Către Hoştiuc m-am adresat, ulterior, tot timpul, doar cu apelativul de „ce faci mă poţoală?", termenul denominând, pe atunci, însuşirea de pârâcios. Lui Victor Beladan nu i-am purtat pică, după cum pe Lică continuam să-l îndrăgesc pentru felul lui de a fi, direct şi spontan, în clasa a IX-a am început să fac sport mai constant, sub influenţa prietenului şi colegului meu Sabin Burcă. Acesta era un tânăr bine legat, înalt şi cu propensiuni, în special către jocurile sportive. Era generos, calm, cu umor, gata oricând a împăca pe toţi certăreţii din jurul său. Cânta foarte frumos şi avea ritmul, aşa zicând, în sânge. Ne vizitam, începând din clasa a IX-a, acasă unul pe altul şi ne împărtăşeam gândurile şi aspiraţiile. Avea nişte părinţi omenoşi, un tată pe nume Lup, care fusese notar, ceva mai impulsiv, şi o mamă calmă şi generoasă. Tatăl lui ne povestea, uneori, întâmplări din tinereţea sa, oprindu-se mai ales la viaţa de şcolar, la liceul din Beiuş, absolvit cu mare greutate, datorită lipsurilor, căci fusese orfan de mamă. Ne amuza când ne spunea, precum aflase de la un profesor de-al său, cum a avenit, odată, Ion Luca Caragiale la Beiuş, şi a mers, într-o joi prin târg, cu directorul liceului, un preot cu morgă, respectat de toată lumea, pe nume Vasile Buteanu. Cu acea ocazie marele dramaturg şi-ar fi cumpărat două cănţi din lut ars, pe care directorul s-a oferit să i le ducă. Caragiale l-a purtat toată ziua pe onorabilul personaj prin oraş cu cănţile în mână, iar seara, când acesta l-a însoţit la *cartel,* adică în locul unde urma să doarmă, s-a făcut că uită de ele. Directorul i le-a întins, aducându-i aminte că-*s* ale lui. Iar Caragiale a exclamat: „A, da, am uitat de ele, dar ia mai dă-le dracului", şi le-a spart, izbindu-le una de alta. Voise, deci, purtându-l pe director cu acele cănţi în mână, să-şi bată puţin joc de morga lui, aşa cum, *mutatis mutandis,* îşi bătea joc de veleităţile nobiliare ale fiului său natural, Mateiu, când îi spunea „nu vezi tu că noi avem fruntea turtită de tava cu plăcinte!" Cei care mergeau cu

regularitate la antrenamentele sportive, de după masă, cu profesorul Matei, între care m-am numărat, o vreme şi eu, erau răsplătiţi de el cu echipament sportiv nou şi sacoşă pentru purtatul acestuia. Eu am făcut, la început, gimnastică, apoi săritură cu prăjina, mergând chiar la câteva concursuri. Duminica, de obicei, făceam excursii în grup, pe jos, la peştera de la Meziad, sau la cetatea *Belavâr* de la Finiş, iar vara eram pe Criş, la plajă sau la înot. Acestea se întâmplau, desigur, în zilele de repaus sau sărbători, căci în restul timpului, vara, lucram angajat cu ziua, fie la grădina de zarzavat a spitalului, situată lângă calea ferată, în apropiere de „podul de fier" de peste Crişul Negru, fie la *Fruct-export,* cu sediul lângă gară. La grădina spitalului lucram împreună cu mama, plătiţi cu 15 lei pe ziuă, la săpat de legume şi la plivit. Munca nu era prea grea, deşi aveam doar 14-15 ani. PEREGRINUL ŞI UMBRA Duceam cu mine pâine din făină neagră, cum se întrebuinţa pe atunci, brânză de oaie usturoaie, şi slănină, căci legumele - roşii, ardei, castraveţi - se găseau la faţa locului, şi lucram de dimineaţa până seara, cu o pauză ceva mai lungă la amiazăzi, valorificată din plin prin a mă scălda în Criş. Pe banii câştigaţi îmi luam de obicei haine, şi nu-mi venea să mă dau pe nimic în lume, când, în toamna lui 1957, mi-am cumpărat un sacou frumos, din catifea maro-roşcat, de gală, pe care-l îmbrăcam doar când mergeam la serate, sau la „întrunirile tovărăşeşti", cum se numeau în argoul folosit de culturnicii de partid, ca să dansez. La *Fruct-export* am lucrat împreună cu colegii Ştefan Trâmbaciu şi Vaier Budişcă, şi în vacanţa de vară a anului 1958, scoţând sâmburi din prune, pe care le aşezam, apoi, în lădiţe speciale din lemn, fiind plătiţi în funcţie de numărul şi greutatea acestora. Şeful *Fruct-exportului* era un evreu cu faţa încruntată şi privire încrucişată, pe nume *tovarăşul* David Lax, ulterior plecat, asemenea altor conaţionali de ai săi, în Israel, iar pontatoare, doamna Măria Laslău, o femeie mai în vârstă, voinică şi arătoasă, foarte îngăduitoare, pe care o înşelam la socoteală, ca să fim plătiţi mai bine, ba, către mijlocul lunii septembrie 1958, ne prezentam dimineaţa la ea, ne pontam pe ziua respectivă, ca prezenţi la lucru, după care mergeam la şcoală. La sfârşitul lunii am primit de la *Fruct-export,* o sumă frumuşică, aşa încât mi-am putut cumpăra un pulover şi un costum de haine. Cum vor fi ieşit la socoteală, cu cheltuielile şi cu beneficiu l, şefii *Fruct-exportului* nu ştiu căci, în debandada care era acolo, totul era permis. Nu ni se părea nimănui că, păcălind statul, săvârşim vreun păcat, deoarece toţi cei cu scaun la cap ştiau că el îşi

spolia supuşii, iar aceştia, ca să poată trăi, nu se dădeau la o parte în a săvârşi orice. Pe Lax l-am reîntâlnit, peste vreo 15-20 de ani, la Stâna de Vale, o staţiune climaterică situată la vreo 25 de km de Beiuş, ca excursionist, sosit acolo din Israel. Stătea aşezat pe un butuc din brad şi mânca, dintr-un castronaş, mămăligă cu brânză, chiar pe locul unde, din 1939 până în 1961 sau 1962, străjuise o frumoasă biserică greco-catolică, situată lângă micile stânci din faţa actualului hotel *ladolina.* Lax cu încă câţiva conaţionali de ai săi dansaseră, în prealabil, în aer liber, nostalgiaţi de cântece vechi, executate de către un ţigan acordeonist, mâncând, în pauzele dintre acestea, grătare enorme, accesibile mai ales străinilor, în stare a le plăti în valută forte. Melodiile cântecelor, pe ritmul cărora au dansat, arunci, la Stâna de Vale, excursionişti evrei, vioi, deşi destul de bătrâiori, erau cele cântate la seratele unde mai demult învăţasem şi eu să dansez. Ne cânta în grup restrâns, la *Şcoala medie 2,* actuala *Nicolae Bolcaş,* în sala de mese, orchestra liceului nostru, compusă din Eduard Chirodea, la vioară şi Mihai Feldan la acordeon. Mă duceam la dans echipat cu frumosul meu sacou de catifea raiată, cu cămaşă albă de *poplin,* şi cravată roşiatică din mătase împletită, cu nodul de tip interbelic, făcut de maică-mea, în pantaloni dintr-o stofă străveche, însă de calitate bună, adusă de tata de prin anii '40, când lucra la Braşov, şi în fine, cu pantofi maro-roşietici, cu talpă de crep. Ciorapii erau, ca la toţi bărbaţii pe atunci, trei sferturi, prinşi în portjartiere de elastic, strâns pe pulpa de jos a piciorului, existând pericolul să ţi se desprindă tocmai în timpul dansului. Câteodată, dar numai la baluri mai însemnate, acolo, în amintita sală de mese, veneau fraţii Luscan, Ţucu şi Muti cu suita lor de muzicanţi, şi ne cântau o melodie cu versurile: „Nu mai rupeti flori copii/ că şi florile sunt vii"/, cu parodia respectivă, care spunea: „nu vă scărpinaţi copii/, că şi puricii sunt vii/ ia mai daţi cu d.t.t./ să vedeţi ce bine e"/, continuând, apoi, cu :/„Mamă vreau să mă mărit/ mi-am găsit un prăpădit/ s-am cu cine să mă culc/ şi cu cine să mă f..ugi de aici nu fii nebună/ nu te mai gândi p...une mâna pe învăţat/ că nu eşti de măritat"/. Urmau, apoi, altele, ca: / „cioco, cioco, ciocolata"/ etc. Plini de emoţie ţineam în mâna noastră stângă, dreapta fetelor, iar cu dreapta, respectiv stânga, unul pe altul, pe după bust, păşind unduios, în ritmul plin, totuşi, de decenţă, al tangourilor, în ciuda conţinutului frivol al textului lor. îmi plăcea să dansez mai mult, cu o colegă a mea de clasă, scundă şi blondă, dar bine făcută, cu nişte ochi minunaţi albaştri şi zâmbet irezistibil. Era fată de învăţător, de origine dintr-o comună apropiată, şi învăţa foarte bine, fiind extrem de harnică. Când se cânta melodia „Cine mai are ca tine doi ochi de cicoare", era

extrem de încântată şi se învârtea cu cel care o dansa, cu multă uşurinţă. S-a făcut ingineră, şi am întâlnit-o, întâmplător, la Bucureşti, peste vreo 17 ani, de la terminarea liceului. Căutam, de la hotelul *Victoria,* unde şedeam, pe un alt coleg de liceu, ajuns mare demnitar prin *Ministerul turismului,* pe nume Valeriu Goldiş, şi s-a nimerit ca vocea mea să se întâlnească, *pe fir,* cum se spunea, cu cea a colegei mele. Ne-am dat, apoi, întâlnire şi, de bucurie ne-am dus la restaurantul *Gambrinus,* să stăm de vorbă la o cafea, ca între colegi. Spre surprinderea mea, după mai multe şuşcuieli, a propus să comandăm ospătarului coniac pentru amândoi. Am cerut câte 50 ml, dar ea l-a rugat să aducă câte 100, ca să nu ne mai *„încurcăm în comenzi".* în fine, am băut fiecare de două ori câte o sută de coniac, în timp ce eu, neobişnuit cu băutura, rosteam în gând: „Fata asta e o beţivană, Fata asta e o beţivană!" Am mâncat fiecare câte un grătar şi am mai băut, concomitent, şi două sticle de vin, am dansat şi, în cele din urmă, am ieşit în stradă, unde colega mea s-a îmbătat rău de tot. A început să cânte, spânzurată de braţul meu, şi aşa, lipa, lipa, pe jos, căci taxiurile erau o raritate, am mers cu ea până în *Drumul Taberei,* unde locuia. Pe drum, când se întrerupea din cântat, plângea şi-mi spunea, asemenea călugărilor din scrierile lui Vasile Voiculescu, „să nu crezi că-s o beţivă. Am băut de bucuria revederii, căci eu locuiesc singură, şi nu am pe nimeni în lumea asta". Am lăsat-o în cele din urmă acasă la ea, după ce ne-am dat întâlnire pentru a doua zi, seara. La hotel, noaptea, n-am fost prea fericit, şi a doua zi i-am spus colegului meu de serviciu din Baia Mare, ce-am păţit, şi-am hotărât să nu mă mai prezint la întâlnirea cu respectiva. L-am instruit, să meargă el în locul meu şi să-i spună că a trebuit să plec urgent din Bucureşti, din motive pe care nu le cunoştea. S-a dus cu ea în oraş, şi a invitat-o, ca un crai de modă veche cum era, la o cafea la Capsa. Când a venit, mi-a spus că i-a plătit şi de băut, cheltuind cu ea o sumă foarte consistentă. Am reîntâlnit-o peste câţiva ani, la un banchet de revedere aniversară la *Liceul Samuil Vulcan, fără,* însă, a mai discuta despre întâmplarea din Bucureşti. Avea acum o figură fanată, cu un careu vag de riduri în colţul gurii, care o urâţea binişor, făcându-mă să exclam, în gând, desigur, odată cu poetul latin „Eheu, eheu, Postume, labuntur fugaces ani!"

Cea mai mare trecere o aveau în faţa fetelor băieţii care cântau la serate, ca de pildă Eduard Chirodea şi Mihai Feldan, dar şi cei care excelau la diferite sporturi. De altfel, cei doi erau şi mai în vârstă decât noi toti, cu cel puţin trei ani, căci înainte de a veni la liceu rătăciseră prin alte localităţi şi pe la

alte şcoli. Niciunul dintre ei nu excela la învăţătură, ba pot spune că aproape se târau dintr-o clasă în alta. Erau, însă, dezinvolţi şi deci lipsiţi de orice inhibiţie. In primăvara lui 1957, pe când eram în clasa a IX-a, cu unul dintre ei am pătit-o, şi anume cu Eduard Chirodea, fiul morarului din Coşdeni, un român maghiarizat, căsătorit cu o unguroaică. Intr-o pauză dintre ore a început să ne demonstreze cum ştie să lovească cu cuţitul, inspirat, cu siguranţă, din filmele eroice, ce rulau în Beiuş, pe atunci. Eu mă uitam gură-cască la el, şi la un moment dat, vrând să se facă că mă loveşte cu cuţitul, m-a chiar lovit, găurindu-mi haina, cămaşa, şi înfigându-mi-l în umărul drept, în partea mai dinspre piept a braţului. A urmat o anchetă în clasă, iar pentru mine o injecţie anti-tetanos şi vreo două fire de catgut, pentru a-mi închide rana. Ulterior, adică peste zeci de ani, am devenit, totuşi, prieten cu Chirodea, care nu era un băiat rău, ci doar putin zurliu. S-a însurat, îndată după terminarea liceului, cu o fată ceva mai în vârstă, din Drăgăneşri, satul natal al poetului Viorel Horj, fără voia părinţilor, făcând, totuşi, o nuntă „mare", la care n-a participat, însă, nimeni din familia lui. De aceea, în folclorul local s-a încetăţenit vorba despre nunţile nereuşite, că sunt „ca cea a lui Ede", căci aşa-i spuneau lui Eduard Chirodea rudele nevestei lui. De prima şotie s-a despărţit repede, recăsătorindu-se. S-a făcut morar la Coşdeni, în locul tatălui său şi a murit într-un cumplit accident, fiind prins şi zdrobit de cureaua de distribuţie a morii pe care o conducea.
La una dintre aniversările rotunde de la întemeierea liceului, ţinută în 1988, am fost invitaţi mai mulţi absolvenţi, între care şi Eduard Chirodea. La banchet un participant voinic şi scund, bine *parfumat*, după libaţiile inevitabile, s-a apropiat de masa la care stăteam eu şi Chirodea. S-a aplecat spre acesta şi l-a prins de piept, zdruncinându-l şi spunând: „tu m-ai bătut pe mine la internat şi m-ai pus să-ţi fac pantofii, f...etc. etc." M-am amestecat între cei doi, şi am reuşit să-i despart. Chirodea i-a spus, atunci, agresorului foarte spăşit: „Dacă am făcut aşa cum zici, îmi pare rău. Când poţi, vino pe la mine, pe la moară, să-ţi dau doi saci de făină". După aceea bătăuşul s-a potolit, a stat cu noi la masă şi ne-a cântat. Acest lucru m-a bucurat, căci era o atitudine creştinească, în limita bunului simţ, din partea lui Chirodea, odinioară mare bătăuş, îl potolise, cu siguranţă, între timp, necazurile vieţii şi poate cântatul la vioară sau meditaţia prelungă în ritmul de învârtire fâsâită a rotii de moară izbite de apă, cea care i-a curmat, mai târziu viaţa, prea de timpuriu.
Obişnuit de acum cu *programa* liceului, am obţinut, la învăţătură, rezultate din ce în ce mai bune. Pentru matematică, însă, interesul mi-a

dispărut aşa cum am spus complet, deşi la geometrie m-am descurcat şi de atunci înainte întotdeauna binişor. Profesorul din clasa a IX-a, pe nume Mihai Olea, era un tânăr din Beiuş, inteligent şi vioi, brunet şi nu prea înalt, cu studii făcute la Cluj. Avea un fel aparte de a trata cu noi, plin de ironie şi câteodată cu un comportament care viza histrionismul. Din nefericire, pe mine n-a reuşit să mă facă să-i îndrăgesc materia, deşi îmi era simpatic şi, mai târziu, am devenit prieteni. In unele ore ne recita în latineşte, şi pot zice că ne-a învăţat, mnemotehnic, încă de atunci, prepoziţiile: „ante, apud, ad adversus, circum, circa citra cis, prener, pone, post şi preter etc." A murit pe la 64 de ani, în 1995, după o perioadă grea, când se comporta ca un drogat. Am fost foarte încântat că, începând din 1958, adică din clasa a X-a, învăţământul în liceele din România s-a bifurcat, aşa ca mai demult, pe principiul alcătuirii de clase *reale,* cu şcolari dedicaţi ştiinţelor exacte, şi *umanistice,* cu cei înclinaţi către „umanioare", literatură, limbi, filozofie etc. Am intrat, ca atare, într-o clasă umanistică, având ca diriginte pe pomenitul Matei Francisc şi profesor de latină pe Ioan Călugăru. La română, până la începutul lui decembrie, ne-a predat Armanca Platon, iar după plecarea lui, Constantin Nenciulescu, zis *nea Nenciu,* sau *Do'be* (de la apelativul *dom'le,* cum ni se adresa). Absolvise facultatea muncitorească şi acest lucru se vedea repede, căci lecţiile sale erau un şir nesfârşit de trăsnăi, începând de la modul de a ne asculta, şi terminând cu predarea . Venea la clasă de obicei nervos şi arunca catalogul pe catedră ca pe o plăcintă, spunând ,cu vocea sugrumată de o furie abia stăpânită: „Do'be, azi am dă gând să dau doi dă unu, doi dă patru şi un cinci. Ia, să iasă, *la Iede,* Trâmbaciu, Feldan, Beladan, putoare ordinară". Cei invitaţi păşeau în faţă până lângă catedră, după care Nenciulescu îşi rezema capul în mână, cu palma strânsă lângă ureche, şi spunea: „ia, zi, do'be!". In această poziţie gândurile îi pluteau cine ştie pe unde, căci, aşa cum ne-am dat seama în curând, în acele clipe el „nu auzea"nimic din ce spunea elevul. Când cel invitat să răspundă termina de spus lecţia, Nenciulescu îşi ridica capul de pe mână şi zicea „păi spune do'be, că până acum n-ai răspuns dăcât dă nota unu". Obişnuit cu această procedură, examinatul începea din nou, şi profesorul, dacă era într-o stare psihică proastă, cum se întâmpla de multe ori, zicea: „Ce vorbeşti do'be, cin., ţi-a spus do'be?" iar când obiectai, susţinând că ai răspuns bine, zicea: „vezi, do'be, că-ţi dau una dă intri sub poalele Maicii Domnului", iar la urmă „ la loc, nota doi, dobitocule!" După minunatele lecţii făcute cu Platon

Armanca, plecat de la noi după acel incident din decembrie 1958, pomenit mai sus, se înţelege că ceea ce ne preda Nenciulescu nu ne satisfăcea de fel, ba pot spune că ne amuzam copios de unele prostii debitate de el apăsat, cu toată convingerea. Colegul Nicolae Beladan, plin de umor şi inteligenţă, dar nepregătit pentru lecţie, s-a făcut, odată, când îl examina Nenciulescu, că leşină, şi acesta s-a speriat foarte tare, spunând „ce are do'be? Duce-ţi-l la infirmerie"! Auzind, de la câţiva şoptitori, că Beladan s-a lăudat prin curte cum l-a păcălit, Nenciulescu a trimis după el la infirmerie, unde acesta se internase de frica lui. Nicolae Beladan a venit în clasă, după ce în prealabil şi-a învârtit în jurul capului şi a feţei, vreo trei fese de pansament, astfel încât arăta ca un rănit din luptele de la Mărăşeşti. I s-a cerut să-şi dea pansamentul jos, iar Beladan, care avea şi un oarecare talent de actor, a început să se vaiete, făcându-se din nou că leşină. Profesorul s-a speriat iarăşi, şi ni s-a adresat. „Ce are, do'be, e nebun!" L-am scos, apoi, pe cel amintit din clasă, în timp ce Nenciulescu a venit la uşă după noi şi i-a spus: „Do'be, ora viitoare, şi mort să fii şi tot te ascult!" în mod ciudat, în ciuda năzbâtiilor pe care le debita la ore, nu pot spune că-l uram pe profesorul Nenciulescu, ba dimpotrivă, şi mie şi mai multor colegi ne era simpatic. La orele lui, împreună cu Viorel Horj, mă amuzam copios, şi în contrapartidă, gafele sale de la lecţii mă inspirau, oarecum, să *literaturizez,* începusem, în secret, să scriu versuri cu caracter romanţios, continuând mai târziu, cu cele de factură ironică şi autoironică, stil epigramă. N-am socotit niciodată câte poezii am compus, dar sunt foarte multe, risipite către numeroasele persoane vizate, dintre care mai ales muze sau persoane de sexul frumos.
în ultimii doi ani de liceu, făceam foarte multe ore de limbă latină, învăţând, în special să scandăm versuri din Horaţiu, Ovidiu sau Lucreţiu. Acţiunea implica mai ales un auz muzical acut, pe care nu-l avea oricine. Continuam să fac şi sport, reuşind să mă perfecţionez, alături de Sabin Burcă, la săritura cu prăjina, executată, în acei ani, la groapa cu nisip şi cu instrumente de „sărit" din metal sau bambus, cele din fibre de sticlă neexistând pe atunci. După săritură cădeam, izbindu-ne cu şalele de nisip, un lucru nu prea plăcut pentru noi, la care se adăuga, câteodată şi câte o plesnitură peste faţă, venită de la ştacheta, construită uneori din metal greu. în ianuarie 1959 am participat, ca „junior mic", cum se spunea în acea vreme, la un concurs de gimnastică,

desfăşurat la Oradea, în sala de sport „Voinţa", alături de alţi colegi, din clasele a VUI-a, a IX-a şi a Xl-a, între care Alexandru Palcu, Viorel Băruţa, Marţian Pirtea şi Mircea Fuliaş, dar şi cu echipele de gimnastică din diferite şcoli orădene. M-a fascinat, atunci, aspectul fizic al unor grecoaice, dintre cele refugiate din Grecia în urma războiului civil din 1947-1948, şi găzduite în *Palatul baroc* din Oradea, brunete până dincolo de limita admisă pentru europeni, cu trupuri musculoase şi păr inelat şi negru ca abanosul. Deschiderea concursului o făcea un individ tânăr, dar atletic, cu păr grizonat, pe nume Zoltân Dobranski, de o frumuseţe banală, ca cea a unei reclame de frizerie, după care, totuşi, toate gimnastele erau topite. Stătea în faţa noastră şi ne comanda milităreşte să ne deplasăm la locurile cu aparatele, să facem, după terminarea unei probe, schimbul sau rotaţia, de la inele la paralele, apoi, pe rând, la sărituri sau bară. Am dormit la internatul Gojdu şi am luat masa la restaurantul *Sedos,* unde a funcţionat, până nu demult, restaurantul *Oradea.* Am mâncat, atunci, pentru prima dată, unt, dulceaţă şi miere de albine, ambalate în cutioare de carton şi staniol, ceea ce pentru noi toţi era o noutate absolută. Pentru că era sâmbătă, vreo patru ne-am dus să dansăm la clubul *Constructorul.* Acolo ne-a nemulţumit schimbarea prea deasă a partenerelor, unde, după ce invitai o fată la dans, n-apucai să faci mai mult de o piruetă două, că îndată sosea un partener concurent, care ţi se adresa cu *szabad* sau *îmi daţi voie,* luându-ţi perechea şi lăsându-te, astfel, perplex. Am plecat de la acel club la *Şcoala medie tehnică sanitară,* poreclită de noi *Comburic,* unde tocmai se organizase o serată, şi am dansat liniştiţi cu elevele până pe la orele două dimineaţa, când ne-am întors la internatul de la Liceul Gojdu. Poarta era închisă şi noi nu doream să fim descoperiţi de profesorul Francisc Matei. Nici astăzi nu ştiu cum, căci trecând, în anii care au urmat, prin acel loc, adică pe lângă intrarea din colţul clădirii dinspre Crişul Repede a liceului, am văzut şi revăzut, la ce înălţime e geamul de la etajul I, dar ne-am căţărat toţi patru pe perete în sus, intrând pe geam, şi de acolo, în vârful picioarelor, în dormitoare. Profesorul nu ne-a simţit, dar ne-a observat colegul Ioan Dărăbăneanu, care, însă, nu ne-a trădat, ba mai mult, nereuşind să adormim datorită sforăiturilor agresive ale unui coleg basarabean, pe nume Constantin Popescu, poreclit „Şine" (după felul în care rostea cuvântul *cine),* ne-am apucat să-l gâdilăm cu un pai în nas. După câteva mişcări, ca pentru a alunga „gâza", care chipurile îl bâzâia în nări, Popescu s-a trezit şi s-a

aşezat pe marginea patului, în timp ce noi ne făceam că dormim, sforăind ostentativ. Deodată îl auzim că spune, dându-şi probabil seama cum stau lucrurile, „mă câcaţilor şi-aţi avut cu nasul mieu", la care, neputându-ne abţine, toţi cei din dormitor am izbucnit într-un râs, la început înfundat, iar mai la urmă în hohote cu sughiţuri. Numai ţin minte cum s-a terminat concursul din acea zi, la care am participat nedormiţi, dar prea mare succes nu-mi aduc aminte, totuşi, să fi avut. în clasele a IX-a şi a X-a am citit foarte mult, între autori numărându-se Cezar şi Camil Petrescu şi mai ales Rebreanu, dar şi poezii de Coşbuc, Alecsandri şi Eminescu, din acesta din urmă memorând, cvasi pe neobservate, o mulţime, pe care le ţin minte şi astăzi. Ca să scap de tot felul de corvezi din gospodărie, mă refugiam cu cartea, roman sau volum de poezii, împrumutată de la *Biblioteca oraşului,* condusă pe atunci de un oltean simpatic şi nu lipsit de un anume tip de inteligenţă, care friza totuşi şmecheria, pe nume Marcel Ciorcan, în podul surei de acasă şi mă băgăm sub fân până la gât, nemairăsptinzând la nici o chemare a părinţilor. Era un mod plăcut de a lectura, şi ţin minte cât de mult m-a impresionat, stând în poziţia amintită şi citind, formidabilele idei enunţate, apodictic, în cartea lui Emil Cioran, *Schimbarea la faţă a României,* pe care nu ştiu cum şi de unde am pus mâna. Am citit, tot atunci şi acolo, *Aforismele lui Schopenhauer,* traduse în româneşte şi publicate în 1921, dar şi câteva volume de istorie a românilor de Nicolae lorga şi cartea *Germania hitleristă,* scrisă de Petre Pandrea, *la cald,* adică în timpul vieţii personajelor implicate în istoria ţării amintite. Lecturile mele nu erau şi nu puteau fi sistematice, căci în casa noastră nu existase nici o carte, în afară de cele procurate de mine, şi probabil, de o *Biblie.* Aşa cum au fost, m-au făcut să mă dezvolt, din punct de vedere cultural şi psihic, în mod corect, câştigându-mi deprinderea de a analiza, pe îndelete, *informaţiile* şi a medita, după puterile mele şi în spirit cartezian, asupra lor. Rezervele de prietenie le împărţeam, frăţeşte şi reciproc cu Sabin Burcă, Viorel Horj şi Ioan Dărăbăneanu, în spiritul unui respect colegial, care mergea până la abnegaţia cea mai deplină. Şi m-am gândit de multe ori că, în ambianţe de acest gen, între tinerii intelectuali s-au coagulat curente de înaltă trăire spirituală, căci atunci *terenul* era aşa-zicând fertil, receptivitatea maximă. Devotamentul unor prieteni nu-l puteam pune la îndoială, cel mai apropiat de mine fiind, în primele clase de liceu, Sabin Burcă. El ştia că ascult „Vocea Americii", ba chiar într-o zi, prin 1957, după ce am auzit ştirea că a murit

Constantin Brâncuşi şi o scurtă vorbire înregistrată la postul respectiv a acestuia, i-am spus şi lui, întrebându-ne amândoi cine o fi fiind individul, pentru că în ţară nu se vorbea despre el. îmi plăcea sonoritatea numelui şi vreo două trei săptămâni l-am gratulat pe prietenul meu, pe lângă porecla de *Bulea,* ştiută de toată lumea, şi cu apelativul „Ce faci mă, Brâncuşi?". Cu el discutam de multe ori despre un amic comun, Traian Bodea (Piu), care-i era şi rudenie, arestat în toamna lui 1956, îndată după revoluţia din Ungaria. Era cu un mai în vârstă decât noi, şi din auzite ştiam că a pus pe pereţii cinematografului, într-una din zile, un afiş cu caricaturi antisovietice. Reclamat zice-se de către un coleg de clasă, evreu, a fost arestat, deşi nu împlinise 15 ani, şi condamnat la trei ani şi jumătate de închisoare. Pe Piu îl cunoscusem încă din clasele mici, căci locuia nu departe de părinţii mei, la un fel de mătuşă, pe nume Elisabeta Tul van, într-o casă aproape de gară. Ne întâlneam la păşunat vitele, căci el grijea de vaca mătuşii sale. Era un copil generos şi vesel, nu prea înalt, dar bine făcut, îndrăzneţ şi imaginativ, frizând, uneori, teribilismul. In pauze, pe când eram prin clasele a IlI-a şi a IV-a, se apropia, uneori de mine şi spunea: „Blăguţa, uită-te încoace!" Când mă uitam, observam cum îşi introduce un ac în obraz, din interiorul gurii spre exterior, sau invers, fără a schiţa vreun gest de durere. După ce-a mai crescut, îl vedeam adesea în piaţă, dându-se, dezinvolt, cu un fel de scrânciob în formă de barcă, la început mai încet, apoi, tot mai tare, peste cap, prin rotire în jurul axului de prindere a *utilajului,* în acele momente semăna cu un gimnast, făcând „gigantica", adică rotirea în braţe în jurul barei fixe. S-a întors de la puşcărie la sfârşitul lui aprilie sau începutul lui mai 1960 şi, spre surprinderea mea, care n-ar fi trebuit să existe, ţinând cont de toate prin câte trecuse, am observat, de cum l-am întâlnit, că pe timpul detenţiei, n-a mai crescut defel. Prin stăruinţă mare a reuşit să termine liceul şi, în cele din urmă şi facultatea de filologie, funcţionând ca profesor la Tărcaia, lângă Beiuş, până la pensionare, îl întâlnesc şi astăzi, uneori, la o cafea pe terasa din centrul urbei de pe malul Grisului Negru, şi mă surprinde prin locvacitatea sa şi disponibilitatea de optimism pe care o degajă, deşi, vorba ardeleanului, a fost şi este, *încercat* de diferite *morburi* sau boli. împreună cu Sabin aveam faţă de amicul nostru un sentiment de duioşie prietenească, fără însă a încerca să-l tragem de limbă, spre a ne povesti prin ce trecuse. De altfel, în ce mă priveşte, eu însumi am purtat întotdeauna în adâncul sufletului meu o spaimă funciară de a-mi desecretiza până la capăt toate

gândurile faţă de cei din jurul meu, datorită, cred, atmosferei de represiune politică la care, vrând-nevrând, a trebuit să fiu martor din fragedă copilărie. Aceasta în ciuda faptului că eram foarte comunicativ şi dotat, cred, cu o imaginaţie bogată. De complexele inerente adolescenţei am scăpat treptat, căci am crescut repede, reuşind în cele din u rmă să privesc lumea de la o înălţime mulţumitoare, având aproximativ 179-180 cm, din care astăzi am pierdut, probabil, vreo trei sau patru cm. Am ţinut, aşadar, în secret faţă de toţi cei apropiaţi faptul că scriam poezii, cu toate că majoritatea versificatorilor dintre noi îşi recitau creaţiile ori de câte ori simţeau nevoia. I-am făcut, mai la începutul anului şcolar 1958/1959, o compunere unei colege, faţă de care, nu eram chiar indiferent, şi profesorul Armanca, cel pe care îl preţuiam, cum am spus, foarte mult, crezând că e făcută de ea, a lăudat-o excesiv, dându-mi astfel o satisfacţie de orgoliu, şi mai ales o mare încredere în mine, atât de utilă la acei ani. Orele de muzică le ţineam cu Mihai Bruchental, fost preot greco-catolic răspopit, un om cu un comportament care friza nebunia, căci, deranjat de orice, obişnuia să se adreseze băieţilor cu „mă, da analfabet mai eşti tu mă băiete, lasă-te dracului de şcoală, că nu-i de tine, du-te şi paşte vacile!", iar fetelor cu „fie-mi iertată expresia, da ştii ce sunteţi voi, fetelor, nişte curve! Duceţi-vă la stadion să vă umfle militarii poala"! Ceva talent de compozitor sau culegător de folclor o fi avut el, probabil, dar, în ce mă priveşte, n-am putut să-i acord nici atunci, nici mai târziu, când am ajuns să-i fiu coleg, nici o consideraţie, deşi toată lumea îl trata cu îngăduinţă. Pe când eram profesor la Beiuş îl vedeam adesea, în pauza mare, când se aşeza la masă, că scotea două bucăţi de pâine neagră din geanta soioasă, le ungea cu untură şi punea pe ele ardei ori ceapă, înfulecând cu poftă. Câteodată, dacă observa sau suspecta că cineva a umblat prin sertarul dulapului său, întreba, cu ton larg, „care-mi tot f... dulapul acesta?", neţinând cont de faptul că în preajmă erau femei sau elevi, veniţi după cretă sau alte rechizite. La sfârşitul anului şcolar 1958-1959 am adunat bani şi-am luat buchete de flori pentru toţi dascălii, inclusiv pentru el. Când colega noastră Doina Aron s-a dus să-i ofere buchetul, Bruchental a spus: „Ce-i cu zarzavaturile astea?. Astea-s apucături de curcă beată. Mergi la loc, dracului!" Las cititorului ocazia ca, din aceste cuvinte, să-şi facă o impresie despre Mihai Bruchental. Organiza, însă, coruri reuşite din elevi sau adulţi de prin oraş, şi organele de partid îl *priveau bine.* Gurile rele spun astăzi că a fost

informator al *Securităţii,* /ucrul acesta, acela de a nu admite că un elev poate fi afon, cunoscută fiind insistenţa lui repetată de-ai obliga pe toţi să cânte solfegii diferite, taxându-i pe cei care n-o puteau face, ca *măgari, dobitoci şi derbedei,* dacă erau băieţi, şi *prinţese de coada vacii, scroafe şi vaci,* dacă erau fete. Din acest motiv, la aniversarea centenarului naşterii sale, pare-mi-se în ianuarie 2008, invitat fiind la Beiuş să-l evoc, am refuzat categoric, căci în mintea şi sufletul meu, nu păstrez despre el nici o amintire plăcută. Au făcut-o, însă, alţii, fără ajutorul meu. Compromisurile şi falsificările mari şi mici, nu sunt rare astăzi pe scena politicii şi vieţii culturale româneşti. Şi mă gândesc aici la faptul că oficialităţile din Beiuş, insensibile la dezvăluirile din presă, au acordat, în mod blasfemiator, aş zice, titlul de cetăţean de onoare post-mortem lui Aurel Saivan, cel care, în anii 1948-1950, aşa cum am arătat, a distrus biblioteca *Liceului Samuil Vulcan,* nenorocind, în plus, pe mulţi dintre elevii liceului, pe care i-a denunţat regimului, ca fiind *complotişti-contrarevoluţionari,* făcând să fie azvârliţi în puşcărie, dar şi pe unii dintre colegii săi profesori. Atunci, în acei ani, în ciuda relelor ce cuprinseseră tot palierul social, viaţa trebuia trăită aşa cum era, noi, elevii orientându-ne, în lipsa altor divertismente, tot mai mult către sport. Profesorul Matei Francisc ne-a dus, la începutul lui martie 1959, într-o mică excursie la Stâna de Vale, ca să schiem. Eram adunaţi la un loc elevi din vreo câteva clase şi ne-au transportat două camioane până dincolo de Budureasa, chiar în locul unde începeau serpentinele. De acolo camioanele n-au mai putut înainta, pentru că era zăpadă şi a trebuit să mergem pe jos, cu schiurile, mâncarea şi hainele în spate. în grupul nostru erau câţiva sportivi foarte buni, la diferite probe: ca Dorel Ilie Puia, Viorel Băruţa, Dorin Nicoraş şi alţii, dar şi câţiva schiori, dintre care cei mai buni erau Dan Pruteanu, şi recent decedatu\ Radu Munteanu. La întoarcere, după o noapte de pomină, petrecută în zgomote şi veselie, la o cabană de tip norvegian, cu priciuri şi încălzire cu aer cald, astăzi dispărută, numită pe atunci *Cabana nr.2,* am venit către Budureasa tot pe jos. Posed, de atunci şi de acolo, o fotografie şi, privind-o cu nostalgie, nu-mi pot da seama precis câti dintre cei din ea au plecat astăzi pe drumul fără de întoarcere.

în primăvara aceluiaşi an am continuat a sări cu prăjina, aşa încât înainte de vacanţa de vară, deci pe la sfârşitul lui mai 1959, am ajuns să particip la campionatele sportive şcolare pe regiunea Oradea, la care am luat locul II pe judeţ. Nu eram făcut, totuşi, pentru performanţe prea mari, intrând cred în categoria celor despre care vechii condeieri ardeleni spuneau că „se exercită binişor în varii domenii", cum ar fi şi cel al sportului. Dragostea pentru mişcare şi mai ales pentru gimnastică mi-am păstrat-o mereu, şi trebuie să spun că ani de zile am obişnuit să fac, regulat, acasă, exerciţii fizice de *întreţinere.* Această practică o continui

şi astăzi, la cei 67 de ani şi mai bine, câţi am, nu zilnic, însă, ca mai demult, ci din două în două zile, constând într-un complex de exerciţii, fără o aparatură specială, pentru diferite părţi ale corpului, la care adaug mersul pe jos, pe o distanţă de 3-5 km, zilnic. Poate tocmai de aceea nu merg niciodată la doctor, ci numai la *dentist* şi nu iau nici un medicament, în afară de cele naturiste, din plante medicinale, precum şi anumite vitamine sau suplimente nutritive. Fiica mea Corina, căsătorită Cinezan, medic primar cardiolog la Oradea şi doctor în ştiinţe medicale, m-a invitat de câteva ori să trec pe la ea, la cabinetul Pelican, să mă consulte. Am refuzat-o, însă, în mai multe rânduri, socotind că e mai bine aşa, întrucât, dacă aş fi descoperit că sunt bolnav, aş fi intrat la idei, cum se zice, şi de aici la fandasie, după care, vorba lui Caragiale, „omul din fandasie cade în hipohondrie.... Pe urmă, fireşte şi nimica mişcă". După ce ne-am înapoiat la Oradea am plecat în excursie, prin ţară, cu trenul, aşa cum am arătat, iar la întoarcere a dat peste noi, elevii claselor a X-a, un fel de pacoste, cea a muncii forţate, socotită în uzajul comuniştilor, voluntară. E drept că în acest domeniu aveam o oarecare experienţă, deoarece că în lunile septembrie şi noiembrie 1958, orele de curs ne fuseseră suspendate, pentru a fi duşi zile de-a rândul la cules de porumb, în hotarul dinspre Mizieş al Beiuşului, iar în decembrie, la descărcatul şi sortatul ştiuleţilor, aduşi la enormele magazii ce fuseseră construite lângă gară. De astă dată, însă, adică în iunie-iulie 1959, am fost obligaţi să ne adunăm la sediul *Şcolii generale* de pe *Calea Bihorului,* pe atunci *Bulevardul Malinovski,* de unde ne-am dus la săpat de porumb, în hotarul dintre Beiuş şi Pocola, la locul numit *Ciungi,* denumit astfel pentru că acolo erau executaţi, în vechime, cei condamnaţi la moarte, în oraşul Beiuş. Dormeam în sala de sport de la şcoala amintită şi luam masa tot acolo, iar profesorii Adrian Harabagiu, de ştiinţe naturale, şi Dumitru Tudor, de sport, conducătorii taberei, ne duceau în fiecare dimineaţă la lucru şi ne arătau câte şire de porumb eram obligaţi să prăşim în acea zi. Munceam, aşadar, la normă şi trebuie să spun că, având experienţă de pe când lucram la muncile agricole în Talpe, cu vărul meu Nişu, în gospodăria lor, m-am dovedit cel mai priceput prăsitor din tabără. Am mers la lucru, însă, doar vreo câteva zile, pentru că într-o sâmbătă seara tata mi-a spus că s-a săturat să mă vadă că lucrez fără bani, adică pe degeaba. De aceea, a vorbit cu numai ştiu care dintre doctorii de la spitalul unde era angajat, şi mi-a procurat o scutire medicală de efort fizic, pe caz de boală. N-am rămas, însă, acasă, ci m-am angajat îndată la *Fruct-export,* unde făceam de toate, de la săpat de gropi, pentru construcţii, până la cărat de lăzi, saci, butoaie sau alte greutăţi, desigur totul contra plată, căci în casa noastră intra numai un salariu, cel al tatei. Ţineam secret faţă de alţi colegi,

care se aflau tot în tabără, faptul că mă angajasem la *Fruct-export,* ca nu cumva să afle direcţiunea şcolii şi să fiu sancţionat. Ceea ce am câştigat acolo mi-a folosit, ca de obicei, să-mi cumpăr haine, dar şi unele cărţi, plătite în rate, la librarul Alexandru Hardalău, de care eram foarte încântat că-mi zicea *să trăiţi* sau *vă salut,* când mă întâlnea. Munca îmi dădea şi o oarecare siguranţă, sau stăpânire de sine, făcându-mă să mă simt uneori chiar mai bărbat decât eram, şi să preţuiesc valoarea, în general, inclusiv pe cea pecuniară, în acea vară eram încântat că mă împrietenisem cu un vecin, Gheorghe Pantea, de profesie şofer, în vârstă cam de 25-26 de ani, un om de un mare bun simţ, calm şi zâmbitor. Cu el ieşeam duminica la plimbare prin oraş, la grădina de vară, ca doi bărbaţi, deşi era mai în vârstă ca mine cu aproape 10 ani, fiind în plus şi căsătorit, şi tată de copii. A murit, sărmanul, de cancer la stomac, la vârsta de numai 44-45 de ani, în 1977 sau 78. Pasiunea mea pentru *umanioare* şi în special pentru istorie, era acum tot mai mare, mai ales că ajunsesem să citesc, pe sărite, desigur, monumentala *Istorie a românilor din Dacia Traiană* a lui A.D. Xenopol, precum şi *Istoria românilor* de Constantin Giurescu, la care se adăugau cărţile despre Beiuş şi judeţul Bihor, scrise de Constantin Pavel, Petru E. Papp şi Aurel Tripon, apărute la Beiuş sau Oradea, în perioada interbelică. De aceea, când tata mi-a propus să mă pregătesc pentru a urma medicina, l-am refuzat categoric, făcându-l de câteva ori, la început să se enerveze, apoi chiar să se roage de mine, în acest scop, cu multă stăruinţă. Totul a fost, însă, în zadar, căci de ceea ce mi-a fost dat, zic eu, din perspectiva de astăzi, desigur, n-am reuşit să scap, adică de studiul istoriei.

Intr-o atmosferă de optimism, legat, poate, de uşurinţa de a privi lucrurile atunci când omul este foarte tânăr şi sănătos, în septembrie 1959 am început clasa a Xl-a, ultima a liceului în acele vremuri. Mă întorsesem cu câteva zile înainte de începerea şcolii din Banat, de la Grabaţi, unde l-am vizitat pe unchiul Ioan împreună cu bunicul dinspre tată, pe care, cum am *arătat,* îl chema ca pe mine. Pe drum, adică pe tren, mă chestionase şi el asupra facultăţii la care voiam să dau admitere, încercând să mă convingă, la fel ca tata, că cel mai bine ar fi să mă fac doctor. Bunicul îmi inspira, aşa cum am aspus, un respect mai mare decât oricine, şi ca atare n-am îndrăznit să-i spun că vreau să studiez istoria, decât „cu jumătate de gură". A înţeles despre ce e vorba, şi mi-a zis: „Bine, mă băiete, du-te atunci la istorie, numai ai grijă că acolo o să auzi şi multe minciuni. Că anticriştii ăştia sunt gata să spună că Decebal a fost prieten cu Stalin". El îmi povestise, de mai multe ori, cum a mers la l Decembrie 1918, împreună cu
Emilian Popa, zis Leamu, cantorul şi dascălul satului, pe jos la Alba lulia şi cum, în anii 1917-1918 venise prin Sălişte, pe când era copil, viitorul episcop

Ioan Suciu. Bunicul funcţionase ca pădurar la *Domeniul Episcopiei greco-catolice din Beiuş,* apreciat acolo de toată lumea, iar familia Suciu se refugiase, după 1916, cu toată curtea episcopească de la Blaj, la Beiuş. Lui Ioan Suciu, un băieţel pirpiriu, îi plăcea să vină, însoţindu-l pe bunicul, în Sălişte, la cireşe, căci acolo cei mai răspândiţi pomi fructiferi erau cireşii. Obişnuia să stea şi să mănânce *balmoş* şi *mâncăreauă,* mâncăruri din lapte, ouă şi făină de mălai, la o anumită masă, cioplită din bardă, la care, copil fiind, am stat şi am mâncat şi eu de multe ori. Bunicul mă certa dacă gingăşeam la mâncare, adică dacă făceam mofturi, spunând încetişor: „mancă, mă băiete, că la masa aceea a mâncat şi vlădicu". Când l-am rugat să-mi spună cine-i şi unde-i vlădicul, mi-a zis că e stăpân peste toţi popii din ţară şi, cu glas scăzut, că e la închisoare. Mai târziu am tras concluzia despre cine era vorba. Bunicul a murit, cum am arătat, în aprilie 1960, chiar în ajunul Paştelui, la vârsta de 70 de ani, cu speranţa că vor veni americanii. Suferisem, în anul 1959, o metamorfoză generală, în atitudinea faţă de studiu, căci ştiam ce urma să fac, conştient în primul rând de greutatea examenului de bacalaureat, şi apoi de necesitatea unei mari seriozităţi pentru a putea urma o facultate, începerea şcolii m-a prins, aşadar, aş zice cu *garda sus.* Pentru mine, la materiile de bacalaureat şi erau şapte, nu a mai existat, în acel an de liceu, lecţie de zi, căci am încercat să mă pregătesc spre a şti răspunde bine, la orice oră, din tot ceea ce se cerea la examen. De altfel şi profesorii ne-au anunţat că vom fi examinaţi întotdeauna din toate lecţiile predate, tocmai pentru a ne face să ne pregătim cât mai temeinic. Disciplinele economie politică şi socialism ştiinţific, aşa proastă cum era programa de predare, impregnată cu marxism, uneori de două parale, au contribuit la dezvoltarea gândirii mele abstracte, familiarizându-mă, cu anumiţi termeni şi idei filosofice, mai ales că la aceste materii am avut nişte dascăli mai tineri şi mai bine pregătiţi. Pe unul, Ioan Ban, venit s-o suplinească pe soţia sa Irina, l-am botezat Hegel, şi-mi amintesc că la o oră de *socialism,* ne-a vorbit despre Kant şi despre *lucrul în sine.* După primul trimestru, în locul amintitei noastre profesoare de istorie Aurelia Mureşan, a venit alta, pe nume Măria Cojocaru, o proaspătă absolventă de facultate, fără prea multă autoritate. Eu învăţam, însă, la această disciplină, nu pentru notă, ci pentru bacalaureat şi admitere. La orele profesoarei Cojocaru găseam cu toţii câteodată un prilej de distracţie continuă, căci la orice gest de şotie de-a noastră, tânără fiind, nu avea altceva mai bun de făcut decât să izbucnească în râs. Nu era prea frumoasă, căci avea faţa prea lată şi un nas acvilin, o dantură solidă şi parcă tocită, cu dinţi asemenea boabelor de porumb rasat. Părea a fi de etnie turcă şi se exprima cu propoziţii scurte şi uneori imprecise, având în glas o nesiguranţă deranjantă, în timp ce preda, ne făcea să râdem mai ales colegul Ştefan

Trâmbaciu, astăzi profesor universitar la Piteşti, şi director de muzeu la Câmpulung Muscel. Acesta avea o figură pătrăţoasă, era bine clădit, deşi nu prea înalt, cu mari talente la fotbal şi handbal, prietenos şi colocvial. Fuma foarte mult şi bineînţeles în pauze, la WC. într-o zi, asistându-l acolo cum fumează, ne-a surprins Lică Pop, şi cel mai rău am păţit-o eu, căci Trâmbaciu, auzindu-l că vine, s-a închis brusc în ghereta WC-ului, iar eu, rămas afară, înconjurat de norişorii de fum, am încasat câteva palme, şi bineînţeles reproşurile corespunzătoare pentru „deprinderea drăcească a fumatului". Din sentiment de solidaritate, şi desigur din „bărbăţie", am evitat să spun că eu nu fumez, pentru a nu-l da de gol pe prietenul meu. La orele de istorie Ştefan Trâmbaciu îşi vâra în nas, prin aspiraţie, un lănţig subţire de metal, după care-şi bălăngănea capul, la stânga şi la dreapta, făcându-ne să râdem pe toţi. In loc de bănci stăteam la mese şi când domnişoara Cojocaru, predând, se rezema cu coapsele de masa noastră, ridicam genunchii până atingeam *dedesubtul* acesteia, după care, numărând, în şoaptă *„unul, doi,"* o smuceam într-o parte, aşa de brusc încât profesoara era cât pe aci să cadă. La scene de acest fel ea nu reacţiona altfel decât izbucnind în râs, în timp ce eu, Ioan Dărăbăneanu şi Ştefan Trâmbaciu, autorii gestului, arboram o mină foarte serioasă. Nu aveam manuale de istorie, căci un anumit bun simţ îi făcuseră pe oficiali să renunţe la cel scris, cu atâta perversiune, de către Mihail Roller, falsificatorul istoriei poporului român. Exista, totuşi, un „proiect de manual", tipărit, foarte sumar, după care se putea învăţa câte ceva, dacă-ţi completai cunoştinţele cu alte lecturi, aşa cum deja mă obişnuisem să fac încă din anii anteriori. Unele dintre cărţile ce ni se cereau la orele de limba română le procurasem deja de la librărie, între acestea fiind cele de Nicolae Filimon, Alexandru Odobescu, George Coşbuc, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu sau Tudor Arghezi, atunci tocmai „reabilitat", cum se spunea în „limbajul de partid", altele împrumutându-le de la biblioteca şcolii, de la cea orăşenească, sau de la cea a spitalului din oraş, unde tatăl meu continua să lucreze. In clasa a Xl-a m-am remarcat, nu doar la istorie, dar şi la chimie şi ştiinţe naturale sau biologie - „bazele darwinismului" - cum i se spunea pe atunci, în aşa fel încât am primit, pentru acestea din urmă, un premiu special de la amintitul profesor Adrian Harabagiu. Aş fi avut, cu alte cuvinte, capacitatea de a reuşi la facultatea de medicină, cum mă îndemna, cu insistenţă, tatăl meu, dar îmi lipsea vocaţia, căci aţa mă trăgea către neprofitabila carieră de dascăl de istorie. Şi astăzi

nu-mi pare rău c-am urmat-o, având, totuşi, regretul că am pierdut o mulţime de ani, sub regimul comunist, când am publicat foarte puţin, datorită, desigur, interdicţiilor de tot felul, şi poate şi unei comodităţi sau lipsă de îndrăzneală, de insistenţă, posedată şi valorificată mult mai bine de alţi colegi de breaslă. Continuam să fac sport, de astă dată remarcându-mă întrucâtva la baschet, în echipă cu colegul Cornel Căpuşan, în aşa fel încât, prin ianuarie 1960 am participat la un campionat judeţean, ţinut într-o sală veche de sport de la Oradea, situată pe o străduţă ce da în cea de pe malul stâng al Grisului Repede, numită Călăraşi, cam pe lângă pasarela de lângă fostul
Centru de calcul. Oradea mi-a părut, atunci, un oraş aristocratic, cu tineri frumoşi, în special fete, remarcabile fiind în special evreicele, cu fizionomii sefarde, brunete, cu tenul curat, suple şi vioaie, dar şi vesele şi *generoase.* Nu aveam nici o prietenă, ci doar prieteni, şi împreună cu aceştia, în special cu Viorel Horj şi cu Cornel Dana, uneori fugeam de la ore şi ne retrăgeam în cimitir, patetizând pe aleile dintre morminte, despre destinele noastre şi ale lumii în care trăiam, îmbătaţi de mirosul puternic al garoafelor de grădină, sau de cel al florilor de liliac, aflate din belşug în acel loc, locuit de cei ce nu *cuvântă,* cum spunea un poet local. Alţii dintre noi, mai nonconformişti, poposeau la câte o cârciumă, celebră fiind cea a lui Mihalcea, de lângă *Biserica din Deal,* numită aşa după proprietarul ei de odinioară, deşi acum devenise un bufet ordinar, cu podele negre, mirosind a motorină, plin de muşte şi miros sordid, îl vizitau câţiva colegi de la ţară, în frunte cu hâtrul coleg de clasă Ioan Torumba, autorul unei întâmplări comice, de natură oarecum histrionică, într-o după masă de sâmbătă, întors probabil de la un *popas bahic* petrecut în locul amintit, Torumba s-a dus, împreună cu colegul său Dumitru Ungur, la infirmeria internatului, unde se aflau internaţi vreo 10-20 de elevi din clasele a V-a, a Vl-a şi a Vll-a, a sustras, din biroul cu ustensile medicale, un stetoscop şi două halate albe, unul pentru el şi altul pentru Ungur. S-au îmbrăcat, aşadar, în acestea, Torumba făcând pe medicul, iar Ungur pe asistentul, şi i-au chemat în cabinet, pentru consultaţie, pe toţi copiii, cărora le-a deschis gura cu o limbă de metal, pentru încălţatul pantofilor, i-a ascultat cu stetoscopul şi le-a vârât, la unii, pastă de dinţi în nas. Fapta celor doi ar fi rămas, poate nepedepsită, căci Torumba îşi pusese pe nas, în timpul consultului, o pereche de ochelari fumurii cu rame groase, iar Ungur îşi trăsese o şapcă largă pe cap, până peste urechi, dacă n-ar fi făcut greşeala de a-i trimite pe

câţiva, cu materii fecale, adunate în cutii de chibrituri, la *Sanepid,* pentru analize. Şi, ca o culme a ironiei, toţi cei trimişi au fost descoperiţi că au viermişori intestinali, urmând a li se prescrie medicamente. Torumba le făcuse, însă, acestora şi bilete de trimitere la analiză, cu o ştampilă confecţionată dintr-o radieră măiestrit tăiată, având pe ea legenda „Dr. Ioan Torumba, medic pediatru". De aici i s-a tras, desigur, „pieirea", căci cei de la *Sanepid* au telefonat la şcoală, întrebând cine şi de unde este dr. Ioan Torumba. în sfârşit, farsa a fost demontată pe îndelete, şi furios pe împricinat, directorul Lică Pop *a purces,* tacticos, căci, înalt fiind, păşea rar şi apăsat ca un bărzoi, către clasa noastră, a Xl-a umanistică, în drumul său, coborând pe scări, în timp ce Lică urca, a apărut colegul Teodor Driha, un băiat cuminte şi conştiincios, cum am spus, care din nefericire pentru el, semăna foarte mult cu Torumba. Driha a scos mâinile din buzunar şi l-a salutat pe director, cu voce scăzută, plin de respect, în acel moment, tot cu voce potolită, Lică i-a spus: „Dragul meu, m-am săturat! la-ţi bagajul şi du-te acasă, căci eşti exmatriculat". La aceasta cel amintit a încercat, bâlbâindu-se, să întrebe: „Da' tovarăşe profesor eu...", însă Lică l-a întrerupt: „No, ştii ce, gura că-ţi dau şi două picioare în fund. Către casă, că m-am săturat", după care a făcut cale întoarsă către direcţiune. Driha, rămas perplex, cu ochii plini de lacrimi, n-a mai zis nimic: şi-a luat cărţile şi s-a retras la internat în dormitor. Vreo două zile n-a mai dat prin clasă, dar nici acasă nu s-a dus, poate de frica părinţilor. Lică îl confundase, pe Driha cu Torumba, procedând la eliminarea lui ad-hoc. în sfârşit, după vreo două trei zile, profesorul de chimie Cornel Pop ne-a întrebat unde este Driha, şi toţi am răspuns în cor, că a fost eliminat de tovarăşul director, întors în cancelarie, Pop l-a întrebat pe Lică de ce l-a eliminat pe cel de mai sus, iar acesta a răspuns firesc, „da nu pe Driha l-am eliminat, ci pe Torumba". în sfârşit confuzia directorului a ieşit la iveală, după care acesta a venit în clasa noastră şi i-a spus celui pe care cu adevărat voia să-l elimine: „Tovarăşe Torumba, dumneata m-ai dus în eroare" etc. etc. în final, potolit oarecum, a renunţat, să-l mai elimine pe Torumba. Acesta s-a ales, din întâmplarea amintită, cu porecla de „doctorul...", fiind apelat aşa de toţi
colegii, şi câteodată, pe coridoare, şi de elevii pe care-i păcălise şi cărora le răspundea, pe înfundate, cu ameninţări scrâşnite printre dinţi, şi gesturi repezi făcute cu pumnii. Şi eu am fost în ultima clasă de liceu autorul a multor prostii, două dintre ele repercutându-se asupra a doi

dintre colegi, de care mai târziu m-am apropiat mult, făcându-mi-i chiar prieteni. Pe primul dintre ei, Horia Paul (Horică), ulterior devenit medic stomatolog la Oradea, l-am lovit într-o zi cu pumnul în faţă, din cauză că, la rândul său voia să-l bată pe amicul meu Ioan Dărăbăneanu. A fost un gest necugetat din partea mea, mai ales că, la *despărţire,* adică după absolvire, n-am avut ocazia să ne împăcăm, eu fiind obligat, aşa cum s-ar fi cuvenit, să-i cer scuze. Ne-am revăzut, peste ani, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, ba chiar amicul Horică, cum îi spuneam, a avut gentileţea să-mi repare, în mai multe rânduri, dantura, şi mie şi tatălui meu. Tinereţe, proastă dar frumoasă, zvăpăiată şi uneori necugetată, tu ai fost desigur, atunci, ca şi altădată, vinovată pentru faptele mele! Cu cel de al doilea, s-a întâmplat şi mai rău, şi o oarecare vină a avut şi el. Intr-una din zile, în pauza mare, colegul Căpuşan mi-a cerut să-i dau ceva de mâncare, şi bineînţeles m-am executat: din ujina mea, adică, am luat o felie mare de pâine neagră cu unt şi i-am întins-o. El a împăturat-o în două, a luat-o în mână şi a rămas aşa, cu ochii parcă pironiţi în gol. între timp, alt coleg, Viorel Babau, înalt, subţire, palid, copilăros, cu figură de şoricel simpatic, se urcase la catedră şi stând pe scaunul profesorului, se strâmba în fel şi chip, pentru a le face pe fetele din primele bănci să râdă. In acel moment, Căpuşan a zvârlit cu putere pâinea spre el, plesnindu-l în partea stângă a frunţii, după care a luat din nou figura iniţială, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Babau şi-a rotit privirea în jur, şi pentru că eu, aflat aproape de Căpuşan, am izbucnit într-un râs necontrolat, a zbierat, întorcându-se către mine: „Ai băgate-aş în p.... maţii!" M-am îndreptat rapid spre el, şi i-am spus, oarecum zâmbind, „Mă, Viorele, de ce mă înjuri, că nu eu te-am lovit!" Mânios, mi-a replicat: „Atunci, te mai bag o dată"! în acel
moment mi *s-a* urcat sângele în cap şi l-am plesnit fulgerător cu pumnul stâng, căci eram stângaci, în falcă, făcându-l să cadă ca secerat. Speriat, apoi, împreună cu două colege, care mă ruşinau pentru gest, m-am apucat să-i fricţionez faţa şi fruntea, ca să-şi revină. N-a făcut, sărmanul, caz de întâmplare şi, nu m-a spus dirigintelui, cum aş fi meritat. Mi-am cerut, a doua zi scuze, dar el a rămas oarecum rezervat. L-am întâlnit peste ani buni, pe când era medic militar la *Securitatea* din Satu Mare, într-un tren accelerat şi, ca şi cum tot timpul relaţiile noastre ar fi fost cordiale, m-a îmbrăţişat cu efuziune şi m-a prezentat soţiei sale, spunându-i râzând: „E un coleg al meu de liceu, care mi-a dat odată un pumn de am leşinat." Mi-am cerut, din nou, scuze şi totul a intrat în normal, conversând, apoi, când despre una când despre altele. La un moment dat m-a invitat să ies în

coridor şi acolo a scos brusc de la brâu un pistol, şi l-a îndreptat spre mine, spunând: „am pistol." Se mândrea cu el ca un copil prostuţ, deşi nu cred că era în stare să-l folosească. L-am mai întâlnit, apoi, prin anii '80, cu ocazia unei deplasări la Satu Mare, la *Arhivele Statului,* unde studiam pentru teza de doctorat. Un locotenent, frate cu şotia lui Ioan Igna, director al *Bibliotecii* din Baia Mare, care mă cunoştea, aflat la poartă, nu voia să mă lase să intru, pe motiv că n-am recomandare de la instituţia la care lucrez. Din întâmplare Viorel Babau tocmai intra în instituţie şi, văzându-mă, a venit la mine, m-a îmbrăţişat, apoi, l-a apostrofat pe locotenent, introducându-mă la *Arhive.* După ce-am terminat de studiat, am ieşit cu el în oraş, la cafea, şi cu acea ocazie mi-a povestit că-i foarte nenorocit cu meseria sa de medic la *Securitate,* pentru că trebuie să emită certificate de nebuni unor indivizi sănătoşi. M-am înfiorat serios când l-am auzit şi n-am mai fost în stare să spun nimic. Peste nici un an, a fost găsit mort în casă, în timp ce şotia cu copiii erau la mare. Unii spun că *organul* i-ar fi făcut seama, pentru că ce mi-a relatat atunci mie ar fi spus şi în alte locuri şi acest gest nu putea fi tolerat.

în sfârşit, se apropia bacalaureatul, rebotezat de către comunişti, după modele alohtone, *examen de maturitate.* Trebuia

dat, cum am spus, din şapte materii, dintre care două şi în ser respectiv română şi latină, pentru clasele umanistice şi român matematică, pentru cele reale, în această situaţie neglijam cu ti materiile din care nu trebuia să dăm examen, între aces numărându-se şi geografia, pe care continuam s-o facem domnişoara lulia Vesa. De la întâmplarea cu *pariul,* în ce j priveşte nu mai aveam pace bună cu ea. Luasem pe primi trimestre medie bună, iar pe ultimul mă lăsasem complet tânjeală, cum se zice şi, ceea ce era mai rău, nu aveam nici caiet desen, cu hărţile pretinse de profesoară. Apostrofat de ea în n multe daţi, am spus că nu mă mai interesează geografia, ceea i fireşte, a făcut-o să-şi iasă complet din pepeni. Ca urmare, declarat că la materia ei, mă va lăsa corigent pe baza ur propuneri în consiliul profesoral. M-a şi dus, cu această ocazie, director şi i-a explicat că n-am desenat nici o hartă, iar repli acestuia, aprobată prin gesturi şi de către mine, a fost „laşi corigent pe trimestrul acesta!" Ea a supralicitat, spunând că ' propune să rămân corigent pe toamnă, ca să nu mă pot prezeri la bacalaureat, dar directorul *a* răspuns că nu se poate, deoare media anuală se face prin adunarea celor de pe toate trimestre şi împărţirea ei la trei. Urma de aici, aşadar, concluzia că r puteam fi lăsat corigent pe toamnă la geografie, ceea ce] profesoara lulia Vesa a făcut-o pur şi simplu să se înece de furie să nu mai poată

vorbi, scoţând doar un fel de sunet, care putea aşezat între gâfâială şi şuierat. Peste câţiva ani, i-am devenit coh de muncă, şi nu pregeta să mă laude peste tot că am fost un el« foarte bun la învăţătură şi ... cuminte. De fapt, dacă stau bine mă gândesc, în ultimele două clase de liceu m-am maturiz, foarte mult, iar după o perioadă de lecturi variate, cred că capacitatea mea intelectuală a ajuns într-o fază de plenitudin perfectibilă şi receptibilă. Faptul că am început ceva mai repec şcoala, continua să mă dezavantajeze, căci la tineri un an sau de mai mult sau mai puţin, contează enorm şi de aceea esl păgubitor pentru copii să fie daţi la şcoală înainte de a împlii vârsta de 7 ani. în fine am absolvit liceul, cu serenade la profesori şi cântece tânguioase în clasă, între care „Şcoală, şcoală,/Tot ce-i frumos rămâne în tine..."/ Nu ştiu dacă şcoala, respectiv procesul de învăţământ, sau ceea ce învăţam în acele vremuri, era atât de *frumos* încât să regretăm terminarea cursurilor. Frumoasă era, desigur, tinereţea noastră de atunci şi, sub imperiul acesteia şi lumea înconjurătoare. Aveam să organizăm, în sala de sport a liceului, banchetul, cu dreptul de a invita la el câte un *partener* sau *parteneră,* sau chiar pe părinţi. Am fost anunţaţi ce meniu va fi şi mai ales ce băuturi, fapt care ne încânta, pe noi, băieţii, căci ne socoteam deja bărbaţi, cu propensiuni către tot ceea ce incumba acestei stări, inclusiv fumatul şi libaţia bahică. L-am serbat în noaptea de 15/16 iunie 1960, prodigios şi ostentativ, cu orchestra militară din localitate, în frunte cu violonistul Francisc (Feri) Lenghel, un ţigănuş frumuşel, foarte talentat, ce semăna izbitor la chip cu fotbalistul contemporan Banei Nicoliţă de la echipa „Steaua" Bucureşti. Ne-a cântat până la „îngreţoşare" „Marina, Marina" şi „O vacă a iubit un bou", cu adresă precisă către una dintre colege, după care părea *mort copt.* La banchet s-au îmbătat câţiva dintre colegi, ca de exemplu Nicolae Cată, şi m-am grizat şi eu temeinic, în ciuda celor păţite în urmă cu aproape doi ani rămânând „pe baricade" până către opt dimineaţa, după care m-am întors acasă cam pe două cărări. Vecinii ieşiseră să mături în faţa caselor, aşa cum obişnuiau să facă în fiecare duminică. I-am salutat cu mult aplomb, ceea ce făcea să se vadă şi mai bine că nu sunt tocmai cum trebuie şi cum se cuvenea să fie unul pe care-l ştiau de mic, mai ales că tocmai terminase liceul, înţelegerea era ca după masă, în aceeaşi zi, să ne reîntâlnim cu toţii, şi să facem, *in corpore,* o excursie de două zile la Stâna de Vale. Ne-am întâlnit şi ne-am urcat într-un camion cu prelată, după care, „cu surle şi tobe", voioşi şi cântând, am ajuns în staţiunea respectivă, cazându-ne în

amintita cabană construită în stil norvegian. Seara ne-am dus la hotelul *Excelsior,* şi în sala festivă am improvizat o *serată dansantă,* cu muzică proprie, - violonist fiind acelaşi Eduard
Chirodea, iar la acordeon Mihai (Uţu) Feldan. Acesta învăţa slab, dar juca fotbal binişor. In toamna lui 1959, împreună cu mai mulţi colegi de la echipa de fotbal a Beiuşului, între care şi Ştefan Trâmbaciu, s-a răsturnat cu maşina, un camion fără prelată, la Hidişelul de Sus, lângă Oradea. A murit arunci librarul Alexandru Hardalău, cel care mă aproviziona cu cărţi, şi a fost rănit, între altii, destul de rău şi colegul Feldan. S-a refăcut foarte repede, astfel încât din primăvara lui 1960 a început să joace din nou fotbal, iar în acel moment, la Stâna de Vale, ne cânta, iarăşi, poate pentru ultima oară, la acordeon. A doua zi, împreună cu Viorel Horj, Cornel Dana şi un alt coleg al cărui nume *l-am uitat,* am hotărât să facem o ascensiune pe munte spre Fântâna Rece şi Padiş, o zonă cu peisaje alpine de excepţie, unde în acele vremuri nu se găseau cabane, ci doar sălaşe temporare de oieri şi boari, încropite din lemn şi cetină de brad, iar în cazuri rare, de *bunăstare* a proprietarilor, cu un adaos de *hârtie gudronată.* Lipseau, prin urmare şi punctele de aprovizionare cu alimente, şansa excursioniştilor rămânând a *susta* doar în ceea ce aduceau cu ei în raniţe, sau în alte *ustensile* de transport. Dintre noi cei patru aveam mâncare eu, Viorel Horj şi colegul al cărui nume nu vreau să mi-l amintesc, Cornel Dana fiind lipsit de orice bagaj, şi ca atare şi de ale gurii. Am hotărât să mâncăm toţi împreună, în prima zi merindea mea, în a Il-a pe a lui Viorel Horj, şi în ultima pe a celui cu nume nepomenit. Am procedat ca atare, şi în a IlI-a zi, exact la *Fântâna Rece,* după un drum la Padiş, ne-am aşezat să ne odihnim şi să mâncăm. La un moment dat, stând culcat pe spate cu ochii închişi, l-am auzit pe Viorel Horj că spune: „Măi Blagule, eu nu mai înţeleg nimic", după care ridicându-mă în picioare, l-am întrebat: „Despre ce e vorba?" Mi-a spus, atunci, revoltat, că cel al cărui nume nu l-am pomenit, refuză să ne dea din alimentele lui. M-am apropiat de acesta şi i-am cerut explicaţii. Cu voce scăzută, mai mult mormăind, mi-a spus că mâncarea lui e mai bună decât a fost a noastră, din care se înfruptase şi el, întrucât are pâine albă, în timp ce a noastră fusese
pe se isese
neagră. Stupefiat de refuz şi mai ales de motivaţia lui, l-am întrebat dacă nu cumva glumeşte, şi mi-a răspuns că nu. Enervat, m-am apropiat de el să-i smulg geanta cu pâinea şi slănina din mână, dar s-a opus. Atunci l-

am pleznit de două ori, cu faţa şi dosul palmei stângi, peste obraji, în aşa fel că l-a podidit sângele. I-am luat mâncarea, am pus-o în faţa noastră şi ne-am ospătat, cam fără chef, ce e drept, toţi trei din ea, în timp ce proprietarul stătea de o parte şi plângea încetişor. După ce am terminat, l-am invitat imperativ să mănânce, spunându-i că dacă refuză mai capătă un rând de scatoalce. Mulţi ani la rând, reamintindu-mi acea întâmplare, m-am tot gândit cum să interpretez gestul acelui coleg al nostru. N-am găsit nici o explicaţie logică, căci la vârsta aceea, când spiritul camaraderesc trebuia să atingă cele mai înalte culmi, omul cu refuzul se dovedea, la acest capitol, complet deficitar. Niciodată, în anii următori, relaţia mea cu acest om n-a mai fost cordială, căci orice ar fi lucrat şi oricum s-ar fi comportat, impresia de arunci despre el a rămas, şi continuă să rămână, aceea că era un tip egoist, suspicios şi meschin. Ne-am întors din excursie relaxaţi şi ne-am pus cu toţii pe învăţat, căci bacalaureatul, aşa cum se dădea atunci, nu era o glumă. Eu învăţam culcat pe burtă, pe o canapea joasă, cu capul atârnat peste margine, şi privirea aţintită pe manualul aşezat pe podea. Istoria, limba română şi latina le ştiam, cât le ştiam, din timpul anilor de şcoală, căci mă pasionaseră, dar trebuia să învăţ la fizică, matematică, chimie, ştiinţe naturale şi filozofie, alias socialism ştiinţific. Intervenise, ce e drept, în ambientul meu privat, intrusiv şi cu obrăznicie, o persoană de sex feminin, o tânără soţie de ofiţer, pe nume Ioana Cirezaru, care ne vizita acasă şi-mi dădea *târcoale,* cu insistenţă, încă din iarna lui 1959/1960. Ele au fost, totuşi, zadarnice, din neştiinţa mea în ale amorului, în primul rând, dar şi din lipsa de timp, pe care-l consacram doar sportului şi învăţăturii. Oricum vizitele ei mă conturbau zilnic, şi de aceea, uneori, închideam poarta de la stradă, spre a le evita, până într-o zi când, parcă rabiată, a trecut
peste gard şi m-am pomenit cu ea în cameră, procedând, insinuativ, asemenea unei insecte viu colorate, căci venise într-un halat înflorat, la invitaţii lubrice, către gesturi nepermise unei femei măritate. Intr-o zi a poposit pe la noi un verişor de al bunicului meu după mamă, învăţător de meserie, cu rosturi serioase la Oradea, pe nume Ioan Liber. El şi-a dat seama, cred, că sunt pe punctul de a mă încurca cu doamna soţie de ofiţer şi l-a povăţuit stăruitor pe tata să mă trimită la Cluj, la cursurile de pregătire pentru admitere la facultate. Curtea pe care mi-o făcea doamna respectivă, mergând până la a-şi dezveli coapsele în faţa mea, mă măgulise, ce e drept, dându-mi satisfacţia masculului plin de sine, râvnit

de cineva, chiar dacă experienţa proprie era, la acest capitol, cvasi inexistentă. Poate de aceea m-am desprins greu de acasă, mergând la Cluj, unde într-adevăr, toată luna septembrie a anului 1960 s-au ţinut cursuri de pregătire pentru cei dornici de a se prezenta la admitere în facultăţile *Universităţii Babeş-Bolyai,* nu demult botezate cu acest nume. Am ajuns acolo seara târziu şi m-am dus la o adresă unde locuia o soră a soţiei unchiului loan, proaspăt căsătorită. Soţul acesteia m-a îndrumat la căminul lozsa Bela, situat într-o clădire foarte veche, lângă *Universitate,* unde astăzi se află, între altele, tipografia editurii *Presa Universitară Clujeană,* şi în care am fost găzduit. Am locuit într-un dormitor mare, cu cel puţin 20 de paruri, cu o chiuvetă la peretele din stânga uşii, dar cu toaleta şi baia pe coridor. Erau acolo tineri veniţi din toate părţile ţării, de vârste aproximativ egale. L-am întâlnit, între ei, pe amintitul Viorel Faur, cunoscut de către mine încă de la Beiuş, căci terminase şcoala înaintea mea cu trei ani, în realitate el fiind doar cu două clase mai mare decât mine, pentru că seria sa absolvise liceul numai cu 10 clase. Era un tânăr brunet, distins, de talie potrivită, cu o frunte înaltă, boltită, uşor adus de spate; umbla cu capul sus, cu paşi mari şi vorbea tare şi grav, despicând firul în patru. In prima zi de la sosirea mea l-am văzut în dormitor la o masă scriind, şi am schimbat cu el câteva cuvinte. M-a întrebat câte ceva din istorie, ajungând la un moment dat la domnia lui Matei Corvin. După ce i-am înşirat, repede şi pe nerăsuflate, aşa cum era normal la vârsta pe care o aveam, adică 17 ani şi vreo 8-9 luni, tot ce ştiam despre chestiune, neoprindu-se din scris, mi-a declarat solemn, spre stupoarea mea: „Dom'le, dumneata n-ai nici o logică istorică!" De unde o fi tras această concluzie numai si ştia. Dintr-un colţ al domnitorului s-a ridicat un băiat voinic, mai în vârstă decât noi, venit să dea nişte examene restante, căci terminase anul IV la filologie, şi s-a apropiat de mine. Avea o figură colţuroasă, o faţă lată, de om zdravăn de la ţară, şi dădea impresia că mă cunoştea de undeva. „Lasă-1, domnule, în pace pe ăsta", şi a arătat înspre Viorel Faur, „că e invidios pe tine, pentru că ştii atâtea date istorice. Ai grijă cum vei scrie la admitere şi o să vezi că vei reuşi". Acest tânăr era Crăciun Bejan, de care peste ani, reîntâlnindu-1, mă voi ataşa, aşa cum se va vedea, foarte tare. Tot pe atunci am cunoscut un alt candidat la admitere, pe viitorul meu coleg şi amic Pa vel Cociuba, de origine din comuna Târnova,de lângă Ineu. Destul de scund, căci măsura doar 168 de cm, era lat în piept şi păros aproape ca Avdiev, cel din manualul de anatomie, după care învăţaserăm la liceu în clasa a X-a. L-am cunoscut într-o după masă în căminul unde locuiam, într-un moment de

repaus, pe când făcea gimnastică cu bustul gol. Printre mişcările ritmice din braţe, m-a întrebat, parcă de sus, „dă unde eşti mă?" şi i-am răspuns: „din Beiuş, dar dumneavoastră?", căci arăta mult mai în vârstă decât mine. Mi-a spus că era de la Ineu. "Şi când ai terminat liceul?", a continuat, apoi, iar eu, cu promptitudine: „în anul acesta, dar dumneavoastră?" „în 1948", a răspuns el, neîncetând a-şi îndoi şi dezdoi braţele, spre piept şi spre în afară, într-o mişcare amplă şi ritmică. „Şi ce aţi făcut de când aţi terminat până acum?", am adăugat eu, la care el, continuându-şi mişcarea şi parcă oftând, a spus: „eh, mă băiete, am fost marinar". In sfârşit, după admitere ne-am *închiupuluit* la căminul *Emil Racoviţă,* în aceeaşi cameră, şi într-o bună zi, părându-mi-se că se mişcă cu prea multă iuţeală pentru unul care, chipurile, ar fi
terminat liceul în 1948, în timp ce se bărbierea în baie, i-am luat şi verificat buletinul, lăsat pe pat, constatând că era, de fapt, doar cu un an mai în vârstă decât mine, adică de nici 19 ani. Când a revenit în dormitor, l-am porcăit bine, şi în anii de studenţie care au urmat, obişnuiam să oftez, şi mişcându-mi braţele de la piept spre exterior ritmic, să mă adresez lui : „eh, mă băiete, am fost marinar!" După ce a terminat facultatea a devenit profesor la Jebel, şi s-a prăpădit, după cum am aflat de la colegul Ioan Godea, de vreo 3-4 ani (cam prin 2005-2006).

Data admiterii nu fusese încă fixată, astfel încât majoritatea candidaţilor participau regulat la cursurile de pregătire. Eu, însă, nu m-am aflat printre aceştia, întrucât socoteam că la istorie şi la limba şi literatura română, materiile de admitere, se poate învăţa fără profesor, adică pe cont propriu, la *Biblioteca Institutului de Medicină şi Farmacie,* sau la cea a *Tribunei,* situate în apropierea *Universităţii.* In realitate, fiind bine pregătit încă de acasă, în acea lună am tândălit prin Cluj, frecventând cluburile muncitoreşti de dans *Victoria, Lemnul* sau *Jânos Herbăk,* dar şi meciurile de fotbal ale echipei *Ştiinţa Cluj,* pe atunci printre cele mai bune din ţară, căci jucau în ea: Viorel Mateianu, Zoltan Ivansuc, Petru Emil, Ioan Moguţ, Horaţiu Moldovan, Ioan Georgescu, Remus Câmpeanu şi alţi fotbalişti de primă mână. Altădată, laolaltă cu alţi câţiva cunoscuţi, candidaţi şi ei la admitere, mă retrăgeam în cimitir sau în *Grădina botanică,* pe câte o bancă şi acolo repetam lecturile ştiute şi arhiştiute, din care urma să fiu examinat. M-am regăsit la Cluj cu Viorel Horj şi Cornel Dana, dar şi cu Nicolae Cată, care dăduse admitere la o *Şcoală de impiegaţi C.F.R. ,* cu durata de un an de zile, întrucât părinţii săi, destul de bătrâni şi săraci, nu erau în stare să-l întreţină la facultate.

Nicolae Cată începuse deja cursurile, în timp ce noi, ceilalţi, continuam să ne pregătim pentru admitere la facultatea de istorie eu, şi la filologie Horj şi Dana. Când nu învăţam, şi aceasta se întâmpla de foarte multe ori, rătăceam cu cei trei colegi prin împrejurimile Clujului, reiterând, *mutatis mutandis,* drumurile personajului eminescian
de rea cea Ide sal !>ră, nil, iius i cu din *Geniu pustiu,* uimiţi de frumuseţea locurilor, în acel splendid început de toamnă al anului 1960, cu soare molcom şi belşug de fructe, dar şi, pentru noi cei de atunci şi de acolo, cu bucuria frustă a tinereţii, care ne făcea indulgenţi cu lumea şi cu toate relele pământului. In sfârşit, în primele zile ale lui octombrie au început examenele, într-o atmosferă gravă, cu emoţii multe pentru mulţimea candidaţilor, la istorie fiind şapte sau opt pe un loc. Am dat examen la română, istoria României şi istorie universală, în scris şi oral, la primele două, şi numai oral la cea de a treia, obţinând media 9,33, şi bineînţeles fiind declarat admis. La română în scris ne-au dat două subiecte, la alegere: *Ion Luca Caragiale. Viaţa şi activitatea* şi *Tudor Arghezi,* cu un adaos din gramatică, constând în analiza morfologică şi sintactică a propoziţiei „Ion a lui Lepădat zise", iar la istorie *Formarea limbii şi a poporului român,* în fine, la română oral am tras biletul cu subiectul *Alexandru Vlahuţă. Viaţa şi activitatea* şi o lungă propoziţie de analizat, la istoria României *Continuitatea română la gurile Dunării* şi, în sfârşit, la istorie universală *Revoluţia burgheză din Franţa.* De notat că după primele două examene, la română şi istorie universală, m-am dus la facultate şi am citit pe poartă că în ziua aceea vor da examen la istoria României doar candidaţii ale căror nume încep cu litere de la A la K, urmând ca ceilalţi să fie examinaţi a doua zi. Bucuros de ziua de repaus, împreună cu colegii Horj, Dana şi Cată am făcut din nou o mică excursie, undeva la marginea de nord a oraşului, şi-am dus cu noi şi câteva sticle de vin, din care am *gustat* consistent, întorcându-ne tocmai pe când „se lăsau umbrele", cum se spunea la ţară. Am hotărât, odată ajuns aproape de *Universitate,* să urc până la sala unde colegii mei dădeau examen, aflată la etajul I, aproape de Decanatul de azi al *Facultăţii de istorie.* Am ajuns tocmai când unul dintre examinatori, respectiv Camil Mureşan, scosese capul pe uşă să vadă dacă mai există vreunul care trebuie examinat; îndată ce m-a zărit, m-a invitat în sală şi m-a pus să trag un bilet, cu subiectele de examen la istoria României. M-am aşezat la

masă, ferindu-mă să respir în spre comisie, căci exalam un miros puternic cu iz de vrană. Am răspuns şi am primit nota 10, şi ca atare, fără a mai aştepta rezultatul, am plecat în grabă la Beiuş, unde după câteva zile colegul Dana m-a anunţat că am reuşit la examenul de admitere, îndată ce m-am întors acasă, tata m-a întrebat dacă am dus ţuica, era vorba de două kg, pe care o trimisese pe mine tânărului asistent universitar la istorie, Gheorghe Arion, fiul unui cunoscut frizer din Beiuş, cu gândul ca acesta să mă ajute în vreun fel la examen. Ţuica i-am dus-o, căci îl cunoşteam din Beiuş, fiind mai în vârstă decât mine cu vreo 5-6 ani, dar nu i-am cerut nici un ajutor, căci nici nu putea să mi-l dea, nici nu era cazul, întrucât eram foarte bine pregătit la toate materiile. Am rămas, însă, cu el în relaţii bune, deşi n-am făcut nici o oră, nici un seminar împreună, întâlnindu-ne doar în vreo două excursii prin Moldova, cu autocarul. Acasă am reîntâlnit-o pe doamna ofiţereasă Ioana Cirezaru, bucuroasă că mă revede şi de astădată mai insistentă în a „adânci" legăturile dintre noi, până într-atâta încât într-o bună zi, înainte cu ceva de a mă duce la Cluj, unde începeau cursurile, mi-a spus între patru ochi, că dispune de vreo 10.000 de lei, şi că ar dori să *fugim împreună* în Bucureşti, de unde era ea, pentru a ne căsători. Era o invitaţie la un gest menit, pasămite , să mă facă fericit, *pe banii babachii,* şi dintr-o parte şi din alta, căci cei 10.000 erau ai bărbatului ei, pentru că ea nu avea serviciu, iar după fuga „în lume" cu ea, ar fi urmat, nu-i aşa, să mă întreţină tata la facultate la fără frecvenţă, cum îmi propunea ea. Ce e drept nu era urâtă, ci doar *ochi lunecaşi inimă zburdalnică,* vorba lui Caragiale, dar eu mă maturizasem deja destul, ca să sesizez caraghioslâcul propunerii făcute de ea.

ANII STUDENŢIEI

Cu un cufăr de lemn uriaş, unde încăpea tot ce aveam, după formula *omnia me cum porto,* costumul, sacoul, un pantalon, un pulover, o pereche de pantofi, două cămăşi şi alte mărunţişuri, nişte slănină şi pâine, m-am dus la gară, la trenul de noaptea, împreună cu tata, spre a semna şi parafa la „regiune", sau la inspectoratul şcolar, un contract cu statul, care-mi acorda bursă, în schimbul unui angajament că voi merge, după absolvire, acolo unde voi fi repartizat. Acordarea acestei burse, numită *de regiune,* era extrem de bine venită pentru cei îndreptăţiţi a o primi, între care am fost şi eu. Trebuise să-mi fac dosarul pentru bursă înainte de examen, dar n-am

obţinut dovada că tata este muncitor, cum se cerea atunci, deoarece cei de la raion au interpretat că funcţia de *magazioner* ocupată de el, certificată printr-o adeverinţă de la *Spitalul orăşenesc Beiuş,* este de fapt una *de funcţionar.* La insistenţe repetate, însă, sfătuit si de un fost notar mai vârstnic, angajat la spital, tata a obţinut schimbarea încadrării lui, de la categoria funcţionarilor la cea a muncitorilor, astfel încât acum urma să mi se acorde bursă de regiune. In tren spre Oradea ne-am întâlnit cu Viorel Horj şi cu Viorel Faur, împreună cu taţii lor, plecaţi la Oradea în acelaşi scop cu al nostru. Deplasarea cu trenul de la Beiuş la Oradea era o adevărată aventură, căci dura cam patru ore, vagoanele fiind mici şi foarte vechi, încălzite cu lemne, şi trase de o locomotivă cu aburi. El se oprea în fiecare gară, şi era ticsit de lume, de condiţie modestă. Prin vagoane umbla un invalid de război, vânzător de limonada sau îngheţată, dintr-o putină mică de lemn, cu pompă de mână, sau vara şi toamna tot felul de fructe, strigându-şi marfa cât îl ţinea gura: „ia măi *comam,* îngheţată, că pe lângă lapte o trecut şi zahărul nu l-o vă/ut", sau „cireşele, cireşele, ordanele, ordanele (adică de Oradea n.n.)", şi „hai la mere, hai la pere, ca ţâţele de muiere!" El urca cam pe la Şoimi şi nu mergea mai departe, decât foarte rar, de Holod, căci de obicei reuşea să-şi vândă foarte repede marfa. Limonada, dulce-acrişoară, o servea la toţi din acelaşi pahar, pe care nimeni nu mai apuca să-l spele, iar fructele erau consumate tot nespălate. Am ajuns la Oradea în zorii zilei şi ne-am deplasat la *Inspectorat* cu toţii, tata, eu, Horj şi Faur cu părinţii lor. Tatăl lui Viorel Horj, pe nume Nicolae, era un omuleţ mic, şi chel, cu mustaţă roşcată, aspru şi vorbăreţ. Umbla în uniformă de paznic şi încălţat cu cizme butucănoase. Făcea paşi mari, apăsaţi, plăcându-i să-şi amintească de cătănie, de război, unde luptase ca sergent pe la Odesa şi, mai apoi, în Caucaz. De altfel, la „Regiune", unde era şi inspectoratul şcolar, a întâlnit câţiva foşti ofiţeri, angajaţi ca funcţionari acolo. Cum i-a văzut, îndată a luat poziţie de drepţi, salutându-i, ca pe vremuri, regulamentar şi strigând, de departe, „să trăiţi domnule căpitan" sau maior, după caz. Celălalt, tatăl lui Faur, era tot scund, negricios, cu faţa rotundă, cu o căutătură aspră, mai mult introvertit, decât vorbăreţ, dar după privire îţi dădeai seama că era un om dur, cu care nu se putea vorbi oricum. Pe drumul de la gară înspre centru trăseseră amândoi câte două sau trei şnapsuri şi discutau foarte degajat, fiecare lăudându-şi cu indulgenţă copilul. La un moment dat tatăl lui Horj i-a aruncat celuilalt în faţă imputarea că fiul său, adică Viorel Faur, este *cam fudul* şi de aceea, acesta din urmă a scos briceagul din buzunar şi l-a ameninţat că-l taie. S-a ajuns până acolo încât tatăl lui Viorel Horj se învârtea după tata, un om solid şi mai înalt, cerându-i să-l apere, iar celălalt, mânios, îl urmărea,

spunând „Ce ai tu mă cu pruncu meu, că amu ia scot maţele din tine". Cu multă greutate conflictul s-a aplanat. După semnarea documentelor la inspectorat, urma să ne întoarcem la gară şi să luăm trenul spre Cluj. Pe când aşteptam sosirea acestuia, a apărut şi colega noastră Măria Salcău, pare-mi-se cu maică-sa, căci urma să vină şi ea la Cluj. In acest timp tatăl lui Horj, aghesmuit bine, continua să facă aprecieri cu privire la Viorel Faur, dar şi la fiul său, spunând că-i foarte bun, dar cam mămos, şi neîndrăzneţ etc., până ce la un moment dat tatăl lui Faur, acompaniat de mama Măriei Salcău, în glumă, desigur, i-au dat următoarea replică: „Aşa-i bace, da baiu-i că lui Viorel îi plac fetele prea tare", la care el a răspuns prompt, spre hazul nostru al tuturora, „Ce măăă! Da' pu' Viorelu meu îi ca un bică jugănit" (castrat n.n.), făcându-l pe *destinatar* să se roşească până în vârful urechilor. Tata s-a întors cu trenul de seară la Beiuş, în timp ce ceilalţi doi, de acum prieteni, au mai zăbovit pe la Oradea încă vreo două zile. Când, în sfârşit tatăl lui Horj s-a întors acasă la Drăgăneşti, soţia, văzându-l cam afumat, l-a întrebat: „Da-nde ai stat atâta, mă gorcă ?"(un fel de pasăre subţire, lunguiaţă), primind din partea lui, următorul răspuns „Da' pu sui-i pe Viorelu pa tren", din care rezulta că pentru această treabă au fost necesare nici mai mult nici mai putin decât două zile.

L-am revăzut, în anii care au urmat, pe baciu Nicolae, în numeroase rânduri, de multe ori timp îndelungat, şi întotdeauna mi-a părut deosebit de spiritual, ba chiar comic. Avea, pentru orice şi oricine, replici spontane, astfel încât îl îndrăgise tot satul, îl ştia toată lumea. La colegul meu Nicolae Cată i-a dat într-o zi un răspuns neaşteptat. Se întâmpla ca acesta, pe când era elev în ultima clasă de liceu, să vină pe jos dinspre Drăgăneşti spre Beiuş şi cum păşea pe drum, singur şi hotărât, sub cerul vineţiu de toamnă, a scăpat nişte sunete nepotrivite, frământate de ritmul mişcării, asemenea celor scoase de vechile puşti cu repetiţie, întorcându-se în dreapta şi stânga, a descoperit cu uimire că aproape de marginea drumului se afla cineva, şi acesta nu era altul decât tatăl lui Viorel Horj, care păştea o vacă, ţinând-o de lanţ. Jenat, Cată l-a salutat respectuos cu *sărut mâna,* la care acesta i-a spus: „Ei, Culae, Culae, bine-i de cine are crâşmă-n cur, că bea când vrea". Era un răspuns imperativ, scurt, direct şi la obiect, care nu suporta nici un comentariu. Drumul cu trenul de la Oradea la Cluj era, pentru un călător nedezabuzat, plăcut, relaxant, dacă ţinem cont de frumuseţea peisajului ce i se desfăşura în faţa ochilor, în acel moment, însă, când începeau cursurile anului I, am simţit, totuşi, un uşor

regret pentru despărţirea de Beiuş, de o lume ştiută şi acceptată ca ceva natural, deosebită de cea în care urma să fiu azvârlit. Regretul era potenţat prin contrareacţie de spusele unui student de la medicină, mai vârstnic, pe nume Gheorghe Isoc, devenit peste decenii un alergolog foarte căutat la Oradea, care, aflat şi el în tren, spunea întruna, cu o faţă ce radia satisfacţie, „Noa băieţi, peste vreo oră două ajungem acasă", pentru el casa fiind Clujul, unde repetase se zicea, câţiva ani de studii, din diverse motive de mine neştiute. Cu tot calabalâcul, am ajuns la *Căminul Jozsa Bela,* unde am fost cazaţi pentru o singură noapte, iar a doua zi am început drumurile, o întreagă şi crâncenă anabassă, pe la diferite instituţii *şi foruri,* pentru formalităţile de intrare în cămin şi înscrierea la facultate, începând cu un noian de analize medicale, şi toate la sedii diferite, şi terminând cu mai multe declaraţii „pe propria răspundere". Am fost repartizaţi, iniţial, la *Căminul Emil Racoviţă* (fostul *Avram lancu),* unde am locuit, însă, doar vreo două trei săptămâni, după care ne-am mutat la etajele I şi II ale unei cazărmi de pe vremea Măriei Tereza, aflată undeva în spatele *Teatrului Naţional din Cluj.* Acolo stăteam vreo 40 într-un dormitor, botezat de noi, ad-hoc, *Sala Floreasca,* iniţial fără dulapuri, şi fără baie. Ulterior, ne-au adus nişte fişete din metal, în care ne-am aşezat hainele, iar apoi nişte lavabouri comune, unde ne puteam spăla doar pe mâini şi pe faţă. La parterul clădirii continua să funcţioneze o cazarmă, ocupată de un batalion disciplinar, cu ostaşi pedepsiţi să-şi facă aici serviciul militar. Dimineaţa ne scula goarna, iar noaptea nu puteam adormi, căci, fiind prea mulţi în dormitor, sporovăiam între noi, râdeam şi făceam tot felul de prostii, până la orele două - trei dimineaţa. Ca urmare, mulţi întârziau de la cursuri, sau pur şi simplu lipseau, întrucât ele începeau dimineaţa de la ora 7,30, după masă ţinându-se mai ales seminariile. De lipsit puteam lipsi, dar absenţa cursurilor tipărite şi a accesului la bibliografie, căci la bibliotecă nu puteai împrumuta orice carte, ne făcea pe majoritatea să venim de regulă la ore. Se făcuse o selecţie sau o triere a tuturor cărţilor din biblioteci, mai ales a celor privind ştiinţele umanistice, în urma căreia, pe unele cârti, ba aş zice că aproape pe toate apărute înainte de 1947, se puseseră nişte etichete, cu siglele f.s. (fondul secret), şi dreptul de a le citi sau consulta se obţinea doar cu aprobare de la rector, pe atunci Constantin Daicoviciu. Acest om era, cum am spune, o îmbinare de „sublim şi mizerie", cu accent totuşi pe prima dintre cele două etichetări. Nu avea, pur şi simplu operă, căci în afară de cărţulia *Transilvania în antichitate,* apărută cred în vreo trei limbi, română, franceză şi italiană, în anii '40, cu numele său erau semnate doar articole şi aceasta nu pentru că ar fi fost incapabil, ci datorită faptului că, încă de tânăr, a preferat scena vieţii publice, cum am zice, recluziunii între pereţii

cabinetului de studiu. Lucrase, aşadar, încă de prin 1921-1922 în *Comisia monumentelor istorice,* apoi săparea şi conservarea sitului arheologic dacic din Munţii Orăştiei, şi în plus făcuse şi politică de dreapta, asemenea altor intelectuali români, înrolat, se pare în mişcarea legionară. A ştiut s-o cotească, însă, binişor către comunişti, după ce prin aprilie 1944 semnase, alături de alţi intelectuali, în frunte cu Mihail Ralea şi Tudor Vianu, un protest către mareşalul Ion Antonescu, pentru ieşirea României din război. Acest gest l-a propulsat, încă din 1946, într-un post de ministru, pare-mi-se al minelor, iar mai târziu, pe vremea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, ca membru în *Consiliul de stat.* Când am întrat eu la facultate, Constantin Daicoviciu avea 62 de ani împliniţi, căci era născut la 1898. De statură potrivită, era un bărbat solid, angulos, drept, cu un cap stăpânitor, faţă părrăţoasă, gura mare, cu dinţi de aur şi voce tunătoare. Bun orator, dar cam demagog, atunci când vorbea îşi mişca faţa, parcă imitând mersul învârtit al unor limbi de ceasornic invizibile. Nu era, însă, rău la suflet, deşi se comporta uneori cu studenţii sau subordonaţii de rang inferior asemenea unui birjar cu animalele pe care le avea în grijă, îmbinând bruftuluiala cu mângâierile. L-am întâlnit mai mult la ocazii festive. Era temut şi respectat de toată lumea, inclusiv de oficialităţile locale din Cluj.
Am locuit în primul semestru al anului I, cum am spus, în *Sala Floreasca* şi gălăgia de acolo precum şi prostiile pe care le făceam împreună cu ceilalţi colegi, m-au surmenat foarte mult, căci nu stătusem niciodată până atunci în internat. Unii dintre colegi veneau târziu din oraş, alţii se îmbătau şi făceau gălăgie la ore nepermise, şi în fine, unii deranjau pe toată lumea, pentru că sforăiau. Cel mai tare la acest ultim capitol era Ioan Horga, un student coleg de an cu mine, deşi mai în vârstă cu aproape cinci ani, căci era născut în 1938. Făcuse vreo 3 ani de armată, şi voise să devină ofiţer, însă, pentru că tatăl său, ţăran sărac din Lupoaia, de lângă Holod, judeţul Bihor, fusese, zice-se, legionar, a fost *epurat,* adică *lăsat la vatră,* doar cu gradul de plutonier. Avea o voce profundă şi foarte groasă, iar vorbirea îi semăna, de aceea, cu un fel de mormăit. Bine legat, vesel, cu umor, vorbăreţ, şi extrem de conştiincios, Ioan Horga era în fond un băiat şi un coleg foarte bun. Noaptea, însă, era jale, căci sforăia îngrozitor, şi de aceea eu mă vâram uneori sub patul lui, de unde, când începea să sforăie, îl plesneam rapid peste gură, făcându-l să se ridice în şezut buimăcit, fără, însă, a observa de unde i-a venit lovitura. Prin camera noastră treceau încă vreo 10 studenţi, cazaţi într-o alta, şi asta sporea şi mai mult starea generală de incomodităţi, între studenţii aceştia înscrişi la facultatea de sport de la *Institutul*

pedagogic de 3 *ani,* poreclit de către noi *Sorbona,* exista unul mai vârstnic, căci era născut în 1935, pe nume Crăciun şi nu mai ştiu cum, băiat de învăţător de prin părţile Sibiului, cu armata făcută, zdravăn ca un munte, deşi nu prea înalt. El obişnuia să vină la cămin noaptea târziu şi mai ales băut, deranjându-ne, astfel, pe toţi. într-o noapte, a făcut mai multă gălăgie ca de obicei şi unul dintre colegi, şi el mai în vârstă ca noi, căci făcuse armata şi, în plus, era şi candidat de membru de partid, pe nume Alexandru Şomlea, de obârşie de pe lângă Gherla, după câte ştiu, l-a apostrofat vehement, imputându-i că face gălăgie, şi prevalându-se, în schimbul de replici cu el, de faptul că are *carnet roşu.* Crăciun i-a spus atunci, beat şi agresiv fiind, să meargă în p.... măsii cu carnetul lui cu tot. Atâta a fost de ajuns ca să-l supere pe colegul nostru foarte tare şi să-l facă să ne scoale pe toţi, întocmind ad-hoc o reclamaţie la miliţie, cu relatarea amănunţită a întâmplării. Urmarea a fost că peste câteva zile Crăciun a fost exmatriculat, arestat, judecat şi condamnat la câţiva ani de puşcărie. In timpul procesului tatăl său, un om scund şi îndesat, cu părul cărunt şi cu ochelari, îmbrăcat în negru, a stat zile întregi la poarta căminului, pentru a-l ruga pe Şomlea să nu-i acuze, la *înfăţişare,* unde acesta era martorul acuzării, copilul. Eforturile bietului om, pe care parcă-l văd şi astăzi, amărât şi umil, au fost, însă, fără succes, căci Şomlea, înrudit pare-mi-se cu gardienii descrişi de Paul Goma, în cartea *Gherla,* nu şi-a schimbat declaraţia iniţială. La frigul din camera noastră se adăuga acum şi spaima că orice spusă necontrolată ar putea ajunge, prin intermediul celui amintit, la organul de *Securitate.*

încălzirea în *Sala Floreasca* se făcea cu lemne, şi de aceea, dată fiind mărimea încăperii, în ea era întotdeauna frig, iar pe coridoare, atunci când ploua sau ningea pieziş, se strângea multă umezeală, care uneori devenea gheaţă sau *patinoar.* Hrana de la cantina *Conservatorului Alexandru Dima,* unde luam masa, era destul de consistentă, şi se putea căpăta, dacă te înţelegeai bine cu bucătarul Ilie, un ins cu faţa prelungă, buzat şi borcănat ca actorul Fernandel, aproape în fiecare zi supliment. Era suficient să-l lauzi că ştie găti bine, sau că are haină frumoasă şi erai aranjat cu mâncarea, chiar dacă n-aveai cartelă de masă. Aprovizionarea cantinei se făcea din abundenţă, şi probabil din ceea ce se rechiziţiona de la G.A.S. - uri şi G.A.C. -uri, sau se contracta, la preţuri derizorii, de la ţăranii necolectivişti. Urmărirea sau monitorizarea, prin *Securitate,* a studenţimii, foarte intensă pe atunci, prin liota de informatori, recrutaţi

din rândul acesteia, avea ca scop „păstrarea ordinii" sau *darea pe brazdă* a tuturora, în acest scop, însă, existând şi precedenţa mişcărilor studenţeşti revendicative din 1956, regimul comunist trebuise să facă şi anumite concesii, şi una dintre ele era grija faţă de hrana şi cazarea acestei proteice pături sociale, prin sistemul de burse, la care reprezentanţii ei puteau să acceadă, în funcţie de anumite criterii sociale. Astfel, existau bursele de regiune, pentru fiii de muncitori sau părinţi cu un anumit venit, constând în cele trei mese pe zi la cantină, cazare gratuită la cămin, *serviciu* de spălătorie, cu femei angajate anume pentru studenţi, şi în plus şi câte 30 de lei pe lună, ca bani de buzunar, în primii doi ani de facultate cine avea medie generală anuală mai mare de 8,50 şi eu am avut aproape tot timpul, primea încă 50 de lei pe lună, ca bursă de merit. Pe lângă aceasta, existau burse republicane şi de întreprindere, incluzând cazare şi hrană pe tot timpul anului, la care se adăuga o sumă lunară, egală cu salariul unui muncitor de calificare potrivită. Aici erau incluşi şi cei veniţi la facultate din producţie şi cei fără posibilităţi materiale, dar care reuşeau să obţină, în fiecare an, la toate materiile, nota maximă, adică 10, un lucru, desigur, extrem de greu. Faptul că un student de atunci avea bursă republicană nu însemna că e cu adevărat cel mai inteligent dintre toţi, Aceasta pentru că mulţi dintre dascăli acordau note mari celor care *toceau* sau învăţau mecanic cursurile, şi au fost multe cazuri când foştii bursieri din această categorie n-au reuşit să realizeze, mai târziu, performanţe mari în domeniul lor de activitate. Intre dascălii de la *Universitate* şi studenţi relaţiile nu erau prea apropiate, probabil de teamă ca nu cumva, dat fiind că majoritatea dintre ei erau şcoliţi la şcolile burgheze şi la universităţi din ţările *imperialiste,* să se interpreteze că-i influenţează, pe aceştia, negativ, abătându-i, n u-i aşa, de pe calea cea dreaptă, a formării *omului de tip nou.* In anul I am avut ca profesor pe Nicolae Lascu, un adevărat savant, sobru, statuar şi ceremonios, a cărui figură îţi inspira teamă şi respect. Destul de înalt, avea un cap mare, chel, o fizionomie bine conturată, buze subţiri, ironice, contrastând parcă cu groapa din bărbie, ceea ce indica faptul că nu era un om rău din fire. Ne preda istoria antică, universală şi era extrem de sever. Vorbea domol, cu o voce profundă, cu fraze frumos alcătuite şi la urmă expiate uşor şuierat. Când ne-a prezentat războaiele medice, dintre greci şi perşi, spunându-ne de Maraton, Termopile şi Salamina, a pus atâta pasiune în enunţuri, încât am simţit cu toţii şi în mod spontan, nevoia să ne ridicăm în picioare şi să-l aplaudăm. In acel moment l-am văzut pe el, omul care ne inspira cea mai mare teamă, dar şi cel mai mult respect, că avea lacrimi în ochi. A tipărit un curs masiv,

dar atrăgător, după care se învăţa cu uşurinţă, iar mai târziu o carte despre Ovidiu, premiată de către italieni, şi alta intitulată *Cum trăiau romanii.* Mi-aduc aminte că în 22 aprilie 1961 Nicolae Lascu a venit cu noi, studenţii, într-o excursie organizată undeva către izvoarele Someşului, pare-mi-se împreună cu distinsa şi frumoasa lui şotie, doamna Viorica, fiica profesorului Alexandru Borza, care ne-a predat un an limba italiană. Era o femeie sobră, pieptănată lins, ca în perioada interbelică, cu un corp atletic, parcă de gimnastă, de care unii dintre noi erau chiar îndrăgostiţi, în ciuda diferenţei de vârstă. Se purta afabil şi colocvial. Peste ani am revăzut-o, la diferite sesiuni de comunicări, ba chiar o vreme am întreţinut cu Ea corespondenţă, preocupaţi fiind de cercetarea istoriei Bisericii greco-catolice. In ultimii ani i-am trimis şi câteva cărţi, care mi-au apărut pe această temă şi am vorbit foarte prieteneşte la telefon. Dumnezeu s-o ţină mult în viaţă, căci în prezent este trecută de 90 de ani.

Şi tot în anul întâi ne-a predat profesorul Kurt Horedt, istoria comunei primitive şi etnografie. Era un individ înalt, cu faţa ovală, cap dolicocefalic, complet cărunt, cu obraz congestionat, de om bine hrănit. Vorbea dezlânat, bâlbâit, cu pauze între propoziţii, hăhăite din gât. Uneori pierdea şirul expunerii, căci ii zburau gândurile în altă parte. Mi s-a părut întotdeauna un individ nesincer, fără caracter, pentru că făcea o *curte greţoasă* istoriografiei ruseşti şi sovietice, probabil speriat de întâmplările din anii precedenţi, când conaţionalii săi fuseseră deportaţi în U.R.S.S. Lumea îl ţinea de savant, dar mie nu mi-a făcut niciodată această impresie. De altfel, după ce stătuse ani de-a rândul cu nasul în c... istoriografiei roşii din răsărit, către sfârşitul vieţii s-a refugiat în Republica Federală Germană, unde s-a manifestat împotriva continuităţii de locuire a poporului român în Transilvania, anunţând că acolo va scrie o istorie adevărată a României, aşa cum îi dicta conştiinţa. Nu ştiu şi nu cred să fi reuşit, însă, a o face. Pe noi, studenţii, ne trata de sus, cu un evident dispreţ şi uneori băşcălios, nefiind atent la răspunsurile pe care le dădeam la examen, şi ca atare dând note la întâmplare. Pentru că în anul de învăţământ 1960/1961 Mihail Macrea titularul catedrei de Istoria veche a României se îmbolnăvise, această disciplină ne-a predat-o tânărul Hadrian, fiul rectorului Constantin Daicoviciu, un tânăr frumos, brunet, cu ochi albaştri, în vârstă pe atunci, de vreo 28-29 de ani, semănând cu un actor american contemporan, din filmul Zorro, de care aproape toate colegele erau îndrăgostite. Se vorbea despre el că fusese între cei care, la 24 ianuarie 1959 au organizat la Cluj manifestaţiile patriotice dedicate centenarului

Unirii, şi că atunci s-ar fi urcat pe calul lui Matei Corvin din centrul oraşului, împreună cu alţi tineri clujeni. Cât adevăr conţinea această poveste nu ştiu, pentru că orice exces de acest gen era atunci aspru pedepsit şi e de ajuns, în acest sens, să pomenesc că în acele zile, de exemplu, a fost arestat, între alţii şi istoricul Alexandru Zub. Hadrian Daicoviciu preda foarte frumos şi liber, având în faţă doar câte un pătrăţel de hârtie. El ne-a dat ca bibliografie *Getica* lui Vasile Pârvan, pe care am consultat-o la *Biblioteca Centrală a Universităţii,* unde mă obişnuisem să merg cu regularitate. Acolo, de altfel, l-am văzut de vreo două ori pe poetul şi filosoful Lucian Blaga, trecând pe coridoare către o săliţă în care studia, având pe el o mesadă de blană. Mi s-a părut un bărbat înalt, cu figură ciudată, chel, cu smocuri de păr roşcat pe marginea capului, având faţa căzută, brăzdată de riduri adânci şi ovale către colţul gurii, ceea ce-
1 făcea să semene cu un frizer bătrân, la care obişnuiam să mă tund, ca elev la Beiuş. L-am revăzut, pe filosof, într-o zi de aprilie ploioasă a anului 1961, pe catafalc, în micuţa capelă de pe strada
Victor Babeş, cu puţină lume în jur, căci puţini doreau să fie văzuţi acolo, de către autorităţi. Ele îl condamnaseră la izolare, şi acum voiau să fie înmormântat fără zgomot, fără surle, acestea fiind admise doar atunci când se cântau realizările, de cele mai multe ori mincinoase, ale regimului. Mai pot aminti, între profesorii avuţi în anul I, pe losif Patachi, un om simpatic, amabil, pasionat de materia lui, ştiinţele auxiliare ale istoriei, predată, atunci, deodată la doi ani, nouă celor din anul întâi şi celor din anul trei. Pentru că ne-a vorbit despre incunabule, şi în speţă despre adausul sau colofonul de la sfârşitul acestor tipărituri splendide latineşti, în care tipograful spunea că s-a tipărit în tipografia lui X, şi s-a terminat în anul Domnului 1493, bunăoară (pe latineşte, „finit feliciter in impensa X..., anno domini milessimo quatro centissimo nona decimo tertio", de exemplu) profesorul s-a ales de la noi cu porecla *Anno domini.* De regulă, orele cu el le ţineam într-o sală mare de la Universitate, *Bogrea* de astăzi, dar uneori şi la sediul *Arhivelor Statului,* pe strada Mihail Kogălniceanu, nu departe de Universitate, pare-mi-se într-o încăpere la etaj a clădirii din spate, care astăzi nu mai există. Acolo am văzut pentru prima dată documente scrise pe pergament şi hârtie veche şi tin minte că între acestea unul purta pe el semnătura lui Mihai Viteazul, dar şi *incunabule* sau cărti tipărite înainte de 1500. In treacăt fie spus, pasionat de cărţi fiind, am cumpărat o dată ca student, de la „oser" sau piaţa de vechituri, două tomuri vechi, despre care am constatat ulterior, în urma unei documentări serioase, că unul era o

Biblie din 1476, iar celălalt un coligat, conţinând nu mai puţin de cinci incunabule din diferiţi ani. Le-am dus, în 1974, ca prostul, la anticariatul din Cluj, pentru vânzare şi nu mi-au mai fost restituite niciodată, pe motiv că pe unul scria, în latină, ca a aparţinut, în secolul al XVIII-lea, unui gimnaziu din Cluj. Ba mai mult, era cât pe aici să fiu dat afară din serviciu, adică de la *Muzeul Judeţean Maramureş,* unde lucram pe atunci. Am făcut, la facultate şi latină, vreme de doi ani, în anul I şi II, cu şotia amintitului Mihail Macrea, o doamnă la vreo 45-50 de ani, blândă şi indulgentă, cu multă
ştiinţă de carte, plăcută la ore şi, fără *părţi priuri.* Examenul la materia ei a fost ultimul din sesiunea de vară a anului întâi, tocmai când eram cu totii obosiţi, epuizaţi, înainte de a-l da, veniseră la mine doi prieteni, şoferi din Beiuş, Teodor Popa sau Tudorică, cel amintit mai sus, şi Gavril Vancu sau Gavriş (Gagu), care locuia nu departe de părinţii mei. Nici în preziua, nici în ziua examenului n-am fost în stare să mai învăţ, de epuizat ce eram, astfel încât am umblat cu cei doi pe la grădina de vară din parcul oraşului, ospătându-ne cu bere şi mititei. La examen m-am prezentat după ce băusem două beri, aşezându-mă, cu biletul tras, într-o bancă mai în spate, pentru a nu fi depistat că miros a alcool şi am reuşit să iau nota 9, în timp ce cei doi convivi amintiţi mă aşteptau la uşă. Cel care va citi aceste rânduri sincere, cu greu va admite că de fapt nu mi-a plăcut niciodată să beau şi mai ales că, gesturi ca cel de mai sus, pentru mine au fost de-a lungul vieţii cu totului de excepţie. Am mai avut, în primul an de studii, şi alţi profesori, la materii mai putin importante, pe care, însă, nu-mi vine să-i evoc, şi asta nu că ar fi fost insignifianţi, dar materiile predate de ei erau derizorii. Aşa, era de exemplu, socialismul ştiinţific, făcut cu un dascăl pe nume Vasile Avram, un fel de stârpitură de om clorotic, ştirb şi slăbănog, pasionat de tabac şi poate şi de alte cele, sau economia politică, predată de un iubitor al rugby-ului, pe nume Alexandru Lemneanu, un bărbat înalt, impozant, cu voce puternică de tenor ratat, care căuta să facă interesante banalele *formule* ale cursului său. Câteodată încerca să ne ia peste picior la ore, dar fără prea mult haz. La cămin se trăia, cum am arătat, greu, însă nu lipseau momentele de veselie, cu implicarea în special a unui coleg pe nume Petru Miron, fiu de ţăran înstărit din Şiclău, de pe lângă Chişinău Criş, judeţul Arad. Pentru că era înalt şi foarte solid, cu tendinţe evidente de îngrăşare, căci cântărea vreo 120 de kg, toţi îi spuneam *colosul din Şiclău.* Era îmbrăcat sărăcăcios, căci tatăl său fusese o vreme, după *deschiaburire,* deportat în Bărăgan, uneori pretându-se la a-şi lega talpa ruptă a pantofilor cu sârmă sau sfoară. Prin dormitor umbla în izmene şi cămaşă, având în

picioare, în locul papucilor de casă, niște rupturi de pantofi, cu pielea de la spate călcată spre interior. Petru Miron era brunet, zâmbitor, cu o dantură de fildeș și o voce așa de puternică, chiar dacă era de tenor, încât atunci când striga, tremurau pur și simplu geamurile. Era îndrăgit de toată lumea, pentru felul lui franc de a fi. Umbla toată ziua după mâncare, încât îl porecliserăm *Balun.* Și-a făcut rost de o cheie potrivită pe dulapul meu, și-l deschidea când lipseam, ospătându-se în special cu prăjituri și biscuiți de casă, din pachetele primite de la ai mei, prin diferiți mijlocitori veniți la Cluj. Un coleg pișicher, foarte glumeț, pe nume Ștefan Matei, înalt și subțirel, cu alură de băietan de liceu, deși era mai în vârstă ca noi toti, cu vreo 5-6 ani, i-a făcut lui Petru Miron o figură foarte tare: i-a trimis, adică, ca de la un unchi al lui, un pachet mare prin mesageria C.F.R., plin de cărămizi, coji de pâine, oase și hârtii, încântat, Miron s-a dus după el la gară și l-a adus acasă, adică la cămin, în spate și pe jos, cu destulă greutate. Când l-a despachetat în fața noastră, pe îndelete, uitându-se când la unul când la altul, era să murim de râs. își rupea mâinile și spunea, scoțând din ladă când o coajă, când un os, adresându-se lui Matei, „asta numai tu mi-ai făcut-o bătrâne, gudă ce ești!" Petru Miron știa să danseze și să cânte foarte frumos, mișcându-se cu ușurință, deși era extrem de masiv. La sfârșitul săptămânii își schimba întotdeauna izmenele și le dădea femeii de serviciu să le spele. Pornit pe *prostii,* m-am gândit să-i fac o poantă și i-am făcut-o: pentru că dormea profund, culcat pe burtă, într-o noapte i-am turnat, pe turul izmenelor, o călimară de cerneală, fără ca el să se trezească. A doua zi când a văzut, s-a tot mirat cum de e pătat de cerneală tocmai în zona cu pricina, însă eu am reușit să-l lămuresc că probabil a stat undeva pe ceva, murdărindu-se. Necazul a fost, însă, că femeia de la spălătorie a refuzat să-i spele izmenele, spunându-i, mai în glumă, mai în serios, că dacă se caca cerneală, n-are decât să facă această treabă pe cont propriu.

Cea mai mare parte din timp o petreceam în sălile de lectură ale *Bibliotecii Centrale,* dar și la *Studii clasice,* actualul *Muzeu de istorie,* citind, nu doar cursurile, dar și bibliografia pentru examene. Dacă trebuia să faci un referat, sau coreferat, căci așa se proceda la seminalii, puteai să soliciți, de la un bibliotecar specializat, să-ți indice anumite titluri de cărți referitoare la chestiunea ce te interesa, și mai ales, dacă acestea erau la fondul secret, să-ți dea cotele lor. Cu o astfel de ocazie am întâlnit, într-o sală a bibliotecii amintite, la parter, în aripa dreaptă, un domn mai în vârstă, extrem de amabil, căruia i-am solicitat să-mi recomande o bibliografie privind o problemă de istorie veche a României, pare-mi-se cultura Cucuteni. Mi-a dat mai multe titluri în românește, franțuzește și rusește, după care i-am mulțumit și l-am rugat să-mi spună cum îl cheamă, ca să știu altădată pe cine să caut. S-a recomandat a fi Ion Mușlea. Am rămas foarte surprins și i-am spus că

am citit un studiu al său despre folclor, dintr-o carte apărută prin 1942-1943. S-a roşit tot şi s-a arătat extrem de încântat că un tânăr ca mine ştie despre el şi despre cărţile sale. Mi-am dat seama că, înainte de regimul comunist, fusese cineva şi că în acel moment lucra la bibliotecă în anonimat, prin „grija şi bunăvoinţa" regimului comunist, în anii care au urmat l-am reîntâlnit pe domnul Muşlea de mai multe ori, şi întotdeauna m-a ajutat cu generozitate la tot felul de lucrări scrise, pe care a trebuit să le fac, inclusiv la cea de licenţă, fără a-mi pretinde, pentru aceste servicii vreodată ceva. Era în el bucuria de a vedea că cel din faţa sa, mult mai tânăr şi mai nepriceput ca el în domeniul ştiinţelor umanistice, vrea să studieze, să cunoască, să se perfecţioneze.
Mi-am descoperit, în iarna lui 1960/1961, nişte rudenii în Cluj, şi anume pe Aurel Ciupa, un ofiţer de artilerie, consătean şi ceva rudă mai îndepărtată cu mama, căsătorit cu Măria (Marioara) Silvia, şi ea înrudită cu familia noastră. Locuiau în Cluj, pe strada Dostoievski, aproape de căminul meu şi a fost pentru mine o mare şansă de a-i întâlni, pentru că la ei au poposit întotdeauna toţi cei care mă vizitau. Erau nişte oameni generoşi, primitori, cu suflet larg, nefandosiţi. Marioara era casnică, căci avea doi copii mici, foarte simpatici Nelu (loan) şi Doru (sau Dodo), singurul care câştiga bani în casă fiind Aurel, pe atunci căpitan la unitatea militară din Floreşti. împreună cu ei mergeam la baluri la *Casa Armatei,* unde se mânca ieftin, se dansa şi se cânta; acolo existau orchestră de muzică populară, de muzică uşoară, dar şi cor mixt şi unul de bărbaţi. La festivităţi venea de fiecare dată şi generalul Dragnea, mare dansator de vals, expansibil şi vorbăreţ, curtat de cuconetul prezent, alcătuit din soţiile subordonaţilor săi. Cu familia Ciupa ieşeam la Hoia, la iarbă verde, de l mai, la bere şi mititei, deplasându-ne aproape întotdeauna pe jos. Urcam pe Cetăţuie şi de acolo pe creasta dealului, pe Tăietura Turcului, până la locul amintit, unde exista o scenă pentru programe artistice, precum şi barăci de lemn, în care se vindeau grătare, mititei şi băuturi. La Hoia şi Făget plecau unii studenţi cu prietenele lor la plajă, şi bineînţeles şi pentru alte scopuri. Un student de la *Politehnică,* mai în vârstă cu mult ca noi, pe nume Bocăneală, cazat în camera lipită de cea în care stăteam noi, cei de la istorie, amintita *Sala Floreasca,* a păţit-o într-o zi, pe când se afla la Hoia cu prietena lui, pare-mi-se bucătăreasă pe la o cantină de fabrică. Bocăneală umbla legănat, greoi, şi era moldovean, cu vorbă domoală, negricios şi cu faţa stricată puţin de vărsat. In ziua cu pricina s-a dus cu prietena sa la Hoia,

au urcat într-un loc mai izolat, s-au dezbrăcat să facă plajă, el punându-şi pantalonii şi pantofii, cum se spune, la *căpătâi,* adică la mică distanţă de locul în care stăteau întinşi pe iarbă. Bocăneală şi bucătăreasa au procedat apoi la făcutul „plajei", şi după ce au revenit la realitate, au constatat că lui îi fuseseră , între timp, furaţi şi pantalonii şi pantofii. Ştiu această întâmplare, pentru că la cămin m-a căutat amintita doamnă bucătăreasă, rugându-mă să intru în camera unde stătea prietenul ei şi să-i dau pantalonii şi pantofii lui Bocăneală să îi ducă, pentru că altfel respectivul nu poate reveni de la Hoia. Această întâmplare păguboasă pentru amicul Bocăneală m-a făcut ca, ori de câte ori îl întâlneam să-i spun „ai grijă să nu mai mergi la Hoia, ca iar te alegi cu spese" (adică cu cheltuieli), în semestrul II al anului I m-am mutat cu greu într-o altă cameră, împreună cu doi colegi, Grigore Ploeşteanu, un ins simpatic şi copilăros, de etnie evreiască, care se ţinea de mare român şi Gheorghe Potlog, poreclit de noi Marduk, un tânăr scund şi îndesat, fiul unui învăţător dintr-o comună de lângă Beiuş. Potlog se bâlbâia ori de câte ori avea emoţii, repetând, ca într-un fel de sughiţ, ultimele silabe de la anumite cuvinte, în aşa fel încât, în primele zile de la începerea cursurilor în anul I, dacă îl întreba cineva în ce cămin locuieşte, el răspundea „în căminul Racoviţă - viţă" sau dacă dorea să-mi ceară cerneală, zicea „n-ai cerneală - neală". în camera în care ne-am mutat am locuit o vreme cu nişte studenţi din ultimul an, de la facultatea de arhitectură din Bucureşti, veniţi la Cluj în practică. Unul dintre ei, în vârstă de 28 de ani, semăna cu actorul francez Maurice Ronet şi mi s-a părut a fi foarte politicos, până când într-o după masă l-am surprins stând în pat, cu bazinul ridicat drept în sus, proptit cu palmele, şi băşindu-se ritmic, pe măsura mişcării pedalate a picioarelor. Nu s-a arătat de loc deranjat de prezenţa mea, şi şi-a continuat, cu neruşinare, îndeletnicirea, fără a scoate vreo vorbă, grav şi insistent. Pe lângă acesta, mai era unul pe care-l chema Stroie, poet şi publicist la nu ştiu ce reviste, conviv agreat al unui coleg de al meu de an, Grigore Popescu, devenit mai târziu, la rândul său, poet, eseist şi critic de artă, cu pseudonimul de Arbore. Şi tot între aceştia se număra poetul Constantin Abăluţă, un individ înalt şi pe atunci subţirel. Avea un nas mare şi coroiat şi un mers asemănător cu cel al personajului Charlot din vechile filme ale lui Charles Chaplin. Tot timpul era dezabuzat şi dacă-l strigam „nea Abăluţă", căci era mai în vârstă ca mine cu vreo 5-6 ani cel puţin, el răspundea invariabil „prinde-mă de pută", sau dacă întrebam „haina-i

a matale?", el îmi replica „mânca mi-ai din c... sarmale". Nu ştiu cât talent avea acest om, căci nu i-am citit scrierile, decât nişte „cronici de serviciu", scrise cu generozitate de Gheorghe Grigurcu despre unele volume ale sale, dar, după replici ca cele de mai sus, nu cred că cineva şi-ar fi putut face o impresie bună despre el. In sfârşit, relaţiile mele, ale lui Ploeşteanu şi Potlog cu ei erau limitate la strictul necesar, la salut şi la „permiteţi", „îmi daţi voie să sting lumina etc." Cu aceştia doi din urmă însă, mă înţelegeam bine, mergeam la cursuri şi la bibliotecă împreună şi câteodată la plimbare. Eu aveam o plăcere nebună să-i fac să se certe, şi câteodată, ca să-i provoc, luam ciorapii lui Potlog, care desigur nu miroseau a trandafiri, şi-i vâram sub pătura lui Ploeşteanu, în timp ce dormea acoperit până peste cap. Când se trezea, începea să se certe cumplit cu Potlog, spunându-i că e o năzdrăvănie sau o batjocură a naturii, după care acesta îl ameninţa, bâlbâindu-se, că-l bate. Alteori se întâmpla să-i ţin lui Potlog între picioare membrele inferioare, iar mâinile cu o mână de a mea, strânse în cerc în jurul corpului, în timp ce cu cealaltă îl gâdilam până era gata să vomite, în timp ce el striga „mă-ă-ă! mă piş, mă piş!" Câteodată Potlog se enerva şi alerga după mine cu o sticlă plină de apă în mână, strigând „Mihoc -hoc, îţi crap capul, îţi crap capul". Aşa se face că într-o după masă a ajuns să fugă după mine prin cameră, având în mână un săpun de haine *Cămila,* învelit în nişte izmene murdare, din pânză americană aspră, cu şireturi la capătul celor doi craci. Enervat că nu mă ajunge, a zvârlit cu ele în mine, dar m-am aplecat fulgerător în jos, şi acestea au zburat pe geam în stradă, rămânând agăţate de sârmele unui stâlp, aflat în apropiere. A trebuit să vină cei cu maşina-macara să le ridice, şi urmarea a fost o amendă pentru colegul meu, de 50 de lei, deoarece pe izmene scria „Potlog Gheorghe, camera 55". In momentul în care m-am mutat din *Sala Floreasca,* eram foarte nevrozat, astfel încât aveam tot timpul insomnii, şi în plus făcusem şi o conjunctivită virulentă, tratată cu argirol, o soluţie uleioasă, ce dădea fotofobie şi mari usturimi, efectul benefic al ei urmând abia mai târziu, sau uneori niciodată. Cum nici hrana nu era variată, mai ales că nu avusesem posibilitatea să mâncăm fructe şi să ne completăm necesarul de vitamine, începuse să ni se răărească, la mai mulţi, părul, ceea ce avea darul, la acea vârstă, să ne necăjească cumplit, în ce mă priveşte, niciodată n-am avut un
păr prea des şi nici foarte rezistent, şi de aceea unul dintre colegi, Alexandru Roman, poreclit *Groando,* cu o frumoasă podoabă capilară,

obişnuia să mi se adreseze, câteodată, astfel: „Mă, Mihocule, dacă aş avea un păr aşa de urât ca al tău m-aş sinucide". Nu m-am supărat, însă, pe el datorită acestor vorbe, niciodată. Peste ani, când l-am întâlnit la Cluj, avea o chelie respectabilă, în urmă cu vreo doi trei ani a murit, sărmanul, de o boală incurabilă, într-o bună zi m-am decis să mă rad în cap, şi m-am dus la o frizerie, aflată lângă parcul din spatele *Teatrului.* La intrarea ei, în loc de firma pe care să scrie, ca astăzi, „Frizerie", atârna, un fel de tobă din alamă, ca două lighene puse gură în gură, simbolul vasului necesar pentru săpunit, care ţinea, în secolul al XVIII-lea şi al XlX-lea, loc de firmă, păstrată probabil acolo din vechime. Chiar frizerul la care mă tunsesem era foarte bătrân, glumeţ şi vorbăreţ, ca şi alţi confraţi ai săi. Intrând, odată, cu el în vorbă, m-a întrebat câţi ani am şi după ce i-am spus, am îndrăznit şi eu să-i pun o întrebare identică, la care mi-a răspuns „sunt trecut de 50 de ani"; de fapt spunea adevărul, căci avea exact 80 de ani. în acea zi m-a ras în cap contra sumei de 5 lei, distrându-se de cum arătam şi tachinându-mă cu previziunea că nici o fată nu va mai sta de vorbă cu mine. După aceasta, vreo săptămână am umblat tot timpul cu o bască în cap, şi la ore, şi la bibliotecă, până ce într-o bună zi, în sala de lectură de la *Studii Clasice,* unde citeam *De bello galico,* de Caius lulius Caesar, profesorul Nicolae Lascu mi-a atras atenţia că nu se cuvine să stau acolo cu şapca pe cap. I-am răspuns, minţind, desigur, că am o rană în vârful capului, şi m-a crezut. Pentru că, aşa cum am spus, şi altora dintre colegi le cădea părul, s-au apucat, într-o J bună zi, aproape toţi şi s-au ras, după exemplul meu, în cap. Când au apărut, astfel în sala de curs, profesorii au început să se amuze. Vestea s-a răspândit repede în toată Universitatea, şi urmarea a fost că *Organul,* adică *Securitatea,* a intrat pe fir, închipuindu-şi, probabil, că suntem o sectă sau o organizaţie. Nu ştiu ce au păţit alţii dintre cei raşi în cap, dar eu am fost chemat la *Securitate,* într-o clădire pe strada Republicii, unde un securist m-a întrebat, cu brutalitate, pentru ce m-am ras în cap şi pe cine şi de ce am mai sfătuit să se radă. In cele din urmă totul a rămas baltă, şi încet, încet părul ne-a crescut la loc, tuturora, asemenea celui al nazireului Samson, iar fetele ne-au tratat, în continuare, cu acelaşi interes. Acesta din urmă creştea în condiţiile în care un băiat avea, de exemplu, performanţe în fotbal, rugby şi alte sporturi. Eu mă pot lăuda doar că, în primăvara lui 1961, cred că prin martie, profesorul de educaţie fizică a descoperit că eram extrem de bun la trântă, pentru că am reuşit, la o verificare în sală

la facultatea de drept, să-i trântesc pe toţi cei pe care mi i-a opus, chiar dacă erau mai grei ca mine cu 10 kg, de exemplu. De aceea, m-a dus la un concurs de lupte, desfăşurat într-o clădire aproape de Someşeni, unde am reuşit să trântesc vreo trei luptători dintre cei *de specialitate,* cu experienţă îndelungată în domeniu. Am luptat, în finală, cu un muncitor, mult mai musculos decât mine, priceput în secretele acestui sport. A încercat să-mi răsucească gâtul subsuoară, dar fără succes, căci l-am prins în braţe, l-am învârtit prin aer şi l-am izbit de salteaua pe care luptam. A căzut *în pod* şi urma doar să-l apăs, cu toată greutatea, pentru a-l pune cu umerii jos. Eram, însă, prea nervos şi, fără să-mi dau seama, l-am strâns puţin de gât. Din acest motiv, arbitrii m-au descalificat, dându-l câştigător pe adversar. După acest concurs m-au durut oasele vreo două săptămâni. De aceea, i-am refuzat pe câţiva antrenori din oraş, care mă invitau să continuu, la cluburile lor, acest sport.
Un moment interesant în viaţa noastră studenţească era cel al revelioanelor, la care, pe lângă unii dintre profesori, participa în mod regulat rectorul Constantin Daicoviciu. La cel din anul I, ca de altfel şi la cel din anul II, ţinute într-o sală la căminul *jozsa Bela,* s-a organizat o tombolă cu câştiguri, în obiecte sau „produse". Câştigătorul premiului I a fost întotdeauna, *nu ştiu cum,* dar cred că prin *bunăvoinţa* organizatorilor, rectorul Constantin Daicoviciu, iar premiul consta într-un purcel viu de vreo 25-30 kg. După ce l-a câştigat, Daicoviciu a luat purcelul în braţe, şi a rostit: „duceţi-l la bucătărie şi tăiati-l să-l mance studenţii", apoi i-a dat drumul prin sală, invitându-ne să-l prindem. E uşor de imaginat că, alergând după purcel, se răsturnau scaune şi chiar mese, născându-se un *balamuc* şi o veselie de pomină. La revelionul următor, purcelul l-a câştigat tot Daicoviciu, care, însă, nu s-a mai bucurat ca prima dată, spunând: „lăsaţi-mă că ştiu eu că aţi făcut în aşa fel să câştig tot eu purcelul. Duceti-l la tăiat şi daţi-l la studenţi!" Bătrânului Constantin Daicoviciu îi plăceau spectacolele zgomotoase, unde el să fie personajul central, ba câteodată, în pauzele dintre cursuri, se amesteca în jocurile noastre. Obişnuiam să jucăm *bâza,* un joc în timpul căruia unul dintre noi stătea cu o palmă paravan la ochi, iar cu cealaltă dată peste piept şi aşezată subsuoară, cu căuşul spre exterior, în timp ce altul din grup îl lovea cu rapiditate, el trebuind să ghicească cine l-a lovit. Era greu de ghicit, căci îndată după lovitură, toţi se îngrămădeau în jurul celui lovit, cu două degete ridicate în sus, bâzâind ventriloc, ca nişte albine. Pe când stătea la lovit colegul Petru Miron, a apărut Daicoviciu, care ne-a făcut semn să ne depărtăm şi l-a izbit cu palma foarte puternic, făcându-l să se întoarcă şi să

spună: „Ai, mă, da' care p.... maţii ai dat aşa tare?" Daicoviciu i-a întors înjurătura, apoi, s-a aşezat să fie lovit. Se înţelege că nimeni dintre noi n-a mai îndrăznit să-l lovească. Media generală obţinută de către mine în anul I a fost suficient de mare pentru a-mi asigura, în anul II, aşa cum am spus mai sus, bursă de merit. Toate examenele le-am dat oral, şi în mod serios, şansa de a te inspira de undeva fiind inexistentă. Acest procedeu a funcţionat, de altfel, pentru noi, în toţi anii de studiu, aşa încât problema copiatului nici nu se punea. De altfel în regulamentul *Universităţii* era prevăzut că dacă un student este prins copiind, să fie exmatriculat definitiv din facultate. Am vizionat, în urmă cu circa un an, la televiziune, nu mai ştiu pe care post, o emisiune care făcea caz de faptul că elevii şi studenţii de astăzi copiază. Cu acea ocazie, unul dintre reporteri, spre stupefacţia mea, a afirmat cu îngăduinţă că întotdeauna cei amintiţi au copiat şi că chiar el însuşi a procedat, la timpul său, la fel. Am fost foarte revoltat de această uşurinţă de a generaliza un gest de acest gen, care pe vremea mea şi la *Facultatea de istorie-filozofie* a *Universităţii Babeş-Botyai,* pot spune cu mâna pe inimă că nu exista şi nici nu se concepea să existe. Vacanţa de după anul I mi-am petrecut-o, aşa-zicând, în libertate deplină, fără a mă fi angajat undeva să lucrez. Atunci m-am vindecat şi de insomnii şi de conjunctivită, în cele 3 luni cât a durat ea am citit, ca de obicei, cărţi de istorie, apărute la *Editura ştiinţifică,* cele cu coperţi verzi, incluzând scrierile lui Caesar, Suetonius, Appian, Tacitus, Plutarh, Titus Livius, dar şi de literatură, între care *Adolescentul* şi *Idiotul* de Dostoievski, dar şi altele, mai puţin însemnate, sau am mers la scăldat pe Crişul Negru, în ciuda zvonului că apele sale sunt foarte radioactive. Tata mi-a făcut o mare bucurie, aceea de a-mi cumpăra un frumos ceas de mână rusesc, marca *Almaz,* şi o splendidă bicicletă nemţească, marca *Diamant,* cu roţi şi spiţe inox, cu saşiu de culoare vernil, şi anvelope albe de cauciuc natural. Le-a procurat, cu mari pile şi în rate, de la un magazin din Vaşcău, ajutat de un fost camarad de al său din armată şi de pe front, care se numea, Nicolae Tomşa, invalid de război ca şi el. Bicicleta arăta ca o bijuterie şi avea o turaţie incredibilă, astfel încât toată ziua eram pe ea, fugind când la Stei, când la Vaşcău, când la Peştera Meziad. Am păstrat-o până prin anii '70 şi cu ea am venit, prin august 1964, până la Oradea, pentru a-mi vizita o prietenă, care locuia pe strada Dâmboviţei, la nr.12, Livia Mălan. Seara, împreună cu prietenii, pierdeam vremea la grădina de vară din Beiuş, amenajată într-un fel de curte interioară, între clădiri, cam pe locul vechii cârciumi *Kopincze* sau *Pivniţa de piatră,* în centrul oraşului, unde astăzi se află localul *La linie,* situat aproape de terasa acoperită a cofetăriei din faţa bisericii catolice. Acolo era o orchestră serioasă, cu pian, vioară, contrabas, tobe şi „gurist", care încânta pe toti consumatorii. Se cântau tangou ri languroase şi valsuri incita nte, dar şi cântece de pahar, cu mare antret, de genul: *Cocoşelul* sau *Roata morii,*

reînviate parcă din timpuri revolute. In acea vară a venit la Beiuș un tânăr din Israel, de vreo 18-19 ani, arătos dar spân, asemenea profesorului Răzvan Theodorescu din zilele noastre, şi nu ştiu prin ce modalitate a ajuns să cânte la grădina de vară din Beiuş. Cânta frumos, cu patos şi dăruire, folosindu-se de un microfon cu fir mobil, foarte lung, pe care-l mişca după el, printre mese, după cum se deplasa. Mă găseam într-o seară la o masă cu amicul meu din copilărie şi vecin cu mine, student la medicină, amintitul Lucian Scurtu (Lulu), atunci în vârstă de vreo 22 de ani. Cântăreţul, ajuns, în mişcarea sa continuă, lângă masa noastră, şi-a fixat privirea pe acesta şi a început, în timp ce cânta, să se unduie în faţa noastră. Lucian sau Lulu îl privea cu atenţie, trăgând din ţigară, în timp ce, parcă încurajat de gestul său, cântăreţul cel spân îşi apleca capul spre el, înclinându-l când într-o parte, când în alta. Când a terminat, ajunsese la vreo trei-patru palme de Lulu, şi a început, ca un actor de pe scenă, când publicul aplaudă, să se aplece în faţă, zâmbind, parcă plin de recunoştinţă. Lulu şi-a stins ţigara, s-a ridicat în picioare în faţa cântăreţului, ca pentru a-l aplauda, dar spre surprinderea mea, în loc de a proceda aşa, i-a împuşcat o *labă,* ceva între palmă şi croşeu, nimerindu-l sub falcă, aşa de puternică, încât l-a azvârlit grămadă în lateral la vreo 3-4 m distanţă, spunând printre dinţi: „F... mama-mătii de c...t, da ce te uiţi aşa în ochii mei, că doară nu-s homosexual!"Gestul său n-a avut nici o urmare, în afară de neplăcerea serioasă pentru cântăreţ, căci miliţia n-a sosit la faţa locului şi, îndemnat de către mine, Lulu s-a cărăbănit către casă. Prin anii 2000 l-am revăzut pe cântăreţul de odinioară la Oradea, la *Optinova,* pe strada Republicii, acum îmbătrânit serios, şi pe chip cu pecetea mai accentuată a rasei sale. L-am acostat, întrebându-l dacă a lucrat cândva la Beiuş, şi s-a roşit tot, spunându-mi că are de acolo amintiri neplăcute. Lulu a devenit doctor şi a murit în urmă cu vreo 10-12 ani. El avea o fire ciudată, imprevizibilă şi un temperament impulsiv. Pe când era student s-a întâmplat odată, într-o vacanţă, să bea dintr-o sticlă, desigur din greşeală, sodă caustică. A fugit îndată la spital şi ţin minte că l-am întâlnit atunci pe stradă, în timp ce scuipa sânge şi nu putea vorbi, însoţindu-l până la poarta instituţiei amintite. Când am ajuns acolo, portarul, pe nume Nicolae Făt sau Nicoliţă, cum îi zicea lumea, un estropiat cocoşat, mic şi cu buze groase, enorme, ca de mameluc, a refuzat să ne lase să intrăm, cu toate că eu i-am relatat ce se întâmplase. Enervat, Lulu l-a prins cu o mână după cap, iar cu cealaltă de turul nădragilor şi l-a azvârlit într-un rezervor de apă de vreo 3-400 de kg, aflat

în apropiere, căci tocmai se lucra la zidăria unei construcţii. Dacă nu l-aş fi ridicat de acolo, mic şi în poziţia în care căzuse, cu siguranţă că Niculiţă s-ar fi înecat. Lulu s-a vindecat fără nici o urmare şi a reuşit să termine facultatea de medicină, devenind medic ginecolog.
Cel mai important eveniment pentru mine, din vara de după anul I, socotesc că a fost o excursie în Munţii Apuseni, făcută în trei, de către mine cu prietenul Sabin Burcă şi cu un vecin, absolvent din acel an al liceului, Ioan Daraban (Nelu sau Ioane, cum îi spuneam). Ne-am procurat câteva conserve, am luat cu noi pâine şi slănină, mâncarea ardeleanului, şi o mulţime de ouă fierte şi ne-am pornit la drum. Am mers pe jos până la Pietroasa şi de acolo la Padiş. Pe drum ne-am oprit la Sudrigiu şi am aşteptat o *ocazie,* adică o maşină ca să ne ducă la Pietroasa. Aveam în spate o raniţă enormă, grea, plină cu de toate, şi la un moment dat, vrând să sar peste un şanţ, lângă fosta firma de exploatare forestieră din Sudrigiu, transformată în pepinieră, m-am prăbuşit în apă până la brâu şi m-am înţepat foarte rău la mâini în crăcile cu ghimpi ale unui mic salcâm, aflat în apropiere, întâmplător se găsea acolo o ţărancă tânără, de vreo 25 de ani, îmbrăcată în port popular, din pânză groasă de in alb, trebăluind cu soţul ei pe lângă gardul de la grădina firmei. S-a apropiat de mine şi, văzând că în ambele palme îmi intraseră nişte spini enormi, a luat un ac din sân, pentru a mi-i scoate. Zâmbea larg, cu buzele pline de senzualitate, dezvelind un şirag de dinţi puternici şi sănătoşi, de culoare alb-untie, vrednici să figureze pe orice reclamă a pastei de dinţi. Mi-a luat palmele pe rând, şi mi-a extras, cu multă uşurinţă, ghimpii, lipindu-le involuntar de spătoiul sau spăcelul ei din *pânză,* sub care se ascundeau nişte sâni enormi, protuberanţi. Am simţit, la atingerea ei, un fior, pe care nu l-am putut uita multă vreme, încropindu-se, parcă, între noi o idilă scurtă, imaginară, fără păcat, deşi plină de dorinţe. Mi-a tinut, apoi, chipurile pentru a-mi vedea rănile, încă câteva clipe palmele lipite de pieptul ei sănătos, după care, tulburat, i-am zis „mulţumesc frumos". A zâmbit şi a spus „cu plăcere şi altădată". Rememorând întâmplarea mă întreb unde o fi ea oare astăzi şi câţi copii zdraveni o fi adus pe lume?! Dacă trăieşte îi doresc să aibă parte de tot binele şi-i mulţumesc, în gând, pentru acea fericire scurtă pe care mi-a dăruit-o, atunci şi acolo. Am poposit, în prima noapte, într-un loc numit pare-mi-se *Poiana Florilor,* în podul unei sure pline cu fân, nu departe de satul Pietroasa. Aveam cu noi un aparat de fotografiat, cu declanşator programat, adus de amicul Sabin şi ne-am aşezat în podul amintit, punând, la intrarea din exterior, o scândură pe post de firmă, cu inscripţia *Hotel Lido,* cioplită ad-hoc de cel amintit, pentru a ne

fotografia. Din păcate, nu ştiu de ce, dar aparatul, deşi funcţiona, n-a realizat nici o imagine pe filmul din interiorul său. Am dormit, aşadar, în fân, şi trebuie să remarc faptul că pe atunci pur şi simplu parcă nu erau ţânţari. Socotesc că aceştia s-au înmulţit în ultimele decenii, atât de mult, datorită cine ştie cărui dezechilibru, provocat în lanţul natural al vietăţilor, de acţiunea necugetată a omului. Punctul stabil sau „Fixul", cum erau numite în timpul războiului locaţiile unităţilor militare, respectiv oraşul sau comunele de garnizoană, ni l-am stabilit la Padiş, unde, cum am spus, mai fusesem cu un an în urmă. Singurul loc în care ne-am putut caza acolo era tot podul unei sure, ceva mai arătoase e drept, aşezată lângă un izvor tumultuos, pe marginea unui pârâu limpede şi repede. Am dormit într-o grămadă de fân întins pe podelele de scândură ale podeiului şi am avut şansa să găsim şi cu ce ne acoperi, căci existau acolo câteva bituşi sau şube de lână ponosite, folosite de drumeţi, dar şi de boarii veniţi pe timpul verii cu vitele la păşunat. Am întâlnit, atunci, la Padiş, o pereche de tineri din Cluj, de fapt o fată pe nume ludita Râşnoveanu, probabil evreică, proaspătă absolventă de liceu, blondă, cu ochi verzi, cu un neg mic
şi maroniu deasupra buzei, către nas, în partea stângă, înaltă ca *o* suedeză, însoţită de un tip mult mai în vârstă, de meserie inginer, cu prenume nemţesc, destul de scund şi bondoc, cu părul perie, tuns scurt. Tânăra nu părea prea interesată de însoţitor şi s-a împrietenit cu noi, şi în special cu Sabin, căci inginerul nu se potrivea cu ea, nici ca *înfăţişare* sau statură, nici ca vârstă. De acolo am făcut, în vreo două -trei zile, excursii prin împrejurimi, la izvoarele Someşului, la Galbena, Cetăţile Ponorului, la Focul Viu şi la gheţarul de la Scărişoara. In ultimele zile proviziile ni s-au epuizat şi, de aceea, de la Padiş am luat-o spre Stâna de Vale. In drum am întâlnit două stâne de oi, şi ciobanii ne-au oferit jintiţă şi caş pe săturate. După masă am ajuns aproape de Fântâna Rece şi ne-am oprit fascinaţi de priveliştea unui câmp de crini de munte, de un alb ireal, aproape dureros de privit. Plutea, peste ei o ceaţă răcoroasă, deşi era în iulie, făcându-i astfel mai puri, mai albi, încât puteau fi asemuiţi cu tainele din poezia lui Lucian Blaga, metamorfozate, sub privirea meditabundă, a Marelui Anonim „în neînţelesuri şi mai mari", în depărtare s-a auzit deodată un vag lătrat de câini, semn că ne apropiam de o nouă stână, de astă dată de cea de la poalele Bohodeiului, adică din Flaştini, lângă muntele Piscop, sprijinit pe marea poiană numită de cei care o păşunau Bouărişte despre care am pomenit mai sus.

Ne-am coborât de pe Bohodei, pe lângă Pietroc, o bucată de stâncă, adusă acolo parcă de undeva şi prăvălită în marginea unei păduri de molizi scunzi, sub care ciobanii aşezau, la răcoare, sticlele cu ţuică sau vin, dar şi pe cele cu leacuri, de obicei tinctură de iod sau creol ină, pentru animalele date în grija lor, până ce, în fine, am ajuns la adăpostul boarilor, o căsuţă destul de solidă, cu uşi cu clanţe, tencuită şi văruită, potrivită a găzdui destul de comod pe oricine. Surpriza a fost că am întâlnit, între boari, pe fratele mai mare al mamei, unchiul Vasile, angajat pentru un sezon să păzească animalele satului, urcate la munte, la vărat. El avea să ne găzduiască, la acea cabană, pe toti trei, pentru o noapte, ba mai mult, să ne facă şi mâncare, o supă groasă de *griţăreşi* sau tăieţei de casă, tăiaţi în pătrăţele mărunte, cu lapte şi slănină afumată, ospătându-ne, aşadar, cum se cuvine. Seara am glumit cu boarii în jurul unei sticle de palincă sau ţuică tare de prune, şi ne-am amuzat mai ales de unul care spunea: „nu ştiu cum beau alţii palinca, că io abia beau spirtul". Unchiul avea o voce suspect de răguşită şi, pentru că era un fumător înrăit, i-am atras atenţia să aibă grijă de gat, presimţind, parcă ce avea să i se întâmple. Şi, într-adevăr, peste un an, în toamna lui 1962 a venit la mine la Cluj, pentru că boala i se agravase, şi i s-a depistat un cancer la gât, de care în august 1964 a şi murit, la vârsta 56 de ani. întoarcerea acasă, din acea excursie, a fost pentru noi, bine antrenaţi după itinerariile parcurse, un fleac, deşi în acea zi am parcurs, de la cabana amintită, în jur de vreo 35 de km. Două zile au fost de ajuns pentru *a* ne odihni în urma efortului făcut, şi cred că am fi putut începe o nouă ascensiune în munţi, căci eram tineri şi sănătoşi. Acasă nu aveam niciunul dintre cei trei baie, căci la Beiuş comodităţile erau rare, dar recurgeam, când era vară, la scăldatul *purificator* în Valea Nimăieştilor. De Sfânta Mărie Mică, adică de 8 septembrie 1961, m-am dus la unchiul Nicolae sau Cula în Banat, la Racoviţa, lângă Buziaş, la *rugă,* o sărbătoare mare, extinsă pe parcursul a trei - patru zile, cu horă în sat, cu mari pregătiri pe la casele oamenilor, pentru primirea de *goşti* sau musafiri, trataţi cu cele mai alese mâncăruri, purcei sau gâşte la cuptor şi grămezi de *turce* sau prăjituri, stropite cu *rochie* şi vin din belşug. In casa unchiului am fost primit cu bucurie, de el şi de mătuşa Ana, cu cei doi copii ai lor, Viorica şi Ioan sau Nelu, ambii mai tineri cu câte 4, respectiv 7 ani decât mine. Locuiau împreună cu socrii unchiului, Pavel Guleran, cu soţia numită Măria. Tot acolo locuiau şi părinţii lui Pavel, Sânzâiana şi Nicolae Miuţescu (Codobenciu). Cei doi, Nicolae şi

Pavel erau nişte băutori temeinici. Ţuica lor era din fragi sau din prune, fiartă numai o dată şi se punea caldă înaintea musafirilor, în nişte castroane mari cu două torti, fiecare mesean urmând *a* se servi din ele, în pahare de câte 50-100 de grame, cu polonicul, după care se trecea la supă de găină, gâscă sau curcan, apoi la cârnaţi
fripţi, păstraţi, din iarna trecută, în borcane cu untură, sau câteodată proaspeţi, după care la friptură la cuptor cu cartofi, de porc sau pasăre, *după gust,* şi în fine la un şir nesfârşit de prăjituri *uscate* sau cozonaci de toate tipurile. Iţi trebuia, în aceste zile de ospăţ sardanapalic, multă bărbăţie pentru a face faţă asaltului de bunătăţi ispititoare ce ţi se prefirau, cu generozitate, prin faţa ochilor. Bătrânul Nicolae, tatăl socrului unchiului meu, era un omuleţ scund, dar vânjos, cu faţa rozalie, de sănătate, dar cu siguranţă şi din alt motiv, puţin holbat, căci avea cataractă şi făcea eforturi să vadă mai bine. Zăbovea mult la preambulul meselor şi mă îmbia mereu să iau cu polonicul din castronul cu ţuică aflat în faţa noastră, un fel de poşircă slabă, semănând mai mult la gust cu un ceai de ceva indefinit, rostind repetat îndemnul: „mai ia, cuscre Blăguţă, mai ia" şi întrebarea: „da matale eşti la şcoli?"Am băut vreo 5-6 pahare, fără a mă simti ameţit, în timp ce *moş* Nicolae, acompaniat de fiul său Pavel sau Pălea cu perseverenţă, se damblagise de-a binelea, căzând cu capul pe masă. Moş Nicolae era foarte paşnic, dar Pălea părea, cum se zice prin Bihor, mai cu *poară,* mai scorţos. In spatele fiecăruia dintre cei doi stăteau, cu braţele încrucişate, nevestele lor, a lui *moş* Nicolae fiind o huidumă înaltă şi zdravănă, cu voce ca de bărbat, domoală şi puţin răguşită, în timp ce a lui *moş* Pălea era, dimpotrivă, scundă nici prea grasă nici prea slabă. De notat că între cei doi bărbaţi, *moş* Nicolae şi fiul său *moş* Pălea, diferenţa de vârstă era de numai 17 ani, căci în Banat toate căsătoriile se încheiau de timpuriu. Din când în când moş Pălea se trezea, îşi ridica obrazul de pe masă, semănând parcă la înfăţişare cu Avram lancu, aflat în mizerie, în ultimii ani de viaţă, pufăind şi strigând-o pe nevastă-sa astfel: „Măi Mărie, mă, spargă-ţi dreacu măselele tele", după care adormea la loc. Unchiul nu era mare consumator, nici de băuturi nici de mâncare. Scund, dar bine făcut şi drept ca o lumânare, avea o faţă rumenă, ochi mici, gură potrivită, şi dinţi mărunţi şi foarte sănătoşi. Mi se adresa ca la ruşi, când mă invita să mănânc, spunând „serviţi nepoate...", îndemnând-o pe nevastă-sa cu vorbele: „Măi Ană, măi, taie la copil

o crâşcă (sau o felie n.n.) de pită", adică din pâinea albă, uriaşă şi| gustoasă, aflată pe masă, căci nu era cu amelioratori ca cea de astăzi şi nici din grâu tratat cu atâtea chimicale. La spectacolul dat într-o seară, pe bina sau scena din mijlocul satului, am cunoscut o fetişcană, de numai 14 ani, înaltă, subţirică, cu faţa ovală, ochi negri, păr mătăsos, împletit în două codiţe date pe spate. Se numea Ileana Triponescu, avea numai mamă, fiind născută, cum se spunea, din flori, şi făcea parte din cea mai bogată familie a satului, acum desigur scăpătată, numită Burcea. Am vizitat-o la bunici, unde am fost ospătat cu mare respect, căci pe acolo, îndată ce intrai cu o fată în casă la părinţii sau bunicii ei, toată lumea se gândea căj o vei lua în căsătorie. Aceştia au aflat că sunt student şi îndată au| început să-şi laude nepoata, ba mai mult, după două trei pahar de răchie, străbunicul ei, un bărbat bine conservat, foarte în vârstă, drept şi subţire ca un tăieţel, m-a dus în podul casei, şi acolo a scos, dintr-o ascunzătoare, nişte şiraguri enorme de galbeni, adică monede de aur, informându-mă că dacă mă însor cu nepoata lui, acelea vor fi ale mele. Pe mine galbenii nu mă interesau, însă m-au impresionat, din casa lor, două icoane cu muzică. Erau, de fapt, nişte cutii de lemn ornamentat şi dat cu foiţă de aur, având în interior, sub sticlă, din porţelan, chipurile lui Hristos Mântuitorul, una şi Maica Sfântă, cealaltă, dedesubtul cărora se afla câte o maşinărie din alamă cu arc, care, învârtit cu cheia, cânta o melodie suavă, dumnezeiască, probabil de Johann Sebastian Bach. Vestea că am fost în vizită la *chiaburii* Burcea i-a supărat foc pe socrii unchiului, care, unanim cu autorităţile politice de atunci, săraci i fiind, îi detestau pe cei bogaţi, în spirit *tovărăşesc, proletar.* Cu acea ocazie, moş Nicolae mi-a şi spus „Cuscru Blăguţă, nu te mai duse (adică duce) la Burcea, f... în c., pră muma lui, dă chiabur". Nu m-am căsătorit, firește, cu Ileana, dar am întreţinut cu ea o corespondenţă nevinovată, ca între tineri de vârste apropiate şi în anii care au urmat, în fine, m-am întors acasă, făcând un popas la Timişoara, unde l-am vizitat, la locul de muncă, pe fratele mai vârstnic al prietenului meu de la Beiuş, Valica, pe nume Moisej

Budişcă, maestru pantofar la Fabrica de încălţăminte „Guban". De la cea mai elegantă prăvălie din centrul oraşului, mi-am cumpărat un splendid şi bogat pulover cu fermoar, din cea mai fină lână, importată din Australia, de culoare cacao sau *cacaolu,* cum spun turcii, la preţul de 406 lei, *o avere* pe vremea aceea. Cu acesta am umblat în tot restul perioadei de studenţie, iar după ce l-am abandonat, l-a mai folosit şi tatăl meu încă vreo 10 ani. Peste câteva zile, am plecat din nou la Cluj, de astă dată cu mai mult curaj, şi, probabil de aceea formalităţile pentru cazare şi înscriere mi s-au părut mai scurte. Am fost repartizaţi într-un cămin de pe strada Miko Imre, Clinicilor

de astăzi, fără îmbulzeala din celălalt an, poate şi pentru că tocmai se inaugurase complexul de cămine *Hasdeu,* unde condiţiile erau, pentru standardele de atunci, excelente. De la inaugurarea cantinei din complex am mâncat, la prânz, cam o lună, numai grătare cu cartofi pai, pentru că, prin intermediul familiei lui Aurel Ciupa, cunoscusem pe una dintre bucătăresele de acolo, şotie de plutonier, şi ea mi-a destăinuit ora la care se servea mâncarea respectivă. La cantina nou deschisă, unde mâncau şi fotbaliştii de la echipa *Ştiinţa Cluj,* se dădeau 8 meniuri, de câte trei feluri fiecare, şi puteai alege între ele, iar dacă felul pe care-l preferai se termina, n-aveai decât să iei altul, din cele încă existente. Aşa s-a ajuns, de exemplu, ca la ghişeul unde se dădea tocăniţă de creier cu ceapă şi piure de cartofi, neagreată de prea multă lume, să poţi cere supliment la discreţie. Şi, pentru că am vorbit de fotbaliştii de la *Ştiinţa Cluj,* trebuie să menţionez că, în acei ani, aproape toti studenţii, şi mă refer aici la cei de sex masculin, dar şi la unele dintre studente, mergeau, în fiecare duminică, la meci. In zilele de sărbătoare masa de seară se dădea la pachet, ca hrană rece, cum ar veni, aşa încât duminica, cu păturile la noi, când afară era rece, şi cu mâncarea *în braţe,* o tuleam la stadion, unde se desfăşurau de regulă două meciuri, primul, la matineu, al echipei de categoria B, numită C.S.M. *Cluj* (Clubul Sportiv Muncitoresc), unde juca şi un coleg al meu, ca centru înaintaş, Constantin Treabă, mort în urmă cu mai bine de 20 de ani,
şi celălalt, aşteptat întotdeauna cu nerăbdare, al echipei *Ştiinţa Cluj,* la care evoluau pe atunci, cum am spus, câţiva fotbalişti de excepţie. Echipa studenţilor era foarte iubită de toţi clujenii, astfel încât mulţi dintre aceştia se adunau duminica, după meci, în faţa| *Pronosportului,* situat într-o clădire vizavi de intrarea în catedrala *Sfântul Mihail,* la colţul străzii ce dă în Calea Moţilor. In mijlocul lor trona, în picioare, întotdeauna un coleg dintr-un an mai mic, pe nume Cicerone Zotescu, de origine *sudistă,* adică din Vechiul Regat, dialogând cu oricine se nimerea, cu o voce spartă, graseiată, şi întrebând „ce părrerre ai dă şutul lui Macrri?" „ce zici dă Oblemenco?", „ţi-a plăcut, mă bibicule, Mateianu?" „Dar Petrru Emil?" , ş.a.m.d. Asta până ce într-o zi, profesorul Mihail Macrea, văzându-l acolo în mijlocul mulţimii, s-a dus la el şi l-a ruşinat ca pe un câine, poftindu-l să se care acasă. Consider că pasiuni ca cea a lui Zotescu nu erau prea folositoare, dar nici atât de dăunătoare, ca de exemplu, pierderea vremii (şi a sănătăţii) prin cafenele, sau consumarea drogurilor, practicată de anumiţi tineri în zilele noastre. Acest Zotescu a făcut odată, la un seminar al profesorului Macrea, o lucrare despre arhitectura romană, şi, trăsnit cum era, când a fost invitat s-o citească, a luat hârtia în mâna dreaptă, a pus-o pe cea stângă in şold, în timp ce piciorul drept l-a aşezat în faţă şi uşor spre dreapta, citind astfel:

„O, Rromă, strrălucirrea ta mă înnebuneşte...!" La aceste vorbe Macrea, enervat peste măsură, căci pătimea de reumatism generalizat şi era deosebit de irascibil, s-a apropiat de el şi a încercat să-l croiască cu bastonul în care se sprijinea, peste spate, spunând: „Na, na, dobitocule, lasă că te înnebunesc eu!"

In toamna lui 1961 am cunoscut o studentă din anul I, pe nume Livia Mălan, şi ne-am împrietenit repede. Era o fată subţirică, plăpândă şi destul de scundă, şatenă, cu ochi albaştri şi buze cărnoase, originară din Oradea, locuind, nu departe de gara Velenţa. I-am făcut curte vreo cinci ani şi nu ne-am căsătorit, căci n-a fost să fie, vorba proverbului, pentru că eu nu eram prea copt, pentru acest gest, deşi ea îşi pusese mari speranţe într-un viitor pe care urma să-l petrecem împreună. Poate i-am făcut mult rău că am dezamăgit-o, dar cu siguranţă şi mult bine, căci fără sprijinul meu, de natură mentalo-psihică, aşa zicând, n-ar fi terminat facultatea niciodată, şi în plus, dacă s-ar fi măritat cu mine, ar fi avut un soţ petulant, nestatornic şi fugos, ca să înşir doar câteva dintre defectele care m-au însoţit de-a lungul vieţii, în anul II am locuit multă vreme într-o cameră cu colegul Pa vel Cociuba, cu Gheorghe Cadar, Petru Albu şi Marcel Liciu, zis *Neică,* deoarece era mai în vârstă ca noi cu 5-6 ani şi avea un aer de om sfătos. El îmi călca cămăşile, pentru că posedam un călcător electric şi îl lăsasem să-l folosească la discreţie. Se parfuma zilnic, cu parfum marca *Diavolul* şi, de unde de neunde, întotdeauna avea în dulap mere roşii, din care, *pe faţă şi prin spate,* ne înfruptam şi ceilalţi colegi de cameră. Dacă ne surprindea, furându-i merele, nu se supăra, ba chiar râdea cu îngăduinţă, spunând: „mă bată-vă să vă bată, iar v-ati dat la merele mele". In toamna anului II, adică în 1961, aveam să dau din nou faţă cu *Securitatea,* într-o împrejurare oarecum mai gravă ca cea din anul I. Şi aceasta pentru că am participat, într-o cameră a căminului, la nişte discuţii dintre colegii Petru Miron, Adrian Mirică, Ioan Filimon şi losif Laza, cel care, cum am aflat ulterior, ne-a turnat la *Securitate.* Am discutat acolo, între altele, despre războiul din Algeria şi despre faptul că, în perioada interbelică studenţii scoteau diferite publicaţii periodice. Peste vreo două săptămâni am citit un anunţ la fişierul decanatului, prin care eram invitat să mă prezint la decan în ziua „X" la ora „Z". M-am dus şi am fost întâmpinat cu multă afabilitate de către profesorul Ştefan Pascu şi de un individ voinic, cu scurtă de piele şi o figură de ucigaş plătit, numit, zicea Ştefan Pascu, „tovarăşul Jurcă de la Casa pionierilor". M-a invitat să merg cu el la instituţia pomenită, chipurile că să pun pe nişte tablouri, cu figuri de *domnitori,* din Moldova şi Ţara Românească, anii între care au domnit. Era cu o maşină *Gaz,* condusă de un civil, şi m-a invitat să urc în ea. In acel moment mi-am dat seama că la

mijloc nu e lucru curat, că adică individul trebuie să fie securist şi mă tot întrebam ce voi fi făcut, şi de ce am căzut, vorba anticilor greci, în ceea ce ei numeau *hybris.* Ajuns la destinaţie, undeva într-o clădire pe strada Republicii, am fost dus într-o încăpere cu pereţi capitonaţi, şi interogat despre discuţiile pomenite mai sus, vreme de vreo 4-5 ore, precum şi amenințat şi lovit cu vreo două-trei palme. Nu m-a pus, însă, să dau nici o declaraţie, ci doar m-a *ruşinat,* cum s-ar spune, pentru că am participat la acţiuni dușmănoase față de partid şi poporul muncitor, spunându-mi că dacă nu-mi ţin, pe viitor, gura, îmi va *rupe oasele.* Amenințarea sa m-a speriat foarte tare şi în anii care au j urmat m-am ferit de orice discuţii cu colegii, pe teme politice, limitându-mă doar la cele despre femei sau întâmplări comice, hilare. Am aflat că Jurcă acesta era, de fapt, absolvent al facultăţii de istorie-filozofie, şi că mai târziu a fost dat afară din *Securitate,* făcând pe profesorul de filozofie, la unul din liceele de renume, pare-mi-se *Nicolae Bălcescu* din Cluj. Mult mai târziu, pe când lucram la Baia Mare, am mers la Cluj, unde am studiat fondul de scrisori *Francisc Hossu-Longin,* de la Secţia de manuscrise a *Bibliotecii Centrale Universitare,* în vederea organizării unui *Muzeu memorial George Pop de Băseşti,* amenajat după concepţia subsemnatului, în vara lui 1975. Acolo a trebuit să fac o mulţime de copii şi am coborât la demisolul clădirii, unde exista un aparat de reprodus xerox, mânuit de o doamnă mai scundă şi planturoasă, cu darul de a te îndemna către orice, dar nu înspre lectură. A fost, totuşi, drăguţă, căci mi-a făcut reproducerile cerute şi aprobate, desigur, de către direcţiune, după care am invitat-o la o cafea, în bufetul aflat în apropierea încăperii cu aparatul xerox. Am aflat că o chema Jurcă şi, surprins, am întrebat-o dacă nu cumva soţul ei este ofiţer de securitate. S-a roşit şi mi-a spus că a fost, dar că în acel moment este profesor la liceu. Amândoi ne-am trezit, după acest schimb de cuvinte, oarecum stânjeniţi, şi de atunci n-am mai întâlnit-o. Am auzit, mai târziu, că s-a despărţit de soţ. Dumnezeu să le ajute, şi pe el să-l ierte, pentru ceea ce a făcut, mai ales că Petre Miron mi-a povestit, prin 1978, când ne-am întâlnit la Oradea, că Jurcă l-a bătut cumplit, legat de calorifer, în vreo două rânduri, tot
după episodul cu discuţiile din cameră, pomenite mai sus. In acea toamnă, a lui 1961, aveam să-l văd pe scriitorul Ion Agârbiceanu, fost preot greco-catolic la biserica de pe actuala stradă a Eroilor din Cluj, nu departe de *Institutul conservator Alexandru Dima.* S-a întâmplat cu ocazia morţii lui Mihail Sadoveanu, când la *Casa Universitarilor* s-a ţinut o mare adunare comemorativă. Au vorbit acolo, pe lângă Constantin Daicoviciu, reprezentanţii oficialităţilor, şi câţiva literaţi, locali şi din ţară. în prezidiu se găsea şi Ion Agârbiceanu, subţirel, cu o barbă îngrijită, îmbrăcat în negru. A luat cuvântul

ultimul, şi a evocat, cu voce plăcută, potolită, meritele celui dispărut, spunând, în final, „Dumnezeu să-l odihnească", ceea ce pe arunci, în faţa reprezentanţilor unui regim ateu, era un gest de oarecare curaj. Am comentat între noi colegii, la cămin şi la cursuri, această poate ultimă apariţie publică a marelui scriitor ardelean, care nu peste multă vreme, după cum se ştie, a încetat din viaţă. Orele şi cursurile le ţineam şi acum în clădiri diferite, la *Universitate,* la *Studii clasice,* pe strada Emil Isac, la *Institutul de istorie* de pe strada Jokai, azi Napoca, iar cele de limbi la *Facultatea de filologie,* şi înainte de masă, dar şi după masă. în acest fel ne *pendulam* pe drumuri între o clădire şi cealaltă, între cămin, aflat pe dealul de lângă Clinici, bibliotecă şi locul unde ţineam orele. Dacă nu aveam cursuri, mergeam, ca şi în anul I, la *Biblioteca Centrală,* unde studiam, iar seara, prin parcul mare, la plimbare sau la spectacole de cinema, de la orele 21 la 23. Rulau o mulţime de filme, nu toate dintre cele mai bune, dar totuşi acceptabile. Asta, desigur, în condiţiile în care lipseau televizoarele, primul aparat instalându-se la noi în hol, la *Căminul 2* din complexul *Hasdeu,* abia când am ajuns în anul V, în toamna anului 1964, unde vizionam doar meciuri, în grup numeros, ca într-o sală de spectacole, aşezaţi câte 20 până la 40, pe scaunele aduse din camere. O plăcere deosebită era aceea de a mă plimba cu barca pe lacul din Parcul mare al oraşului, şi am făcut acest lucru de multe ori, deşi nu prea ştiam vâsli, udându-mă şi udând pe cel de lângă mine, până la piele, chiar dacă se întâmpla ca acesta să fie o colegă sau o prietenă. De multe ori mergeam la plimbare în parc cu prietenul Sabin Burcă, venit la Cluj, ca student, în toamna lui 1961 la agronomie, după o întrerupere de un an, pare-mi-se pe motiv de* boală. Stătea în gazdă undeva pe strada Budai-Nagy Antal, pe care se găsea magazinul *Sora,* la o familie de muncitori, şi-l vizitam adesea, dar mai ales când primea pachete de acasă. Alteori mă duceam, în special seara, să iau masa cu el la cantina *Institutului de agronomie,* unde se mânca o iahnie de fasole cu cârnati foarte bună. Câteodată urcam pe *Cetăţuie,* pe arunci neamenajată, ascensiunea putându-se face din două direcţii, cea dinspre Someş, mai abruptă şi deci mai greu accesibilă, şi cea dinspre oraş, mai lină, adică mai uşoară. Dacă porneai dinspre strada Horea, spre cetăţuie, o veche fortificaţie şi garnizoană, unde la 1849 fusese executat revoluţionarul sas Ştefan Ludwig Roth, trebuia să urci pe o străduţă pavată cu grinzi de lemn, printre un şir de cocioabe sau chiar bordeie, de o mizerie greu de imaginat, locuite de ţigani, exalând un miros pestilenţial. După amenajare,respectiv *modernizare,* în locul cocioabelor care au fost demolate, a unor alei frumoase şi sinuoase pentru a face drumul mai uşor, pe locul vechilor bordeie încropite între scobiturile unor stânci, s-au aşezat, din dispoziţia oficialităţilor, nişte inscripţii, în care se spunea că regimul burghez a oferit poporului muncitor locuinţe de tipul j acela. De fapt, în Cluj, din spatele

teatrului începând, spre pantele care duceau către strada Pata, existau o puzderie de căsuţe dărăpănate, unele acoperite cu şindrilă sau carton gudronat, incluse în aşa-numitul cartier *Texas,* pline de ţigani (şi ţigănci) vorbitori de limba maghiară, dintre care se recrutau infractorii, hoţii şi bătăuşii oraşului, dar şi mulţimea fetelor de moravuri uşoare, numeroase, totuşi, în ciuda faptului că oficialităţile încercau să le angajeze în fabricile şi atelierele existente la Cluj. Pe acestea din urmă, pe ţigănci, le întâlneam mai ales la amintitele cluburi muncitoreşti, cum erau amintitele *Lemnul* sau *Victoria,* unde se putea asculta muzică uşoară de bună calitate şi se putea dansa aproape pe gratis. Mă duceam la *Victoria* cu colegul Alexandru Roman, cu Pavel Cociuba, cu Ioan Filimon şi câteodată cu Gheorghe lancu, în prezent cercetător ştiinţific Ia *Institutul de istorie din Cluj.* El purta ochelari cu multe dioptrii, era de statură potrivită, zâmbăreţ, vioi şi foarte inteligent. Mult mai conştiincios şi mai calculat decât mine, îi plăcea să mă însoţească la plimbările duminicale pe strada Dr. Petru Groza (actuala stradă a Eroilor), peripatetizând pe partea dinspre *Universitate a* acesteia, amuzându-ne de larma făcută de servitoarele unguroaice, echipate cu rochii roşii, cizme cu toc înalt, şi *uioşe* sau un fel de scurteici din catifea neagră şi roşie, care le scotea în evidenţă protuberantele îmbietoare ale pieptului, împreună cu ele, sau pe lângă ele, se plimbau şi soldaţii învoiţi în oraş, câteodată mână în mână - un soldat şi o fată, iar alte ori, ţinându-se de mâini, doar câte două servitoare. Le auzeam vorbind ungureşte, sau cântând şi strigându-se una pe alta „Treijii, Rojii, Marii, iu-hu!" In final se adunau lângă nişte sălcii, undeva cam în spatele poştei, aproape de pârâul *Dubălorilor,* căci acolo se organiza hora oraşului, cu participarea feciorilor veniţi de la ţară, sau chiar din cartierul Mănăştur.

După o plimbare de-a lungul străzii Dr. Petru Groza, într-una din duminici am mers, ca de obicei, cu Gheorghe lancu zis Ucu, la clubul *Victoria* ,aflat la subsolul clădirii cu patru etaje, de lângă biserica piariştilor, lipită de Universitate. Sala era ticsită de tineri şi tinere, iar aerul închis, înăbuşitor mirosea a motorină şi a transpiraţie. Pe scaunele de pe margini stăteau fete de toate etniile, dar mai ales unguroaice şi ţigănci. Pe una, româncă, prezentă de fiecare dată la întrunirile dansante de la cluburile *Victoria, Lemnul* sau *Jănos Herbâk,* cu numele Aurora, o cunoşteau toţi, ca pe un cal breaz, după veşnica ei rochie de culoare argintie strălucitoare, în care venea echipată. Era muncitoare, pare-mi-se croitoreasă, şi umbla cu disperare să se mărite. Intr-o seară o condusesem acasă, pe jos până în Mănăştur, unde locuia, fără a da curs invitaţiei pe care mi-o făcuse de a mă prezenta părinţilor ei. Pe drum o strânsesem în braţe şi am constatat cu neplăcere că venea dinspre

ea un miros acru, neplăcut, şi mai ales inhibant. Era prezentă, în acea seară, la clubul *Victoria,* şi cum m-a văzut mi-a făcut semn să vin înspre ea. In sfârşit, după ce am dansat-o, m-am descotorosit de ea, mutându-mă, împreună cu colegul lancu, în celălalt capăt al sălii. Amicul meu nu era un prea bun dansator şi avea obiceiul să mă roage să invit pe câte o tânără la dans, aleasă de el din privire, pentru a observa dacă nu cumva *e* mai înaltă decât el, iar dacă constata că nu, venea şi o lua, apoi, de la mine, rostind doar, după obiceiul de atunci, „îmi daţi voie?" Am ochit două surori, brunete şi foarte drăguţe, probabil ţigănci, de pe scaunele din marginea sălii, şi le-am invitat la dans, de astă dată instantaneu, eu şi colegul lancu. Cea care dansa cu mine nu ştia sau nu voia să vorbească româneşte, dar mirosea frumos şi dansa cu multă uşurinţă. La un moment dat s-a ivit lângă noi o femeie mai în vârstă, şi i-a adresat câteva cuvinte rostite repezit, după care a luat-o, prin surprindere, de păr, înjurând-o pe limba ei, şi plesnind-o cu palmele peste obraz. Din noianul de imprecaţii am înţeles că tânăra era nora femeii, şi că soţul ei era la armată. I se reproşa, astfel, cu violenţă fizică, *atitudinea morală,* faptul că *se destrăbăla* pe la baluri, în timp ce soţul ei oştea cine ştie pe unde. în final femeia a scuipat-o în mod repetat, câteva *porţiuni* din jet atingându-mă şi pe mine. în acel moment am simţit că n-o să mai calc niciodată pe la balurile de le cluburile muncitoreşti, numite, în argoul nostru al studenţilor de atunci, *bombe.* Gheorghe lancu a încercat să mă consoleze pentru a mă dezmânia, cum s-ar zice, fără a reuşi, căci hotărârea enunţată mai sus era deja definitiv luată. De altfel nici legătura mea cu Livia nu-mi mai permitea să frecventez serate de genul acesta, preferând, în locul lor, plimbările prin parc şi pe *Cetăţuie,* sau mersul la filme, despre care am mai vorbit, accesibil datorită preţului mic al biletelor. La unul dintre cinematografe, de exemplu, numit *Timpuri noi,* aflat în centru, într-o clădire de lângă *Muzeul farmaciei,* intram cu un bilet la *reprezentaţia* de matineu, sau de dimineaţă, şi puteam sta în continuare înăuntru până seara, fără ca cineva să ne ceară să plecăm, aşa încât, atunci când afară era foarte
frig, rămâneam în sală, împreună cu Livia, uneori şi 6 ore, vizionând un film de câte trei ori. Ieşind de acolo, într-o seară de martie a anului 1962 am urcat pe Cetăţuie, prin partea dinspre Someş, parcurgând încet cărarea pietruită şi sinuoasă, luminată slab de nişte becuri cu lumină roşiatică de numai 40 w., care te ducea până în vârf, într-o zonă flancată de o balustradă, de fapt nişte bârne de lemn, de unde se vedea ca în palmă aproape tot oraşul, în timp ce stăteam rezemaţi de bârnele amintite, privind luminile oraşului, au apărut, ca din pământ, vreo patru-cinci derbedei, dintre care fiecare era mai înalt şi mai solid decât mine, deşi nici eu nu

eram prea slab. S-au apropiat de noi, după care miau spus că locuiesc în împrejurimi şi că, de obicei, ei îi bat pe toti cei care îndrăznesc să vină seara pe acolo, în timp ce voiau să pună mâna pe mine, mă învârteam în jurul prietenei mele, făcându-i, prin mişcări repezi, să nu mă poată atinge. Aş fi scăpat de ei prin fugă, dar nu puteam să o părăsesc pe Livia, căreia e uşor de ghicit ce i-ar fi putut face. în timp ce mă hărţuiam cu ei, l-am zărit, venind pe cărare, pe colegul meu Petru Miron, împreună cu prietena sa, şi l-am strigat: „Petre, hai iute că vor să mă bată"! Auzindu-mă, a început să alerge în sus cât putea, strigând cu vocea lui puternică: „lasă-i numai pe mâna mea"! La început agresorii nu s-au speriat, dar pe măsură ce Petru Miron se apropia, constatând cât este de voinic, au luat-o la sănătoasa, astfel încât am putut coborî liniştit în oraş, hotărât să nu mai calc pe acolo, seara târziu, niciodată. Cazurile de agresiune din partea localnicilor asupra studenţilor erau totuşi foarte rare, căci în acei ani urmărirea îndeaproape a tineretului, şi *prelucrarea informativă* a celor suspecţi că s-ar abate de la conduita morală şi politică promovată de comunişti descuraja scandalurile în public, bătăile şi *golăneala.* Sosirea în Cluj, în toamna lui 1961, a actorului francez Jean Marais, cunoscut nouă românilor mai ales din filmul *Contele de Monte Cristo,* a creat, totuşi, printre studenţi, o anumită dezordine. Nu de natură politică, desigur, dar interpretată de autorităţi ca o manifestare de cosmopolitism, de ploconire în faţa aşa-ziselor valori ale lumii burgheze, dezavuate de partid. Actorul a sosit la Cluj cu o maşină elegantă, fiind întâmpinat pe străzi de o mulţime de tineri, desigur în majoritate studenţi, care aplaudau şi-i strigau numele. L-am văzut şi eu, în acea seară a sosirii, intrând în *Hotelul Continental,* cel mai luxos din oraş, în timp ce lumea tipa înnebunită, înghesuindu-se să-l atingă. Securiştii îmbrăcaţi civil, cu scurte de piele şi pălărioare de ciobănaşi mioritici pe capete, se învârteau printre noi ca argintul viu şi cu acea ocazie mai mulţi tineri au fost arestaţi, duşi „la secţie", şi tunşi zero, urmând ca numele lor să fie trimise la facultatea de care ţineau, pentru a fi sancţionaţi. A urmat, datorită acestei întâmplări, ţinerea unei adunări generale agitate, cu înfierarea atitudinii cosmopolite şi aplicarea pedepsei cu pierderea bursei de către vinovaţi, pe câte o lună sau două. De la noi din an a fost tuns, cu acea ocazie, doar un coleg, pe nume Ioan Vasile Popa din Reşiţa, un băiat foarte bun şi inteligent, şi înfierate două fete, despre care se zvonea că au intrat, pe furiş, pe un geam lateral, în hotel, până la camera actorului, ca să-l „atingă", ca pe sfintele moaşte. Ele nu ştiau, sărmanele, de zvonul că lui Jean Marais îi plăceau mai mult bărbaţii decât femeile. Cursurile le ţineam aproximativ în aceleaşi săli, cu alţi profesori însă, dintre care aş remarca pe Ştefan Pascu, la istoria medie a României, pe Francisc Pali, la istoria medie

universală şi a Bizanţului, pe Mihail Dan, la istoria U.R.S.S. - ului, pe Virgil Vătăşianu, un erudit „banal", la istoria artelor şi pe Teodor Gal, om blând şi îngăduitor, la psihologie pedagogică. Ştefan Pascu era un omuleţ scund, plăcut la înfăţişare, cu o figură distinsă, agreabilă. Avea o voce domoală, puţin cântată, punând accent apăsat pe anumite cuvinte. Intra în sala de curs uşor aplecat în faţă, şi începea să vorbească încă înainte de a ajunge pe podiumul catedrei. Când preda, stătea în picioare şi privea fix, undeva în faţă şi în gol, nepăsător la ce se întâmpla în jur, aşa încât, în ora lui puteai vorbi liniştit cu colegul, sau chiar juca cărţi. Când suna, îşi lua hârtiile din faţă şi, vorbind în continuare la obiect, se retrăgea către uşă, ieşind în coridor. Cursurile sale, expuse oarecum
inexpresiv, aveau totuşi coerenţă, demonstrând buna pregătire a profesorului. La examene te primea zâmbind, cu o gură largă, cu dinţi splendizi şi mărunţi, iar dacă te întreba despre o anumită carte, inclusă în bibliografie, şi spuneai c-ai citit-o, te întreba , cu o expresie îngăduitoare, ce culoare are coperta, sau „să fii aşa - şi-şi arăta degetul îndoit - dacă minţi?" Relaţia dintre el şi un coleg de al meu, Ioan luga, bolnav cu nervii, a rămas cumva *celebră* printre noi. Acesta mergea mereu pe acasă pe la profesor, care avea o fiică frumoasă, în ultima clasă de liceu, şi spunea că o iubeşte, lăsându-l şi pe Ştefan Pascu şi pe nevastă sa perplecşi. înainte de sesiunea din iarnă, luga a depus un memoriu la decanat, cerând să i se permită ca la toate examenele să răspundă *în trei limbi,* în ziua examenului cu Ştefan Pascu, a venit la mine, pe coridorul *Institutului de istorie* de pe strada Jokai Mor (Napoca), tocmai când sosea profesorul, să-mi citească ultimele lui poezii. Văzând că nu-l ascult, mi-a zis „ce-ar fi să i le citesc lui Ştefan Pascu?" L-am sfătuit s-o facă, şi când cel amintit urca pe scări, parcă dezabuzat, luga i s-a adresat astfel: „Cine-i profesorul meu scump? Hai dom'le să-ti citesc nişte poezii!" Auzindu-1, Pascu a izbucnit într-un râs cu hohote şi lacrimi, din care abia s-a putut opri. Tot timpul cât ne-a examinat a fost extrem de bine dispus. Peste vreo lună, pe Ioan luga a trebuit să-l internăm la balamuc. Era prima lui internare şi se pare şi prima criză de nebunie, care va reveni, în anii următori, după perioade mai lungi sau mai scurte de normalitate aparentă. A terminat, totuşi, facultatea şi l-am reîntâlnit la Baia Mare, avându-l o vreme coleg de serviciu la *Muzeul judeţean Maramureş,* după care s-a mutat la *Biblioteca Judeţeană,* unde răspundea de aşa-numitul fond documentar. Uneori ne înţelegeam bine, alteori rău, pentru că atunci când era nervos, îi căşuna, cum s-ar spune, pe mine din senin. Atunci refuza să mă

servească cu orice carte pe care i-o ceream, într-o zi, pe când lucram cu el la muzeu, m-am dus cu fiica mea, în vârstă de vreo doi ani, la el acasă, căci locuiam într-u bloc vecin, şi-am rugat-o pe şotia sa să o îngrijească vreo 4-5 ore. Când am venit de la serviciu, i-am mulţumit şi i-am dat băieţelului lor,
mic şi el, o cutie de ciocolată. A doua zi, luga a intrat ca o furtună în birou şi, de faţă cu directorul şi cu ceilalţi colegi, a început să mă ia la rost, cu voce extrem de ridicată, cam aşa: „Ascultă, mă, escrocule, ce-ai căutat la nevastă-mea, în timp ce eu eram pe teren?" Se înţelege că la o interpelare de acest gen toţi am izbucnit în râs, aţâţându-l împotriva mea, prin completarea că are dreptate să mă ia la întrebări, pentru că, chipurile, aş fi un afemeiat. Orice am încercat, după aceea, să-i mai spun a fost în zadar, declarând, hotărât, că dacă directorul, care se numea Aurel Socolan, nu va lua măsuri împotriva mea, mă va reclama la partid. Astăzi bietul luga se află în lumea umbrelor şi nu pot decât să-i urez ţărână uşoară. Despre Ştefan Pascu, în volumul al doilea al *Jurnalului* său, Mircea Zaciu vorbeşte foarte urât, atribuindu-i, nu ştiu din care motive, probabil fizice, epitetul de „erbivor". E jenant gestul lui Mircea Zaciu de a porecli astfel pe un coleg al său, care din întâmplare a fost şi academician, cu atât mai mult cu cât el vrea să subsumeze o caracteristică fizică. Aceasta, pentru că cei care l-au cunoscut pe Mircea Zaciu, un om cu un aspect fizic foarte dezagreabil, ştiu că, în contrapunct cu Ştefan Pascu, părea uneori lipsit de omenie, purtându-se, cu studenţii săi cu destulă răutate.
Profesorul Francisc Pali semăna foarte mult la înfăţişare cu actorul american Kirk Douglas, însă era ceva mai înalt,. Avea o pregătire temeinică în specialitatea sa, căci făcuse studii aprofundate în Italia, Germania şi Anglia, motiv pentru care, de altfel, atunci când studenţii de la istorie dădeau examen din limbile acestor ţări, obişnuia să vină de fiecare dată să asiste. Era plin de morgă şi vorbea expresiv, chiar dacă cu multă economie de gesturi, *apăsând* pe anumite silabe din cuvinte, ceea ce ne incita să-l ascultăm cu mai multă atenţie. La el primeam biletele sau subiectele pentru examen încă de la începutul sesiunii, astfel încât puteam să ne pregătim la materia sa, cu temeinicie, evitând surprizele legate *de formulare şi de asociere,* ceea ce pentru noi nu era lucru puţin. Cred, totuşi, că, deşi părea rece şi distant, în sinea sa era un om *sensibil,* căci altfel nu mi-aş putea explica una dintre întâmplările în care a fost implicat, şi la care, *volens nolens,* am asistat. Ea a avut loc la sfârşitul lui mai 1962, în timp ce dădeam examen la istoria Bizanţului, într-una din sălile *Institutului de istorie* de pe strada Jokai Mor. Eram în sală vreo 8 inşi şi trăseserăm

biletele, făcându-ne însemnările de cuviinţă, pe ciornă, pentru a putea răspunde, în timp ce Francisc Pali stătea la masă, ţeapăn, aşteptând să înceapă verificările. Geamurile deschise dădeau spre una din străduţele paralele cu zidul cetăţii, ce mărginea căminul studenţesc *Emil Racovită,* făcând ca în sală să intre, pe lângă gânguritul turturelelor din nişte copăcei situaţi în apropiere, şi diferite zgomote neplăcute. Intre acestea se distingea uruitul unui motor de motocicletă, ambalat până la disperare, apoi lăsat la *relanti,* după care iarăşi ambalat, şi tot aşa, într-un ritm extrem de enervant. Profesorul, vădit deranjat de acest zgomot, m-a rugat să închid geamurile, dar şi aşa el se auzea năvalnic şi repetat, parcă *în draci,* cum se zice în popor. Atunci Pali a revenit, zicându-mi, „spune-i tovarăşului de acolo", arătând spre stradă, „să înceteze, pentru că aici se dă examen!" M-am executat cu promptitudine, dar cel de *afară,* un locotenent major de poliţie, mi-a spus „taci, mă, tacă, şi-ţi vezi de treabă!" Profesorul a sărit, atunci, nervos la geam şi l-a somat să plece imediat de acolo; zadarnic, însă, căci cel amintit şi-a văzut de treabă, continuând să ambaleze motorul motocicletei, acum parcă în ciuda noastră, aruncându-i lui Pali, într-una din pauzele dintre apăsarea pe pedală, şi o jignire nereproductibilă. In acel moment, ca ars, Pali şi-a dat haina jos, zvârJind-o pe masă, şi a coborât repede în stradă, după care noi am sărit cu toţii la geam, să vedem ce se întâmplă şi am văzut: în timp ce locotenentul major se apropia de profesor, cu chipiul în vârful capului, şi cu o mutră impertinentă, acesta i-a dat o scaltoacă atât de tare, încât l-a trântit de pământ, umplându-l de sânge şi apoi făcându-l s-o ia la sănătoasa. Pali a revenit în sală tremurând de furie şi spunând: „el crede că dacă-i miliţian, dobitocul, poate să facă ce vrea!" Abia atunci am văzut că avea pe el o cămaşă sinilie, cu mâneci scurte,
pe care se vedeau urme de sânge, de la cel lovit, desigur. Şi tot atunci am descoperit că profesorul avea nişte braţe foarte musculoase, pe care nul le puteai ghici când umbla în costum. S-a potolit foarte, foarte greu, în timp ce noi toţi ne miram cum a putut fi în stare de un gest ca cel care tocmai se consumase. El se explică, însă, dacă ţinem cont de împrejurări, de tracasările la care intelectualii de atunci erau supuşi, şi mai ales de *alergia,* ca să nu zic ura, pe care o nutrea toată lumea faţă de organele de represiune. Ce-o fi păţit Francisc Pali în urma acestui gest nu ştiu. Cunosc, însă, faptul că, atunci, Constantin Daicoviciu, rectorul Universităţii clujene, care ţinea mult la cei din subordinea sa, se bucura, aşa cum am mai spus, de un mare respect din partea oficialităţii, fiind, zice-se, un apropiat al lui Gheorghe

Gheorghiu-Dej, şi în plus, ştiu că Pali a continuat să predea la *Universitate* şi să-şi aibă biroul tot în locul unde-l avusese înainte de incident.
Mihail P. Dan ne-a predat, vreme de doi ani, *istoria U.R.S.S.-ului* căci despre slavi, şi în mod special despre ruşi, avea destule de vorbit, mai ales că studiase în Cehoslovacia, în perioada interbelică această *problema* vreme îndelungată, cu cei mai renumiţi specialişti ai domeniului. Teza sa de doctorat a fost tipărită la Sibiu, în 1944, într-un cărţoi întitulat *Cehi, slovaci şi români în veacurile XIII-XIV,* întins pe 477 de pagini, prezent şi în biblioteca subsemnatului, achiziţionată fiind de la un anticariat bucureştean, şi având pe ea o dedicaţie din partea autorului, adresată profesorului Valeriu Bologa, de ia Facultatea de medicină din Cluj. Mihail Dan era de talie potrivită, cu o faţă rotundă, gură cărnoasă, păr leonin, încărunţit de timpuriu. Râdea spontan, cu un anumit *ţâţâit* printre dinţi, molipsitor, şi-i plăcea să spună la ore tot felul de poante şi întâmplări din război, unde făcuse pe *tălmaciul* între nemţi şi români, care ne făceau să râdem. Avea o memorie formidabilă, astfel încât a reţinut, de la început, numele tuturor studenţilor din anul I, deşi eram peste o sută. în timpul cursului observa, de aceea foarte repede dacă lipsea cineva şi obişnuia să întrebe unde este cutare student sau studentă. La examene, după ce răspundea! din cele trei subiecte cuprinse în bilet, pretindea să-i spui anii încheierii unor păci, de după desele războaie prezentate pe larg în curs, care era *inspirat* din scrierile istoricilor sovietici, şi în special din cele ale lui Boris Grecov, citat cu prodigiozitate în faţa noastră de către Mihail P. Dan, cu *prefixul* de *regretatul,* pentru că decedase cu câţiva ani înainte. Această manieră de a cita ne-a făcut, de altfel, să-l şi poreclim cu acest apelativ. Am reţinut, din spusele sale, o descriere a intrării triumfale a trupelor lui Hitler în Praga, în 1939, la care Mihail Dan zicea că a asistat. Ţin minte, în plus, şi un amănunt relatat de el, şi anume acela că o bătrânică de etnie germană, aflată în mulţime, la vederea lui Hitler într-o limuzină neagră decapotabilă, a spus „wi schon ist unser Fiihrer", adică „iată ce frumos e conducătorul nostru!"
în pauze Mihail Dan nu pleca în sala profesorilor, ci rămânea cu studenţii pe coridor, stând de vorbă, fumând, spunând bancuri şi râzând. S-a îmbolnăvit la vreo 9-10 ani după ce eu am terminat facultatea şi a murit, pare-mi-se, la doar 65 de ani. Când am lucrat la *Muzeul din Baia Mare,* am făcut în aşa fel, împreună cu directorul de acolo, amintitul Aurel Socolan, să-i achiziţionăm, contra unei sume apreciabile, o lucrare în manuscris despre ecoul faptelor lui Mihai Viteazul pe teritoriul Cehoslovaciei.
In ceea ce-l priveşte pe Virgil Vătăşianu, cred că era ca fire opusul lui Mihail Dan. Fiu de *bancher,* căci tatăl său, după cât ştiu, fusese, vreme îndelungată, *cassarul* Băncii *Albina* de la Sibiu, cu posibilităţi materiale de a-i asigura condiţii excelente de studiu, în Germania şi Italia, unde a văzut, *pe viu,* marile

opere artistice ale *Renaşterii,* reuşind chiar să tipărească o carte în celebra editură *Propyleen.* Virgil Vătăşianu avea, în momentul în care l-am cunoscut eu, cam 60 de ani şi era un bărbat de o eleganţă şi sobrietate desăvârşită, drept, dar nu prea înalt, chel, subţirel şi puţin stafidit. Vorbea *rotunjit,* cu volute de fraze ample, argumentându-şi expozeul tehnicist cu diapozitive sau proiecţii de filme, fără ca asistenţa să-şi poată lua notiţe, datorită întunericului din sălile unde acestea aveau loc. Multi dintre colegi, influenţaţi de faima maestrului, moştenită din generaţie în generaţie, îl lăudau cu largheţe, dar, să fiu sincer, pe mine nu m-a impresionat de fel acest profesor grav, căci mi se părea că uneori debitează o mulţime de banalităţi. Am rămas, totuşi, plăcut impresionat mai târziu, când i-am frunzărit o lucrare despre istoria artei transilvănene, scrisă în stil pozitivist, lămuritoare şi precisă. Dacă îl studiai îndeaproape, puteai observa la el o greutate evidentă în a comunica cu studenţii, şi în plus o lipsă a rigurozităţii şi priceperii în a-şi alege asistenţii, -multi dintre cei reţinuţi de el pentru a rămâne în Cluj fiind oameni j mediocri, sau chiar de-a dreptul slabi din punct de vedere al pregătirii profesionale. Evit să dau, în acest loc, exemple, deşi ele sunt la îndemâna foştilor mei colegi de facultate. De altfel, această defecţiune o avea şi David Prodan, un istoric şi *documentarist* neîntrecut, care din păcate scria, şi se exprima greoi şi stângaci, celebră fiind reţinerea de către el la catedra sa a unui asistent pe nume Ion Bratu, cunoscut printr-o severitate absurdă, fără rost, nu cu sine însuşi, în primul rând, cum s-ar fi cuvenit, ci doar cu j studenţii, şi prin propunerile ruşinoase pe care le făcea colegelor j noastre. Această nulitate profesională, n-a reuşit de-a lungul unei: vieti întregi, nici să facă un doctorat, nici să scrie vreo carte. E drept că sunt şi astăzi profesori universitari fără operă, sau din aceia care, într-o viaţă întreagă, au tipărit, cu semnătură de autor, doar un singur *op.* Pe un individ din această categorie l-aş numi *homo unius libri* sau *omul unei singure cărţi,* pe mâna căruia, dacă conduce doctorate, cum cunosc câteva cazuri, nu aş dori nimănui să ajungă, în anul II de studii am dat cele mai multe şi mai grele examene din toată studenţia. Ne-a fost foarte greu să învăţăm pentru examenul de istorie a U.R.S.S. - lui, căci erau foarte multe cursuri, şi încărcate cu date numeroase, iar profesorul Mihail Dan era pretenţios. Pentru a putea reţine numeroasele categorii de ţărani din Rusia medievală, de exemplu, era necesar să ne facem tabele mnemotehnice, cu *formule* ce includeau literele iniţiale ale acestora. Eu obişnuiam să citesc fiecare curs, sau mai bine zis toate cursurile referitoare la o anumită problematică sau chestiune, după care, pe nişte bucăţi de hârtie, numerotate în ordine crescândă, de mărimea unui sfert de coală de scris, alcătuiam un fel de *schiţă* cu ideile lor principale. Odată întocmită o astfel de schiţă, pentru

toate cursurile, repetam materia după aceasta, în aşa fel încât, parcurgerea ei de la un capăt la altul nu-mi lua mai mult de o oră sau două. Cred că aş fi putut lua note şi mai mari decât cele pe care le-am luat, în fond destul de bunicele, raportate la felul cum ne notau pe atunci profesorii, dacă m-aş fi limitat să citesc numai chestiuni legate de materiile de specialitate. Eu citeam, însă, la bibliotecă şi alte cele, ca de exemplu scrieri filosofice, cum sunt trilogiile lui Lucian Blaga, lucrările lui Ioan Petrovici, P. P. Negulescu, N. Bagdazar, Mircea Florian, Constantin Noica şi alţii, convins fiind că, dacă mă limitez la bibliografia indicată la seminarii, rămân doar un semidoct, cu rezultate bune, şi foarte bune la învăţătură. Am asistat şi la câteva ore ale profesorului D. D. Roşea care, *mutatis mutandis,* la fel ca cele ale lui Virgil Vătăşianu, nu mi-au plăcut prea mult, poate şi pentru că renumitul profesor căuta să fie, în tot ceea ce preda, aşa-zicând *pe linie,* înscriindu-se în pleiada gânditorilor marxişti. Eu i-am citit, însă, lucrarea de bază, *Existenţa tragică,* apărută prin 1934, şi m-a impresionat foarte mult, astfel încât am reluat lectura ei peste ani, încă de vreo două trei ori. De altfel mai târziu, prin anii '80 ai secolului trecut, am reuşit să o cumpăr de la moştenitoarea unui preot şi profesor de ţară din satul Ursad, judeţul Bihor, pe nume Dumitru Prada. Acesta era o minte luminată, posedând o bibliotecă incredibil de bogată, cu lucrări pe care le-a citit, căci erau pline de însemnări, din domeniul istoriei şi al filosofiei. îşi procura cărţile, uneori, prin tot felul de intermediari, colegi cu el, învăţători în sate învecinare. Dumitru Prada a publicat, aşa cum am constatat mai târziu, mai multe articole, ba chiar eseuri, în revista *Crişul Negru,* scoasă de *Casa corpului didactic din Oradea,* despre bine, despre frumos etc. Intre filele lucrării *Existenţa tragică,* cumpărată, după moartea sa, de la o ţărancă care-l îngrijise în ultimii ani ai vieţii, am găsit o scrisoare adresată lui în 1934 de un coleg învăţător. Din ea rezultă pasiunea
pentru lectură a intelectualilor români de nivel mediu, din acel timp, dar şi posibilităţile lor de înţelegere a lucrurilor abstracte, a noţiunilor de filozofie. Dar iată cuprinsul scrisorii:
„Frate Prada,
Scuză-mă că îndrăznesc să mă adresez în limbajul acesta" teosofic, fără să fiu teosof. Iată că îţi trimit revista făgăduită, împreună cu cartea aceea, deşi o doză cam măricică de lene m-a împiedicat să le citesc. Nu cred, însă, să fie prea de dispreţuit. De cartea lui Roşea cu greu m-am despărţit. Era cât

p'aici să o retin pentru mine. N-am gătat-o. Am întrerupt-o tocmai în ultimul capitol, acolo unde se încearcă să se ia o atitudine în faţa *Existenţa tragice.* Sunt lucruri care-ti vor da mult de gândit, şi sunt fericit să-ţi pot împrumuta o carte, care sunt sigur te va interesa mai mult decât orice lucrare din filosofia românească. Coboară-ţi, deci, privirile din sferele senine ale metafizicienilor de modă veche - în noroiul acesta al vieţii şi uimeşte-te de atâta amestec bizar de sens şi non sens - al acestei existenţe, şi ia şi tu o atitudine. Care? Aş fi curios să ştiu. Te îmbrăţişează un insignifiant amic.
Ion Bărcan"
In fine, mai precizez că de la moştenitoarea acestui Dumitru Prada am cumpărat şi alte cărţi, ca de pildă mai multe monografii despre diverse personalităţi istorice, scrise de cunoscutul colportor de bună factură, Emil Ludvik, apoi, *Etica* lui Spinoza, tipărită în româneşte în 1930, împreună cu un studiu amplu, de fapt o adevărată monografie, de Ion Brucăr, *Destinul omenirii* (volumele I-IV) de P.P. Negulescu, *Istoria filosofiei moderne* (volumele I-TV) etc. etc.
Vacanţa dintre anul II şi III de facultate am petrecut-o mai mult la Beiuş, cu două *intermezzouri* mai însemnate, o excursie la *Târgul de fete de la Găina,* în Munţii Apuseni, în luna iulie 1962, împreună cu soră-mea, cu Vaier Budişcă, Nelu Dărăbăneanu, Dorin Ungureanu şi Aurel Mincic, un fost coleg de liceu, pe arunci tehnician silvic, şi o deplasare în Banat, la unchiul din Racoviţa, la rugă, ca şi în anul precedent. Pentru drumul la târgul de la Găina, un platou pe vârful unui munte, unde fetele şi feciorii de moţi se întâlneau anual, la 20 iulie, ca să se cunoască şi eventual să se înţeleagă în vederea încheierii unor căsătorii, neam pregătit din timp, şi am pornit într-o după masă, mergând cu trenul până la Vaşcău şi de acolo, prin munţi, la Avram lancu, un punct de exploatare minieră, unde am dormit, cu gândul ca a doua zi să urcăm pe Muntele Găina. A fost un drum obositor, iar întâlnirea şi serbarea din vârful muntelui nu m-au impresionat de loc. Am putut, însă verifica, pe propria-mi piele, zicala că la Găina te duci numai o dată în viaţă. Mai interesantă a fost, însă, întoarcerea acasă, în parte pe jos, în parte cu maşina. De fapt sora mea, cu alte fete şi băieţi din Beiuş, au coborât în caroseria unui camion amenajat cu bănci pentru călători, şi numai eu cu Nelu Dărăbăneanu ne-am pornit agale, pe jos, către Beiuş. în drum am fost ajunşi de o maşină de mare tonaj cu prelată, încărcat cu *material,* respectiv praf de uraniu, cu şofer şi santinelă, echipaţi cu nişte costume speciale de protecţie. Şoferul, căruia i-am făcut semn să oprească, ne-a spus, iniţial, că nu ne poate lua în maşină, pentru că nu are voie, deoarece transportă praf radioactiv. L-am rugat, însă, insistent, să ne ia,

după care, râzând, şi făcându-ne semn să urcăm ne-a spus, „treaba voastră, dar să nu mă blestemaţi când o să vă însuraţi". Aşezaţi pe spate deasupra prafului acoperit cu o prelată, singurul izolator între corpurile noastre, pentru că nu aveam pe noi cămăşi, şi materialul radioactiv, am venit până la Stei, pe atunci oraşul Dr. Petru Groza, de unde, cu trenul, către seară, am sosit la Beiuş. îndată după sosire ne-am dus să ne spălăm în Valea Nimăieştilor, după care, un somn zdravăn până a doua zi ne-a reconfortat complet. N-am simţit niciodată vreo urmare a acestui gest, săvârşit cu iresponsabilitatea pe care ne-o dădea vârsta şi sănătatea tinereţii, probabil şi datorită faptului că, asemenea tuturor celor din zona unde locuiam, deveniserăm imuni, căci eram expuşi încontinuu radiaţiilor. Măsurătorile cu *geigerul* arătaseră, încă în urmă cu
câţiva ani, că acestea depăşeau, în tot bazinul Vaşcău-Beiuş, doza admisibilă în teritoriile locuite de oameni. La acest fapt contribuia lipsa oricărei activităţi a vreunei instituţii de protecţie a mediului, căci sterilul extras din mină, radioactiv şi el, era depozitat în aer liber, dus de şuvoaiele de apă, atunci când ploua, iar transporturile cu aşa-numitele *trenuri indicative,* de uraniu către direcţii necunoscute, împrăştiau şi ele în atmosferă un anumit cuantum de radiaţii. Până a nu fi început exploatarea uraniului de la Avram lancu şi Băiţa, exista în zonă un anumit echilibru între emisiunea de radiaţii şi toleranţa generală a organismului uman, care pe măsura extragerii de uraniu se deteriora tot mai mult. Cel mai puternic erau afectaţi veneticii, sau oamenii sosiţi aici din alte părţi ale ţării, şi aceştia erau destul de numeroşi.
în Racoviţa, la rugă, am revăzut-o pe Ileana TriponescuJ venită şi ea la bunici, căreia, împreună cu sora mea şi cu o verişoară, Viorica, i-am făcut o vizită la Lugoj, unde locuia, într-un apartament vechi, dar arătos, pe strada I.C. Frimu, aproape de râul Timiş. Mama Ileanei, o femeie cu faţa rotundă, şi bondoacă, o păzea ca pe ochii din cap, evitând s-o lase numai cu mine singur şi poate că avea dreptate, căci la vârsta aceea ispita era mare şi de o parte şi de alta. Am revenit la Beiuş, iar peste câteva zile m-am pregătit şi am plecat din nou la Cluj. Nu înainte de a face o vizită Liviei la Oradea, la părinţii ei acasă, unde toti se bucurau că aceasta reuşise să promoveze la toate examenele, amânate pe sesiunea din toamnă. Cu ocazia acelei vizite mama ei mă îmbia mereu să mănânc, iar eu făcând pe *omul subţire,* mă prefăceam că refuz, în timp ce în realitate eram un mâncău redutabil, greu de depăşit într- j o eventuală întrecere de către vreun coleg, în afară de amintitul Petru Miron. Cu acesta, de altfel, la acest capitol nu se putea măsura nimeni, aşa cum am constatat în numeroase daţi. Unchiul din Banat îmi trimisese, într-o iarnă, cred că prin 1962/1963, vreo 2 metri de cârnaţi,

groşi şi proaspeţi de porc, precum şi vreo două duzini de ouă nefierte. L-am invitat pe Miron la ospăţ, frigând aproape tot cârnaţul într-o tigaie uriaşă de inox, în oficiul de la
etajul II al Căminului 10 B, de pe strada Miko, împreună cu vreo 10 ouă. După ce a îngurgitat toată *încărcătura* tigăii, a deschis difuzorul şi s-a întins în pat pe o rână, cu falca dreaptă sprijinită în palmă, ascultând, cu ochii micşoraţi, nişte melodii duioase, de muzică uşoară. Văzându-l cum stătea, i-am zis: „acum cred că te-ai săturat. Mă duc să-mi sparg şi mie vreo patru ouă, să mănânc şi eu", la care, cu voce plângăreaţă, Miron a replicat: „mai sparge-mi şi mie, scumpişor, vreo 5, să mă dreg, că-s prea sătul!"
întrucât în anul II fusesem anchetat de *Securitate,* în urma unui denunţ făcut, cum am spus, de către colegul losif Laza, am luat hotărârea ca, în toamna lui 1962 să fac în aşa fel încât să mă cazez în cameră cu studenţi din ani mai mari şi de la alte facultăţi. Am ajuns, aşadar, să stau în căminul 9, pe strada Miko (Clinicilor), într-o cameră cu câţiva studenţi de la drept, mult mai în vârstă decât mine, şi anume cu Ioan Dârjan, Vasile Meseşan, Cornel Lencar şi Nicolae Glodean, dar şi cu Petru Bona, din anul V, de la istorie, căruia îi spuneam, nu ştiu de ce, *Padre.* Relaţiile mele cu ei erau oarecum *oficiale,* căci preocupările ne erau diferite. Mie îmi plăcea să fac, zilnic, gimnastică, de obicei seara, în holul băii, sau afară lângă cămin, într-un colţ unde se găseau doi stejari, între care cineva aşezase o bară fixă. De asemenea, tot acolo, se găsea o halteră, existând, aşadar, un minim de dotare pentru cei ce îndrăgeam exerciţiile fizice. Şi eram mai mulţi în această situaţie, unul chiar din Bihor, un ungur din Salonta, student la filozofie, pe nume luliu Hajdu, un băiat mai în vârstă cu un an sau doi decât mine, voinic dar blând ca o fată mare. Cu acesta concuram, oarecum, la ridicatul halterelor, şi-i ascultam sfaturile asupra modalităţilor de a face exerciţii fizice, pentru că era, în acest domeniu, mai priceput decât mine. De atunci am rămas cu această *meteahnă* până astăzi, căci obişnuiesc să fac şi acum gimnastică, de obicei seara, dar nu zilnic, ca în tinereţe, ci o zi da una nu, după un anumit program, care include flotări, fandări, exerciţii pentru abdomen, şi multe altele. Când eşti bătrân, însă, şi te apuci să faci exerciţii fizice, în *plaine air* sau în sală, rişti să te
expui unei anumite deriziuni din partea celor mai tineri. Aşa că ceea ce făceam altădată, la acest capitol, *in coram,* fac astăzi, pentru bunăstarea

porcului, adică a corpului, cum spunea Constantin Noica, între pereţii apartamentului. ,'ĩ'iir^:,
In semestrul al II-lea al anului III m-am mutat într-o cameră, tot cu studenţi mai în vârstă ca mine, din anul IV, de filozofie şi anume cu Caius Stanciu, o mândreţe de băiat brunet < voinic ca o stâncă, născut în 1939, Pantelimon Nedelcu, zi *Inginerul,* om la aproape 40 de ani, de talie mijlocie, cioturos, chel; peltic, dar cu o anume disponibilitate către umor şi băşcălie/1 Gheorghe Coaşan, în vârstă de 28 de ani, mai scund, subtirelJ zâmbăreţ, cu o exprimare rurală ardelenească şi cam redus dini punct de vedere intelectual, şi în fine luliu Cosma, un tânăr blondj spălăcit, foarte inteligent, plin de umor, dar cu o vorbire cam groaie şi un pic sâsâită. In cameră, alimentele primite de acasă se consumau în comun. Excepţie de la regulă încerca să facă doar Coaşan, fiul unei bucătărese, după câte am înţeles, de la care primea adeseori pachete consistente. Suferea, pe lângă prostie, şi de o alergie la polen sau fulgi de pene,, determinându-l să strănute în fiecare dimineaţă de câte 50-70 de ori. Aceasta ii făcea pe Caius Stanciu să spună, foarte serios, că are răpciugă, asemenea cailor, aproape de care Coaşan se lăuda că crescuse, într-o zi Coaşan a primit de acasă o cutie plină de chiftele şi bucăţi de şuncă, pe care a desfăcut-o tacticos în faţa noastră, zâmbitor, fără, însă, a ne servi din ea pe vreunul. A despachetat pe îndelete toate bunătăţile şi le-a încuiat într-o noptieră enormă, prevăzută cu lacăt şi yală, adusă cine ştie de unde, în cameră la noi. în după masa acelei zile Caius, profitând de lipsa proprietarului, a desfăcut, înjurându-1, din şuruburi noptiera, după care a pus alimentele pe masă şi ne-a invitat să mâncăm. Până seara le-am consumat pe toate, după care am montat,la loc noptiera, astfel încât, la întoarcere colegul nostru a găsit-o intactă, dar fără bunătăţile din interior.
Trebuie să notez aici că, îndată după începerea cursurilor, cam prin 10-15 octombrie 1962, responsabilii noştri de an,
amintitul Gheorghe Arion şi Vasile Şchiopu, fost bibliotecar, devenit, acum, pe calea facilă a promovării de partid, universitar, au organizat o frumoasă excursie prin ţară, pe la mănăstirile din Moldova, cu două mici autocare franţuzeşti, marca *Robour,* cu cazare şi masă caldă pe la diferite cămine studenţeşti sau şcoli din ţară, la un preţ convenabil. E uşor de imaginat câtă veselie putea să fie, pe timpul drumului, în microbuzele amintite, pline de tineri, băieţi şi fete, care cântau neîncetat, şi băuti şi nebăuti, într-o atmosferă degajată, colegială. Pe drum lectorul Vasile Şchiopu, care ne însoţea, pasionat crescător de orătănii, a cumpărat, din piaţa nu ştiu cărui oraş, câteva găini dolofane, aşezându-le în nişte lăzi, pe bancheta din spate a microbuzului. La Cotnari am sosit tocmai când, la

mustărie, se storceau strugurii. Curtea era plină de căruţe încărcate cu lăzi doldora de tămâioasă şi alte soiuri de struguri, cei de acolo invitându-ne, cu generozitate, să ne înfruptăm din ei, şi într-o formă şi alta, adică şi *din boabe şi din lichid.* După ce am consumat pe săturate din must şi ne-am umplut şi sacoşele cu struguri, am fost invitaţi în beciuri, la gustat de vin. Pe o masă lungă şi veche, din lemn de esenţă tare, stăteau înşirate, asemenea soldaţilor în formaţie, şiruri nesfârşite de pahare cui vin alb şi gălbui, din care gazdele ne îmbiau stăruitor să servim. Şi n-a trebuit s-o facă prea mult, căci toti colegii s-au înfruptat, încet şi pe nerăsuflate, din *nectar,* astfel încât, la sfârşit, căci toate se termină odată şi odată, când au ieşit la lumină şi căldură, abia-şi mai puteau mişca picioarele şi chiar limba în gură, cu toţii. Ne-am suit cu greu, „solemn şi pe tăcute", vorba lui Caragiale, în microbuze, pornind spre Hârlău. Dintre toţi, eu şi colegul Viorel Faur rămăseserăm, totuşi treji, aşa încât urmăream, acompaniaţi de sforăiturile unora dintre colegi, şerpuirea lină a drumului, pe atunci mai putin circulat de autovehicule. La o curbă, nişte bivoli înjugaţi la un car încărcat cu butoaie, aflat pe şosea, avându-l în faţă pe ţăranul proprietar, s-au speriat de microbuzul nostru şi au luat-o la fugă către arăturile din stânga acesteia, răsturnând atelajul şi încărcătura peste o fată de vreo 17-18 ani, aflată pe scândura din faţă a atelajului. Un butoi a căzut *în dungă* pe ea, lovind-o în tâmplă. Ne-am oprit, şi eu cu Viorel Faur şi şoferul am urcat-o în microbuz, ca s-o ducem la spitalul din Hârlău. Fata a fost aşezată în braţe la Faur şi la mine, iar tatăl în apropiere. Ii urmăream pulsul, căci horcăia, iar Viorel Faur îi pusese mâna sub sânul stâng, să vadă dacă-i mai bate inima, în timp ce părintele ei încerca s-o întrebe câte ceva, spunând „Marişcă, Marişcă, mă auzi?" La un moment dat şi eu şi Faur am simţit, cum i-au încetat şi pulsul şi inima, fără, însă, a îndrăzni să-i spunem tatălui ei, care ne tot întreba „bate? bate?" Am dat-o jos la poarta spitalului din Hârlău, şi când a venit medicul, un om subţire şi plictisit, cu stetoscopul după cap, s-a uitat la ea, apoi ne-a zis: „după ce m-ati chemat la un cadavru?!" Ne-am suit, cu părul măciucă şi pielea de găină, cum se zice, în microbuz, în timp ce părintele fetei urla şi plângea de durere. Era pentru prima oară când îmi murea cineva în mâini, un om tânăr, foarte tânăr, asemenea celor din jurul meu, pe care însă, chiar beti fiind, îi simţeai fremătând de viaţă. Nu era nimic de făcut, cad nimeni nu fusese de vină, decât poate destinul, prea vitreg cu acea fiinţă tânără şi cu părinţii ei. Colegii s-au trezit, după o vreme, tocmai pe când se întuneca, mahmuri, şi în această stare, cei de pe scaunele din spatele microbuzului au deliberat, scurt şi concis, trăgând concluzia că găinile *tovarăşului Şchiapu,* au umplut microbuzul de putoare. Sentinţa dată a fost ca ele să fie azvârlite îndată pe

uşă afară, şi ea a fost executată, cvasi pe neobservate, în timp ce proprietarul lor moţăia pe scaunul de lângă şofer, după care toată lumea s-a apucat de cântat, fără nici o grijă. Nu mai tin minte ce a zis Vasile Şchiopu la popasul din seara aceea, când a constatat lipsa ouătoarelor. A rămas, însă, cu paguba şi cu un resentiment, de acum potenţat, faţă de toţi studenţii colegi cu mine, pe care urma să şi-l manifeste abia peste un an, când ne-a predat un curs special, despre războiul de secesiune din S.U.A., plin de date inutile, prost gândit, dezlânat şi greoi, potcovindu-ne cu note mici, pe majoritatea, şi de 7 şi 8 pe cei foarte buni. Cu mine în microbuz, pe lângă Viorel Faur, mai era colegul Mircea Gheorghe Toca, un băiat din Oradea, subţirel, brunet, cu o frunte înaltă, nas mare şi coroiat, foarte bun la învăţătură şi plin de umor. îi plăcea să cânte, să se agite, să facă poante; una dintre ele a rămas celebră printre noi, avându-l ca actant, alături de Toca, pe un alt coleg, din Haţeg, Ladislau (Laci) David, un tânăr înalt şi frumos, care umbla elegant, nu prea inteligent, dar foarte silitor la învăţătură, ba chiar *tocilar,* astfel încât lua note foarte mari. Câteodată acestuia îi plăcea să facă pe clovnul, povestindu-ne întâmplări haioase din liceu, de la el din Haţeg, sau din Hunedoara. Când lua o notă mare spunea că acest lucru se ştie în toată regiunea sa, căci atunci împărţirea administrativă nu era pe judeţe, ci pe regiuni, precizând că, despre succesele sale, „urlă ziarele din Hunedoara". Laci avea o prietenă foarte frumoasă, unguroaică, pe care o chema Alice. Uneori se certa cu ea şi se despărţeau, în aceste momente nu se putea vorbi cu el. Odată a avut un mic accident, şi se găsea internat în spital, la etaj, într-unul dintre pavilioanele clinicilor de pe strada Miko, pe unde ne întorceam cu toţii de la ore, urcând la cămine. Intr-o zi Alice a trecut pe acolo cu un coleg sau un nou prieten, cum credea Laci. Acesta o pândea la geam şi, înfuriat peste măsură, a zvârlit, de sus, cu un sfert de pâine uscată, lovindu-l în cap pe însoţitorul ei, aşa de tare încât l-a podidit sângele, în fine, nu ştiu cum s-a terminat întâmplarea, dar David s-a căsătorit cu Alice, după ce a terminat facultatea, iar mai târziu au divorţat şi, ca urmare, el s-a apucat de băut, prăpădindu-se relativ destul de tânăr. N-a apucat bătrâneţea nici Mircea Toca, care a devenit profesor de istorie a artei la *Universitatea Babeş-Bolyai din Cluj,* intrând în lumea umbrelor la vreo 56-57 de ani. Aceasta pentru că, în urma unor necazuri în familie, dând dovadă că este un om slab, s-a confruntat şi făcut *pact,* cum se spune, cu *balaurul lichid,* adică cu alcoolul. De fapt îi plăcea să bea din studenţie, grozăvindu-se către noi toti cu acest viciu, socotit de către el semn de bărbăţie. A lăsat, totuşi, în urma sa, mai multe cărţi, căci era un specialist de excepţie în domeniu. Nu e mai putin adevărat că s-a priceput de minune să cultive acele relaţii sociale care erau potrivite a-l propulsa în

carieră, în studenţie îl cicălea mereu pe Ladislau David, deşi acesta îl respecta şi îl iubea foarte mult. Mircea Toca îl ironiza mereu,
pentru că lui David îi plăcea, de câte ori pleca în oraş, să se parfumeze ca o cocotă, folosind pentru aceasta mărci dubioase din respectivul lichid, cu mirosuri stridente, ca cele de la frizeriile de mahala. Observând că *parfumul* din sticla folosită de el e pe sfârşite, Mircea Toca i-a umplut-o cu un lichid *organic, a* cărei denumire nu este greu s-o ghicim. După ce s-a îmbrăcat, David a început să-şi umfle pieptul, spunând „priviţi, mă, cum arată un bărbat bine, care are întâlnire cu cele mai frumoase doamne din oraş", în timp ce se stropea abundent şi repetat, pe faţă şi pe piept, din sticla amintită. Deodată a dus-o la nas şi a spus „parcă nu miroase ca de obicei", iar apoi, după ce a mai azvârlit o dată cu ea către piept, mirosind-o din nou, a adăugat, uitându-se când la unul când la altul dintre noi, „mă, ăsta miroase a p....". Mircea Toca, între timp, o tulise din cameră afară, iar David *a* scos capul pe uşă, privind în urma lui şi strigând: „Mircea Toca, om de ştiinţă şi cultură, unde eşti să te omor! Uitaţi, mă ce-i trece prin cap unui scriitor, în timpul lui liber!"
în camera în care am stat cu Nedelcu, Stanciu, Cosma şi Coaşan era, totuşi, o atmosferă plăcută. Ne puteam odihni mai bine, pentru că cel dintâi poreclit, cum am spus, *Inginerul,* ne impusese stingerea luminii la ora 23, şi acest lucru s-a dovedit a fi foarte sănătos, căci a doua zi eram mai proaspeţi din punct de vedere fizic decât înainte, capabili, nu doar să participăm regulat la cursuri şi seminarii, dar şi să studiem, cu mai multă eficienţă, în sălile bibliotecilor. Mai odihnit, aşadar, ca altădată, am putut citi *Fraţii Karamazov, Demonii* şi *Crimă şi pedeapsă* de Dostoievski. Din păcate, însă, m-a apucat din nou o criză de conjunctivită, dublată de o infecţie cu streptococi, localizată la pleoape, prin foarte dese *urcioare,* tratate cu comprese cu ceai de muşeţel şi acid boric. Mi se făceau unele după altele, când la o pleoapă când la alta, astfel încât trebuia să citesc legat la un ochi ca un pirat, ironizat într-una de Nedelcu, care-mi spunea că am *bube dulci,* sau că m-am p... în cale. în anul III de facultate, am întâlnit alţi profesori, unii foarte bine pregătiţi, alţii, puţini ce e drept, de umplutură. Remarc, între cei din prima categorie, pe Camil
Mureşan, cu cursurile de istorie modernă universală, un tânăr, pe atunci, distins, cu voce caldă, plin de erudiţie, făcând parte din acea categorie a intelectualilor de excelenţă, care-ţi lasă impresia că ştie orice. Şi, într-adevăr, am aflat peste ani, de la fostul meu profesor de liceu, Cornel Pop, care-i fusese coleg, că în privinţa lui Camil Mureşan chiar aşa stăteau lucrurile, deoarece în toate şcolile pe unde a trecut fusese mereu premiant. Făcea parte dintr-o familie de intelectuali din Turda, tatăl său

fiind un priceput literat şi publicist din perioada interbelică, într-o vreme chiar ctitorul unui periodic cu caracter literar. Vorbea, la cursuri, foarte frumos, clar şi logic, captându-şi ascultătorii prin frumuseţea frazelor, dar şi prin bogăţia informaţiei. Şi tot aici i-aş introduce pe Bela Celeni şi Elek Csetri, *vărsaţi* la facultatea noastră după unificarea din 1959, dintre cele două universităţi, Babeş şi Bolyai. Primul, adică Celeni, era ceva mai în vârstă, şi fusese, zice-se, prizonier în Rusia, revenind de acolo bolnav de un reumatism, care-i afectase în special picioarele. Vorbea coerent, dar cu voce slabă, incluzând, în cursul său , de istoria modernă a României, o mulţime de amănunte de natură economică. Obişnuia să ne explice pe larg, cum, când şi în ce mod s-au construit căile ferate din România, insistând asupra ramurii „Iţcani - Paşcani - Iaşi" a acestora, dar şi fabricile de săpun şi stearină. Dacă suna şi-l prindea sunetul clopoţelului în mijlocul frazei, sau la sfârşitul ei, spunea, în primul caz, „virgulă", în al doilea, „punct", şi „mai departe ora viitoare", după care ieşea brusc din sală. Se zvonise, că s-a căsătorit cu o fostă studentă, care l-a curtat cu insistenţă. Respectiva mergea la el acasă, la *consultaţie,* şi într-o bună zi i-a spus obidită: „Domnule profesor, colegii mei zic că de aceea vin la consultaţie, pentru că vreau să mă căsătoresc cu dumneavoastră", la care Celeni a răspuns : „Aşa spun colegii? Atunci hai să ne căsătorim", şi s-au căsătorit. Au avut un copil, care astăzi este regizor de teatru şi film şi trăieşte în Ungaria. Pe când era mic, în cărucior, Celeni s-a r fi dus, zice-se , cu el la plimbare. Ajuns lângă librăria *Cartea rusă,* devenită mai târziu a *Universităţii,* a intrat să-şi cumpere o carte, şi după ce a ieşit afară, răsfoind-o, s-a apucat de citit, şi a pornit agale către casă, uitând căruciorul cu băiatul acolo. Celălalt, Csetri, venit şi el de la *Universitatea Bolyai,* era un bărbat suplu, cu păr grizonat, cu nişte ochi albaştri şi blânzi, vorbind domol, învăţat, adică cu multă ştiinţă de carte, şi generos cu studenţii. Ne-a predat un curs despre Napoleon Bonaparte, punându-ne să facem referate pe această temă, completitive şi interesante. Eu am făcut, la seminarul său, două, unul *Despre activitatea literară a lui Napoleon Bonaparte,* folosind o bibliografie amplă şi în special în limbi străine, franceză şi italiană, şi celălalt *Despre viaţa generalului Guglielmo Pepe,* pe baza aceluiaşi tip de informaţii. Am rămas în relaţii foarte bune cu acest profesor ungur, şi ca atare, în mai multe rânduri, în vacanţe îi trimiteam scrisori, la care mi-a răspuns cu multă afabilitate. Când prietena mea Livia a dat examen cu el şi a văzut că nu cunoaşte subiectul primit, i-a reproşat că nu i-a exemplul meu, îndemnând-o să se pregătească cu mai multă seriozitate. Şi tot în anul

III l-am avut profesor pe Bujor Surdu, la istoria contemporană a României, un bărbat înalt, zvelt, bine făcut, cu faţa osoasă şi profil dantesc, foarte informat în domeniul său, cunoscând în special viaţa economică a României interbelice, din care agrea şi admira înfăptuirea reformei agrare din 1921 şi legile conversiunii datoriilor agricole. Cursurile predate de el erau precise, la obiect, dar avea o meteahnă, şi anume aceea că, în timp ce vorbea, se *ambala,* ridicând tonul treptat, până ce ajungea ca, în cele din urmă să strige, după care îl cobora din nou, şi tot aşa, *val după val.* Era printre puţinii profesori care ne atrăgeau atenţia să facem linişte, spunând: „îndeobşte, pur şi simplu nu rezist la gălăgie. De aceea, decât să vorbiţi la ore, mai bine nu veniţi, că nu vă pun absenţi". La examene era generos, dând note mari, deşi se grăbea întotdeauna arunci când ne verifica, într-o sesiune, la cei mai mici decât mine cu un an, a uitat că trebuie să vină să dea examenul cu studenţii, ducându-se la Cojocna, la cules de cireşe. L-au căutat cu disperare cei de la secretariat, găsind u-l, telefonic, abia către seară. Se
zice căDaicoviciu i-ar ii zis „uncie ai tos[1]! mă tâmpmfie, de n-ai venit la examen? De ce n-ai dat telefon că nu te prezinţi?", la care el a răspuns, repetat, „n-o sunat telefonul, n-o sunat telefonul!" Peste câţiva ani aveam să dau admitere de doctorat la el, cu tema *Reforma agrară din 1921 în judeţul Bihor.* Iniţial îmi propusese s-o fac pe cea din Satu Mare, dar mutându-mă la Oradea, a acceptat-o pe cea dintâi. Am *dat* examenele şi toate referatele cu el, dar, pentru că am fost doctorand zăbavnic, teza am susţinut-o cu profesorul Marcel Ştirban, după ce Bujor Surdu a încetat din viaţă, în ultimii ani a fost foarte supărat întrucât, îndată după revoluţie, s-a făcut caz în presă de faptul că sora lui Ceauşescu şi-a dat doctoratul cu el, fără a avea habar de tema respectivă. Pentru că m-a primit la doctorat şi a avut răbdare să-mi citească referatele, cu subiecte aride, pline de date cu caracter economic, îi port lui Bujor Surdu o amintire plăcută şi-i urez să-i fie ţărâna uşoară.

Revenind la perioada studenţiei, trebuie să amintesc, ca ceva de excepţie, faptul că în iarna lui 1962-1963 a fost în Cluj un frig nemaivăzut, pe care l-au simţit din plin toţi studenţii, multora degerându-le în special urechile, în aşa fel încât umblau cu nişte pansamente enorme, aplicate pe acestea. Ne era pur şi simplu *groază* să ieşim pe stradă, căci în cafenele nu ne puteam refugia de frig, decât foarte rar, din lipsă de bani, iar în sălile bibliotecilor era aşa de rece, încât trebuia să stai îmbrăcat. Cârciumile s-au adaptat repede la această stare de lucruri, oferind publicului, zilnic, la preţuri modice, porţii consistente de vin fiert, consumate deopotrivă de bărbaţi şi de femei. Noi, băieţii din anul III, am început, încă din toamnă, pregătirea

militară, cu ofiţeri selectaţi special pentru această treabă, având destinată, în acest scop, câte o zi pe săptămână. Frigul ne îngreuia, însă, mult situaţia, atunci când ne deplasam la *câmpul de instrucţie,* pe *Cetăţuie* şi la pădurea *Hoia.* Cel care ne instruia era un maior, pe nume Gyorgy, un secui, precum am înţeles, care vorbea românește ca un oltean, cu mari propensiuni către *libaţii,* sau pentru consumul de băuturi alcoolice. Din acest motiv, de altfel, toată instruirea făcută
împreună cu el era aproape egală cu zero, limitându-se la discuţii despre femei şi la bancuri sau întâmplări deocheate. In după masa zilei de pregătire militară, aveam un seminar cu o doamnă pe nume Aurelia Bunea, mai în vârstă, dar bine conservată şi indulgentă, mai ales cu băieţii. Obosiţi de mersul până la locul de instrucţie şi uneori marcaţi de amintitul *balaur lichid,* consumat împreună cu maiorul, la acest seminar noi, băieţii, stăteam în fundul sălii, ascunşi după fetele aşezate în faţă. Doamna Bunea tolera, astfel, nepăsarea noastră, care mergea până acolo încât, dacă încerca, din priviri şi din cap, să ne provoace la răspuns, îi făceam doar un semn de negaţie cu mâna, suficient pentru ca ea să ne lase în pace. Examenele din anul III au avut loc fără incidente, deşi, în ce mă priveşte m-am socotit nedreptăţit la note. Aceasta pentru că întotdeauna răspundeau în faţa mea câteva fete, cu atitudine de gaiţe, smiorcăite, enervându-i pe unii profesori aşa de tare, încât nu mai aveau răbdare cu noi, cei care urmam să fim examinaţi după ele. Din acest motiv unii dintre ei ne-au bruftuluit şi ne-au dat note, oarecum la întâmplare. Evenimentul cel mai important din vacanţa de după anul III a fost efectuarea serviciului militar , pe perioada l iulie-15 august 1963, la şcoala de ofiţeri de rezervă din cadrul unei unităţi militare., cu garnizoana în vechea *Cetate* a Aradului. De fapt era numai prima parte a acestuia, urmând ca a doua, de patru luni, s-o efectuăm după terminarea facultăţii. M-am dus la Arad cu Viorel Horj şi Nelu Dărăbăneanu, dotaţi cu valize de lemn, aşa cum se cuvenea unor recruţi şi ne-am prezentat la unitate, în *Cetate,* trecând peste o punte de pontoane, căci podul, distrus în timpul războiului, nu fusese reconstruit. Acolo ne-a luat în primire un plutonier bătrân şi rău asemenea lui Himmelstoss din *Pe frontul de vest nimic nou,* de Erich Măria Remarque, pe nume Hulboacă, care ne-a dus în spatele uneia dintre clădirile aşezate în dreapta impunătoarei biserici, pe atunci dezafectate, din mijlocul *Cetăţii,* şi ne-a distribuit hainele şi armele pline de vaselină, recomandându-ne, prin urlete şi ameninţări, să le curăţăm „lună

şi bec", fără însă a ne pune la îndemână şi cârpele necesare. Din zbieretele plutonierului Hulboacă, am înţeles că „militarul se descurcă", şi ca atare am efectuat degresarea armamentului cu nişte zdrenţe aflate în grămezile de gunoi din apropiere, după care am fost repartizaţi pe grupe, plutoane şi companii. De fapt erau numai două, I-a şi a Il-a. Prima companie era a maiorului Ţăranu, un ins mic, îndesat, cu ochelari şi păr roşcat, care avea mania definiţiilor, date cu voce stridentă, asemănătoare cu guiţatul porcilor tăiaţi la Crăciun. El definea orice, inclusiv bulinele care se lipeau după tragere, pe găurile din ţinte, spunând cam aşa: „Ce este bulina, tovarăşi? Notaţi, vă rog: bulina este o bucată de hârtie albă, de preferinţă neagră". Cea de a doua companie era a maiorului Gyorgy, despre care am mai vorbit, şi în ea mă aflam şi eu, împreună cu Horj, Dărăbăneanu şi cu un alt bihorean, Nicolae Jurcău, de origine din Hotărel, o comună de lângă Stei. Student la filozofie, acesta era un băiat de statură potrivită, suplu, dar bine făcut, brunet, cu faţa rotundă şi curată ca de copil, extrem de inteligent şi cu o predispoziţie pentru glume şi veselie ieşită din comun. A ajuns mai târziu profesor universitar la Cluj, unde trăieşte şi în prezent. Intr-una din vacanţe, pare-mi-se între cea dintre anul IV şi V, l-am vizitat acasă, în Hotărel, dar nu l-am găsit. Mama lui m-a servit, în schimb, cu sarmale şi plăcintă cu brânză de oaie, atât de bune, încât nu le-am putut uita niciodată.

Instrucţia o făceam la Arad în jurul *Cetăţii,* având în fruntea grupelor, ca sergenţi sau caporali, militari în termen, iar în cea a plutoanelor ofiţeri, pe cel din plutonul meu chemându-l Petru Măcicaş. Era o căldură infernală şi de aceea ispita de a ne scălda în Mureş, aflat în apropiere, ne dădea ghionti, mai ales că în unitate apa de la robinet curgea pe sponci, cea caldă distribuindu-se doar la duşuri, o dată pe săptămână, într-o sală de baie comună. De două ori am fost duşi, in corpore, să ne scăldăm în Mureş, şi să ne spălăm uniformele, nişte vestoane cu copcă ce se închidea la gât, făcându-ne să ne sufocăm de căldură. Prin unitate se găsea şi un căpitan, cu numele Stafie, potrivit de minune pentru felul în care arăta, fiind în acelaşi timp şi un monument de prostie, etalată mai ales la informările politice, făcute de el cu regularitate, în fiecare sâmbătă. Comandantul batalionului nostru de studenţi, veniţi atunci la Arad, era un colonel de artilerie, care se numea Ştefănescu, un bărbat ca la 45-46 de ani, lat în spate, cu un cap ca de lup, cu vorba rară, sacadată, şi un limbaj foarte sărac, iar cel al regimentului ce staţiona în *Cetate,* un locotenent-colonel de

infanterie, cu numele de Niţă, poate chiar tatăl unei profesoare orădene de franceză din zilele noastre.
Mâncăm în una din sălile încropite în buncherele *Cetăţii* de lângă bucătărie, din care se putea coborî în tunel şi de aici, pe căi întortocheate, pe sub bolţile înalte din cărămizi, se ajungea pe malul Mureşului. Pereţii tunelelor erau plini de inscripţii, cu nume franceze de bărbaţi, căci acolo fuseseră adăpostiţi, pe vremuri, prizonierii din armata lui Napoleon Bonaparte. La trageri eram duşi la poligonul din Felnac, situat lângă un cimitir, şi dacă nu îndeplineam punctajul prevăzut în regulament, pedeapsa era să venim de acolo, până la unitate, pe jos. Uneori ne deplasam la instrucţie de-a lungul Mureşului, spre locul unde fusese odinioară monumentul celor 13 generali din armata maghiară, spânzuraţi de austrieci în 1849. Acolo se găsea un fel de careu cu pajişte, flancat de nişte căsuţe modeste, despărţite între ele de nişte străduţe, ducând către calea ferată, mărginită atunci de terenuri cultivate cu lubeniţe, accesibile tuturor trecătorilor, deoarece nu erau păzite. Duminica ieşeam cu toţii în oraş, la meciuri de fotbal, şi cel mai potrivit mijloc pentru a pierde timpul până seara era, pentru majoritatea dintre noi acela de a intra în cârciumă şi a bea, uneori până la inconştienţă. Eu nu mă număram printre aceştia, chiar dacă odată, asistat de colegul Dărăbăneanu, am făcut-o lată, venind în cazarmă pe două cărări, fiindu-mi, apoi, foarte rău. N-am păţit nimic, adică vreau să zic că n-am fost pedepsit pentru această faptă, socotită de către ofiţeri ca ceva normal, în timp ce pentru altele, mai fireşti, săvârşite de către cei mai naivi, se putea întâmpla chiar să înfunzi puşcăria. Aşa era să păţească, la Arad, un student de la geografie, pe nume Constantin Ţărmure, care a scris o scrisoare unor prieteni, cenzurată de *organe,* şi socotită ofensatoare pentru armata republicii, deoarece arăta în ea că toti ofiţerii sunt nişte proşti, având, în loc de capete, nişte *sfere goale pe dinăuntru.* Nu ştiu ce pedeapsă i s-a aplicat celui amintit, dar moale nu cred să-i fi fost, căci ne găseam înainte de celebra declaraţie din aprilie 1964 şi în general de dezgheţul din chingile dogmatismului ideologic. La arest te băgau, atunci, pentru cea mai nevinovată faptă, adesea pentru un zâmbet, socotit „spirit de glumă" la adresa ofiţerilor, şi-mi aduc aminte, de exemplu, că pentru ceva de genul acesta a fost închis vreo două trei zile colegul meu de an Carol Kacso, al cărui tată era colonel în armată. Acesta din urmă a venit la el în vizită în Arad, la puţină vreme după ce fusese la arest, şi e lesne de închipuit situaţia jenantă în care s-au aflat faţă de ofiţeri, atunci şi acolo, amândoi. M-am liberat pe 14 august 1963, şi am purces către Oradea, plin de bună dispoziţie, îmbrăcat în civil şi simtindu-mă aşa de

bine încât îmi părea că zbor. Am rămas o zi şi o noapte la Oradea, la părinţii prietenei mele Livia, în timp ce Nelu Dărăbăneanu şi Viorel Horj au ajuns, în seara acelei zile, acasă la Beiuş.
La sosirea acasă ai mei m-au certat zdravăn pentru întârziere, socotind că rămânerea la Oradea peste noapte este un gest de necuviinţă, şi nu sunt sigur dacă nu cumva aveau dreptate, deoarece nu eram logodit cu acea fată şi nici nu se întrezărea vreo perspectivă în acest sens. In restul vacanţei nu m-am angajat să lucrez nicăieri, mai ales că în armată *dobândisem* şi o gastrită acută, care mă chinuia periodic şi dacă n-aş fi atent cum mă hrănesc, m-ar chinui şi astăzi. Mă întorsesem, pe lângă aceasta, de la Arad destul de slăbit şi, culmea, cu răni serioase la dunga podului palmelor, datorită înţepăturilor făcute de cataramele jambierelor mobile din piele, aplicate obligatoriu pe glezne, deasupra bocancilor, pe care le încheiam şi desfăceam când ne echipam şi când ne dezechipam, adică dimineaţa şi seara. M-am limitat, în zilele rămase din vacanţă, să fug la Oradea atunci când echipa de fotbal *Crişul* juca cu cele de la Bucureşti, întâlnind-o, desigur, şi pe Livia, la o cafea sau bere, la restaurantul *Pescăruş,* situat lângă podul de pe strada General Magheru, sub nişte copaci seculari, unde se putea dansa zilnic, sau mai bine zis seară de seară, tangou, vals şi twist, pe o melodie cu versuri parodiate după cum urmează: „Suie musca pe perete, twist,/ merge vaca pe cărare, twist,/ şi face o balegă mare twist etc." în Oradea se vindeau, pe atunci, nişte covrigi cu un gust excepţional, făcuţi de foştii brutari particulari din perioada interbelică, angajaţi acum în brutăriile cooperatiste, astfel încât, cum soseam în oraş îmi cumpăram câte şapte-opt bucăţi, mulţumindu-mă ca întreaga zi să nu mai consum nimic, în afară de aceştia. Prin 30 septembrie 1963 m-am dus la Cluj şi m-am instalat, de astă dată ca student în anul IV, din nou în Căminul 10 j B, de pe strada Miko Imre, în cameră cu colegii de an Ioan Vasile ' Popa, Aurel Bogdan şi Gheorghe Ţăndărescu, şi cu încă doi studenţi din anul I de la istorie şi respectiv filozofie, ambii din Sibiu, unul numindu-se Cornel Lungu, iar celălalt Dumitru Florescu. Pentru că era subţirel şi avea o figură de copilaş, acestuia din urmă îi spuneam cu toţii *Ţâncu.*
Atmosfera din cameră era foarte plăcută, chiar dacă fiecare dintre noi aveam ciudăţeniile noastre. Astfel Ioan Vasile Popa, un om cu suflet de aur aşa cum am mai spus şi foarte inteligent, poreclit Pipăia, obişnuia să se *pilească* câteodată, în special cu „spumă de drojdie", cum zicea el, devenind sfătos, prăpăstios şi, în aparenţă, agresiv, subiectul asupra

căruia se exercitau *efluviile* acestor metehne fiind Aurel Bogdan. Acesta din urmă era, la fel ca şi Ioan Vasile Popa, foarte inteligent, dar de-o lene proverbială, căci toată ziua dormea, inclusiv în timpul sesiunii, legat cu o ştergură peste ochi şi urechi, să nu-l deranjeze lumina şi zgomotul, uneori preferând să nu-şi dea examenele, dacă acestea erau fixate prea dimineaţă sau după masă, când obişnuia să se culce. După câte o astfel de ispravă, şi dacă Popa se întâmpla să vină *parfumat* cu băutura amintită mai sus, atunci Bogdan o V-^' '/^.^{vV}i '** '"/ încurca, căci cel dintâi se apleca asupra sa în pat, proptindu-i ambele mâini pe piept şi, pufăind din nas, începea să-l întrebe, repezit şi şuierat: „ Mă Bogdane, mă, dă ce nu te-ai prezentat la examen, mă?", adăugând apoi, „măi, tu? Tu-ţi baţi joc dă părinţii tăi!!!" Atunci Bogdan îşi dezvelea ochii şi urechile şi începea să se dezvinovăţească, vorbind încet şi cu sinceritate temătoare, ca sub patrafir, motivând în fel şi chip *blaul,* sau absenţa imputată. Celălalt coleg, Gheorghe Ţăndărescu, mai în vârstă ca noi cu vreo trei patru ani, era oltean din Vânju Mare, ambiţios, mincinos şi cabotin, îi plăcea să se laude, şi zicea, adresându-mi-se, în loc de Blaga sau Mihoc, cu apelativul „Michi", ceea ce mă enerva tare, că el a a vut în casă guvernantă şi că n-a văzut cai până n-a venit la Cluj. Ştiam că minţea şi încercam să nu-l iau în seamă, convins fiind că, în locuinţa lor, în loc de guvernantă, avusese rogojini. La armată, unde încerca să umble ţeapăn şi marţial, deşi era de statură destul de mică, strigam după el mereu „Gradele, Ţăndărescu, unde-s gradele?!", făcând aluzie la goana oltenilor după funcţii, după onoruri. Şi acum, ca şi altădată, toate alimentele primite de acasă se consumau în comun, şi de aceea se întâmpla, uneori, dacă lipseam până seara târziu, şi între timp îmi sosise un pachet, să nu mai găsesc nimic din el, trebuind să mă mulţumesc, a doua zi dimineaţa, doar cu laconicul anunţ pronunţat de Popa, „ieri ţi-a sosit un pachet" şi bineînţeles cu *şansa* de a-i privi pe toţi cu o ciudă neputincioasă. Cel mai adesea mâncăm cu toţii slănină cu pâine şi ceapă, chiar şi Ţăndărescu, deşi iniţial făcuse mofturi, ba ce să zic?, am reuşit să-l învăţ cu această mâncare şi pe un coleg tătar, Nusret Cadâr, de religie mahomedană. Cadâr era de prin Mangalia, fiu de hoge, şi avea şi o soră studentă la matematică, care se numea Ulfet. Era înalt, subţirel, brunet, cu cap dolicocefalic ,şi fuma în draci, cum se spune. Seara venea la noi în cameră şi ne cerea câte ceva de mâncare, iar când îl îmbiam cu slănină, strâmba a scârbă din nas,

refuzându-ne. Aceasta până când l-a m făcut să bea vreo două păhărele de ţuică şi văzându-ne
cum ne îndopăm cu slănină şi ceapă, a început să mănânce şi el, înghiţind bucăţile aproape pe nemestecate şi văicărindu-se întruna, plin de remuşcări. După această ispravă, când îl întâlneam, obişnuiam să spun, recitând din poetul Petre Dulfu: „Turc eşti oare pe deplin?", la care el, ştiind, după câteva interpelări, versul care urma, zicea „Au mă trag din neam creştin?!" Peste mai mulţi ani l-am rugat pe tatăl meu, când s-a dus la mare, să-l caute la şcoala din comuna dobrogeană Mihail Kogalniceanu şi, după ce s-au cunoscut, Cadâr l-a întrebat „Ce mai face ghiaurul? Mai mănâncă pâine cu slănină?" Astăzi nu mai ştiu nimic despre amicul meu Nusret, nici despre frumoasa şi deşteaptă lui soră.
într-o cameră apropiată cu a mea locuia un alt coleg de al meu, Dan Babeu, originar din Oraviţa, fiul unui avocat, mort la puşcărie. Dan era un tânăr foarte înalt şi frumos, umblând întotdeauna elegant, cu nişte costume din stofă englezească, rămase de la tatăl său. Era un individ inteligent şi generos, totdeauna pus pe glume, gata a face tot felul de poante, mai ales împreună cu amintitul Gheorghe (Ghiţă) Potlog. Umblau mereu împreună, ca Pat şi Patachon, căci unul era de circa 190 cm, în timp ce celălalt cu aproximativ 40 cm mai scund. Pentru ca să poată ţine ritmul ia mers cu Babeu, Ghiţă Potlog mergea aproape agăţat de braţul acestuia, într-o dimineaţă friguroasă de iarnă, după ce Ghiţă se tot văietase de teamă că i s-ar putea fura paltonul, lung până în pământ, cu două rânduri de nasturi şi cu chiotori tăiate în stofă de ambele părţi, Dan Babeu i-a pus pe el un lacăt enorm, marca „Tutto". Când a dat să-l îmbrace, Ghiţă a observat pocinogul şi a început să se răţoiască la Dan. Acesta, după ce a recunoscut că el a pus lacătul, a adăugat că nu mai are cheia, pentru că a pierdut-o prin oraş. L-a ajutat, apoi, să-şi ia! paltonul, vârându-i-l pe braţe şi pe cap, de sus în jos, ca pe un pulovăr. Ghiţă a fost nevoit să umble aşa vreo două trei zile, negăsind nicăieri un bonfaier sau o daltă şi un ciocan să taie lacătul, până ce, în fine, Dan Babeu s-a îndurat să i-l deschidă. Altă dată, Babeu i-a cusut în pernă o bucată de os dintr-o şuncă,
afumată şi râncedă, şi Ghiţă a dormit pe ea aşa vreme de o lună, spunându-ne că are sinuzită, întrucât simte în nări un miros rânced. Dan Babeu i-a dezvăluit cauza mirosului abia când voia să-şi facă, la indicaţiile unui medic tânăr şi nepriceput, desigur, puncţie în sinus, adică în nări, ca remediu, nu-i aşa, la *sinuzită.* In realitate poantele

făcute lui Ghiţă de către Dan, erau cumva *nevinovate,* căci între ei exista o relaţie de prietenie adevărată. De ele se amuzau nu doar ei înşişi, ci şi noi, toţi ceilalţi.
în primăvara lui 1964 am mai făcut o excursie prin ţară, pe la Arad, Timişoara, Hunedoara, Craiova, Turnu-Severin, întorcându-ne la Cluj, pe valea Oltului, prin Braşov şi Sibiu. Ea n-a fost aşa de reuşită ca cea din toamna anului 1962, poate şi pentru faptul că majoritatea dintre colegi erau deja preocupaţi de alegerea subiectului pentru lucrările de licenţă şi în fond de ce se va întâmpla cu ei după terminarea facultăţii. Dezgheţul ideologic care avea să vie din luna aprilie a aceluiaşi an nu se întrezărea încă prin nici un semn, mai ales că în urmă cu câteva luni, respectiv prin noiembrie sau decembrie 1963, unul dintre dascălii noştri, de metodică mi se pare, pe nume Victor Popa, fusese dat afară din post şi arestat. Aceasta s-a datorat faptului că la un curs ne-a vorbit despre caractere şi curaj şi ne-a dat exemplu pozitiv pe mareşalul Ion Antonescu, relatându-ne că în faţa plutonului de execuţie a refuzat să fie legat la ochi, şi că a îndemnat pe soldaţi, care şovăiau să-l împuşte, spunându-le: „trageţi, băieţi, că eu v-am învăţat să trageţi!" Victor Popa a fost eliberat, aşa cum am aflat peste vreo 10-12 ani din gura lui, abia în vara lui 1964, când s-a făcut amnistia deţinuţilor politici. De altfel atunci, în august 1964, l-am întâlnit la Beiuş şi pe amintitul preot Vasile Jurj, care stătuse arestat vreo nouă ani şi jumătate, după alţi şapte sau opt, cât fusese fugar, ascuns pe la rude, prieteni şi cunoscuţi, precum şi pe pictorul Niculiţă (Nicolae) Papp, fost profesor de desen la *Liceul Samuil Vulcan,* şi primar al Beiuşului în timpul guvernării legionare, din septembrie 1940, până în ianuarie 1941. După amnistie, cei eliberaţi au continuat să fie prelucraţi informativ,
adică urmăriţi pas cu pas ani în şir şi o ştiu asta din experienţă, căci prin 1978 l-am vizitat pe preotul Vasile Jurj în parohia Pietroasa, pe care o deservea şi a doua zi a venit la mine serviciu, adică la *Muzeul losif Vulcan,* securistul care *răspundea de*' instituţie şi m-a întrebat ce relaţii am cu respectivul şi de ce îi fac vizite. Când a apărut renumita *Declaraţie din aprilie 1964,* de *emancipare* de sub tutela rusească, m-am întâlnit cu poetul Gheorghe Pituţ sau Drisu, cum îi spuneau ai lui, pe atunci student în Cluj, la filologie în anul II şi l-am condus la căminul *Emil Racoviţă.* în cameră la el a sosit Augustin Buzura, pe care-l cunoşteam din anii precedenţi şi ne-a citit documentul respectiv, apărut în toate publicaţiile. Comentariile făcute de el, după terminarea lecturii, mi s-au părut inconsistente, dându-mi impresia că nu era un om prea deştept, şi acest lucru i l-am spus şi lui

Drisu. Cei doi erau, însă, prieteni şi legăturile dintre ei au continuat până la dispariţia fizică a acestuia din urmă, ambii mutându-se, în timpuri diferite, bineînţeles, Drisu prin toamna lui 1964, iar Buzura mai târziu, de la Cluj la Bucureşti. In anul IV făceam mai multe cursuri speciale, şi în plus, *materialism dialectic şi istoric* cu Ioan Aluaş, şi *istoria mişcării muncitoreşti* cu Trofin Hăgan, ambele pline de banalităţi, de truisme, de noţiuni lunecoase şi de asociaţii de idei forţate, într-un amalgam menit să corespundă intereselor politice ale timpului. Cu toate acestea Aluaş nu era un ins prost, căci făcuse şcoală serioasă, coleg fiind cu Radu Enescu, după cum mi-a relatat acesta mai târziu. Era, însă, zicea cel amintit, un carierist, căci s-a însurat iniţial din interes, pentru a fi promovat, cu o ilegalistă de etnie evreiască, de care mai târziu a divorţat. Căuta, atunci când vorbea, să complice lucrurile, în loc să le lămurească, şi îmi aduc bine aminte că am observat acest fapt de la început, notând, din spusele lui intenţionat sofisticate, doar esenţa, sau ce se înţelegea dacă le descâlceai. Şi nici lui Hăgan nu-i putea nega nimeni pregătirea, dar atunci când îl ascultai îţi sărea în ochi în primul rând neseriozitatea în sine a subiectelor despre care era obligat să ne
vorbească, el care absolvise filosofia, la fel ca Aluaş, în vremuri când la această facultate se făcea carte serioasă. Dacă un om de la ţară s-ar fi familiarizat cu problemele dezbătute în cursurile lui Ioan Aluaş şi Trofin Hăgan, cu siguranţă ar fi spus că autorii vor să facă clarinet din fluieruţă de răchită. Era deci, greu, să-i stimăm prea mult pe cei doi, atâta vreme cât ne predau materii *nestimabile.* Hăgan avea, însă, un sentiment de bun român, o inimă de patriot care, într-o vreme când spiritul internaţionalist trebuia să-l *supereze* pe cel naţionalist, *dădea,* totuşi, câteodată din el pe dinafară, ce e drept indirect, aşa ca la mulţi activişti de partid, concretizându-se într-o ură viscerală faţă de „marele vecin" şi prieten de la răsărit.
t*l După 1964, de altfel, afirmarea urii faţă de sovietici era singurul cal de bătaie cu ajutorul căruia *Partidul* mai putea să facă apel la ataşamentul „oamenilor muncii", de naţionalitate română, faţă de regimul comunist. Ura aceasta se lega de *simţirea* intelectualităţii interbelice, păstrată în memoria tineretului, cu toate că marii reprezentanţi ai acesteia zăcuseră, până atunci, prin închisorile din diferite oraşe ale ţării. Când aceştia au ieşit din puşcărie cu grămada, i-am întâlnit în tren şi prin gări, recunoscându-i de departe, după amestecul de lumină şi suferinţă de pe chipul lor. Şi nu greşesc de loc dacă afirm, că aproape oricare dintre noi, studenţii de atunci, am fi fost

în stare, datorită respectului faţă de ei, să le oferim banii pe care-i aveam şi chiar haina de pe noi. Peste mulţi ani, îndată după căderea lui Nicolae Ceauşescu, am constatat cu durere că acest sentiment faţă de cei ce suferiseră prin puşcăriile comuniste dispăruse din inimile tinerilor, şi în general din sufletul românilor. De aceea, mulţi dintre ei, când se vorbea despre cei amintiţi, se aflau spunând: „de ce nu şi-au văzut de treabă?", sau „de ce s-au opus regimului?" Era aceasta, cred, o dovadă că stăpânirea n-a lucrat în zadar, că omul de tip nou, imaginat în bestiarul ideologiei comuniste, sau cel puţin anumite trăsături ale sale, prinseseră, totuşi, viaţă. De ce să ne mai mirăm acum că mulţi dintre noi am descoperit, în dosarele noastre de la C.N.S.A.S., note informative, prin care cei mai buni prieteni ne turnaseră la *Securitatel*
în pregătirea militară, ca ofiţeri de rezervă, în toamna lui 1963 a intervenit o schimbare de formă, destul de importantă, şi aceasta nu doar pentru că ne-a venit un ofiţer nou, în persoana unui maior oltean, pe nume Guiu, in ins de talie înaltă, bine clădit, chel, cu o faţă întotdeauna radioasă şi zâmbitoare, ci mai ales datorită faptului că am primit uniforme militare, obligaţi fiind ca în ziua de instrucţie să le folosim. Maiorul Guiu râdea în mod neplăcut, deşi era un bărbat frumos, ridicându-şi *buza de sus,* prea sus, în aşa fel încât părea un berbec care sta şi amuşină numeroasele consoarte din turmă. Nu era, însă, un iubitor al paharului, şi poate de aceea pregătirea cu el o făceam mai ales la sală şi anume în clădirea facultăţii de geografie de lângă căminele studenţeşti de pe strada MikcS, unde de altfel, pentru că era la îndemână, obişnuiam să învăţăm în sesiune, duminica când bibliotecile erau închise, învăţam, însă, şi peste drum de această facultate, în amfiteatrul facultăţii de ştiinţe naturale, şi aici într-o după masă pe când repetam, după fişe, materia unuia dintre examene, am avut o surpriză neplăcută. Mă urcasem la etaj şi citeam fişele într-o încăpere, probabil laborator, fără scaune, aşezat pe o masă lungă, cu spatele către nişte cearceafuri adunate grămadă, într-un fel de movilă fără formă precisă. La un moment dat m-am întins cu spatele pe masă, sprijinindu-mă de acea grămadă de cearceafuri într-o poziţie lejeră, odihnitoare. De la o vreme am simţit la spate, nu o căldură cum ar fi fost natural la contactul cu pânza, ci ceva rece, tot mai rece, care nu se mai încălzea. Surprins, m-am ridicat brusc şi am dat cearceafurile la o parte, descoperind cu înfiorare şi repulsie, că sub ele se afla o pulpă de om fără piele, cu muşchii roşii şi uscaţi, asemenea cărnii de porc afumate. N-am mai intrat de atunci niciodată în acea sală,

dar când am citit cartea *Rotonda plopilor aprinşi* a mitropolitului Valeriu Anania, unde se redă o şedinţă de disecţie pe un cadavru de femeie, mi-am adus aminte spontan de această neplăcută întâmplare, în clădirea facultăţii de ştiinţe naturale am intrat pentru prima dată cu Nelu Dărăbăneanu, prin intermediul căruia mi-am făcut, dintre studenţii de aici, şi câţiva amici. Intre aceştia se numărau Ilie Moşteoru, un oltean extrem de spiritual, mai în vârstă cu vreo patru cinci ani decât mine, foarte bun la învăţătură, şi om de carcter, apoi Filip Cânta şi Sergiu Danci din judeţul Maramureş, precum şi Mihai Sfâra din Satu Mare. Filip Cânta era fiu de miner din Chiusbaia, cu mulţi fraţi mai în vârstă ca el, bine situaţi din punct de vedere material, cum aveam să constat în 1966, când împreună cu Nelu Dărăbăneanu am participat la nunta lui. De talie potrivită, bine legat, brunet, cu o frunte boltită, Filip Cânta era nativ un om inteligent, deşi nu se omora cu studiul. Avea, însă, un mare bun simţ, şi un sentiment al prieteniei fără egal. Ştia întotdeauna care îi este lungul nasului, şi nu jignea pe nimeni, chiar dacă cei din jurul lui îl ironizau. Dintr-un judeţ cu el, adică din Borşa, judeţul Maramureş, era Sergiu Danci, pare-mi-se fiul unui preot ortodox, ucis de horthişti în perioada războiului; el semăna foarte bine cu Nelu Dărăbăneanu, dar era mai blond, mai înalt, şi cu o statură atletică desăvârşită. Trăsăturile chipului său erau spiritualizate, făcându-l să semene cu cele ale sfinţilor din icoanele bizantine, cu nas drept, bine croit, buze subţiri, frumos arcuite, sub o frunte boltită, înaltă, dar nu prea lată. Nici el nu se omora cu studiul, deşi era un om spiritual, plin de originalitate, capabil de discuţii şi de replici inteligente, apodictice şi spontane. Avea un tic ciudat, pufăind din nas zgomotos, fără, însă, a fi dizgraţios, după care, auzindu-1, îl cunoştea! de la distanţă. Deşi suferea cu stomacul, aşa după cum mi-a mărturisit, odată, la armată, unde seara obişnuiam să facem împreună exerciţii fizice la bara fixă şi la paralele, lui Sergiu Danci îi plăcea să bea, nedepăşind, pe atunci, limitele tolerabilităţii. Am auzit, însă, peste ani de zile, atunci când lucram la Baia Mare, când l-am şi întâlnit de câteva ori, că acestea din urmă au fost totuşi depăşite şi răsdepăşite, până ce într-o bună zi Sergiu a hotărât şi a şi reuşit, să se lase definitiv de băutură.

Sătmăreanul Mihai Sfâra, un om solid, înalt şi voinic ca un stejar, cu o faţă rotundă, zâmbitoare, se remarca prin umorul său frust, uneori burlesc. Ii ironiza pe toţi colegii de cameră, dar mai ales pe Nelu

Darabaneanu şi Ilie Moşteoru, aplecaţi către lecturi literare poetice, spunând răstit, atunci când aceştia îşi citeau unul altuia câte ceva: „Moşteoru, stinge lumina şi lasă dracului poeziile. Nu te lua după Darabaneanu, că el e prunc de domn, iar tu de şuşter", adică de pantofar, sau „luaţi-vă păturile şi mergeţi în veceu cu poeziile voastre cu totAceste vorbe răsunau, pentru colegii săi, asemenea unui tras de roletă peste uşa unei prăvălii, în cazul lor una de consum poetic, plăcut şi gratuit. Mihai Sfâra a devenit profesor şi chiar director de liceu la Satu Mare, unde a murit relativ de tânăr, împreună cu soţia, lăsându-şi copiii de timpuriu orfani.

A venit, în fine, şi vacanţa, după anul IV de facultate, prefigurându-se o nouă angajare a mea într-un loc de muncă, ca să câştig banii necesari pentru haine şi încălţăminte, dar şi pentru anumite *mărunţişuri,* ca de exemplu dactilografierea lucrării de licenţă. Din toamnă mai aveam doar trei luni de şcoală, respectiv vreo trei patru examene de dat în sesiunea din iarnă a anului V şi, apoi, până în iunie 1965, timp pentru redactarea şi susţinerea tezei, urmată de examenul de absolvire a facultăţii. Acesta din urmă se dădea din tot ce învăţaserăm la facultate. Nu aveam prea mult de ales, în privinţa locului de muncă, şi de aceea m-am angajat, ca mai de mult, tot la întreprinderea *Fruct-export,* aflată acum într-un sediu nou, aproximativ vis-a-vis de cel vechi, la ieşirea din Beiuş, pe partea stângă, înspre oraşul Stei, dotat cu instalaţii moderne de uscat fructe, şi cu depozite încăpătoare. Director era un fost învăţător din comuna Sălişte de Beiuş, pe nume Marcel Prodan, un bărbat înalt, roşcovan şi bine făcut, zâmbăreţ şi peltic, vorbind cu accent moldovenesc, căci venise din Basarabia, despre care se zicea că este evreu. Era nepriceput în meseria *practicată* în acel moment, dar cu mine se purta cu mănuşi, căci fusese la noi în casă şi la bunicul dinspre tata, în mai multe rânduri, bucurându-se de toată cinstea. Ajutam, la început, la reparatul lăzilor, efectuat de către o echipă de muncitori dogari mai în vârstă, comici, dar pricepuţi, iar mai târziu îl însoţeam pe director în deplasările pe la diferitele puncte de achiziţie de prin sate, pe post de *ajutor de băgător de seamă.* Acolo, în acea vară, am văzut din nou cum se lucra, sau mai bine zis cum se chiulea, într-o întreprindere socialistă şi ce risipă se făcea, fără ca să-i treacă cuiva prin cap s-o oprească. Nu ştiu din ce motiv, dar la sfârşitul lunii august am avut câteva zile libere, şi atunci, împreună cu fostul meu coleg de liceu, Nicolae Cată, impiegat C.F.R. la Beiuş, am făcut o excursie la Izbuc sau Călugări, lângă

Vaşcău, unde exista un *geizer* sau izvor cu intermitenţe, socotit a avea ape miraculoase. Din acest motiv, lângă el se construise o mănăstire, unde lumea venea în pelerinaj anual de Sfânta Mărie Mică, pentru a se *curăţa de păcate.* In copilărie eu mai fusesem odată acolo, şi cu acea ocazie am fost găzduit într-o încăpere, pe pereţii căreia se mai vedeau urmele sângelui a doi călugări ucişi nu se ştie de cine, şi-mi amintesc că atunci n-am putut dormi toată noaptea, deşi eram cu mama, cu o vecină, Măria Popa şi cu fiul acesteia Vasile sau Vasi, poreclit *Ţestosu,* viitor medic veterinar. Deplasarea dinspre Beiuş către Călugări am făcut-o cu bicicletele, împreună cu Cată într-o după masă, şi ne-am oprit la o soră a sa în Vaşcău, unde am dormit până dimineaţa. De acolo ne-am dus spre Călugări pe jos, dar nu ştiu din ce motiv, n-am ajuns până la mănăstire. Reîntorşi la Vaşcău, am revenit la Beiuş tot cu bicicletele, de unde eu mi-am continuat drumul până la Oradea, la Li via. Am făcut, în acea zi, cu bicicleta, aproape 100 de km, fără a simţi vreo oboseală. La Beiuş, însă, am revenit cu un camion condus de unchiul Marian, care venise cu taică-meu cu treburi la Oradea. Ai mei erau supăraţi pentru hoinăreala mea, mai ales că n-o agreau de loc pe Livia. în zilele rămase până la începerea cursurilor am mai apucat să fac o excursie, pe jos, în patru, la peştera de la Meziad, cu Livia, cu o colegă a ei şi cu soţul acesteia, amicul Aurel Pantea, pe atunci asistent universitar la Facultatea de istorie din Cluj. Pe drum ne-am încălzit cu câte o duşcă de ţuică, şi ne-am apucat de cântat, hotărând, în cele din urmă, să le ducem, pe cele două, eu pe Livia şi el pe nevastă-sa, în spate până la destinaţie, făcând un fel de întrecere, din care tin minte că am ieşit învingător, pentru că am reuşit s-o port pe cea amintită după cap vreo 5-6 km. Aurel Pantea a parcurs, în cele din urmă, treptele carierei alese până la titlul de conferenţiar, în timp ce soţia sa a lucrat la *Biblioteca Centrală a Universităţii din Cluj.* Prin 1992 sau 1993 a fost răpus de o boală cumplită, împreună cu Vasile Vesa, tot un beiuşean, erau cei mai buni studenţi la învăţătură din vremea lor, adică din promoţia 1961/1962 a facultăţii de istorie, chiar dacă, datorită epocii în care au activat, n-au scris şi publicat prea multe articole şi cărţi. Cine-i judecă astăzi pe cei din generaţia lor şi a mea, din acest punct de vedere, trebuie să ţină seama de condiţiile de atunci, de cenzură, de imposibilitatea de a-ţi alege temele după bunul plac, întrucât despre unele nu se putea scrie. Din păcate şi astăzi, la 20 de ani de la dispariţia lui Nicolae Ceauşescu şi de la căderea regimurilor comuniste din Europa de est, în ciuda *deschiderii,* aproape totale, a ariei de cercetare în domeniul istoriei, studiul regimurilor politice de dreapta şi a ideologiei proferate de acestea nu poate fi abordat

fără inhibare, deoarece în codurile penale ale ţărilor europene există prevederi care pedepsesc *proslăvirea* acestora sau *promovarea* ideilor lor, aşa încât, foarte uşor poţi fi învinuit, dacă scrii despre ele, că le lauzi, că le popularizezi înfăptuirile. Această dezamăgitoare măsură, se înscrie în noţiunea de *delict de opinie,* existent doar în practica judiciară comunistă. După concepţia legiuitorilor acestei prevederi, istoricul este obligat să condamne, aprioric, tot ce au făcut conducătorii din „ţările fasciste" ale perioadei interbelice, căutând, abia după aceea, argumente de încriminare a lor. în privinţa studierii regimurilor comuniste, însă, la fel sau uneori mai criminale ca cele fasciste, codurile penale amintite nu conţin nici o prevedere, care să *inhibe* pe cercetători, de parcă Stalin ar fi ucis mai putini oameni, bunăoară, decât Hitler.

La l octombrie 1964 am plecat la Cluj, de astă dată complet degajat de tribulaţiile inerente deschiderii anului universitar, care pentru noi, cei din anul V, avea să ţină, de fapt, doar trei luni. M-am cazat, în căminul 2, din Complexul Hasdeu, situat în apropierea cantinei, la parter, de astă dată, căci pe măsură ce înaintai în anii de studii te bucurai de privilegiul unor comodităţi mai mari. Pot să spun, cu convingere, că în această ultimă perioadă a studenţiei am avut cele mai mari satisfacţii şi de aceea am fost cel mai fericit, în cameră am locuit cu Dan Babeu, Pavel Cociuba, Gheorghe Potlog, Aurel Bogdan şi Ioan Bujor, după cum ştiu, astăzi doi dintre ei fiind trecuţi în lumea umbrelor (Aurel Bogdan şi Ioan Bujor). Ne împărţeam timpul între ore, dormit, deplasare la cantină, studiu la bibliotecă şi distracţii (meciuri, plimbări, filme), în spirit colegial, de respect reciproc, cu alunecări, uneori, în mici certuri, urmate de împăcări, în genul „pupat Piaţa Independenţei", într-o după masă, pe la începutul lui noiembrie, când cei din cameră voiau să se odihnească, iar eu mă îmbrăcasem să merg în oraş, m-am apucat să-l sâcâi pe Ghiţă Potlog, care începe să zbiere, provocându-le colegilor un mare deranj. Supărat, din această *cauză, Ioan* Bujor s-a ridicat din pat şi m-a apostrofat, dar eu, în loc să-mi văd de treabă, am continuat să-l sâcâi pe cel amintit, şi implicit să-i deranjez pe toţi. Atunci Bujor, un om de obicei calm şi echilibrat, a dat să-mi tragă o palmă. M-am ferit cu rapiditate şi i-am prins mâna, răsuci ndu-i-o nu ştiu cum, până ce am simţit că s-a întâmplat ceva grav, căci colegul meu a scos un urlet de durere. Rezultatul: mâna era ruptă şi a trebuit pusă în ghips. Ioan Bujor n-a făcut caz de întâmplare, adică nu m-a reclamat conducerii facultăţii, cum aş fi meritat. Neam împăcat şi mâna i s-a vindecat. Unul dintre colegi, probabil Şomlea, m-a spus şefului de cămin, un student

cumsecade din anul III, pe nume Gavril Hădărean, care era cu vreo 3-4 ani mai în vârstă decât mine. Acesta a verificat doar dacă eu şi Bujor ne-am împăcat, şi după ce i-am spus că de fapt nici nu ne-am bătut, ci doar ne-am *jucat,* totul a fost dat uitării, cu adausul, că ghipsul care înfăşurase mâna lui Bujor a rămas la noi în cameră, ca *suvenir,* fiind introdus de Dan Babeu când la Ghiţă în geantă, când la mine, pomenindu-ne cu el la noi, pe unde umblam.

Camera mea era un fel de club, unde confluiau mulţi dintre colegi, dar mai ales Petru Miron, Ioan Vasile Popa şi Ştefan Matei, căci se glumea, se făcea băşcălie, caii de bătaie fiind mai ales Aurel Bogdan şi Gheorghe Potlog, dar şi eu şi Petru Miron. Pe acesta din urmă, îl urmărea în speţă Ştefan Matei, zis *bătrânu,* un om vesel, plin de umor şi ori de câte ori avea ocazia, când Petre umbla în pijama, îi trăgea brusc pantalonii spre glezne, sau îl prindea de obrajii săi enormi, cu ambele mâini, făcându-l să se vaiete şi uneori să se enerveze. In conivenţă cu *bătrânu,* îl păcăleam în fel şi chip pe Petru Miron, profitând de bulimia lui, despre care am vorbit mai sus. Astfel, într-o seară am aşezat un borcan de dulceaţă în dulapul din holul camerei, după ce sfărâmasem în ea 4-5 coproale, nişte pastile mari şi cafenii, dulci, cu efect purgativ puternic, şi l-am îndemnat pe *bătrânu* să-i spună că am *„potol",* cum îi ziceam noi în jargon mâncării, după care Petre a venit şi m-a întrebat, cu o voce plină de jale, dacă n-am să-i dau ceva de mâncare. Eu am răspuns că n-am şi atunci el l-a rugat pe *bătrânu* să mă ţină de vorbă, ca să poată fura borcanul cu dulceaţă din holul camerei. *Bătrânu* a venit la mine şi, făcându-se că-mi spune nu ştiu ce cu voce puternică, mi-a şoptit „vezi că Petre se împinge la borcan", după care am auzit uşa scârţâind uşor, căci cel amintit a plecat cu *prada.* Peste jumătate de ceas a venit în cameră şi mi-a reproşat că l-am minţit, spunând: „mă, gudă, ai zis că n-ai potol, da ţi-am mâncat toată dulceaţa", în acea noapte am închis bine uşa camerei, dar am auzit, în câteva rânduri, izbituri puternice în ea, şi ameninţările lui Petre, care se pendula, fără popas, între pat şi *umblătoare.* Aş putea spune că, între noi, studenţii, era o atmosferă plăcută, îmbinându-se veselia] zilnică cu munca stăruitoare, cu tot apanajul ei de seriozităţi pentru că toţi lucram de zor la tezele de licenţă sau *lucrările < diplomă,* cum li se spunea pe atunci, distrându-ne în mc nevinovat, gratuit, la cămin sau în alte locuri. Dacă unul venea mai târziu acasă, ceilalţi îi *minau* patul, adică-l desfăceau, lăsându-l aţânat, proptit cu ceva provizoriu, în aşa fel încât să cadă când se aşeza cineva

pe el. Dacă n-aveam ore, zăceam cu toţii în pat până pe la ora zece, mai puţin Aurel Bogdan, poreclit *leu cu cap de muscă,* care nu lipsea de la nici o masă. Pe el îl obligam să meargă dimineaţa la cantină şi să ne aducă în dormitor dejunul, ceai, lapte sau cacao, într-o carafă mare, şi pâine cu unt sau pateu, în timp ce noi dormeam, sau *soileam,* cum obişnuiam să spunem, având grijă să-i atragem atenţia să umble în vârful picioarelor, pentru a nu ne trezi. Ajuns cu mâncarea în cameră, ne bătea pe rând, uşor, pe spate, spunând în şoaptă: „scoală, că a venit păpica...!" în ce mă priveşte, încă de seara îi spuneam: „Bogdane, ai grijă că pe mine dacă mă scoală cineva pe neaşteptate, mă prinde uneori furia, şi s-ar putea să te bat. Tu, însă, chiar dacă se întâmplă să-ţi scap o scatoalcă, să insişti", făcându-l, cu această glumă, să râdă, cum se zice, cu gura până la urechi. Dan Babeu continua să meargă la cursuri de obicei împreună cu Ghiţă Potlog, care pe drum îl ţinea totdeauna de braţ, spunând: „Da-dane, nu te gră-grăbi"! Dimineaţa Ghiţă se scula întotdeauna târziu şi, stând ghemuit în pat, în timp ce se freca la ochi ca un copil, întreba: „Da - Dane, cât îi cea-ceasul?", la care Babeu zicea „cinci şi jumătate, Ghiţă", deşi era şase şi jumătate. Acesta din urmă se întindea brusc în pat, se acoperea pe cap, şi începea să sforăie, ştiind că orele încep la şapte şi jumătate. Se înţelege că, în aceste condiţii, sosea la cursuri abia la ora opt şi jumătate, blestemându-l, cu veniabilitate, pe Dan Babeu. Noaptea Gheorghe Potlog emitea nişte zgomote *dezagreabile,* asemenea celor ale lui Gargantua, şi ne trezea pe toţi. în acele momente Dan Babeu zicea: „Aşa, Ghiţă, dă-i băiatule, cu tunu", iar Ioan Bujor, poreclit de noi *Şaseurul,* de la vânător, în franţuzeşte, de origine din jurul Huedinului, striga : „Da, ce faci, măăi? Ai grijă că te-oi bate!", făcându-ne pe toţi să ne trezim şi să râdem în hohote. Cel mai sobru părea a fi Pa vel Cociuba, căruia, însă, i se trăgea de la o legătură cu o colegă de an, nemţoaică din Reşiţa, pe nume Hanelore Orzen, un zdrahon de fată şleampătă, spălăcită şi pistruiată. Pavel voise s-o ia în căsătorie şi s-a dus acasă la părinţi s-o peţească, dar tatăl ei l-a repezit, sugerându-i că nu doreşte ca fiica lui să se mărite cu-n român. Consecvent aceste idei, tatăl ei a hotărât pur şi simplu s-o retragă pe Hanelore de la facultate, aranjându-i să lucreze, undeva într-o comună de pe lângă Reşiţa, ca profesoară suplinitoare. Pavel l-a rugat pe un prieten al său, impiegat C.F.R., pe nume Gornic, un lungan slăbănog şi negricios, despre care se spunea că e tare agreat de femei pentru anume virtuţi fiziologice, să-i facă prietenei sale o vizită la locul de muncă şi

acesta i-a făcut-o atât de bine, că s-a căsătorit cu ea. Această „trădare" l-a necăjit atât de tare pe colegul meu, încât s-a ales cu o depresie nervoasă, manifestată prin insomnie, apatie şi lipsă de apetit, devenind extrem de palid şi de irascibil. Din cauza ei era cât pe ce să nu se prezinte la examenul de licenţă, şi cred că, fără intervenţia mea *brutală,* ar fi făcut-o. L-am *obligat,* ameninţându-l cu bătaia, să vină la examen, şi m-a ascultat. Am intrat în sala de verificare odată cu el, făcându-l să-mi arate biletele cu titlurile subiectelor, după care, pe colţul ciornei mele, i-am scris, discret, câteva date ca, pe baza lor, să poată încropi răspunsul potrivit pentru promovare. De depresie s-a vindecat la armată, la Radna - Lipova, după ce ofiţerii l-au pus la eforturi fizice regulate şi la un program de odihnă corespunzător. Acolo a început să facă haz de pasiunea lui faţă de Hanelore, iar sâmbăta şi duminica să fugă din cazarmă cu regularitate, poposind la tatăl său, pantofar în Târnova, lângă meu, de unde venea de fiecare dată cu ţuică, vin, gâşte sau raţe fripte, gătite de mama lui vitregă. Mi le pune a în faţă şi zicea: „ mănâncă mă, leule, că dacă nu erai tu, nu-mi luam examenul de stat" (adică licenţa). Examenele de stat le-am putut pregăti temeinic, cum am spus, vreme de trei luni, definitivându-ne şi dactilografiindu-ne, în acelaşi timp şi lucrările de licenţă. Trebuia practic să dăm examene scrise din două materii şi oral din mai multe, başca susţinerea tezei, aşa ncât această încercare finală n-a fost pentru noi uşoară. Intre timp, unii îşi aranjaseră *ploile* cu ajutorul partidului, cei făcuţi membri ai acestuia, sau al unor profesori, pentru a rămâne în Cluj, fie la *Universitate,* fie la *Institutul de istorie,* sau la muzee. Şi trebuie să fac precizarea că nu întotdeauna capacitatea celor care au fost reţinuţi la Cluj a fost determinantă în selectarea lor, ci şi alte criterii, de natură politică, asupra cărora nu este cazul să mă opresc aici. Oricum, dacă organizaţia de partid sau UTM îţi dădea o referinţă proastă, urma să-ţi iei adio de la un post într-o instituţie dintre cele amintite mai sus. în acel timp, respectiv din martie 1965, la conducerea supremă a ţării a ajuns Nicolae Ceauşescu, şi-mi aduc aminte că, în momentul când l-am văzut la televizor şi l-am auzit vorbind, am avut o mare repulsie faţă de el. Şi asta pentru că semăna izbitor cu fratele mai în vârstă al prietenului meu din copilărie, Constantin sau Ticu Fitero, pomenitul Vasile sau Lică, o lichea de om, care se lăuda de pe atunci că este *agent secret* al *Siguranţei,* băgând în sperieţi pe toată lumea.
Aveam să-mi încep, aşadar, cariera de profesor aproape deodată cu cea a lui Nicolae Ceauşescu, de secretar general al partidului, sub auspiciile unor *aşteptări de bine, de progres,* întrezărite, la începutul *domniei* celui amintit,

dar devenite mai târziu *himere şi zădărnicii.* In acel an a trebuit să mergem la repartizare tocmai în Iaşi, ca şi cum aceasta nu s-ar fi putut face mai aproape de Cluj, pe trenuri aglomerate şi murdare, sub soarele unei veri toride, căci ne găseam la mijlocul lunii iulie 1965. Mai multe comisii venite de la Bucureşti, pe specialităţi, s-au aşezat în câteva săli ale *Universităţii ieşene,* împreună cu delegaţii sosiţi de la inspectoratele şcolare regionale, având în portofoliile lor listele cu mediile generale ale absolvenţilor, pentru ca, pe baza acestora să li se atribuie posturile. Nu mai ştiu al câtelea am intrat în sală, dar îmi amintesc că, în regiunea Crişana, pe liste apăreau ca vacante doar posturile din localităţi rurale şi aceasta din motiv că, cele din oraşe nu erau, cum se spune astăzi, *vacantate,* ele urmând a fi date de către inspectorii
colari, la ordinul demnitarilor de partid, agreaţilor acestora. Aşa se face că am luat numire pe post într-o comună de lângă Oradea, Cheresig, tocmai la graniţa cu Ungaria, cu gândul că mă voi căsători cu Livia, care, însă, absolvea facultatea abia peste un an. Pe tren, la întoarcerea din Iaşi, l-am întâlnit pe fostul meu profesor Cornel Pop, acum inspector şcolar-şef la raionul Beiuş, şi el mi-a promis că mă va angaja ca profesor la unul din liceele beiuşene, unde era o catedră de istorie liberă, în acest scop, trebuia să-mi iau concediu fără plată de pe postul primit la repartiţie şi să-l ocup o vreme ca suplinitor, iar din primăvara anului următor, ca titular, pe cel de la Beiuş. Aşa au şi stat lucrurile, dar numai până la un punct, căci definitivarea pe post n-am mai primit-o. Până una alta, însă, prin comisariat, mi s-a repartizat un ordin de incorporare la şcoala de ofiţeri în rezervă de la Radna-Lipova, unde urma să mă prezint pe la începutul lunii august. N-am mai întâlnit acolo pe cei ce ne instruiseră la Cluj, deoarece la sfârşitul anului 1964 pregătirea militară cu studenţii de la zi fusese desfiinţată, ei urmând ca pe viitor să facă armata, nu în timpul studenţiei, ci înainte de intrarea la facultate sau după absolvirea ei, iar foştii ofiţeri o luaseră care încotro. La plutonul unde am fost repartizat aveam comandant pe Virgil Graure, un individ înalt, ciolănos şi foarte brunet, cu figură atletică, milităros şi incult. Vorbea trivial şi agramat, iar ordinile sale erau împănate cu vulgarităţii, ba chiar înjurături. Aşa, de exemplu, când ne dădea o *situaţie de luptă* obişnuia să spună: „inamicul înaintează dinspre comuna Neiford (în loc de Neidorf) în p... măsii, având cu el 5 tunuri şi 7 mitraliere şi p... măsii mai ştie ce" etc. etc., astfel încât, de la o vreme, învăţaţi cu alegaţii de acest fel, când începea să spună, referindu-se la un alt caz, că „duşmanul a pătruns dinspre localitatea..." noi ne grăbeam să adăugăm în cor

„Neiford în p... măsii", vrând, astfel, după cum zice românul, să-i luăm vorba din gură. Când îşi dădea seama că facem „spirite de glumă" pe seama lui, zicea: „măi tovarăşi, dati-o în p... măsii, mă", după care adăuga, şuierat şi repezit, „al dracului mă, culcat, târâş marş!" II poreclisem Bichila Abebe, după numele unui atlet din Abisinia, campion pare-mi-se la Jocurile olimpice din 1964 de la Tokio. Ne omora cu instrucţia şi, cum ieşeam din cazarmă, situată lângă dealul pe care se ridica Mănăstirea Sfânta Măria Radna şi cimitirul împădurit din apropiere, auzeam comanda „gaze"! Arunci puneam masca pe figură şi porneam în „pas alergător", gonind aşa până pe dealurile din apropiere, respectiv pe Cioaca Chiciurei şi pe Cioaca lui Filip, unde Graure ne chinuia toată ziua, astfel încât, în pauzele date din oră în oră, de câte 8 minute în loc de 10, ne trânteam în iarbă şi reuşeam să adormim. Câteodată, la câmpul de instrucţie ne controla armele, să vadă dacă toate „piţiguşurile" acestora, cum zicea el, în loc de chiţibuşuri, probabil, sunt curate. Una peste alta, pot zice că acest ofiţer, pe atunci locotenent major, era un tip sinistru. Ne feream să povestim cu el, cum făceam mai de mult cu alţi ofiţeri, şi cum se întâmpla să facă acolo colegii de la alte plutoane, cu ofiţerii lor. într-o pauză, un absolvent de la facultatea de filologie, care se afla în plutonul şi grupa mea, pe nume Aurel Santa, a încercat să lege cu *Bichila o* conversaţie, întrebându-1, într-un limbaj mai elevat: „tovarăşu' locotenent major, ce s-ar întâmpla dacă am pătrunde în via aceasta", căci în apropiere se afla, nu-i şa, într-adevăr o vie - „prin efracţie?", la care ofiţerul a răspuns neelevat, chiar vulgar. „Ce să se întâmple, mă Santa, te-ar prinde proprietarul şi ţi-ar face o p... în cap". Cu mine în pluton erau colegii Negoiţă Lăptoiu şi Cornel Bucur, dar şi alţii, de la alte facultăţi, ca: Mircea Cosa şi Ilie Găvrilă, absolvenţi ai facultăţii de ştiinţe economice din Bucureşti, Mihai Pândele şi Cornel Viziru, absolvenţi ai celei de cultură fizică şi sport, Gheorghe Şerban şi Ilie Vulpe, ai celei de ştiinţe naturale din Cluj, Silviu Catargiu şi Gheorghe Mihai, ai celei de arte plastice, Raţ Bela şi Mircea Pat, absolvenţi ai celei de drept etc.

în primele zile de armată, după ce m-a m tuns, am fugit în oraş şi la întoarcere, când să intru în unitate, prin partea dinspre dealul de lângă mănăstire, am fost prins de patrulă şi ţinut la arest până *a* doua zi. Pedeapsa nu m-a cuminţit şi am fugit, peste vreo două săptămâni, iarăşi în oraş, trecând peste Mureş în Lipova, pentru a merge la un film. La ieşire am văzut o grămadă de militari, între care şi

pe Viorel Faur, mergând pe stradă. M-am vârât între ei, gândind că aşa voi putea intra în cazarmă, fără a fi controlat dacă am sau nu bilet de voie, dar am constatat, cu uimire, prea târziu, desigur, că toţi aceştia erau de fapt prinşi de patrulă, care-i escorta de pe margini. Când am ajuns la podul -singurul de altfel, pe atunci, pe care puteam trece Mureşul la unitate, din Lipova în Radna, le-am strigat colegilor „fugiţi" - şi am rupt-o la fugă, urmat spontan de toţi ceilalţi, în aşa fel încât soldaţii din patrulă, dezorientaţi, nu ştiau după care să se ia. Problema era că trebuia să ne înapoiem în cazarmă şi să trecem peste podul de pe Mureş, la mijlocul căruia se aşezase patrula. Intre noi se găsea un absolvent al *Institutului de artă teatrală,* pe nume Peter Paulhofer, un neamţ zdravăn, blond, vesel şi guraliv, pe care când îl auzeai nu ştiai dacă vorbeşte serios sau glumeşte. El ne-a salvat, atunci, ajutându-ne în felul următor: s-a întâmplat să vină, claxonând puternic, o maşină a *Salvării,* iar Peter s-a ghemuit şi s-a făcut dintr-o dată palid, zicând „opriţi-o şi spuneţi să ne ia că mi-a venit rău!" Am procedat în consecinţă şi maşina s-a oprit, iar însoţitorul şoferului ne-a întrebat: „ce-i cu voi, mă, băieţi?" la care i-am răspuns că unui coleg i-a venit rău, rugându-l să ne ducă la cazarmă, unde cel cu pricina va fi internat la infirmerie. Pe pod maşina, burduşită cu noi toţi, vreo 12 cred, a trecut fără nici o problemă pe lângă patrulă, lăsându-ne, la cererea noastră, în apropierea cazărmii, în care am intrat prin spărtura gardului dinspre mănăstire. Lângă acel gard se afla şi un post de santinelă, înconjurat de o adevărată pădure, botezat de către noi *Acapulco* - şi unde îţi era frică să stai de pază şi ziua, necum pe timpul nopţii. Ieşirile în oraş, erau, un prilej de a face o escapadă la restaurantul din Lipova, sau chiar la *Staţiunea de ape minerale,* unde se putea asculta muzică şi dansa. La cazarma din Radna, ca şi în alte garnizoane din ţară, de altfel, aprovizionarea
cu apă era o problemă. Cea rece venea pe conducte doar la anumite ore din zi, după care lipsea cu desăvârşire, iar baie cu apă caldă puteam face, la fel ca la Arad, doar odată pe săptămână, într-o instalaţie aparte, în spatele curţii flancate de cele trei mari pavilioane sau cazărmi. Pe lângă acestea, mai existau câteva clădiri anexe, magazii de efecte şi depozite de arme, dar şi un mic bufet, cu compoturi, conserve, bomboane şi halva, frecventat de către cei care aveau mai mulţi bani. Masa o luam la parterul unui pavilion, fiind serviţi de femei angajate pentru gătit, cărora, pe rând, unii dintre noi eram obligaţi să le curăţăm

cartofii sau zarzavaturile, prilej de a sustrage ceapă şi alte legume, consumate la câmpul de instrucţie, cu bucata de slănină sau de brânză distribuită dimineaţa, ca gustare, păstrată de obicei în sacul cu masca de gaze. Când ni se distribuia slănină, aveam ocazia să mănânc pe săturate, căci cei veniţi din *Vechiul Regat* refuzau s-o consume. Cea mai grea zi de armată, respectiv din convocarea de patru luni de după facultate, mi s-a părut a fi 20 august 1965. Atunci, îmbrăcat în costum de protecţie antichimică, din cauciuc, cu masca pe figură, cu pistolul mitralieră în bandulieră, încărcătoare, lopată Linemann şi cu mitraliera propriu-zisă pe umeri, grea de 16 kg, a trebuit să execut, vreme de 45 de minute, salturi înainte, la dreapta şi înapoi, pe un teren râpos şi în pantă, până, vorba, bănăţeanului, „era să-mi plesnească bieţii ochi", în primele zile după încorporare am remarcat, în sala de mese, că femeile care ne găteau şi ne serveau erau foarte urâte. Odată cu trecerea timpului, datorită izolării ce ni se impusese, şi ca atare a lipsei contactului cu civilii de *afară,* acestea au început să nu ni se mai pară chiar aşa de urâte, ba în ultimele zile de armată, pe unele dintre ele le vedeam chiar frumoase. Pe mine m-a vizitat, într-o duminică, Livia, împreună cu sora-mea, şi ne-am dus în staţiune la Lipova, unde ne-am ospătat împărăteşte, cu grătare şi bere. A doua zi la raport, un ofiţer, căpitanul Uţu, scund, îndesat, cu o figură de asiatic plin de cruzime, s-a apropiat de mine şi m-a întrebat, cu o voce moale, plictisită: „Mă, Mihoc, mă, unde-ai fost, ieri, mă?" la care am răspuns: „am fost învoit în oraş", iar el, tot moale şi de astădată parcă înfundat: „cine era, mă gagica aceea mică cu ochii albaştri de lângă tine?" I-am răspuns că e prietena mea, după care, plictisit şi încetişor, m-a întrebat: „ai ciugulit-o?" înţeleagă cine ce-o vrea din aceste întrebări, dar eu consider că *punătorul* lor ar fi meritat cel puţin 4-5 perechi de palme, dacă nu şi vreo doi pumni. Dacă mai punem la socoteală şi felul de a ne da reperele la exerciţiile plutonului de infanterie în apărare, într-un mod extrem de vulgar, impresia despre acest ofiţer s-ar putea contura mai bine. Astfel, el spunea, tot plictisit, „reper unu, copacul cu coroana rotată, reper doi, pata galbenă din teren, reper trei casa cu acoperiş roşu" şi în fine,,, reper patru, furnica care se scarpină la c... stâng". Cu comandantul de companie, un maior de infanterie numit Dragomir, ne întâlneam destul de des. Era un ins dolofan, nu prea înalt, brunet, cu parul creţ, cu buze groase şi o puternică groapă în bărbie, ceea ce indica lipsă de răutate dar şi de voinţă. Umbla cam şleampăt şi vorbea sacadat, nesigur, temându-se să

nu facă greşeli de exprimare. Ne strângea, după masa, după ce veneam de la câmpul de instrucţie, într-o „sală de studiu" destul de mică, unde, datorită lipsei acute de apă şi, pe cale de consecinţă, a igienei corporale, stăpânea întotdeauna un miros puternic de transpiraţie şi picioare nespălate. Acolo ne vorbea despre tot felul de chestiuni, de ordin militar, împănându-şi expunerea cu exemple copilăreşti-naive. într-o zi ne-a vorbit de vigilenţă şi ne-a spus că, odată, cândva, la Braşov, un soldat era de santinelă pe Tâmpa, chiar în noaptea de Anul Nou. El n-a respectat dispoziţiile privind *ţinuta* în post, n-a fost adică *vigilent,* şi s-a aşezat pe o buturugă din apropierea gheretei regulamentare, pe care n-ar fi fost voie s-o părăsească. Soldatul a privit, apoi, spunea maiorul nostru, în timp ce noi ne uitam la el ca nişte copii tâmpiţi, prefăcându-ne interesaţi de naivităţile debitate, spre oraşul puternic luminat, unde toţi petreceau fericiţi, şi ridicându-se brusc de pe buturugă, cu arma în poale, a spus:

„f. . . mama măsii, cum nu sunt şi eu în oraş să beau o bere! In acel moment", a continuat maiorul, „arma s-a descărcat, datorită faptului că trăgaciul se agăţase într-o creangă, omorându-l pe loc". Eu stăteam aplecat pe masă, cu faţa spre el, cu capul sprijinit pe dosul palmelor, făcându-mă interesat de povestea lui şi văzându-mă aşa, a adăugat: „vezi, tovarăşu Mihoc, unde poate duce lipsa de vigilenţă. Şi de câte ori ţi-am atras atenţia că nici dumneata nu dai dovadă de ea". La aceasta eu am spus, oarecum compătimitor, „săracul ce soldat. Şi n-a fost nimeni lângă el să-i dea primul ajutor", iar maiorul: „nu, nimeni, căci dacă era poate nu murea", la care eu, prefăcându-mă oarecum mai serios", „Da atunci, nu vă supăraţi, dumneavoastră de unde ştiţi ce a zis el când s-a ridicat în picioare şi a privit spre oraş?" Pus în încurcătură, şi roşindu-se tot, Dragomir a zis, la început încet, „ei acum şi dumneata!...," apoi a zbierat: „„Drepţi! Neruşinatule! Culcat!..." Nu puteam să-i port pică pentru astfel de gesturi maiorului Dragomir, izvorâte din slăbiciune, nu din răutate, ba pot spune că, o dată, într-o altă zi, legată de altă întâmplare, mi-a fost milă de el. Am mers atunci la poligon şi s-a nimerit să cad la tragere în serie cu el, având ca observator un colonel de stat major, înalt şi ţanţoş, impresionat, în bine sau rău, la orice reuşită sau nereuşită a trăgătorilor. Eu am lovit ţintele mele cu primele cartuşe trase, în timp ce maiorul nu, atrăgându-şi reproşurile colonelului, care, din spatele său, zicea, cu voce tare: „aşa, mă răscăcăratule, dă-i pe lângă ţintă, că uită-te cum a tras băiatul acesta, iar tu, boule, nu eşti în stare s-o

loveşti!" Auzind acestea am tras repede şi în ţinta maiorului, în timp ce el, umilit, începuse să tremure ca apucat de friguri. Când, în fine, s-a terminat „şedinţa de tragere", l-am văzut stând deoparte, asudat, cu o mină de om sfârşit. M-am apropiat, atunci, de el şi i-am zis: „nu fiţi supărat, tovarăşe maior, că nu dumneavoastră v-aţi făcut de râs, ci colonelul, căci vorbele acelea nu-l onorează". Nu ştiu ce-a înţeles din spusele mele, dar din acel moment parcă s-a comportat mai omeneşte cu noi, iar mie nu mi-a mai venit
niciodată să râd de el, socotindu-l un om azvârlit de soartă acolo unde nu trebuia, căci numai figură de militar, în înţelesul adevărat al cuvântului, n-avea. Exista, printre ofiţeri şi tipuri de oameni mai băţoşi, mai milităros!, unii vulgari, iar alţii corecţi şi parcă mai deştepţi. Dintre cei milităroşi, dar vulgari, se distingea maiorul Micu, de la compania a Vl-a, care, mai ales seara, la apel, îşi dresa parcă subalternii, spunând: „în seara aceasta compania a Vl-a a maiorului Micu prezintă raportul din poziţia culcat", iar dintre cei mai corecţi şi deştepţi, locotenent-colonelul Harizomenov, un om brunet, voinic şi păros, cu ţinută marţială, căruia, într-o aplicaţie, i-am aruncat, din greşeală, o petardă în cap, precum şi locotenent-colonelul Scrieciu, comandantul garnizoanei, un bărbat foarte înalt şi foarte solid, care venea la groapa de nisip, ridicând în faţa noastră cele mai grele haltere, în realitate noi, subordonaţii acestora, ca şi cei ai maiorului Dragomir de la compania mea, a V-a, nu puteam să îndeplinim anumite ordine absurde, întrucât, la apelul de seară, pentru că era vară, aproape toţi veneam în izmene, îmbrăcaţi fiind doar cei din faţă, unde cădea lumina din nişte becuri prăpădite, de 25 sau 40 de volţi, în aceeaşi ţinută, şi de multe ori chiar în pielea goală, cu prosoapele pe după gât, obişnuiam să mergem sâmbăta după masă, la baie, priviţi din gea murile bucătăriei, cu coada ochiului, cum se zice, de femeile de acolo, care nu se *jenau* de noi, şi nici noi de ele, şi cred că nici n-aveam de ce, pentru că toţi eram frumoşi, întrucât eram tineri şi sănătoşi. La baie, totul mergea strună, adică repede, uneori întâmplându-se să rămânem doar săpuniţi, fără a reuşi să apucăm a ne stropi şi cu apă caldă. Dar ce conta? Principalul era să putem zice c-am fost la baie, şi mai ales subofiţerii să raporteze ofiţerilor că şi-au făcut datoria. La Radna m-am împrietenit cu Corneli u Bucur şi cu Negoiţă Lăptoiu, colegi de grupă şi pluton, împărţindu-ne, între noi, bucuriile şi necazurile, puţine pe atunci, ce e drept, dar şi pachetele primite de

acasă. Seara făceam gimnastică la aparatele din curte, cu absolvenţii facultăţii de sport, sau ne hârjoneam pe pajiştea de acolo, organizând un fel de trântă sau *paner aţiu,* la care, fără modestie, eram cel mai bun. Bun era, însă, la acest sport şi Negoiţă Lăptoiu, dar întrecerea dintre noi era benignă, lipsită de încrâncenare. Prin curte şi prin sălile cazărmii, mă întâlneam, aproape zilnic, cu Viorel Horj, Nelu Dărăbăneanu, Pavel Cociuba şi Mircea Toca, repartizaţi la alte plutoane, cei doi din urmă la un loc cu poetul timişorean Şerban Foarţă, un ins negricios, cu toţi dinţii puşi, al dracului de deştept. Discuta mereu în contradictoriu cu Mircea Toca, şi din conversaţiile lor rezulta că Şerban Foarţă avea întotdeauna dreptate, întâmplare care l-a făcut, într-o bună zi, pe Pavel Cociuba, aflat pe aproape, să-l interpeleze, pe cel dintâi, cam aşa: „ Ascultă, barde, cinci ani am crezut că e ceva de capul tău, dar acum văd că eşti un căcăcios, incapabil să câştigi o polemică cu urâtul acesta", arătând înspre Şerban Foarţă. "Dacă mâine nu câştigi polemica cu el", a mai spus Cociuba, „te cotonogesc de te ia Dracul". Ameninţarea nu părea o glumă, şi ea l-a făcut pe Mircea Toca să vină la mine şi să-mi relateze, obidit, ce a păţit, rugându-mă să fac ceva ca să-l scap, ba dacă nu e încotro să-l bat pe Cociuba. M-am şi dus în grabă la acesta să-l întreb cum devine chestia cu ameninţarea şi mi-a spus, mai în glumă mai în serios, că era decis să-l bubuie pe Toca, dar că, după ce s-a calmat, s-a răzgândit. In cazarmă îşi făcuse apariţia încă o figură, între ofiţeri, un locotenent-colonel, pe nume Constanţi nescu, aproape de pensie şi cam găgăuţă, pe care-l porecliserăm moş Ţepuşă sau moş P... Avea, desigur, o oarecare cultură, superioară celorlalţi ofiţeri, dar în orice caz nu una militară. Râdea tâmp, tot timpul, şi dacă te întâlnea prin curte te întreba, în mod invariabil, să-i spui cine a fost Rhea Silvia. Se temea foarte tare de inspecţii, mai ales că se tot vorbea că va veni pe acolo un general de la *Direcţia Politică Superioară a Armatei,* pe nume Mircea Herescu, vestit pentru severitatea lui. într-o bună zi, în sfârşit, generalul a venit şi după un control sau o *revistă* a ţinutei şi cunoştinţelor noastre, efectuate pe platou, în curtea cazărmii, s-a retras în clădirea comandamentului, împreună cu un grup de ofiţeri, în frunte cu comandantul garnizoanei, locotenent-colonelul Scrieciu. în acel moment, actorul Viorel Comănici, aflat şi el cu noi la Radna, ca militar, l-a întâlnit pe moş P... prin curte şi, prefăcându-se foarte aferat, l-a întrebat: „tovarăşu colonel, nu ştiţi unde e Mircea?" , la care acesta, cu gura deschisă într-un zâmbet larg de bunăvoinţă crispată, a replicat: „Care Mircea? Generalul?" „Da, Mircea Herescu", a continuat actorul, făcându-se că se îndreaptă către

comandament, „căci suntem prieteni şi mi-e dator cu nişte bani de luna trecută, când am jucat poker împreună". Moş P... a luat o figură deferentă, şi bineînţeles, plin de politeţe, l-a oprit să intre în comandament. De atunci îl trata pe Comănici de la egal la egal şi acesta, făcându-se a nu şti să păstreze măsura, glumea cu el grosolan, spunându-i, în timp ce-l lovea peste umeri sau peste spate, repetat şi din ce în ce mai puternic: „bată-vă, să vă bată, tov. colonel, da şmecher mai sunteţi", până ce îi zbura cascheta de pe cap.
în Radna existau cum am spus absolvenţi de la toate facultăţile, mulţi de la Conservator, unii deveniţi mai târziu celebrităţi, ca de exemplu Richard Oschanitzki sau Heintz Aker. Cu ei s-a putut organiza, ad-hoc, un spectacol muzical nemaipomenit, cu orchestră de muzică clasică şi uşoară, cu celebrităţi vocale remarcabile, cel mai apreciat fiind, în mod paradoxal, un gurist de la Oradea, Alexandru Jakob, absolvent al facultăţii de sport, care ne-a cântat minunat, între altele, melodia *Amintiri, Amintiri.* De altfel, la staţia de radio difuzare din unitate toată ziua se cântau melodii italieneşti de muzică uşoară, între care reţin *E carnavalle in cita* şi *Non anâare.* Câteodată făceam şi de gardă , fie în unitate, la amintitul post Acapulco, de lângă mănăstire, fie la depozitul de carburanţi, nu departe de Lipova, în apropierea comunei Cladova, până la care, de la acesta, era totuşi o distanţă apreciabilă. La corpul de gardă de lângă depozitul amintit, ne-am dus aprovizionaţi cu mâncare şi băutură, interzisă de regulament, iar pe timpul *veghei,* după ieşirea din post, ne-am urcat pe nişte dealuri din apropiere, plantate cu vii pe rod şi ne-am umplut câteva foi *de* cort cu struguri albi, mari cât purceii de lapte, cum se zice la ţară, după care ne-am pus pe ospătat. Urmarea a fost că unii dintre noi, dar nu eu, s-au îmbolnăvit de diaree, împreună cu trei colegi unguri, Baricz, Zerin şi Moldovan şi cu un altul român, amintitul Santa, am organizat o escapadă sau o deplasare până în comuna Cladova, pe un drum în serpentine, printre dealuri împădurite. Acolo Baricz, un secui simpatic şi deştept, absolvent de filologie, avea un frate căsătorit cu fiica unei văduve destul de înstărite, căci, aşa cum am putut observa, dispunea de o casă frumoasă şi anexe solide. Am ajuns, cam beţi, la acesta în jurul orei 24. Am bătut la poartă, iar soţia şi soacra sa s-au sculat şi ne-au pus pe masă de toate, ţuică, vin slănină, *brânză,* pâine şi ceapă, ospătându-ne temeinic. Au tăiat şi un cocoş şi după ce am mâncat pe

săturate, ne-am întors la corpul de gardă, nu fără ca Zerin să-şi piardă *capela* sau boneta, obligându-mă să mă întorc spre ziuă după ea, pentru ca nu cumva ofiţerul de la corpul de gardă central să afle ce am făcut. Ne-am eliberat în 29 noiembrie 1965, nu înainte de căderea primei *zăpezi.* De altfel în zonă se făcuse frig, şi de aceea începuserăm să ducem în domnitor, sus la etajul II, lemne lungi, pe care le tăiam ad-hoc cu joagărul, şi apoi le crăpăm cu toporul, pentru a face foc ca să ne încălzim. In ajunul plecării acasă se punea problema „completării", adică a recuperării prin furt *de* la cei încorporaţi după noi a unor efecte pierdute, centuri, măşti de gaze sau încărcătoare, pe care altfel pierzătorii trebuiau să le plătească. Colegul meu, Nelu Dărăbăneanu se afla între aceştia din urmă, căci i se furase masca de gaze tocmai când să ne eliberăm. A venit la mine şi mi-a spus ce a păţit, amintindu-mi că va trebui să dea, pentru ea, 800 de lei, o sumă enormă pentru punga noastră şi de altfel pentru oricine, căci era salariul pe o lună al unui muncitor.

In rastelul unde ne ţineam armele, încărcătoarele şi măştiJe, exista un dulap special, cu efectele ofiţerilor. M-am gândit, atunci, că cel mai potrivit ar fi să iau masca de gaze a maiorului Dăncescu şi să i-o dau prietenului Nelu, care urma să predea la *magazie* tot cazarmamentul. Aşa am şi procedat, convins fiind că ofiţerul nu o va plăti, ci va găsi o modalitate să facă rost de alta. El a observat lipsa ei tocmai după ce noi predaserăm tot ce aveam asupra noastră şi primiserăm hainele civile, aşa că scandalul pe care l-a făcut a fost zadarnic. Ca să nu facem zgomot în unitate, sau să provocăm cine ştie ce revoltă împotriva ofiţerilor, s-a găsit de cuviinţă, cu acceptul oficialităţilor din oraş, desigur, să se întrerupă curentul peste tot. Am ieşit, astfel, din cazarmă, seara, pe întuneric, şi ne-am strâns cu toţii la gară, de unde urma să pornim, în toate direcţiile, căci între orele 17-19 prin Lipova treceau mai multe trenuri. Primul popas în drumul către casă l-am făcut la Oradea, la sora-mea Florica, studentă la filologie în anul I, iar a doua zi seara am ajuns la Beiuş. La armată slăbisem vreo 5-6 kg, dar aveam o condiţie fizică nemaipomenită, astfel încât cred că aş fi fost în stare să alerg în continuu 4-5 ore. De fapt nu împlinisem nici 23 de ani, şi regimul de la armată, cu instrucţia, marşurile şi alergările sale, nu făcuse decât să mă întărească, să-mi dea o foarte mare rezistenţă la efort, chiar dacă pierdusem ceva în greutate

PROFESOR LA LICEUL DIN BEIUŞ

Mă îndreptam către casă plin de emoţie, căci urma să intru în serviciu ca profesor suplinitor pe post, la *Şcoala medie nr.l din Beiuş,* actualul liceu *Samuil Vulcan.* Pe vremea aceea toţi absolvenţii numiţi de minister pe un post în învăţământ, la sosirea în localitatea respectivă aveau drept să încaseze o primă de instalare, egală cu salariul de pe o lună. Eu, însă, nu m-am prezentat la postul din Cheresig, unde cum am spus, fusesem repartizat şi ca atare n-am luat acei bani, deşi alţii în situaţia mea o făcuseră. In acest scop se duceau unde fuseseră repartizaţi, luau prima de instalare, după care îşi cereau concediu fără plată şi obţineau, cu acceptul inspectoratului şcolar, o suplinire pe un alt post, acolo unde socoteau că le este mai bine.

Oricum, şansa de a preda, de la început, Ia un liceu şi nu la oricare, ci la unul de renume, unde studiasem şi eu, avea darul să mă mulţumească, să-mi zgandăre orgoliul, îmbrăcat cu ceea ce aveam mai bun, într-o zi de luni dimineaţă, cred că prin 2 decembrie 1965, m-am prezentat la şcoală, la domnişoara directoare Letiţia Ramonţeanu, o femeie de 52 de ani, înaltă, impozantă, cu un cap mare şi o faţă lată, pe care se mai păstrau urmele unei frumuseţi, acum veştejite. M-a primit cu amabilitate, spunându-mi să-mi notez orarul cu clasele la care urma să predau. Pe majoritatea dascălilor îi cunoşteam, căci îmi fuseseră profesori şi trebuie să spun că au avut, la început, faţă de mine, o atitudine corectă, colegială, care, însă, cu timpul s-a schimbat treptat, poate şi din vina mea, întrucât nu eram dispus a le face

curte şi nici măcar a trece sub tăcere, atunci când se impunea, pornirea de a le da replici contondente, necruţătoare. Şi ocazii s-au ivit în scurtă vreme, efectul lor repercutându-se, în final, asupra statutului meu viitor, căci de pe urma lor n-am primit, în primăvara anului următor, titularizarea pe post promisă, aceasta acordându-i-se unei doamne dintr-o altă localitate.

Intrarea la catedră, sau în meserie, a însemnat şi sfârşitul unei epoci, cea a dulcei *iresponsabilităţi,* care făcea loc unei situaţii noi, de responsabilizare faţă de propria mea persoană, pentru un viitor lung, cu reuşite şi decepţii, cu lovituri menite a mă învăţa întotdeauna câte ceva

nou, nemaicunoscut, dându-mi ceea ce se cheamă *experienţă de viaţă.* Aveam o mulţime de clase, cu elevi mari, de vârstă apropiată cu a mea, cu fete frumoase, potrivite a le face curte, însă statutul de dascăl îmi interzicea acest lucru. M-am simţit, de aceea, oarecum frustrat şi, de ce să n-o spun, mai *bătrân,* rupt din conduita firească a vârstei, făcând pe gravul, când de fapt, după pornire şi aspect fizic, nu mă deosebeam cu nimic de discipolii mei, mulţi devenindu-mi, peste ani, prieteni apropiaţi sau chiar colegi. Ştiu precis că multe eleve se îndrăgostiseră de mine şi de colegul Viorel Horj, ajuns şi el profesor la acest liceu, căci unele îmi trimiteau scrisori pătimaşe. Câţiva , şi nu puţini, dintre colegii mei ştiau că nu sunt indiferent la sexul frumos, ba chiar mai mult, că mă pricepeam să cultiv relaţiile cu reprezentantele acestuia. Nici unii, însă, nu cred să fi ştiut că, în toată cariera mea de dascăl, nu prea lungă ce e drept, -căci mi-a ocupat doar anii de început şi de sfârşit sau de către pensie a profesiunii, nu m-am făcut de râs cu practicarea unor *relaţii nepotrivite* statutului de dascăl. Şi aceasta nu pentru că n-aş fi fost tentat, ci pentru că autocenzura m-a oprit, socotind că ele ar fi ieşit la lumină şi că astfel m-aş fi compromis. Am ţinut, deci, mult, din acest punct de vedere, la prestigiu, temându-mă că acte ca cele de mai sus mi l-ar fi putut ştirbi. Ca profesor tânăr trebuia, nu-i aşa, să particip la *întrunirile tovărăşeşti* sau la seratele dansante ale elevilor, alături de două colege profesoare, tinere şi
ele. Acolo făceam mari eforturi să mă abţin de la a le invita pe eleve la dans, de frica unor comentarii răutăcioase, care în final ar fi putut avea efecte grave pentru mine. Atmosfera provincială din oraş, cu grupuri şi grupuscule formate pe baza unor interese personale, de multe ori inavuabile, nelipsind, dintre acestea, nici cele *bazate* pe o aglutinare determinată de relaţii amoroase între componenţi, făcea ca între intelectualii tineri şi cei vârstnici să existe o cezură uşor decelabilă. Dintre *cadrele* de la *Şcoala medie nr.l* sau liceul unde predam eu se distingea, atunci, familia de basarabeni Harabagiu, Adrian şi Marieta, el profesor de ştiinţe naturale, făcut la fără frecvenţă din preot ortodox răspopit, iar ea de limba rusă, cu o şcolarizare similară, amabilă, frumoasă din cale afară şi *darnică* până peste măsură, admirată şi dorită de toti bărbaţii din urbe. Primul, adică Adrian, era un tip linguşitor, obsecvios, zâmbăreţ şi, după părerea mea, gata să vândă pe oricine, nu pentru cei 30 de arginţi ca în *Biblie,* ci doar pentru un blid de linte. Era implicat în tot ceea ce însemna *relaţii cu publicul* sau mişcare culturală,

între care se remarcau, pe atunci, aşa-numitele dialoguri la distanţă, un fel de concursuri cultural-artistice între localităţi sau judeţe, prilejuri de omagiere scârboasă a regimului comunist, dar câteodată şi de descoperire de talente. Asta, însă, pe lângă favorizarea amantlâcurilor şi, pe cale de consecinţă, câteodată chiar a destrămării cuplurilor, în ce mă priveşte, trebuia să suport atitudinea paternalist condescendentă a unui profesor mai vârstnic, onctuos şi plin de superbie, cu o pregătire profesională acceptabilă, pe nume Constantin Duma Suceveanu, un evreu românizat din Moldova, *şeful catedrei* de istorie din liceu. Acesta făcea eforturi să se pună bine cu oficialităţile, adică cu partidul, care-l probozise, prin anul 1948, cu o arestare de câteva săptămâni, urmată de un transfer de la *Liceul Samuil Vulcan* la o şcoală prăpădită din comuna Pomezău, de unde se va alege mai târziu, de la câţiva răutăcioşi, cu porecla de Constantin Duma Pomezeanu. Era un bărbat de talie sub mijlocie, brunet, cu faţa tăiată energic, care îmi aducea aminte, culmea, de cea a mareşalului Ion Antonescu, văzut în câteva fotografii mai vechi, elegant şi preţios, vorbind graseiat, parcă imitându-l pe lorga. Nu i se putea nega ataşamentul faţă de istoria poporului român, şi nici patriotismul, deşi odată, când, neştiind că e evreu, l-am insultat, în faţa lui, pe istoricul-politruc evreu Mihail Roller, m-a făcut să înţeleg că atitudinea mea îl deranjează foarte tare, îndepărtându-se, de atunci, de mine şi încercând să-mi creeze, în şcoală, o atmosferă neplăcută, ceea ce în cercul colegilor mei nu era un lucru prea greu. în pauze obişnuia să mă întrebe, auctorial, dacă am conspectat nu ştiu ce, din nişte reviste de istorie sau de pedagogie, avertizându-mă, premonitoriu, că ne va veni *inspecţie* de la regiune. Pe lângă aceasta, m-a pus să fac o lecţie deschisă, cu recapitulare din materia predată de el, până a nu fi sosit eu din armată, iar la analiza ei a încercat să-mi găsească nod în papură, spunând, atunci când ceilalţi dascăli participanţi mă lăudau, inclusiv cei din întreg raionul, adică din localităţile din jurul Beiuşului, invitaţi şi ei, că am făcut o *greşeală grozavă,* şi anume aceea de a fi pronunţat, în loc de Ioan de Hunedoara, cum scria în unele manuale, lancu de Hunedoara. I-am replicat, în faţa tuturor, că de fapt el greşeşte, pentru că numele corect al regentului şi comandantului de oşti în discuţie nu era şi nu putea fi loan, ci lancu, din motiv că cel din urmă avea un frate pe care-l chema loan. La auzul acestei aserţiuni, Duma *a primit* la faţă culoarea ficatului fiert, şi a declarat, *ex abrupto,* că dacă ceea ce spun eu e adevărat, atunci el îşi va rupe diploma în faţa noastră. Văzând aceasta,

toată asistenţa, inclusiv cei doi directori adjuncţi, Nicolae Ţucra (1911-2003) şi Ilie Crăciun (1914-1999), s-a emoţionat, aşteptând să se aducă, de la bibliotecă, o lucrare, pare-mi-se a lui Camil Mureşan, despre lancu de Hunedoara, unde se publica şi un arbore genealogic al acestuia, spre a vedea cine are dreptate. Din păcate pentru Duma, am avut eu, şi nu m-am sfiit să-l îndemn să facă ceea ce a spus, adică să-şi rupă diploma. N-a rupt-o, desigur, ci a bălmăjit ceva plin de „rrr" uri, după care întrunirea s-a întrerupt, iar el s-a dus, cum se zice, să-şi consume înfrângerea şi să *adune* în suflet un plus de *otravă* faţă de cea care o purta dinainte în sine, gata s-o împrăştie în jurul său, oricând era vorba de cadrele noi, şi mai ales despre mine. Bietul Constantin Duma Suceveanu a murit înainte de a se pensiona. Poate că într-o ţară cât de cât normală, aşa cum era România interbelică , el ar fi ajuns un profesor excelent. Nu neg faptul că unii-l considerau aşa, dar eu, în subiectivitatea mea, l-am văzut cu alţi ochi. într-o zi, l-am auzit cum se lăuda în cancelarie că n-a întârziat în viaţa lui la ore. Peste câteva zile a repetat afirmaţia în faţa inspectorului şcolar de raion, şi acest lucru m-a făcut să iau *ad-hoc* decizia de a-l încuia în WC. De fapt, în pauza mare, intra de fiecare dată acolo, adică într-o cămăruţă cu două despărţituri, pentru femei şi bărbaţi, din dreapta uşii care ducea din cancelarie sau sala profesorală, către clase. Aceasta avea o uşă din scândură foarte groasă şi un zăvor sau închizător masiv, prins de ea cu şuruburi solide, care se închidea pe dinafară. L-am pândit, deci, şi *trosc, pleosc, l*-am închis în WC, după care am fugit în cancelarie şi am deschis difuzorul la maximum, ca să nu se audă eventualele bătăi ale *învăţatului* în uşa *umblătoarei,* întâmplarea a făcut că, în ora aceea, dascălii au intrat la clase prin curte, nemaitrecând pe lângă WC, şi Duma a rămas acolo mai mult de o jumătate de oră, eliberat, în cele din urmă, de secretarul şcolii Ioan (Ionică) Coroianu. A făcut un tărăboi enorm, şi a pretins directoarei să cheme la faţa locului „organele de specialitate", care să ia amprente pentru a-l descoperi pe făptaş. Cam zâmbind, aceasta i-a zis să fie serios, iar Vasile sau Lică Pop a adăugat: „măi, Costică, poate te-ai închis tu, trântind prea tare uşa". Duma a bănuit că eu aş fi făptaşul, dar neavând dovezi, şi-a înecat în sine suspiciunea. Peste vreo 15-16 ani, când l-am întâlnit, m-a invitat la o cafea şi m-a întrebat brusc, în timpul unei conversaţii pe altă temă, „Drragă Blaga, spune-mi drrept, aşa-i că tu m-ai închis atunci în closet?!" L-am privit în ochi, şi i-am confirmat bănuiala, după care a zis: „am ştiut asta de la bun început, darr n-am

avut nici o dovadă". Peste puţină vreme a murit, în urma unei boli ciudate,
după cum însuşi spunea, când aceasta a apărut, celor din jurul său părându-li-se că ar fi suferit de leucemie. Pentru aversiunea care a avut-o faţă de mine nu i-am purtat nici o ranchiună, şi după ce m-am mutat la Oradea, a venit la muzeu şi mi-a dat un articol să mijlocesc tipărirea lui în revista *Crisia*. L-am şi predat colegului Viorel Faur, pe atunci şeful secţiei de istorie de la *Muzeul Ţării Crişurilor,* dar nu mai ştiu ce s-a ales de el. în treacăt fie spus, Duma s-a purtat urât şi cu Faur, pe când acesta era dascăl în comuna Ghighişeni, de lângă Beiuş, criticându-l pentru te miri ce, la diferite întruniri sau cercuri pedagogice, cum se numeau pe atunci. Revelionul 1965/1966 l-a m petrecut împreună cu Li via la *Şcoala medie nr.2* din Beiuş, astăzi *Colegiul Gheorghe Bolcaş,* în mijlocul colegilor profesori, cu o oarecare stânjeneală, datorită diferenţei de vârstă, în primul rând, şi faptului că prietena mea nu-i cunoştea decât pe puţini dintre participanţi. Părinţii mei n-o prea agreau, şi de aceea, cât a stat la Beiuş, adică o zi sau două, a dormit la unchiul meu după mamă, Alexandru sau Sandrea. Atitudinea lor, dar şi o rezervă a mea interioară, m-a făcut să renunţ mai târziu la ea, nu înainte de a mă face bine de ruşine în faţa părinţilor săi, când, după ce o cerusem în căsătorie, am fugit pur şi simplu într-o noapte de acasă de la ei. Venisem, în toamna lui 1966, după ce nu mi s-a aprobat titularizarea pe post la Beiuş, la Oradea, cu gândul să merg la Cheresig, acolo unde eram titular, ea urmând să suplinească o catedră în Toboliu, o comună vecină, întrucât nu primise repartizare, pentru că n-a promovat examenul de licenţă. M-am şi dus, împreună cu Livia, cu trenul la Cheresig şi am vizitat şcoala, aflată pe atunci într-o clădire veche, mizerabilă, cu o curte plină de căcaţi, care mi-a făcut o impresie proastă. Din Oradea era aproape imposibil de făcut naveta la Toboliu sau Cheresig, singura soluţie fiind cea de a locui acolo, aşa cum propunea prietena mea, bineînţeles dacă ne-am fi căsătorit. M-am întors din Cheresig în după masa aceleiaşi zile, cu sufletul îndoit în faţa a viitorului ce mă aştepta şi am rămas peste noapte la părinţii Liviei, bucuroşi oarecum că fiica lor urma să se mărite cu mine. Eu m-am culcat într-o cameră, aproape de uşă, iar Livia cu maică sa şi cu sora ei Mariana, în alta, în timp ce tatăl lor era de serviciu la gara din Velenţa, unde lucra ca magazioner. După câteva ore de frământări, m-am îmbrăcat în linişte, mi-am luat valiza cu haine, şi am părăsit casa părinţilor prietenei mele pe furiş, ducându-mă la gara din Velenţa. Mi-am luat bilet şi am ieşit afară, aşteptând trenul de noapte spre Beiuş, nu pe peron, unde m-ar fi putut zări tatăl Liviei, ci

aproape de cimitirul evreiesc, în fine, în tren m-am întâlnit cu poetul Gheorghe Pituţ, care venea de la Bucureşti şi i-am povestit, pe îndelete, ce-am păţit şi ce am făcut. A fost, din partea mea, o comportare urâtă faţă de acea fată şi de familia ei, dar n-am avut ce face, căci a trebuit să ascult, aşa-zicând, vocea interioară a instinctului meu intim, care mă îndemna să plec, adică să las totul baltă. Peste câteva luni Livia avea să se căsătorească cu un maistru de sonde, pare-mi-se, şi, vorba lui Petre Ispirescu, dacă n-au murit, şi ştiu că nu, trăiesc şi astăzi fericiţi, în ce mă priveşte am evitat, fugind din casa părinţilor ei, a face un gest dăunător ambelor părţi, pentru că în astfel de situaţii, *actanţii* trebuie să simtă că pot trăi unul cu altul până şi îritr-o insulă pustie, ceea ce cu noi, respectiv din punctul meu de vedere,atunci şi acolo, nu era cazul. O singură dată în viaţă am simţit că aş fi apt pentru a sta izolat, totdeauna, cu o anumită persoană oriunde în lume, şi celei în cauză eram în stare, să-i ofer şi sângele meu. Am intrat cu ea, o dată şi undeva, într-o florărie să-i cumpăr o floare şi, fără măcar a clipi din ochi, în ciuda faptului că eram, pe atunci, foarte sărac, i-am oferit un buchet enorm, respectiv toate freziile din acea prăvălie.

După revenirea la Beiuş, n-aveam decât să rămân în continuare suplinitor la şcoala la care predasem în anul precedent, şi am rămas. Pentru mine predatul era o chestiune foarte uşoară, deoarece aveam un bagaj de cunoştinţe, zicea lumea, temeinic, eram volubil şi degajat, astfel încât, ori de câte

ori eram asistat la ore, mi se aduceau numai laude şi niciodată imputări. Când corectam tezele, şi numai la un singur an de studiu, de exemplu, aveam vreo patru clase, cu câte 28-30 de elevi, ţineam minte toate notele date, astfel încât citeam numele elevilor din catalog, în ordine alfabetică, în timp ce ei se ridicau, *pe* rând, în picioare, iar eu le spuneam fiecăruia, din memorie, nota care a primit-o la teză. Prin martie 1966 am cunoscut-o pe viitoarea mea soţie, Doina Novac, în oraşul Stei, la un spectacol, pe atunci elevă în clasa a Xl-a. Cu ea aveam să mă căsătoresc peste doi ani şi jumătate şi să am două fiice, Luminiţa Mariana şi Corina, una absolventă a *Facultăţii de teologie-istorie,* în prezent conservator la *Muzeul Ţării Crişurilor,* şi cealaltă a *Facultăţii de medicină din Cluj,* astăzi medic primar cardiolog la Oradea şi doctor în ştiinţe medicale. Din păcate între mine şi soţie s-au ivit, pe parcursul anilor, neînţelegeri ireconciliabile şi, după 20 de ani, adică în 1988, ne-am despărţit.

La liceu se organizau adesea banchete, cu participarea notabilităţilor, în speţă a prim secretarului de raion Alexandru Clepce şi a secretarului cu

propaganda Benjamin Partely. Primul, de meserie tinichigiu, era un ins arătos, cu părul creţ, brunet, cu o faţă plăcută, şi dacă n-ar fi avut un râs crispat, ar fi trecut printre bărbaţii frumoşi ai oraşului. Era, însă, incult şi influenţabil, dar bun la suflet. Obişnuia să vorbească neaoş, în dialect local, dând sentinţe şi sfaturi care nu suportau replici, îndată ce ne-a zărit, pe mine şi pe Horj, prin liceu, unde venea periodic, deşi el personal nu studiase acolo niciodată, ci la şcoala de meserii din Beiuş, fiind şi ucenic la tinichigiul losif Klein, ni s-a adresat cam aşa: „mă, băieţi, mâne să veniţi la mini la birou să vă faceţi cereri de înscriere în partid, că voi sunteţi binşeni de-ai mei." Aşa am devenit *membrache,* cum zicea un văr de al meu, adică plătitor de cotizaţie şi asistent la minciuni vreme de 23 de ani. Nu zic nici că m-a forţat cineva să devin membru al partidului comunist, nici că-mi pare rău. N-am publicat, însă, niciun cuvânt de care să-mi fie ruşine şi prin urmare pe care să-l regret, deşi mi s-au tipărit
multe articole, ba chiar o carte, şi înainte de 1989. Partely Benjamin era un hojmalău de om înalt şi deşirat, de vreo 1,90 m, cu o figură de grenadier prost din armata prusacă, vulgar şi aproape analfabet, de meserie şofer. El ne indica, pe la şedinţe, ce trebuie să citim, nu-i aşa, pentru a ne ridica „nivelul politic şi cel al conştiinţei de comunişti", citând, spre hazul tuturor, pocit, aproape toate titlurile de publicaţii. Spunea, astfel, în loc de *Analele, Analele,* iar la inaugurarea cinematografului nou din Beiuş, în toamna lui 1966, când s-a rulat filmul *Dacii,* a ţinut o vorbire în care l-a numit pe Decebal „bătrânu", ca şi cum ar fi fost vorba de tatăl sau bunicul său. Proaspăt dotaţi cu carnetele roşii de membri ai PCR şi eu şi eu şi Horj am fost „prinşi", cum spuneau activiştii de partid locali, în şirul manifestărilor dedicate împlinirii a 45 de ani de la întemeierea partidului. Cu acea ocazie s-a organizat un spectacol coral, între corişti intrând şi Horj şi Dărăbăneanu, deşi acesta din urmă era afon. Avea, în schimb, bunăvoinţă, căci se străduia să cânte, chiar dacă nu reuşea. Plin de umor, mi-a arătat o poză de a lui din copilărie cu vioara în mână şi o mutrişoară supărată, spunând că tatăl său, domnul învăţător Ionel, un om de omenie fără egal, a încercat să-l înveţe să cânte la acest instrument. Aşezat printre ceilalţi corişti, colegul nostru îi imita, trecând de regulă neobservat, distonând doar dacă era lăsat să se desfăşoare singur. Dirijor era amintitul Mihai Bruchental, cam zurliu, precum am spus. Repetiţiile le ţineam, aşadar, sub bagheta lui, în sala de sport a *Şcolii medii nr.2.* în ansamblul coral pe care-l formaserăm intrau şi câteva profesoare mai vârstnice, ca domnişoarele lulia Vesa, Felicia Deleanu şi Minodora Bolcaş. La una

dintre repetiţii eu şi Viorel Horj am hotărât să ne oprim din cântat brusc, pentru ca vocea lui Nelu Dărăbăneanu să fie auzită de intempestivul nostru dirijor. Aşa am şi făcut, şi când Bruchental a auzit *hangul* lui Nelu, cum ziceam noi, a spus: „care tot jdeară acolo ca măgarul? Iar tu Feli ", adresându-se domnişoarei Deleanu „„behăi ca o capră". Replica acesteia a venit brusc, căci nici ea nu era dusă la biserică, adresându-i-se lui Bruchental astfel: „ascultă Mihai, când ţi-oi trage o pereche de palme, te ia mama dracului", după care, ieşind din formaţie, s-a îndreptat cu furie spre el. Dirijorul a bătut în retragere, *pe cur înapoi,* cum zic beiuşenii, adică a pornit spre uşă cu spatele înainte, cu paşi mărunţi. A intervenit Ilie Crăciun, un om grav şi *blândatec,* cu o fire împăciuitoare, lipsită de maliţiozitate, şi totul a intrat în normal. Şi înţeleg prin aceasta că Bruchental ne-a dirijat în continuare, probozindu-ne şi mai departe, cum îi venea la gură, până în ziua „Z", adică cea a spectacolului, 8 mai 1966, dat în curtea *Şcolii medii nr. l,* cu o asistenţă numeroasă. Cântecele noastre erau lipsite, însă, de acea vibraţie de autenticitate, pe care o dau, deopotrivă sinceritatea compozitorului şi cea a interpreţilor. A urmat un banchet grandios, cu mese pline de bunătăţi, solide şi lichide, cu muzică şi dans susţinut de toţi cei prezenţi. Acolo am sesizat preferinţele unora dintre şefi în materie de băutură, mâncare şi femei. De fapt am descoperit, cu surprindere, că fiecare dintre ei era cuplat cu câte o profesoară dintre cele de la şcoală, şi că legătura se baza pe interese subliminale, nu pe sentiment. Profesorii se spionau unul pe altul *surâzând,* cu o perseverenţă nemernică, astfel încât la „tovarăşa Ramonţeanu" ajungeau fel de fel de ştiri, respectiv tot ce se întâmpla în şcoală. Aproape toţi dădeau ore în particular şi eu nu puteam rămâne, desigur, mai prejos. Pe atunci activiştii de partid şi funcţionarii de la raion şi sfaturile populare comunale erau înscrişi la liceu, la cursurile fără frecvenţă. Ei m-au solicitat să le predau, pe scurt, ceea ce era inclus în manualele de istorie ale claselor în care ajunseseră, şi de aceea au închiriat o sală de mese de la *Spitalul nr.2* din oraş, unde să se adune şi eu să le vorbesc. Primeam, de la fiecare, câte doi lei pe oră, aşa că, ei fiind circa 100, pe 4 ore cât le predam într-o zi, încasam, dintr-o dată, 800 de lei. Şi trebuie să spun că asta se întâmpla săptămânal. Salariul meu era de 1150 de lei pe lună, plus 100 de lei dirigenţia. La acesta se adăuga un câştig *fabulos* din predatul la cei de la fără frecvenţă, în condiţiile în care, cu maximum 350 de lei pe lună, la

ţară puteai găsi *cazare* şi masă la cine doreai, căci banii aveau, pe arunci, o mare putere de cumpărare. Şi asta chiar dacă nu întotdeauna aveai ce să cumperi pe ei. Dacă mai mergeai şi *pe teren,* cu vreo conferinţă, puteai încasa, în plus, încă o sumă de bani, respectiv, pentru fiecare *expunere,* câte 25 de lei. Şi trebuie să arăt că, de la începutul sosirii mele din armată, am fost cooptat între cei care trebuiau să meargă *pe teren,* în special sâmbăta seara, prin localităţile raionului, unde, după expuneri, se organizau, de cele mai multe ori, adevărate chefuri, cu gustări şi mai ales băuturi, aşa încât, dacă nu ştiai ţine *măsura,* te întorceai acasă pe două cărări, şi nu puţini dintre noi s-au aflat adeseori în această situaţie, fn primăvara fui 1966 a început pregătirea sau instruirea *recenzărilor,* a celor însărcinaţi să efectueze recensământul populaţiei, între care am fost inclus şi eu. Efectuarea acestuia a avut loc în aprilie 1966. Ea a fost, pentru mine, cel puţin, destul de complicată, căci din cele ce ni s-au explicat la instruire, efectuată în sala de sport a şcolii la care predam, n-am înţeles aproape nimic. Eu făceam parte dintr-o echipă cu alţi patru profesori şi anume cu bunul meu amic Viorel Horj, cu Gheorghe Moţ şi cu pomenitul Vasile sau Lică Pop, învinuit de *gura lumii* pentru anumite păcate, avute şi de către unii împăraţi romani, în ce mă priveşte n-am putut constata niciodată, din partea sa, vreo atitudine care să le confirme, deşi am avut cu el relaţii strânse. Şi trebuie să spun că, la fel de nepricepuţi ca mine în ale recensământului s-au dovedit şi colegii mei de echipă, deoarece peste vreo două luni am fost chemaţi să refacem toate formularele, pentru că le greşisem aproape în întregime. Nici nu era de mirare, căci în fiecare casă *zăboviserăm* cam multişor, trataţi fiind cu de toate de către cei recenzaţi, care ne cunoşteau de ani de zile pe toţi, şi mai ales pe Lică Pop. Străzile recenzate de noi din Beiuş erau Burgundia Mare şi Mică şi Pătărească Mare şi Mică, locuite pe atunci de familii de agricultori şi meseriaşi, cu căsuţe mici, cu anexele gospodăreşti de rigoare, cu atelaje agricole şi vite de povară, înaintaşii lor fuseseră
argaţi pe domeniul bisericii greco-catolice şi *embaticari,* adică oameni care ţineau în arendă, de zeci şi zeci de ani, locuri de casă şi suprafeţe de pământ arabil, mai mici sau mai mari, din proprietatea acesteia, de pe urma căreia se întreţineau, îndată după 1918, la propunerea protopopului din Beiuş, Dr. Valeriu Hetco (1877-1959), biserica greco-catolică a vândut acestora, cu preţuri acceptabile, locurile de casă pe care din vechime îşi construiseră locuinţe, dar şi pământurile culţi va bile. Casele lor erau modeste, asemenea celor de la ţară, distingându-se între ele, cea a prescurăriţei, adică a unei văduve angajate de biserică să facă prescuri,

construită în 1808, din lemn şi pământ, acoperită cu şindrilă, şi prezentă în mai multe tablouri ale amintitului pictor Niculiţă Papp din Beiuş. In aceasta se putea intra doar aplecat, aşa era de joasă, şi ţin minte că, la recensământul din 1966, am mâncat acolo cele mai bune prescuri din viaţa mea, cu slănină şi usturoi, după ce în prealabil am servit şi câte un păhărel de ţuică de pere. In luna iunie am făcut parte din comisia de examinare a elevilor de la fără frecvenţă, alături de Lică Pop şi Viorel Horj. Veneau acolo să dea examen o mulţime de beiuşeni, mulţi amici sau foşti colegi de şcoală generală cu mine, de ambele sexe, dar şi prieteni de petreceri ai lui Lică Pop, din satele din jur. în acea situaţie, vrând nevrând trebuia să fim mai *înţelegători,* mai culanţi, încercând să scăpăm de ochiul vigilent al preşedintei de comisie, domnişoara Letiţia Ramonţeanu, severă, ba chiar lipsită de obiectivitate, în special cu fetele sau femeile tinere, protejate de noi, bărbaţii, între acestea din urmă se afla o tânără *cofetăreasă,* Ioana Anton căsătorită mai târziu cu un profesor de sport, pe nume Mătăsaru, frumoasă de *îngheţa putu,* vorba lui nenea lancu Caragiale, dar cam prostuţă, aproximativ de vârsta mea. La istorie a bălmăjit nişte aproximaţii şi, pentru că-mi fusese colegă de şcoală elementară, dar mai ales că ne servea pe toţi în cofetăria unde lucra, cu multă promptitudine, am hotărât s-o trec. în cele din urmă a ajuns să răspundă la ştiinţe naturale, respectiv botanică, şi în timp ce îndruga tot felul de aberaţii, Lică Pop,
examinatorul, rezemat cu coatele pe masă, o aproba din cap, iar printre pumnii strânşi zicea către mine: „Uită-te, Mihocule la ea, ce trup de amforă grecească are, şi ce ochi verzi, cu gene lungi, înnebunitori!" între timp a intrat în sală, ca o vijelie, preşedinta comisie, Ramonţeanu, şi cum a văzut-o pe Ioana a început să facă pe examinatoarea în locul lui Lică. Ioana era, din fericire, la al treilea dintre subiectele trecute pe bilet, şi bineînţeles că nu-l cunoştea de loc, cum de altfel nu le ştiuse nici pe celelalte. Enervată, Ramonţeanu i-a spus: „ eşti liberă, şi mai vii la toamnă," iar lui Lică: „noa, ia să te vedem ce notă-i dai!" Acesta a luat stiloul în mână şi a rămas cu el aşa vreme de cel puţin un minut, mişcându-l uşor, parcă vrând să scrie, după care a rostit, ca o expiere: „şapte". „Cum, ticălosule?", a tipat directoarea. „Ţap bătrân ce eşti! Cum vezi o femeie tânără, cum ti se lungesc urechile! Pe tânărul ăsta", a continuat ea, arătând înspre mine „îl mai înţeleg, da pe tine boşorogule, nu. Ce-i trebuie pupezei ăsteia liceu? Nu poate servi şi fără el la cofetărie?" Replica lui Lică a fost următoarea: „Apoi, nu te supăra, Bubă", căci aşa-i spuneau directoarei colegii şi prietenii mai apropiaţi, „două subiecte a ştiut la perfecţie. Intreabă-l pe

Mihoc, dacă nu mă crezi", iar încet, întorcându-se către mine, „ai văzut ce bolundă e, zgripţuroaica dracului". Iritată la maximum, directoarea mi-a zis, aproape ţipând: „ia du-te după fată şi cheam-o aici, s-o reexaminez!" Am ieşit din sală, cu paşi domoli, m-am deplasat până în stradă, unde Ioana stătea de vorbă cu un grup de colegi de ai săi, şi i-am spus încet: „Şterge-o repede către casă!"

Vacanţa din vara lui 1966 am petrecut-o mai mult în excursii şi ca în alţi ani pe Crişul Negru, la plajă şi la soare. De fapt, într-o zi, pe la începutul lui iulie, mă plimbam prin centrul oraşului, când tocmai în faţa liceului sosiseră două autobuze, în care s-au îmbarcat toate clasele a X-a de la liceu, în frunte cu două învăţătoare, Ioana Borz şi Măria Daraban, laolaltă cu soţii lor, Cornel, respectiv Dumitru şi cu Viorel Horj, ca şef ţie grup. Ei urmau să meargă într-o excursie prin ţară, incluzând oraşele Arad, Timişoara, Lugoj, Hunedoara, Petroşani, Orşova, Sibiu,

Braşov etc. , cu popasuri pe la diferite şcoli, pentru dormit şi masă. Nu aveam la mine nici bani, nici merinde, nici haine, şi totuşi am acceptat invitaţia lui Viorel de a-l însoţi în excursie, după ce m-a asigurat că-mi dă din hainele sale de schimb, precum şi bani cu împrumut. In excursie a fost bine, şi cred că dacă nu s-ar fi întâmplat un incident neplăcut, constând în declanşarea unei agresivităţi fizice din partea soţului doamnei Daraban, împotriva unuia dintre şoferi, ne-am fi simţit cu toţii excelent. Pe drum cele două autobuze s-au rătăcit o vreme unul de altul, dar până la urmă totul s-a terminat cu bine. în acea vară, cam prin luna august, am reiterat excursia din 1961, de prin Munţii Apuseni, de astădată având sediul sau, cum am spus mai sus, *punctul fix,* la Stâna de Vale. Am participat la ea mai mulţi prieteni, între care Nelu Dărăbăneanu, şi câţiva colegi de ai săi, de exemplu Horia Crăciun, în prezent decedat, Ioan Dumitru, Pompiliu Trifonov, Voicu Cismaş, dar şi câteva fete. în prima zi am pornit din Stâna de Vale spre Moara Dracului, o cascadă mică, înconjurată de stânci şi păduri întunecoase, astfel încât vizitarea ei era greu accesibilă. Nelu Dărăbăneanu a rămas la Stâna de Vale, din nu ştiu ce motiv. La întoarcere ne-a surprins o furtună grozavă, cu ploaie cu grindină, udându-ne până la piele, în timp ce coboram cu toţii uzi leoarcă, cu bustul gol şi cămăşile legate în jurul mijlocului, eu mă gândeam, cu plăcerea omului *nenorocit,* ce fericit voi fi când, ajuns la cabana din Stâna de Vale, mă voi îmbrăca cu haine uscate. Deodată, pe panta care urca la Aria Vulturilor, prin ceaţa ce tocmai se aşternea, am zărit o siluetă împovărată de un rucsac uriaş, cu schelet de aluminiu. După câteva minute am constatat că era cea a

colegului Nelu Dărăbăneanu. El se gândise, în generozitatea şi spiritul său colegial, că ne face un serviciu, aducându-ne haine călduroase, dar eu, văzându-1, am realizat că a făcut, chipurile, o prostie, deoarece pe drum acestea i-au fost udate de ploaie. Din acest] motiv l-am şi interpelat cu furie, zicându-i „unde mergi, mă j tâmpitule?" S-a supărat, la început, foarte rău şi a trântit rucsacul! PEREGRINUL $1 UMBRA cu hainele noastre de pământ, spunând „aşa vorbeşti cu mine, în loc să-mi mulţumeşti că am venit să vă întâmpin cu haine uscate?" I-a trecut repede, mai ales că în seara aceea a trebuit să gătim o mulţime de bureţi, sau mai precis gălbiori (crai, cum se numesc în Bihor), culeşi de prin pădurile prin care trecuserăm. In loc de ulei, însă, am folosit, la gătitul lor, slănină, şi rezultatul a fost că eu şi Horia Crăciun ne-am *zăvloit,* cum se spune popular. Noaptea aceea a fost grea pentru mine, dar a doua zi mi-am revenit, Horică Crăciun continuând, însă, să se simtă rău, căci avea arsuri la stomac, pe care le trata prin ingurgitarea periodică a mai multor linguri de lapte praf. Aceasta nu ne-a oprit din drumul către Padiş, unde am dormit, contra unui preţ modic, într-o cabană cu doar patru paturi. Pe mine, însă, popasul în ea m-a costat cam mult, căci mi-am uitat acolo o pereche de pantofi, precum şi ochelarii de soare. Pentru că am descoperit pierderea abia când ne apropiam de gheţarul de la Scărişoara, nu m-am mai întors din drum. Ultima noapte din excursie am petrecut-o la Garda, la o cabană forestieră mizerabilă, unde ni s-a pretins o sumă apreciabilă, şi acest fapt mi-a confirmat ceea ce-mi spuseseră mai demult părinţii, şi anume că moţii sunt oameni lacomi şi foarte zgârciţi. In camera unde am dormit cearceafurile păreau cenuşii, din cauza folosinţei îndelungate, iar când am ridicat păturile de pe ele, a zburat în sus un adevărat roi de pureci. Eram, însă, prea obosiţi să mai facem nazuri şi ne-am întins pe pat, lăsându-ne pradă acestor mici fiare neîndurătoare. Din perspectiva anilor care au trecut, excursia de atunci mi-a rămas în minte, totuşi, ca ceva foarte plăcut. Toamna, însă, a sosit cu acea tulburătoare întâmplare legată de Li vi a, de perspectiva eşuată a căsătoriei cu ea şi în final de întreruperea definitivă a relaţiei dintre noi, prin fuga mea de la ea de acasă, despre care am vorbit mai sus. Am primit şi în anul şcolar 1966/1967 suplinire pe o catedră la şcoala la care predasem, de astă dată cu mai

multe ore în plus, majoritatea de geografie. Le ţineam mai ales după masa şi mi s-au părut extrem de obositoare. Cu Constantin Duma Suceveanu relaţiile mele continuau să fie reci, căci el mă trata ca pe un subaltern, dacă nu chiar ca pe un supus al său. în februarie 1967 am fost trimişi împreună la Oradea, la nişte cursuri de perfecţionare şi ne-am cazat la internatul *Liceului pedagogic,* aflat atunci pe strada Mihai Eminescu, în clădirea unde astăzi îşi are sediul *Inspectoratul Şcolar Judeţean Bihor.* Am sosit seara, târziu, şi am intrat într-un dormitor mare, ocupat aproape în întregime. Ne-am culcat, totuşi, căci mai erau două paturi libere. Dinspre unul, aflat lângă uşă, veneau mirosuri de vrană puternice, dar şi zgomote banale, dintre cele cărora celebrul pictor Salvador Dali, într-un fel de eseu, încercase să le facă tipologia, întretăiate de sforăituri ritmice. Dimineaţa când ne-am trezit, pe patul de lângă uşă se afla un ins mai în vârstă, fără un picior, care tocmai încerca să-şi pună proteza. Când ne-a văzut, s-a uitat fix la Duma, după care, iluminat la faţă, a strigat, cu voce de tenor „servus, mă, Fux! Ce faci tu, mă Fux, că nu ne-am văzut din timpul bombardamentelor?, făcând, desigur, referire la cele din aprilie 1944, din timpul războiului. Duma s-a înroşit tot, şi a spus, răguşit de emoţie: „nu mă mai cheamă aşa, ci Constantin Duma Suceveanu." Nu am nutrit nici atunci, nici acum vreun sentiment de ură faţă de evrei, ba aş zice dimpotrivă, de admiraţie pentru tenacitatea lor de a răzbi în tot ceea ce fac, dar mi s-a părut că e necinstit ca cineva să-şi ascundă provenienţa etnică, mai ales într-o perioadă în care, pentru apartenenţa la una sau alta dintre etnii, nimeni nu te putea taxa în vreun fel. Gestul lui Duma putea fi scuzat doar în măsura în care îşi avea extracţia din memoria perioadei de persecuţie a etniei sale, deşi socotesc că la noi în ţară aceasta n-a fost nici pe departe atât de contondentă ca cea de pe alte meleaguri. Atâta câtă a fost, îşi avea rădăcinile într-o anumită conjunctură de natură economică, şi faptele istorice vorbesc singure despre adevărul acestei afirmaţii. Pentru că am asistat la această întâmplare, în mod ciudat profesorului Duma i-am devenit şi mai dezagreabil. Am dat, prin martie 1967, un interviu la ziarul *Crişana* pe tema *Provincie şi provincialism,* vorbind despre
dezacordul dintre generaţii, cu referire specială la cadrele didactice, şi acesta, popularizat, *urbi et orbi,* de către profesorul Adrian Harabagiu, a avut darul să-i stârnească împotriva mea pe toţi dascălii mai vârstnici, ba am auzit că directoarea Ramonţeanu, când l-a citit, s-a enervat atât de tare, încât a izbucnit în plâns. Singurii care au continuat să mă trateze cu simpatie au fost cei doi directori adjuncţi, Ilie Crăciun şi Nicolae Ţucra, care mi se adresau cu apelativul diminurivat *Blăguţă,* aşa cum mi se

spunea acasă. Ilie Crăciun, era un bărbat bine legat, cu cap *şi fizionomie* stăpânitoare, cu vorbă domoală, de ardelean aşezat, meticulos şi atent cu cei din jurul săi, grav câteodată, dar şi glumeţ de un anume fel, încât obişnuia să spună, cu aer serios, lucruri comice, tachinându-1, fără a fi observat de respectivul, pe repezitul şi ipohondrul profesor Constantin Nenciulescu. Nicolae Ţucra se prezenta ca. un om energic, mărunţel şi vorbăreţ, până la demagogie, fost învăţător, cu studii de specialitate temeinice, aşa cum se făcea pe vremea sa, căci era născut, aşa cum am arătat, în 1911. Cu el şi cu prietenul Nelu Dărăbăneanu, am organizat, prin *Departamentul local al O.N.T. (Oficiul Naţional de Turism)* din Beiuş, condus de Augustin (Puiu) Ile, o frumoasă excursie cu autocarul, prin Munţii Apuseni, de la Beiuş spre Vaşcău, Criştior şi Băiţa, trecând pe la Detunata şi prin alte locuri cu monumente ale naturii, împreună cu elevii claselor a VUI-a. Am dormit, arunci, în Abrud şi Câmpeni, la şcolile din localitate, şi ne-am simţit cu toţii minunat. Cel care a întreţinut atmosfera în autocar a fost *neobositul* Nicolae Ţucra. El se arăta extrem de încântat de priveliştea ce *trecea* prin faţa ochilor noştri, din mersul autobuzului, invitându-ne, ba chiar răsucindu-ne, cu mâinile înspre geam, obrajii, să privim minunăţiile naturii, desigur spre amuzamentul elevilor, în această debordantă încordare a sa, striga într-una „uitaţi-vă ce frumos arată! Priviţi stâncile astea!", iar apoi, tare şi rogativ: „Dărăbăneanu, fă o poză!", la care cel apelat răspundea: „nu mai am film, tovarăşii director", iar apelatorul, „nu contează, fă o poză!" Nicolae Ţucra ar fi fost bun de comisar în timpul războiului civil din Rusia post-ţaristă, căci era extrem de
tenace şi persuasiv până la ridicol. Soţia sa mi-a spus că în tinereţe, pe când era învăţător într-o comună de munte, i-a lămurit pe foarte mulţi dintre sătenii tineri să facă o echipă de fotbal, şi-a făcut-o: a cumpărat mingi şi echipament, ba mai mult, îi ducea pe toţi pe un platou de munte înalt şi făcea cu ei, aproape zilnic, antrenament. Aceasta până când, într-o zi, soţiile sătenilor s-au supărat foarte rău, căci bărbaţii lor îşi lăsaseră *pe pustii* treburile casei, alergând,
„cu un *bolund,* toată ziua după loptă", cum spuneau ele. înarmate cu bâte, „au ieşit la faţa locului", au venit, adică, pe platoul de antrenament, şi dacă Ţucra n-ar fi luat-o la sănătoasa, l-ar fi ciomăgit zdravăn. Mai târziu, după pensionare, şi Ilie Crăciun şi Nicolae Ţucra s-au mutat la Oradea. Acesta din urmă a reuşit să tipărească, către sfârşitul vieţii, încheiată la 92 de ani, o cuprinzătoare monografie a Vaşcăului, cu unele capitole foarte interesante şi bine documentate. Am avut *şansa* ca o fotografie a mea să fie inclusă în

această carte, deşi m-am opus din răsputeri acestui gest, pentru că eu nu sunt născut în Vaşcău şi nici în vreo comună din jurul acestuia. Nicolae Ţucra mi-a cerut, de zeci de ori, să-i dau o fotografie cu chipul meu, pentru a o introduce în carte, pe motiv că am scris un scurt referat de recomandare a tipăririi ei, dar l-am refuzat întotdeauna. După ce a apărut cartea, spre surprinderea mea, am constatat că *portretul* meu este reprodus în ea, alături de poetul Alexandru Andriţoiu (1929-1996) şi de academicianul Marius Sala. Văzând că-l tot refuz, Ţucra n-a mai venit pe la mine. într-o zi a mers pe la *Librăria Mihai Eminescu,* după cum am aflat mai târziu şi, întrebându-le pe librărese dacă nu cumva am trecut pe acolo, a fost întrebat, la rândul lui, ce treabă are cu mine, şi a spus. O doamnă vânzătoare, care-l cunoştea, pe nume Mariana Brazdă, i-a zis : „domnu profesor, avem noi aici o fotografie a domnului Blaga Mihoc, de când şi-a lansat o carte". Ţucra a luat poza, şi a reprodus-o, apoi, în carte, fără a-mi mai cere permisiunea, şi uite aşa am ajuns să fiu inclus între personalităţile Vaşcăului. înainte de a-i da recomandarea sau referatul pentru tipărirea cărţii, mă tot căuta acasă „să stăm de vorbă", în fiecare săptămână de cel puţin trei ori, tocmai când trebuia să mă odihnesc, sunând în draci, adică încontinuu, la uşă, şi în momentul în care îi deschideam, fie că păşea în hol năvalnic, cu pieptul scos în afară, şi o servietă enormă în mâna dreaptă, spunând „am venit", fie că se apleca umil în faţă, cu aceeaşi servietă în dreapta şi pălăria în stânga, în timp ce rostea spăşit „iartă-mă!" Intr-o zi, când ştiam că vine, am plecat de acasă la nişte prieteni, din blocul vecin, situat la nici 30 de m de cel în care locuiam. El s-a postat în faţa uşii şi s-a pus pe aşteptare. O vecină l-a văzut şi i-a dat un scaun să şadă. Pentru că locuiam la etajul IV, uscătoria scării se afla lângă uşa mea, şi bătrânul Ţucra a intrat în ea şi s-a uitat pe fereastră. Din *nenorocire,* m-a văzut pe geam în apartamentul prietenilor, aflat la etajul II, şi a început să strige, cât îl ţinea gura: „Mihoc! Mihoc! Mihoc"! Surprins, m-am tras dinspre fereastră, în timp ce nevasta amicului la care mă aflam, fără a mă consulta, a ieşit la geam şi-a spus: „Nu-i aicea Mihoc! In geam era soţul meu!" Ţucra mă văzuse şi ştia că minte. De aceea mi-a lăsat pe uşă un bilet de imputare, în care spunea între altele: „Dragă Mihoc, ce rău ţi-am făcut eu, să merit din partea ta un astfel de tratament?!" După această întâmplare, n-a mai dat pe la mine vreme de o lună. Intr-o zi şi-a făcut apariţia la *Muzeul losif Vulcan,* la care lucram şi s-a apropiat, cu timiditate, de biroul meu. In acel moment mi-a venit o inspiraţie diabolică şi i-am spus: „Domnu profesor, vă rog să ocupaţi loc, pentru

că trebuie să discutăm. Domn profesor, atunci, în după masa aceea, eu eram în apartamentul blocului vecin. Dar, domn profesor, doamna care stă acolo e amanta mea, şi eu nu m-am arătat la geam de teamă să nu mă vadă vecinii că sunt acolo, căci m-ar fi spus către soţie." „Vai, dragul meu", a zis atunci Ţucra. „Iartă-mă, pentru ce-am făcut, căci ştiu eu cum merg lucrurile astea. Şi eu am avut amante. Iartă-mă!" Şi uite aşa l-am minţit, determinându-l să-şi ceară scuze, în loc să-mi cer eu de la el. Am socotit, totuşi, atunci, că am ales ce] mai potrivit mijloc de a ieşi din încurcătură, făcându-l pe bietul bătrân pisălog să nu se supere pe mine. în vara lui 1967 am mers din nou la Stâna de Vale, de astă dată prin *Casa pionierilor din Beiuş,* împreună cu Nelu Dărăbăneanu şi cu un grup de elevi, cazându-ne în nişte barăci joase, aflate în spatele Cabanei norvegiene (numită, prin anii 60, ai secolului trecut aşa cum am spus, Cabana nr.2), cea care pe atunci găzduia poşta, astăzi dispărută. După drumeţiile făcute prin împrejurimi, în fiecare seară mergeam la discotecă sau *dans,* care se ţinea pe platoul din faţa a ceea ce mai rămăsese din *Hotelul Excelsior,* distrus în parte, în urma unui incendiu, în vara lui 1961. Aici veneau o mulţime de studenţi, băieţi şi fete, aflaţi în tabără, şi mi-amintesc că m-am *lipit,* cum spuneau pe atunci tinerii, de o fată nu prea înaltă dar voinică, blondă şi temperamentală, care m-a sărutat şi doar atât, în seara aceea, cât pentru douăzeci de ani. Mi-a scris, ulterior, vreo două scrisori înflăcărate, la care nu i-am răspuns, căci mă îndrăgostisem de viitoarea mea soţie, Doina, şi în plus aflasem, nu mai ştiu cum, că studenta respectivă, originară din părţile Salontei, *trăise* de elevă cu un profesor de la liceul de acolo. La Beiuş o vizitam zilnic, la părinţii ei, pe Doina, care terminase anul I la *Şcoala tehnică sanitară din Oradea,* ba chiar de câteva ori am mers în excursie la Cetatea de la Finiş şi pe Valea Aleului de lângă comuna Pietroasa, între timp, venea pe acasă pe la ai mei şi un văr al tatei, Horia Goia, inginer la Oradea, iniţial la Autobază, iar mai apoi la CET, mai în vârstă ca mine cu vreo 6 ani. El avea, de atunci, maşină, un *Fiat 850* şi se deplasa aproape duminical cu ea la Beiuş, pe la noi şi pe la părinţii Doinei. De altfel, îşi luase maşină încă de pe la începutul lui 1967, aşa încât, cu aceasta, în aprilie acelaşi an a putut-o duce, de la Oradea, unde se afla la şcoală, pe prietena mea la Râpa, la logodna altui văr de al nostru, pe nume Teodor Goia, unde, cu un autobuz de la Beiuş, am venit şi eu. Ne-am simţit acolo foarte bine, căci eram un grup restrâns, de oameni tineri, care trec cu rapiditate peste inhibiţiile date de întâlnirea cu necunoscutul, sau cu noul. Prin august acelaşi an am fost invitat de colegul meu Vasile Motoc, un

tânăr frumos, brunet şi agil, dascăl la Sânicolaul de Beiuş, lângă Şoimi, la o partidă de pescuit pe Crişul Negru, cu
prostovolul. M-am dus, însă, acolo, cu Doina, Horia Goia, sora mea Florica şi prietena ei Cornelia Pogor sau Leta, cu trenul de Beiuş-Oradea, fără a o mai anunţa pe *gazdă* că nu vin singur, îndată ce am sosit, sora şi mama lui Vasile ne-au ospătat cu ţuică şi gustări, iar după aceea cumnatul acestuia, pe nume Stejar Gabor, împreună cu un văr de al lor au luat sculele de pescuit, respectiv prostovolul sau *pendelyhaloul,* cum zic bihorenii, preluând cuvântul din ungureşte, şi ne-au invitat să mergem pe Grisul Negru la pescuit. Noi, musafirii, stăteam pe mal, iar Vasile cu Stejar şi cu vărul lor au intrat în râu şi au început să arunce prostovolul pe luciul apei, mergând în susul ei. Vreme de 30-40 de minute n-au reuşit să prindă nimic, iar vărul Horia începuse să clevetească pe înfundate, strâmbându-se că l-am făcut să-şi piardă duminica degeaba. La un moment dat, însă, cei din apă au început să prindă, la început câte un peşte, respectiv scobar, apoi câte doi, trei, patru sau chiar cinci, de o mărime impresionantă, încât noi, cei de pe mal, nu pridideam a-i culege de prin iarbă, unde erau azvârliţi. In vreo 30-40 de minute au reuşit să pescuiască în jur de 30 kg de peşte, căci scobarii, speriaţi de *zgomote, fugiseră* în susul râului, oprindu-se, în cele din urmă, la un stăvilar artificial înalt, de care nu mai puteau trece. Acasă la Vasile s-a pregătit, în acea după masă, un adevărat banchet, cu grătare de porc, peşte, ţuică, bere şi vin. Am rămas la Sânicolau până seara târziu, după care, dotaţi fiecare cu pachete de peşte curăţaţi şi săraţi, ne-am întors la Beiuş. Era una dintre ultimele vacanţe pe care le petreceam aici, căci în anul următor, după ce m-am căsătorit, m-am mutat la Baia Mare. Nu înainte de a lucra un an întreg, din septembrie 1967 până în septembrie 1968, la *Casa Raională de Cultură din Beiuş,* ca metodist responsabil cu activităţile cultural-educative, având ca director pe Ga vrii Bala, un învăţător cumsecade, dar cam pilangiu şi colegi pe Alexandru Vidican, zis papa, de meserie profesor de limba română, absolvent al *Institutului de 3 ani din Oradea,* pe Nicolae Fărcuţ, pe Ștefan (Pista) Serac şi pe Emilia Florea, absolvenţi de liceu. Munca la *Casa de Cultură* era o bagatelă şi de aceea majoritatea timpului, cât eram
la serviciu, puteam să citesc şi să scriu, căci aveam de lucru, cum se spune, cu muzele. De altfel, încă din iunie 1967 fusesem invitat să citesc din creaţiile proprii, respectiv poezii, la cenaclul Miron Pompiliu din Stei (oraşul Dr. Petru Groza) şi cu acea ocazie, câţiva din participanţi, între care şi poetul Ion Davideanu, au rostit cuvinte de laudă la adresa mea. Cu acesta din urmă am devenit, îndată, prieten şi ca atare, în toamna lui 1967 m-a invitat acasă la el la Nucet, lângă Stei, la o întrunire sau agapă cu fete şi muzică. Soţia sa, care era binişor mai în vârstă decât el, căci fusese în războiul din Coreea, de prin anii 1951-1952, ca soră medicală, ne-a gătit, soţului ei Davideanu, mie, lui Viorel Horj şi lui Titu Popescu, un viitor

istoric şi critic literar, aflaţi şi ei de faţă, cu acea ocazie, diferite bunătăţi. Eu am dansat vreo două trei dansuri cu o asistentă medicală lungăreaţă ca o gujbă, cu nişte ochelari groşi, care, fie-mi iertată expresia, mirosea a hoit. Pentru că era prea băgăreaţă, am pretextat că ies la aer şi, cu ultimul autobuz, am plecat către casă.

Lecturile mele erau, pe atunci, foarte intense şi variate, căci cuprindeau publicaţiile *Secolul XX, Revista de artă, Magazin istoric,* cărti de poezie şi critică literară, precum şi eseistică şi filosofie. Am şi colaborat, o vreme, la cotidianul *Crişana,* cu scurte articole de istorie, dar şi cu informaţii culturale şi reportaje, în măsura în care era „spaţiu tipografic" şi dacă permitea cenzura. Am apucat, pe când lucram la Casa *de Cultură,* reorganizarea administrativ-teritorială din iarna dintre 1967 şi 1968. cu desfiinţarea regiunilor şi raioanelor şi reînfiinţarea judeţelor. Aceasta a fost urmată de dispariţia mai multor posturi de demnitari politici, de la regiunile şi raioanele de partid, dar şi o ocazie pentru regim de a băga spaima în toţi *funcţionarii* publici, de sus în jos, de la centru către teritoriu. Nimeni nu se mai putea simţi, de acum, sigur pe postul pe care-l ocupa, toată puterea purcezând, asemenea sfântului spirit, de la *vârful* partidului, în cap cu acela care-l conducea, noul lider Nicolae Ceauşescu. Prin reabilitarea lui Lucreţiu Pătrăşcanu şi a lui Istvan Foriş, săvârşită în acele zile, erau de fapt demonizaţi Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Constantin Drăghici, scopul fiind, în realitate, acela de a spori prestigiul şi popularitatea noului conducător al partidului, ahtiat după puterea absolută, *pe care* va reuşi, mai târziu, s-o deţină.

în instituţia unde lucram veneau cei de la *Casa de Creaţie din Oradea,* în frunte cu Ion Bradu, tatăl scriitorului Mircea Bradu, redactor la revista *Familia,* un fost învăţător de elită, devenit mai *târziu* profesor, scriitor de talent, autor al multor cărţi şi colaborator la diferite periodice, încă din perioada tinereţii. Când l-am cunoscut, era destul de înaintat în vârstă, având cam 56-57 de ani, dar era foarte activ, preocupat de folclorul românesc şi în general de creaţia populară. Era un om de talie potrivită, cu faţa ovală şi buze groase, vorbă blândă, îngăduită, cum zice bihoreanul, atent la cei mai tineri, pe care se străduia să-i ajute şi să-i încurajeze. Pe mine, de exemplu, când l-am întâlnit, şi cred că era prin februarie 1968, la *Casa de Cultură din Beiuş,* m-a întrebat de nume şi a descoperit că sunt înrudit cu finul lui, Aurel Mihoc, fost notar la Lăzăreni, pe care zicea că-l preţuieşte mult. M-a îndemnat să scriu o lucrare despre Miron Pompiliu (1848-1897), un scriitor mai mărunt din Stei, ajuns la Iaşi şi la *Junimea,* unde s-a împrietenit cu Mihai Eminescu. Am scris, aşadar, la îndemnul lui, comunicarea *Miron Pompiliu în publicistica bihoreana* şi am prezentat-o la

un simpozion, ţinut la Stei, în 23/24 iunie 1968, cu ocazia împlinirii a 120 de ani de la naşterea celui amintit, alături de istoricul Vasile Netea, Gheorghe Grigurcu, Viorel Horj, Petre Ardeleanu, Corneliu Crăciun, Ioan Chira, litus L. Roşu, Lazăr Mercea alias Cerescu şi alţii Acesta din urmă a avut, acolo, o comportare ciudată, căci în momentul când şi-a prezentat comunicarea, s-a încurcat în vorbe îngrozitor, şi, tachinat de Grigurcu, care-i şoptea intenţionat cu totul altceva decât trebuia să spună, a izbucnit, în final, într-un plâns neputincios, de om complexat. Lucrările prezentate la acel simpozion s-au tipărit, mai târziu, într-un volum, din păcate plin de greşeli de tipar. La mine în comunicare, de exemplu, în loc de *Imnul vedelor* a apărut ...*vedetelor,* greşeală egalată doar de o alta, dintr-un eseu pe care l-am tipărit în *Familia* peste vreo 25 de ani. în
el spuneam că goliarzii, adică studenţii din Evul Mediu, dezbăteau la seminarii tema intitulată *Câţi îngeri încap pe vârful unui ac,* dar în revistă, în loc de *îngeri,* a apărut *ingineri...* în toamna lui 1967 am fost implicat într-un spectacol muzical folcloric, intitulat *Nunta din Bihor,* prelucrare de Mihail Bruchental, făcând în ea pe *chemătorul,* cel care invită la ospăţ, dar şi în jucărea, alături de Alexandru Vidican şi Nelu Dărăbăneanu, a unei piese de Aurel Baranga, unde eram sufleur şi regizor. Directorul Gavril Bala era *depăşit,* aproape întotdeauna, de activitatea noastră a subalternilor săi, neştiind ce indicaţii să ne dea. Când îi prezentam programul cu temele ce trebuiau dezbătute la *Universitatea Populară,* care funcţiona pe lângă *Casa de Cultură,* el îmi spunea întotdeauna să fac, cu participantii-cursanti, o călătorie pe hartă, de parcă aş fi avut de a face cu băieţei de grădiniţă. Uneori Gavril Bala se îmbăta, şi atunci devenea mai blând ca de obicei, vorbind cu toată lumea frumos, cu apelativul repetat de foarte multe ori „ce faci dragă, ce faci?" Acel an lucrat la Cosa *de cultură* m-a pus în legătură şi cu unii dintre activiştii de partid, mai tineri sau mai vârstnici, cel mai interesant contact fiind cu un fost învăţător şi inspector şcolar, pe nume Dumitru Bădulescu, om în vârstă, mare comunist, cu familie numeroasă, bătut bine în moalele capului. In seara de l Mai 1968, făceam de serviciu la instituţie, adică la *Casa de Cultură a oraşului Beiuş,* aşa cum fusese rebotezată după desfiinţarea raioanelor, aflată în sediul de azi al *Muzeului orăşenesc,* căci aşa erau regulile în acele vremuri, şi *cumu-i treaba feciorilor,* vorba povestitorului Ion Creangă, nu prea aveam răbdare să stau nemişcat lângă telefon, mai ales că strada era plină de tineri, băieţi şi fete. Acest Bădulescu era *de serviciu pe oraş,* într-o echipă cu Ilie Crăciun, destinată a trece pe la instituţii şi a urmări cum îşi „fac datoria" cei puşi de pază lângă „telefoane", încercând să ie verifice „vigilenţa". Cei doi au trecut şi pe la biroul *Casei de Cultură,* care rămăsese deschis. Bădulescu a

ascuns maşina de scris şi, când m-am întors s-a uitat la mine chiondorâş, apoi m-a apostrofat că am „părăsit obiectivul", în timp ce Ilie Crăciun din spatele lui îmi făcea cu ochiul, în semn că
nu trebuie să-mi fac griji. Nu mi-am făcut, căci am avut noroc cu acesta din urmă, pentru că altfel Dumitru Bădulescu m-ar fi reclamat până şi la *Comitetul Central* al partidului. Era genul de om care te-ar fi băgat la puşcărie fără să clipească. Peste vreo trei decenii, studiind pe la *Arhive,* am descoperit, cu surprindere, că prin anii 1941-1942 combătea cu vehemenţă „ideile comuniste antirăzboinice". Nu m-ar mira să descopăr, în viitor, după alte cercetări, că înainte de 1940 a fost şi legionar.
In luna iulie 1968 am fost mobilizat, ca ofiţer de rezervă, cu scoatere din producţie, la compania de cercetare din garnizoana Oradea, pe strada Armatei Roşii, azi Armatei Române, comandată de maiorul Constantin Popescu, un om mărunţel, politicos cu noi rezerviştii, dar foarte nervos din fire şi când era furios obişnuia să-şi azvârle chipiul de pământ, şi să strige, *fără adresă,* „s-o f... pe mă-sa!" In realitate, noi, ofiţerii de rezervă mobilizaţi, între care amintesc pe Viorel Faur, Florian Gliga, pe atunci un tânăr judecător din Aleşd, Nicolae Fuciu, un profesor de matematică din Vaşcău sau Stei, Eugen Romaneţ, profesor de ştiinţe naturale la Drăgăneşti şi Dumitru (Mitică) Tocuţ, un inginer silvic din Sudrigiu, - eram detaşaţi pe lângă un căpitan, pe nume Leontin Silaghi, poreclit *Şpaganul* şi făceam tot felul de exerciţii, precum şi lecţii cu ofiţerii activi, care ne predau ceea ce ştiau mai bine despre *arma* lor. Una peste alta, toată concentrarea aceasta a fost un fel de distracţie, căci ne amuza comportamentul ofiţerilor activi cu soldaţii. Dacă intrai în cancelarie la Silaghi îl găseai aşezat la birou, cu o mutră gravă, scriind, în timp ce, rupilat la picioarele sale, ascuns de faţa de masă roşie, stătea un soldat, asemenea unui căţel sau pisoi. Aceasta pentru că, după ce iniţial militarul şezuse pe un scaun lângă ofiţer, copiind regulamente, primise ordin, prin mişcarea de sus în jos a arătătorului de la mâna stângă a acestuia, să se vâre sub birou, din cauza unei întrebări sau afirmaţii socotite obraznice. Silaghi avea ceva din comportarea unui îngrijitor de cai domneşti, adică din cea de *comis,* care îşi mângâie animalele, dar le şi păruieşte de
le sar fulgii. El îmi aducea aminte de un vecin al bunicului meu dinspre tată, pe nume Ioan Popa (loanea Costa nii), posesor, în timpul copilăriei mele timpurii, al unei căruţe şi a nişte căişori alburii şi slăbănogi, Puiu şi Baiu. Cu ei venea *în clacă,* la cărat grâu, pe la toţi vecinii. Era prin 1950 şi venise să-l ajute pe *moşul* Blăguţa, despre care am vorbit mai sus, să-şi care grâul din hotar la arie. în acest scop trebuia să urce cu căruţa încărcată pe un drumeag îngust, tăiat între două delureţe, care şerpuia pe

o pantă foarte înclinată, urmărit de către noi, copiii din vecini, de pe margini, sau de la înălţime. Pornit la drum, la un moment dat animalele n-au mai putut trage căruţa, deoarece era prea încărcată, şi de aceea s-au oprit, cu capetele înclinate către pământ şi îngenuncheate. Atunci loanea Constanii, om cu o veşnică aparenţă de calamitate, a luat de pe snopii din căruţă un fel de *parângă,* adică un par de alun mai gros ca mâna, şi, oarecum surâzând, a început să-şi îndemne animalele, repetat şi insistent: „Haide, haide, Puiu! Mai odată Baiu" şi să le croiască cu aceasta de la coadă spre gât, cu toată puterea. Bietele animale s-au opintit, şi sub ploaia de lovituri, icnind, gemând şi băşindu-se, au ajuns la drumul mare, *orizontal.* Şi, ceea ce e culmea, după păruiala primită, când loanea s-a oprit în faţa cailor, cotonogiţi de el cu o cruzime calmă, aceştia au început să-i lingă mâna. Deşi eram mic, pe mine această întâmplare m-a marcat foarte mult, şi-l uram de moarte pe acel om, altfel amabil cu toată lumea şi bine dispus. Aceasta mai ales că, după ce a ajuns la arie, ascultasem următorul dialog între el şi bunicul Blăguţa: „Putuşi ieşi de pe deluţ vecine?" ,îl întrebase acesta, la care el a răspuns: „Ca mândria!" „Putură căişorii vecine?" mai adaugă bunicul, iar el „îi *îndemnai c-o jordută!"* adică cu o parângă, m-am gândit eu atunci. Şi Silaghi obişnuia să le tragă picioare-n c... soldaţilor săi, după care rămânea înţepenit, privindu-i cu gura rânjită, într-un zâmbet fără adresă şi durată. Stăteam la poligonul din Cheriu, o localitate de lângă Oradea, cu el de vorbă pe o bancă, şj-mi explica ceva calm şi cu voce scăzută, în timp ce un biet soldat de
pe la Vaslui, aşezat în faţa noastră, se uita la noi parcă transportat, cu gura căscată. Deodată Silaghi s-a oprit brusc din vorbă şi mi-a zis, arătând spre el cu degetul: „Ia uite, mârla, are păr pe limbă! Sub bancă adunarea!", iar când soldatul se vâra sub bancă, a început să-i tragă picioare în fund, pentru a-i grăbi mişcarea. Altădată a trimis pe doi caporali vlăjgani, tot moldoveni, Onofrei şi Bulat, ca pedeapsă, cu câte o staţie de radio *R 105,* de vreo 34-35 kg fiecare, în spate, într-o *expediţie* pe dealurile de lângă Băile Felix, din apropierea Oradiei, iar când, privindu-i cu binoclul, a văzut că se opresc sau că fac „mişcări ciudate", le-a comandat prin căştile radio, „nu vă opriţi, nu vă pişaţi, nu vă scărpinaţi în c...!" A doua zi, însă, le-a dat la fiecare câte o permisie de o săptămână, iar după ce s-au întors, a luat-o de la capăt, căci, pe când eram din nou la acelaşi poligon din Cheriu, şi militarii se aşezaseră pe jos, cu gamelele în mâini, să mănânce, părându-i-se că se face prea

multă gălăgie, a ordonat „în copaci adunarea", iar după ce aceştia, râzând s-au urcat în nişte pomişori din apropiere, a început să strige: „Porogojeeel!" Când cel apelat a răspuns, în acelaşi ton glumeţ, „Ordonaaţi!", Silaghi a adăugat: „Cucuuu!", urmând o veselie nebunească. Cred că acest căpitan nu era de fapt un om rău, dar s-ar fi potrivit de minune să fie teleportat prin timp, pe vremea împăratului roman Nero şi să umble cu acesta noaptea pe străzile Romei, împărţind, într-o veselie drăcească şi fără motiv, pumni trecătorilor. Masa am luat-o, în perioada concentrării, la popota ofiţerilor şi era foarte consistentă, căci ni se dădeau, la un preţ modic, patru feluri de mâncare. Relaţiile cu colegii de la concentrare erau cordiale, căci purtam discuţii interesante pe teme de cultură sau făceam tot felul de poante, campion la acestea fiind inginerul Dumitru Tocuţ, mort din păcate la vârsta de nici 50 de ani, după câte ştiu. Pe atunci avea o iubită stomatolog, căsătorită într-o anumită localitate a judeţului, o brunetă frumoasă, după care toţi trecătorii întorceau, de obicei, capul, îşi dădea întâlnire cu ea aproape zilnic, în faţa Bisericii cu
Lună, din centrul oraşului, şi mă invita să-l însoţesc şi să ne plimbăm pe acolo, chipurile, întâmplător, fără să-mi spună că are
Intalnire . Intr-o zi, când cucoana a apărut, Mitică s-a prefăcut mirat şi, întorcându-se către mine, a spus: „Ce coincidenţă, să ne întâlnim pe aicea!" Peste două trei zile, am revenit prin acelaşi loc, iar ca din *întâmplare,* stomatoloaga şi-a făcut apariţia, fără ca Mitică s-o vadă. Am văzut-o, însă, eu şi am început să zic, cu ton ridicat şi mirat. „Ce coincidenţă! Măi, ce coincidenţă!" , la care Mitică a replicat: „Ce insinuezi, mă porcule?" La unitate am fost vizitat de Doina, venită la Oradea să-şi ia repartiţia pe post, ca asistentă medicală de obstetrică-ginecologie, căci terminase şcoala tehnică sanitară. M-am înţeles cu ea să-şi ia post la Beiuş, dar a luat, la sfatul mamei sale, probabil, la Oradea. Era prima decepţie pe care mi-o furniza, căci îmi închipuiam, în mândria mea de bărbat, că dacă i-aş fi spus să meargă la capătul lumii, ar fi mers. Mi-am dat seama încă odată câtă dreptate avea medicul evreu Esdra, când spunea: *„Necunoscută* este mintea femeilor şi mare este puterea lor asupra bărbaţilor". E drept că şi eu eram, în privinţa statorniciei, destul de *petulant* şi mi-aduc aminte în acest loc că, tot atunci, poate în după masa aceleiaşi zile, m-a căutat la cazarmă, o fată, venită dintr-un oraş universitar, unde reuşise la examenul de admitere la o facultate cu profil tehnic. Cu ea mă întâlneam la Beiuş şi ieşeam la plimbare împreună, spunându-ne unul altuia câte în lună şi în stele, cu apelative pătimaşe, cum ar fi „Soarele meu drag", folosit de către ea.

Relaţiile dintre noi n-au trecut, însă, niciodată pragul bunei cuviinţe şi asta m-a bucurat, mai ales că s-a măritat cu un bun cunoscut al meu. Ea mi-a scris, totuşi, câteva scrisori şi după ce m-am căsătorit, ba de câteva ori m-a căutat chiar la telefon, la *Muzeul Judeţean Maramureş din Baia Mare.* Am avut, în acea vară a lui 1968, pentru mine foarte bogată în evenimente, pe lângă pasiunea de a scrie versuri, am şi publicat câteva în *Crişana* şi în revista *Pagini de ucenicie* a Liceului din Beiuş, şi un *hobby* nou, acela de a sculpta. M-a ţinut, cum se zice, un sezon, şi păstrez şi astăzi câteva piese neinteresante,
sculptate atunci de mine. Singura persoană încântată de ele este o nepoată a mea, pe nume Alexandra, fiica Corinei, căreia i-am dăruit un păun mititel, azvârlit acum poate pe undeva printre jucăriile ei. Am scris şi poezii ani de-a rândul, dar nu le-am păstrat, risipindu-le pe la diferite persoane, unele de sex feminin. Erau, să zic aşa, *de descărcare,* create cu ocazia unor evenimente, şi aveau iz de epigramă. Am, însă, şi poezii lirice, ba chiar de dragoste, dar şi cu caracter encomiastic. Una dintre acestea, compusă la Beiuş, la un simpozion organizat cu ocazia aniversării a 85 de ani de viaţă a pictorului Niculiţă Papp sau Pop, autorul unor tablouri cu subiecte extrase din existenţa moţilor, surprinşi în portul lor specific, pe drumuri de ţară, în sate, sau la târguri, unde veneau periodic să repare sau să vândă *ciubăre,* are 7 strofe şi se *prezintă* astfel:

Din munţi coboară caii cu coamele pleoştite Mai trişti ca dimineaţa, cea de după potop Iar moţii strâng în târguri, revolte nerostite

• încremeniţi în pânze de Niculiţă Pop

. In trupuri colţuroase şi tari ca stânca dură <

Se urcă şi astăzi seva aceluiaşi avânt " :

* Trec moţii cu ciubăre pe cai cu coama sură ; Şi cârceloşi ca vrejul ce iese din pământ.

Popoare în morminte, de daci cu plete blonde Au dispărut sub solul agrest şi nefertil Sub glie se ascunde a aurului holde Belşugul lor băieşul îl seceră tiptil.

Din el, coroana pură, de aur şi petale Ii împletesc azi moţii lui Niculiţă Pop Pygmalion ce-i taie din creştet până-n poale Cu dalta-i colorată şi forţă de Ciclop.

Ca apa ce coboară din râuri şi pâraie r.

In luncă, la câmpie, se-adună moţi-n mai Pe Pictor să-l salute, cu buciumul cel mare ;

Ce cântă, peste veacuri, „Pe un picior de plai... •
Bătrânu-nţelepţeşte, din mână, face semne , Şi vin în rânduri moţii, şi-i intră în penel Pe şpaclul de culoare, el trupul le aşterne Şi îi turteşte aspru, pe pânza întinsă-n lemn
Vor sta ca traşi pe roată, depozit de simţire Acolo-n pânze, moţii, lui Niculiţă Pop Din ziua cea de astăzi şi până-n nemurire Când vor veni să-n vie cu caii lor cu tot.
(Beiuş, 25 mai 1992) , :
Poeziile din perioada tinereţii poartă pecetea influenţei lui Lucian Blaga, dar şi pe cea futilă a lui Ion Minulescu. Cele de dragoste pot fi strânse într-un *calup* care ar ocupa un eventual volum, dar numai dacă posesorii sau posesoarele ar concede a mi le pune la dispoziţie, pentru că astăzi nu le mai ţin minte Ele certifică încă odată, cel puţin ideea de bază a unui cântec de prin anii cincizeci ai secolului trecut, în care se repetau, ca un leitmotiv, versurile:
„Că nu e om să nu fi scris o poezie
Măcar o dată, doar o dată-n viaţa lui ,
Când a iubit a luat un petic de hârtie
Şi-a aşternut pe el tot focul dorului

MUZEOGRAF LA BAIA MARE

M-am întors, în sfârşit, din nou la Beiuş după terminarea concentrării şi m-am căsătorit fără voia părinţilor şi mai ales fără o perspectivă profesională şi administrativ-gospodărească, pentru că nu aveam nici un serviciu prea bun, nici locuinţă, iar nevastă-mea lucra la Oradea, la *Maternitate.* Voia, însă, să dea admitere la facultatea de ştiinţe naturale din Baia Mare, unde de fapt funcţiona doar un institut pedagogic de trei ani. Am plecat, prin urmare, cu ea la admitere şi am dat de un amic din Cluj, Ioan Filipaş, asistent la Institutul amintit exact la facultatea de ştiinţe naturale. Acesta a verificat-o chiar în faţa mea, spunându-mi că va intra la admitere, şi-a şi intrat, dar la fără frecvenţă. Problema era acum că trebuia să vină la examene, şi apoi eu lucram la Beiuş, iar ea la Oradea, îndată după admitere, pe o stradă din Baia Mare ne-am întâlnit cu fostul meu coleg de facultate şi de grupă Carol Kacso, muzeograf la *Muzeul Judeţean Maramureş* din localitate. Am schimbat cu el câteva cuvinte de convenienţă, şi apoi m-a întrebat cu ce ocazie am venit pe acolo. I-am spus, şi m-am plâns de situaţia în care mă aflam

după căsătorie, întrebându-l dacă nu cumva se află, pe la muzeul unde lucrează, vreun post pentru mine. Carol mi-a răspuns că unul dintre colegii săi, pe nume Mircea Zdroba, cunoscut şi de către mine, tocmai s-a transferat la Satu-Mare şi, ca atare, la *Muzeul Judeţean Maramureş* există un post de muzeograf liber. M-a prezentat directorului Aurel Socolan, ducându-mă la el la birou, după care am fost angajat.
Directorul a cerut, în prealabil, referinţe despre mine de la Carol, şi acesta m-a lăudat, spunându-i, cum am aflat ulterior, că sunt un om de ispravă. Carol Kacso era un tânăr originar din Oradea, de talie potrivită, brunet, cu părul creţ, ochii albaştri şi nas drept, bine croit, însuşiri rasiale moştenite cred de la mama lui, de etnie evreiască, moartă, după cum am aflat mai târziu, într-un lagăr de concentrare. Juca bine fotbal şi avea un umor de bună calitate. Foarte priceput în meserie, exprima întotdeauna, asupra problemelor de specialitate, păreri originale. Vorbea coerent, domol, ca orice ardelean respectabil, cu o anumită prelungire a unor vocale din cuvinte, necesară probabil ca pauză pentru gândire. Mi-a plăcut întotdeauna la el faptul că se ţinea de cuvânt şi mai ales că era om de caracter, putându-se conta întotdeauna pe buna lui credinţă. Câteodată, când voia să-ţi spună ceva legat de o treabă de serviciu, sau de una care te privea, lua un aer grav şi zicea „hai la mine în birou". Poate tocmai de aceea îi spuneam, încă înainte de a-şi fi luat doctoratul, „dr. Karcsi". Avea însuşiri de creator în specialitatea sa, şi în plus şi un fel de egoism, care de fapt îi folosea în ceea ce studia, pentru că o astfel de trăsătură de caracter este absolut necesară tuturor celor ce vor să realizeze ceva în domeniul lor de activitate. Am rămas cu el şi astăzi în relaţii foarte bune şi de câte ori îl întâlnesc, retrăiesc parcă clipele fericite ale studenţiei, din acel *epos* nepăsător al tinereţii pline de elan, pierdut din păcate pentru totdeauna.
Pentru soţie am găsit un post de dascăl suplinitor de biologie într-o comună de lângă Baia Mare, numită Rus, unde era director chiar amintitul Filip Cânta. Acestuia îi făcusem, de altfel, şi o vizită la casa socrului său, unde locuia şi pentru că o cunoscuse deja pe nevastă-mea, m-am bucurat că urma să lucreze în subordinea lui. Am devenit, astfel, băimăreni, locuind vreme de o lună şi jumătate la cumnata mea Florica, profesoară de matematică, soţia unui excelent grafician, pe nume Vasile Născu, după care ne-am mutat în chirie. Doina se scula foarte de dimineaţă, căci făcea naveta şi-i era foarte greu. în plus, avea câteodată consiliu pedagogic, care se ţinea de obicei după masa

târziu, astfel încât toată ziua îi era ocupată. După o lună şi jumătate am reuşit, prin bunăvoinţa directorului Aurel Socolan, un om de o bunătate excesivă, s-o angajez la muzeu, pe post de supraveghetoare. De la bun început, respectiv îndată după angajarea la muzeul băimărean, am simţit că oraşul Baia Mare este foarte poluat. Şi aceasta în ciuda peisajului deosebit, în care este aşezat. Din acest motiv, am început să mă simt *obosit pe nemuncite,* cum se spune, astfel încât la birou picoteam cu capul pe masă de multe ori, iar la şedinţe pur şi simplu făceam eforturi să-mi ţin ochii deschişi. Pentru a contracara starea continuă de somnolenţă, m-am deprins să umblu foarte mult pe jos, ba chiar să cutreier împrejurimile, adică să fac mici excursii pe la Usturoi, o staţiune balneo-climaterică, pe la barajul de la Firiza, unde te puteai plimba cu un vaporaş şi servi mititei sau grătare etc. Iniţierea în chestiunile legate de muzeu am realizat-o cvasi pe neobservate şi, în scurtă vreme am fost capabil să fac ghidaj în expoziţia permanentă de istorie şi chiar şi în cea de artă plastică. Aceasta pentru că aveam o mulţime de timp pentru documentare, şi-l foloseam din plin, descoperind cu uimire că Maramureşul a fost, din vechime, o vatră fabuloasă de istorie, că păstrează vestigii numeroase, descoperite de arheologi, la loc de frunte stând celebrul coif celtic de la Ciumeşti, astăzi transferat, pare-mi-se, în capitală, dar şi un mare tezaur cu monede din aur de diferite tipuri, ca de exemplu celebrii *lisimachi* prodigioşi, confecţionaţi, zice-se, prin imitaţie la curţile unor prinţi din Evul Mediu, iubitori de relicve, de antichităţi. Se pare că şi aceştia din urmă au luat drumul coifului celtic, vitregindu-i pe localnici de familiarizarea cu valorile arheologice ale trecutului. Adunarea la Bucureşti a celor mai de valoare obiecte sau documente cu valoare istorică mi s-a părut atunci şi mi se pare şi acum, nedreaptă şi ca atare incorectă, căci acestea trebuie să rămână în zona unde au fost descoperite. Peste decenii, respectiv după *revoluţie,* guvernanţii au hotărât să ridice cele mai de seamă documente din arhivele găzduite de marile oraşe transilvănene şi să le adune la Râmnicu Vâlcea, unde
nu pot fi consultate, în locurile de unde au fost aduse, au fost lăsate nişte copii, făcute pe diafilm, greu, dacă nu imposibil, de consultat. Acest gest a transformat, în parte, arhivele din Transilvania în depozite sau *magazii* de copii fără nici o valoare.

în decembrie 1968 la Baia Mare, în sala Teatrului de stat s-a organizat o festivitate aniversară, căci se împlineau 50 de ani de la Marea Unire, urmata de o sesiune de comunicări ştiinţifice, în prezenţa unor martori oculari, participanţi la Marea Adunare Naţională de la l Decembrie 1918, între ei numărându-se Tiron Albani, autor al unei interesante cărţi despre acele evenimente, dar şi despre memorandistul Dr. Vasile Lucaciu (1852-

1922). Pe mine, activistul de partid din judeţul Maramureş, care răspundea de muzee, m-a însărcinat, atunci, să fac o comunicare cu titlul, oarecum aberant, *Contribuţia minorităţilor naţionale din România la Marea Unire* şi am făcut-o, adică am tras, să zic aşa, de păr lucrurile, pedalând pe ideea adeziunii saşilor şi şvabilor la *Declaraţia de la Alba lulia,* lăsând *în aer,* căci nu era altă soluţie, atitudinea maghiarilor faţă de aceasta. M-am considerat, totuşi, norocos că nu mi s-a dat o sarcină mai grea, ca cea, de exemplu, pe care o primise colegul Ca rol Kacso, de la *organ* şi anume de a conspecta aridul tratat de Istorie a României, pentru necesităţile nu ştiu cărui activist de partid, student la fără frecvenţă, în iarna lui 1968-1969 am avut şansa de a vedea o cuprinzătoare expoziţie cu lucrări de grafică executate de marele pictor Pablo Picasso, găzduită la sediul muzeului din Baia Mare. Erau vreo 600 de lucrări în acuarelă şi *creion,* negru sau color, unele clasice, altele reprezentând experimente diverse, la modă în perioada de dinaintea primului război mondial şi în cea interbelică. Astfel, arn văzut figuri de persoane cărora le erau desenate, concomitent, figura din profil şi din faţă, mtr-o îmbinare hieratică, amintind de artişti din Egiptul antic, dar şi desene clasice, reprezentând oameni, animale şi păsări. Cel mai tare m-a impresionat o serie de desene în creion colorat şi acuarelă, întitulate *Coride,* realizate cu mare măiestrie, în câteva apărea un amfiteatru văzut de sus, cu tribunele pline de oameni, nişte puncte şi firişoare de tuşe, aplicate pe hârtie cu multă fineţe, în aşa fel încât simţeai, parcă, viermuirea, mişcarea, strigătele mulţimii, şi asta pentru că în arena, cu nisip fin încins sub soarele fierbinte, realizată tot în creion, de astă dată de culoare galbenă, se vedea un matador şi un taur. Calul matadorului, de fapt un fel de schiţă a acestuia, căci bustul şi picioarele din faţă erau subţiri, aproape filiforme, apărea tocmai când era lovit de taur, cu picioarele din spate îndoite ca pentru a şedea, şi îngroşate, ca să sugereze puterea loviturii încasate. Taurul era surprins tocmai când izbea cu forţă în calul matadorului, în timp ce suliţa acestuia îl atingea în spate. Coarnele, capul şi greabănul său erau disproporţionat de mari faţă de restul corpului, pentru a reda forţa lor de izbire. Privind o astfel de lucrare, auzeai parcă zgomotele făcute de public, strigătele sale de *olei,* dar şi spaima simţită de acesta în faţa confruntării dintre animalul furios şi călăreţul plin de îndrăzneală. La această expoziţie a trebuit să facem de gardă în fiecare noapte, câte un muzeograf împreună cu doi miliţieni înarmaţi, încasările la muzeu au fost atunci atât de mari, încât în numai două săptămâni în casierie au intrat mai multi bani decât în tot anul 1968. Oraşul Baia Mare era, ca şi altele din ţară, un adevărat

şantier, căci se construiau pe rupte blocuri de locuit, sedii de instituţii, întreprinderi etc. Febra construcţiilor de atunci şi mai ales rapiditatea în execuţie, i-ar putea face geloşi pe contemporanii noştri de acum, determinându-i pe unii să-şi exprime admiraţia faţă de regimul comunist. Trebuie, însă, să ţinem cont că nu tot ce s-a construit în acea perioadă era de calitate, dar şi de faptul că statul comunist dispunea de toate bogăţiile ţării, de cele ale economiei, având posibilitatea să realizeze tot ceea ce voia. în acei ani nu existavi în România magnaţi, cum sunt acum, iar statul era incomparabil mai bogat decât cel de astăzi. In ciuda campaniei de modernizare pe care o suferise, oraşul Baia Mare păstra încă urmele consistente ale unei aşezări minere, cu căsuţe modeste, de tip aproape rural, în special în zonele de margine şi dinspre dealurile de nord-vest, ca să nu mai vorbim de aşa-numitul cartier Hatvani, aşezat în sud-estul oraşului, locuit de o populaţie foarte săracă, mulţi cu locuinţe acoperite cu hârtie gudronată şi nepodite. E adevărat că în unele întreprinderi din oraş, şi în special în cele miniere, se câştiga foarte bine, dar majoritatea celor care lucrau sau lucraseră acolo sufereau de boli grave, în special silicoză, cu toate derivatele ei, dar şi de saturnism. E de prisos să spun că în unele locuri poluarea depăşea de 300 de ori doza admisibilă, şi că uneori, mai ales după ploaie, când atmosfera era saturată de vapori de apă, simţeai nişte usturimi şi înţepături fulgerătoare în ochi, ca de pe urma unor ace minuscule, înroşite în foc. în atare situaţie se întâmpla ca damele cu desuuri, respectiv ciorapi-chilot din nailon foarte subţire, să ajungă acasă cu ele pur şi simplu ciuruite. Explicaţia era că bioxidul de sulf provenit de la prelucrarea minereurilor neferoase şi vaporii de apă din atmosferă au făcut reacţie şi din aceasta s-au născut infime picături de acid sulfuric, care ardea, *pârlea tot, tot şi mai ales ochii,* vorba Miţei Baston din D *'ale carnavalului* a lui Ion Luca Caragiale. Am învăţat, din comportarea unora dintre colegii de la Baia Mare, pe care recunosc că uneori i-am imitat, că te poţi face foarte bine că lucrezi, când de fapt pierdeai timpul, că mergi *pe teren* în interes de serviciu, încasând diurnă, când de fapt stăteai acasă sau te duceai într-un fel de excursie, cu popasuri pe la diferite *conventicule,* organizate de oficialităţile „din teren", cu băutură, mâncare şi voie bună. Câţiva dintre ei erau *buni organizatori,* arătându-se preocupaţi de amenajarea spaţiilor muzeale sau de reparaţiile la diferite obiective subiacente, aflate sub tutela muzeului, cum era, de exemplu, complexul de monumente de la Şişeşti, unde păstorise, vreme îndelungată, Dr. Vasile Lucaciu, constituit din *Biserica Sfintei Uniri a Românilor,* edificată de către el, din *Pavilionul de cuvântări,* în formă de

Cruce, *Casa Parohială* în care a locuit şi, în fine, impozanta *Şcoală confesională greco-catolică,* edificată în 1907. Acestea s-au aflat vreo patru ani în stadiul de restaurare, pentru ca în cele din urmă în ele să se organizeze o *Casă memorială* cu obiecte, cărţi şi documente, aparţinând familiei
marelui patriot, precum şi un muzeu al dezvoltării învăţământului românesc în Maramureş. De fapt acestea s-au inaugurat în noiembrie *1972,* sub numele de *Complexul muzeal de la Şişeşti,* şi au fost gândite şi organizate de către semnatarul acestor rânduri, în colaborare cu o echipă de muncitori, şi cu un desenator şi un arhitect, respectiv Măria Orha şi Ioan Lukatsovits. Iniţial, în decembrie 1968, s-a deschis doar o expoziţie în casa în care a locuit Dr. Vasile Lucaciu, pentru că peste 4 ani să se „dea în folosinţă" complexul întreg, încă de la început, adică din toamna lui 1968, când am mers pentru prima dată la Şişeşti cu *Moscviciul* condus de şoferul muzeului, l-am cunoscut pe fostul cantor al lui Dr. Vasile Lucaciu, bătrânul Andreica, un bărbat foarte înalt, „cu mustaţă â la Franz losif", cu vorba repezită, care avea grijă de casa memorială. El este pictat în gubă, vestita haină din lână groasă folosită pe timpul iernii, alături de alţi şişeşteni, pe un perete din interiorul bisericii *Sfintei Uniri a Românilor,* în partea stângă, lângă cripta cu osemintele lui Dr. Vasile Lucaciu. Cât am lucrat la organizarea primei expoziţii din 1968, dar şi ulterior, la amenajarea *Muzeului dezvoltării şcolii româneşti din Maramureş,* fostul cantor al Dr. Vasile Lucaciu ne aducea, de acasă, aproape zilnic, mămăligă cu brânză şi cu lapte. Avea întotdeauna cu el pe un nepot de al său, cam de 9-10 anişori, pe nume Iustin, o frumuseţe de băiat, neastâmpărat şi îndrăzneţ. Ne mai întreţineam şi cu preotul Iu l iu Şurani, împovărat de ani, un om mic de statură, cu nişte defecte la ambele mâini, greu observabile, date probabil de rahitism, care oficia slujba în *Biserica Unirii,* cu formulele sacramentale de dinainte de desfiinţarea *Bisericii greco-catolice.* Umbla câteodată cu un fel de pardesiu negru, cu buzunare în dreptul brâului, unde ţinea cheile casei memoriale şi cu o nelipsită sticlă de 250 de grame de horincă sau ţuică, din care gusta *pe furiş,* de cele mai multe ori, dar şi pe faţă, câteodată. Cei din zonă, ca şi băimărenii, de altfel, erau foarte ospitalieri, şi de la ei învăţaseră ospitalitatea şi oficialii locali. Am participat la câteva festinuri de ale lor, cu directorul Aurel
Socolan, la *Primăria* şi la *Dispensarul veterinar din Şişeşti,* şi am rămas surprins cum te îndemnau să bei şi să mănânci, spunând: „mai folosâti", când te pofteau să bei, şi „luaţi un dop", când te invitau să mănânci. Aproape toţi păstrau, în acel timp, amintirea, încă proaspătă, a bisericii lor, cea greco-catolică, în ciuda faptului că de la desfiinţarea ei trecuseră peste două decenii. Eu, la rândul meu, necunoscător până atunci al problemelor legate de aceasta, am rămas surprins să descopăr ce rol însemnat a avut ea, alături, desigur, de sora ei ortodoxă, în păstrarea fiinţei naţionale a

poporului român din Transilvania, în dezvoltarea limbii şi a culturii româneşti. Această constatare s-a legat de studierea vieţii şi activităţii celor doi mari memorandişti, fii ai acestei instituţii ecclesiale, în vederea organizării a două muzee dedicate acestora, unul despre care am vorbit, dedicat lui Dr. Vasile Lucaciu la Şişeşti şi celălalt lui George Pop de Băseşti (1835-1919), în localitatea cu nume omonim. Am învăţat, aşadar, că Biserica greco-catolică n-a fost, aşa cum ni se spusese la şcoală şi facultate, o instituţie de trădare a românilor, o unealtă de aservire a lor, ci dimpotrivă, de emancipare, de racordare la civilizaţia universală. La început am locuit în chirie la o familie cumsecade, pe strada Ion Luca Caragiale, capul ei fiind Gheorghe Pasca, un bărbat înalt, voinic, cu mustaţă, ocupând o cameră dintr-un apartament cu trei încăperi, trebuind să trecem, când mergea m la baie, prin cea locuită de membrii familiei, soţia şi copiii, Nicu, pe atunci elev în clasa a VUI-a, şi Lia sau Liuţa, în a şasea. Familia Pasca era de origine din Cicârlău, de lângă Baia Mare, un sat cu întinse podgorii şi livezi. Gheorghe Pasca, sau Gheorghica cum îi zicea soţia, făcea parte dintr-o familie numeroasă, care, în 1959, trecuse printr-o mare tragedie, întrucât doi dintre membrii ei, pe atunci în floarea tinereţii, săvârşiseră o crimă oribilă. Prin 1968 Gheorghe Pasca nu mai ştia absolut nimic de cei doi fraţi ai săi, aflaţi la închisoare, însă purta pe chip o tristeţe veşnică, deşi avea în acel timp doar 43 de ani. Intr-o zi am fost invitat să susţin o expunere cu caracter istoric la întreprinderea la care el lucra ca administrator, şi am observat că
era apreciat, la superlativ, de toţi şefii. De altfel, se ocupase, cu sârg şi pricepere, de amenajarea spaţiului verde din curte, dându-i un aspect plăcut, primitor, înainte de nenorocirea ce se abătuse asupra familiei sale, fusese angajat în Miliţie, ca ofiţer. După aceasta, însă, a fost trecut în rezervă, şi pentru că nu avea şcoală, s-a angajat ca administrator la întreprinderea respectivă. Pe timpul cât am locuit la această familie ne-am simţit foarte bine, căci gazdele noastre erau oameni buni, astfel încât nu era zi în care să nu ne îmbie cu ceea ce găteau ei, cum şi Doina le oferea din mâncarea pregătită pentru noi, precum şi din bunătăţile primite de acasă, de la părinţi. In acea toamnă a anului 1968, am avut norocul să câştig nişte bani în plus, adică să am catedră întreagă la *Liceul nr. 3,* situat în vecinătatea podului de lângă Săsar, aproape de strada George Coşbuc, unde îl suplineam pe profesorul Aurel Borlea. Acolo l-am cunoscut pe fiul unui avocat foarte simpatic din oraş, Alexandru (Sandi) Gorgan, suplinitor şi el în acel liceu, tot pe o catedră de istorie. Aveam, la acea şcoală, mai multe clase mari, majoritatea

compuse din fete, şi bineînţeles, tânăr fiind, de nici 26 de ani, mă priveau cu mult interes, neştiind probabil că sunt căsătorit. La intrarea în vacanţă, prin decembrie 1968, vreo trei sau patru au venit la muzeu să-mi aducă un cadou, şi s-au întâlnit, la poartă, tocmai cu Doina, care s-a grăbit să le spună că e soţia mea, făcându-le să plece de acolo cam dezumflate. Cu ocazia predării la acea şcoală am avut şi şansa să cunosc pe unul dintre vicepreşedinţii de judeţ, un om distins şi şcolit ca lumea, inginer constructor, după câte îmi amintesc, pe nume Corneliu Graur, care avea un fiu, pe nume Călin, în una dintre clasele unde predam. M-a ajutat să primesc o locuinţă, o garsonieră confort unu la etajul I, într-un bloc situat pe strada Victoriei, nr. 85. Fiul lui era un elev foarte bun şi serios. De altfel, în clasă cu el era şi Mircea Şulea băiatul unui funcţionar, pare-mi-se ceva director economic la o mare întreprindere din oraş, de etnie evreiască, venit din Moldova. Pe acesta din urmă l-am întâlnit, peste un an şi ceva, la Bucureşti, ca student la arte plastice. Locuia în casa profesorului universitar
Râul Şorban, undeva în apropiere de *Banca Naţională,* împreună cu tatăl lui Şulea am poposit de mai multe ori acolo, întâlnindu-l şi pe profesorul amintit. Avea pe atunci vreo 58 de ani şi era un bărbat falnic şi distins. Se îmbrăca, după cum am observat, cu multă eleganţă, purtând lavalieră şi o barbă scurtă, bine îngrijită. Vorbea întotdeauna *ex catedra,* cu o pronunţie parcă rotunjită a sunetelor, părând a gândi tot ceea ce spunea, iniţial într-o limbă străină. Tatăl lui Mircea Şulea, îi aducea *profesorului* de toate, respectiv băuturi rare, alimente, cafea şi ţigări, numai să aibă grijă de *băietul* lui, cum spunea el. Mircea era un băiat de talie potrivită, blond roşcat, cu un început de chelie pronunţat, nonconformist în comportare şi în vestimentaţie, căci iarna umbla îmbrăcat într-un suman din lână ţesută în casă. Citea mult şi iubea arta modernă, avangardistă. Nu ştiu ce s-a ales mai târziu de el, dar am auzit că s-a tăiat împrejur şi că a plecat în Israel. Pe maestrul Râul Şorban l-am reîntâlnit, în toamna aceluiaşi an, 1970, la Baia Mare, unde venise căci fusese împrocesuat de muzeu, pentru că se angajase să scrie o lucrare despre *Şcoala de pictură* de acolo, şi luase, ca avans pentru ea, o mare sumă de bani, fără a o mai termina. La proces, din partea muzeului, ca reclamant, a trebuit să particip eu, căci directorul şi alti câţiva muzeografi plecaseră în concediu, şi-mi amintesc că, înainte cu o zi de *înfăţişare,* Râul Şorban a venit la mine şi m-a întrebat: „Ascultă, dom'le, dumneata ai ceva împotriva mea?" , la care eu am răspuns, plin de curtoazie: „Vai de mine, domn' profesor, da cum să am?!" „Atunci", a continuat el, „mâine, la proces să nu spui nimic, căci voi vorbi eu, pentru că

am absolvit şi facultatea de drept." A doua zi a fost precum mi-a cerut: eu, ca reprezentant al instituţiei reclamante, nu aveam avocat, şi-am bolborosit ceva evaziv, privind meritele ştiinţifice ale învinuitului, atunci când judecătorul m-a întrebat dacă solicit ruperea înţelegerii cu el şi restituirea banilor pe care-i luase. Rezultatul sau hotărârea a fost, nu să ni se restituie banii, ci, dimpotrivă, să-i mai dăm în plus încă o sumă destul de mare, şi să-l păsuim, cu predarea lucrării la tipar, vreo doi sau trei ani. Râul Şorban venise însoţit de
o prea frumoasă tânără, care ulterior i-a devenit soţie. Cei doi au fost foarte încântaţi de hotărârea tribunalului şi m-au invitat la masă, la restaurant. Nu pot să-mi reprim din memorie impresia proastă pe care, în acel moment, atunci şi acolo, mi-a lăsat-o. Mi se părea chiar că *e* un papiţoi, dornic să epateze pe toată lumea, ba chiar şi că, în privinţa ştiinţei de carte, nu este chiar ceea ce părea multora. Fără să vreau, m-am gândit atunci, nu ştiu de ce, că seamănă cu Stepan Trofimovici Verhovenski din *Demonii* lui Dostoievski. Această impresie s-a atenuat, peste ani, când l-am revăzut la Oradea şi la Bucureşti. Am aflat despre el că, îndată după restaurarea regimului de democraţie populară, *s-a arătat* a fi un comunist cu stagiu din ilegalitate şi un mare filosemit, după cum tot la fel de mare antimaghiar. A trăit până la adânci bătrâneţi, făcând, în ultimii ani ai vieţii, prin anii 2000-2002, pe întreprinzătorul în domeniul industriei uşoare, ca proprietar al unei mori moştenite, care i s-a restituit după 1989.
Trebuie să precizez că, pe vremea aceea, salariul meu la muzeu nu era mare, dar în perioada 1968-1972, dacă scriam în revista tipărită de acesta, sau în alte publicaţii ale sale, eram plătiţi foarte bine. Am continuat, apoi, şi cu predatul, din ianuarie până prin mai 1969, la o şcoală în cartierul Hatvani sau Alecsandri, iar din toamna aceluiaşi an, până în primăvara lui 1970, la alta, în Ferneziu, o comună suburbană, înglobată în Baia Mare. La ambele şcoli aveam normă întreagă şi se înţelege că aceasta mi-a adus un câştig frumuşel, putându-mi, mai târziu, cumpăra tot ceea ce aveam nevoie în *casă.* De fapt nu în casă, pentru că, iniţial, adică de prin mai 1969, am locuit într-o garsonieră, primită prin repartiţie, cum am spus, cu ajutorul vicepreşedintelui de judeţ, Corneliu Graur, la care, prin intermediului fiului său, am reuşit să obţin o audienţă, înainte de a primi garsoniera am avut „bucuria" să fiu din nou mobilizat, „cu scoatere din producţie", şi dus, pentru o lună, la *Zalău.* De fapt mobilizarea s-a făcut rapid, ca pe vreme de război, luat

fiind de acasă, urcat, în seara de 5 mai 1969, într-o maşină, şi transportat, împreună cu mai mulţi ofiţeri de rezervă, în raionul de concentrare de la Panic, lângă Zalău, judeţul Sălaj. Pe un deal se instalase un cort uriaş şi în acesta ni s-a distribuit cazarmamentul, adică hainele şi armele. Mobilizarea includea, nu doar subofiţeri şi ofiţeri, de la sergenţi majori la plutonieri adjutanţi şi de la sublocotenenţi la colonei, ci şi simpli militari, soldaţi, caporali şi sergenţi în rezervă. Ne-am echipat noaptea şi am fost înşiraţi pe coama acelui deal, într-un număr impresionant, pentru a fi inspectaţi de doi colonei, veniţi de la „centru", şi-mi aduc aminte că toţi de-a valma, soldaţi şi ofiţeri, arătam jalnic. Pe câţiva dintre militari, un colonel mic, blond şi cu ochelari i-a întrebat cine le e comandant, (numele acestuia li se comunicase cu ocazia echipării şi ce au primit în dotare (adică armă sau pistol mitralieră încărcătoare, lopată şi mască), dar niciunul n-a fost în stare si răspundă, poate şi datorită oboselii, dar şi pentru că pur şi simph se intimidau. După două zile ne-am retras din *raionul de concentrar* la cazărmi, situate pe un deal la o margine a Zalăului, şi an început instrucţia. Aveam în subordine un pluton cu rezervişti rm vârstnici, dintre care unul făcuse războiul. Toată luna aceea n-ar făcut aproape nimic. Locuiam la căminul ofiţerilor din apropiere unităţii, mâncăm la popotă, ieşeam la câmpul de instrucţie p Valea Miţei, lângă o pădure splendidă de stejar şi pe Dealul Pul din apropiere. Această ultimă denumire intrase în uz duţ întocmirea hărţilor prin cadastrarea din perioada 1895-1905, făcu de austrieci. O echipă de topografi nemţi venită în zonă a luat cu f pe câţiva localnici din satele înconjurătoare şi s-a deplasat dintr-t loc în altul în hotarul Zalăului, întrebându-i cum se numeşte cuta loc, vale sau deal, pentru a le nota pe hartă. La un moment d; atunci când ţăranii localnici au fost întrebaţi ce nume poartă deal amintit, plictisiţi şi obosiţi, au răspuns „Dealul Pulii"! Topografii au notat astfel în hărţi şi aşa a rămas. Nu ştiu, însă, dacă el ir poartă şi azi acel nume. Am auzit că pe Valea Miţei, unde în 19 am văzut cum cerbii se plimbau nestingheriţi, s-a ridicat, în urr cu mai mulţi ani, un cartier al oraşului Zalău, într-o duminică E fost vizitat de nevastă mea, care tocmai trebuia să nască, şi a do
zi, după ce s-a întors cu autobuzul de la Zalău, a adus-o pe lume pe fiica mea cea mare Luminiţa Mariana. La Zalău mi-am făcut câţiva prieteni printre ofiţerii din garnizoană şi militarii concentraţi, şi în plus am reuşit să-mi repar dantura cu ajutorul unei domnişoare medic stomatolog, de

etnie germană, pe nume Dagmar Burgmeister, o tânără blondă şi frumoasă, care însă avea un defect la un picior, de pe urma unei poliomielite din copilărie. Ea lucra în cadrul unităţii militare, dotată şi cu cabinet şi laborator stomatologic, aşa că *lucrarea* (sau *dinţii)* nu m-a costat aproape nimic. M-am întors de la Zalău în timp ce Doina cu fiica mea nou născută erau la spital. Le-am scos de acolo şi le-am dus direct în noua locuinţă, pe Doina pe jos, iar pe Luminiţa în cărucior, căci cumpărasem unul foarte elegant, de culoare maro, cu 900 de lei, folosit ulterior şi pentru un nepot de al meu după soră şi pentru Corina, cea de a doua dintre fiicele mele. în acel timp pentru naşteri se acorda un concediu de numai două luni şi jumătate, aşa încât copilul trebuia înţărcat foarte repede, căci mama n-avea cum să-l alăpteze peste acest termen. Aşa s-a întâmplat şi în cazul nostru; am avut, însă, noroc, căci Luminiţa a fost mâncăcioasă şi sănătoasă. De altfel, de la vârsta de l an şi jumătate până la 6 ani a stat mai mult la maică mea, unde s-a simţit ca în sânul lui Avram.

Munca la muzeu nu era grea, ba pentru mine chiar plăcută, întrucât aveam timp să citesc, să studiez, să scriu, şi folosesc aceste sintagme anume aşa, socotind că *cititul* avea ca obiect cartea, *studiul* documentul sau documentele de arhivă, iar *scrisul* redactarea unor articole de specialitate, în octombrie 1969 am condus, ca ajutor pe lângă istoricul Radu Popa din Bucureşti, un şantier de arheologie, la Cetatea Chioarului, unde, încă din anii precedenţi, se începuseră ample săpături de dezvelire a ruinelor unui edificiu militar din evul mediu, pomenit în documente, după câte îmi amintesc, încă din 1319, şi lăsat în ruină în urma dărâmării zidurilor sale cu ajutorul prafului de puşcă, la câţiva ani după răscoala curuţilor, condusă de Francisc Râkoczy al II-lea. Acel octombrie a început cu zile nespus de frumoase, şi era o adevărată desfătare drumul dintre cătunul Ciolt, comuna Berchezoaia, unde eram găzduiţi, până pe coama unui deal, numit al Comicului, pe care se ridicase cetatea. Am avut plăcerea să-l am lângă mine, acolo, tot timpul, pe Dinu V. Rosetti, întemeietorul *Muzeului oraşului Bucureşti,* arheolog din pasiune, în tinereţe fost ofiţer. Avea peste 70 de ani şi era un bărbat drept ca lumânarea şi suplu, cu o faţă bine croită şi ochi bulbucaţi, aceiaşi ca ai bunicului său, C.A. Rosetti, batjocorit într-una dintre celebrele *Scrisori* ale lui Eminescu. Vorbea bucureşteneşte, cu „dă" şi „pa", apăsat şi rezolut, îi plăcea să bea, fără a se face de râs şi atunci îmi povestea lucruri interesante, incredibile, uneori. Mi-a spus,

astfel, că în tinereţe a participat la campania împotriva Ungariei, din 1919, rămânând, apoi, cu unitatea în garnizoană la Cluj. Acolo s-a pus pe chefuri, căci salariul lui ca sublocotenent era consistent. „Când eram la Cluj", mi-a zis el, „nu-mi spălam niciodată cămăşile, ci pur şi simplu le aruncam, cumpărându-mi altele, îmi luam câte o duzină de fiecare dată şi când *terminam* o luam de la capăt. Intr-o zi, după un joc de poker prelungit până noaptea târziu, m-am dus la restaurantul de sub clădirea *Cercului militar,* având cu mine craniul unei cucoane, care se împuşcase din gelozie. L-am aşezat pe masă, în faţa mea, şi am cerut de băut pentru mine şi acea doamnă, respectiv pentru craniu, care avea în tâmplă o gaură enormă. *Oberul* (ospătarul n.n.) a refuzat să mă servească şi mânios, am scos spada de paradă din oţel dă Toledo şi am *atacat* barul cu băuturi, spărgând toate sticlele. Au apărut, atunci, din încăperile din dos vreo 3-4 *oberi* şi s-au repezit înspre mine. M-am aşezat cu spatele la perete, am comandat «la atac», după care unuia dintre ei i-am aplicat o tăietură adâncă în frunte, făcându-i să se retragă, în cele din urmă a venit comandantul pieţii, un colonel, prieten de-al meu, căci jucam poker împreună şi m-a rugat să mă duc acasă. N-am plecat, însă, decât după ce mi-a adus două birje, una pentru el şi pentru mine, şi alta pentru orchestră, care, la cererea mea, a trebuit să ne însoţească. A doua zi am plătit proprietarului toată paguba, iar ospătarului rănit cât mi-a cerut. Unchiul meu, generalul Rosetti mi-a dat 10 zile de arest, executat în garnizoană, confortabil şi cu hrană de la popotă. Apoi totul a reintrat în normal, luând-o, adică, de la capăt, cu puţină instrucţie, poker şi petreceri. Nu consumam, pe atunci, însă, numai vin şi nu de oricare". Dinu V. Rosetti se pricepea foarte bine la *arheologie,* căci participase la săparea diferitelor *situri* împreună cu marele arheolog Ion Nestor, ca cele de la *Mănăstirea Neamţ* sau de la Snagov. La Neamţ au dezgropat câteva morminte de domnitori, aruncând o parte din molozul scos din ele în iazul cu peşte, din care se aprovizionau călugării pe vremea postului. Câteodată Rosetti şi Nestor se prezentau la *lucru* cam *afumaţi,* cum se spune în popor, şi arunci, vorbind cu ton ridicat, se întâmpla să conturbe slujba. Din acest motiv, stareţul i-a reclamat, nici mai mult nici mai puţin, ci direct la Nicolae lorga, membru al Regenţei. Ca urmare, când Rosetti cu Nestor şi cu alţi colegi s-au dus la acesta acasă, de sfântul Nicolae, să-l felicite, lorga i s-a adresat celui dintâi cam aşa: „Ai distrus picioarele sfinţilor (referindu-se la frescele de pe pereţii Mănăstirii Neamţ n.n.)! Ai înfundat bunătate de lac! Ai omorât peştii!

Eşti un vandal! Catinca dă-l afară!" Această atitudine însemna de fapt o discreditare aproape totală a celor doi, urmată de neacordarea fondurilor pentru săpături arheologice. Necăjit, Dinu V. Rosetti a răscolit prin arhiva familiei sale şi a găsit o altă scrisoare, adresată de către Ludovic Kossuth lui C.A Rosetti, din care rezulta că, în timpul revoluţiei maghiare de la 1848-1849, coroana regelui Sfântul Ştefan a fost ascunsă undeva lângă Orşova, şi că atunci, prin lovirea de ceva contondent, crucea de pe creştetul ei s-a strâmbat, în forma cunoscută şi în zilele noastre. Cu acel document, cel amintit s-a prezentat acasă la lorga şi îndată ce l-a văzut, acesta a început: „ Ai mâncat picioarele Sfinţilor!. Ai omorât peştii!..." Spăşit, Rosetti i s-a adresat, cu vorbă potolită: „Domn' profesor, am venit doar să vă dau un document, care cred că vă interesează", iar lorga: „ei, ia să vedem", luând scrisoarea în mână şi citmd-o dintr-o ochire, după care: „Da! Eşti un băiat de ispravă! Catinca adă coniac! E nepotul lui C.A. Rosetti. Am să te duc mâine la Academie să prezinţi documentul!" Bucuros de această fericită întorsătură, Dinu V. Rosetti a răspuns: „Nu, domn' profesor. Eu am venit să vă dăruiesc dumneavoastră această scrisoare". Se înţelege că după aceea, lucrurile s-au schimbat, relaţiile cu lorga au devenit cordiale şi, pe cale de consecinţă, cei doi au putut să-şi continue cercetările. Şi le-au continuat, la Snagov, unde au săpat un cimitir întreg, dezvelind mormintele şi lăsându-le aşa, spre a studia, din punct de vedere antropologic, scheletele descoperite. In acest scop, intenţionau să cheme un antropolog din Franţa. Era, însă, vremea fermentării *tulburelului,* adică a vinului, şi cei doi, Rosetti şi Nestor, s-au apucat de beţie, tinând-o aşa câteva săptămâni. Ploile de toamnă au înnămolit, astfel, scheletele, spre nemulţumirea celorlalţi arheologi mai vârstnici, care s-au grăbit să-i înfiereze pe cei doi, pentru neglijenţă. Rosetti zicea că unul dintre arheologi, pare-mi-se Andrieşescu, s-a ridicat în senatul *Universităţii din Bucureşti,* prezidat de Nicolae lorga, şi a spus: „Domnilor, câinii umblă cu oasele strămoşilor noştri în gură!" (referindu-se la faptul că cei doi lăsaseră scheletele de la Snagov în voia sortii). Replica lui Nicolae lorga, promptă şi apodictică, *a* fost: „Nu-i adevărat! Stai jos! Eu am acordat acestor tineri toată încrederea, şi ca atare, le dau voie să facă ceea ce vor cu rezultatele cercetării lor!" Se înţelegea, de aici, că marele învăţat, om cinstit de felul lui, credea fără limită în sinceritatea *prietenilor,* dar şi că era, dacă nu de-a dreptul credul, cel putin *neinformat* în privinţa unora dintre aceştia. Bătrânul Dinu V. Rosetti era un adevărat spectacol, distrându-ne, acolo, la Ciolt, lângă Cetatea Chioarului, pe toţi, pe Radu Popa şi pe mine, pe gazdele la care locuiam, familia lui Ioan Florian, tată a doi copii, Ion sau

lonăşuţ, mort de foarte tânăr, după cum am auzit, dar pe atunci copil de 11 ani şi Valeria, o fetiţă de vreo 8-9 ani. Dacă te uitai cu atenţie la *tipurile* de fizionomii ale celor de prin părţile locului, şi aceasta era un lucru uşor pentru mine, căci la săpăturile arheologice de la cetate angajaserăm o mulţime de bărbaţi, femei şi copii de 14-15 ani, puteai observa ceva aparte, care le deosebea, de exemplu, de cele ale ţăranilor din jurul Beiuşului. Aveau, cele dintâi, în aspectul lor, un rafinament specific, o subtirime a *contururilor,* inexistentă la altele de aiurea, de parcă aparţineau unor oameni nobili, rasaţi, ca cei care odinioară, veniti din toate *părţile lumii,* poposiseră între zidurile Chioarului. Mi-aduc aminte, de exemplu, de profilul unei ţărănci blonde, cu ochi albaştri ca peruzeaua, părul lung şi bogat, gura senzuală şi dinţii ca mărgeanul, puternică şi suplă, pe nume Valeria, pe atunci de vreo 30 de ani, născută într-o familie ce se numea Chişcodar, şi căsătorită cu un bărbat, nu prea înalt, dar solid şi tăcut ca stâncile, numit, de la *carte,* cum zic ardelenii, Voisa, dar şi de alte două, cam de 40 de ani, solide, înalte, cu faţa rotundă şi albă, cu părul negru şi ochii căprui, care munceau ca nişte bărbaţi. Pe cea dintâi am angajat-o să ducă cu boii şi carul mai mulţi saci de ciment, din sat până la cetate, pe o distanţă destul de lungă. Mă aşteptam să vină bărbatul ei să-i încarce şi descarce, la dus şi la sosire, dar n-a făcut-o, căci a plecat la treburile lui, altele mai grele, socotea el, ca cea pe care o lăsa soţiei. Am avut ocazia atunci s-o privesc pe Valeria cu uimire, cu câtă uşurinţă a încărcat şi a descărcat sacii, fără nici un ajutor, şi nu pentru un singur transport, ci pentru mai multe, nelăsând nici o clipă impresia că ar depune un efort peste puterile ei. Mă întreb unde-o fi ea astăzi, căci dacă trăieşte, ar trebui să aibă cam 70-72 de ani. Pe timpul cât am participat la campania de săpături de la Chioar, mi-am petrecut serile la cazanul de fiert ţuică, sau la *povarnă,* cum spun regăţenii, situat în apropierea casei lui Ioan Florian, unde locuiam împreună cu Dinu V. Rosetti şi Radu Popa. Mâncăm la gazdă, cel mai adesea mămăligă cu brânză sau cu lapte, iar la *cazan* pui fripţi pe jăratic, la lumina flăcărilor şi a lunii, căci reţeaua de curent electric nu se instalase încă în acel cătun. Radu Popa, un bărbat înalt şi voinic, oacheş şi sănătos, mânca orice şi bea fără popas, în special ţuică, îmi făcea morală că nu sunt în stare să-i ţin isonul şi avea dreptate, deoarece, după cele câteva păţanii din copilărie, despre care am vorbit mai sus, aveam pur şi simplu alergie la băutură. Altfel Radu Popa, căsătorit pe atunci cu o fostă colegă de facultate cu mine, pe nume Corina Pop,
fiica mezină a unui medic ardelean, femeie de o frumuseţe robustă, semănând foarte mult cu Ingrid Bergman, şi inteligentă peste măsură, era un om foarte învăţat, cu o pregătire strictă de specialitate, care-şi iubea cu

patimă meseria, îi plăcea să râdă, să se veselească şi să cânte, şi o făcea împreună cu Rosetti, cu mine, cu cazangiul, care se numea Vasile Voisa, la cazan în fiecare seară. Din atitudinea sa, dincolo de relaţiile ca dintre specialişti, se degaja tot timpul o atitudine de misoginism, nesfiindu-se să spună adesea că nu ştiu care femeie este un fel de *pasăre* sau *capră.* Nu după multă vreme am aflat că s-a despărţit de colega mea Corina, care îi născuse două fete. Pe ea aveam s-o întâlnesc abia în 1998, la Oradea, unde poposise ca *observator* pentru acreditarea uneia dintre facultăţile de acolo, căci era, în acel moment, profesor universitar la Bucureşti. Radu Popa a murit câţiva ani după căderea regimului comunist, nu înainte de a lăsa după el câteva cărţi foarte bune, între care *Ţara Maramureşului în secolul al XlV-lea.* Pe Dinu V. Rosetti nu l-am mai întâlnit niciodată; am întreţinut, însă, cu el o scurtă corespondenţă, după care am auzit că a plecat în Brazilia, unde avea o fiică şi că ar fi murit acolo. După reîntoarcerea de pe şantierul de la Chioar, am publicat un articol despre cetate în publicaţiile locale *Pentru socialism* şi *Nagy Bânya es videke.* Colaborarea la aceste publicaţii am continuat-o şi în anii care au urmat, cu mici articole de istorie şi scurte eseuri şi cronici literare.

Colegii de muzeu au început să *capete* un obicei, încurajat şi de directorul Aurel Socolan, şi anume acela de a face concursuri de şah, desfăşurate chiar în timpul programului de lucru, campion fiind, când şoferul muzeului, Leontin Babici, când directorul Aurel Socolan. Nu juca rău nici Sabin Şainelic, un tânăr, de vârsta mea, despre care am aflat mai târziu că a murit în jurul a 50 de ani, pentru că suferea de *inimă.* Jocul se desfăşura, uneori, în birou la mine, chiar pe masa mea de lucru, unde se îngrămădeau cei doi jucători şi câţiva chibiţi, care priveau şi vociferau. Intr-o zi le-am sugerat să aşeze tabla de şah în sertarul scos al biroului, cu gândul de a evita să fie surprinşi de vreun oficial de la partid, venit *incognito* la instituţia

noastră, şi m-au ascultat. Peste vreo săptămână, s-a întâmplat să vină la muzeu, neanunţat şi să intre drept în biroul meu, când toti, şi cei care jucau şah şi cei care priveau, stăteau aplecaţi spre fundul sertarului deschis, atenţi la joc, exact secretarul cu propaganda, pe nume Ioan Retegan, un inginer silvic mărunţel şi al dracului. Pe masa biroului meu se găsea deschisă o carte veche românească, tipărită cu litere chirilice. Pe Retegan l-am văzut numai eu, aflat cumva lateral de jucători, cu faţa către uşa prin care acesta tocmai a intrat, şi de aceea am împins brusc cu genunchiul sertarul, închizându-1. Când cei prinşi de joc, cu feţele aprinse, s-au întors să mă apostrofeze pentru gestul meu, l-au văzut pe *inamic* şi au înmărmurit. Retegan a surâs şi a exclamat: „Ce atmosferă de lucru, aici, la Dumneavoastră, tovarăşi! Vă felicit!" Bietul om sau *tovarăş* credea că

noi stătuserăm aplecaţi, nu spre tabla de şah, *dispărută* în pântecele biroului, odată cu împingerea sertarului de către mine, ci pe cartea cu litere chirilice. Intr-un raport la o plenară, această felicitare a fost reiterată şi prestigiul lui Aurel Socolan, şi în general al muzeului în faţa autorităţilor a sporit simţitor. Se mai întâmpla, apoi, să ieşim cu totii în curte şi să facem sport, care consta în ridicatul halterelor şi aruncatul unei greutăţi. Haltera o putea ridica doar şoferul, directorul şi eu, ea având peste 70 kg. Ulterior acest lucru îl putea face, chiar cu mai multă uşurinţă decât toti, şi un alt coleg, Victor Gorduza, un băiat zdravăn, foarte înalt şi puternic, dar bun şi blând ca o domnişoară, revenit la muzeu după ce o vreme făcuse pe inspectorul la *Comitetul Judeţean pentru Cultură.* Cu el am început, din primăvara lui 1970, un şir de activităţi, oarecum inedite, pe care le-am numit, *almanahuri muzeale.* Mergeam, adică, prin diferite localităţi, ducând cu noi diferite piese de muzeu sau documente istorice scrise, care să augmenteze expunerile pe diferite teme, făcute cu acea ocazie. La începutul anului 1970 a venit un ordin de la minister să completăm un fel de fişe personale cu tot ceea ce făceam în cele 8 ore zilnice de lucru, pe minute. Ne-am canonit vreo săptămână bună cu completarea acestora, trebuind să inventăm activităţi pe care nu le făceam, şi ceea ce era culmea, să *repartizăm,* desfăşurată pe minute ,efectuarea lor. Am reuşit, totuşi, să îndeplinim această dispoziţie aberantă, minţind cu toţii „bărbăteşte", vorba lui George Baritiu, deoarece nu era alt *modru,* cum zic maramureşenii, să o scoatem la capăt. Am continuat şi după aceea să facem sport, şi mai ales aruncatul greutăţii, folosindu-ne, în acest scop, de un proiectil de tun din fontă, enorm, din acelea „pentru exerciţii", cum zicea directorul Aurel Socolan, adică fără explozibil, îl aruncam de colo până colo. în curte se găsea o mare cantitate de nisip, presărat peste tot, pentru a o nivela, transformând-o într-o adevărată palestră improvizată, într-o zi, după ce am terminat cu aruncarea greutăţii, respectiv a proiectilului „pentru exerciţii", şi stăteam de vorbă lângă groapa de nisip în care acesta fusese aşezat, a venit la muzeu un maior de la A.L.A. (Apărare Locală Antiaeriană), pe nume Ivaşcu, prieten sau rudă cu cineva de acolo. Omul ne-a salutat şi s-a apropiat de noi. A văzut proiectilul, s-a aplecat şi l-a studiat; palid la faţă, ne-a făcut semn să ne îndepărtăm şi ne-a spus, pe ton ridicat, „plecaţi repede de aici, că e nedezamorsat!" A chemat, după aceea, de urgenţă serviciul pirotehnic şi oamenii acestuia au dus proiectilul la locul de explozie controlată. Am auzit că în zona exploziei s-a făcut un crater adânc de vreo 3 m. Cum de proiectilul n-a explodat în zecile şi chiar sutele de ori când l-am aruncat, nu mi-am dat niciodată seama. O fi fost vorba, desigur, doar de şansă şi noroc, care împreună tin de voinţa Celui de Sus, hotărât să nu-şi pună mintea cu noi, păcătoşii de atunci şi de acolo.

In planul de muncă al muzeului fiecare figuram cu studiul a câte unei teme. Aveam un coleg de birou, pe nume Gavril Aurelius Bălan, născut cam prin 1914 sau 1915, fost preot celib greco-catolic, cu studii solide la *De Propaganda fide* din Italia interbelică. Păstorise o vreme în Ardealul de nord, cedat vremelnic Ungariei, iar după 1945 revenise la Baia Mare, de unde, peste un deceniu de la desfiinţarea bisericii unite, fusese, ca multi alţii dintre confraţii săi, arestat. După eliberare s-a angajat o vreme ca pontator la o carieră de piatră de lângă oraş, apoi ca muzeograf la *Muzeul Judeţean Maramureş* din Baia Mare. Era pe jumătate ungur, dar el se declara *roman,* asemenea
corifeilor *Şcolii Ardelene,* al căror urmaş se considera. M-am împrietenit cu el şi, în ciuda diferenţei foarte mari de vârstă, ne tutuiam. Studia, zicea el, viaţa şi activitatea haiducului *roman* Pintea cel Viteaz. Când îl întrebam ce lucrează, îmi răspundea: „studiez problemele pinteice", iar eu, amuzându-mă, îi ziceam: „Mă, Găvrilă, Pintea ăsta a fost un simplu hoţ!" Răspunsul lui venea cu promptitudine şi era următorul: „Pintea este geniul neamului nostru *roman",* după care eu îi replicam, făcând, desigur, pe prostul: „măi, dar noi ne tragem, de fapt, numai din daci". In sfârşit, enervat, bietul Bălan constata că eu sunt „un romanofob de mâna întâi, care uită că noi, *poporul roman,* am dat civilizaţie întregii Europe, şi prin Europa, întregii lumi". Această atitudine dovedea că individul era, asemenea altor confraţi ai săi întru altar, despre care se zicea că sunt „scrântiti întru domnul", un apucat întru cele ale romanităţii pure a neamului său dinspre tată, căci bătrâna sa mamă, pe care tot atunci am cunoscut-o, abia îngăima câteva cuvinte în limba română, deşi de fată se numea Ilieşiu. Am asistat, de altfel, la un dialog între cei doi, mamă şi fiu, şi am văzut că atunci când ea îi spunea „edes Gabiti", el răspundea „mamă, cu mine să vorbeşti pre limba romană" (nu română n.n.). Sâcâit mereu de mine, se străduia să-mi demonstreze că subiectul studiului său, amintitul Pintea cel Viteaz, a fost un „general de oşti" şi un „inventator genial". A scris, în acest scop, o lucrare cu tema *Plante medicinale folosite de ostile lui Pintea cel Viteaz,* ca şi cum acesta ar fi comandat o adevărată armată regulată şi nu o simplă ceată de haiduci. De asemenea, a încropit nişte inscripţii cu litere chirilice, scrise, chipurile, pe la 1701 şi 1702, de un cantor bisericesc şi un ieromonah, pe nume Ghenadie, pe două cărţi vechi, din care rezulta că au asistat la zborul lui Pintea cel Viteaz de pe Muntele Măgoaja şi de pe şesurile localităţii ViiJe Satu Mare, „cu o zburătoare din lemn din codru, căptuşită cu piele de cerb", adică cu un planor. Mi-a arătat două fotocopii făcute de pe aceste inscripţii, spunând: „Uite, mă, Toma Necredinciosul, ce-a făcut Pintea cel Viteaz,

geniul poporului roman!" Citindu-le, mi-am dat seama că sunt scrise de el şi i-am spus: „lasă-le la mine, că le duc la Miliţie, la un criminalist, specialist în decriptări, să vedem dacă nu sunt nişte falsuri". Mi le-a lăsat, şi n-a mai spus nimic, întâmplarea a avut loc într-o sâmbătă, cam pe la sfârşitul lui martie 1971. Bineînţeles că nu mi-a trecut niciodată prin cap să duc acele inscripţii acolo unde zisesem, însă voiam doar să-l cicălesc pe cel care de fapt era autorul lor, negândindu-mă, în inconştienţa tinereţii mele de atunci, că autorul, fost deţinut în temniţele comuniste, ar putea *intra la idee,* conştient de ce sunt în stare cei de la Miliţie sau *Securitate,* atunci când era vorba de inşi din categoria sa. Pe la miezul acelei nopţi, de sâmbătă spre duminică, tocmai când să aţipesc, am auzit soneria de la intrarea apartamentului în care locuiam. Am deschis şi era colegul Gavril Aurelius Bălan, care, tulburat şi precipitat, mi-a mărturisit că el a făcut acele inscripţii din fotografie, şi m-a rugat să nu le duc la Miliţie. M-a cuprins, în acel moment, o mare remuşcare, căci am realizat cât de speriat era. De altfel nevastă mea mi-a şi reproşat, chiar atunci, de ce îmi bat joc de bietul om, după care l-a invitat înăuntru, l-a servit cu prăjituri şi i-a pus câteva într-un pachet pentru acasă, înduioşat, i-am spus: „Dragul meu Găvrilă, cum ti-ai închipuit că voi duce acele fotografii la Miliţie? Eu am ştiut că tu ai scris inscripţiile acelea, şi am vrut doar să glumesc cu tine!" Gavril Aurelius Bălan, adeptul romanităţii pure a românilor, după cum am văzut, avea încă o meteahnă, ca să nu-i spun ţicneală: susţinea că o mulţime de pietre de pe jos, cu forme bizare, aleatorii, de şarpe, melc, câine, pasăre etc. sunt sculpturi executate de către oamenii din epoca *eneolitică.* Umbla, de aceea, pe la cariere de exploatare litică şi pe hotare, cu faţa aplecată, ca să descopere „opere de artă *eneolitice". A* adunat, astfel, într-o casă în roşu a unei cunoştinţe, tone întregi de pietre sau „sculpturi", cum le zicea el. într-o zi, în conivenţă cu un restaurator de la muzeu, pe nume Nicolae (Miklos) Reisfeld, un ins mărunţel, brunet şi zâmbăreţ, foarte priceput în meseria sa, dar şi în altele, i-am fabricat, pe loc, la polizor, nişte reptile din pietrele aflate în curtea instituţiei, azvârlindu-le lângă trotuarul de la intrare. Găvrilă le-a ochit îndată, a venit cu ele la mine şi mi le-a întins, spunându-mi: „uite, măi, ce au făcut strămoşii noştri din eneolitic! Iată, deci, operaţiile făcute: tăiere, decupare, retuşare, care merge până la abstractizare", la care eu i-am replicat: „ai uitat să spui, după retuşare, polizare, căci doar eu am făcut aceste *opere* la polizor". Nu m-a crezut, sau poate i-a convenit mai bine că lucrurile stau aşa cum îşi închipuia el. Peste nici doi ani s-a prăpădit, în urma unui cancer generalizat. Acele fotografii, cu inscripţiile despre Pintea cel Viteaz, au ajuns,după moartea sa, la *Arhivele Statului din Baia Mare,* pe mâna unui „bun

român", Vasile Căpâlneanu, care, deşi era un om foarte inteligent şi citit, s-a apucat să le interpreteze şi să le publice în *Apărarea patriei* şi apoi în *Pentru socialism,* oficiosul *Comitetului Judeţean de partid din Baia Mare.* Era popularizată, astfel, o „premieră mondială", zborul lui Pintea cel Viteaz cu un aparat mai greu decât aerul, argumentată cu un fals, deci cu o minciună, realizată de un om putin scrântit, obsedat de genialitatea unor reprezentanţi de frunte ai neamului românesc, în 1981 această minciună a fost reiterată într-o carte apărută la Editura Militară, scrisă de comandorul Matei Oroveanu, intitulată *începuturile creaţiei tehnice aeronautice româneşti, 1880-1984,* iar ulterior în *Istoria aviaţiei române,* apărută la Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1984. Am scris, pe această temă, un articol intitulat *Insinuarea falsului istoriografie,* publicat iniţial în revista *Familia,* prin 1995, apoi într-o carte, cu titlul omonim, apărută la Oradea, în 1996, în *Editura Biblioteca Revistei Familia,* (p.21-27)

Cu ocazia participării la acele almanahuri muzeale, respectiv a deplasărilor prin localităţile Maramureşului, şi trebuie să spun că am umblat aproape prin toate, am cunoscut pe câţiva dintre artiştii plastici locali, între care îi amintesc pe sculptorul Vida Geza şi pe pictorul losif Balla. Primul era un om blond, scund dar vânjos, popular, fără pretenţii şi fără o cultură generală deosebită. Era, însă, un artist foarte talentat, instinctual, aş zice, care ştia să redea, în limbaj plastic, figurilor prezentate, dinamism şi expresivitate. Ii plăcea să cânte la vioară, ba chiar să joace, şi în câteva rânduri a chiar făcut-o, de faţă cu toţi cei prezenţi, la unele dintre întrunirile organizate de obicei duminica după masă, în diferite comune, ca de
exemplu în satele Hideaga şi Ardusat, la puţină vreme după inundaţiile din vara lui 1970. Trebuie să precizez că în aceste comune am asistat la două spectacole corale excepţionale, cu participarea unui număr mare de oameni şi a oficialităţilor de la judeţ, între care şi prim-secretarul Gheorghe Blaj, un bihorean din comuna Sudrigiu. Coriştii din Ardusat, numai bărbaţi, au cântat, la o serbare din *l* decembrie 1970, câteva melodii stereotipe, de glorificare a Republicii şi a partidului, după care, ca un supliment-surpriză, plini de un patos cum numai în acea ambianţă de oprimare îndelungată se putea naşte, au *izbucnit,* cu avânt tunător şi nestăvilit, în celebrul şi pe atunci interzisul *Treceţi batalioane române Carpaţii.* Mărturisesc că, auzindu-i, mi-au dat lacrimile, şi că în final o mulţime dintre auditori, în frunte cu Gheorghe Blaj şi Vida Geza, au izbucnit în plâns.

Au urmat aplauze ropotitoare, după care o vreme nimeni n-a mai suflat un cuvânt, iar apoi o destindere ca după o dulce-amară suferinţă şi un banchet în toată legea, cu bucate şi băutură din abundenţă. Am participat în fiecare an şi la festivalurile „obiceiurilor laice de iarnă", ţinute la Sighetul Marmaţiei, în toată perioada dintre 1969-1976. Ciudat era că, în plină perioadă de promovare a ateismului, acestea erau cultivate sub o denumire falsă, pentru că ele nu erau *laice,* ci *religioase,* dar *păgâne,* adică *necreştine.* La festivaluri participau „artiştii amatori" din comunele maramureşene de pe Valea Marei, Izei, Cosăului, precum şi din Borşa, Vişeu şi Târgu Lăpuş, sub îndrumarea directorilor de cămine culturale şi a instructorilor de la Casa de creaţie, în organizarea lor se implica şi *Muzeul din Sighetul Marmaţiei,* condus, pe atunci, de un diletant, Francisc Nistor, sau Feri baci, cum îi spunea toată lumea, nu lipsit, însă, de pricepere, colecţionar de obiecte vechi, istorice şi de port popular, încă din anii '30 ai secolului trecut. Era un bărbat înalt, atletic, uşor adus de spate, cu veleităţi de profesor de sport, sarcastic, dar plin de solicitudine, în toamna lui 1970 am rămas, din întâmplare, părăsit de microbuzul instituţiei la care lucram şi de colegi, în Sighetul Marmaţiei, fără
nici un ban în buzunar. Nu aveam, aşadar, nici unde dormi, nici ce mânca, şi dacă n-ar fi fost Francisc Nistor şi Ioan Bilţiu Dăncuş, care, la recomandarea celui dintâi, m-a găzduit la el în apartament, ar fi trebuit să-mi petrec noaptea pe străzi sau în gară. Veneam, atunci, în Sighet să studiez, la *Arhivele Consiliului Popular,* chestiuni legate de înfăptuirea reformei agrare din 1945 în Maramureş, şi am reuşit, ulterior, să redactez o lucrare pe această temă, publicată în anul 1972, într-un volum colectiv. Francisc Nistor se bucura, în faţa localnicilor, de un prestigiu foarte mare, şi era apreciat şi de către oficialităţile din Baia Mare, deşi pe la diferite întruniri vorbea direct, uneori fără perdea, spunând pe faţă tot ceea ce gândea. La orice şedinţă la care era invitat şi acestea se ţineau lunar la Baia Mare, întrebuinţa o replică stereotipă, folosind cuvântul „beşini". Astfel, dacă preşedintele *Comitetului de cultură,* Octavian Bandula, un bărbat frumos, înalt, cu voce potolită şi destul de politicos cu subalternii, îl ruga să organizeze un simpozion, sau o expoziţie pe o temă oarecare, Francisc Nistor răspundea invariabil: „cu ce s-o fac? cu beşini?", invocând, într-un mod original, lipsa de fonduri. Am auzit că Feri baci a dat, în mai multe rânduri, acest răspuns şi unei doamne Elvira Gabor, fostă preşedintă a *Comitetului de cultură,* de dinainte de Bandula, adică din perioada 1967-1970. La 8 aprilie 1971, în ziua de Florii, am pornit cu microbuzul, împreună cu mai multi muzeografi şi profesori din Cluj şi Baia Mare, între care Ioan Ghetie, losif Pervain, Petre Puşcaşu, Ioan Igna şi Victor Gorduza,

către o comună de pe Valea Someşului, unde trebuia să conferenţiem pe diferite teme. Microbuzul aparţinea *Teatrului de stat* din localitate, şi era cam paradit, în sensul că *apărătoarea* sau capacul de pe motor, aflat în interiorul său, era incomplet. La ieşirea sudică din oraş vehiculul s-a aprins, ciocnindu-se, după aceea, cu o motocicletă. Am reuşit să sărim cu toţii din el, eu fiind printre primii, căci eram în locul cel mai expus. Am căzut atunci foarte rău, izbindu-mă cu capul de asfalt. O piatră mi-a intrat prin pielea de pe frunte până la os, provocându-mi o mică fisură craniană şi bineînţeles o comotie cerebrală. Am fost la un pas de
moarte, nu doar din cauza loviturii la cap, ci şi pentru că mi se aprinseseră hainele, fiind obligat, apoi, să stau în spital vreo două săptămâni şi în concediu medical încă o lună. La spital, după ce mi s-a extras piatra de sub muşchii frunţii, doctorul de gardă, un individ grosolan şi arogant, a apreciat că sunt beat, *azvârlindu-mă* într-un salon enorm, un fel de *Sala Floreasca* în miniatură, unde era o foşgăială permanentă. Mai târziu, după câteva apostrofări de la colegii care au venit să mă viziteze, m-a *vârât* la reanimare, unde nu m-am simţit foarte bine, deoarece chiar în prima noapte individul din patul vecin, un frizer cirotic, a dat ortul popii. O vreme după accident n-am mai „achiesat" la deplasările prin judeţ, ba am avut chiar „şansa" să fiu scutit de a participa la deschiderea expoziţiei, şi la organizarea simpozionului din 8 mai 1971, dedicate semicentenarului Partidului Comunist din România, înainte cu câteva luni de aceasta, în perioada ianuarie-martie 1971, fusesem, în vreo două trei rânduri, la Bucureşti, de unde am obţinut tot felul de fotografii şi copii xerox de pe diferite documente, care se legau de activitatea partidului, prilej de a umbla pe la anticariatele de sub pasajul Victoria şi Creţulescu, şi de a achiziţiona câteva cărţi interesante. Nu uit ce sume enorme de bani s-au cheltuit pentru acea aniversare, căci numai pentru amenajarea propriu-zisă a expoziţiei graficianul Vasile Născu, care din întâmplare era cum am menţionat, cumnat cu mine, a încasat 90.000 de lei, din care se scădea, desigur, valoarea materialului, în timp ce un apartament la bloc, de două camere, costa în jur de 50.000. A trebuit, în schimb, să mă ocup de itinerarea sau mutarea expoziţiei dintr-o localitate în alta, adică din localul Muzeului de la Baia Mare, în clădirea liceului din Vişeul de Sus, şi de aici în cea a unui club muncitoresc din Baia Borşa, împreună cu un nou coleg, venit în muzeu de pe un post de activist de partid, Ernest Biro, de etnie evreiască, un om de vreo 47 de ani, pensionat de boală, deşi era sănătos

tun, nepriceput şi poltron. Era un ins de talie mijlocie, cu ţinută atletică, brunet şi sprâncenat, asemenea conaţionalilor săi sefarzi, fost comunist din ilegalitate, zicea el, care în cele din urmă şi-a cerut plecarea în Israel. De fapt, cât a lucrat la muzeu a achiziţionat, cu bani grei, tot felul de documente, de fapt fotocopii, privind activitatea comuniştilor ilegalişti din zonă, iar înainte de plecarea din ţară a dat un interviu la radio Bucureşti, despre istoria mişcării comuniste în Maramureş, cu referiri la reprezentarea ei în sălile viitoarei expoziţii de bază a muzeului, aflată în proiect. Ghinionul a făcut ca acest interviu înregistrat să se transmită după plecarea sa din ţară, şi mi-aduc aminte că pe acest subiect s-a făcut arunci mult tapaj, în fruntea muzeului, în acel moment, se afla Valeriu Achim, care din 1974 îl înlocuise pe Aurel Socolan, mutat la Baia Sprie, ca director de liceu. In noua funcţie, Socolan s-a arătat la fel de cumsecade ca la muzeu, preocupat fiind, nu să se afle în treabă sau să facă pe zbirul, cum cereau partinicii, ci să-şi continue cercetarea pentru doctoratul cu tema *Circulaţia cărţii vechi româneşti în Maramureş.* Urmarea a fost că i-a venit o inspecţie şi i-au găsit tot felul de chichiţe pe la şcoală, care, chipurile, îl incriminau. Membrii comisiei de inspecţie au făcut o şedinţă de analiză, reproşându-i ba una ba alta. La un moment dat, în timp ce i se arătau lipsurile, Socolan s-a ridicat de pe scaun surâzând, şi-a zis „numa' puţin, vă rog", după care a părăsit încăperea. *Reproşanţii* credeau că s-a dus la WC, sau să tuşească şi că va reveni în sală să asculte învinuirile. Au aşteptat, însă, degeaba, căci, aşa cum mi-a spus mai târziu un amic, directorul *Casei Corpului didactic din Baia Mare,* Romulus Filip, membru în acea comisie, Socolan n-a mai venit, într-un târziu s-au pornit să-l caute, şi în cele din urmă l-au găsit: era într-un dormitor la internat, de unde se auzeau nişte sforăituri puternice, căci *subiectul,* adică Aurel Socolan, se refugiase acolo şi se culcase. Gestul său i-a amuzat pe toţi membrii comisiei, cărora le-a devenit brusc atât de simpatic, încât în procesul verbal întocmit arunci n-au mai cerut sancţionarea lui. Aurel Socolan răspunsese astfel comisiei de inspecţie în cel mai sănătos mod posibil.
Cu ocazia itinerării expoziţiei dedicate semicentenarului P.C.R. la Baia Borşa, ne-am bucurat de sprijinului primului secretar Gheorghe Blaj, a cărui fiică, Janeta, căsătorită cu medicul
Viorel Ciocan, era colegă de serviciu cu mine, lucrând la secţia de etnografie. Janeta era o fată înaltă, voinică, blond-roşcată, blândă, generoasă şi cu destul umor, gata oricând să-şi ajute colegii. Ea ne-a procurat un camion, pe care am încărcat panourile cu exponatele, adică cu reproduceri, facsimile, xeroxuri sau fotocopii aduse de la *Institutul de istorie* şi de la *Muzeul P.C.R.* din Bucureşti. Deplasarea la Baia Borşa am făcut-o cu o *Volga* neagră, dotată cu radio telefon, aparţinând părintelui Janetei, primul secretar Gheorghe Blaj, însoţit de cea amintită şi de mama ei, o femeie nu prea înaltă, simplă şi comunicativă, originară din Moldova.

Am rămas impresionat, în popasurile pe care le-am făcut pe drum, de obicei pe la Consiliile populare comunale, cu câtă obedienţă se purtau faţă de acestea oficialii de acolo, iar la Baia Borşa, de banchetul dat de şeful staţiunii balneo-climaterice în cinstea lor. S-au servit whisky, fripturi, fructe şi vinuri de tot felul şi ni s-au pus pachete cu caşcaval şi carne fiecăruia şi pentru casă. Aceasta într-o vreme în care în prăvălii, la „alimentare", nu se găsea mare lucru. Nu le pot vorbi pe cele două, care ne-au însoţit în acea deplasare la Baia Borşa, decât de bine, deoarece faţă de mine s-au purtat corect, ba trebuie să spun că, peste ani, adică în 1977, când m-am mutat la Oradea, datorită intervenţiei lor am putut să găsesc post sau serviciu pentru nevastă-mea, la laboratorul Spitalului Judeţean din localitate. Ea lucrase , cum am spus, din 1968 până în vara lui 1970, în timp ce era studentă la fără frecvenţă la *Institutul pedagogic din Baia Mare,* ca supraveghetoare la muzeu, iar din septembrie 1970, la început ca asistentă medicală, apoi ca biochimist la *maternitate.*

Aurel Socolan a fost schimbat prin mai 1974, în locul său fiind pus cum am spus Valeriu Achim, fost preşedinte al *Comitetului de cultură,* iar ulterior vicepreşedinte. Mutarea sa la muzeu a însemnat, de fapt, o retrogradare, şi ea s-a datorat unei certe violente cu unul dintre inspectorii din subordinea sa, pe nume Ioan (Ionică) Pop, un individ cu o pregătire profesională temeinică, pentru că absolvise filologia la Cluj, promoţia 1961, ambiţios şi inventiv. Preşedinta comitetului, Elvira Gabor şi vicepreşedintele Valeriu Achim îl şicanau pe Ioan Pop încontinuu, invidioşi pe activităţile organizate de el, care l-ar fi putut propulsa în funcţii mai înalte, mai ales că secretarul cu propaganda, Mitrofan Boca îl simpatiza. Acesta din urmă terminase *Academia Ştefan Gheorghiu* şi avea o spoială culturală, care-l făcea foarte sonor pe la toate plenarele, în noiembrie 1972, când s-a inaugurat *Complexul muzeal de la Şişeşti,* s-a arătat oripilat de faptul că în expoziţia despre dezvoltarea învăţământului românesc în Maramureş, au apărut o mulţime de copii xerox şi foto de pe pagini pline de litere chirilice, taxate de el ca fiind scrise ruseşte. La vizionarea de dinaintea deschiderii, de fapt un prilej de cenzură, Boca ne-a somat să scoatem din expoziţie toate acele copii, ba mai mult, pentru că era sub influenţa *aburilor bahici,* a cerut directorului Aurel Socolan, ca organizatorul expoziţiei, adică eu, să fie dat afară din serviciu. A renunţat la această *impulsiune* foarte greu şi numai după ce preşedintele *Comitetului de Cultură,* Octavian Bandula l-a lămurit că, în vremurile vechi, în toate tipăriturile româneşti se folosea alfabetul chirilic. Boca nu-i avea la inimă nici pe Elvira Gabor nici pe Valeriu Achim. Acesta din urmă a refuzat, în câteva rânduri, să-i dea microbuzul lui Ionică Pop, pentru a-i transporta pe conferenţiarii invitaţi de el la câteva

activităţi, folosindu-1, în schimb, în nişte escapade făcute *tete a tete,* cu Elvira Gabor, o femeie brunetă, moletă, moale şi fără personalitate. Ionică a notat toate aceste *inadvertenţe* sau *nepotriviri* într-un blocnotes, şi într-o bună zi s-a înfăţişat secretarului cu propaganda, căruia i-a relatat cum şi în ce fel este sabotat de cei doi, făcându-i, pe faţă, răuvoitori şi incapabili. Rezultatul a fost demiterea Elvirei Gabor şi înlocuirea ei cu Octavian Bandula. Ionică Pop a fost mutat „la cerere", la ziarul local *Pentru socialism,* iar peste puţină vreme, Valeriu Achim transferat, ca director, la muzeu. Acesta era un bărbat destul de înalt şi bine legat, fălcos, cu un nas mare şi coroiat. A fost, iniţial, învăţător, apoi a absolvit facultatea de istorie la fără frecvenţă. Era un demagog desăvârşit, ambiţios şi poltron, cu o cultură generală
precară, dar plin de elan, activ şi pisălog. Făcea parte din categoria „leneşilor activi", despre care vorbea, într-o carte a sa, Alexandru Paleologu. La muzeu s-a ocupat de constituirea unei secţii etnografice în aer liber, iniţiativă lăudabilă în sine. Venirea sa la această instituţie a însemnat, însă, din punct de vedere al activităţii ştiinţifice, o adevărată cezură, deoarece întreaga energie a lucrătorilor ei, şi bineînţeles toţi banii au fost cheltuiţi cu procurarea a tot felul de utilaje. Oamenii puşi să conducă secţiile de către noul director nu erau tocmai cei mai potriviţi, deoarece lui îi trebuiau colaboratori obedienţi şi şterşi, aleşi dintre cei de o seamă cu el. Cu ocazia unei vizite a istoricului academician Emil Condurachi la muzeu şi prin judeţ, m-a însărcinat să-l însoţesc şi am avut ocazia să stau de vorbă cu acesta în vreo două trei după mese consecutiv. La sfârşit Condurachi l-a felicitat pe Achim pentru faptul că are în subordine tineri atât de isteţi, ca arheologul Kacso şi ca cel care-l însoţise, referindu-se, la mine. Această apreciere mi-a relatat-o, rânjind, însuşi Achim, adăugând, imediat, întrebarea: „De unde ştii tu mă atâtea?!" La răspunsul dat de mine, prompt, că din lecturi, a concluzionat: „Da? Am să-ţi dau atunci mai mult de *lucru,* ca să nu mai poţi citi atâta". Au fost luni întregi când făcea cu noi, în fiecare zi şedinţă, şi a reuşit să ne obosească, astfel, pe toti. Ne lua pe rând la întrebări şi explicaţii, ni se uita în ochi, frecându-şi cele două degete arătătoare de la ambele mâini, unul de altul, apoi, dezlipindu-le, arăta înspre ceva cu toate degetele palmei de la mâna stângă, curbate spre interior, şi apoi răsucite în direcţia acelor de ceasornic, în timp ce concomitent şi în ritmul mişcării mâinii, spunea, oarecum conspirativ, „trebuie să faci ştii tu ce ..., mă rog, m-ai înţeles...?!" La aceste *explicaţii* ale lui Achim ajunsesem, cu timpul, să fiu atât de enervat, încât nu eram în stare să aud ce zice, căci mă obseda, ca sub o adevărată hipnoză, doar modul cum îşi freca degetele şi îşi sucea palmele, îl poreclisem *Puşi*

şi-i întrebam pe colegi, dimineaţa, dacă le-a dat „un pupic", adică dacă l-au întâlnit să-i asculte poveţele nesărate. In mod ciudat, am aflat că după „revoluţie" s-a apucat de editat
cărţi. Poate că, între timp, va fi suferit o metamorfozare în bine. Dacă e aşa, laudă lui. în anii aceia, 1974-1976, nu ştia, însă, ce sunt *armele albe,* sau ce este *statariumul,* deşi se declara istoric şi după câte ştiu a făcut şi un doctorat în această disciplină. Din păcate, în acei ani, te loveai la tot pasul de indivizi de acest tip, aşezaţi în posturi de tot felul, chiar dacă venea *din urmă,* cum se spune, o generaţie nouă, tânără, cu studii la zi. *Biblioteca Judeţeană* din oraş era condusă de Ioan Igna, originar din Ardusat, absolvent de filologie la Universitatea din Cluj, promoţia din 1962, un amic al prietenului Crăciun Bejan. Cu o pregătire cărturărească temeinică, Ioan Igna sau *Joni,* cu m îi spuneau toţi, făcea parte din categoria cadrelor noului val, agreat de regim datorită originii sale sociale *sănătoase,* căci tatăl său practica, după câte am reţinut de la el, meseria de pantofar. Plin de umor, Joni era un conviv agreabil, căutat şi vizitat de mulţi prieteni, între care şi de Crăciun Bejan. A locuit o vreme cu mine într-un bloc, într-o garsonieră, la etajul I, unde ne adunam regulat de câte două trei ori pe săptămână, în perioada 1970-1972, mai mulţi prieteni, între care subsemnatul, Crăciun Bejan, transferat de la Oradea la Baia Mare, pe post de corespondent al periodicului *România liberă,* Cornel Blaga, un tânăr înalt, drept, cu o voce stridentă şi cam trăsnit de felul lui, neşovăind să-şi ia peste picior prietenii şi şefii, dacă era cazul, inspector la *Comitetul Judeţean de Cultură, Ioan* Igna, o prezenţă plăcută, echilibrată şi calină, cu o voce de *cucuzel* şi auz muzical deosebit, inteligent, tolerant şi vesel, Petre Codrea, un bibliotecar din subordinea lui Joni, înalt, brunet şi ciolănos, originar din Berbeştii Maramureşului, iubitor de petreceri şi mai ales de băutură, şi în fine Ioan Neamţu, un asistent medical, consătean cu Joni, dar mai în vârstă cu câţiva ani, fost deţinut politic, pe care nu ştiu de ce l-arn suspectat că era informator al *Securităţii.* Era blond, cu ochii albaştrii, nas coroiat şi cărnos, cu statură atletică, vorbea cumva pe nas şi avea peste tot relaţii suspuse, dar mai ales în lumea medicală a oraşului. Am discutat cu aceşti amici de mai multe ori despre tot ceea ce se întâmpla în lume şi în ţară, asistând la meciuri de fotbal, în jurul unei sticle de vin sau de ţuică.
Crăciun Bejan era, de regulă, cel care ne pregătea câte ceva de mâncare. După ce mă întreba: „Ai cartofi? Da' ceapă?" şi primea răspuns afirmativ,

zicea: „Atunci hai să facem salată orientală!" Locuiam la a treia uşă de garsoniera lui Joni şi mă deplasam rapid acasă, de unde mă întorceam cu cele cerute. Bejan ne gătea, apoi, câte o oală uriaşă de cartofi fierţi, curăţaţi, cu ceapă şi ulei, după care ne aşterneam pe dezbătut diferite chestiuni, despre activitatea lui Soljeniţân, despre munca pe ogoarele *ceapeurilor,* prestată de militari, despre legile din ţară, despre Ceauşescu etc. După ce mânca, amicul Bejan obişnuia să se şuşcuie; se aşeza, apoi, pe un scaun, cu picioarele întinse, îm propti te de câte un teanc de cărţi, după care deschidea discuţia, declarând, apodictic: „Măi, băieţi, în ţara asta nu există nici o lege" etc. etc., ajungând, apoi, să ne relateze cum s-a dus „pe teren" să facă un reportaj despre munca ţăranilor la *ceapeuri.* Acolo a văzut că soldaţii culegeau porumbul, iar sătenii glumeau pe seama lor, luându-i peste picior. Detesta această atitudine, socotind că ea va aduce mult rău satelor româneşti, părăsite de populaţie şi locuite de oameni dezvăţaţi de muncă, de truda pe ogoare. „Asistăm la naşterea unei etici noi, în care regulile şi valorile se inversează, confuzia între dreptate şi rău devine obişnuinţă, furtul un mijloc de supravieţuire, acceptat tacit de toată lumea", spunea colegul Bejan. De fapt el credea că sustragerea produselor de către ţărani de pe câmp nu putea fi socotită furt, căci ei îşi însuşeau, de fapt, rezultatele muncii lor.

Ne-a stupefiat pe toţi, strângerea şurubului de către *conducător,* după o cuvântare a sa, numită ulterior *tezele din iulie 1971,* urmate de intensificarea, pe zi ce trecea, a proslăvirii sale, făcută cu toate mijloacele, în timp ce viaţa de toate zilele din ţară se deteriora. Când au fost expuse *tezele din iulie* eram la cursurile *Universităţii populare de la Vălenii de Munte,* împreună cu alţi „lucrători din cultură", între care Marin Stoichiţă, un om mai bătrâior, inspector la cultură, oltean pişicher şi muieratic, pornit întotdeauna pe poante, în care, însă, nu

puteai avea încredere, şi căruia nu-i puteai face confesiuni de natură politică, şi amintitul Petre Codrea. La început, Grigore Moisil, Ştefan Milcu şi un profesor de la *Institutul de Arte Plastice Grigore Alexandrescu din Bucureşti,* pe nume Radu Bogdan, ne-au ţinut câteva expuneri interesante. Peste două trei zile, a picat, însă, ca o ghilotină, acea expunere de proastă inspiraţie a lui Ceauşescu, cunoscută cum am spus sub numele de *tezele din iulie,* care critica cosmopolitismul, arta de dragul artei. Ca atare conferinţele următoare, din frica şi oportunismul vorbitorilor, s-au golit de orice idei luminoase, de orice aspiraţii europene, revenind la acele formulări stupide din anii '50, pentru a urma, nu-i aşa, *genialele indicaţii ale tovarăşului,* campion fiind în această *degradare instantanee* amintitul Radu Bogdan. Urmarea instalării bruşte a acestui *barometru sub presiune,*

care era imixtiunea secretarului general al partidului în chestiuni legate de artă, de cultură, a fost o desprindere şi mai mare de pulsul european al civilizaţiei, o diminutie a vietii publicistice, şi aşa destul de săracă, concretizată, la fiecare judeţ, prin micşorarea „suprafeţelor" de tipar a cotidienelor, a numărului lor de pagini şi prin îngustarea ariei problematicii abordate.

Activitatea la muzeu, dar mai ales participarea la acţiunile organizate de către *Comitetul de Cultură,* m-a pus în legătură cu personalităţile vieţii culturale locale, dar şi cu cele din alte părti. în septembrie 1973 am participat la un simpozion pe tema *Dimitrie Cantemir, viaţa şi opera,* alături de losif Constantin Drăgan şi de poetul Mihai Beniuc, având onoarea să ţin, cu acea ocazie, un *spici* legat de chestiune. Am vorbit concis, clar şi liber, fără nici o hârtie în faţă şi am fost lăudat cu largheţe de cei amintiţi mai sus. Drăgan mi-a dăruit atunci lucrarea *Noi tracii,* cu următorul, oarecum ridicol, autograf: „Lui Blaga Mihoc, unui trac din partea altui trac". El avea, arunci, în jur de 55-56 de ani şi umbla în costum naţional. Era un bărbat drept, brunet, de talie potrivită, căruia îi plăcea să vorbească şi să fie ascultat. La agapa de după simpozion mi-a promis o bursă din fundaţia sa, dar am rămas numai cu promisiunea. Mihai Beniuc era foarte scund, cu capul şi obrazul
extrem de mici, cu o voce subţire, de dereglat hormonal. Semăna cu o mumie străveche şi era atât de respingător, încât la *banchetul* de după *acţiune,* aşezat fiind la masă în faţa sa, n-am fost în stare nici să mă ating de bucate, pentru că vederea figurii lui îmi făcea greaţă. Rog cititorii să mă ierte pentru mărturisirea acestui dezagrement, dar trebuie să precizez că ea e sinceră, adică veridică. Scrisul în presa locală m-a făcut din ce în ce mai cunoscut, iar aria relaţiilor mele interumane s-a lărgit considerabil. Mi-am câştigat, afară de cei mai vechi, şi alţi prieteni, în compania cărora, duminical sau chiar de două ori pe săptămână, obişnuiam să ies din oraş, pentru a scăpa de poluare, şi să colind împrejurimile. Câteodată ieşeam la plimbare seara sau chiar noaptea, şi mă duceam până în parcul *Mara,* aflat undeva la marginea de nord-est al oraşului, chiar la poalele muntelui, într-o noapte de noiembrie a anului 1970, pe la orele unu, făceam gimnastică pe unul din podeţele de deasupra lacului artificial din parc, dotat cu un fel de portal din bare fier , la care obişnuiam să mă trag în braţe. La un moment dat, în liniştea nopţii, s-a auzit un foşgăit, venind de departe, dinspre una dintre aleile ce confluiau către lac. M-am apropiat atunci de marginea aleii şi m-am lipit cu spatele de unul dintre pinii uriaşi ce o flancau. Sub

lumina sulfuroasă a lunii, prefirată printre pâcla norilor, a apărut silueta unui individ. Auzisem că în parc aveau loc multe tâlhării şi violuri, dar tânăr şi viguros fiind, nu mă temeam de nimeni şi de nimic. Am rămas, aşadar, pe loc, oarecum înţepenit lângă copac, în timp ce individul ajunsese aproape în dreptul meu. Umbla agale, târând, cu labele picioarelor, mormanele de frunze căzute din copacii *devastaţi* de rugina toamnei, cu capul înclinat către umărul drept. M-am apropiat, instinctiv, de el, şi spre surprinderea mea, am văzut că era amicul Crăciun Bejan. M-a întrebat morocănos: „Ce faci aici, dom'le?" la care i-am răspuns: „mă plimb, căci nu pot dormi, din cauza poluării", înviorându-se, parcă, a răspuns: „nici eu, dom'le. Trebuie să ne mutăm neapărat din oraşul acesta, căci dacă nu, vom muri pe aici amândoi". Ne-
am întors acasă împreună pe la orele cinci dimineaţa, căci Bejan locuia într-un bloc vecin cu al meu, într-un apartament neîngrijit, aproape distrus, cu tavanul de la baie plin de mucegai, de pe urma deselor *inundaţii,* provocate de locatarul de deasupra.

Periplurile prin împrejurimi le făceam însoţit de un alt prieten, pe nvime Gclu Simu, şi uneori de pomenitul Alexandru Gorgan (Sandi). Gelu era blond, de statură potrivită, vorbăreţ şi dezinvolt, cu o cultură generală greu de egalat, şi cu talente multiple, în literatură şi artă plastică. Vorbea fluent germana, engleza şi franceza, şi manifesta o mare curiozitate cărturărească, care-l făcea să citească lucrări de critică literară, de filozofie, de istorie, de biologie, de geografie etc., şi să înveţe, cu ajutorul unor manuale procurate numai el ştie de unde, limbile greacă şi latină. Era generos, modest şi bucuros de împlinirile tuturor prietenilor. Făcea parte dintr-o familie numeroasă, cu un tată deosebit, pe nume Ioan Simu, un bărbat voinic, bine legat, trecut prin închisorile comuniste, dârz, hotărât, neîncovoiat de suferinţele prin care trecuse. Locuiau lângă vechea gară din Baia Mare, într-o casă impozantă, pe care comuniştii au demolat-o prin anii 1972-1973, pentru a construi, pe locul ei, o *Sală a sporturilor,* oferind, numeroasei familii Simu, o despăgubire modică şi două apartamente de stat, cu chirie, desigur. Celălalt prieten, Sandi, era de asemenea foarte inteligent, cu o fire oarecum flegmatică, pasionat de studiul istoriei şi de meseria de profesor, dar fără o prea mare voinţă. Când se mobiliza scria foarte bine, precis, la obiect, făcând observaţii subtile asupra diferitelor evenimente din istoria României. Avea mult umor, în ciuda unei aparente indiferenţe, care friza câteodată apatia, şi de aceea era capabil de poante reuşite, de replici subtile în orice conversaţii. Cu cei doi mergeam, de obicei, pe la Ferneziu şi Blidari, la staţiunea turistică Izvoare, de unde ne întorceam către casă,

câteodată, peste munte, prin Chiusbaia, localitate aşezată între păduri, locuită în special de mineri. Alteori ne îndreptam, pe jos, către râul Lăpuş, unde obişnuiam, atunci când era posibil, să ne scăldăm, sau către lacul Bodii, prin Baia Sprie, tot *în* acelaşi scop. Cel mai bun înotător era Gelu Simu, care se distingea şi la *rezistenţa mersului pe jos,* probată, cu prisosinţă, cu fiecare ocazie, dar mai ales în două lungi excursii făcute în Munţii Apuseni, în 1973 ,doar cu mine, şi în 1974, cu mine, cu nevastă-mea şi cu familia doctorului Ioan Văleanu din Baia Mare. Cu cei doi, Gelu şi Sandi, dezbăteam de multe ori chestiuni legate de religie, de biserica greco-catolică şi rolul ei în istoria neamului nostru, pe care, cel puţin eu, în acei ani o cunoşteam foarte puţin. Ea mi s-a dezvăluit treptat, treptat, odată cu implicarea în organizarea celor două complexe muzeale, de la Şişeşti, în memoria preotului greco-catolic memorandist, dârzul Dr. Vasile Lucaciu, despre care aveam să scriu, peste vreo douăzeci şi cinci de ani, o monografie, şi de la Băseşti, dedicat patriotului George Pop de Băseşti (1835-1919). Documentarea pentru organizarea acestora am întreprins-o în perioada 1969-1974, şi ea a inclus câteva perioade de studiu în bibliotecile din Bucureşti şi din Cluj, dar şi în diferite arhive din aceste oraşe şi din altele. Pentru organizarea muzeului din Băseşti a trebuit să mă deplasez la Câmpina, în toamna lui 1974, împreună cu Valeriu Achim, proaspăt numit director la muzeu. Acolo se afla, precum am fost informat nu ştiu de unde, un oarecare domn Leanca, de profesie contabil, fost deţinut politic împreună cu un strănepot al memorandistului George Pop de Băseşti, pe nume Pretor Sorescu, proaspăt decedat, înainte de a muri, acesta îi lăsase celui dintâi câteva tablouri şi documente, între care diplomele de înnobilare a familiei Pop de Băseşti, redactate în limba latină şi corespondenţa unora dintre personalităţile acesteia, în limbile maghiară şi română. Tabloul cel mai reprezentativ rămas lui Leanca era un *Tripticon,* adică o pictură pe pânză de dimensiuni mari, egală aproximativ cu cea a unui cearşaf sau poate şi mai mare, executată de către Octavian Smigelski, cu ocazia jubileului a 40 de ani de domnie a regelui român Carol I. Subiectul lui reprezenta, în trei registre, alegorice, istoria poporului şi statului român. La Câmpina ne-am dus acasă la Leanca, unde am fost primiţi, de către el şi soţia sa, cu multă
amabilitate. Individul voia să ne vândă acel tablou, cu o sumă relativ mică, urmând ca documentele să ni le dăruiască, adică să le doneze muzeului. Valeriu Achim a început, însă, să-l ameninţe cu legea patrimoniului, tocmai atunci elaborată, care dădea posibilitate statului să confişte, pur şi simplu, orice operă de artă de la particulari, încălcând grosolan *Constituţia.* Ameninţarea cu acea lege a fost proferată la om în casă, tocmai când îi

consumam acestuia cafeaua, astfel încât am simţit că mi se aprind obrajii în faţa acelei grosolănii greu de imaginat. Am încercat să dreg, cum se zice, busuiocul, cerându-mi scuze de la gazde, care în cele din urmă ne-au oferit documentele amintite, rămânând ca, eventual, tabloul să-l achiziţionăm mai târziu. Afară i-am spus acelui dobitoc, care se vădise a fi directorul Achim, că tabloul cu pricina nu mi se pare scump, şi că trebuie achiziţionat, în timp ce el stăruia că îl va obliga pe Leanca să ni-l doneze. Ne-am reîntors, aşadar, la Baia Mare, doar cu documentele; peste vreo doi sau trei ani, după ce mă mutasem la Oradea, am auzit că muzeul a achiziţionat respectivul tablou de la Leanca, cu o sumă enormă. Nimeni, însă, nu i-a imputat, după câte ştiu, lui Achim vreodată gestul său necugetat şi obraznic, care a păgubit muzeul cu diferenţa de bani daţi pentru tablou, aflat astăzi în sălile expoziţiei din *Muzeul de la Băseşti.*

Organizarea *Muzeului de la Băseşti* a avut loc în iunie 1975 şi a presupus o muncă susţinută, în echipă, eu fiind *elaboratorul* tematicii, dar şi cel care, împreună cu tehnicianul Ioan Lukacsovits, am aşezat, pe panouri şi în vitrine, obiectele şi documentele. Am fost găzduiţi, atunci, vreme de câteva zile, într-o încăpere a conacului lui George Pop de Băseşti, unde se amenaja expoziţia, iar mâncarea ne-o gătea nevasta unui vecin, cu numele de Andrei Pop. De notat că în satul Băseşti mai mult de jumătate dintre locuitori purtau acest nume de familie, înrudindu-se între ei. Casa (sau conacul) lui George Pop de Băseşti era impunătoare, căci avea un parter înalt şi un demisol, care totalizau în jur de 10-12 încăperi. Memorandistul fusese foarte înstărit, deoarece avea mai bine de 1.000 de iugăre (un iugăr este egal cu 0,575 ha) de pământ, şi o singură fiică, pe nume Elena (1862-1940), căsătorită cu Francisc Hossu-Longin (1847-1935), şi aceasta fără copii. După moartea ei, întâmplată îndată după *Dictatul de la Viena,* din 30 august 1940, prin care localitatea Băseşti a intrat în teritoriul cedat Ungariei, bunurile familiei George Pop de Băseşti s-au risipit. Prin 1949 nepoata Elenei, Măria Sorescu, mama amintitului Pretor, văduva unui ofiţer din armata română, decedat relativ de tânăr, care se mutase la Odoreu, a fost *deschiaburită* de către comunişti şi scoasă din locuinţă. Mobilierul şi biblioteca au fost distruse, fiul ei reuşind să salveze doar câteva documente din arhiva familiei, şi vreo două trei tablouri, despre care am pomenit mai sus. împreună cu acelaşi Valeriu Achim am reuşit să recuperăm, totuşi, câteva piese de mobilier, care aparţinuseră familiei George Pop de Băseşti, de prin satele din jur, între acestea numărându-se un splendid pian vienez, un dulap mare de bucătărie cu trei uşi şi o măsuţă stil, cu picioare în formă animalieră, toate aşezate în expoziţie, alături de acele documente de familie în original, dar şi de o mulţime de reproduceri xerox după scrisorile din

colecţia Francisc Hossu-Longin, aflată în proprietatea *Bibliotecii Centrale din Cluj,* secţia manuscrise. Pe baza unora dintre aceste documente, am elaborat şi publicat peste câţiva ani vreo două trei studii, tipărite în publicaţiile *Acta Musei Porolissensis, Muzeul Naţional* şi *Familia,* în 1975, când am organizat expoziţia de la Băseşti, mai trăiau în comună câţiva bătrâni care-l cunoscuseră pe „Măria Sa", adică pe memorandistul George Pop de Băseşti, căci lucraseră, fie la conacul său, fie pe moşia sa. Spuneau că era generos cu musafirii şi cu dascălii români ai căror elevi se distingeau la învăţătură. Venea la serbările organizate la sfârşitul anului şcolar şi acorda premii consistente celor evidenţiaţi, adică învăţătorilor, câte o vacă cu viţel sau scroafă cu purcei, iar elevilor premianţi, opinci, sumane şi *năd*ragi, cuşme sau cojoace. Se supăra rău pe cei care-şi vindeau străinilor pământul şi pretindea ca ofertele de vânzare să i se facă mai întâi lui. I-am spus unuia dintre ţăranii care-l cunoscuseră, că în anii primului război mondial trimitea multora dintre militarii din Băseşti, căzuţi în prizonierat rusesc, prin intermediul filologului din
Boemia, Urban Yarnik, bani şi pachete cu alimente. Ţăranul n-a fost impresionat de această dărnicie, şi mi-a replicat, confidenţial, cam aşa: „auzi, dumneata, d'apoi ştii de ce le trimitea el aceste pachete? Pentru că aceia toţi erau făcuţi de el, cu muierile din sat". Am aflat, astfel, câte ceva şi despre o latură, mai puţin cunoscută, a *activităţii* marelui memorandist şi patriot George Pop de Băseşti. Cu siguranţă, însă, mi-am zis atunci în mine, că nu pentru fapte ca cele pomenite de ţăranul acela bătrân, îl stimează şi-l iubeşte posteritatea pe „bătrânul naţiei", cum îl numiseră contemporanii pe George Pop de Băseşti, cel care s-a aflat întotdeauna acolo unde era ceva de făcut, cu cuvântul sau cu „peculiumul", adică cu ofertele materiale, pentru poporul român din Transilvania, indiferent de cultul religios, practicat de către acesta. Şi e relevant să amintesc, aici, sumele foarte mari de bani oferite de el întreprinderilor politice şi culturale ale lui Vasile Goldiş, care era de religie ortodoxă, în perioada 1885-1905, dar şi altora, greco-catolici, precum şi donarea unei foarte mari părţi din averea sa *Episcopiei de la Blaj.* Ciudăţenii „de fire", cum se zice, avea şi Dr. Vasile Lucaciu, om de solidă cultură filosofică şi luptător curajos pentru cauza poporului său şi în general pentru dreptate. Ştia, de exemplu, ţigăneşte, şi când a construit biserica din Şişeşti şi şcoala, obişnuia să vorbească în această limbă cu cei care confecţionau cărămizi. Nu era nici el insensibil la frumuseţea feminină şi în acest sens mama lui Radu Enescu, înrudită cu familia memorandistului Gavril Barbul din Pomi, judeţul Saru Mare, ne-

a povestit o dată că părintele Vasile Lucaciu obişnuia să pişte fetele de obraz sau de braţe, pe la întruniri. A avut, însă, curajul de a-i înfrunta pe toţi opresorii neamului său şi mai ales de a tălmăci în româneşte opera Sfântului Toma d'Aquino, publicând-o, în perioada 1881-1884, într-un volum consistent, de 1035 pagini, sub titlul *Instituţiuni filosofice,* despre care am auzit că recent a fost reeditată. Un martor ocular, medicul Ioan Sălăgean, născut cam prin 1885, mi-a relatat, în 1975, că a asistat, în trenul de Baia Mare - Satu Mare, la o întâmplare al cărui erou a fost părintele Dr. Vasile Lucaciu, petrecută prin 1908. Deputat în parlamentul maghiar, era foarte supărat că în judeţul Satu Mare la căile ferate (MAV) nu lucra, în funcţii mai înalte, aproape nici un român. In acel context, pe când mergea cu trenul amintit şi acesta se oprise într-o gară, probabil Cicârlău, Dr. Vasile Lucaciu a ieşit la geam şi l-a întrebat, în ungureşte, desigur, pe împiegat, care stătea smirnă cu semnalizatorul în mână, ce înseamnă iniţialele MAV; acesta a răspuns cuviincios şi cum se cădea *Magyar Ăllami Văsuţ* (Căile ferate maghiare), primind în schimb, de la dr. Vasile Lucaciu, răspunsul batjocoritor, care-i viza etnia: *Nem! Âzsiăban mesz vissza!* (adică mergeţi înapoi în Asia!) Oficialităţile au avut grijă ca după dizolvarea, înainte de termen, a parlamentului, survenită la 1910, Dr. Vasile Lucaciu să nu mai fie ales deputat, chiar dacă intelectualii din cercul electoral al Beiuşului, unde acesta a candidat din nou, i-au acordat tot sprijinul, tipărind, în acest scop, un interesant fluturaş electoral, din care un exemplar se află în posesia subsemnatului, cu o „horă" pe versuri compuse de nu se ştie cine, de îndemn, pentru locuitorii din fiecare sat în parte, să voteze cu cel amintit. Ea era tipărită pe o coală de 34 /20/ 6 cm şi avea următorul cuprins:

Trăiască dr. Vasile Lucaciu >

Sună buciumul la munte Vin Românii mii şi sute în Beiuş din depărtare Vin cu toţii la votare Tra-la-la-la

Mizieşul vine-n frunte Cu crengi verzi şi steaguri multe Sân-Mărtinul umple golul Iar Delanii vin cu sborul Tra-la-la-la

Negru-i cu preotu-n frunte Dumnezeu *să le* ajute Sohodolul cântând dulce La Beiuş şi el se duce Tra-la-la-la

Vaşcăuane, Român verde Tatăl din cer, el te vede Cum păstrezi al tău renume Cinstit de întreaga lume Tra-la-la-la

Tu Luncane de-omenie Nu-ţi da votul pe sâmbrie Pentru Lucaciu sari în luptă Rău în bine el strămută! Tra-la-la-la
Crişciorene, viţă bună, N-aştepta să ţi se spună Cine-i Lucaciu! Ce doreşte Credinţa Tu ţi-o păzeşte! Tra-la-la-la
La Călugări suflă vântul Bucură-se şi pământul Lucaciu al nost când păşeşte La hotar şi ne grăieşte Tra-la-la-la
Câmp, Celeştii şi Poiana Stau şi ele toate gata Ca să plece la votare Pe-a lui Lucaciu nume mare Tra-la-la-la
Cărpinetul, sat de frunte Ştie bine cum să lupte Pentru drepturi şi naţiune Pentru limba noastrei mume! Tra-la-la-la
Sălişteni şi Leheceni Români buni şi bravi săteni Un Lucaciu avem pe lume Votaţi toţi pe al lui nume Tra-la-la-la
Cei de pe valea Băiţei Mânaţi de-amarul vieţii Caută-şi şi ei lecuire între-a noastre dese şire Tra-la-la-la
Iar în cercul Dumbrăvani Şase sute, toţi sărmani Răsăriţi din codri verzi Cinste de la ei să-nveţi! Tra-la-la-la
Şase sute ce-au legat La Rieni notariat Vin şi ele-n voie mare Pentru Lucaciu la votare! Tra-la-la-la
Lăzureni şi Cusiiş Băleni şi Hinchiriş Bravi aţi fost voi totdeauna Arătaţi-vă ş-acum
Tra-la-la-la
Din Pietroasă până-n Şebiş Trece carul greu pietriş Vine Lucaciu iar la voi Să vă scoată din nevoi! Tra-la-la-la
Binşelane, Cresuiene Nu lacomi tu la pene Fie albe, fie roşii Frunze verzi purtau strămoşii Tra-la-la-la
Nimueşti şi Curăţele Nu-s făcători de rele Văd doar cum vecinul Burda Respinge banul lui Iuda
Tra-la-la-la
Cărbunari şi Budureasa Sălişte, Talpe, Telechiu, Saca Aşteaptă cu nerăbdare Ziua cea de luptă mare!
Tra-la-la-la
Chăbeştii şi Meziadul De te-ai înfrăţi cu iadul Nici atunci nu-i poţi rupe Cu mite şi vorbe multe Tra-la-la-la
Ei cu toţii ştiu prea bine Cine-i Lucaciu de-unde vine Ştim că el e cel dintâi Dintre toţi Românii vii Tra-la-la-la
Frunză verde de secară Toţi cu Lucaci votăm iar Cine n-o vrea să ne-asculte Nici D-zeu nu-l ajute! Tra-la-la-la

Haidaţi, dară fraţi cu toţii Că ne-ar blăstăma nepoţii Şi ne-ar râde lumea-ntreagă De-ar fi altul să se-aleagă! Tra-la-la-la
Nu ne trebuie nici o mită Că legea noastră-i cinstită Ş-am dori şi noi odată S-o spălăm ruşinea toată Tra-la-la-la
Nici pe sute nici pe mii Nu ne dăm ai noşti copii Tot Românul să grăiască Dr. Lucaciu să trăiască! Tra-la-la-la
Venirea mea în contact cu faptele celor doi luptători pentru drepturile poporului român din Transilvania, unul slujitor de la altar al bisericii greco-catolice şi celălalt fiu sau enoriaş al ei a avut darul să mă lămurească definitiv asupra importanţei acestei instituţii în istoria neamului românesc. Amintitele discuţiile cu Gelu Simu şi Sandi Gorgan, în drumeţiile autumnale din octombrie—noiembrie 1972 la Lacul Bodii de lângă Baia Sprie şi de acolo, pe muntele Mogoşa către Cavnic, m-au făcut să trag concluzia că în familiile de români băimăreni greco-catolici ataşamentul faţă de aceasta rămăsese, peste ani, încă statornic. PEREGRINUL ŞI UMBRA Chiar şi lucrătorii din presa locală, de la cotidianul *Pentru Socialism,* evitau să vorbească rău despre această biserică eroică, aflată pe atunci în catacombe, în ilegalitate, ba mai mult ,publicau cu plăcere materiale despre „fiii" ei, despre George Pop de Băseşti şi Dr. Vasile Lucaciu. Cu doi dintre redactorii ziarului amintit mă înţelegeam foarte bine şi anume cu Augustin Cosmuţa şi Ştefan Belu, Primul, Augustin Cosmuţa, absolvent de filologie la Cluj, promoţia 1967, un tip mărunţel, cu ochelari cu sticlă groasă, cu multe dioptrii, era un tânăr de inteligenţă excepţională, echilibrat, prietenos şi extrem de dotat pentru meseria practicată. Avea vână de scriitor cu valenţe multiple - spirit critic tăios, simţ estetic din belşug, căci scria cronici de artă plastică de o mare fineţe şi directă aplicabilitate la subiectele pe care le aborda. S-a căsătorit cu o tânără din Ferneziu, cunoscută părinţilor mei în urma unei deplasări pe care a efectuat-o în Beiuş, pe atunci tehniciană în nu ştiu ce ramură a industriei uşoare, ulterior devenită ingineră. Am participat cu plăcere la nunta lor şi, după câte ţin minte, i-am şi împrumutat cu bani pentru a o putea organiza.
Celălalt, Ştefan Belu, mai în vârstă cu vreo 6-7 ani, era un „rumân", vorba lui Ion Tiriac, zdravăn din Cufoaia, vesel şi petrecăreţ, generos până la *deznădejde,* cu un temperament aprins, talentat şi pasionat de istorie. Lor le-am dat, în mai multe rânduri, materialele pe care doream să le public, şi arunci când au scăpat de cenzură, s-au şi tipărit. Un oarecare Wiesel, frate sau văr cu cel din Statele Unite încununat cu premiul Nobel, „mi-a tăiat", cum se spunea, de câteva ori articolele aprobate de către Ştefan Belu, unul dintre acestea fiind de fapt o cronică la tratatul *Istoria Românilor,* de

Constantin C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu, apărut în 1971, pe motiv că n-am făcut în ea referiri la istoria partidului.
Poluarea din oraş m-a făcut, însă, să mă gândesc, tot mai insistent la părăsirea sa, mai ales că în iarna lui 1974-1975, după o răceală zdravănă, în timpul unei delegaţii la Bucureşti, când am dormit, într-o cameră neîncălzită a hotelului *Muntenia,* m-am îmbolnăvit foarte tare. Tuşeam până la exasperare, nu puteam
dormi şi slăbisem mult, astfel încât a trebuit să părăsesc oraşul, retrăgându-mă la Beiuş, unde m-am internat la spital, la secţia O.R.L., păstorită, de dr. Ioan Racolţa. Acesta era un om distins, cu o cultură medicală de excepţie, şi culmea, cu o pregătire şi un talent muzical incredibil. Făcea operaţii dificile, apreciate de lumea medicală clujeană, citea mult şi variat, ştiind să cânte la diferite instrumente muzicale, dar şi vocal, în special arii din operă şi romanţe. In aceste zile, de aprilie 1975, intrasem într-o depresie psihică puternică, convins fiind că sufăr de cancer la gât. Aceasta pentru că tuşea nu mă slăbea, în ciuda faptului că făcusem tot felul de inhalaţii, cu medicamente şi cu aparatele din dotarea spitalului de pneumofiziologie din Baia Mare, nu demult construit, situat la poalele munţilor din nord-vestul oraşului. Intrasem de-a dreptul la ipohondrie şi pentru faptul că simţeam mereu o durere şi o „gâdilătură" în gât, o jenă la înghiţit, care mă făcea să mă gândesc la un unchi al meu după mamă, amintitul Vasile, mort, aşa cum am arătat mai sus, de cancer la gât, în urmă cu vreo 10-11 ani. *Eleatul Ioan* Racolţa era, un iubitor de frumos, cu o ţinută şi o atitudine de om distins şi cult, dedicat disciplinelor „umanioare", deşi meseria îl făcuse să rătăcească, vorba poetului Tudor Arghezi, printre „bube, mucegaiuri şi noroi". El mi-a declarat, după un consult amănunţit, că nu poate fi vorba, în privinţa mea, de acea boală incurabilă amintită mai sus. Cum eu insistam cu presupusul şi suspiciunea, mi-a zis: „Ascultă, mânzule, eu ştiu bine ce vorbesc. Dacă tu suferi de boala de care te temi, arunci înseamnă că diploma mea de medic nu valorează nici o ceapă degerată, cu toate că Victor Papilian m-a notat la examene numai cu zece!" A descoperit repede că gâdilatul în gât şi tuşea neostoită era cauzată de inflamarea epiglotei, intervenind asupra acesteia cu o cauterizare, executată printr-o *încălzire* electrică, extrem de neplăcută. Am rămas în spital aproape o lună de zile, prilej de a scăpa, nu doar de poluarea din Baia Mare, dar şi de sâcâielile leneş-lucrative ale lui Valeriu Achim. în acea vară, a lui 1975, m-am dus la mare, şi aerosolii de acolo mi-au ameliorat cumva boala, respectiv bronşita,
are tindea să devină astmatică, iar în decembrie la Govora, de unde m-am reîntors aproape vindecat. Moartea socrului meu, survenită atunci, m-a obligat să părăsesc staţiunea înainte de sfârşitul sejurului, ceea ce nu a fost

tocmai bine pentru mine, întrucât pe drum, de acolo la Baia Mare şi apoi la Beiuş, am avut un nou prilej să răcesc, astfel încât, dacă nu m-aş fi mutat din acel mediu poluant, nu sunt sigur dacă astăzi aş mai fi fost în viaţă. Nu ştiam că voi avea oportunitatea de a mă muta la Oradea, dar la muzeu, unde până în primăvara lui 1974 mă simţisem foarte bine, în subordinea directorului Valeriu Achim nu mai puteam rămâne. Făcusem o adevărată nevroză, care mă determina, cum am mai spus, ca doar la apariţia sa să simt un nod în gât şi o „gheară în piept", cum spunea un poet romanţios, aşa că, uşor şi pe tăcute, învăţam pentru a da concurs în vederea ocupării unei catedre la vreo şcoală generală sau liceu din oraş. La începutul lui noiembrie 1976 am venit la Oradea, pentru a participa la o sesiune de comunicări ştiinţifice şi i-am întâlnit pe Viorel Faur, pe Viorel Horj, pe Ioan Godea, pe Mariana Zintz şi pe alţi amici, lucrători la muzeul de aici şi la alte instituţii de *cultură.* Comunicările s-au ţinut în splendidul sediu al muzeului, respectiv în clădirea Palatului Baroc din Oradea, cu o participare importantă, de la care n-au lipsit, desigur, *oficialii,* între ei numărându-se şi amintitul Ioan Chira, preşedintele *Comitetului de Cultură al judeţului Bihor.* Majoritatea celor din subordinea acestuia se temeau de el, însă eu îl cunoşteam de prin 1958-1960, pentru că lucrase la Stei şi în Beiuş, la *Sfatul Popular Raional* şi întotdeauna s-a arătat faţă de mine foarte amabil. Am profitat de sosirea la Oradea, şi înainte de începerea sesiunii, am dat *o fuga,* cu autobuzul, până la Beiuş. Acolo am aflat de la soacră-mea, care citise ştirea în ziarul *Crişana,* că la *Muzeul losif Vulcan,* aflat în subordinea *Muzeului Ţării Crişurilor,* există un post liber de muzeograf. De aceea, în timp ce se ţineau comunicările, l-am întrebat pe Viorel Faur dacă ceea ce-mi spusese soacră-mea este adevărat şi mi-a confirmat că da, întrebându-mă direct: „bătrâne vrei să te muţi la Oradea? Dacă da, hai să vorbim epede cu Ioan Chira, care e la sesiune". Am discutat cu acesta pe scările Palatului Baroc, care coboară de la etajul I la parter şi mi-a zis: „Trebuie să dai concurs pe post, şi acesta se va ţine în 30 noiembrie". I-am replicat: „Mi-e teamă că nu reuşesc, pentru că n-am timp suficient să mă pregătesc", la care Chira a zis: „Fugi, mă Blăguţă de aici. Tu ştii carte serioasă, şi apoi totul depinde de mine, iar eu te cunosc. Aşa că poţi să te consideri angajat. Dacă Achim nu-ţi va da adeverinţă ca să te poţi prezenta la concurs, dă-mi telefon, că-l lămuresc eu". Am solicitat adeverinţa, iar la specificaţia de la sfârşitul ei, unde trebuia să se scrie la ce o voi întrebuinţa, am rugat-o pe secretară, o individă cam trecută, necăsătorită, numită Ana (Anuca) Cadar, să specifice că „se eliberează pentru a-i servi la caz de nevoie". Achim a semnat-o, fără a bănui la ce o voi folosi, şi aşa am putut da concurs. De fapt a participat la acesta, pe lângă mine, încă un candidat, şi eu am luat nota

maximă, preşedintele comisiei de examinare nefiind altul decât colegul meu Viorel Faur. Acesta s-a luat şi atunci, ca întotdeauna, de altfel, *în serios,* şi trebuie să mărturisesc că, nici nu l-am întrebat, dar nici nu mi-a spus din ce voi fi examinat. Mi-a dat doar o bibliografie destul de amplă, pe care am parcurs-o cu repeziciune, astfel încât am fost în stare să elaborez, în cele două ore cât a durat concursul, un fel de eseu despre *Revista Familia în contextul culturii româneşti, din a doua jumătate a secolului al XlX-lea,* lăudat de către toti membrii comisiei de examinare.

MUZEOGRAF LA ORADEA

Mutarea la Oradea era pentru mine şi familia mea o încercare grea, deoarece, vorba proverbului, ea însemna un fel de *moarte parţială,* dar şi un *început* imprevizibil. Legea acorda, la transferul în interes de serviciu, adică prin concurs, în situaţia mea, bani de transport auto sau cu trenul, pentru mobilă şi alte lucruri din gospodărie, un salariu întreg pentru titular, şi câte un sfert din salariul acestuia pentru fiecare membru din familie. Când a aflat că am dat concurs pe un post la *Muzeul losif Vulcan din Oradea,* fără ştirea lui, directorul Valeriu Achim s-a supărat foc, şi ca urmare, la început a chemat-o la el pe nevastă-mea, să vadă dacă de comun acord ani hotărât să plecăm din Baia Mare, spunându-i că are nevoie de mine pentru reamenajarea expoziţiei de bază, apoi, după ce ea i-a zis că suntem hotărâţi să plecăm, a refuzat să-mi aprobe transferul. Aceasta însemna ca la noul loc de muncă să fiu angajat cu salariu de începător sau stagiar, iar banii cuveniţi pentru mutare să nu mi se mai acorde. Dintr-un foc, cum s-ar spune, pentru că aşa voia buricul lui Achim, urma să pierd o mulţime de bani, atunci, dar şi în viitor. Am început să-l rog a se învoi să-mi semneze transferul, dar el o ţinea în continuu că pot pleca numai prin demisie, până ce, într-o zi, simţind pur şi simplu că înnebunesc de furie, m-am dus la el în birou şi, între patru ochi, văzând că persistă în refuzul amintit, m-am apropiat de el şi l-am prins de nasul său enorm, mârâindu-i la ureche: „ ascultă, mă, gunoiule, dacă nu-mi dai transferul te aştept pe podul de peste Săsar, te ucid şi te arunc în apă", după care, ca
semn de *întărire* a ameninţării, l-am şters cu o lovitură scurtă şi tangentă, peste scăfârlie. A rămas înmărmurit, după care a apăsat pe butonul unei sonerii de chemare, făcându-l pe colegul Victor Gorduza să vină în birou. Cu broboane de sudoare pe

frunte, i-a spus acestuia că l-am ameninţat cu moartea. Intre timp, însă, eu, după ce am respirat adânc de vreo trei patru ori, reuşisem să mă calmez şi să mă aşez pe fotoliul din faţa biroului, aşa că la întrebarea din ochi a lui Gorduza, care aştepta să confirm sau infirm spusele directorului, am răspuns rar, încet şi oarecum absent: „discutam aici despre expoziţie, iar apoi, aproape şoptit, către director „îmi face impresia că aţi consumat ceva", după care am părăsit încăperea. A doua zi mi-a semnat transferul, în timp ce îi spuneam domol: „Domn'le, cu mine de-acum încolo sper să nu mai ai nici o relaţie, nici un schimb de vorbe". Parcă spăşit, m-a chemat la el în birou şi mi-a arătat o scrisoare de a mea expediată lui Viorel Faur de la Oradea, în vara aceluiaşi an, 1976, în care-i ceream să depună mărturie despre faptul că ştie de mai mulţi ani că deţin nişte cărţi foarte vechi, respectiv un coligat, cu cinci incunabule sau tipărituri din perioada 1485-1500, şi o *Biblie,* tot incunabul, din 1476. în toamna lui 1974, când a apărut legea patrimoniului naţional, m-a pus sărăcia să ofer spre vânzare acele cărţi *Anticariatului* din Cluj. Nu mi-au fost plătite nici restituite niciodată, ba mai mult, am fost reclamat, şi apoi interogat despre proveniența lor. Prin urmare, doi angajaţi ai *Securităţii,* Vasile Cerneştean, pe numele său iniţial Checicheş, şi mai apoi altul, frate cu un amic de al meu extrem de simpatic, profesor de istorie şi director de şcoală, pe care-l chema Vasile Cormoş, m-au anchetat, amenințând că mă vor da afară din serviciu. Speriat, i-am scris acea scrisoare lui Viorel Faur, cu gândul să-l avertizez că îl voi pune martor, spre a demonstra că acele cărţi erau ale mele, deşi, după normele oricărui drept cât de cât rezonabil, ceea ce nu era cazul cu cel comunist din ţara noastră, posesia lor de către mine şi lipsa unor dovezi că ar fi fost furate ar fi trebuit să însemne că sunt ale mele. Directorul de la *Muzeul Ţării Crişurilor,* semn de *întărire* a ameninţării, l-am şters cu o lovitură scurtă şi tangentă, peste scăfârlie. A rămas înmărmurit, după care a apăsat pe butonul unei sonerii de chemare, făcându-l pe colegul Victor Gorduza să vină în birou. Cu broboane de sudoare pe frunte, i-a Spus acestuia că l-am ameninţat cu moartea, între timp, însă, eu, după ce am respirat adânc de vreo trei patru on, reuşisem să mă calmez şi să mă aşez pe fotoliul din faţa biroului, aşa că la întrebarea din ochi a

lui Gorduza, care aştepta să confirm sau infirm spusele directorului, am răspuns rar, încet şi oarecum absent: „discutam aici despre expoziţie, iar apoi, aproape şoptit, către director „îmi face impresia că aţi consumat ceva", după care am părăsit încăperea. A doua zi mi-a semnat transferul, în timp ce îi spuneam domol: „Domn'le, cu mine de-acum încolo sper să nu mai ai nici o relaţie, nici un schimb de vorbe". Parcă spăşit, m-a chemat la el în birou şi mi-a arătat o scrisoare de a mea expediată lui Viorel Faur de la Oradea, în vara aceluiaşi an, 1976, în care-i ceream să depună mărturie despre faptul că ştie de mai mulţi ani că deţin nişte cărţi foarte vechi, respectiv un coligat, cu cinci incunabule sau tipărituri din perioada 1485-1500, şi o *Biblie,* tot incunabul, din 1476. în toamna lui 1974, când a apărut legea patrimoniului naţional, m-a pus sărăcia să ofer spre vânzare acele cărţi *Anticariatului* din Cluj. Nu mi-au fost plătite nici restituite niciodată, ba mai mult, am fost reclamat, şi apoi interogat despre provenienţa lor. Prin urmare, doi angajaţi ai *Securităţii,* Vasile Cerneştean, pe numele său iniţial Checicheş, şi mai apoi altul, frate cu un amic de al meu extrem de simpatic, profesor de istorie şi director de şcoală, pe care-l chema Vasile Cormoş, m-au anchetat, ameninţând că mă vor da afară din serviciu. Speriat, i-am scris acea scrisoare lui Viorel Faur, cu gândul să-l avertizez că 11 voi pune martor, spre a demonstra că acele cărţi erau ale mele, deşi, după normele oricărui drept cât de cât rezonabil, ceea ce nu era cazul cu cel comunist din ţara noastră, posesia lor de către mine şi lipsa unor dovezi că ar fi fost furate ar fi trebuit să însemne că sunt ale mele. Directorul de la *Muzeul Ţării Cricurilor,* 356 PEREGRINUL ŞI UMBRA Sever Dumitraşcu, care, culmea, nu era un om prost, ba dimpotrivă, a pus mâna pe scrisoarea amintită, făcând-o să nu mai ajungă la Faur, şi a expediat-o lui Valeriu Achim, scriindu-i că rândurile mele către subalternul său i s-au părut suspecte şi i le trimite pentru a lua măsuri împotriva mea.. Scrisoarea aceasta a lui Dumitraşcu se află şi azi în posesia mea. Pentru gestul său, nu i-am purtat nici un resentiment, deşi ar fi meritat să-l dau, aşa *tete a tete,* măcar de vreo două trei ori cu capul de pereţi. Peste vreo doi ani, adică prin 1979, la mine în birou, la *Muzeul losif Vulcan,* i-am reproşat acest gest pe faţă, şi s-a făcut, cum se zice, *mic, taxă* a mai spune nici un cuvânt. Cu acea ocazie, asemenea unui comisar bolşevic, mi-a reproşat că aş avea concepţii reacţionare, de

parcă cineva l-ar fi îndrituit să gestioneze progresul României, şi să controleze conştiinţa oamenilor. Firea ciudată a acestui om, în stare de gesturi aflate la extreme - uneori reprobabile, alteori pline de generozitate, m-a făcut să mă gândesc, de multe ori, nu ştiu de ce, la atitudinea avută, în vechime de cei ce se ocupau cu execuţiile capitale, care înainte de a-i spânzura sau decapita pe condamnaţi, îi sărutau. Mult mai târziu, adică prin 2003, am fost înştiinţat de către el, că, în perioada 1987-1989, fusese turnat la *Securitate* de un coleg pe nume Gheorghe Gorun, aflat în subordinea sa, care-şi semna notele informative cu pseudonimul de Gabriel Popescu. Am început, de atunci, să-l simpatizez pe Dumitraşcu şi îmi pare rău că n-a îndrăznii să recunoască public că ce-] care l-a turnat sub acest pseudonim e Gheorghe Gorun, azi profesor universitar la *Partiumi Kereszteny Egyetem* din Oradea. Am deschis, prin 1977, după ce m-am mutat la Oradea, un proces împotriva *Anticariatului* de la Cluj, pentru recuperarea acelor cărţi, dar în zadar; ele nu mi-au fost înapoiate, iar o doamnă, pe nume Felicia Varga, ofiţer de Miliţie din Oradea, care răspundea în Bihor de patrimoniu, m-a sfătuit, cu amabilitate, să-mi văd de treabă, adică să renunţ la acele cărţi, sugerându-mi, indirect, că altfel s-ar putea să am necazuri la serviciu, din cauză de „incompatibilitate" între statutul de *muzeograf şi* de *colecţionar,* sinonim, pe atunci, cu cel de infractor *in nuce.* în această conjunctură, mutarea mea la Oradea, începând cu l ianuarie 1977, urma să se facă în împrejurări nu prea fericite. Directorul Sever Dumitraşcu m-a privit, după mutare, vreme de câţiva ani, cu neîncredere, cu suspiciune, în aşa fel încât într-o zi, în momentul în care i-am făcut morală supraveghetoare! de la *Muzeul memorial losif Vulcan,* la care fusesem angajat, pentru că pleacă mai repede de la serviciu, mi-a atras atenţia, nu ştiu de ce, că „oamenii muncii din România nu pot fi obligaţi să muncească mai mult decât prevede legea!, adică opt ore, iar altă dată, când m-am dus să studiez Ia Biblioteca de la *Episcopia Ortodoxă,* spunând supraveghetoare! din subordinea mea, Ana Dureau, că „am plecat la Episcopie", Dumitraşcu, sosit la *Muzeul losif Vulcan* intempestiv, a întocmit o avertizare către Viorel Faur, şeful secţiei, *informându-l* că „în timpul programului de lucru tov. Blaga Mihoc merge la Episcopia Bihor". Speriat, oarecum de atitudinea mea, cu ocazia acelei discuţii, din 1979, pomenite mai sus, agresivă trebuie să mărturisesc, căci „aşa e naturelul meu", vorba lui Caragiale, Dumitraşcu s-a retras înspre uşă şi a spus: „Mihoc, dragă,

pace! Hai să scriem pe o hârtie pace! Vino să vedem dacă ai lemne tăiate în beci, căci dacă n-ai, trimit omul de serviciu să-ţi taie!" De la acea întâmplare Sever Dumitraşcu n-a mai avut niciodată treabă cu mine. Ba chiar m-a vizitat odată acasă, să-mi vadă cărţile şi m-am dus şi eu să i le văd pe ale lui. Am constatat, atunci, că avea o bibliotecă bogată.

O vreme, respectiv vreo patru cinci luni, din ianuarie până la sfârşitul lui aprilie 1977, familia mi-a rămas la Baia Mare, deoarece pentru Doina nu găsisem încă serviciu, şi nici n-aveam locuinţă, eu trebuind să fac navetă de la Beiuş, în fiecare zi. Am găsit, prin aprilie 1977, în sfârşit, ocazia să fac un schimb de apartament cu cineva care se muta la Baia Mare, şi într-o singură zi, cu un camion enorm, angajat prin intervenţia vărului meu Horia Goia, despre care am pomenit mai sus, inginer la C.E.T.-ul (Centrala electrotermică) din Oradea, m i-am adus tot calabalâcul la Oradea, instalându-mă într-un apartament cu două camere, unde am locuit mai bine de 8 ani, până în decembrie 1985, când m-am mutat în unul cu trei. In lunile friguroase de iarnă, cât am făcut naveta de la Beiuş la Oradea, am *gustat* direct din *comodităţile* celor care lucrau la oraş, obligaţi să facă naveta la locul de muncă cu autobuzul, Am cunoscut, atunci, o mulţime de şoferi, apelaţi de navetişti pe numele mic, cum erau Ghiurca (Gheorghe Ţiţ), Dorea (Teodor Barnoş) sau Romu (Romulus Nistor), adevăraţi şefi pe autobuzele lor, pe lângă care trebuia să te pui bine ca să te „ia în maşină", după cum am întâlnit şi controlori fioroşi sau „şpăgari", îndrituiţi a opri, în drum, în orice loc şi la orice oră, autobuzele pline ochi şi neîncălzite, pentru a verifica biletele şi a descoperi pe „frauduloşi", cum obişnuia să spună unul, pe nume Rada. Acesta din urmă a oprit, în mai multe rânduri, pe drumul Beiuş-Oradea, autobuzul în care mă aflam, vreme de câte 30-45 de minute. El zăbovea, parcă voit ,spre a ne face să răbdăm de frig, asupra *citirii* minuţioase a datelor de pe fiecare bilet, şi în acele ocazii am avut şansa să-mi îmbogăţesc cunoştinţele din domeniul exclamaţiilor imprecative, cu perle ca „mânce-te ghipsul" sau „mânce-te corhazul", proferate, la adresa sa, de către călători.

După mutare am întâmpinat greutăţi cu încasarea banilor ce mi se cuveneau, solicitaţi, aşa cum prevedea legea, direcţiunii muzeului, respectiv directorului Sever Dumitraşcu. Acesta mi-a ţinut un *discurs patriotic* tâmpit, despre bunurile întregului popor, recte fondurile băneşti ale muzeului, din care eu îndrăznisem să solicit a mi se acorda o

parte, în loc să mă bucur că am fost angajat la Oradea, ca şi cum instituţia i-ar fi aparţinut lui, şi angajarea mea ar fi însemnat, pentru ea şi pentru el, un enorm sacrificiu. N-am mai zis nimic şi m-am dus în audienţă la Ioan Chira, preşedintele *Comitetului de Cultură,* care a dispus să se aplice legea, adică să mi se plătească drepturile băneşti ce mi se cuveneau. Venirea mea la Oradea m-a readus, de fapt, printre amicii mai vechi, căci pe lângă Viorel Faur, şeful secţiei de istorie de la muzeu, şi Viorel Horj,
locuind într-un apartament aflat în apropiere de cel în care mă mutasem, m-am reîntâlnit cu Crăciun Bejan, acum redactor la revista *Familia,* în Oradea pulsa o viaţă culturală superioară celei din Baia Mare, căci exista o revistă de cultură serioasă, *Familia,* cu redactori şi colaboratori de înaltă ţinută intelectuală, condusă de Alexandru Andriţoiu, ca redactor şef şi Radu Enescu, redactor şef-adjunct. Relaţiile interumane erau mai intense ca cele de astăzi, căci puţinătatea *ofertei culturale,* a sferei de manifestare a celor cu valenţe creatoare, îngrădită de chingile cenzurii, făcea ca acolo unde se putea, spiritul să se exprime cu mare pregnanţă. *Iresponsabili,* oarecum, la cafeneaua *Astoria* sau la cele de pe malul stâng al Grisului, două în acel timp, una situată lângă baia populară, în colţul clădirii fostului hotel *Crişul Repede* şi cealaltă, numită, în jargon local, *Budy bar,* peste drum, vis-a-vis de *Casa de modă,* discutam între noi de toate şi despre toţi, cultură şi *politichie,* de-a valma. Mergeam acolo mai ales cu Radu Enescu şi Crăciun Bejan, dar câteodată şi cu Dumitru Chirilă şi Vasile Spoială, cu toţii redactori la revista *Familia*. Nu ştiam că scrumierele şi florile artificiale de pe mese erau pline de microfoane, aşa cum scrie Ioan Pacepa în *Orizonturi roşii,* şi nici măcar cine dintre noi putea fi informatorul *organelor*. Mie îmi funcţiona, însă, şi acum acea *rezervă interioară,* care mă însoţise încă din copilărie, oprindu-mă de la obiceiul de a mă destăinui pe deplin cuiva, obişnuit fiind să spun, atunci când ajungeam la *politică,* jumătăţi de adevăruri, sau lucruri cu mai multe înţelesuri. Era acea trăire dedublată, când una se gândea şi alta se spunea, din instinct de conservare, desigur, la unii cel puţin, sau din oportunism, la alţii, cu propensiuni către cariere partinice, la dobândirea cărora valoarea în sine a individului conta cel mai puţin.
In primele luni după sosirea la Oradea, a trebuit să mă concentrez spre a realiza transferul soţiei de la Baia Mare. In acest scop am *bătut,* în mai multe rânduri, pe la uşile *Direcţiei sanitare,* conduse de Ioan (Ionică) Popa, fără, însă, a fi băgat în seamă de cineva, am luat legătura cu şeful laboratorului de biochimie de la

Spitalul orădean, biologul Dorin Bolcaş din Beiuş, un om amabil dar lunecos, aşa cum îi stătea bine unuia care, datorită originii sociale *nesănătoase,* fusese nevoit să se strecoare prin furcile caudine ale dosarelor de cadre. Acesta era nepotul eroului martir dr. Nicolae Bolcaş (1882-1919), şi pentru că tocmai scrisesem şi publicasem în *Familia* un articol despre unchiul său, reuşisem să-i câştig prietenia. Nu era, însă, suficient pentru scopul meu, căci omul nu avea nici o putere să angajeze pe cineva în laboratorul pe care-l conducea, chiar dacă, aşa cum am aflat mai târziu, era membru de partid. M-am confesat într-o zi lui Crăciun Bejan, care m-a ascultat încruntat şi cu atenţie, relatându-i greutăţile întâmpinate cu transferul amintit, şi, în cele din urmă, pomenind, ca într-o doară, că la Baia Mare am fost coleg de birou cu fiica lui Gheorghe Blaj, tocmai transferat, ca prim secretar, de la Baia Mare la Oradea, s-a luminat, parcă, la faţă, şi mi-a zis: „Du-te, dom'le, la el, că dacă dă ordin totul se rezolvă!" Gheorghe Blaj locuia în *Hotelul partidului* din Parcul Petofi, nu departe de sediul *Muzeului* din Palatul Baroc. Mă ştia de la fiica sa, mai ales că întocmisem, pentru el, o *mini monografie* a judeţului Maramureş, publicată, sub semnătura sa, într-o revistă de istorie din capitală, dar aranjarea unui post pentru Doina la laboratorul de biochimie a spitalului a făcut-o nevastă-sa, o femeie volubilă şi generoasă, despre care am mai pomenit. Ea i-a dat telefon lui Ionică Popa şi acesta m-a căutat la *Muzeul Ţării Crişurilor* spre a mă povăţui cum să facem. De la secretariatul muzeului am fost anunţat, cam prin 6 mai 1977, pare-mi-se, că trebuie să mă prezint de urgenţă la *Direcţia sanitară.* Amicul Crăciun Bejan se afla la mine la birou, la *Muzeul memorial Iosif Vulcan,* în momentul în care am primit această veste. L-am informat şi pe el că doamna Blaj a intervenit pentru postul Doinei la Ionică Popa, şi, fiind convins că lucrurile se vor aranja, i-am cerut să-şi dea cu părerea dacă e cazul să-i duc celui amintit vreun cadou. La aceasta amicul meu a spus: „Să nu-i duci nimic, dom'le! El trebuie să-ţi dea ţie un cadou, pentru că ai aşteptat atâta să te rezolve!" L-am întâlnit pe doctor în biroul său şi cu această ocazie mi-a spus: „ soţia dumitale va veni şi va da concurs pe un post de biolog şi va reuşi". I-am mulţumit frumos, după care a adăugat: „Mulţumiţi-i doamnei Blaj şi spuneţi-i că-i sărut mâinile!" Am ieşit din biroul acestuia satisfăcut, dar nu fără un vag sentiment de jenă, însoţită de lehamite. Ionică Popa a profitat de această intervenţie, şi bine a făcut, aşa că, în loc de un post de biolog, a scos la concurs două, angajând, în acest fel, şi pe o *protejată* a sa. Peste vreo doi ani aceasta avea să se căsătorească şi să ne cheme, pe mine şi pe Doina, să-i fim naşi. N-a aflat de la noi niciodată cum au stat lucrurile cu intervenţia doamnei Blaj la Ionică Popa, de care, indirect, a profitat şi ea. Cartierul orădean Nufărul I, unde

mă mutasem, era oarecum izolat de oraş, căci în el, până prin anii '80 ai secolului trecut, se ajungea doar cu autobuzul, şi nu prea lesne, căci acesta venea la intervale de timp destul de mari. Ridicat prin 1975-1977, consta, la început, din doar câteva blocuri confort I şi II, presărate printre o mulţime de case bine rânduite, ale unor gospodari serioşi, majoritatea de etnie maghiară, şi de rit religios catolic, unii muncitori angajaţi în fabricile din Oradea, iar alţii trăind din cultivarea legumelor şi a florilor. Până a nu se construi blocurile, cartierul se numea Seleuş, şi era socotit o comună suburbană a oraşului Oradea, în care exista o veche fabrică de bere, datând de prin secolul al XVIII-lea, plasată lângă cimitirul din apropierea străzii Constantin Noica de astăzi, aflat în acest moment în dezafectare, o moară de apă, care în prezent funcţionează modernizat, cu ajutorul curentului electric, având pe lângă ea şi o pensiune, o tăbăcărie relativ modernă, cu mai multi lucrători, un depozit de ambalare pentru export a fructelor, aflat în apropierea bisericii catolice, pe lângă pârâul Peţa, şi câteva sere la intrarea dinspre Beiuş în oraş. Zona era potrivită pentru plimbări de destindere, mai ales că pe străduţele dinspre Peţa, cu case peste care încă buldozerul nu ajunsese să treacă, străjuite de curţi cu pomi fructiferi şi flori mirositoare, se ajungea uşor pe şesul dintre Băile Felix şi comunele Oşorhei şi Rontău, cultivat în special cu grâu şi porumb. Peste câţiva ani, pe acesta se va ridica, din
nenorocire, C.E:T. -ui nr.2, cu nişte clădiri de o urâţenie apocaliptică, astăzi aflate în paragină. Pe aici m-am plimbat, în perioada 1977-1980, aproape în fiecare seară cu Viorel Horj, însoţiţi, câteodată, de către un profesor de matematică, în vârstă de peste 70 de ani, dar falnic şi încă verde, pe nume Athanasie Cârlogea, peripatetizând despre chestiuni de cultură sau cancanuri obişnuite, cotidiene. Bătrânul povestea, în schimb, cu detaşare gravă, tot felul de întâmplări din tinereţea sa interbelică, inclusiv aventuri amoroase. Eram în perioada în care viaţa se degrada pe zi ce trecea, când lipsu rile de tot felul începuseră să se facă simţite. Procurarea alimentelor sau a altor bunuri obişnuite, dar deficitare, implica statornicirea unui nou tip de relaţii interumane, consolidate şi evidente pe măsură ce mizeria adusă de regimul comunist falimentar devenea tot mai clară. Descopereai că, în societatea care te înconjura, existau prietenii sau legături *reciproc avantajoase,* între un măţar de la abator şi un procuror de la *judeţ* sau, mai târziu, între un simplu vânzător de benzină şi un ofiţer superior de miliţie, sau medic renumit, toate create de conjunctură şi evident, oarecum *împotriva firii.* Aceasta pentru că accesul la alimente, la carburanţi sau la paşapoarte nu era o

practică normală sau firească, ci un *privilegiu* la care se putea ajunge doar prin închegarea unor *îngemănări* ciudate, de tipul celor amintite. Lumea intelectuală era stăpânită, totuşi, de bucuria unei trăiri mai active ca a celei de astăzi, particularizată, atomizată şi ca atare orientată către interese individuale, şi prin aceasta către comodităţile de la domiciliile celor care o compun. Ar fi interesant, în acest context, dacă s-ar studia mai intens schimbările în mentalitatea socială din satele şi oraşele noastre, aduse de *media,* respectiv de televiziune, care a influenţat modul de coagulare a relaţiilor interumane din rândul acestora. A dispărut acel *otium* comunional, cu ceaiuri sau serate la oraşe, cu *daci* sau şezători în mediul rural, devenite doar amintiri. Astăzi primează sistemul informaţional prin internet, propensiunea pentru *calup,* pentru receptarea pe nemuncite a cunoştinţelor, care
însă nu *zidesc,* nu-l transformă psihic pe individ, nu-l fac neapărat mai bun, şi mă mir, ca om în vârstă şi poate *depăşit,* cum zic cei mai tineri, că scopul declarat al învăţământului, acela de a oferi tinerilor în primul rând *aptitudini sau capacităţi* şi nu *cunoştinţe,* nu tine cont de faptul că cele două laturi ale muncii de formare a învăţăceilor trebuie să meargă mână în mână, că una fără alta nu pot deveni operative, căci dacă nu ştii ce e în lume, nu vei fi capabil s-o transformi, s-o faci să-ţi ofere ceea ce vrei, ceea ce e necesar.
în toamna lui 1977, după vreo 3-4 ani de corespondenţă cu unul dintre foştii mei profesori clujeni, amintitul Bujor Surdu, am
fost anunţat că voi fi primit la doctorat. Ii trimisesem un curriculum, sau CV, cum se zice astăzi, detaliat, încă din 1973, cu titlurile articolelor publicate, şi mi-a scris mai multe scrisori, lăudându-mi activitatea. Dar iată cuprinsul uneia dintre acestea, datată cu 16 iunie 1973:
„Tovarăşe Mihoc, te rog să mă ierţi că răspund cu întârziere atât de mare la scrisoarea d-tale din 17 aprilie a.c., dar eram programat pentru o deplasare la Baia Mare în luna aceasta, care însă nu s-a realizat. Ţin, în primul rând, să vă spun că apreciez în mod deosebit activitatea ştiinţifică pe care aţi desfăşurat-o până în prezent, şi ca atare, principial, sunt de acord să vă fiu conducător la doctorantura. Numai că anul viitor poate va fi dificil să vă pot primi, din cauza solicitanţilor cu o vechime mai mare. Dar aceasta nu se poate hotărî acum, competentă fiind doar comisia de admitere, la timpul său. Poate ar fi mai bine să discutăm lucrurile pe îndelete, când treceţi odată pe la Cluj, fiindcă prin scris motivaţia este destul de dificilă. Sunt întru totul de acord cu tema

anunţată, temă la care - pentru alte judeţe - sânt antrenaţi 5 dintre doctoranzii mei actuali. Eu am fost în cursul lunii mai la Baia Mare, cu ocazia unei inspecţii de grad, dar timpul măsurat nu mi-a permis să trec pe la Muzeu, aşa cum aş fi vrut. închei urându-vă spor la muncă şi multă sănătate.

Cluj, 16 iunie 1973 Bujor Surdu"

Din motive pe care nu le comentez aici, n-am insistat atunci asupra primirii mele la doctorat, preocupat fiind de alte treburi, dar şi descurajat de schimbarea la muzeu a directorului Aurel Socolan, cu Valeriu Achim, cel care, aşa cum am arătat, nu mă agrea de fel. După mutarea la Oradea am reluat corespondenţa cu Bujor Surdu, care, în fine, mi-a scris că are aprobarea profesorului Ştefan Pascu de a mă lua ca doctorand, urmând ca în primăvara lui 1978 să susţin, în acest scop, un examen de admitere. Dar iată o altă scrisoare, datată cu 5 octombrie 1977, prin care profesorul Bujor Surdu îmi cerea să-mi întocmesc de urgenţă dosarul pentru admitere la doctorat:

„Stimate tov. Blaga Mihoc,

Te rog să iei legătura telefonică cu tovarăşa Pălăghieşu (telefon 22343), secretara *Institutului de istorie, m* legătură cu întocmirea dosarului d-tale de înscriere la concursul pentru admiterea la doctorat. Problema este foarte urgentă, fiindcă actele se pot înainta numai până la 15 octombrie a.c. Cum, până la această dată, nu vei putea obţine dezlegarea cuvenită de la forurile de partid municipale şi judeţene, această încuviinţare va putea fi depusă ulterior la dosar. Sper că eşti membru P.C.R.! Pe tov. Pălăghieşu - care îţi va comunica toate detaliile - o poţi găsi zilnic la birou, între orele 8-14, precum şi în unele după mese, dar nu ştiu în care anume. Vezi să nu întârzii!

Cluj, 5 a X-a, 1977 Cu bine Bujor Surdu"

Titlul tezei de doctorat a fost propus de către mine şi era, iniţial, *Aplicarea reformei agrare din 1921 în judeţul Maramureş.* De fapt mă preocupasem de această problemă încă de prin 1972-1973, în urma unor discuţii cu colegul Viorel Faur, pe care l-am întâlnit, în vreo două trei rânduri, la Oradea şi la cursurile de reciclare efectuate la Bucureşti. Plin de elocvenţă, acesta a lăudat tema, referindu-se la problematică în context naţional, şi şi-a dat cu părerea că este generoasă, respectiv că există, referitor la ea, surse documentare bogate. Trebuia, în schimb, o dată cu mutarea mea la Oradea, să tratez acum aceeaşi temă, adică înfăptuirea reformei agrare din 1921, dar nu în Maramureş, ci în Bihor. Prin 6 aprilie 1978, după ce am obţinut cu greu tot felul de aprobări de la *Comitetul judeţean de partid* din Oradea, m-am prezentat la examenul amintit şi l-am luat cu notă

maximă; preşedintele comisiei a fost Ştefan Pascu, şi de fapt la examen doar el mi-a pus întrebări. Scrisesem şi publicasem, în urmă cu mai mulţi ani, o cronică despre primul volum din lucrarea sa monumentală *Voievodatul Transilvaniei,* în publicaţia *Maramureşul,* care i-a fost trimisă de redacţie, încântat de cronică, Pascu mi-a expediat, la 30 decembrie 1971, o scurtă scrisoare olografă, socotind că cel care i-a trimis publicaţia aş fi fost eu. Dar iată cuprinsul acestei scrisori:
„Stimate şi iubite tov. Mihoc,
Mi-ai făcut o mare bucurie trimiţându-mi revista *Maramureşul,* în care ai publicat prezentarea *Voievodatului Transilvaniei,* îţi mulţumesc pentru atenţie, şi-ţi mulţumesc în chip deosebit pentru judecăţile referitoare la lucrarea mea. Mă bucur foarte mult că judecăţile de valoare şi cele afective ale autorului şi ale recenzentului s-au întâlnit şi s-au unit în acelaşi registru de sensibilitate şi sobrietate. Este o confirmare a năzuinţelor cu care am pornit la drum şi care m-au însoţit, pas cu pas, zile şi nopţi, în timpul căutărilor mele de a găsi cele mai obiective interpretări, pe temeiul unei documentări multilaterale şi complexe uneori, zgârcite alteori. Dacă rodul acestor strădanii a putut sensibiliza inimi şi a putut convinge minti, înseamnă că ele n-au fost zadarnice. Va constitui, această dovadă, un imbold în plus pentru a continua investigaţiile, pentru a reconstitui trecutul acestei ţări, pentru a creiona tabloul vieţii oamenilor, aşa cum a fost, sau cât mai aproape de cum a fost. îţi mulţumesc şi-ti doresc din inimă un An nou îmbelşugat în realizări şi mulţumiri de tot felul, fericire şi putere de muncă, spre împlinirea tuturor strădaniilor, care sânt aceleaşi, la Cluj şi la Baia Mare şi în toate părţile acestei ţări.

Prof. Ştefan Pascu"
366 ea .6 ie
In noaptea de dinaintea examenului de admitere la doctorat am dormit la hotelul *Continental,* socotit ani de-a rândul cel mai elegant din Cluj, cu sentimentul de satisfacţie că, în sfârşit am ajuns să „locuiesc" şi eu o dată într-o clădire admirată pe vremea studenţiei mele de către toţi tinerii, dar frecventată numai de lumea subţire a oraşului, înainte de a mă caza, am întâlnit la *recepţie* un amic, pe lectorul universitar băimărean, Robert Frank, candidat şi el la examenul pentru admitere pentru doctorat, şi neam cazat în aceeaşi cameră. Am dormit, cam rău, pentru că acesta avea emoţii foarte mari şi s-a tot învârtit în pat şi prin cameră până către dimineaţă. Robert Frank, şvab din Timişoara, era o namilă de om, blond cu faţa ovală, rozulie, şi cap dolicocefalic, voce

tunătoare, apăsată şi preda la *Institutul pedagogic de trei ani din Baia Mare,* anatomia. Neputând dormi, din cauza lui desigur, am conversat ba despre una ba despre alta, după ce în prealabil şi repetat, m-a întrebat, cu o voce ieşită parcă din stomac, „mă (în loc de mă n.n.) ţie nu ţi-e groază de examen, că eu mă (iarăşi în loc de mă n.n.) c... pe mine, mă, de frică!"
Trebuie să precizez că de hotelul *Continental* noi, studenţii, pomeneam doar atunci când venea vorba despre vreo întâlnire cu vreo fată, la *Matei Corvin* sau în faţă la *Conţi,* cum ne obişnuisem a spune. Am sărbătorit reuşita la examen, o dată la Cluj, cu profesorul Bujor Surdu şi cu Gheorghe Arion, la restaurantul *Pelişor,* şi apoi acasă, la Oradea, la restaurantul *Transilvania,* cu nevastă-mea şi cu prietena ei Lucia Cimpoieş, venită la noi în vizită de la Baia Mare. Urma, însă, să mă pun pe treaba, căci tema era aridă şi parcurgerea imensului material documentar arhivistic, de la Oradea, Cluj şi Bucureşti, alături de bibliografie, cerea un mare efort şi un timp îndelungat. Am lucrat la această teză de doctorat, la început aş zice pe brânci, până ce am reuşit să parcurg aproximativ toată informaţia, să dau toate examenele la timp şi să-mi susţin referatele. Cercetarea am valorificat-o prin publicarea, în revista *Crisia,* dar şi în altele, a cel puţin 15 studii şi articole bine documentate, care au pus în circuit ştiinţific, cred eu,
în majoritatea lor informaţii inedite. M-am lăsat mai târziu pe tânjală, astfel încât era cât pe aici să nici nu mai susţin teza, deşi într-un târziu, prin 1988, am reuşit s-o redactez. La Oradea l-am reîntâlnit şi pe Radu Enescu, pe care-l cunoscusem la Cluj, la cofetăria *Arizona,* prin Gheorghe Pituţ şi Negoiţă Irimie, în toamna lui 1962. Acolo venea însoţit de un câine şi se comporta bizar. Se furişa în local, îşi rotea ochii în jur, apoi se apropia de masa noastră şi întreba, în caz că Negoiţă Irimie lipsea, dacă nu cumva l-am văzut, spunându-ne că acesta vrea să-i fure cărţile sau hainele. Fusese bibliotecar la *Biblioteca Facultăţii de filozofie* din Cluj şi asistentul lui D.D. Roşea şi Lucian Blaga, pentru ca după puţină vreme să fie dat afară, cum zicea el, „datorită originii sale burgheze", căci era fiu de înalt funcţionar al *Căilor Ferate Româneşti.*
Colegul Crăciun Bejan spunea, însă, în momentele în care se supăra pe Radu Enescu pentru câte ceva, că de fapt acesta a fost dat afară întrucât, adeseori se îmbăta şi pur şi simplu nu-şi ţinea orele, respectiv seminariile. Nu ştiu cât adevăr era în ceea ce spunea Bejan, dar e cert că Radu Enescu a trebuit să facă, prin 1949-1950, pe profesorul de educaţie

fizică, iar mai apoi să dea examen la politehnică, spre a deveni inginer. A şi intrat la această facultate şi după câte ştiu a reuşit să termine la ea vreo doi ani, după care a abandonat-o. Mi-a povestit odată, prin 1978, că la examenul de admitere la politehnică a luat nota 10 la matematică şi la fizică, 5 la limba rusă şi 7 la română. La rusă a răspuns foarte slab, pentru că această limbă nu se studiase în şcoală când învăţase el, iar la română doar binişor, întrucât a fost întrebat despre poezia nouă, cu tematică de partid, pe care zicea că o ştia doar din câteva lecturi superficiale de pe nişte file disparate, găsite în holul de la WC -ui *Bibliotecii Universitare,* unde, în pauzele din timpul lecturii, ieşea uneori să fumeze. In treacăt fie spus, în perioada 1945-1946, Radu Enescu făcuse parte din *Cercul literar de la Sibiu,* alături de Cornel Regman, Radu Stanca, Ştefan Augustin Doinaş, Ion Negoiţescu, Nicolae Balotă, Eugen Todoran zis *Geza* şi Ovidiu Cotruş, pe care Enescu îl poreclise *Bismark*..

Mai târziu, însă, s-a izolat de toată lumea, şi a stat ani de zile în casă, comunicând numai cu părinţii, de frica *Securităţii, ocupată* tocmai atunci cu acele cunoscute arestări nocturne, înspăimântătoare, mai ales din rândul intelectualilor. Prin 1957 i s-a permis să ocupe un post în redacţia revistei *Steaua* de la Cluj, unde a rămas până prin 1966, când s-a mutat la Oradea, ca redactor şef adjunct al revistei *Familia.* După sosirea mea la Oradea ne-am împrietenit foarte tare, astfel încât venea la mine la birou aproape zilnic. Când pleca prin ţară, obişnuia să-mi scrie nişte scurte depeşe pline de umor şi de „băşcălie" de bună calitate, cu adresă directă, mai ales către Stelian Vasilescu, colegul său de redacţie, sau uneori, fără prea multă răutate, la cea a lui Crăciun Bejan. Din Târgu Jiu mi-a scris o dată că se află în faţa operei lui Constantin Brâncuşi, *Masa tăcerii,* şi se gândeşte la *tăcerile profund înţelepte* ale lui Stelian Vasilescu. Altă dată mi-a lăsat un mic bilet la birou, explicându-mi că dacă merg la redacţia *familiei* nu pot să-l întâlnesc pe Crăciun Bejan, căci a plecat în *spionaj apicol,* făcând ironii la adresa pasiunii acestuia pentru stupărit. Tot el mai spunea, uneori, că Bejan posedă o stupină compusă dintr-un singur stup. Intr-o altă zi, venind împreună cu directorul Sever Dumitraşcu la mine la serviciu, adică la *Muzeul losif Vulcan,* am găsit pe uşă o invitaţie la o expoziţie chinologică, vârâtă într-un plic, pe care Radu Enescu scrisese „Te invit la această expoziţie, unde vor fi aduşi numai câini de rasă. Dumitraşcu nu figurează printre ei." Cu toate că era un spirit ludic, pot afirma că nu

multe minţi din România contemporană au avut atâta cuprindere cât cea dăruită de Dumnezeu eseistului inegalabil şi omului de înaltă cultură, Radu Enescu, intrat în nefiinţă în vara lui 1994. La moartea sa am scris un articol encomiastic, publicat în revista *Familia*, în care spuneam următoarele: „Dintre cei ce-au slujit cu zgomot şi patimă trăirii contemporane a revistei *Familia,* Radu Enescu este singurul creator peste care providenţa şi-a răsturnat sacul cu aproape toate calităţile, împodobindu-l cu o judecată de mare profunzime, o cultură de incredibilă erudiţie, o memorie şi un farmec personal fără egal, *slujite* de o voce puternică şi plăcută, de o statură suplă, înaltă şi impunătoare. Cu aceste haruri Radu Enescu putea să strălucească nu doar într-unul din genurile scriitoriceşti, ci concomitent în mai multe. De aceea, nimeni altul ca el n-ar fi putut contrazice mai bine adevărul din dictonul latinesc, în care se spune că « acei oameni care locuiesc pretutindeni nu locuiesc nicăieri». Şi într-adevăr, aproape tot ce a scris Radu Enescu poartă pe sine pecetea albastră a *nemuririi.* Şi intră aici eseurile sale filosofice, de psihiatrie şi arhitectură, articolele de critică literară, de călătorie etc. etc.

El, cândva premiant admirat al şcolilor şi universităţilor româneşti, se purta printre semenii săi fără nici o morgă. Zgomotos şi repezit ca un copil, nimeni n-ar fi putut bănui, văzându-l, că acest om parcursese şi cunoştea la perfecţie cărţile celor mai de seamă filosofi ai omenirii, fără însă, a încerca vreodată să-şi epateze interlocutorii. Şi aceştia erau de obicei mulţi şi se bucurau de prezenţa «largă a magistrului», e adevărat că de obicei nu în acelaşi timp, pentru că *cineva,* nu pentru totdeauna, şi pentru lucruri mărunte, se întâmpla să-i intre în dizgraţii. Acestea din urmă nu erau decât mici răbufniri spontane şi aproape glumeţe, pentru care, aşa cum nu te superi pe ploaie, nimeni nu se putea supăra: l-ai privit urât, ai strigat la el, l-ai urmărit ca să vezi ce şi câtă cafea consumă. In *hiatusurile de armonie* cu colegii şi prietenii, dacă se întâmpla cumva, şi s-a întâmplat, ca în presă aceştia, deveniţi acum temporarii săi inamici, să fie atacaţi, Radu Enescu răspundea în scris atacatorilor, punându-i la punct şi apărându-şi prietenii. Şi cazuri de acestea au fost multe, dintre care se pot aminti cele cu poetul Teodor Crişan şi cu regretatul eseist Crăciun Bejan. Personal i-am căzut de multe ori în dizgraţie. Şi atunci spunea la toată lumea că-l subapreciez, c-am spus cândva, undeva, că în perioada anilor 1950 a făcut

autodafeuri cu cărţile, că-l privesc chiondorâş, că-l ameninţ, că-l bat. Dacă-l întrebam, firește, că de unde îi vin aceste bănuieli, el răspundea, mai în glumă mai în serios, tărăgănat «las că ştiu eu». După acest «las că ştiu eu» al lui nu mai puteau exista replici, nu-ţi mai asculta argumentele. Marea sa calitate era, însă, că a doua zi, sau cel târziu poate peste o săptămână după acest «joc » de-a supărarea, dacă-i vorbeai frumos şi-l tratai cu o cafea, dădea *totul* uitării. Altă dată, sau mai precis în anul 1985, când i-a apărut lucrarea *Ab urbe condita,* a venit cu ea, într-un suflet, la mine la birou, m i-a pus-o pe masă şi m-a întrebat ce părere am. Am vrut s-o deschid, dar nu m-a lăsat şi atunci i-am spus că, din ceea ce văd, într-adevăr «coperta e frumoasă ». A luat-o brusc, de pe masă şi a plecat, mormăind « aha, numai coperta e frumoasă, nu ?! » Peste ani de zile, adică prin 1997 sau 1998, în *România literară* s-a publicat o scrisoare adresată de Radu Enescu soţiei lui Mihnea Gheorghiu, de mulţumire pentru o cronică făcută de aceasta volumului *Ab urbe condita.* In ea Enescu spunea că *directorul Muzeului losif Vulcan* din Oradea a râs de el şi a spus că „numai coperta cărţii este frumoasă". Intr-unul din aceste momente, de supărare *enesciană* ce s-a abătut asupra mea, tocmai îmi apăruse o carte. Supăratul, ce trecea ostentativ, aproape zilnic, pe sub geamul de la instituţia la care lucram şi încă lucrez *(Muzeul memorial losif Vulcan,* cum am mai spus), vorbind tare, parcă să-l aud, fără să-l rog şi fără să-i ceară cineva, a scris despre mine şi mi-a propus, ca atunci când lansez cartea, să vină să mi-o prezinte. Am avut, aşadar, plăcerea ca, împreună cu el, cu o maşină *Dacia ,* oferită de vărul meu amintitul Horia Cornel Goia, inginer la C.E.T. să facem o deplasare şi o lansare de carte la Baia Mare, în Maramureş. Lui Radu Enescu îi plăcea să călătorească şi de acolo obişnuia să le scrie prietenilor. In ceea ce mă priveşte trebuie să precizez că, ani de zile, ori de câte ori făcea o călătorie prin oraşele ţării, îmi trimitea vederi şi scrisori şugubeţe, pe care le păstrez şi astăzi, undeva prin sertare. Se amuza, scriindu-le, pe seama spectacolului lumii, în care el, dotat intelectualiceşte cât pentru două vieţi, se descurca, în practică, uneori atât de greu. Stătea pururi la cafeneaua *Astoria,* printre noi toţi, şi dacă despre acest local se va vorbi cândva, va fi poate şi pentru că acolo Radu Enescu şi-a petrecut o mulţime de ore. Spăimos ca un recrut la orice bruscare fizică, acest om imprevizibil s-a dovedit, totuşi, curajos în câteva încercări *capitale.* Atunci, în vara lui 1989, s-a depăşit pe sine; a scris acea scrisoare curajoasă la Radio «Europa liberă», în care solida rizându-se cu disidenţa literară românească, ne-a demonstrat tuturor că poate să fie curajos, ba chiar *erou.* Şi fiţi convinşi că şi dintre «fricoşi» de genul lui

Radu Enescu s-au născut eroi! Iar, mai la urmă, se poate spune că frica e o *stare normală* a omului şi eroismul e doar una de *excepţie,* în care *eroi* sunt doar acei oameni care rămân în ea timp mai îndelungat".
--"••"
Ani în şir Radu Enescu m-a vizitat cum am spus aproap zilnic la birou, unde , de altfel, a cunoscut-o şi pe ultima, a patra," pare-mi-se, dintre soţiile sale, pe nume Mariana Oszkar, mai tânără decât el cu vreo 32 de ani. De loc din Oradea (Seleuş), prin 1979 era studentă în ultimul an la filologie, la *Institutul* din localitate, şi venise la mine la muzeu, pentru că trebuia să-şi facă lucrarea de licenţă, având o temă legată de revista *Familia.* Mariana era o fetişcană subţirică şi vorbăreaţă până aproape de zona insuportabilului, care îl admira mult pe Stelian Vasilescu, redactor la revista *Familia.* Iniţial, acesta a *ajutat-o la* întocmirea lucrării de licenţă, dar după ce totul a fost gata, profesorul Lucian Drimba i-a respins-o. Enescu a întâlnit-o la mine la birou, cam prin decembrie 1979, a aflat că trebuie să-şi refacă teza de licenţă şi s-a apucat să-i dicteze zi de zi, puţin câte puţin, fireşte o altă lucrare, până ce a isprăvit-o. Peste vreo lună mi-a spus că s-a îndrăgostit de Mariana, şi că vrea s-o ia de soţie. Nu l-am luat în serios, întrucât nu era la prima întâmplare de acest fel, căci în urmă cu vreo trei-patru ani se îndrăgostise de o arhitectă, pe nume Sari, iar apoi de o proiectantă, numită Dana, şi-i trecuse repede, aşa ca pe vremuri lui Caragiale. Urmarea primului *coup defoudre,* cu adresă către arhitecta amintită, a fost că Radu Enescu a scris o serie de eseuri despre arhitectură, publicate în *Familia,* ca s-o epateze pe aceasta.
Cu Mariana, însă, lucrurile au fost serioase, aşa că m-a rugat să-l însoţesc acasă, în cartierul Seleuş, la părinţii fetei, ca s-o peţim. Ne-au întâmpinat cum se cuvine, cu băutură şi mâncare, şi totul s-a terminat *cu bine,* adică cu aprobarea, de către aceştia, a căsătoriei. Nu cu inima prea uşoară, desigur, căci fata avea 23 de ani, iar mirele 55. De altfel, după vizita aceasta, Mariana mi-a spus că, atunci când ne-a văzut, mama ei i-a zis: „draga mamii, dacă era acesta", referindu-se la mine, care aveam în acel moment 37 de ani, „mai treacă meargă, dar cu acesta?!", indicându-1, desigur, pe Radu Enescu, care era de 55, şi în plus nici nu dusese o viaţă prea sportivă. In treacăt fie spus, până prin 1980, Enescu fusese un consumator serios de băutură: obişnuia să bea doar bere şi vin, şi nu puţin, ci până la 10 sticle, dacă era bere, şi 5-6 litri, dacă era vin. Profesorul universitar dr. Vasile Muscă mi-a confirmat şi el acest lucru,

căci l-a cunoscut pe Enescu foarte bine. De altfel el a locuit câţiva ani în casa acestuia din Cluj şi erau chiar prieteni. Enescu îl aprecia pe Muscă foarte mult, mai ales că D.D. Roşea i-a vorbit o dată despre el la modul superlativ. Nu de puţine ori se supăra, însă, ca şi pe alţii, pe el şi atunci spunea că i-a *şutit* cărţile, că i-a spart pereţii de la casă, că se răsteşte la el ori de câte ori se iveşte ocazia etc. Bineînţeles că atunci când îl întâlnea, totul era dat uitării şi cei doi petreceau împreună clipe plăcute, în conversaţii nesfârşite şi uneori, după câteva sticle de vin, în cântece şi veselie.

în perioada 1977-1980, aduceam, câteodată, vin de la Beiuş, şi-l invitam pe Enescu şi pe redactorii *familiei,* Crăciun Bejan, Vasile Spoială şi Dumitru Chirilă la mine la birou, spre a ne *ospăta.* Radu Enescu avea întotdeauna cu el un pahar ca cele de şampanie, dar de un litru. Ii *invita* pe ceilalţi să se aşeze pe fotolii, iar el intra în *chicineta* de lângă biroul meu, unde era vinul, îşi turna câte un pahar, deci câte un litru, şi auzeam cum ÎI dă, dintr-o dată, pe gât. Ieşea, apoi, la uşă, se lipea cu spatele de ea şi zicea,

cu faţa spre noi, fie că „nu e prea tare", fie că e „cam acidulat". Până nu îngurgita cel puţin patru *pahare,* respectiv litri, nu ne lăsa să ne atingem de vin. în cele din urmă, după ce *consumau* şi ceilalţi, ne încingeam la discuţii, cu glume şi *poveşti,* terminând petrecerea cu audierea imnului austriac, *executat* de către Radu Enescu, cu vocea sa baritonala, inconfundabilă: „Doamne ţâne şi proteje/ Austria şi pre împăratul,/ C-apărat de Sânta lege/ Să ne reagă (conducă n.n.), luminatul"/.

Avea momente când îl dezavua în special pe Crăciun Bejan, şi cred că era gelos pe prietenia mea cu acesta. In acest context, într-o zi, întâlnindu-l pe stradă, nevastă-mea l-a întrebat: „Domnu' Enescu, nu l-aţi văzut pe soţul?", la care el a răspuns: „ba da, doamnă, îl trecea stopul în braţe pe Bejan". La redacţie şi tipografie, atunci când se tipărea revista, era gălăgios şi ineficient, creând în jurul său bramburească şi disconfort, deranjant pentru toată lumea. De aceea, într-o zi Bejan mi-a zis: „fă, ceva cu el să nu mai vină în tipografie, pentru că ne deranjează când facem corecturile" (pe şpalturile revistei n.n.). Ştiam că cel în cauză este sugestiv şi ipohondru şi de aceea, întâlnindu-l a doua zi la redacţie, i-am zis: „Ce-i cu tine, Radule, că eşti foarte palid?", iar el, care tocmai bea cafea cu ceai dintr-un

termos, a răspuns: „ Ce să fie, n-am nimic!" „Bagă de seamă", i-am zis, apoi, „nu cumva umbli prea des în tipografie (unde pe atunci se lucra cu litere de plumb), că eu am avut un amic, redactor de ziar la Baia Mare, care s-a îmbolnăvit de saturnism!" S-a uitat fix la mine şi mi-a răspuns răstit: „n-am, bă nimic, dă-te naibii!" După ce s-a dus acasă, a intrat , însă, la idee, şi cum suferea de insomnii, s-a tot perpelit toată noaptea în pat, iar a doua zi a venit la redacţie şi i-a zis secretarei, doamna Flori ana Teişean, în timp ce-şi pipăia nişte noduli de la cotul stâng: „Sun-o, te rog, pe doctoriţa Tătaru, să mă primească la un consult, pentru că am saturnism!" N-a mai intrat, apoi, în tipografie vreme de cel puţin doi ani, lăsându-i, astfel, pe ceilalţi redactori să poată lucra în linişte. In timp ce-i făcea curte Marianei Oszkar, cineva, probabil Stelian Vasilescu, i-a băgat în cap că Bejan, subalternul său, vrea să-i facă curte acesteia. In treacăt fie spus Crăciun Bejan era un om morocănos, stângaci cu toată lumea şi în special cu femeile. Nu o dată mi-a spus: „ „Dom'le, tot mă mir ce tot discuţi cu cucoanele, căci mie, ori de câte ori mă întâlnesc cu vreuna, nu-mi vine în cap niciodată ce să-i spun, ce să-i vorbesc". Radu Enescu zicea că timiditatea lui Crăciun Bejan cu „damele" e doar o „mască", şi de aceea, îndată ce a auzit că vrea să facă pe *curtezanul* cu Mariana, mi-a telefonat la *Arhive,* unde studiam pentru doctorat şi mi-a zis: „Nu mi-ai spus, hai?!" la care eu mirat i-am răspuns: „Ce?", iar el: „că Bejan vrea să se dea la Mariana". Când a aflat de ce e bănuit, Bejan şi-a dat seama de comicul situaţiei şi a intrat, cum se zice în joc. Ca atare a venit la redacţie cu un cuţit de vânătoare tăios, primit în dar de la un amic care lucra la întreprinderea *înfrăţirea* din Oradea. L-a luat într-o mână, iar cu cealaltă a apucat o hârtie de pe biroul lui Enescu, în timp ce acesta îl privea stupefiat, şi a zis răstit: „Dom'le, la noi în sat, în lumea mea, neînţelegerile de acest fel se rezolvă cu cuţitul!", după care, privindu-l cu duritate, a început să taie din hârtie cu lama foarte ascuţită a uneltei, una după alta, bucăţică cu bucăţică, în timp ce, cel avizat tresărea aproape sughiţând la fiecare lovitură. Intr-o zi am venit la redacţie, şi Radu Enescu se afla ca de obicei la birou, unde mesteca cu ceva în termosul de cafea, în timp ce Bejan moţăia pe un scaun cu spetează, cu picioarele alungite unul peste altul şi aşezate exact pe tăblia mesei din faţa acestuia, cu o şapcă trasă peste ochi. Privindu-mă, Enescu a exclamat: „Uite, dom'le, amicul dumitale, care se conduce după catehismul huliganilor, în ce poziţie stă în faţa şefului său!", la care

Bejan, ridicând brusc cozorocul şepcii, a mârâit: „termină dom'le!" şi şi-a tras la loc şapca peste ochi, asemenea unui oblon pe o fereastră minusculă. „Nu vrei să scrii un *redacţional* despre eurocomunism, ai, deşi ţi-am dat ordin s-o faci!", a adăugat, apoi, Enescu. „Trimite-mă în Franţa", s-a răstit din nou la el, de astă dată cu voce mai plină şi clară, Bejan, ridicând iarăşi, pentru câteva clipe, cozorocul şepcii de pe ochi, fără, însă, a-şi clinti picioarele de pe masa de birou a acestuia. Replica l-a blocat pe Enescu, sperios la orice aluzie, chiar indirectă, la interdicţiile impuse *inteligheţiei* de către regimul comunist. Supărarea pe colegul său, spumoasă şi consistentă, nu ţinea de obicei mult, chiar dacă acuzele la adresa acestuia, făcute cu umor, continuau să se deruleze ori de câte ori se ivea ocazia. Intr-o zi, prin martie-aprilie 1982, i-am anunţat pe cei de la *Familia* că intenţionez să organizez o expoziţie cu tema *Seria a V-a a revistei Familia. Redactori şi colaboratori,* rugându-i să ofere, în acest scop, *Muzeului losif Vulcan,* manuscrise proprii sau dintre cele sosite la redacţie. Cu acea ocazie am reuşit să adun, în portofoliul acelei expoziţii, pagini semnate de Constantin Noica, Ion Negoiţescu, Adrian Marino, Ştefan Augustin Doinaş, Ovidiu Cotruş, Alexandru Andriţoiu, Radu Enescu, Gheorghe Grigurcu etc. Radu Enescu a venit la mine la birou şi mi-a înmânat, surâzând mărunt, un articol scris cu mâna de Crăciun Bejan, despre ultimele noutăţi de politică internă, care tocmai trebuia să apară, ca *material de redacţie,* cum se numea, fără a fi semnat, pe prima pagină a numărului proxim din *Familia,* spunându-mi: „uită-te ce scrie filosoful Crăciun Bejan. Bagă articolul acesta în muzeu, să-l vadă vizitatorii!" Am introdus acele pagini într-una din vitrinele amintitei expoziţii tocmai inaugurate, convins că amicul Bejan, care nu dorea să se ştie că scrie despre *politichia comunistă,* se va supăra pe superiorul său şi ca atare îl va brusca, oferind tuturor celor din preajma lor, un prilej de amuzament. Materialul a rămas în vitrină numai o zi, pentru că scopul meu era doar să mă amuz de situaţie, în care, însă, a fost văzut de profesorul Liviu Câmpeanu şi de către un coleg de al său, cam ciudat din fire, pe nume Mircea Urian. în aceeaşi seară, acesta din urmă, îndemnat de Liviu Câmpeanu, un ins cu mult umor, i-a telefonat lui Bejan şi l-a felicitat pentru că a pătruns „în lăcaşul muzelor". „Ce lăcaş, dom'le?" a răspuns mânios acesta. La muzeu", a continuat Urian, „căci ai scris despre familia Tulai" (acest nume îl purta atunci prim secretarul de partid al judeţului **ilui**Bihor). Bejan a trântit receptorul în furcă şi a format rapid numărul de telefon al şefului lui, zicând: „Casa domnului Enescu?" „Da", s-a auzit vocea apelatului, oarecum încântat că-l caută cineva. „Te bag în p.... mă-tii, cretinule. Am să te bat în piaţa publică." Foarte speriat, Enescu l-a

sunat pe Liviu Câmpeanu şi i-a spus ce a păţit cu „rinocerul", cum zicea el, iar a doua zi, când deja scosesem manuscrisul cu pricina din vitrină, a venit la mine şi mi-a zis: „Ce mi-ai făcut măi?! Uita ce-am păţit cu nebunul...!" în aceeaşi zi, lângă *Agenţia de voiaj CFR, l*-am întâlnit pe Bejan. Avea o căciulă rusească de iepure trasă până spre sprâncene. S-a apropiat de mine, după care, aruncând, parcă, din ochi fiere şi otravă, mi s-a adresat pufăind: „Cum ţi-ai permis, dom'le, să introduci în expoziţie un text scris de mine, fără aprobarea mea?" îmi venea să râd, dar m-am abţinut, şi arborând o mină gravă, i-am răspuns interogativ: „Dom'le, e materialul dumitale sau nu?" „Da dom'le,", a venit răspunsul. „Mi l-a dat şeful dumitale, sau nu?" „Da, dom'le", a confirmat el, după care, parcă dezamorsat: „Dom'le, cu dumneata n-am nimic, dar pe el", referindu-se la Enescu, şi mişcându-şi braţele vânjoase de jos în sus, „am să-l pălmuiesc în piaţa publică". Am plecat, abia abţinându-mă să nu izbucnesc în râs, şi cu aceasta unul dintre episoadele generatoare de conflict între cei doi luase sfârşit. Tachinatul reciproc între ei a continuat şi în anii care au urmat, uneori numai în faţa mea, alteori în a unei asistenţe numeroase. Când se supăra pe Bejan pentru câte ceva, şi acest lucru se întâmpla des, pe motiv că acesta pândeşte să vadă ce cafea consumă, îi neagă autoritatea, pe care, în treacăt fie vorba, nu ştia, sau nu era capabil, prin structura lui, să ş i-o impună în redacţie, atunci îl ironiza, atribuindu-i tot felul de porecle, legate în speţă de căutătura sa plină de duritate, de „Brontolone" cum îi plăcea lui Enescu să spună. Crăciun Bejan era, însă, în ciuda aparenţei sale de om dur, *de fontă* chiar, imortalizat astfel de către poetul Ioan Moldovan, într-o poezie dedicată lui, şi intitulată *Ocupantul,* un om timid, stângaci, franc, care se *mişca,* printre semenii săi, cu
destulă greutate, lipsit fiind de acea *politeţe* de gang, plăcută prostimii. Cu cine se simţea apropiat, Crăciun Bejan devenea vorbăreţ, sfătos, sentenţios, apodictic, obişnuind să se adreseze interlocutorilor săi cam aşa: „Dom'le, ascultă aici... Dom'le, nu te repezi ca fata mare la măritat,..." sau, imitându-l cumva pe Caragiale, „Nu te iuţi aşa dom'le, că uită cum stau lucrurile, pe care dumneata nu le înţelegi..." Avea încontinuu greutăţi financiare şi se împrumuta tot timpul, când de la Liviu Câmpeanu, când de la mine, angajându-se că ne va restitui datoria „în 21 ale lunii", atunci când lua salariul. Se întâmpla de multe ori ca *în 21,* la data când urma să restituie împrumutul, să se facă *nevăzut,* adică să nu iasă în oraş, iar când îl întâlneam, să solicite, aproape şoptit, un moratoriu, până la un nou 21, al lunii viitoare. La sugestia lui Liviu Câmpeanu, după ce Bejan se sustrăsese de a-şi achita datoria la 21 al

lunii respective, la cafeneaua *Astoria,* unde cel amintit devenise, în faţa mea şi a altor consoti, ca niciodată extrem de vorbăreţ, aruncându-mi, ca într-o doară întrebarea, dacă nu l-am văzut pe *leroglificul,* căci aşa-l poreclise Enescu pe Câmpeanu, i-am spus că l-am văzut umblând pe stradă şi spunând, repetitiv, „21, 21". S-a înroşit ca un morcov şi a redevenit, ca de obicei, morocănos. Altădată, când, după repetate apostrofări nu-i restituia lui Câmpeanu banii datoraţi, acesta l-a ameninţat telefonic că-l va reclama către maică-sa, venită la el pentru câteva zile, de la ţară. Câmpeanu s-a dus atunci la el acasă, hotărât să-i spună de datorie mamei lui. Aceasta tocmai copsese nişte plăcinte, şi le stivui se într-o farfurie, aşezată pe masă. îndată ce a intrat în casă, bătrâna l-a invitat să mănânce plăcinte, aşezându-i câteva în faţă. După ce s-a ospătat binişor, sub privirea oarecum complice a lui Bejan, pe Câmpeanu l-a cuprins, aşa cum mi-a relatat ulterior, o dulce moleşeală. Ca urmare, i-a pierit şi pornirea împotriva datornicului, lăsând totul baltă, nemaipomenind în faţa femeii de acea datorie nerestituită, înainte de a-ţi cere bani cu împrumut, Crăciun Bejan încerca, stângaci, cel puţin în cazul meu, să-ţi facă curte. Zâmbea oarecum
nefiresc, se interesa ce faci, ce scrii, sau ce citeşti, după care, cu voce coborâtă, îşi exprima solicitarea, adăugând, ca să fie mai persuasiv, „dă-mi, dom'le, că-ţi dau dobândă!" Când zicea aşa şi eu şi Câmpeanu obişnuiam să-l repezim, întrebându-l dacă investeşte în vreo întreprindere care să-i aducă profit. Alteori, când simţeam că încearcă să ne facă curte, ca să ne înduplece să-i împrumutăm bani, amândoi i-o retezam scurt, spunându-i să termine cu chestiile astea, că nu avem bani, şi în plus, că „nici pe cei de *data trecută* nu ni i-a restituit!"
în vara lui 1983, la un an după ce tocmai îmi luasem maşină, şi în plină criză de carburanţi, *raţionalizaţi* deja din 1982, m-a rugat să-l duc până la Valea lui Mihai, să-şi vadă stupii. Mi-a dat, în acest scop, un tichet sau o cartelă pentru benzină, pe care în luna respectivă din păcate nu se distribuiau decât cinci litri, şi neam pregătit de drum. L-am întrebat câţi kilometri sunt până acolo, şi mi-a zis că „iaca ,aşa să tot fie vreo 35-40 km". Pe drum, însă, după ce am mers o distanţă apreciabilă, am observat un *morcov,* sau stâlp kilometric, pe care scria „Valea lui Mihai 37 km". Am început, atunci, să-l probozesc, reproşându-i că mă minte, mă prosteşte ca pe un copil. Supărat, nevoie mare, a ridicat tonul, spunând, asemenea unor personaje vetero-testamentare: „Ce te tot ridici asupra mea?! Opreşte, dom'le, că mă dau jos!" „Dă-te dom'le!" i-am replicat şi

am oprit maşina, iar el: „nu mă dau, dom'le, depăşeşte-l pe acesta", arătând o *Dacie* din faţa noastră, „că mă enervează". La Valea lui Mihai, unde-şi ţinea stupii, ne-a întâmpinat un văr de al său, înalt, solid şi fălcos, şi el proprietar de albine, aflat acolo în *pastoraţie.* „Venişi, vere", i s-a adresat acesta lui Bejan, după care a întrebat: „încărcăm, dară?" M-am întors nedumerit către Bejan şi am observat că, în timp ce răspundea afirmativ, dar moale, evita să mă privească, în fine, vărul său a încărcat în maşină aproximativ vreo 250 kg de miere, făcându-mă să mă înec de mânie, fără însă a face, din jenă, vreo obiecţie. Am pornit aşa spre Oradea, cu partea dinapoi a maşinii aplecate până spre pământ, cu vărul lui Bejan aşezat în spate, iar
el lângă mine, pe scaunul din faţă. Pe drum nimeni n-a scos o vorbă. Doar eu aruncam câte o căutătură cruntă înspre Bejan, iar el evita să-mi întâlnească privirea, întorcându-şi capul către fereastră. Am oprit la gara din Velenţa, unde am descărcat mierea, îndată ce am terminat, vărul lui Bejan mi s-a adresat: „Domn' profesor, vă mulţumesc frumos că m-aţi adus, şi iată, din partea mea, vă ofer 10 kg de miere". Bejan s-a repezit şi el, parcă vrând a se dezvinovăţi, şi a adăugat: „şi din partea mea încă 5 kg". In faţa acestei situaţii, se înţelege că supărarea mi-a trecut.
Am mers, împreună cu el, cu fiica mea Corina şi cu Liviu Câmpeanu, prin 1988, cu maşina mea, în Munţii Apuseni, la Hădărău, lângă Lupşa, unde locuia tatăl celui dintâi, o localitate pitorească, aşezată pe Arieş, într-o zonă înconjurată de munţi, dar destul de poluată, întrucât nu departe de hotarul ei se exploatau minereuri neferoase. Pe drum, respectiv la Dr. Petru Groza sau Stei, trebuia să ne întâlnim cu un prieten de al lui Bejan, un inginer pe nume Liviu Căpuşan, care-i promisese că ne va face rost de nişte benzină. Ne-a minţit, însă, ascunzându-se de noi, deşi Bejan afirmase, în mai multe rânduri, că este un om foarte serios, şi acest fapt mi-a dat prilejul să-i fac tot felul de imputări şi să-l iau peste picior. Am dormit la Hădărău o noapte, şi am avut parte de un concert de sforăituri ieşit din comun, dat de amicul Bejan, căruia, a doua zi Câmpeanu i-a spus: „Dom'le, azi noapte ne-ai făcut parte egală amândurora de prestaţia dumitale sonoră". Bejan era, pe ansamblu, un om foarte instruit, cu o cultură filosofică aleasă şi o bibliotecă foarte bogată, în special cu lucrări în limba franceză. Scria, însă, destul de greoi, *zgrunţuros* chiar, deşi avea destule idei şi lecturi serioase. Iubea muzica cultă şi dispunea de un număr impresionant de discuri, cu înregistrări după operele celor mai mari compozitori,

procurate de el în timpul unor excursii, pe care le făcea în special în Rusia. Ii plăcea să gătească şi să mănânce bine, prilejuindu-i colegului Liviu Câmpeanu ocazia de a-l porecli *Szakâcs,* ceea ce pe ungureşte înseamnă *bucătar.* Mi-amintesc că, în toamna lui 1977 a descoperit că are hepatită cronică şi din acel moment s-a hotărât să ţină un regim sever. Eu l-am ajutat, de aceea, să ducă acasă, îndată după ce i s-a descoperit boala, o antenă enormă pentru televizor, şi s-o monteze pe bloc cu ciment, iar, ca răsplată, mi-a oferit ultima fasole cu şuncă afumată, gătită de el, tocmai se hotărâse ca de atunci înainte să nu mai mănânce decât brânză de vaci, rasoluri şi legume. Am mâncat pe săturate aproape o cratiţă întreagă din acea mâncare alcătuită din cele două alimente, gătite amestecat, în părţi egale, adică la fiecare bob de fasole, câte unul de şuncă afumată, astfel încât, vreme de o săptămână, nu m-am simţit bine de loc. Bejan obişnuia să mă angajeze în tot felul de *angarale,* de servicii pentru cunoscuţii săi, fără a mă avertiza, în prealabil, despre ce este vorba. Mi se adresa, de obicei, cam aşa, „hai, dom'le, du-mă cu maşina până pe strada..., la nr..., că am de ridicat de acolo ceva". Aşa m-a făcut, de exemplu, şi nu-mi pare rău, să transport, nu mai ştiu de unde, pare-mi-se din Vaşcău, cu maşina, de care am tractat o remorcă împrumutată, crucea pentru mormântul lui Ovidiu Cotruş. împreună cu un zidar, am dus-o cu braţele, din faţa cimitirului până la mormânt, şi am ajutat la montarea ei. Cu timpul boala de ficat de care suferea amicul Crăciun Bejan s-a agravat, în ciuda regimului alimentar sever pe care-l ţinea. Se plângea mereu că e obosit, iar mulţi dintre amici, între care şi eu, nu-l credeam, socotindu-l comod, pentru că obişnuia să umble foarte încet. Radu Enescu făcea, în acest sens, diferite ironii la adresa lui; la o lansare de carte, vorbind despre un anumit personaj prezent în ea, împovărat de propensiuni oblomoviene, a declarat că mergea pe stradă mai încet decât Crăciun Bejan. Boala de care suferea îi dăduse acestuia din urmă o lentoare în mişcări, adăugată la cea funciară, posedată genetic, iar noi, amicii lui, îl ţineam de leneş. Venea uneori la mine acasă, se apropia încet de bibliotecă, privea îndelung pe sub cozorocul şepcii către rafturile pline de cărţi şi, spre amuzamentul fiicei mele mai mici, Corina, lua un braţ dintre acestea şi le stivuia, cu aceleaşi mişcări lente, specifice lui, una peste alta, în faţa unui fotoliu, apoi se aşeza în el, punându-şi picioarele peste acestea în aşa fel ca pulpele de jos să se rezeme pe suprafaţa lor. A întrebat-o odată pe Corina, pe atunci elevă în clasa a treia sau a patra, când făcea temele,

ce scrie şi ea a răspuns: „o compunere despre mama", la care Bejan a *adăugat ,* sfătos: „Da de ce nu scrii tu o compunere despre un stâlp de telegraf?" S-a bucurat prea puţin de binefacerile noului regim, de după decembrie l989, pentru că la nici doi ani, adică la începutul lunii august 1991, a încetat din viaţă, după o puternică hemoragie internă, cauzată de ciroză. A lăsat mai multe manuscrise, în speţă eseuri filosofice şi dintre acestea scriitorul Traian Ştef a selectat câteva, publicându-le într-un volum întitulat *Forma,* apărut în Editura Biblioteca revistei *Familia,* în anul 1998. înainte cu puţină vreme de a muri, Crăciun Bejan a scris şi publicat, în coloanele revistei orădene, un minunat eseu, intitulat *Ogiva gotică şi căruţa cu coviltir,* stabilind, asemenea lui Lucian Blaga, dar desigur la alte dimensiuni, anumite *determinaţii* culturale, specifice diferitelor zone de civilizaţie, pe care, în ce mă priveşte îl socotesc de referinţă în acest gen. Cred, de aceea, că dacă ar mai fi trăit, amicul Crăciun Bejan ar fi lăsat câteva cărţi de filozofie originale, deoarece avea, aşa cum am spus, o cultură filosofică serioasă, şi o înclinaţie nativă pentru *filosofare.* La aproape trei ani după decesul lui Bejan, adică în iulie 1994, a murit şi Radu Enescu, de pe urma unui cancer la pancreas. A fost, o vreme, înainte de 1990, când criza alimentară atinsese cote nemaivăzute, deoarece în prăvălii nu se găseau de cumpărat decât murături şi mai rar compoturi şi bulion. Eu am reuşit, atunci, să-i aprovizionez pe toţi redactorii *Familiei,* şi pe foarte mulţi dintre amicii şi colegii de serviciu, cu carne de la Beiuş, sau mai precis de la Nimăieşti, unde ţăranii tăiau pe rupte viţei, vaci sau boi. Riscam să fiu prins, dar n-aveam încotro, aşa că s-a întâmplat de multe ori să aduc cu maşina, de acolo la Oradea, chiar şi 250 -300 kg de carne sau *decret,* cum se spunea în băşcălie, tranşată şi ambalată în pungi de câte 5 până la 20 kg. Avantajul avut de pe urma acestei cărăuşii era că ţăranul de la care luam carnea îmi dădea gratuit câte 5-10 kg. Uneori aduceam un bou odată despicat, doar în două, urmând ca el să fie tranşat la domiciliul clienţilor. Şi între aceştia erau Virgil Podoabă, Alexandru Cistelecan, Ion Simuţ, Crăciun Bejan, Radu Enescu, dar şi unii dintre colegii mei de la muzeu. Acest fel de evaziune era un mijloc vital de a supravieţui, într-o vreme în care, cu banii în buzunar, nu aveai pur şi simplu ce cumpăra. •v La Oradea m-am împrietenit şi cu Alexandru Andriţoiu, cunoscut de către mine încă de pe vremea când eram elev la Beiuş. Poetul bihorean Alexandru Andriţoiu era un bărbat frumos, de statură mijlocie, subţirel şi drept ca o lumânare, cu o voce puţin voalată, dar caldă, plin de umor

şi vesel întotdeauna, ba chiar pus pe şotii. Avea un talent poetic inegalabil, o uşurinţă de a versifica incredibilă, o fire tolerantă şi generoasă. Era, în acelaşi timp, versatil, *instabil,* uşuratic, căci era gata întotdeauna, şi mai ales când era băut şi aceasta se întâmpla foarte des, pentru că, aşa după cum însuşi declara, nu putea să scrie nimic fără să bea alcool, să promită oricui, orice. Cel mai adesea le promitea, însă, amantelor sale, şi acestea au fost, în decursul anilor, numeroase, că divorţează de nevastă-sa Aura, o moldoveancă blond, scundă, crăcănată, şi le ia de *soţie.* Intr-un cuvânt, se poate spune despre el că era *iresponsabil,* şi de aceea capabil să-ţi facă cel mai mare rău şi cel mai mare bine, după împrejurări. Nu punea nici o supărare la inimă, căci nu avea timp s-o facă, deoarece pentru el fiecare zi era un fel de sărbătoare, o pauză după vreo petrecere, cu hoinăreli dintr-un local în altul, dublate de aventuri galante. Către când obosea, „se preda", dădea adică telefon să vină *Cloşca,* cum îi spunea Aurei, să-l ridice, poposind, apoi, la redacţie, de unde, rebegit, se retrăgea la locuinţă, mai la început, iar apoi, după renunţarea la aceasta, la hotelul, unde poposea atunci când venea de la Bucureşti. Stătea, de regulă, împreună cu consoarta, la hotelul *Parc,* de pe strada Republicii, de unde de nenumărate ori, sub pretexte diferite, dispărea zile sau săptămâni întregi, provocându-i Aurei supărări greu tratabile. Ea avea un
carneţel cu locurile unde el ar fi putut poposi, recte cu străzile şi numerele de apartament ale unor „prietene" la care se „oprea", în timpul rătăcirilor sale bahice. Prin septembrie 1984, într-o seară, târziu, m-a căutat amicul Crăciun Bejan acasă şi m-a rugat să-l sun la telefon pe Andriţoiu la hotelul *Parc,* pentru că are ceva de discutat cu mine. Am coborât în stradă şi am sunat de la un telefon public. Mi-a răspuns Aura, apoi chiar Andriţoiu, rugându-mă să vin dimineaţa la ora 8, să-i iau de la hotel şi să mergem împreună la aeroport, căci sosea o „delegaţie" de cucoane, soţii de poeţi din Iugoslavia, pe care urma să le aduc în oraş şi apoi în diverse locuri din împrejurimi. L-am avertizat să-mi procure tichete de benzină, şi mi-a promis că o va face. A doua zi de dimineaţa, când, îmbrăcat elegant, m-am prezentat la hotel, am avut surpriza s-o văd coborând de la etaj către hol, pe scările interioare, doar pe Aura. Am salutat-o, iar ea s-a apropiat de mine smiorcăind: „Se poate să-mi faci *tălică* (în sensul de dumneata n.n.) mie o asemenea figură?!", mi-a spus apoi. „Ce figură, doamna Aura?", amîntrebat-o, plin de stupoare, la care a adăugat: „unde l-ai dus pi Sandu?" „Nu l-am dus nicăieri", am

răspuns, iar ea: „n-ai venit tălică dimineaţa la 6 şi l-ai sunat pi Sandu, să mergeţi după benzină?" „Nu", i-am răspuns cu hotărâre, realizând ce s-a întâmplat. Sandu se sculase dis de dimineaţă şi, *setos* cum era întotdeauna, s-a gândit să *dispară,* începând o nouă *cură* de petreceri, împreună, probabil cu una dintre cele în faţa cărora se jura pe sfinţi, pe fiul său Mihăiţă, că divorţează etc. A trebuit să merg cu Aura la aeroport, după trei sârboaice, neveste de poeţi, şi să le duc de colo - colo, cheltuindu-mi aproape toată raţia de benzină pe luna respectivă, şi bineînţeles blestemându-l, în gând, pe Andriţoiu. După o săptămână acesta a intrat la mine în muzeu, parcă pe bâjbâite, deşi era ziuă, rugându-mă să-i dau telefon Aurei, şi să-i spun, ca de obicei, că se„predă". L-am porcăit un pic pentru gestul său, dar m-am potolit repede, după ce mi-a dat 100 de lei şi trei tichete de benzină, spunându-mi: „bine c-ai rămas cu Aura să vezi şi tu
ce rabd eu de la ea zilnic". La doar câteva luni după această întâmplare Andriţoiu a dispărut din nou, retrăgându-se, de astă dată la o altă prietenă a sa, ingineră, pe nume M. Ţ., proiectantă la D.S.A.P.C. Văzând că nu se *predă,* împreună cu un unchi de al său, pe nume Ghergaru, în vârstă de peste 80 de ani, Aura l-a căutat, într-o seară acasă la respectiva„ undeva în cartierul Rogerius, care însă nu i-a deschis uşa. Cei doi s-au pus pe pândit, şi după o vreme Alexandru Andriţoiu cu cea amintită, îmbrăcaţi de paradă, au ieşit din apartament, ca să se ducă la o bere şi la un grătar la grădina de vară din apropiere, în acel moment Aura s-a repezit la M. Ţ., a prins-o de păr şi a început să ţipe: „curvă, curvă", în timp ce unchiul lui Andriţoiu îl altoia pe acesta peste cap cu o servietă de piele îndoită în două, pe care o avea la el. După câteva clipe de surpriză M. Ţ. şi-a revenit din surprindere, şi a luat-o pe Aura la bătaie, după ce în prealabil i-a dat bătrânului Ghergaru un brânci, rostogolindu-l peste cap pe scări în jos. în acest timp, Andriţoiu, cu balonzaidenul pe braţ, îi privea şi rostea, aproape în şoaptă: „da nu vă bateţi amu, da cum faceţi voi de astea?!" El i-a *furnizat* lui Radu Enescu pe cea de a treia dintre soţii, o actriţă pe nume G. N., după ce vreme îndelungată o avusese ca amantă. Se întâlnea cu ea în casă la Enescu, bineînţeles cu acceptul acestuia. De la o vreme Andriţoiu se plictisise de cicălelile ei şi nu se mai prezenta la întâlnire atunci când G. N. îl aştepta acasă la Enescu, împreună cu acesta. Intr-o zi, pe când se aflau la Bucureşti, la o cramă celebră, Radu Enescu l-a întrebat pe Andriţoiu dacă o mai iubeşte pe respectiva. Acesta a răspuns, oarecum şovăind, că

da. La aceasta Enescu a întrebat, apoi: „tare? şi i s-a răspuns „nu aşa de tare, dar de ce?" , după care cel amintit a concluzionat: „pentru că în acest caz eu vreau s-o iau de nevastă", primind de la Andriţoiu *binecuvântarea* de rigoare.
Am observat, la Alexandru Andriţoiu, ca de altfel şi la alti intelectuali şi scriitori de atunci, acea habitudine sau stăruinţă în emascularea atitudinii direct sau limpede exprimată faţă de un fapt sau altul, fie el istoric, fie politic, trecut sau contemporan,
agreată de partid şi „organe", câştigată prin practică îndelungată, păgubitoare pentru creaţia veritabilă şi implicit pentru scriitori. Nu-i mai cenzura, cu timpul, nimeni, căci se cenzurau ei înşişi, astfel, încât prin anii '80 ai secolului trecut, regimul putea să declare, *urbi et orbi,* că cenzura s-a desfiinţat, în realitate tot ceea ce urma să se publice la *Muzeul Ţării Crişurilor,* de exemplu, trebuia văzut, după discuţia din cadrul colectivului „local", de „secţia de propagandă", iar în privinţa *Familiei* fiecare număr tipărit în şpalt se ducea la Bucureşti, pentru avizare, cu „bun de tipar". Multe dintre articolele lui Crăciun Bejan au căzut, astfel, „pradă" cenzurii, au fost oprite de a se tipări, unele din motiv că cenzorul nu înţelegea *termenii* vehiculaţi în ele, împletiţi în scriitura *zgrunţuroasă,* specifică autorului. Ca reacţie la cenzură, a apărut scrisul cu „şopârle", cu idei sau sugestii cu înţeles interpretabil, jumătăţile de adevăruri rostite ventriloc, câteodată cu *permisiune de la politie,* vorba lui Caragiale, gustate de publicul cititor, şi uneori comentate de radio *Europa liberă.* Astăzi ele, citite de cei tineri, nu mai au nici un haz, nu creează nici o emoţie, căci lumea poate scrie orice, chiar dându-şi, uneori, cum se zice în popor, *poalele-n cap.* Cu cenzura am păţit-o şi eu la revista *Familia,* în primăvara lui 1985. Am scris atunci un articol, de fapt un eseu intitulat *Dreptatea Romei sau aşezarea mitului în lege,* unde vorbeam despre tirani şi tiranie, încheind teoretizarea cu afirmaţia că tiranii nu s-au schimbat de-a lungul timpului şi că cine va citi despre faptele lor va auzi întrebarea, cu ecou istoric, pusă de „un Petronius sau alt intelectual Cezarului abuziv, anticipând pe marele Erasmus, «Ce-ţi pasă ţie că tot poporul te huiduieşte, dacă tu, încântat de tine, te aplauzi. Şi ca să te încumeţi la aşa ceva, asta numai prostia ţi-o poate îngădui». Am dat articolul lui Radu Enescu şi, după ce l-a citit, l-a apucat *frica,* spunându-mi: „dacă-ţi închipui că pot publica aşa ceva, te înşeli! La cine te referi când reproduci citatul de la sfârşit?" „La tirani", i-am spus eu, după care a adăugat: „vrei să fiu dat afară din serviciu? Vrei s-o păţim?" în sfârşit, văzând că insista să scoată articolul din

sumarul numărului gata pentru tipar, m-am proptit în faţa lui şi i-am mârâit la ureche: „Ascultă, dacă scoţi materialul, am să scriu despre tine, în memoriile mele, că ai fost un gunoi de om, un fricos şi căcăcios fără pereche". La aceste vorbe a rămas împietrit, apoi a spus: „Bine, dom' le, îi dau drumul, dar să vezi ce-o să iasă!" Bejan a *ordonat* zeţarului să-l culeagă cu litere foarte mici şi şpaltul cu articolul a fost trimis, apoi, la cenzură la Bucureşti, unde, culmea, a primit bun de tipar, nu ştiu cum, poate nefiind citit din cauza micimii literelor. Când a văzut că e aprobat, Enescu, care sperase să fie scos din sumar de cenzu ră, a început să se văicărească, afirmând, iarăşi, că, în ciuda bunului de tipar primit, nu poate admite să se tipărească în revistă. Atunci i-am spus, de-a dreptul şi cu ton ridicat: „Ascultă, căcănarule, dacă scoţi materialul din număr te bat de te sting". Nu l-a mai scos, şi a apărut aşa cum îl scrisesem; rezultatul, un comentariu al articolului într-o seară la postul de radio *Europa liberă,* urmat de o vizită făcută mie de către securistul *răspunzător* de muzeu, un ins mieros, blajin, care m-a întrebat ce fac, ce mai scriu şi ce mai e nou. Am schimbat repede vorba şi am început să-l bombardez cu întrebări despre fotbal şi despre fotbalişti, şi să-l antrenez în *spunerea* de bancuri. A plecat fără a mai aminti de ce a venit şi totul a fost dat uitării. Andriţoiu mi-a spus mai târziu, „cantr-o doară", cum se zice, „bagă de seamă, dacă nu scrii cum trebuie, în revista *Familia* nu mai publici. Scoate tu o revistă a ta şi scrie în ea cum vrei". Nu m-am supărat şi nici el nu s-a supărat pe mine. L-am întâlnit în mai multe rânduri la Viorel Horj în casă, în perioada 1978-1984. Soţia şi copiii acestuia erau în vacanţe sau în duminici la socri, iar Andriţoiu se refugia la el cu câte o „mândruţă". Venea la Horj, însă, şi când toţi ai lui erau acasă, dar fireşte singur, şi mai ales seara, după câte vreo dispariţie de o săptămână. Dormea atunci acolo şi a doua zi se prezenta la redacţie remontat, de parcă *nici usturoi nu mâncase nici gura nu-i putea,* într-o dimineaţă de octombrie a anului 1984 l-am întâlnit la staţia terminală de tramvai din *Nufărul* şi ne-am salutat amical.

„Mă, da rău fu", a zis apoi, „că de o săptămână numa' mână, mână şi iar mână", făcând aluzie, bineînţeles la libaţii. „Aseară, doamne fii lăudat, mă oprii la Viorel şi dormii foarte bine", a mai adăugat: „Te caută Ioan Chira şi prim secretarul, în draci", i-am spus eu, iar el, parcă neauzind nimic, a concis: ...amu mă aşteaptă Cloşca la redacţie", referindu-se, desigur, la Aura. Am coborât solemn lângă *Casa de Cultură* din *Parcul l Decembrie 1918.* Deodată l-am văzut că se apleacă şi ridică dintre boscheţi un pui de turturică, mărişor, dar nu tocmai *copt* pentru zbor, căzut desigur din arborii apropiaţi. „Dacă-l lăsăm aici, îl mancă mâţele", a zis apoi, în timp ce sufla peste pui, ţinându-l în căuşul palmelor. Am intrat în clădirea redacţiei de pe

strada Romană nr. 3, unde am dat faţă în faţă cu Ioan Chira, care umbla foarte agitat dintr-un capăt spre celălalt al coridorului. Cum ne-a văzut a început să strige: „unde ai fost de atâta vreme. Că ne caută primul secretar?", la care Andriţoiu i s-a adresat, arătând spre puiul de turturică: „n-ai nişte *tenchi,* n-ai nişte *tenchi,,* (adică porumb n.n.). „Ce tenchiu dracului! Hai să mem la partid!" a zis Chira. Am intrat în redacţie, unde Andriţoiu, însoţit de Ioan Chira, care „cotcodăcea", parcă, în urma lui, i-a spus secretarei Floriana, referindu-se tot la pui: „Adă nişte pită şi nişte apă, că-l pun între geamuri, până mai creşte şi apoi îi dăm drumul". Lui Andriţoiu nu-i păsa de Ioan Chira, chiar dacă revista se subordona, pe linie de *propagandă,* acestuia, şi pot zice că, prea mult, nici de oficialii locali ai partidului, obişnuiţi să-l accepte aşa cum era. Cu prim secretarul Gheorghe Blaj se cunoştea demult, căci amândoi erau originari din zona Vaşcău Beiuş, ba unii spuneau că erau chiar prieteni. Cu puţină vreme înainte de a părăsi Bihorul, să tot fi fost prin noiembrie-decembrie 1982, Gheorghe Blaj a telefonat la redacţia *Familiei,* cerându-le imperios celor doi - lui Andriţoiu şi Chira - să se prezinte de urgenţă la cabinetul său. Chira era, însă, plecat, pare-mi-se la Băile Felix, la o *manifestare culturală.* Când s-a înapoiat a intrat prin redacţie, unde Andriţoiu îl aştepta. Nu i-a vorbit nimic de *invitaţia* de-a merge

„la partid", ci a scos de sub birou o sticlă de ţuică şi l-a invitat să bea o duşcă. Invitatul s-a cam codit, zicând: „mă tem că ne cheamă tovarăşul prim secretar", dar, la insistenţa lui Andriţoiu, a luat sticla şi a tras o înghiţitură zdravănă. „Mă, da ce tare-i şi ce rău pute", a concluzionat el, după grimasa de rigoare. „Mai trage amu o gură, că nu poţi ara cu un bou", l-a îmbiat, iarăşi, Andriţoiu. îndată după ce s-a executat, Chira l-a auzit, apoi spunând: „apropo, măi Ioane, era să şi uit, primul secretar ne-a invitat să mergem la el la cabinet". Chira s-a holbat la Andriţoiu şi apoi a început să se vaiete: „a, mă, da oare ce-o zice el dacă mă simte că miros a palincă?" „Nu ştiu, da' hai să mergem mai repede", i-a răspuns Andriţoiu. La destinaţie i-a întâmpinat, vesel, Gheorghe Blaj spunând: „servus Sandule! Ce mai faci, mă? Am auzit că te-ai lăsat de băutură", la care Andriţoiu a răspuns: „Io m-am lăsat, da pe Chira nu-l poci lua de pa palincă". „Adevărat, tovarăşul Chira?", a zis Blaj, adulmecând damful de vrană ce venea dinspre acesta. Roşu la obraz ca focul, cu palma la gură, Chira a scos un sunet nedesluşit, un fel de „îîîu" prelung. La întoarcere către redacţie a început să se văicărească şi să-l suduie cu zăduf pe Andriţoiu, „cu *Familia* lui cu tot", în replică, acesta i-a zis: „noa, ştii ce, să nu te aud. Io puţăsc a palincă, o tu?" Tot cam atunci a

venit la Viorel Horj, care era subalternul lui Ioan Chira, în funcţia de inspector la *Comitetul de cultură şi educaţie socialistă,* un poet de ocazie cu câteva poezii*, nici prea prea, nici foarte foarte,* acceptabile totuşi, spre a le publica în coloanele *Familiei.* Viorel Horj le-a dus la Ioan Chira să aprobe tipărirea lor. L-a prins pe acesta într-un moment de nervozitate, când de regulă stătea aşezat la birou, cu ochii pironiţi în faţă, scărpinându-se cu degetul mijlociu de la mâna dreaptă în creştetul capului. A citit poeziile, şi-a spus: „nu le putem publica. Unde se vede în ele politica partidului? Dă-le dracului", la care Horj a adăugat convingător: „dar prin ele se exprimă bucuria vieţii, tovarăşu' Chira", iar acesta a conchis: „da, da, da bucuria vieţii cine-a făcut-o, nu partidu f... D.... s-o f....!" După care a rupt colile de hârtie cu poeziile dactilografiate şi le-a
azvârlit la coşul de gunoi, îndată după aceasta a sunat telefonul şi Chira a fost invitat la primul secretar Gheorghe Blaj. Cum l-a văzut, acesta i-a zis: „tovarăşul Chira, am un prieten care a scris nişte poezii frumoase şi a venit cu ele la *Familia* să le publice". „Da, da tovarăşul prim secretar", a răspuns cu obedienţă Chira, „le-am citit şi eu şi-o să le publicăm de urgenţă". S-a întors, apoi, la inspectorat şi l-a chemat pe Horj, spunându-i, cu mină forţat veselă: „tovarăşul Horj, unde-s poeziile acelea, că i-au plăcut tovarăşului prim secretar, şi-mi plac şi mie?" „Le-aţi rupt şi le-aţi aruncat la gunoi", a spus, cu un abia voalat reproş în glas, acesta. „Adună-le şi aşează-le pe masă să le reconstituim", a dispus, apoi, Ioan Chira oarecum, concesiv.
De la Alexandru Andriţoiu familia mea păstrează, pe undeva, o poezie inedită de mai multe strofe, scrisă în 17 ianuarie 1987, cu iz ironic la adresa persoanei proprii şi a *tribulaţiilor* trăite de el în perioada internării la secţia de ortopedie a *Spitalului judeţean din Oradea.*
Aceasta se prezintă astfel:
Analize
Când mi-e de amor şi de analize dor
Şi toţi microbii-mi flutură prin plete îmi lunec paşii spre Laborator Către un pâlc de doamne (foste fete)
Că bate viscolul, sau cade moina
Ne doare capul sau.....etcetera
Acolo ne analizează Doina
Cu cinci sau şase muze lângă ea
Frumoase ,toate, zvelte sau ţâţoase

Cu ochiul scrutător şi grav şi pur
Ele citesc ce boli avem în oase • •
în creier, în ficat, plămâni sau cur snul şi im l-a la scris K „Da, |„le-am i, la forţat l plăcut [i le-aţi acesta, apoi,
luarie • trăite *halului*
Deci ne păstrăm pisatul în borcane Şi dăm tain de sânge-n butelii Ca ele să citească prin ochiane Ce boli avem şi ce melancolii
Chiar eu Luceafăr - lunecând pe-o rază, Poet cu suflet plin şi braţul gol Mi-am dat ficatul la transaminază Şi la timol
Căci sunt beteag de la sfârşit de toamnă Şi-am fost necontenit analizat De Bolcaş Domn şi apoi de Mircea Doamnă De la spitalul Nou, pe vechiul pat
Şi dat fiind că am băut din sticle Şi mi-am scos poftele din pantalon M-au strâns în lanţ de ghips la Nelu Miele Şi-n faşe reci la Matiuţă Ion
Nu poate creierul nici să se mai culce Picioarele şi braţele mă dor Şi cânt într-una Doină, cântec dulce Vino şi du-mă la Laborator
Adu-mă la colegele-ţi frumoase, Ce stau între acizi şi sorb cafea Căci ele vindecă şi muşchi şi oase Şi fac să-mi cadă-n inimă o stea
Cu ele-n rând nu sufăr de nimica De dorul lor şi-al tău mi-s ochii storşi Le-aş *îndoia,* cum spune Viorica Şi Viorel, adică duo Horj
Vai ce-aş greşi cu ele fără martor Până la splină, până la suspin Chiar dacă sunt păzite ca de-un tartor De majestatea sa Bolcaş Dorin
Dar în zadar, dorinţa mi-e nefastă Sunt ca un om lipsit de Dumnezeu Căci soarta mi-a dat, fetelor, nevastă Şi încă ce nevastă!, Oleleu!
Nevastă ce mă stoarce ca pe rufe încet să nu am spor şi nici noroc Eu nu pot s-o iau razna pe la fufe Ca excelenţa sa Horj şi Mihoc
Nu pot să fac cu doamnele paradă
Nici nu ciupesc cu degetul la zgârci
Iar când mă prinde Doamna mea pe stradă
Nu îi răspund ca C. Bejan, „eh, gâci!"
Nici ca Enescu nu îmi spulber taşca Cu bani pentru o dulce demoazea Pe care stă lipit precum rădaşcă încât nici dracu nu-l ia de pe ea
Eu sunt Poetul din Ortopedie Care-a băut fără de dame, şi Nu ştie nici ce-i o ortografie Nici barem semnul liric de-a iubi
Iar de-o să mor în zorii de azur în orele de *dolce* şi de pace Cu curul sită, deci cu curul ciur Cu curul ciuruit de mii de ace (Dar curul este cur de tot şi tace)
Atunci, vă rog, ca, după Maraton,

Să scrieţi să cunoască viitorul Căci eu am fost poetul -geniu - om Care iubise mult Laboratorul.
Pe eprubete vruse să se culce Şi din acizi să-şi capete temei, Să cânte Doină, Doină, cântec dulce Cucoanelor ce râd în preajma ei Poet ce moare singur, un cocor, Cu pliscu-n vinul din Laborator Şi moartea undeva prin Labrador.
Al Andriţoiu
Spitalul din Oradea, Secţia Ortopedie,
17 ianuarie 1987
îşi luxase un umăr, în timp ce încercase să coboare, în timpul mersului, dintr-un tramvai, şi-a trebuit să adaste, cu mâna în ghips în stabilimentul amintit, câteva săptămâni, acolo, unde cum îi era obiceiul, se ţinea numai de pozne. Aceasta pentru că, de la chimistele din laborator, unde mergea zilnic, obţinea ceea ce dorea, respectiv vin sau alcool rafinat, din care, îndoit cu apă, îngurgita zilnic, pahar după pahar.
Tot atunci, adică în ianuarie 1987, se internase în spital, cu bazinul fracturat, un şofer din zona Vaşcăului, cu numele de familie Coroiu, fost coleg de şcoală primară cu Andriţoiu, Omul s-a bucurat când s-a revăzut cu prietenul din copilărie, şi a cerut doctorului ortoped Ioan Miele, un cunoscut al celor doi, să-l mute în rezerva unde stătea Andriţoiu. Câteva zile toate au fost bune, până când, cu ocazia unei vizite făcute lui Coroiu de şotia sa, Andriţoiu a informat-o că soţul ei are visuri erotice şi, pomeneşte, prin somn, nume de femei străine. Aceasta, plină de grijile gospodăriei şi desigur şi ale soţului bolnav, şi mai ales lipsită de umor, aşa cum sunt mulţi dintre oamenii simpli, s-a supărat foc pe Coroiu, iar el s-a umplut de necaz, şi a început să-l blesteme pe făptaş, adică pe Andriţoiu, spunându-ne, nouă, celor care veniserăm să-l vizităm, că nu este om mai ticălos ca el pe tot pământul. Intr-o zi supărarea lui Coroiu pe Andriţoiu a ajuns la culme, căci acesta din urmă a mers cu băşcălia până peste limită: i-a spus, adică, doctorului Miele că el, Coroiu, are incontinenţă urinară, avertizându-l, bineînţeles că, din pudoare, se sfieşte să vorbească despre *beteşugul* său. Ca să se facă credibil, Andriţoiu a vărsat, din *nebăgare* de seamă, o sticlă de ceai pe sub patul lui Coroiu, pe care soţia acestuia o aşezase acolo, şi i-a arătat, prin semne, doctorului, efectul concret al *bolii* pacientului. Doctorul Miele tocmai venise în salon cu o seringă enormă, poate dintre cele rămase din uriaşul stoc achiziţionat în perioada interbelică din Cehoslovacia, de către *Ministerul Cultelor şi Sănătăţii,* patronat, pe

atunci, de istoricul preot Ioan Lupaş. In treacăt fie spus, secretarii de stat de atunci, mituiţi probabil de firma cehoslovacă, au acceptat să se cumpere o cantitate enormă de siringi, mult peste necesităţi, prostindu-l pe ministrul nepriceput în domeniu să semneze contractul şi, ca un post scriptum, făcându-l să se aleagă cu porecla de „Popa Seringă". Când l-a văzut Coroiu pe doctor cu siringa în mână, apropiindu-se de el, l-a întrebat: „Da pu' ce faceţi domnu doctor, doară nu vreţi să-mi faceţi injecţii?!" Miele surâdea şi se uita semnificativ la pata de lichid enormă de sub pat, la care Coroiu, văzându-l, a adăugat: „doară nu credeţi că m-am pi.... pe mine?! Acolo s-a vărsat ceaiul, aşa-i Sandei?" Cu o mutră mirată, Andriţoiu a zis: „eu nu ştiu nimic, de nici un ceai", în timp ce Miele, cu siringoiul în mână, s-a apropiat de „vinovat" spunându-i blând: „injecţia aceasta nu e prea dureroasă!" Isprăvi de acestea, puse pe seama poetului Andriţoiu, sunt cu nemiluita, în iarna lui 1987/1988 se afla la *Muzeul Ţării Crişurilor,* tocmai când venise acolo la o expoziţie secretarul cu probleme organizatorice de la judeţ, Ioan Vulturar. Individul acesta era un om dur, şi lipsit de umor, obişnuit să-şi terorizeze subalternii şi între aceştia intrau PEREGRINUL ŞI UMBRA direct şi indirect toţi directorii de întreprinderi sau instituţii din judeţ. A venit la muzeu, într-o după masă, îmbrăcat într-un palton din stofă englezească, foarte luxoasă, pe care l-a pus la garderobă. Andriţoiu, aflat şi el acolo, a profitat de faptul că lipsea supraveghetoarea, a luat paltonul şi l-a ascuns la etajul I, între geamurile uneia dintre ferestre, ţinută tot timpul închisă şi cu roleta trasă. După terminarea vernisajului, când să plece acasă, secretarul s-a pomenit fără palton. A făcut un tărăboi mare, amenin ţând pe toată lumea, dar degeaba, căci paltonul nu s-a mai aflat, întrucât Andriţoiu a tăcut mâlc. în sfârşit, abia peste câteva luni, când din întâmplare fereastra a fost deschisă, paltonul s-a găsit, însă complet ciuruit de molii. Durul secretar de partid a rămas, aşadar, cu paguba, neştiind, desigur, cine i-o pricinuise. El avusese multă vreme în subordine un activist de partid, de meserie profesor, pe nume Mihai Vântura che, făcând astfel împreună un cuplu potrivit, căci se completau reciproc şi la înălţime şi la comportare, unul, primul, adică Vulturar fiind înalt, solid şi dur, în timp ce cel de al doilea, Vânturache era mai mărunţel şi mai îngăduitor. Cu ocazia unei vizite făcute la Oradea, poetul Adrian Păunescu i-a cunoscut pe cei doi şi a propus, în glumă desigur, ca fiecare dintre ei să-şi schimbe numele, astfel încât, lui Vulturar să i se zică Vânturar, iar lui Vânturache, Vulturache.
La Oradea i-am reîntâlnit pe doi dintre fruntaşii bisericii greco-catolice din Bihor, cunoscuţi de către mine încă din toamna lui 1968, de pe când eram angajat la muzeul din Baia Mare, prin intermediul pomenitului meu coleg de serviciu, Gavril Aurelius Bălan, şi anume Coriolan Tămâian şi Virgil

Maxim, amândoi preoţi greco-catolici, cu studii teologice serioase la *De Propaganda Fide* din Italia şi cu stagii consistente de *recluziune* în puşcăriile comuniste. Coriolan Tămâian sau *Coari baci,* cum îi spuneau cei apropiaţi, fusese mai mulţi ani, în perioada interbelică şi după, adică până la 1948, rector al *Seminarului greco-catolic din Oradea,* iar Virgil Maxim spiritualul uneia dintre instituţiile de învăţământ din localitate, cred că Şcoala Pedagogică. Primul era un bărbat de talie potrivită,
cu faţa ovală, nas coroiat şi *groapă* în bărbie. In perioada când l-am cunoscut eu era destul de în vârstă şi umbla ţeapăn, puţin aplecat în faţă. Vorbea graseiat, cu farmec, având nişte ochi mici şi o privire inteligentă. Era repezit şi conclusiv, gata să acorde încredere oricui, văzând în cei din jurul său doar calităţile, lucru care a adus în preajma sa şi câţiva oameni, dacă nu turnători la *Securitate,* cel puţin nedemni de prea multă încredere, în 24 martie 1979 lui Mircea Bradu i s-a jucat, pe scena *Teatrului de stat din Oradea,* o piesă despre Dr. Vasile Lucaciu, preotul greco-catolic memorandist şi luptător pentru drepturile naţionale ale poporului român din Transilvania, întitulată *Hotărârea.* Piesa era alertă şi *surprindea* bine personalitatea personajului principal, jucat pe scenă cu multă vervă de către actorul Liviu Rozorea. Pentru că tocmai scrisesem o *cărticică* despre Dr. Vasile Lucaciu, publicată în 1979, într-un tiraj *conspirativ,* în *Biblioteca Crisia* a *Muzeului Ţării Crisurilor,* am fost invitat la *vizionare,* un fel de întrunire, cu rol de cenzură, a *factorilor* care hotărau dacă piesa este *bună,* adică dacă poate fi jucată, dacă nu promovează idei periculoase pentru regimul comunist, între cei de faţă s-a numărat şi Coriolan Tămâian. Acolo am luat cuvântul şi am făcut câteva observaţii legate nu atât de valoarea piesei, cât de respectarea adevărului istoric şi acest lucru l-a impresionat pe bătrânul Tămâian. A şi venit a doua zi la mine, la *Muzeul memorial Iosif Vulcan,* şi m-a întrebat direct, graseind: „eşti grrreco-catolic?" Am răspuns că nu, dar că simpatizez foarte mult instituţia ecclesială, pe care el o servea „din catacombe", cum se spune, întrucât cunosc binefacerile răsfrânte asupra poporului român, datorită acesteia. Mi-a povestit despre puşcărie, despre câţiva dintre colegii de suferinţă morţi acolo, precizând de fiecare dată că X sau Y „ a murrrit ca un prost", această *alegaţie* fiind probabil pentru el un automatism de limbaj, lipsit de conotaţii peiorative. Mi-a zis că dacă vreau îmi facilitează o plecare la studii teologice în Italia. Nu eram făcut, însă, pentru aşa ceva şi şi-a dat cu siguranţă seama de acest lucru, căci l-am vizitat acasă în mai multe rânduri, în apartamentul cumpărat pe valută de pe strada Magheru, unde a locuit o vreme împreună cu canonicul Gheorghe Mangra, pe arunci administrator la *Liceul Pedagogic din Oradea* şi nu mi-a mai pomenit de acest lucru. Auzisem despre Tămâian că în 1948, sub

mari presiuni şi ameninţări, ar fi acceptat iniţial trecerea la ortodoxie, dar că s-a căit pentru aceasta în scurtă vreme, declarând că preferă să rămână aşa cum a fost de la început, adică greco-catolic. De la el am împrumutat şi am citit cărţile scrise de Augustin Bunea, dar şi cele de Iacob Radu. In ultimii patru cinci ani ai regimului comunist oficia serviciul divin, alături de alti preoţi, între care şi Dumitru Mureşean, la o biserică de pe strada Prahovei, fostă a capucinilor, şi mă duceam adeseori acolo să-l ascult, împreună cu nevastă-mea şi cu familia criticului literar Virgil Podoabă.
Virgil Maxim nu mi-a plăcut, ca individ, din instinct. Era subţirel, uscat, cu o faţă osoasă, buze groase şi răsfrânte, *îmbulionate,* respectiv de o roşeaţă asemănătoare celei a pătlăgelelor roşii. Vorbea rar, apăsat şi insinuant, privindu-te în ochi, cu o asprime şi o rigoare de pedagog sever, de tip prusac. Ştia, pe lângă limba italiană, căci studiase, cum am spus, la *De Propaganda Fide,* în Italia, foarte bine latineşte, ceea ce i-a ocazionat, după ieşirea de la puşcărie, unde a suferit bătăi şi umilinţe inimaginabile, o angajare, nu pentru multă vreme ce e drept, la *Arhivele Statului din Oradea,* iar mai apoi, până la moarte, survenită, pare-mi-se, în primăvara lui 1978, la *Biblioteca Gheorghe Şincai din Oradea.* Nu se pricepea, însă, prea bine la munca de catalogare, astfel încât fişele unor cărţi întocmite de el nu sunt corespunzătoare criteriilor ştiinţifice cerute de bibliologia modernă. De vreo două trei ori i-am cerut să-mi faciliteze accesul la numite bibliografii, privind diferite teme de istorie pe care le cercetam, dar s-a eschivat să mă ajute, chestionându-mă, parcă înciudat, despre ce vreau să scriu. Altor colegi şi amici, între care Gheorghe Mudura, Ana llea sau Ioan Godea le-a făcut tot felul de servicii şi ca atare, l-au simpatizat mult. Eu, însă, nu pot să fiu, în ce-l priveşte pe Virgil Maxim, pe care am încercat să-l respect, decât sincer, declarând că nu m-am putut apropia niciodată de el, şi că nici nu mi-a făcut, ca om, o impresie prea bună. Am auzit, în plus, că avea, ca individ, şi anumite *sminteli,* încadrate în ceea ce înţelegem prin cuvintele *contra firii,* dar nu sunt sigur dacă aceasta e adevărat. La sediul *Muzeului memorial losif Vulcan* s-au organizat, de-a lungul anilor, simpozioane şi sesiuni de comunicări ocazionate de comemorările legate de personalitatea redactorului revistei *Familia* şi de profilul şi însemnătatea acesteia. Ioan Chira mă presa mereu să mă ocup de „colaborarea culturală româno-maghiară", pentru că cei de la partid îl însărcinau, în spiritul evidenţierii bunei convieţuiri între cele două popoare, să se preocupe de organizarea unor *activităţi* de acest gen. Ca urmare, în colaborare cu Jânos Toth, şeful *Muzeului Memorial Ady Endre,* un coleg prietenos şi instruit, am organizat, în vreo două trei rânduri, *serate* cu recitări şi conferinţe despre activitatea celor doi scriitori, la care au participat şi artişti de la ambele secţii, română şi maghiară, ale *Teatrului de stat din Oradea.* Un trepăduş mai bătrân, angajat al filialei locale a

Televiziunii Române, cu veleităţi patriotice, de *bun român,* m-a reclamat la Ioan Chira, că transform *Muzeul memorial losif Vulcan* într-un „focar de cultură ungurească", şi acesta m-a chemat la el şi m-a probozit foarte tare. I-am spus că el însuşi mi-a cerut să organizez activităţi de acest gen, şi că, pentru acea „învinuire", ar trebui să-l tragă la răspundere pe Jânos Toth, dar mi-a replicat: „nu, nu , te rog nu-i zice acestuia nimic. Eu cu dumneata am treabă, pentru că eşti român, nu cu el". Peste un an sau doi Ioan Chira a uitat de incident şi a venit din nou cu „porunca" de a organiza împreună cu *Muzeul Ady,* şi deci cu acelaşi Jânos Toth, activităţi ca cele amintite mai sus. După ce acestea s-au ţinut, reproşurile la adresa mea s-au repetat, astfel încât m-au făcut, în cele din urmă, să nu le mai iau în serios, ba chiar să mă amuz, căci atitudinea lui Chira semăna cu comportarea celor doi ruşi, care după ce întreţineau, în comun, noaptea, relaţii amoroase cu o franţuzoaică, la ivirea zorilor făceau o şedinţă şi o criticau pentru imoralitate. Când se întâmpla ca la unele dintre simpozioane să participe Alexandru Andriţoiu şi Radu Enescu se iveau incidente comice. In septembrie 1980, de exemplu, la un simpozion pe tema *Permanenţa magistrului. losif Vulcan în contextul culturii româneşti din Transilvania,* a venit foarte multă lume, dar şi oficialităţile locale. Mă aflam, atunci, la masă, în prezidiu, împreună cu Andriţoiu, Chira, Faur şi Dumitraşcu, tocmai când cel din urmă îşi ţinea „vorbirea". A început moale, dialectal, spunând, *ab initio,* cam aşa: „tovarăşilor, vă rog să mă credeţi că losif Vulcan era printre scriitorii români de atunci ca un fel de baci"... etc. etc., la care, instantaneu, de pe scaun din rândul din faţă, unde se aşezase, Radu Enescu a început să behăie pe diferite tonuri, mai subţire şi mai gros: „bee, bee, bee," făcându-l pe vorbitor să amuţească şi să se facă stacojiu. Mergeam de multe ori la tot felul de activităţi ştiinţifice, aşa ca mai demult la Baia Mare, în diferite localităţi sau chiar în capitală. Cu acele ocazii mă întâlneam cu foştii colegi de facultate şi bineînţeles de preocupări profesionale. Pentru că eram pasionat de istoria agriculturii, am participat, câţiva ani de-a rândul, la sesiunile de comunicări ştiinţifice de la Slobozia. La una dintre ele, din decembrie 1976, l-am întâlnit pe fostul meu coleg de liceu, Ioan Godea, eruditul etnolog, angajat la *Muzeul 'Tării Crişurilor,* de o vârstă cu mine, originar din comuna Mocirla (azi Vasile Goldiş) din judeţul Arad. Avea, încă de pe atunci, o activitatea ştiinţifică laborioasă, concretizată în câteva cărţi de referinţă în domeniu.
La sosire m-am cazat într-o cameră din sediul unei instituţii cu profil de cercetare agricolă din localitate, după care am ieşit la plimbare în oraş. Godea cu fostul meu coleg de facultate, Corneliu Bucur au sosit şi ei în localitate şi au fost repartizaţi în cameră cu mine. Văzând că lipsesc, cei doi, n-au aflat altceva mai bun de făcut, după ce s-au cinstit cu câteva păhărele de ţuică, decât să-mi mănânce din bagaj toată mâncarea, câteva şniţele şi ouă răscoapte, având grijă ca resturile, adică cojile, să le ambaleze frumos şi să le pună la loc. Am sosit

noaptea târziu, şi, pentru că am constatat că în încăpere îmi sosiseră însoţitori, m-am gândit să mănânc, pe întuneric, fără a mai aprinde lumina. Am cotrobăit prin bagaje după mâncare, în timp ce vecinii de cameră, care ştiau cine sunt de la recepţia hotelului, până în acel moment nerecunoscuţi de către mine, şuşcuiau în aşternuturi, tuşind uşor şi repetat. Am descoperit atunci că, în loc de mâncare nu mai aveam decât coji de pâine şi de ouă, şi ca urmare, ridicând tonul, am întrebat, oarecum plutonierește: „care sunteţi, mă, acolo în paturi şi mi-aţi mâncat mâncarea?" După o uşoară tuse, o voce şoptită s-a auzit grăind: „sst! mă, taci şi te culcă, că noi ţi-am mâncat mâncarea, pentru că ne-a fost foame!" „Care noi, mă?" am întrebat nervos, primind, tot în şoaptă, răspunsul, „noooi, mă, noooi mă!" urmat de un puhoi de hohote sănătoase de râs. Am aprins lumina şi am descoperit că cei doi „tâlhari"erau colegii mei Ioan Godea şi Corneliu Bucur, în vreo două rânduri, împreună cu colegii Barbu Ştefănescu şi Aurel Chiriac, astăzi profesori universitari la *Universitatea din Oradea,* am participat la sesiunile de comunicări ştiinţifice organizate la l Decembrie în Alba lulia, de către *Muzeul de istorie* de acolo. Am mers cu autobuzul de la Oradea, prin Beiuş, Stei, Nucet, peste munte, pe la Arieşeni şi Câmpeni, până la Alba lulia. Drumul trecea prin locuri pitoreşti, iar pe parcurs se făcea un popas la coborârea de pe munte prin Arieşeni, unde exista o cabană cu restaurant relativ bine aprovizionat, şi altul, mai consistent, la autogara din Câmpeni, aflată lângă piaţa oraşului. Locuitorii de pe acolo sunt uscăţivi, înalţi şi cu tenul albinos, palid, făcându-te să te gândeşti la chipurile marilor eroi martiri din vremuri revolute, Horia şi Avram lancu. La ei mizeria nu se încuibează niciodată în mod pegros şi năclăit, ca la câmpie, poate tocmai datorită lipsei prisosurilor, despre care vorbea cândva Geo Bogza, în a sa celebra *Ţara de piatră,* scrisă în perioada interbelică. La l Decembrie 1981, la Alba lulia au venit, la sesiunea de comunicări ştiinţifice, pe lângă noi, cei amintiţi mai sus, Sever Dumitraşcu, dar şi câţiva clujeni, între care Hadrian Daicoviciu şi Ioan Glodariu. In prima zi, după prezentarea comunicărilor, a avut loc un ospăţ prelungit, la care a sosit, invitat de oficiali, renumitul fctiau tent işor l mai bnul, |o în /oce -am ia?" J mă, Am (mei ăcu esori Imile ilia, la şi

fprin „bine |>eni, (iţivi, la
iod fpsei sa La l ncări şcu, Ioan Itloc litul
cântăreţ Tudor Gheorghe. Ne-a cântat până noaptea târziu un puhoi de cântece prelucrate de el, pe acompaniamentul chitarei proprii. Iniţial ne-a plăcut, apoi am simţit că depăşea măsura. Arheologul Ioan Glodariu, suprasaturat de bunătăţile ospăţului, solide, dar mai ales lichide, nu s-a mai putu cenzura şi a început să spună repetat şi în gura mare, arătând înspre Tudor Gheorghe, care cânta necontenit: „Dom'le, la acesta nu-i mai trece, dom'le. Nu-mi place deloc. Mă oboseşte." Şi trebuie să spun că avea dreptate, căci ce e mult e mult, omul se satură de la o vreme până şi de muzica lui Johann Sebastian Bach, necum de tânguirile exmise de olteanul nostru iscusit. A doua zi expunerile s-au terminat, urmate de o masă frugală şi de plecatul la gară, la trenul care să ne ducă, prin Teiuş la Cluj, către Oradea. Aveam un *personal* dinspre Orăştie către Teiuş, în jurul orei 18, dar şi un *accelerat* din aceeaşi direcţie, peste circa o oră. La propunerea lui Sever Dumitraşcu am hotărât să plecăm cu personalul, ca să nu mai plătim tichet pentru accelerat. Drumul către gară l-am făcut pe jos, pe o vreme câinească, cu lapoviţă piezişă, pe străzi neluminate şi de aceea sumbre, căci începuseră întreruperile de curent, care vor deveni, în anii următori, tot mai dese, chiar înspăimântătoare, căci erau însoţite şi de încetarea furnizării de căldură în apartamente. Ne-am luat biletele de rigoare şi, îndrumaţi de cumnata lui Aurel Chiriac, inginera Ligia Mureşan, domiciliată în Alba lulia, tocmai când se întuneca, ne-am urcat cu toţii în tren. Compartimentul era şi el neluminat, şi aşa am pornit. In vervă mare, Sever Dumitraşcu ne *arăta* pe geam, deşi nu se vedea nici un licăr de lumină, ba o *comună,* ba alta, dintre cele pe direcţia Teiuş, către care ziceam că mergem. La un moment dat un ins din tren, auzind explicaţiile lui Dumitraşcu, ne-a întrebat încotro plecăm, şi i-a răspuns acesta din urmă, oarecum glumind, „la Teiuş, la Teiuş ne ducem", la care respectivul a zis: „dar acesta-i trenul care merge în direcţie opusă, spre Orăştie". Foarte vesel, Dumitraşcu a propus, fără grijă: „dom'le, hai să votăm, şi dumneata eşti în minoritate, căci noi suntem mai mulţi!" Fulgerat cumva de o temere, m-am

repezit pe coridor şi l-am întrebat pe conductor, care tocmai se apropia, pe ton repezit: „dom'le, unde merge trenul acesta?", iar el a răspuns, confirmând cea mai rea bănuială a mea, „la Orăştie, tovarăşu'!" în acel

moment am zburat cu toţii în picioare, iar Dumitraşcu, trecând instantaneu de la veselie la furie, a strigat către Chiriac: „f...etc. etc. pe cumnata ta!", supărat, desigur, pe aceasta că ne-a îndrumat greşit. Am coborât la prima staţie şi am procedat rapid la luarea altor bilete, pentru a ne reîntoarce la Alba lulia, cu acceleratul pe care voisem să-l evităm, plătind, de astă dată şi tichetul cu pricina. Dar, vai, îndată după luarea biletelor, am constatat că bunul nostru coleg Aurel Chiriac şi-a uitat geanta cu banii, actele şi nişte manuscrise în tren. Pocinog mare, aşadar, căci pierderea n-a mai putut fi recuperată. La gara din Alba lulia ne-am întâlnit cu Hadrian Daicoviciu, cu Ioan Glodariu, care ne sfătuiseră, înainte de a pleca, să aşteptăm acceleratul, ca să mergem spre Teiuş şi Cluj împreună. Au făcut multă băşcălie pe seama noastră. In plus, la Teiuş, îndemnat cu intenţie de Hadrian Daicoviciu, Dumitraşcu a coborât din greşeală într-o groapă adâncă, plină de mâzgă şi apă murdară. Nu s-a supărat, însă, ba pe peronul gării unde aşteptam trenul de Cluj a scos din geantă mai multe sandvişuri aduse ca merinde de la Oradea, pe care ni le-a oferit cu generozitate. Acest om era şi este o îmbinare ciudată de calităţi alese şi de defecte, de coerenţă şi incoerenţă, unele născute probabil din spaima nutrită faţă de autorităţile regimului comunist, dar şi din ambianţa de reprimare care ne înconju rase, pe toţi cei de atunci, în copilărie şi în prima noastră tinereţe. Şi nu era singurul om de acest fel între *inteligheţia* locală din acei ani, astfel încât trebuia să fii îngăduitor cu lumea, căci ea nu-ţi apărea doar albă sau neagră, ci câteodată cel puţin vărgată.

Revelioanele la Oradea le-am petrecut, în primii zece ani, adică între 1977-1986, de obicei împreună cu vărul Horia Goia şi cu prietenii săi Cristian Georgescu şi Tiberiu Sârb u cu familiile lor, când acasă la cel dintâi, când la cel de al doilea, adică la Georgescu, care era şi un bucătar neîntrecut şi o fire calină, pusă pe glume, pe

bună dispoziţie, înaintea revelionului dintre 1977 şi 1978 cu două zile, prin 29 spre 30 decembrie, ne-am hotărât să ne *procurăm,* pentru ospăţ, câţiva iepuri de câmp, respectiv să mergem, la vânătoare, adică la braconaj. *Operaţia,* ilegală, se făcea la lumina farurilor, în cazul nostru a *reflectorului.* Ne-am pornit, aşadar, cam pe la orele 20 în acea seară foarte friguroasă de iarnă, căci pe boscheţi şi pe copaci era o promoroacă nemaivăzută, de la Oradea către Ţinea, pe drumul care trecea prin Miersig şi Husasău flancat de păşuni şi păduri întinse, pline de vânat, respectiv de iepuri, căprioare şi cerbi, cu maşina lui Horia, o *Dacie* cenuşie, destul de veche. Proprietarul se afla la volan, eu în dreapta sa, cu un reflector de mână branşat la baterie, iar în spate un subaltern de la C.E.T. al celui dintâi, pe nume Ion Bogdan, cu o puşcă de vânătoare zdravănă, marca „IJE". Am

oprit la marginea pădurii de lângă Miersig şi vânătorul a coborât din maşină. După vreo două trei sute de metri de mers pe jos a împuşcat vreo trei sau patru iepuri, pe care i-am aşezat în portbagaj, pregătindu-ne de reîntoarcere. O ispită l-a îmboldit brusc pe vărul meu şi pe subalternul său, să mai *insistăm,* şi de aceea ne-am continuat, încet, drumul către Ţinea, măturând, cu farurile, şoseaua, şi cu reflectorul câmpul înzăpezit din dreapta acesteia. Deodată ne-a apărut în faţă un cerb *cât o biserică,* cu nişte coarne prodigioase, uriaşe. Stătea împietrit şi ne privea, paralizat parcă de mănunchiul luminilor îndreptate spre el. Horia a oprit brusc maşina, iar vânătorul a ridicat ţeava puştii, îndreptând-o, prin geamul coborât al acesteia, către maiestuoasa sălbăticiune, înţepenită la câtiva metri de şosea, în acel moment m-a săgetat prin inimă fulgerul unei acute remuşcări, care a poruncit cugetului, şi acesta reflexelor, să facă imposibilă uciderea acelui cerb proţapit nu departe de drum. Am stins şi reaprins rapid, de mai multe ori, reflectorul, deşi cei doi zbierau către mine cât îi ţinea gura, întrebându-mă ce fac şi ce m-a apucat. Le-am spus că reflectorul s-a stricat, respectiv că lumina s-a întrerupt singură, şi aşa am reuşit să le potolesc cât de cât mânia, între timp minunata arătare a început să galopeze, îndepărtându-se spre pădure. Ne-am
întors la Oradea abia după vreo două ore, deoarece în carburatorul maşinii se strânseseră câteva dopuri de gheaţă, şi a trebuit să-l desfacem şi să-l curăţim. Abia peste vreo doi sau trei ani i-am spus lui Horia că de fapt, la vânătoarea amintită, am stins reflectorul cu bună ştiinţă, pentru că mi-a fost milă de acea fiinţă splendidă, pe care urma s-o ucidem. Peste vreo şase ani, în toamna lui 1983, aveam să asist la o altă *vânătoare* de acest tip, adică nocturnă, în hotarul satului Sântion, de lângă Oradea, vânătorul fiind un maior de miliţie, pe nume Iosif Cheregi, astăzi decedat. A împuşcat, arunci, un ţap şi două căprioare, dintre care una avea ugerul plin de lapte. Nu pot uita nici acum această întâmplare, deoarece m-a făcut să refuz, pe viitor, orice invitaţie la acţiuni de acest fel, şi să detest propensiunea unor indivizi, de genul celor din protipendada plutocraţilor români de astăzi, în frunte cu miliardarul Ion Tiriac, alături de cei recrutaţi dintre oamenii de afaceri europeni, faţă de masacrarea animalelor sălbatice, prin acţiuni cinegetice, mediatizate cu atâtea tam-tam uri. Mă oripilează apariţia pe ecrane a figurilor bovine, echipate în haine de culoarea codrilor, ale acestor îmbuibaţi „însetaţi de sânge animalier", întrucât lor nu li se poate acorda, asemenea vânătorilor din vechime, nici măcar scuza că vânează pentru a-şi procura hrana cea de toate zilele. Şi pentru că am pomenit acest cuvânt, *hrană,* trebuie să menţionez că problema cea mai importantă a societăţii româneşti de atunci era tocmai ceea ce acesta desemnează. Se ajunsese,

adică, ca regimul politic comunist să nu fie în stare a asigura hrana populaţiei, căci megalomania conducătorilor, dornici să dărâme şi să reconstruiască, după proiecte gigantice, abnorme, să industrializeze ţara şi să-i socializeze agricultura, să mărească exporturile şi să limiteze importurile bunurilor de consum, a determinat apariţia crizei de alimente şi de alte lucruri necesare vieţii. Ca intelectual, mă deranja mai ales lipsa de libertate, de posibilitate a exprimării prin intermediul tiparului, cenzura de zi cu zi, dar şi lipsa legăturilor cu lumea occidentală civilizată, izolarea în care fusese adusă societatea românească. Lumea spera
404 latorul lit să-l spus Irul cu ia, pe 1983, ia, în l maior luşcat, îl plin |e m-a şi să din te cu iii de prin lilează loarea lier", B>r din . hrana *hrana,* ietăţii *ia.* Se Itare a lornici |iorme, rească am, a cesare |te, de de zi Ilizată, spera
ca dictatorul Ceauşescu să crape, căci din apariţiile sale televizate, foarte numeroase, părea a nu fi prea sănătos, deşi se vorbea că se îngrijea foarte tare, lucru confirmat mai târziu şi de către generalul Ion Pacepa, în cartea *Orizonturi roşii,* citită, pe fragmente la postul de radio *Europa liberă.* La revelionul din 1985 spre 1986, pe care l-am petrecut acasă la vărul meu Horia, împreună cu familia profesorilor Ioan Kohn şi Augustin Pop, dar şi cu a lui Cristian Georgescu şi Tiberiu Sârbu, ne-am mirat cu toţii ce rău arăta Nicolae Ceauşescu, atunci când a rostit toastul adresat către poporul român. La acel revelion am rămas la Horia până la orele 4 dimineaţa, când am pornit pe jos către casă; el locuia în centrul oraşului Oradea, respectiv într-o clădire din Parcul Traian, la parter, iar eu în cartierul *Nufărul l,* deci la o distanţă apreciabilă. Pe drum se aşternuse o zăpadă de basm, astfel încât putinele maşini care circulau mergeau pe pârtia făcută de roţile celor de dinaintea lor, existând riscul de a derapa la orice frânare bruscă, căci nimeni nu se gândise, în condiţiile de atunci, să cureţe şoselele. Pentru că pe trotuare erau nămeţi, mergeam pe urmele lăsate de cauciucurile maşinilor, împreună cu Doina, înfruntând, din faţă, căderea lentă a unor fulgi mari şi zdrenţuiţi, care te umpleau de nostalgie. Am ajuns lângă fabrica de bere, aflată cam pe locul unde astăzi se găseşte Complexul *Lotus,* nu departe de vechea bisericuţă ortodoxă de lângă Mc *Donald -ui* din cartierul *Nufărul.* Din spate şi-a făcut brusc apariţia o maşină *Dacia 1300.* Am păşit în dreapta, cu gândul că mă va depăşi, în timp ce Doina o luase la stânga, cu aceeaşi intenţie. Maşina, însă, a venit direct înspre mine, m-a lovit în părţile moi ale şezutului, din fericire , în timp ce începusem să alerg înainte, şi m-a luat pe sus, azvârlindu-mă vreo 7-8 metri în faţă. Prin aer m-am răsucit nu ştiu de ce cu faţa spre maşină şi, fără a simţi vreo durere, am căzut în stratul gros de zăpadă. După impactul cu maşina am avut o

senzaţie plăcută, asemenea celei pe care ţi-o dă levitaţia, şi mi s-a părut c-o văd şi aud pe maică-mea, spunându-mi: „ce-ai păţit? Ridică-te, că n-ai nimic, ridică-te!" Din zăpadă m-am uitat în sus şi am observat că lângă mine stătea un
tip de talie mijlocie, voinic, roşcat, îmbrăcat într-o haină de blană, care mă privea mestecând în gură *cingham,* pe ritmul unei muzici turbate, prefirată din radio casetofonul *Daciei,* oprite în apropiere. „Dă-o dracului, dom'le, aşa circuli, mă!" a zis el. M-am ridicat şchiopătând uşor, am făcut doi paşi şi am constatat că sunt întreg, în timp ce dinspre individ înspre mine venea o halenă insuportabilă de băutură fermentată. „Eşti beat! Ai condus maşina beat!", i-am spus, în timp ce mă enervam tot mai tare, după care i-am pleznit vreo trei-patru pumni, făcându-l grămadă, şi-am început să-l lovesc cu picioarele. Doina s-a repezit spre mine şi nu-mi explic nici astăzi de ce, m-a prins cu ambele mâini peste braţe, în timp ce individul se ridicase din zăpadă şi venea spre mine cu o şurubelniţă în mână. Ca să nu mă lovească, a trebuit să mă răsucesc pe loc, să scap din strânsoarea braţelor nevestei mele, care nu mă slăbea nicicum, iar, apoi, să-i dau şi ei câteva palme, ca să mă pot apăra de individ. Una peste alta simţeam cumva că cei doi erau parcă aliaţi împotriva mea. A venit, între timp, la locul faptei, un miliţian, beat şi el pulbere, şi acesta, în loc să-l oprească pe şoferul băut, mi-a cerut buletinul, abia îngăimând câteva cuvinte, între timp individul s-a urcat în *Dacie* şi p-aici ti-e drumul! Acel incident a potenţat şi mai mult neînţelegerile dintre mine şi Doina, terminate peste vreo doi ani şi nouă luni, adică în octombrie 1988, în cele din urmă cu un divorţ, înaintat de ea şi acceptat de către mine.
Adâncirea crizei în care intrase „epoca de aur" a lui Nicolae Ceauşescu, prin înglodarea ţării în datorii externe, şi înfometarea populaţiei a dus, ca un recul, la intensificarea urmăririi intelectualilor, la „prelucrarea informativă" a tot mai multor indivizi, într-o carte a lui Sever Dumitraşcu şi Ion Zainea, intitulată *Acţiunea masonică arădeană «Focarul» sau urmărirea istoriografiei române (1987-1991),* apărută în 2004, la Editura Universităţii din Oradea, am fost surprins să descopăr, pe lângă notele informative date la *Securitate* despre autor de către Gheorghe Gorun, sub pseudonimul Gabriel Popescu, şi o fotografie a mea cu cel urmărit, făcută în secret, pe stradă, de
către urmăritori în februarie 1988. Aceste măsuri nu puteau încetini tăvălugul prăbuşirii regimului, confruntat cu izolarea generală a României, cu depopularea ei prin fuga peste graniţă, în special în Ungaria, a tineretului. Grănicerii români au început să stea, în perioada 1987-1989, cu armele şi faţa nu spre *exterior,* cum s-ar fi căzut în cazul că doreau să apere

„ţărişoara noastră scumpă" de cei care ar fi atentat la integritatea sa teritorială, ci înspre *interior,* împotriva românilor, dornici s-o părăsească, să plece oriunde, numai să scape de binefacerile societăţii noastre *multilateral dezvoltate.* Mulţi dintre aceştia erau prinşi la graniţă şi bătuţi bestial de grăniceri, pe melodia „Trandafir de la Moldova", aşa după cum mi-a mărturisit cineva din proprie experienţă. Pentru cei mai tineri e greu să-şi imagineze cum se trăia arunci, când din prăvălii dispăruseră pantofii de piele, ciorapii, cămăşile şi bluzele, chiloţii şi izmenele de bumbac, ca să nu mai vorbim de alimente, carne, mezeluri, unt, ciocolată, pâine, găsite pe sponci, cu mare greutate, şi dacă vânzătorii sau vânzătoarele, deveniţi, în această perioadă de penurie, persoane de *excepţie,* arogante şi capricioase, erau dispuşi să te servească. Cu greu reuşeam să *procur* în fiecare sâmbătă câte o pâine sau două să duc la Beiuş la părinţi, unde ea se dădea cu porţia, pe bază de tabel. Intr-o sâmbătă după masă, cam prin octombrie 1988, m-am oprit în *Râtul comandantului,* respectiv cartierul *Cantemir,* lângă parcul din marele sens giratoriu care-l înconjoară, să cumpăr pâine de la un magazin aflat în apropiere. Era o coadă până în stradă, iar vânzătoarea, o namilă de femeie, înaltă, blondă, cu dinţi de aur şi negi cu smocuri de păr pe faţă, servea, plină de importanţă, nu fără a comenta sau a face reproşuri câte unuia dintre cumpărători, spunând mereu „altul la rând" şi tutuind pe toată lumea. Când, în sfârşit, am ajuns la rând, şi i-am întins contravaloarea a două pâini, căci la toată lumea dăduse două, m-a privit lung şi a spus „ţie numai una". Am simţit atunci cum mă cuprinde furia şi am zis „de ce tovarăşa, căci la toţi ai dat două?!" „Aşa vreau eu", a replicat ea. Am apucat repede două pâini şi i-am trântit banii pe masă, la care, spre stupoarea mea şi a celorlalţi, mi-a dat, cu toată puterea, o palmă de a început să-mi ţiuie urechile, în acel moment mi-am pierdut orice control şi i-am repezit o lovitură cu pumnul stâng, un fel de croşeu sub falca dreaptă, atât de tare încât s-a prăbuşit lată sub tejghea. Eram înnebunit de mânie, şi de aceea gata să sar peste masa ce ne despărţea, s-o calc în picioare, dar m-am oprit, totuşi. Plină de sânge, a ridicat capul privind spre cei din spatele meu, care nu îndrăzneau să spună nimic, şi a început să strige „ajutor!" în fine, un domn mai în vârstă a spus: „taci cucoană! Bine ţi-a făcut, că în fiecare zi ne chinui pe toţi!", în timp ce eu mi-am luat repede pâinile, am ieşit în stradă, m-am urcat în maşină şi am plecat, în lunea următoare, îngrijorat de acel incident, m-am dus la un prieten medic psihiatru, pe nume Octavian Laza, un foarte bun specialist în domeniu, şi i-am relatat cele întâmplate, rugându-l să-mi spună dacă sunt normal sau am început să *bat câmpii.* M-am liniştit când doctorul

mi-a spus că reacţia mea, în atari condiţii, a fost *normală* sau mai bine zis că, în situaţii *anormale,* cum era cea în care trăiam, ea era pe deplin *corespunzătoare.*
Te deranjau atunci o mulţime de lucruri, inclusiv statul la rând la benzină, de câţiva ani raţionalizată, şi ca să o iei trebuia să aştepţi pe străzi, la cozi, zile în şir, consumând o parte din ea acolo, după cum te deranja suspendarea dreptului de a circula cu maşina personală pe timpul iernii, fie că era fie că nu era *zăpadă,* dar şi folosirea ei din două duminici, doar într-una, în funcţie de număr, pe rând, o dată cele cu numere pare, şi altă dată cele cu impare. Această ultimă interdicţie era extrem de neplăcută, căci se întâmpla să ai un necaz în familie şi, dacă voiai să-l rezolvi, nu-ţi puteai folosi maşina proprie, deşi aveai obligaţia să plăteşti, pentru ea, impozit şi asigurări. Guvernul comunist din România mergea în *marş forţat,* vorba lui Giinther Grass, către catastrofă, în contextul în care „lagărul socialist" se apropia de destrămare. Gorbaciov voise să reformeze regimul comunist din Uniunea Sovietică, dar acolo nu era loc pentru jumătăţi de măsură, nu se puteau acorda doar *câteva libertăţi,* cum dorea el, căci aceasta îi făcea pe locuitori să ceară altele şi altele, tot mai multe. De aceea, reformele sale au fost doar începutul altora mai radicale, şi ele au provocat răsturnarea tuturor regimurilor comuniste din ţările Europei de est. In această ambianţă, la noi în ţară, o serie de scriitori, în frunte cu Mircea Dinescu, care au criticat regimul, au fost puşi la index, luându-li-se dreptul de semnătură.
Radu Enescu continua să vină zilnic pe la mine pe la muzeu şi îmi vorbea într-una despre aceştia, neaşteptând din partea mea niciun *adaos,* ca într-un fel de neîntrerupt monolog. Pe la sfârşitul lui august 1989 a intrat în biroul meu şi a început să-l căineze pe Mircea Dinescu, pentru situaţia în care se afla, adică izolarea şi interzicerea de a mai publica, umplându-mă, astfel, de mirare, pentru că ştiam cât este de fricos, în urmă cu vreo 10-12 ani, el fusese taxat, la una dintre emisiunile radioului *Europa liberă,* pentru unul dintre articolele sale publicate în cotidianul bihorean *Crişana,* unde asemuia, în mod deşănţat, epoca Ceauşescu de la noi din ţară, cu cea a lui Pericle din Atena. După apariţia acelui articol eu îl ruşinasem între patru ochi, în timp ce el susţinea sus şi tare că de fapt, scriind acea nerozie, voise doar să facă o glumă, o băşcălie. *Acum,* în august 1989, când mi-a vorbit despre Dinescu, i-am spus. „bine, mă, da tu de ce nu te solidarizezi, în scris, cu

el?", la care mi-a răspuns, cu aceeaşi întrebare: „da tu de ce nu o faci?" „Eu degeaba o fac, căci numele meu nu înseamnă mare lucru, dar al tău da!"i-am spus eu. S-a ridicat brusc şi a plecat. N-a mai venit pe la mine, după aceea, câteva luni şi la începutul lui decembrie 1989, am ascultat la *Europa liberă* o scrisoare a sa, de protest împotriva abuzurilor celor care conduceau destinele literaturii româneşti, faţă de scriitori, în general, şi implicit faţă de Mircea Dinescu. între timp garnitura veche a redactorilor de la revistă se schimba încetul cu încetul. Stelian Vasilescu şi Radu Enescu se pensionaseră, iar în redacţie fuseseră aduşi doi oameni mai tineri, mai întâi criticul şi istoricul literar Ion Simuţ, iar mai apoi poetul Ioan Moldovan. *Cenaclul literar* „losif Vulcan", funcţiona de mai mulţi ani la mine în birou, la *Muzeul losif Vulcan,* patronat de criticii literari Alexandru

Cistelecan şi Virgil Podoabă, şi frecventat de un număr tot mai mare de scriitori, între care relaţii mai bune aveam cu Florin Ardelean şi Petre Şandor, ultimul fiind de loc dintr-o comună de lângă Beiuş. Pe Florin Ardelean mi l-a prezentat Virgil Podoabă, prin toamna lui 1987. Acesta din urmă a bătut într-o zi la mine la geam să-mi ceară bani împrumut, căci se afla înainte de salariu, şi era însoţit de un tânăr brunet, cu mustaţă, de statură potrivită, dar bine legat, cu o faţă rotundă, ochi expresivi şi groapă în bărbie. Mi s-a prezentat pe geam, întinzându-mi o mână mică, şi după ce l-am întrebat cu ce se ocupă a spus, surâzând, cu jumătate de glas, că este activist U.T.C. I-am replicat că are o meserie *foarte serioasă* şi a râs de astă dată de-adevăratelea, concesiv şi plăcut. De fapt, pe mine mă impresionează întotdeauna, în bine sau rău, felul în care râd cei din jurul meu şi mărturisesc că, auzind pe unul sau altul cum se *exprimă* în acele momente, fac legătură, din memorie, între râsul unuia sau al altuia, observ că X râde cum râdea Y cândva, mai demult. Şi trebuie să spun că cel amintit mi-a plăcut, din acest punct de vedere, de la început, simţământul respectiv accentuându-mi-se peste ani, pe măsură ce ne-am apropiat şi l-am cunoscut mai bine. A doua zi după cunoştinţă l-am întâlnit pe Virgil Podoabă şi l-am întrebat unde-i *Ciobănelul,* căci aşa l-am botezat în minte, instantaneu, pe Florin Ardelean. De-a lungul anilor m-am regăsit oarecum în persoana acestuia prin câteva asemănări şi simetrii, de însuşiri şi destin. Volubil, extrem de inteligent şi plin de umor, Florin Ardelean era şi este pentru mine şi cred că pentru mulţi dintre cei care-l cunosc o prezenţă foarte plăcută. Scria şi scrie eseuri şi proză într-un stil aparte, sclipitor aş zice, cultiva şi cultivă cu uşurinţă relaţiile sociale, lipsit de mofturi şi

politeţi inutile, direct, franc şi fără să fie luat prin surprindere de vreun gest, întâmplare sau eveniment. Mai târziu s-a împrietenit cu Sorin Borza, un confrate de meserie şi spirit, ceva mai tânăr, cu o pregătire cărturărească solidă, şi cu o fire sinceră, mai „serioasă", sensibilă la *ambiente* şi răutăţi omeneşti, dotată deci cu un oarecare sentiment al tragicului. Nu sunt sigur dacă nu eu i-am vorbit,
pentru prima dată, lui Florin Ardelean despre Sorin Borza, căci citisem o cărticică a acestuia intitulată *Cutia cu imprudenţe,* impresionantă prin stilul şi problematica oarecum cioraniană, şi prin maniera de operare cu noţiuni abstracte, surprinzătoare la un tânăr, pe atunci de numai douăzeci şi ceva de ani.
în anul 1989 se simţea, plutind parcă în atmosferă, ameninţarea unor schimbări politice radicale, căci situaţia din ţară ajunsese aproape insuportabilă. Despre ele se vorbea cu tot mai multă îndrăzneală pe la cozile de la benzină sau alimente, dar şi cu ocazia unor activităţi culturale. La acestea din urmă se obişnuia folosirea exprimării aluzive, cu acele *şopârle,* înţelese de cine avea urechi de auzit şi minte să interpreteze, în iunie 1989, cu ocazia comemorării a o sută de ani de la moartea lui Mihai Eminescu, în faţa *Muzeului Tării Crişurilor,* respectiv în *dosul Palatului episcopal romano-catolic,* transformat de oficialităţile comuniste în *intrare,* prin construirea unor scări monumentale, pe un teren reamenajat cu alei, platou şi un fel de „arenă" -amfiteatru în *plaine aire,* s-a organizat un simpozion, şi la el am fost invitat să vorbesc şi eu. Am rostit, aşadar, arunci şi acolo, o cuvântare cu referiri la concepţiile politice, istorice şi filosofice ale poetului, punând accent pe ideea sa elitaristă, cu privire la citarea unor fragmente din scrierile politice eminesciene, dintre care unul mi-l amintesc şi acum. El se prezenta aproximativ, adică citat din memorie, cam aşa: „Orice individ este dator societăţii în care trăieşte, cu un anumit cuantum de muncă socialmente necesară, dar nu orice vită încălţată este menită să fixeze mărimea acestuia". Auditorii au apreciat expunerea mea şi desigur ideile lui Eminescu, unii gândindu-se, probabil, că „vita încălţată" putea fi cutare activist sau prim secretar de judeţ, ba chiar „cel mai iubit fiu al poporului român, Nicolae Ceauşescu, stejarul de la Scorniceşti, geniul Carpaţilor", respectiv piticul estropiat, bâlbâit şi incult. De fapt atunci, la expunerea din iunie 1989, reluasem ceea ce spusesem cu un an înainte la o întâlnire organizată la 8 mai 1988, cu câţiva profesori din învăţământul secundar, în aula *Liceului agricol,* de pe strada Barbu Ştefănescu Delavrancea, din Oradea, unde a participat şi profesorul universitar Valentin Chifor. Fusesem invitat în pripă, în ultimul moment la acel simpozion şi pentru că mă aflam la birou, la *Muzeul memorial*

Iosif Vulcan, îmbrăcat lejer, în pulover, fără costum şi cravată, cum cerea eticheta, a trebuit să merg repede acasă, spre a mă schimba. Am pornit cu maşina din centrul oraşului spre cartierul *Nufărul* unde locuiam, dar am avut ghinionul să nimeresc în trafic peste un puhoi nesfârşit de elevi, care ocupau drumul, mărşăluind spre un monument al eroilor români căzuţi în luptele de lângă Băile Felix, pentru a depune coroane de flori. Ei mergeau la pas, observaţi de pe margini de către mulţi agenţi de circulaţie, dotaţi cu motoscutere. Cam prin dreptul fabricii de conserve *Avântul,* aflată lângă *Şcoala generală nr.6* de astăzi, urmând exemplul a vreo doi trei conducători de *Dacii,* am luat-o, cu viteză, de-a dreptul pe linia de tramvai, cu gândul să depăşesc coloana de *defilanţi.* De pe marginea acesteia s-au auzit *ţignalele* stridente ale agenţilor,care ne somau, în acest mod, să ne oprim. Am reuşit, totuşi, urmărit de aceştia, să depăşesc porţiunea de linie a tramvaiului de lângă statuia lui Dimitrie Cantemir, din cartierul cu acelaşi nume. Cei cu *Dariile* din faţa mea au luat-o la dreapta, pierzându-se printre blocurile cartierului *Nufărul II.* Eu, însă, mi-am continuat drumul până la fabrica de bere din cartierul *Nufărul l,* unde, neputând înainta pe linia ferată, căci din sens opus venea, în sfârşit, un tramvai, am îost obligat să Tev'm pe şosea, exact m \ocu\ marcat cu trecerea de pietoni, din apropierea bisericuţei ortodoxe de aici, tocmai când unul dintre agenţii care rtva urmariseTă, sosise \a iată \ocu\m. S-a recomandat a fi plutonierul Petre Hurgoi, şi mi-a cerut imperativ actele. Am minţit senin, cu voce scăzută, că nu le am, la care agentul, ridicând tonul brusc la cele mai înalte octave, a spus-, „tovarăşe conducător auto, vă rog să prezentaţi acteM". Am repetat minciuna şi i-am prezentat doar buletinul de identitate, iar el, şuierând de revoltă, a spus imperativ: *„vă dau cuvântul meu* de *onoare că n-o să mai aveţi carnet de conducere niciodată!",* după care a adăugat, în acelaşi ton: *vă rog să-mi daţi cheile de la maşină.* Păcatul m-a făcut atunci să replic, sau mai bine zi să gândesc cu voce tare: „cred, totuşi, că eşti prea mic pentru acest lucru", la care individul s-a urcat pe motoscuter şi a pornit în trombă, cu buletinul meu cu tot, după coloana de elevi. N-am nici o mustrare de cuget pentru că încălcasem legea, mergând pe linia de tramvai, deoarece marşul acela stupid mă făcea să-mi consum o bună parte din cota de benzină pe luna aceea, iar mersul cu maşina la pas, în coada mărşăluitorilor, mă determina să întârzii de la simpozionul cu pricina, aducându-mi o eventuală sancţiune, „pe linie de partid şi de serviciu", ceea ce era un lucru grav. Şi apoi, cum să fi reacţionat decât refuzând să dau actele, pentru a fi pedepsit, când ştiam că celor „aleşi" nu li se aplica niciodată vreo pedeapsă de pe urma unor

fapte identice cu a mea. Ca să fi respectat legea, trebuia să respect, ba chiar să iubesc *Cetatea,* şi ca s-o fi iubit, ar fi trebuit ca cei care o conduceau să-mi fi făcut şi ei, la rândul lor, anumite înlesniri, ori, în realitate, lucrurile nu stăteau aşa, ci din contră. Am participat la acel simpozion, respectiv am conferenţiat despre conservatorismul lui Eminescu, recte despre *reacţionarismul* său, pe care pedalase, prea tare şi în prea proletcultist mod, unul dintre vorbitori. In contrapunct, am relevat faptul că în Partidul Conservator, servit de Eminescu, intraseră, în vremea marelui poet, o mulţime de intelectuali luminaţi şi ca atare ei nu erau proşti şi reacţionari, ci doar promotori ai ideii de progres social lent, fără zguduiri revoluţionare. In plus, am arătat că *formele fără fond,* despre care vorbise Tiru Maiorescu, au intrat pe arena *politichiei* românești, prin liberali, lucru care nu le obnubilează acestora meritele în planul edificării Starului Naţional Unitar Român. După simpozion, i-am telefonat fostului meu elev, procurorul Nicolae Bonchiş, iar acesta rm-a cerut să-i explic întâmplarea cu acel agent de circulaţie, iar apoi a zis să vin la el la birou a doua zi, la prima oră, „să rezolvăm cazul". Aşa am și făcut și după ce am servit o cafea, am mers la
miliţie, la locotenent colonelul Alexandru Maxim, de la circulaţie, şi i-am explicat ce făcusem. Cu o figură plictisită, acesta l-a chemat la el prin radio pe Hurgoi, aflat prin apropiere. „Băi, Hurgoi", i s-a adresat locotenent colonelul, „ce-ai făcut mă cu tov. profesor? De ce i-ai luat buletinul?" „Tovarăşul colonel", a zis Hurgoi „vă raportez că tov. Mihoc a circulat pe linia de tramvai, a refuzat să-mi prezinte carnetul de conducere şi m-a jignit!" Maxim i-a aruncat o privire piezişă şi i-a zis: „ia mai dă-te dracului! Dă-i buletinul repede!" „Nu e la mine, îl aduc mâine", a spus plutonierul, văzând că n-are încotro. „Marş de aici!" , a replicat ofiţerul, iar, apoi, către mine: „ tov. Profesor, veniţi mâine dimineaţă la mine, să vă dau buletinul". Jenat, totuşi, de situaţie, căci eram cu *musca pe căciulă,* am ieşit din *Miliţie,* după ce Nicu Bonchiş i-a mulţu mit locotenent colonelului pentru amabilitate, apoi ne-am despărţit. Pornisem spre *Muzeul losif Vulcan* pe strada Republicii, şi la un moment dat am simţit că mă prinde cineva de umăr. „Ştiam eu că aşa voi păţi", l-am auzit, spunând, atunci, pe plutonierul Hurgoi, care mă urmărise îndeaproape, iar apoi: „luaţi-vă buletinul, vă rog!" L-am luat, i-am mulţumit, încercând să-l molcomesc oarecum, pentru orgoliul rănit de ceea ce-i spusese Maxim, şi ne-am dus împreună la o bere pe terasa restaurantului *Transilvania.* Nu m-am comportat, în situaţia relatată, corect, dar cine se mai gândea atunci la corectitudine, în mulţimea de inechităţi ce se derulau cotidian în societatea românească, aflată în pragul *catastrofei,* căci revoluția, sau ce-o fi fost ea, din 1989 a însemnat, pentru mulţi dintre conaţionalii noştri, o catastrofă. Pe pereţii clădirilor din Oradea apăruseră inscripţii anticomuniste şi reprezentanţii *Organului*

pândeau pe străzi seară de seară, pe întuneric, căci iluminatul public era aspru restricţionat, să-i prindă pe făptuitori, într-una din serile sfârşitului de noiembrie 1988 umblam pe strada Vlahuţă, pe un întuneric de-ţi băgai degetele în ochi, să găsesc casa cu nr. 7, unde locuia un apicultor, pe nume Maier, foarte amabil, de la care obişnuiam să cumpăr miere, în timp ce bâjbâiam din poartă în poartă, am auzit o voce aspră, care striga „stai!" şi am simţit în ochi
lumina puternică a unei lanterne, îndreptate către mine. Un individ m-a întrebat, apoi, din spatele ei: „ce faceţi pe aici şi pe cine căutaţi?" Am răspuns că pe apicultorul Maier de la nr. 7, după care, de lângă cel amintit, am auzit vocea altuia, cunoscută mie, spunând: „lasă-l mă, că-i tov. Mihoc şi mi-a fost profesor la liceu". Era un securist din Beiuş, aflat în misiune, adică la pândă, pentru a-i prinde pe autorii inscripţiilor anticomuniste, apărute pe pereţii unor case de pe strada respectivă, împreună cu alţii, el se ocupase intens, prin anii '80, şi de fostul meu coleg Nicolae Brânda, poet şi etnolog cu contribuţii cărturăreşti originale, cu ocazia citării, la postul de radio *Europa liberă,* a unor versuri ale acestuia, cu şopârle sau subînţelesuri, publicate în *Familia.* I-a vizitat şi interogat părinţii acasă la Căpâlna, o comună din judeţul Bihor, iar mai la urmă, un superior al său, venit de la Oradea, l-a pus pe cel *suspectat* să *desemnifice,* în scris, fiecare vers din poeziile cu pricina, ca şi cum o creaţie literară ar fi un fel de ecuaţie matematică, unde fiecare termen trebuie să-şi aibă locul său, asemenea cărămizilor într-un zid de rezistenţă.
Peste câteva luni, au apărut inscripţii de acestea şi pe pereţii *Muzeului Iosif Vulcan,* şi într-o zi a intrat la mine în birou un miliţian, sectoristul din zonă. „Tovarăşul profesor", mi s-a adresat el, „aţi văzut ce scrie pe pereţii muzeului la care lucraţi?" I-am răspuns că nu , şi că nici nu mă interesează, întrucât ce se întâmplă cu exteriorul clădirii îl priveşte pe dumnealui. A plecat cu *coada între picioare,* cum se zice, nu fără a *mătăcăli* cu cretă albastră inscripţiile anticeauşiste, în aşa fel ca ele să nu poată fi citite. De acum lucrurile se îndreptau spre deznodământul final, căderea regimului comunist, şi zbirii acestuia, plătiţi regeşte pentru *păstrarea ordinii,* se înmuiaseră binişor, auzind ce se întâmpla în unele ţări socialiste din sfera de influenţă sovietică. La ultima defilare de 23 august 1989, am simţit acest lucru, deşi la megafon se auzeau ropote de aplauze, înregistrate pe benzi de magnetofon din timp, în vreme ce de pe marginea coloanelor de demonstranţi, aduşi în piaţa centrală a oraşului, securiştii
răspunzători de anumite întreprinderi, îi îndemnau pe demonstranţi să strige diferite lozinci. De altfel, de la fiecare instituţie se numise câte o *echipă* din cel puţin doi oameni de *strigători.* De aceea, mai în glumă mai în serios, pe când staţionam, împreună cu alţi angajaţi de la muzeu, pe strada Avram Iancu, cam lângă *Comandamentul diviziei,* unde astăzi

se ridică bustul generalului Traian Moşoiu, le-am propus unor colegi, aflaţi la faţa locului, să-l numească în echipa strigătorilor de lozinci, pe un tâmplar angajat al nostru foarte bâlbâit, pe nume Kâroly Balogh. N-ar fi fost nimic anormal ca la acea demonstraţie un tâmplar să strige lozinci de glorificare a unui pantofar, cu atât mai vârtos, cu cât şi unul şi celălalt se bâlbâiau, cu deosebirea că cel dintâi era un om cumsecade, , având o meteahnă câştigată în copilărie, de pe urma bătăilor pe care i le aplicase tatăl său, pe când cel de al doilea era rău, tiranic, neînduplecat. Cu ceva vreme înainte de incidentul de la Timişoara, cu preotul Lâszlo Tokes, tocmai în zilele când la radio *Europa liberă* se citea scrisoarea de protest a lui Radu Enescu, despre care am pomenit mai sus, a venit la mine la muzeu Daniel (Nila) Roman şi, după un dialog de câteva minute, mi-a spus: „Blagule, regimul lui Ceauşescu, nu mai are mult. Doar câteva zile, şi va fi cu sânge!", referindu-se, desigur, la represiuni. Nu mi-a venit să cred, deşi logica îmi spunea, pe baza a ceea ce se întâmplase în Republica Democrată Germană, că „epoca" Ceauşescu trebuie să înceteze. Acelaşi lucru mi l-a confirmat, în aceleaşi zile, şi tot pe când m-a vizitat la muzeu şi doctorul psihiatru Teodor (Bubu) Munteanu, din Băile Felix, un ins de vârsta mea, foarte glumeţ, fiu de preot greco-catolic din zona Blajului, înrudit cu episcopul martir Demetrie Radu de la Oradea. De unde or fi aflat cei doi ceea ce mi-au împărtăşit mie, numai ei şi Dumnezeu ştiu, dar peste câteva zile, premoniţiile lor s-au confirmat. La *Muzeul Ţării Crişurilor* se organizase, nu demult, expoziţia de istorie contemporană, plină de fotografii color uriaşe, cu cei doi, „tovarăşul şi tovarăşa", în cutare loc sau la cutare fabrică din Bihor, plus o mulţime de grafici scârboase,groteşti. în momentul amenajării, toată lumea din muzeu se agita continuu, în frunte cu şeful secţiei, Viorel Faur şi cu directorul Sever Dumitraşcu, căci cu exponatele de tipul celor de istorie contemporană nu era de glumit, orice greşeală de expunere, care ar fi dat posibilitatea altei interpretări decât cea oficială, urmând a fi drastic sancţionată. Cu acea ocazie, într-o zi, i-am spus colegului Viorel Faur, supărat pe muncitorii care nu aşezaseră la un panou decât trei şuruburi, încet, la ureche: „lasă-le aşa, căci în curând va trebui să le demontăm". Faur a zâmbit, şi făcând semnul lui Harpocrates, adică ducând degetul la gură, mi-a răspuns, tot încet: „taci mă, să nu ne audă cineva, că o încurcăm rău de tot!" Evenimentele de la Timişoara ne-au surprins pe toţi, mai ales că se legau de un preot maghiar reformat, despre care până

atunci se ştiau, printre români, prea puţine lucruri. Aflaserăm, totuşi, că ar fi protestat împotriva dictaturii lui Ceauşescu şi acest lucru era agreat deopotrivă şi de unguri şi de români, demonstrând că mizeria şi ura faţă de comunism reuşise să-i apropie pe toţi locuitorii ţării. Pe mulţi dintre românii *verzi,* naţionalişti, îi auzisem, în ultimele luni, vorbind frumos despre Ungaria, mai ales pentru că guvernul de acolo acorda azil politic tuturor cetăţenilor din ţara noastră, care reuşiseră să treacă fraudulos graniţa. Şi trebuie să constat că treceau mulţi, mai ales tineri, deopotrivă maghiari şi români, pe care sloganele patriotice ale regimului Nicolae Ceauşescu nu-i mai impresionau.
Amicul Radu Enescu se izolase, în acele zile, în apartamentul lui, la etajul ultim al unei clădiri situate în centru oraşului, lângă *Agenţia TAROM,* fiind supravegheat de Securitate. Telefonul său funcţiona, totuşi, şi de la redacţia *Familiei,* Dumitru Chirilă şi eu i-am telefonat, felicitându-l pentru ceea ce făcuse, căci nu ne mai interesa ce reacţie provoca, din partea *Securităţii,* acest gest al nostru. L-am întrebat, atunci, pe Enescu dacă vrea să-i aduc ceva, şi ca atare m-am dus acasă la el cu vreo doi metri de cârnaţ de porc afumat, în timp ce în faţa blocului său staţiona o maşină, având o antenă deasupra caroseriei şi cu doi civili în ea. Peste
câteva zile radio *Europa liberă* a transmis primele ştiri de la Timişoara, şi astfel am aflat că s-a tras în mulţime, căci zgomotele de fond, cu împuşcături şi strigăte de oameni înregistrate la faţa locului demonstrau acest lucru. Au urmat acele şedinţe de întreprinderi, care au înfierat evenimentele de la Timişoara, socotite fapte ale *agenturilor imperialiste,* menite a distruge regimul democratic din ţară. Am fost convocat la o şedinţă la *Muzeul Ţării Crişurilor,* printr-un mesaj transmis de directorul Sever Dumitraşcu şi de secretara organizaţiei de bază, Ana Martin, o colegă de la secţia de artă, nu demult *unsă* în funcţie, plină, după numire, de importanţă, manifestată printr-un mers apăsat, cu paşi mari şi o ţinută bărbătească, tip Ana Pauker. Am refuzat să dau curs invitaţiei, respectiv nu m-am prezentat la acea şedinţă, unde unii dintre colegi au înfierat evenimentele sau tulburările de la Timişoara. Le-au dezaprobat prin vot toţi colegii, în afară de o tânără, pe nume Georgeta Moisi, care s-a abţinut, înainte cu o zi de fuga lui Ceauşescu, când lumea fierbea de febra aşteptării evenimentelor ce vor urma, au venit la mine la birou colegii Alexandru Săşianu şi Liviu Vălenaş, acesta din urmă un ins foarte inteligent, dar ciudat, dacă nu

chiar *dus cu pluta,* invitându-mă să merg cu ei noaptea, la nu ştiu ce uzină, să mobilizăm muncitorii pentru o eventuală demonstraţie *grandioasă* împotriva regimului. Am spus despre Liviu Vălenaş că era *dus cu pluta,* nu gratuit, ci bazat pe fapte concrete, ştiute de către colegii lui din acel timp. Cum tot obişnuia să întârzie sau să lipsească de la serviciu, şeful secţiei de ştiinţe naturale, Tiberiu Jurcsâk, un om mai în vârstă, pasionat de paleontologie, a început să-i facă observaţii, iar pentru că persista în *eroare* în mod *diabolic,* a propus sancţionarea drastică a lui. La şedinţa unde s-a discutat cazul său, Liviu Vălenaş, în loc să se prezinte *în persoană,* a trimis-o pe mama sa, după câte tin minte o distinsă profesoară din oraş. Cu acea ocazie, sfătuită de el, ea a încercat să-i motiveze absenţele de la serviciu, cu faptul că nu se poate scula prea dimineaţa, „întrucât e în creştere", el neavând atunci decât vreo 35-36 de ani.

După ce în birou la mine am rupt şi călcat în picioare câteva portrete ale Elenei şi ale lui Nicolae Ceauşescu, rămase aici de la amintita demonstraţie din 23 august 1989, ne-am dus acasă la Alexandru Săşianu, unde cei doi s-au cinstit cu câteva pahare de ţuică, pentru a prinde curaj. I-am părăsit acolo, lăsându-i să croiască planuri revoluţionare „din cuţite şi pahare", convins fiind că plănuitul mers la amintita uzină nu va mai fi posibil, şi m-am întors la birou, unde m-am întâlnit cu Florin Ardelean; am mers amândoi pe strada principală, cu gândul că aici se vor aduna şi alţii, *pentru a organiza* o demonstraţie. Ne-am întâlnit cu Viorel Horj şi cu amintitul amic Ilie (Dorel) Puia. După două ture pe strada principală, primul ne-a invitat la o cafea la el acasă, iar după ce l-am refuzat, a dispărut cvasi pe neobservate. Auzisem de la Marilena Domocoş, soţia unui amic din Beiuş, angajată la primăria din Oradea, că de la Bucureşti se primise ordinul de a se trage în oameni, în eventualitatea unei demonstraţii anticeauşiste, dar nu ne era frică de fel, hipnotizaţi oarecum de ceea ce aflaserăm că se întâmplase la Timişoara şi se întâmpla la Bucureşti şi în alte oraşe. Am zăbovit, apoi, împreună cu Traian Ştef la o cafenea, situată pe străduţa ce dădea din strada Republicii către clădirea închisorii, unde am ascultat la radio ştiri despre ceea ce se întâmpla în ţară. De acolo ne-am dus la *Comitetul de Cultură* în clădirea de pe strada Romană nr. 3, tocmai când s-a anunţat la radio sinuciderea generalului *trădător* Vasile Milea.

Când s-a auzit că ceauşeştii au fugit, mă aflam în piaţa din faţa Primăriei; am refuzat, însă, să intru în aceasta, deşi câţiva viitori *revoluţionari,* afumaţi binişor, au pornit într-acolo de lângă mine şi m-au invitat să-i însoţesc în *iureşul* lor, până în interiorul clădirii acesteia. Lumea din faţa

Primăriei a ţipat înnebunită când s-a anunţat plecarea dictatorilor, apoi s-au strigat tot felul de lozinci, în timp ce la *tribună,* respectiv în balconul clădirii, fuseseră invitaţi să vorbească Radu Enescu, Mircea Bradu, Petre Blajovici, dar şi diferite personaje obscure, unii absolvenţi ai şcolii ajutătoare, pentru elevi cu IQ-ul foarte coborât. Câţiva indivizi detracaţi sau beţi umblau printre oameni, cerându-le „buletinele la control", în timp ce majoritatea privea către balconul Primăriei şi asculta cuvântările vorbitorilor. Când unul dintre cei dintâi, un lungan negricios duhnind a alcool, i-a cerut buletinul unei femei din apropierea mea, de el s-a apropiat un mecanic auto, pe care-l cunoşteam, pe nume Gheorghe (Ghiţă) Costa, poreclit *Cotea,* tânăr de vreo 35-36 de ani şi voinic ca un taur, care striga, alături de noi toţi: „fără violenţă!" Văzând cum lunganul o trage de gulerul paltonului pe biata femeie, el a scos din mâneca hainei un baston zdravăn de cauciuc, şi după ce s-a oprit câteva clipe din strigat, i-a aplicat „controlorului de buletine" vreo patru-cinci lovituri fulgerătoare, care l-au făcut să se lungească pe asfalt. La 2- 3 secunde după aceea, Ghiţă a reînceput să strige lozinca „Fără violenţă!", în timp ce individul căzut, neştiind parcă ce i s-a întâmplat, s-a ridicat cu greutate de jos, privind deznădăjduit în jurul său. în anii următori, ori de câte ori îl întâlneam pe mecanicul Ghiţă, emigrat mai târziu în Canada, îi ziceam repetat: „Fără violenţă! Fără violenţă!" Nu demult mi-a telefonat de acolo, să mă întrebe de sănătate şi s-a recomandat în aparat: „aici «Fără violenţă!»" Ghiţă era prieten cu Ioan (Nelu) Dalea, mecanic şi el, unul dintre finii mei, despre care am vorbit, în treacăt, mai sus. Cei doi mergeau împreună la pescuit, pe canalele din jurul localităţii Cefa şi câteodată, cu acceptul paznicului de la Pescăria din comună, mituit cu o sticlă de ţuică sau coniac, pătrundeau acolo, cu cele mai moderne şi sofisticate scule, şi pescuiau crapi uriaşi, din care am mâncat şi eu de multe ori, căci de fiecare dată primeam de la ei, în dar, unul sau două *exemplare.* Alteori mergeau la vânat, legal sau ilegal, numai ei ştiau cum, în special de iepuri, dar câteodată şi de mistreţi sau vulpi. Cu pescăria de la Cefa au păţit-o, sau erau s-o păţească foarte rău într-o noapte. Astfel, pe când pescuiau, sau mai bine zis *extrăgeau* din bazine *prada,* în timp ce paznicul se plimba în jurul *obiectivului,* s-a întâmplat să vină un mare şef de la instituţia patronatoare, un anumit inginer silvic, renumit pentru severitatea sa. Cei câţiva câini, ţinuţi acolo pentru a

vituri 2- 3 l „Fără i s-a t în pe kpetat: lacolo,

când ip ce ia un silvic, itru a
semnala prezenţa neaveniţilor, îl cunoşteau şi de aceea n-au scos nici o lătrătură, care să-l fi făcut atent pe paznic sau pe cei doi *intruşi.* Câinii nu-i lătrau nici pe aceştia din urmă, pentru că veniseră destul de des în pescărie, devenindu-le familiari, aşa încât zadarnic a încercat inginerul, sosit acolo cu soţia sa, să-i asmuţă asupra lor. Ghiţă a luat-o la sănătoasa cu peşti cu tot, dar pe Nelu Dalea inginerul a reuşit să-l prindă, după ce l-a somat, cu puşca de vânătoare, să stea pe loc. Când a văzut ce s-a întâmplat, Ghiţă s-a oprit din fugă, în timp ce inginerul venea spre el cu arma în mâini. A avut loc un schimb de cuvinte, iar apoi cel dintâi s-a repezit fulgerător la inginer, l-a prins cu o mână de puşcă şi cu una de brâu, l-a ridicat prin aer, deşi cântărea către o sută de kilograme, şi l-a azvârlit, ca ţăranul Willy Spucker pe lordul John a lui Coşbuc, drept în bazinul cu peşti. Au urmat ţipete ascuţite din partea soţiei celui *bruscat,* în timp ce Ghiţă şi Nelu au luat-o la sănătoasa, ajungând la şosea, unde-i aştepta maşina cu care veniseră.
în Oradea s-au format peste tot, la toate întreprinderile şi instituţiile, *Consilii (Fronturi) ale Salvării Naţionale,* compuse din indivizi de tot soiul, în special dintre cei mai neastâmpăraţi, cu firi sau personalităţi accentuate. La *Muzeul Ţării Crişurilor* în fruntea *Consiliului* s-a aşezat un muzeograf tânăr, pe nume Dan Perjovski, artist plastic lipsit de talent, deşi avea o anumită inteligenţă de factură teribilisto-exhibitionistă, pe care, spre stupoarea multora, Andrei Pleşu, strălucitul eseist contemporan din România, l-a luat în braţe, la puţină vreme după ce a ajuns ministru, la fel ca pe un altul, tot ca cel dintâi, pe nume Coriolan Babeţ, promovându-i, cum s-a putut şi pe unde nu trebuia. Coriolan Babeţ a ajuns la un moment dat ministru secretar de stat, şi a spus, în nişte bălmăjeli caraghioase televizate, că vrea să facă, din structurile instituţionale ale culturii româneşti, o piramidă cu *curul în sus.* Dan Perjovski va colabora, mai târziu, la *Revista 22,* unde va publica nişte desene alcătuite doar din câteva linii, asemenea celor făcute de copiii de la şcolile ajutătoare, precum şi nişte scurte tablete de aglutinări şi sughiţuri vorbite, după modeiul:„Arde! Casa! Apa! Dragoste! M-
am săturat!" Şi nu sunt sigur dacă nu în prezent Roman Horia Patapievici, filosof şi eseist inegal, uneori strălucit, alteori, în mod paradoxal, plat şi neinteresant, îl cultivă pe Dan Perjovski, pe post de sol al culturii româneşti peste hotare, unde am auzit că, în urmă cu ceva vreme, s-a organizat o expoziţie plină, doamne iartă-mă, de cele ce apar în *Povestea poveştilor* a lui Ion Creangă.
Lumea bună orădeană, şi mă refer la reprezentanţii *inteligheţiei* locale, s-a grăbit, în primele zile de după 22 decembrie 1989, să organizeze o *Asociaţie a*

Intelectualilor Liberi (A.I.L.), declarată, *ab initio,* apolitică, deoarece toţi erau sătui de ceea ce ştiau ei că vrea să fie această *stare socială* de care viaţa modernă, civilizată, nu se poate, totuşi, dispensa. Acest mod de raportare la arena publică, prin *non combat,* a făcut să apară şi să se afirme, asemenea peştilor hoitari, o liotă de carieriști căţărători dintre oamenii eşalonului II ai fostului regim, frustraţi, sau marginalizaţi, precum şi dintre foştii securişti, pe faţă sau acoperiţi, îmbogăţiţi repede şi în mod suspect. Concluzia la îndemâna oricui era că *organul* penetrase întreaga societate şi ca atare îl aflam peste tot şi nu oricum, ci pururi vigilent, activ şi *reformator.* Câţiva membri ai *A.I.L -ului,* în frunte cu Florin Ardelean au început să tipărească o revistă cu titlul *Gazeta de vest,* resuscitat din perioada interbelică, metamorfozat mai târziu în cel de *Noua Gazetă de vest,* aceasta din urmă cu două serii. Au apărut atunci, pe lângă cei vechi, şi mă gândesc aici la Radu Enescu şi Dumitru Chirilă, publicişti de forţă, cu loc de exprimare plenara, între care pot zice că *strălucea* mai ales Florin Ardelean, dar şi alţii, ca poeţii Trajan Ştef, Ioan F. Pop, Alexandru Sereş sau Sergiu Vaida. O vreme publicaţia s-a autofinanţat, iar mai apoi a trecut sub patronatul anumitor persoane. Cu timpul acestea s-au descotorosit de povara susţinerii ei, din motive obiective, dictate de interese materiale, dar şi subiective, legate de bunul plac al lor. Concomitent, dar mai ales în anii următori, pe *scena publică* și-au făcut apariţia mai multe periodice şi despre ele vorbeşte cu multă pricepere şi pro domo, sau din interior, Florin Ardelean, într-
o Roman Horia
Drezentanţii după 22 *ililor Liberi* Iu sătui de Icare viaţa |t mod de Dară şi să băţărători raţi, sau iată sau Buzia la şi ca activ şi Florin *vest,* l în cel kpărut
substanţială teză de doctorat, tipărită prin 2008, asupra căreia, ca membru în comisia de susţinere, am avut prilejul să mă exprim. La nivelul de conducere al *Muzeului* s-a operat o schimbare de director şi de şefi de secţie, în locul lui Sever Dumitraşcu fiind ales, de astă dată, şi nu numit ca mai demult, Barbu Ştefănescu, un om inteligent, harnic şi piin de umor, de origine din Ţara Haţegului. Era aşa-zicând, ridicat dintre muzeografi, cu o activitate ştiinţifică apreciabilă în domeniul etnografiei şi istoriei, cultivând o scriitură frumoasă, un stil plăcut, dublat de un spirit analitic percutant, împrumutat, parcă, din metodologia istoricilor francezi ai *Analelor,* prin filiera lui Fernand Braudel. Şef de secţie la istorie în locul lui Viorel Faur a ajuns Gheorghe Gorun, votat, între alţii, şi de către mine, deoarece l-am considerat potrivit pentru acea funcţie, şi trebuie să afirm că am avut cu el o relaţie bună vreme îndelungată, nefiind, cum se zice, pe aceeaşi *felie,* căci se ocupa de istoriamedievală, iar eu de a epocii moderne şi contemporane. Câţiva colegi şi colege din subordinea sa cârteau contra lui, dar eu, veneam cu el mai rar în contact, şi nu mi-am dat seama de adevărata sa faţă. în fond,

am observat, mult mai târziu, că în afară de *pariurile* sale, n-avea răbdare să asculte pe nimeni, că e repezit până la febrilitate, spunând, atunci când cineva încerca să-i relateze ceva, „las-o asta, las-o!", şi mai ales că i se părea a sta pururea în centrul universului. Aveam să-l cunosc mai bine cu ocazia intrării mele, începând cu octombrie 1995, în serviciul *Episcopiei greco-catolice de Oradea,* ca profesor la Institutul de sub patronajul acesteia şi mai târziu de sub cel al *Universităţii Babcş-Bolyai.*
După 1989 în fruntea revistei *Familia* a ajuns poetul de talie naţională, Ioan Moldovan, adus la Oradea cu acceptul lui Alexandru Andriţoiu, nu de multă vreme, de la Baia Mare. El se bucura, printre colegii de redacţie, de respect, iar în lumea literară de o mare apreciere. De altfel Ioan Moldovan era şi este un om calm, blajin, cu o înfăţişare plăcută, *pogonat,* adică purtător de barbă, ceea ce m-a făcut să-l botez, îndată ce l-am cunoscut, *Brătianu* sau *Bratenu,* cum scriau ardelenii, iar mai târziu, pentru firea sa extrem de concesivă, *Bădia.* în mod ciudat, în el se îmbină propensiunea pentru acel *oţium* creator, asemenea colesterolului bun din corpul sportivilor, cu aptitudini manageriale nebănuite. Acestea din urmă i le-a inculcat, pare-se, energica sa soţie, profesoara Petronela, pe care o ajută constant în treburile gospodăriei. Şi trebuie să mărturisesc că, peste câţiva ani, respectiv prin 1996, am putut constata că Ioan Moldovan este, între altele şi un bucătar desăvârşit, deoarece într-o seară ne-a invitat , pe mine, pe Dumitru Chirilă, pe Traian Ştef şi Liviu Câmpeanu la el acasă, la o agapă discretă, dar prodigioasă, cu toate bunătăţile, de la salate la friptură, până la prăjituri şi plachie de peşte, toate pregătite de mâna lui. Din păcate, în ultima vreme prin voinţa *nu ştiu cui* a fost debarcat din fruntea revistei, pe motiv că se doreşte *eficientizarea* acesteia, de parcă *Familia* ar fi fost o fabrică de salam sau de cărămizi. Câţiva ani în şir am colaborat la publicaţiile apărute sau *resuscitate* după revoluţie, cu articole pe diferite teme, istorice sau politice, pentru că socoteam a fi de datoria mea să mă implic, aşa cum puteam eu, în *ctitorirea lumii libere.* Ştiam că n-am vocaţie de lider politic, dar o opinie sau alta în folosul *Cetăţii,* credeam că merită a fi exprimată. Ulterior, şi nu peste mult timp, mi-am dat seama că, în *noua ordine socială* ce se instituia, nimeni nu mai avea să ţină seamă de ceea ce credeam eu sau altul ca mine despre o anumită întâmplare sau eveniment, despre o faptă sau alta. în vara lui 1990, cred că prin luna august, împreună cu Florin Ardelean, Traian Ştef, doctorul Ioan Guiaş şi distinsul profesor de matematică Viorel Sadoveanu am plecat la Vălenii de Munte, unde, continuând o tradiţie mai veche, de pe vremea marelui

Nicolae lorga, se organizau acele cursuri de vară, frecventate de multă lume. Acolo venise şi Ion Iliescu, împreună cu o liotă de însoţitori, unii cu figuri de brute patibulare, probabil membri ai gărzilor sale de corp, spre a cinsti, prin prezenţa sa dezavuată de către mulţi dintre participanţi, căci ne aflam după ciclul primelor mineriade, deschiderea cursurilor. Când l-am întâlnit, am avut o senzaţie dezagreabilă, şi m-am retras din puhoiul mulţimii, îngrămădite în faţa *Casei de cultură* să-l aplaude. Lumea de acolo, ca cea de la Oradea şi din întreaga ţară, se împărţea, din punct de vedere al atitudinii faţă de scena vieţii politice, în două: cei cu Iliescu, şi cei cu opozanţii acestuia, mult mai puţini, dar cred eu mai luminaţi la minte. Când a intrat în clădirea amintită, câţiva dintre cei de faţă au început să scandeze, în băşcălie, desigur, vechi lozinci comuniste, cum ar fi: „cu tov. Iliescu-n frunte, spargem munte după munte!" Aşa strigaseră şi la Oradea, la diferite întruniri electorale, încă înainte de alegerile generale din mai 1990, unii, puţini e adevărat, dintre participanţi, căci cei mai mulţi îl adorau pur şi simplu pe Ion Iliescu şi pe comilitonii săi politici. La una dintre aceste întruniri, ţinute la Oradea, lângă *Casa de Cultură* din *Parcul l Decembrie 1918,* a venit şi Ioan Raţiu, cunoscutul fruntaş, alături de Corneliu Coposu, al *Partidului Naţional Ţărănesc Creştin şi Democrat.* Sosiseră acolo o mulţime de lucrători de la întreprinderile *înfrăţirea, I.A.M.T.* şi altele, cu pancarte pro Iliescu şi cu o *dispoziţie* extrem de agresivă, vizându-i pe cei doi şi partidul pe care-l reprezentau. La apariţia maşinii cu Ioan Raţiu, cei de acolo ţipau isterizaţi, asemenea femeilor din jurul lui Ahile, în mijlocul cărora, spre a-l demasca pe erou, Ulise aruncase un şarpe. Buluciţi din toate direcţiile către platoul de la intrarea principală a clădirii amintite, aceştia icneau, agitând, transpiraţi şi exoftalmici, ciomege zdravene către direcţia de unde se apropia maşina, în faţa lor am văzut, atunci, un ins înalt şi roşcovan, gesticulând din mâini şi spunând ceva. Când m-am apropiat, am constatat că era amintitul doctor Teodor (Bubu) Munteanu. M-am uitat la el şi am auzit că zicea, privind mulţimea parcă îndrăcită: „Bravo, bravo! Hai Cighidul! Hai Cighidul", iar, apoi, către mine: „Uită, mă Blaga, reprezentanţii poporului român, toţi sunt ca cei de la Cighid", adică, am înţeles eu, debili mintali, căci în acea localitate se găsea un spital de nebuni.

La Vălenii de Munte am fost cazaţi într-un apartament dintr-un hotel destul de bun, toti cei de la Oradea, cel mai în vârstă
dintre noi fiind doctorul Ioan Guiaş. Acesta era un om *dintr-o bucată,* mare admirator al sexului frumos, generos şi vesel. El adusese cu sine mai multe sticle de ţuică şi ne-a tratat ,de câte ori luam masa, cu câteva păhărele, pentru a ne spori pofta de mâncare, avertizându-ne, precum stăpânul Edenului pe oamenii primordiali, să nu ne atingem de una dintre sticle, căci trebuie s-o ducă unui prieten din localitate. După vreo trei zile, însă, ceea ce

destinase pentru noi din lichidul cu pricina s-a terminat, aşa că, la masa de seară colegii mei tânjeau după câteva înghiţituri din acesta, dar nu îndrăzneau să calce interdicţia proferată de doctor. Florin Ardelean a sosit la hotel ceva mai târziu şi, cu o figură dezabuzată, plictisită, m-a întrebat dacă Guiaş, rămas în oraş, mai are ţuică. I-am spus că există doar o singură sticlă, destinată unui amic al acestuia. Electrizat, parcă, de veste, amicul Florin s-a ridicat de pe patul pe care se întinsese şi grav ca un preşedinte de tribunal a desfăcut geamantanul doctorului, a scos sticla şi a tras din ea zdravăn de vreo trei ori, vorba ţăranului: „una pentru Tatăl, alta pentru Fiul şi cealaltă pentru Sfântul Spirit!" Peste nici zece minute a sosit Guiaş, şi simţind mirosul pătrunzător, exalat dinspre patul lui Florin Ardelean, unde acesta se reaşezase, s-a aplecat brusc spre geamantan, pentru a controla dacă sticla cu ţuică mai e acolo. A scos-o, şi când a văzut că nu era nici pe departe întreagă a slobozit, lung şi tărăgănat, cu voce groasă, mormăită, o serie de sudălmi birjăreşti, cu implicaţii cosmogonice.
Nu ne-au *zidit* de fel expunerile conferenţiarilor de la Vălenii de Munte, dar ne-au încântat excursiile făcute la Slănicul Prahovei, la Mănăstirea Cheia, la Predeal, la Sinaia, la Ploieşti, la Bucureşti etc., încât ne-am întors la Oradea foarte satisfăcuţi. De atunci am rămas cu Viorel Sadoveanu, un om cu pregătire profesională solidă, şi ceea ce după părerea mea e mai important, cu un simţ al umorului rar întâlnit, în relaţii de amiciţie, în anii următori l-am vizitat, acasă, în câteva rânduri, împreună cu Florin Ardelean, unde de fiecare dată soţia sa Georgeta (Geta) ne-a ospătat cu de toate. Vizita la ei era un prilej de destindere, de
poante, de râs sănătos. Câteodată rămâneam la ei la televizor, la câte uri meci transmis de posturile străine, căci aveau antenă parabolică. Doamna Geta şi copiii se retrăgeau la culcare, iar noi continuam să sporovăim şi bineînţeles să râdem, într-o seară, pe când să plecăm, am ieşit în coridor şi ne-a trăsnit un miros *irezistibil* de friptură. Acest lucru l-a făcut pe Florin Ardelean să deschidă uşa la bucătărie şi să întrebe, ventriloc, „ce-i acolo, ce-aveţi acolo?" Râzând uşor şi cu voce cântată, asemenea oamenilor de prin părţile Şomcutei Mari din Ţara Chioarului, de unde era originar, Sadoveanu a spus: „A fript, Geta, mă, nişte pulpe de pui pentru copii". Fără să aştepte a fi invitat, Florin a aprins becul şi s-a repezit spre castronul cu pulpe rumenite de pe masă, înfulecând lupeşte una sau două, după care s-a şters cu dosul palmei la gură şi şi-a pipăit uşor, cu vârful degetelor de la mâna stângă, capetele mustăţii. M-am amuzat copios, deoarece, în timp ce făcea operaţia amintită, Viorel Sadoveanu spunea, mângâios şi îngăduitor: „Măi, Fa", căci aşa îi zicea

lui Florin Ardelean, „să supără Geta, mă, să supără Geta, că-i pentru copii", fără a-l convinge pe acesta să se oprească din acţiune.
Aprovizionarea cu alimente a populaţiei s-a îmbunătăţit întrucâtva în primele zile după abolirea regimului Ceauşescu, datorită mai ales ajutoarelor venite din străinătate. Pe galantarele magazinelor se aflau grămezi de bidoane cu ulei de măsline de culoare verde închis, de câte un kilogram fiecare, dar şi alte produse, până atunci deficitare. Carburanţii au început a se distribui fără cartelă, dar se găseau destul de rar la pompe, cozile continuând să existe în toate lunile de început ale lui 1990, spre supărarea, ba chiar deznădejdea posesorilor de maşini. Procurarea valutei nu se putea face la liber, în mod legal, decât cu târâita, de la băncile de stat, bineînţeles, deşi pe sub mână, la preţuri mai mari şi cu riscul de a fi şmenuiţi -sau înşelaţi, cei dornici s-o aibă o obţineau de la valutişti, oameni ce se ocupau numai cu schimbul de bani. Mulţi dintre aceştia au reuşit, astfel, să se îmbogăţească *peste noapte,* bineînţeles cu acceptul organelor
poliţieneşti, mituite de către ei, ca să închidă ochii în faţa afacerilor de această speţă. Pentru că penuria de alimente continua să se facă simţită, eram obligat să fac dese deplasări la Beiuş, de unde aduceam, acum cu mai puţină fereală, cantităţi enorme de carne pentru mine, dar şi pentru o mulţime de prieteni şi colegi. Prin aprilie 1990 încercasem, împreună cu amicul Traian Ştef, să cumpărăm un viţel de la bunicul lui, şi în acest scop neam deplasat până în localitatea Brădet, unde acesta locuia. Spre surprinderea noastră, bătrânul, un om de vreo optzeci şi ceva de ani, a refuzat să facă târgul, sfătuit de o bătrânică care-z' *ţinea de urât,* întrucât bunica lui Ştef murise de câţiva ani. Bunicul său era un om aţos, cândva foarte chipeş, căci fusese blond cu ochii albaştri şi faţă plăcută, şi în tinereţe, după spusele lui Traian Ştef, o chinuise ca un tiran fără milă pe bunica lui. Ea făcea parte din amintita familie Ciupa din Talpe, înrudită cu mine, socotită a fi onorabilă, cu indivizii blânzi, calmi şi calculaţi, la fel ca Traian Ştef, spre deosebire de cea din care, după mamă mă trăgeam eu, o subramură, oarecum scăpătată, a *Mihoceştilor* veniţi din satul Sălişte de Beiuş, alcătuită din inşi colerici, agresivi, bătăuşi, în satul Talpe circula un fel de zicătoare şi în ea se spunea: „pe Mihoceşti să nu-i chemi la nuntă (căci se bat, se subînţelege), iar pe Ciupeşti la lucru" (căci sunt moi, sau leneşi).
Ne-am aflat, aşadar, la capătul excursiei la Brădet, cu benzina, procurată cu greu, cheltuită şi fără viţelul pe care ne propusesem să-l *sacrificăm,*

însă cu o învăţătură de minte, aceea de a nu mai merge să facem cumpărături de acest gen la oameni acasă, ci doar la târg, unde oferta este întotdeauna mai mare.
încetul cu încetul prăvăliile au început să se umple cu de toate, ca urmare a apariţiei unor întreprinzători particulari, proprietari de ABC - uri, după modelul ţării vecine, Ungaria. Iniţiativa particulară a făcut să dispară şi criza de carburanţi, devenită, pe vremea iui Nicolae Ceauşescu, cronică, certificând una dintre spusele lui Petre Ţuţea şi anume că, dacă în deşertul Sahara s-ar instaura un regim comunist, în câţiva ani s-ar declanşa o criză de
nisip. Lipsa cenzurii a făcut ca tipărirea de cărţi să nu mai fie, ca înainte de '89, o problemă, singurul impediment pentru această acţiune rămânând cel legat de banii necesari. In ce mă priveşte m-am şi pus pe treabă în această direcţie, adunându-mi, pentru început, într-un fel de culegere, o mulţime de articole pe care le tipărisem de-a lungul anilor şi aşezâiidu-le într-o anumită structură, după criterii tematice. Aşa s-a născut un volum de circa 200 de pagini, tipărit cu caractere destul de mici, sub titlul *Istorie şi politică,* la Editura „Alibi" din Oradea, în anul 1993, patronată de un întreprinzător pe nume Romulus Gerard Paul. Acesta era, pe atunci, un tânăr înalt şi arătos, în vârstă de vreo 35-36 de ani, proprietarul unei întreprinderi comerciale prospere din Oradea, numită *Alibi S.A.* Cel care m-a pus în legătură cu el a fost amicul Petru Şandor, redactor şef la cotidianul *Crişana,* autor de proză de bună calitate, de reportaje şi de articole pe teme sportive, scrise cu mult talent. La recomandarea lui, Romulus Gerard Paul mi-a finanţat tipărirea, în 1993, de fapt a două cărţi, una, cea amintită mai sus, şi cealaltă intitulată *Dr. Vasile Lucaciu (1852-1922), un luptător pentru Marea Unire,* şi în plus m-a şi *răsplătit* cu o sumă de câteva sute de mărci germane. Am aflat mai târziu că acestui om generos cu mine, adică lui Gerard Romulus Paul nu i-a mers bine, nici cu întreprinderea nici cu viaţa de familie, din motive pe care nu le cunosc. Pentru gestul său de atunci, îi sunt şi-i voi fi pururi recunoscător, după cum şi lui Petru Şandor, fără de care apariţia acestor cărţi n-ar fi fost posibilă. M-a ajutat mult şi prietenul Virgil Durina din Beiuş, patronul firmei *Construct,* cumpărându-mi vreo 200 de exemplare din *Istorie şi politică,* pentru a le distribui, apoi gratuit, cu generozitate cunoştinţelor şi amicilor săi. Despre cele două cărţi, amintite mai sus, au scris, în publicaţiile locale, Radu Enescu, Liviu Borcea şi Corneliu Crăciun, şi în plus, în 1993, revista *Familia* mi-a atribuit premiul Samarineanu *„pentru reconsiderarea adevăratelor valori istorice, într-un moment în care ele par pierdute",* aşa cum se consemna în diploma ce mi s-a acordat atunci. în toamna aceluiaşi an beiuşenii ne-au onorat, pe mine şi pe bătrânul profesor Titus L. Roşu, cu premiul *Astrei,* invitându-ne la o întrunire de decernare, ţinută în sala festivă a Primăriei. Prietenul Radu Enescu mi-a

făcut acolo un fel de *laudatio,* tipărit pare-mi-se în *Noua Gazetă de vest.* Urma să-mi caut un profesor ca să-mi susţin doctoratul, căci între timp Bujor Surdu, după ce a renunţat la a mai conduce doctoranzi, a încetat din viaţă. Teza era gata încă din 1989, însă mă lăsasem, cum se zice, pe *tânjală,* ba pot spune că mă decisesem să n-o mai susţin, deşi muncisem pe brânci ani îndelungaţi la documentare pentru redactarea ei. M-am bucurat, în studiul efectuat la *Arhivele Statului din Oradea,* de sprijinul generos al colegei mele de facultate Ana Ilea, specialistă în istorie medievală, şi de cel al lui Mihai Apan şi Gheorghe Mudura, angajaţi ai instituţiei amintite. La insistenţele fostului meu coleg Gheorghe Iancu, cercetător la *Institutul de istorie din Cluj,* m-a primit la doctorat profesorul Marcel Ştirban, un om blând, delicat şi religios, bun specialist în istoria modernă şi contemporană şi la acesta, în 8 iulie 1995 mi-am susţinut teza. Insistase pentru acest lucru foarte mult regretatul meu tată, şi el a fost acela care a suportat toate cheltuielile cu tipărirea *rezumatului* de la lucrare şi cu banchetul organizat la restaurantul *Someşul,* astăzi desfiinţat, situat în clădirea de lângă CEC -ui din centru oraşului Cluj-Napoca. La susţinere au participat rudele şi prietenii mai apropiaţi, dintre care n-au lipsit redactorii revistei *Familia.*

PROFESOR LA UNIVERSITATEA BABEŞ-BOLYAI

Diploma de doctor în ştiinţe istorice mi-a adus în scurtă vreme, adică din primăvara lui l996, şansa încadrării în *Muzeu* pe un post mai bine remunerat, acela de cercetător ştiinţific I, dar şi pe aceea de a preda, din toamna lui 1995, la *Institutul teologic greco-catolic din Oradea,* inclus, din 1998, în cadrul *Facultăţii de teologie greco-catolică* a *Universităţii Babeş-Bolyai din Cluj-Napoca.* Spre surprinderea mea, neplăcută desigur, am observat că iniţial acolo, pe lângă câţiva preoţi în vârstă, cu o pregătire cărturărească serioasă în domeniu, ca Dumitru Mureşan, şi Ioan Erdelyi, se aciuiseră şi unele persoane incompetente, nepotrivite pentru a preda în învăţământul superior. Am predat, în primii 3-4 ani, din cei 13 cât am funcţionat acolo, un curs de istorie a filosofici, altul de filozofie neotomistă, precum şi unul de istorie a Imperiului Roman, ca suplinitor, până la titularizarea pe un post de profesor universitar în cadrul *Universităţii Babeş-Bolyai,* survenită în decembrie 2000. La început, nu m-am simţit prea bine la această instituţie de învăţământ

superior, căci aveam de a face cu capriciile lui Gheorghe Gorun, mutat şi el acolo de la *Muzeu,* agitat şi febril, pus totdeauna pe *ascuţit ovăzul,* pe *construitul şi dărămatul gardurilor,* cum se spune, atent la toate, şi băgăcios şi unde trebuia şi unde nu trebuia, mai ales că se erijase într-un fel *de factotum,* fără de care în institut nu se putea mişca nici măcar un pai. Cum puteam să mă simt bine acolo, când, între altele, se scosese o revistă botezată latinizat *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologiae Graeco-Catholica Varadiensis,* şi numele meu, prin *grija* lui Gorun, desigur, nu figura în redacţia ei, deşi aveam cea mai bogată activitate ştiinţifică şi la început eram singurul încadrat cu titlul de profesor universitar. Am avut, însă, şansa de a fi sprijinit, material şi moral, fără rezerve, în activitatea de cercetare şi de valorificare a rezultatelor acesteia, de către noul episcop greco-catolic, Virgil Bercea, sosit la Oradea în primăvara lui 1997. Când l-am cunoscut nu împlinise nici patruzeci de ani. De statură înaltă, impunătoare, episcopul mi s-a părut de la început a fi un om expresiv, voluntar, temperamental, ba uneori chiar *impulsiv,* în sensul bun al cuvântului, presupunând operativitate şi acţiune, *hic ei nune,* însuşiri predestinate a-l ajuta să *edifice, pe dinăuntru,* cum se spune, o biserică anesteziată de diminuţia îndelungată în care o azvârlise regimul comunist. Şi, într-adevăr, prin energie şi eforturi mari, a reuşit să repare şi să modernizeze vechiul edificiu al *Institutului,* precum şi să-i adauge câteva *anexe* absolut necesare, dotate cu utilităţile cele mai noi. Mie mi-a dat bani pentru tipărirea, în decursul anilor, a nu mai puţin de 8 volume, toate privind trecutul bisericii greco-catolice, prezentat, desigur, în contextul general al istoriei poporului român. Generos şi grijuliu cu cei din apropierea lui, s-a îngrijit de toate parohiile, multe reînfiinţate sub arhipăstorirea sa, oferind bani pentru edificarea unor noi lăcaşuri de cult. Intervenţiile în *media,* televiziune sau presă, din ultimii ani, l-au arătat a fi omul potrivit la locul potrivit, ba unele dintre ele au fost de-a dreptul excepţionale, după cum la fel i-au fost pastoralele şi cuvântările în faţa preoţilor şi a studenţilor, cu abordarea unor teme de mare actualitate, într-o viziune creştină şi modernă, în acelaşi timp, echilibrată, potrivită realităţilor lumii contemporane. Curios este faptul că toti amicii mei, din afara bisericii, aşa-zicând, stând în preajma sa, şi-au îmbunătăţit încontinuu impresia iniţială despre el şi acest lucru cred că este foarte important, ştiind şi aceea că lui i te poti prezenta în audienţă oricând şi, cum se spune *sans faqon.* Nici eu ici alti colegi nu vom uita comportarea plină de solicitudine a episcopului Virgil Bercea, într-un pelerinaj efectuat în Italia, în mai 2009, când s-a dovedit a fi însufleţitorul bine dispus al grupului, glumeţ şi prin urmare lipsit de morgă. Şi nu pot să nu mă gândesc aici la *contrapunctul* făcut

de către alţi arhipăstori ai instituţiilor ecclesiale româneşti, faţă de cel amintit, solemni şi ceremonioşi, trişti şi intimidanţi în orice împrejurare. Virgil Bercea pare a fi dovada vie pentru verosimilitatea uneia dintre spusele poetului Mihai Eminescu, referitoare la membrii comunităţilor de religie catolică, văzuţi de acesta ca oameni cu firi vesele, artistice şi ca atare agreabili.

Am avut plăcerea, ca la *Institut,* să-l cunosc, apoi, pe părintele Ovidiu Horia Pop, un clujean sosit de la studii din Italia odată cu Virgil Bercea, preot cu o pregătire cărturărească solidă şi în domeniul istoriei şi în cel al teologiei. Ca structură psihico-morală mi-a făcut de la bun început o impresie bună, mai ales prin rezervele sale inepuizabile de prietenie, de bună dispoziţie şi de umor. Calmul şi priceperea sa de a cultiva relaţiile interumane, în toate categoriile profesionale, bisericeşti şi laice, a ţinut multă vreme în *Institut* un echilibru între cei de acolo şi intempestivităţile, deranjante pentru toată lumea, ale lui Gheorghe Gorun, nu fără anumite pierderi din trecerea de care se bucura înainte în ochii episcopului. Oricum, în ce mă priveşte, am socotit şi socotesc că cel mai potrivit pentru a conduce *Institutul,* recte *Departamentul arădean al Facultăţii de teologie greco-catolică,* din cadrul *Universităţii Babeş-Bolyai,* este părintele Ovidiu Horia Pop. In preajma sa m-am simţit întotdeauna, în ciuda marii diferenţe de vârstă dintre noi, foarte bine, şi ca atare am organizat, la mine acasă, în multe rânduri, mici agape, unde discutam mult, şi ne ospătam, de obicei cu păstrăvi, pregătiţi de către mine la grătar, nu doar eu şi Horia, ci şi alţi preoţi şi prieteni de ai noştri, ca profesorii: Vasile Muscă, Ioan Moldovan, Alexandru Buzalic, Alexandru Baumgarten, Ioan Mitrofan, Gheorghe (Geo) Pop, Florin Budău, Eugen Clintoc etc. Pe invitaţii la agapă îi întrebam, de regulă, ce doresc să mănânce şi opţiunea unanimă era pentru păstrăvi la grătar, agreaţi cel mai mult de părintele (padre) Horia. Procurarea o făceam de la magazinul *Metro,* unde mă duceam cu

Florin Budău, dar uneori şi cu Eugen Clintoc. Intr-o zi, împreună cu aceştia, am cumpărat vreo 4 kg de păstrăvi şi apoi i-am telefonat părintelui Horia, conversând cu el cam aşa: „Alo!" am zis eu, iar el, tărăgănat şi puţin pe nas, aşa cum vorbesc clujenii: „Domn' profesor! Aţi luat peşte?", după care eu, minţind, adică inventând pe loc: „Padre, dragă, îmi pare rău, da' n-am găsit decât păstrăvi de culoare neagră (căci în magazin se aduceau două varietăţi de păstrăvi) şi n-am luat pentru că ştiam că ţie nu-ţi plac decât cei de culoare albastră!" „„Domn' profesor", a venit pe fir replica lui, „trebuia să luaaati, că-mi plac şi cei negri!", făcându-ne pe toţi să râdem copios şi pe înfundate. Părintelui Horia Ovidiu Pop îi datorez fericirea de a fi făcut, gratuit, o frumoasă excursie în Italia, în decembrie 2003, cu ocazia susţinerii doctoratului său, în compania mai multor colegi şi amici, prezenţe agreabile, vesele şi tolerante, între care profesorul Va sile Muscă şi conferenţiarul Ioan Moldovan, ambii din Cluj. Cu părintele Horia şi cu

preoţii Gheorghe (Geo) Pop şi Florin Budău am ieşit de câteva ori la *iarbă verde,* în comuna Oşand, la ferma tatălui lui Claudiu Sferle, pe nume Aurel, de fapt odată la o feştanie urmată de o scurtă agapă, iar altă dată la o petrecere în aer liber. La aceasta din urmă gazda a *dispus* să ni se frigă o gâscă învelită în lut umed, aşezată într-o groapă cu jăratic, cu gândul de a ne ospăta *vânătoreşte,* într-un amurg de vară dureros de melancolic, la marginea unei păduri, cu început de rugină în verdeaţa stejărişului care o compunea. Eforturile *bucătarilor,* de fapt nimeni alţii decât cei doi, Florin Budău şi Claudiu Sferle, acesta din urmă, în prezent preot în Spania, n-au fost de ajuns pentru gătitul gâştei, dezvelită din jăratic *cvasi crudă,* deci nefriptă, după vreo două ore de eforturi *ignifere,* depuse cu stăruinţă de benedictin! de către cei amintiţi. S-a trecut, în această situaţie, la preparatul, în ceaun, a unui bograci consistent, la care s-au nevoit tot cei doi, respectiv Florin şi Claudiu. In aşteptarea acestei neplanificate mâncări s-a conversat mult şi s-a râs pe rupte, atunci când eu şi Horia am observat că linguroiul de lemn pentru mestecat în bograci, lăsat pe reprize din
mâinile bucătarilor în iarba de lângă foc, era lins cu repeziciune de către cei doi câini de pază ai fermei. Nefiind nimic de făcut în această neprevăzută situaţie, Florin şi Claudiu au mâncat bograciul, iar eu, Horia şi părintele Geo, după o *matură* şi îndelungată *refrigere,* gâscă cu pricina.
La *Institut* a lucrat şi lucrează, respectiv predă, din 1997, şi profesorul Constantin Ilieş, specialist în istoria veche, un om foarte învăţat, *produs* al *şcolii* de arheologie clujene, patronată de regretatul Hadrian Daicoviciu. Relaţiile mele cu el au fost întotdeauna de respect reciproc,mai ales că ne cunoşteam de prin anii '80, legaţi fiind, încă de pe atunci, de pasiunea pentru procurarea de cărţi şi nu de puţine ori, când s-a putut, i-am facilitat achiziţionarea unor lucrări de istorie, contra cost, desigur, din perioada interbelică. Părea şi el uneori deranjat de agitaţia sterilă prin *Institut,* a colegului Gheorghe Gorun, expansivă şi sonoră, reverberată şi pe la forurile ştiintifico-administrative din Cluj. Şansa bunei înţelegeri sau armonia cu acestea a fost câştigată de prezenţa echilibrată a părintelui Horia Ovidiu Pop, care cu felul său de a fi repara ceea ce strica zgomotosul nostru coleg. Până la un punct, însă, când acesta a devenit deranjant aproape pentru toată lumea, inclusiv pentru episcopul Virgil Bercea. In ce mă priveşte, avea obiceiul să le spună studenţilor, arunci când îmi apărea câte o carte, că scriu mai mult decât citesc. Asta după ce îi făcusem diverse servicii, cum ar fi corectarea, ca exprimare, a tezei sale de doctorat, publicată într-un volum destul de voluminos, de a cărui îngrijire, aşa cum se menţionează în caseta sa tehnică, m-am şi ocupat. Acest gen de atitudine m-a deranjat foarte tare şi de aceea, într-un consiliu profesoral l-am făcut cunoscut episcopului, cel

ce ocupa şi funcţia de decan. Am constatat ulterior că fenomene de acest gen au loc şi în alte părţi, la alte facultăţi, şi la alte universităţi sau *instituţii de învăţământ superior,* proliferate, după 1990, ca ciupercile după ploaie. De altfel, în acest domeniu s-a ajuns treptat-treptat la un fel de *dezmăţ ctitorial,* girat de nepăsarea forurilor ministeriale, ai căror funcţionari, în frunte cu miniştrii,
erau obsedaţi de ideea descentralizării, sub masca căreia tot felul de grupuri de indivizi au întemeiat instituţii de învăţământ, şi unde trebuia şi unde nu trebuia. Mi-aduc aminte că, la puţină vreme după numirea ca ministru al învăţământului, în 1997, profesorul Andrei Marga, cunoscut pentru pugnanţa sa în arena publică de după 22 decembrie 1989, a venit la Oradea, şi la o întâlnire cu *inteligheţia locală,* i s-a reclamat că prea intensa ctitorire de *universităţi* este periculoasă, cerându-i-se să îngusteze autonomia instituţiilor de învăţământ din teritoriu, spre a opri *degradarea calitativă* a acestora. Domnia sa s-a mirat foarte mult de această propunere, spunând, că dimpotrivă, după modelul ţărilor occidentale, doreşte ca aceasta să fie lărgită mai mult, cu gândul sincer de a aduce învăţământul românesc la standardele celui vest european. Realitatea a demonstrat că, în universităţile nou create s-au pripăşit tot felul de indivizi nepricepuţi, aduşi acolo, nu pe baza activităţii lor ştiinţifice, ci pe alte criterii, de culise, bazate pe cumetrii, sau pe legături inavuabile. Aşa se face că în acestea au apărut o mulţime de foşti activişti de partid şi de securişti, fără nici o activitate ştiinţifică până în acel moment, deveniţi profesori universitari, pe baza unor bălmăjeli proprii, tipărite în pripă şi fără nici o valoare, sau a unor lucrări scrise de altii. Nu e cazul aici să dau exemple concrete, deşi aş putea-o face cu uşurinţă, de conferenţiari şi profesori universitari plagiatori, aflaţi din nefericire şi astăzi în învăţământul superior. Intenţia bună a lui Andrei Marga, un învăţat locvace, sagace, tenace şi robace, cu o scriitură doctă şi melifluă, s-a dovedit a fi nepotrivită situaţiei din România, unde *formele fără fond* au revenit la ordinea zilei. Cu toate acestea, datorită activităţii lui, *Universitatea* clujeană şi-a sporit considerabil prestigiul, în special pe plan extern. Ea dispune, pe ansamblu, de dascăli excelenţi. Sunt, însă, şi cadre însetate de glorie fără efort, şi ele confundă creaţia autentică cu trebăluiala de chelărie administrativă, însuşindu-şi munca altora, prin afişarea numelor proprii pe cărti scrise de aceştia. Şi nu mă pot abţine să nu pomenesc despre stupoarea care m-a cuprins în urmă cu mai bine
de 11 ani, când am descoperit că profesorul Toader Nicoară de la *Facultatea de istorie a Universităţii Babeş-Botyai* s-a trecut ca autor pe o culegere de articole traduse, fără har, de altfel, din franceză, scrise de mai mulţi inşi şi tipărite într-un volum cu titlul generic de *Introducere în istoria*

mentalităţilor (Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1998), dat probabil de domnia sa. Gestul acesta de impostură intelectuală m-a surprins neplăcut, cu atât mai mult cu cât, pentru el, făptuitorul n-a fost *taxat* niciodată, ba din contră, în loc să fie demascat şi sancţionat, a *suportat* cele mai înalte avansări. De altfel nu cred că fapte de acest gen sunt singulare în mediile universitare româneşti, unde şi-au găsit loc, câteodată pe cele mai bune posturi, oameni cu activitate ştiinţifică insignifiantă. Şi, culmea, odată ajunşi aici, ei au devenit foarte severi, dacă pot zice aşa, cu cei ce vin în urma lor, căci, numiţi în comisiile de promovare ale celor mai tineri, le pretind acestora să fi făcut tocmai ceea ce ei înşişi n-au fost niciodată în stare să facă, comportandu-se după principiul porcului sosit înaintea altora la *troacă,* care-l izbeşte în lături, cu îndărătnicie, pe confratele său mai mic. Şi nu ştiu de ce desfiinţarea *stabilităţii* pe post a profesorilor de liceu, prin anularea titularizării, n-a fost propusă şi în cazul cadrelor universitare, atâta timp cât destule dintre ele nu corespund criteriilor de calitate, elaborate cu multă exigenţă pentru promovanţii actuali, dornici a accesa în acest moment înaltele titluri universitare. *Detitularizarea* ar scoate din posturi pe toţi plagiatorii, de genul doamnei Laura Stanciu, bunăoară, de la facultatea de istorie a *Universităţii din Alba lulia,* recent demascată, probabil cu destulă strângere de inimă, de către colegul ei, acribiosul profesor clujean Ovidiu Ghitta. Impunitatea pentru fapte de acest fel, dar şi pentru nelustraţii informatori, dovediţi şi răsdovediţi, care *evoluează* încă pe scena scientismului academic, de tipul superinfatuatului profesor Vasile Mârza din localitatea amintită, este, pentru mediul universitar românesc de astăzi, o adevărată pacoste, în altă ordine de idei, nu te poate lăsa indiferent faptul că profesorilor de la universităţi li se cere să întocmească *proiecte* sau *hârtii,* în loc să fie lăsaţi a face ceea
ce se pricep mai bine, adică să cerceteze şi să scrie, însărcinând cu întocmirea acestora oameni specializaţi în atare îndeletnicire. De fapt, însăşi această denumire - *proiect* sau *proiecte,* bălăcărită aproape zilnic de buzele unsuroase ale politicienilor, este cumva improprie pentru ceea ce pretindem de la ea, adică creaţia bună şi rodnică. Pe românește spus, nu de *proiecte* avem nevoie, ci de *planuri* şi *muncă* pentru împlinirea acestora. Dacă n-ar fi aşa, nici Emil Cioran, nici Gabriel Liiceanu n-ar fi vorbit, în sens peiorativ, unul despre *adamismul românesc,* sau stagnarea în începuturi, şi celălalt despre *încremenirea în proiect(e)* a tot ceea ce încercăm, noi românii, să rostuim pe lumea asta, unică şi imperfectă. Eu nu mă pricep şi nici n-am vrut să învăţ a mă pricepe la astfel de chestiuni, pentru că am aşezat pe primul plan, cât am putut, desigur, studiul, punerea în valoare a rezultatelor cercetării, lăsând altora şansa de a se ocupa de ele.

Mi s-a părut esenţial a se face distincţie între treburile folositoare menirii profesorului, şi cele de conjunctură, care nu zidesc, ci doar uzează, azvârlindu-l pe om în rutină şi anonimat, în lumea de apoi, la *judecată,* desigur, dacă vom fi întrebaţi ce-am făcut, cu ce ne-am ocupat, noi profesorii, nu vom putea răspunde, „am întocmit lista cutare, raportul cutare", ci doar „am scris cartea X, sau cartea Y", dacă le-am scris, bineînţeles, căci sunt şi dintre cei ce-au tipărit doar una singură, respectiv acei *homo unius libri* pomeniţi mai sus, şi cunosc dintre aceştia destui, cu multe titluri universitare. La acest răspuns s-ar putea ca *Ziditorul* să ne zică, cu generozitate, „treceţi de-a dreapta mea!" La judecata amintită se va contabiliza, probabil, şi *interdicţia* studierii dezinhibate a unor teme de istorie, înscrisă în *profilaxia* socială, cu scopul de a obstacula *revenirea* în actualitate a ideologiilor de tip *fascist.* Prin anii 1995-1996 am publicat o cronică acidă la o lucrare plină de clişee şi falsificări, scrisă de spaniolul Francisco Veiga, de pe poziţiile istoriografiei *roşii,* comuniste, intitulată *Istoria Gărzii de fier, 1919-1941. Mistica ultranaţionalismului* şi apărută la Editura *Humanitas.* Spre surprinderea mea, cronica a fost lăudată, într-o scrisoare adresată lui Florin Ardelean, de către Paul Goma. Mi-am dat seama, însă, că acea critică făcută de mine ar putea fi socotită, cu uşurinţă, un act de proslăvire a partidelor de extremă dreaptă, un gest antidemocratic şi antisocial, condamnat de lege cu severitate şi acest lucru m-a speriat şi m-a nemulţumit profund. Abuzurile în astfel de cazuri puteau cu uşurinţă urma reţeta din cunoscuta formulă, proferată cândva în *orb* de către *comisarii* regimurilor comuniste, în care se spunea: „Dai în mine, dai în tine, dai în fabrici şi uzine!" Din partea scriitorului Paul Goma m-am mai bucurat de o laudă, consemnată într-unul din volumele sale de *Jurnal,* pentru un articol cu titlul *Românii şi papalitatea,* publicat în revista *Familia,* prin vara lui 1997. Acelaşi articol i-a plăcut şi istoricului Neagu Djuvara, după cum i-a mărturisit amicului meu din Beiuş, profesorul Traian (Piu) Bodea, cu ocazia unei întruniri *la vârf,* a şefilor organizaţiilor din provincie ale *Partidului Alianţei Civice.* Aceste aprecieri m-au încurajat să cercetez şi să scriu, convins fiind că în învăţământul superior fără o activitate ştiinţifică *serioasă nu se poate progresa.*

La *Departamentul* la care predam numărul de studenţi a fost, la început, considerabil. Treptat, însă, el s-a micşorat, căci instituţiile de învăţământ superior s-au înmulţit foarte mult. în aceste condiţii a scăzut şi *calitatea* studenţilor, deoarece selecţia a devenit, în atare condiţii, mai puţin severă. Primii dintre absolvenţi au fost, de aceea, şi cei mai buni: unii dintre ei sunt astăzi fie înscrişi la doctorat, fie chiar doctori în disciplina la care s-au specializat. Am avut, la departament, şi curs de masterat, şi el există şi în

prezent. Intre absolvenţi se numără poetul Ioan F. Pop, astăzi doctor în filozofie, autor de cărţi de poezii şi eseuri, Adrian Podar, doctor în istorie, dar şi alţii, ca Alin Pater, Angel Tudor, Mădălina Bolcaş, Silviu Sana, Florica Lupău, Raimondo Salanski, Alexandru Demeter, Cristian Terheş, Cristian Robotin, Claudiu Sferle, Constantin Zgardan etc., aşezaţi care pe unde, cu rosturi temeinice în societate. Cu unii dintre ei am relaţii de colegialitate, ba chiar de prietenie, ca de exemplu cu poetul Ioan F. Pop, sau Joni, cum îi spun apropiaţii, coleg de serviciu cu mine la *Muzeu.* Acesta este un om politicos, agreabil, sensibil la opiniile celorlalţi, ba chiar câteodată obsesiv de sensibil, astfel încât l-am auzit adesea impresionându-se de vorbe, despre el şi în general despre lume, care pe mine nu mă impresionează de loc. Are, însă, umor, talent şi mai ales o rectitudine morală, excursă din lumea satului natal, de care, după afirmaţiile sale, s-a despărţit nespus de dureros. Aş vrea să-l văd cum se va comporta în viitor, atunci când va ajunge să conducă un colectiv de lucrători în domeniul în care activează, căci şanse şi resurse s-o facă cred că are şi va avea.
Am avut şi studenţi *inapţi* pentru studii superioare, care, însă, îşi dădeau silinţa să înveţe, dar şi *derbedei,* dornici de *căpătuială,* respectiv să se şcolarizeze fără muncă, trecând prin facultate ca bagajul prin gară. Ar fi interesant să fac, aici, o listă cu prostiile auzite de-a lungul anilor din gura lor, la examene, de-a valma de la tineri şi de la tinere. Unul nu ştia, înainte de a absolvi facultatea cu specialitatea teologie-istorie, când a fost războiul de independenţă, iar una mi-a spus că în Franţa revoluţionară, respectiv în 10 iulie 1793, *Comitetul Salvării Publice,* condus de Robespierre, se ocupa, între altele, cu *ascultatul telefoanelor* celor suspectaţi de spionaj. Degradarea nivelului de pregătire avea la origine, pe lângă ceea ce am spus mai sus, şi alti factori, cel mai important legându-se de *obligaţia* profesorului să fie indulgent la examene,ca să nu rămână fără studenţi şiş pe cale de consecinţă, fără serviciu. Postura *dascălilor* a devenit, astfel, penibilă, căci mânaţi de goana după strângerea de fonduri pentru facultăţi, au fost şi sunt forţaţi să umble din timp, prin licee, ca nişte impresari de la teatru sau circ, spre a-i determina pe absolvenţi să se înscrie la facultăţile lor, ba mai mult, să primească, la masterate şi doctorate, contra cost, desigur, oameni care nu ştiu nici măcar să scrie o frază corectă în limba română, necum să devină specialişti în domeniul respectiv. Existau şi există, apoi, destule mijloace ca un profesor să-i poată da în cap celuilalt, respectiv ca cei neagreaţi de conducerea universităţilor să fie *întârziaţi* sau chiar excluşi de la promovare către titlurile universitare de conferenţiari şi profesori,căci

acordarea *granturilor,* cerută în acest scop, a devenit monopol în mâna câtorva suspuşi, iar accesul la a publica în reviste cotate cu aşa-numitul „isi", este aproape imposibil pentru cei ce studiază discipline umanistice sau *umanioare.* Putem spune, astfel, că s-a ajuns, din acest punct de vedere, la un fel de *fundamentalism exacerbat* al cerinţelor pentru primirea titlurilor universitare, în virtutea căruia abuzurile sunt la ordinea zilei. Se ştie că, de exemplu, *grantul* este sau trebuie să fie doar un *instrument* care ajută la derularea activităţii de cercetare şi la valorificarea ei prin publicare, şi de aceea fetişizarea sa este păguboasă. Cine face cercetare fără *grant,* deci fără a primi bani europeni, adică pe cont propriu, trebuie apreciat, nu îngrădit, cum se procedează astăzi, căci important este *rezultatul,* nu *instrumentul* prin care se ajunge la el. Şi apoi, sunt atâţia inşi care au condus sau au participat la *granturi,* fără a rupe gura târgului cu operele lor ştiinţifice. Nu ştiu ca Nicolae lorga sau David Prodan să fi avut vreun *grant,* dar ştie toată lumea ce operă istorică au realizat. De aceea, peste ani şi ani, nu cred că cineva va mai întreba pe istoricii X sau Y câte granturi, respectiv proiecte au avut, dar sunt sigur că aceştia vor fi judecaţi după valoarea cărţilor lor. Astăzi contează, precum se vede *forma,* mai mult decât *conţinutul,* şi nu pot să nu mă gândesc aici la faptul că, în limbajul pedagogic, recte şcolar, a început a se vorbi, în ultimii ani, în mod curent, că elevii pregătesc, pentru ore, *eseuri,* nu teme de casă, ca pe vremuri. Atribuirea prostească a acestei denumiri pentru compunerile telegrafice, *concise* şi superficiale, pe diferite teme culese de pe internet, uluieşte, siderează, pe toti cei care ştiu cu adevărat *ce* înseamnă această noţiune, mai ales că, în România puţini dintre scriitori sunt cu adevărat capabili să elaboreze eseuri. De altfel, în zilele noastre limba română se umple de cuvinte nepotrivite, aiuritoare, cu alt sens decât cel propriu, ştiut de vorbitori. Astfel, dacă înainte se spunea că Gheorghe şi-a câştigat experienţă, pricepere într-un domeniu oarecare al ştiinţei, astăzi se zice despre el că are *expertiză,* când se ştie clar că în româneşte expertiza este o *lucrare,* un *control* la faţa locului a ceva,
pe *văzute* şi pe *pipăite,* ca să se constate dacă ceeea ce s-a expertizat corespunde sau nu unor norme dinainte stabilite.
In primii ani de existenţă a „institutului" sau departamentului orădean la care am lucrat, în general situaţia a fost mulţumitoare din toate punctele de vedere; atmosferă, frecvenţă sau studenţi, salarii pentru cadre etc. Peste 3-4 ani de la incorporarea sa în *Universitatea* clujeană lucrurile s-au înrăutăţit,

deoarece Serviciul financiar al acesteia a început să ne reproşeze că cheltuim mai mult decât s-ar cuveni. S-a zvonit atunci că vina pentru această stare de fapt o purta ministerul sau guvernul de după anul 2000, care din motive subiective, pentru a-l şicana pe rectorul Andrei Marga, plecat de la *Ministerul învăţământului,* a limitat fondurile băneşti acordate *Universităţii* clujene. Măsura de mărire, respectiv de dublare a salariilor numai pentru profesorii universitari, dispusă de guvern la l ianuarie 2004, fără a se acorda, în acest scop şi fondurile necesare, a dus la un fel de criză, de pe urma căreia, peste numai vreo 3-4 luni rectoratul *Universităţii Babeş-Bolyai* a dispus o reducere drastică de salarii pentru mulţi dintre aceştia. *Operaţia,* dictată desigur de lipsa de fonduri, a stârnit, între dascăli, o mare nemulţumire. Pe mine, care mă apropiam de pensie, m-a determinat s-o contest, adică să dau Universitatea în judecată, reuşind să câştig două procese împotriva ei. Rezultatul a fost că reducerea de salariu mi s-a anulat, dar am provocat mânia rectoratului, respectiv a lui Nicolae Bocşan. Eu aveam un anumit respect şi o recunoştinţă faţă de acesta, întrucât, în alte daţi, cu mine şi familia mea s-a comportat cu multă gentileţe. El este un bun specialist în domeniu, iubit şi apreciat de foarte multă lume. Autor, între altele, al unei excelente cărţi despre iluminismul românesc din Transilvania, Nicolae Bocşan s-a sacrificat, cred eu, prea mult pe sine şi opera sa pentru treburile obşteşti, deturnându-se de la valorificarea plenară a înaltelor sale aptitudini profesionale, dublate şi de un suflet plin de generozitate.

în fine, prin ianuarie 2006, conducerea *Departamentului* a propus rectoratului , prin preotul dr. Cornel Darie, desfiinţarea dublelor specializări, neagreate de *Uniunea europeană,* respectiv în ţările cu aşa-numitul sistem de învăţământ *Bologna,* preluat, din păcate, la noi, ca alte modele venite de peste graniţă, *ex abrupto,* sau fără o temeinică şi prealabilă cugetare. Am ajuns, astfel, ca ultimii studenţi cu specialitatea teologie-istorie absolvenţi ai ciclului de şcolarizare de patru ani şi fără obligativitatea masteratului, înscrişi în anul 2005, să termine facultatea în 2008, după un sistem concentrat, cu toate examenele date în numai trei ani. A fost şi anul în care m-am pensionat, şi trebuie să spun că de pensie m-am bucurat numai 12 luni, pentru că, fiind şi angajat la *Muzeul memorial Iosif Vulcan* din cadrul *Muzeului Tării Cricurilor,* a trebuit să renunţ, în urma unei hotărâri de guvern, la una dintre cele două surse de venit de până atunci. Şi trebuie s-o spun, la încheierea acestei lungi înşiruiri de *subiectivităţi,* că am renunţat la pensie, deşi salariul de la *Muzeu,* unde încă lucrez, întrucât, la fel ca altora, generosul director Aurel Chiriac mi-a prelungit contractul de muncă, este doar cu 15 lei mai mare. Sunt, însă,

mulţumit, mai ales că până acum m-a învrednicit Dumnezeu să fiu sănătos şi, între altele, să pot face aceste însemnări. Şi chiar dacă n-aş fi aşa cum am spus că sunt, ce-aş putea face decât să asist neputincios la spectacolul acestei lumi, lovite de atâtea rele? încerc să-mi înseninez, însă, mintea şi inima, bucurându-mă că pot privi răsăritul şi apusul soarelui, precum şi culoarea imaculată a ghioceilor, speranţa întruchipată a ciclului de viaţă renăscut.
Oradea, 10 mai 2010

INDICE

Abăluţă, Constantin 204
Abisinia 267
Abrud 293
Achim, Valeriu 333, 334, 335, 336,

342, 343, 352, 354, 355, 357, 365
Ada-Kaleh 148
Agârbiceanu, Ion 221
Aiud 134
Aker, Heintz 274
Alba lulia 173,310, 400,401, 437
Albani, Tiron 310
Albu, Petru 219
Alecsandri, Vasile 165,175
Aleşd 301
Algeria 219
Aluaş, Ioan 254, 255
America (S.U.A.) 21,102,166,240,351
Anania, Valeriu 256
Andrieşescu 322
Andriţoiu, Alexandru 294, 360, 376,
383, 384, 385, 387, 388, 389, 390, 393,
395, 398, 399,423
Andriţoiu, Aura 383,384,385
Anglia 228
Anton, Ioana 288, 288, 289
Anţonescu, Ion 40,193, 253, 280
Apan, Mihai 430
Appian 209
Arad 60, 127, 200, 246, 247, 249, 253,
269, 289, 399
Arad, Ioan 103
Ardeal 326
Ardelean, Florin 13, 410, 411, 419,
422, 426, 427, 439
Ardeleanu, Petre 299
Ardusat 330, 337
Arghezi, Tudor 175,187, 352
Arieş 380
Arieşeni 84, 400
Arion, Gheorghe 188,239,367
Armanca , Platon 147,148,149, 150,
151,162,168
Aron, Doina 57,168
Aron, Ioan (Nelu) 50, 53, 57, 98
Aron, Roman 57
Asia 346
Atena 409
Australia 217
Austria 374
Avram lancu 9, 235, 236

Avram, Vasile 200
Avramescu, Elena 131
B
Babau, Viorel 178, 179
Babeţ, Coriolan 421
Babeu, Dan 252, 253, 261, 262
Bahici, Leontin 324
Bach, Johann Sebastian 216,401
Bagdazar, N. 233
Baia Borşa 332, 333, 334
Baia Mare 71, 87,159,179, 220, 227,
257, 297, 304, 307, 308, 309, 310, 311,
312, 314, 316, 317, 326, 329, 331, 332,
333, 334, 337, 342, 343, 352, 353, 355,
358, 360, 364, 366, 367, 371, 374, 399,
423
Baia Sprie 333,342,350
Bala, Gavril 297, 300
Balea, Ioan 134
Balint, losif (Ocsi) 46,47, 71
Balla losif 329
Balogh Kâroly 416
Balotă, Nicolae 368
Ban, Ioan 174
Ban, Irina 174
Banat 19,61,146,172,214,215,234,236
Bandula, Octavian 331, 335
Baranga, Aurel 300
Barbul, Gavril 345
Baricz 275
Bariţiu, George 326
Barnoş, Teodor 359
Basarabia 258
Baumgarten, Alexandru 433
Bădulescu, Dumitru 300,301
Băile Felix 303,362,388,412, 416
Băiţa 84, 99,103,145, 236, 293, 348
Bălan, Gavril Aurelius 326, 327,
328,395 *
Băleni 348
Bărăgan 200
Bărcan, Ion 234
Băruţa, Alexandru 25
Băruţa, Viorel 164,169

Săseşti 342, 343, 344
Bătrânu, Zenobia 133 Beiuş 11, 22, 25, 27, 29, 36, 37, 38, 39, 40, 41,42, 46, 48, 49, 52, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 65, 68, 69, 72, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 95, 96, 97, 101, 103, 105, 107, 111, 112, 113, 117, 119, 122, 123, 125, 126, 128, 130, 131, 134, 136, 137, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 149, 150, 151,154,156, 157, 160, 161, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 182, 184, 185, 188, 189, 191, 192, 198, 200, 204, 209, 210, 214, 216, 234, 235, 236, 249, 253, 258, 259, 266, 276, 282, 283, 284, 285, 287, 288, 293, 296, 297, 299, 304, 306, 307, 322, 346, 347, 351, 353, 358, 359, 361, 373, 382, 383, 388, 400, 407, 410, 415, 419, 428, 429, 439
Bejan, Crăciun 13, 185, 337, 338, 340, 341, 360, 361, 368, 369, 370, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 386, 387, 392 Beladan, Nicolae 150,162,163 Beladan, Victor 150,155 Belejeni 131,132 . r
Beliu 17 " .
Belu, Ştefan 351 ,- ,
Beniuc, Mihai 339 >
Beraru, Ioan (Nica Mijac) 61 Beraru, Măria (Măriuţa) 61 Berbece, Ovidiu 150
v
Berbeştii Maramureşului 337 Bercea, Virgil 15,130, 432, 433, 435 Berchezoaia 320 Bergman, Ingrid 324 Berinde, luliu 53,109, 110,111,121,129 Berinde, Măria 53 Berlin 142 Bichila, Abebe 267 PEREGRINUL ŞI UMBRA
r
Bihor 11, 20, 124, 139, 143, 172, 194, 215, 233, 237, 245, 291, 300, 353, 357, 358, 366, 377, 388, 415,416
Bilţiu Dăncuş, loart 331
Binşelan, Solomon 77
Biro Ernest 332
Biro Jânos 103
Bizanţ 226, 229
Blaga, Cornel 337
Blaga, Liciniu 149
Blaga, Lucian 149, 198, 213, 233, 306, 368, 382
Blaj 173,345,416
Blaj, Gheorghe 330, 333, 334, 361, 388, 389, 390
Blaj (Ciocan), Janeta 333, 334
Blajovici, Petre 419
Blidari 341
Bobb, Ioan 28
Boca, Mitrofan 335
Bocăneală 203
Bocşan, Nicolae 442
Bocu, Hortenzia 49

Bodea, Traian (Piu) 166,439
Boemia 345
Bogdan, Aurel 73, 250, 261, 262, 263
Bogdan, Ion 403
Bogdan, Mihai 111
Bogdan, Radu 339
Bogza, Geo 400
Bolcaş, Dorin 361,391, 392
Bolcaş, Gheorghe 52
Bolcaş, Mădălina439
Bolcaş, Minodora 285
Bolcaş, Nicolae 39, 52, 78, 361
Bolliac, Cezar 149
Bologa, Valeriu 230
Bona, Petru 237
Bonaparte, Napoleon 244, 248
Bonchiş, Nicolae 413,414
Bondar, Florica (Floriţa) 116,117
Bondar, Ioan 116
Bondar, Traian 96,111,116
Borcea, Liviu 429 ....
Borha, Graţian 33 • .. ;.
Borha, Ioan (Oniţa Sâii) 33 ;, ,
Borlea, Aurel 315 ,....
Borşa 257,330
Borz, Cornel 289
Borz, Ioana 289
Borza, Alexandru 197 , ... •
Borza, Sorin 410,411
Bradu, Ioan 299
Bradu, Mircea 299,396,419
Brahu, Constantin 22
Braşov 37,158, 253, 270, 290
Bratu, Ion 232
Braudel, Fernand 423
Brazdă, Mariana 294 , ,
Brazilia 324
Briscan, Augustin 55
Brădet 428 .. .
Brăteşti 51
Brâncuşi, Constantin 148, 166, 369
Brânda, Nicolae 415
Brânzas, Mârioara 40
Brânzaş, Petrică 40
Brucăr, Ion 234
Bruchental, Mihai 168,285,286,300

Bucur, Cornel 267, 272, 399, 400
Bucureşti 126, 159, 160, 181, 188,
204, 250, 254, 265, 267, 283, 309, 315,
317, 319, 320, 324, 329, 332, 333, 334,
339, 342, 351, 365, 367, 383, 385, 386,
387,419,426
Buda, Florica 66
Buda, Gheorghe 74, 75
Budău, Florin 433,434,435
Budişcă, Vaier (Valica) 39,82,97,111,
112,113,114,115,136,157,217,234
Budureasa 84, 87, 89,145,169, 349
Bug 40
Bujor, Ioan 261,263
Bula, Moise 126
Bulat 303
Bule, Ioan (Luponea) 56
Bunea, Augustin 28,397
Bunea, Aurelia 246
Burda 349
Burcă, Sabin 133,142,148, 155, 163,
166,167, 211,212, 213, 222
Burcea 216
Burgmeister, Dagmar 319
Buşiţia, Ioan 72
Buteanu, Vasile 156
Buzalic, Alexandru 433
Buziaş 214
Buzura, Augustin 254
Caba, Ioan 52
Cadar, Ana (Anuca) 354
Cadar, Gheorghe 219
Cadâr, Nusret 251, 252
Cadar, Ulfet 251
Caesar, Caius iulius 206,209
Caligula 100
Canada 420
Cantemir, Dimitrie412
Caragiale, Ion Luca 13, 156, 170,
187, 188, 239, 288, 312, 314, 358, 372,
378,386
Caragiale, Mateiu 156
Carol I 342
Casanova, Giacomo 95
Cată, Ancea 132
Cată, Ioan (a Luchii) 132

Cată, Nicolae (Cula) 131, 155, 181,
186,187,191, 259
Catargiu, Silviu 267
Caucaz 190
Cavnic 350
Căbeşti 349
Călăraşi 175
Călugări 259, 347
Călugăru, Ana 64, 67, 70, 72,100
Călugăru, Ion 64, 72, 73, 100, 103,
137,140,141,162
Căpâlna 415
Căpâlneanu, Vasile 329
Căpuşan, Cornel (Puiu) 140, 150,
152,175
Căpuşan, Liviu 380
Cărbunari 349
Cărpinet 348
Câmp 447
Câmpeanu, Liviu 376, 377, 378, 379,
380, 424
Câmpeanu, Remus 186
Câmpeni 293,400
Câmpina 342
Câmpulung Muscel 174
Cânta, Filip 257, 308
Cârlan, Doina 36, 40
Cârlan, Elena (Lina) 36, 40
Cârlan, Emil (Minu) 36, 40,145
Cârlan, Sidonia (Pica) 36, 40
Cârlogea, Athanasie 363
Ceauşescu, Elena 419
Ceauşescu, Nicolae 115, 245, 255,
257, 260, 265, 298, 338, 339, 405, 409,
411, 416, 417, 418, 419, 427, 428
Cefa 420
Cehoslovacia 22, 230, 231, 394
Ceica 149
Ceişoara 149,150 103,
Celeni, Bela 243 Cergheş, Constantin 150 Cerheş 53
Cernestean (Checiches), Vasile 356 Cetatea Chioarului 319, 322 Cetăţile Ponorului
213 Chamisso, Adelbert von 44 Chaplin, Charles 204 Cheregi, losif 404 Cheresig 266,
277, 282 Cheriu 302, 303 Chicago 22 Chifor, Valentin 412 Chindea, Florica (Floriţa)
54, 55 Chindea, Ioan 54, 55, 56 Chioar 323, 324
Chira, Ioan 299, 353, 354, 359, 388, 389, 390, 398, 399 Chiriac, Aurel 400,401, 402,
443 Chirilă, Dumitru 360,373,417,422,424 Chirodea, Eduard 158,160,161,182

Chişcodar 323 Chisinău Criş 200 Chiusbaia 257,341 Cicârlău 314,346 Cicero, Marcus Tullius 121 Cighid 425 Cimpoieş, Lucia 367 Cinezan, Alexandra 305 Cinezan, (Mihoc) Corina 170, 284, , 305,319,380,381,382 Cioară, Vasile 97 Ciocan, Viorel 333, 334 Cioran, Emil 165,438 Ciorcan, Marcel 165 Ciordas, Ioan 28, 39, 78 Ciorogariu, Roman 23 Cirezaru, Ioana 183,188 Cismaş, Voicu 290
Cistelecan, Alexandru 383,410
Ciumeşti 309
Ciupa, Aurel 202, 217
Ciupa, Gavril 34
Ciupa, Liviu 33,34
Ciupa, Măria Silvia 202
Ciupa, Miron 59, 93
Ciupa, Nicolae 29
Ciupa, Vasile (Vasaliuţu) 58,65
Ciuta, Viorica 70, 71, 94, 95
Ciutelec 124
Cladova 274, 275
Clepce, Alexandru 284
Clintoc, Eugen 433, 434
Cluj (Napoca) 11, 19, 71, 79, 97, 116,
120, 135, 137, 138, 153, 154, 161, 184,
186, 188, 190, 192, 194, 199, 201, 204,
212, 214, 217, 220, 221, 222, 225, 226,
230, 232, 236, 241, 245, 247, 250, 251,
253, 254, 260, 265, 266, 267, 307, 320,
331, 334, 337, 342, 351, 356, 35, 364,
366, 367, 368, 369, 373, 401, 402, 430,
434, 435, 437
Coaşan, Gheorghe 238
Cociuba, PaveJ 185,219,223,263,273
Codrea, Petre 337
Cojocaru, Măria 174
Cojocna 244
Coleşti 347
Comănici, Viorel 274
Comicsul Mare 19
Condoroş, Ioan 129
Condurachi, Emil 336
Constantinescu 273
Convorbiri literare 73
Coposu, Corneliu 425
Coreea 125,298
Corneli, Ioan 28
Coroianu, Ioan 281
Coroiu 393
F,394

Cosma, Alexandru 85
Cosma, luliu 238
Cosma, Nerva Traian 85
Cosmuţa, Augustin 351
Costa, Gheorghe 420, 421
Costea, Vasile 86
Cosa, Mircea 267
Coşbuc, George 143,175
Coşdeni 160
Cotnari 239
Cotruş, Ovidiu 368, 376, 381
Crainic, Aurel 58, 81
Craiova 148,253
Crăciun, Corneliu 104, 299, 429
Crăciun, Gheorghe 56
Crăciun, Horia 290,291
Crăciun, Ilie 280, 286, 293, 294, 300
Crăciun, Ioan 39,52,56,63,82,102,111
Crăciun, Măria 95,104
Crăciun, Nicolae (Nicu) 63
Creangă, Ion 300,422
Cresuia 105,107,349
Creţu, Ioan 143
Crisia 23, 282, 367
Crişan, Teodor 370
Crişana 265
Crişana (ziarul) 143, 292, 298, 304,
409, 429
Criştior 293
Crişul Negru 41, 66, 78, 95,103,122,
127,156,167, 209, 289, 296, 297
Crişul Negru (revista) 233
Crişul Repede 29,164,175
Csetri Elek 243, 244
Cuc, Petru 41
Cufoaia 351
Curăţele 349
Cusuiş 348
D
Daicoviciu, Constantin 120, 121,
193,198, 207, 208, 221, 230, 245
Daicoviciu, Hadrian 198,400,402,435
Dalea, Ioan 420,421
Dali, Salvador 292
Dan, Mihail P. 226, 230, 231, 232
Dan, Mircea 139

Dan, Sabin 87, 127
Dana, Cornel 73, 137, 138, 139, 176,
182,186,187
Danci, Sergiu 257
Da vid, Ladislau 241, 242
Davideanu, Ion 298
Dăncescu 275
Daraban, Dumitru 289,290
Daraban, Ioan 211
Daraban, Măria 289
Dărăbăneanu, Horia 81
Dărăbăneanu, Ioan (Nelu) 43, 80,
101, 165, 166, 175, 178, 234, 235, 246,
247, 248, 249, 257, 258, 273, 275, 285,
290, 293, 296, 300
Dărăbăneanu, Ionel 285
Dârjan, Ioan 237
Darie, Cornel 443
Dealul Biţii 24, 77
Dealul Muncel 32
Decebal 172
Degău, Ioan 40, 41
Delani 51, 346
Deleanu, Felicia 285
Demeter, Alexandru 439
Demian, Ileana (Ilu) 47
Diaconovich, Cornel 73
Dinescu, Mircea 409
Djuvara, Neagu 439
Dobranski, Zoltân 164
Dobresti 139 PEREGRINUL ŞI UMBRA
Doinaş, Ştefan Augustin 368, 376
Doja, Gheorghe 47
Domocoş, Marilena 419
Dostoievski, Feodor Mihailovici 209,
242, 317
Douglas, Kirk 228
Dragnea (generalul) 203
Dragomir 270, 271
Dragosin, Sabin 38,40,41
Drăgan, losif Constantin 339
Drăgăneşti 80,113,160,191, 301
Drăghici, Constantin 298
Driha, Teodor 134,177
Drimba, Lucian 372
Drula, Dumitru 56

Dulfu, Petre 252
Duma, Floare 79
Duma, lulia 132
Duma-Suceveanu, Constantin 279,
280, 281, 282, 291, 292
Dumbrăvani 348
Dumitrache, Pavel 145
Dumitraşcu, Sever 357,358,359,369,
399,400,401,402,406,417,418,423
Dumitru, Ioan 290
Dunărea 187
Dureau, Ana 358
Durgheu, Cornel 59
Durina, Virgil 429
Duse, Moise 39, 77
Eftimiu, Victor 99
Egipt 100,310
Emil, Petru 186
Eminescu, Mihai 165, 175, 299, 320,
411, 413, 433
Enescu, Radu 13,254,345,360,368,
369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376,
377, 378, 381, 382, 383, 385, 386, 399,
409, 416, 417, 419, 422, 429, 430
Episcopia Bihor 358
Erasmus 386
Erdeli, Vasile 28
Erdelyi Ioan 431
Erdelyi Istvân 40
Esdra 304
Europa 260, 327, 409
Familia 71, 329, 344, 354, 360, 361,
369, 372, 373, 376, 382, 386, 389, 390,
398, 415, 417, 423, 424, 430, 439
Faur, Viorel 143, 184, 185, 189, 190,
239, 240, 268, 282, 301, 353, 354, 356,
357, 358, 359, 365, 399, 417, 423
Făget 203
Fărcuţ, Nicolae 297
Făt, Nicolae 211
Feher, Constantin 77
Feher, Horia 77
Feica, Viorel (Tuna) 66
Feldan, Mihai 158,160,162,182
Felnac 248
Feneriş 77,104,105

Ferdinand al României 39
Fernandel 195
Ferneziu 341,351
Filimon, Ioan 219,223
Filimon, Nicolae 175
Filip, Romul us 333
Filipaş, Ioan 307
Finiş 45, 54, 69, 75, 97,156, 296
Fitero, Constantin 52, 265
Fitero, Măria 56
Fitero, Zaharia 52
Floarea lui Dan 127
Flonta, Gheorghe 99

L

Florea, Emilia 297
Florea, Gheorghe 75
Florescu, Dumitru 250
Floreşti 203
Florian, Ioan 322, 323
Florian, Mircea 233
Poartă, Şerban 273
Forau 77
Foriş Istvan 298
Francisc, Matei 141,162,163,169
Frank, Robert 367
Franţa 187,322,375,440
Franz losif 76,114, 313
Frenţiu, Valeriu Traian 81
Fuciu, Nicolae 301
Fuliaş, Mircea 164
Gabor, Elvira 331,335
Gabor, Ştefan 297
Gal, Teodor 226
Galbena 213
Gazeta Transilvaniei 73
Găvrilă, Ilie 267
Găvruţa, Faust 137
Garda 291
Georgescu, Cristian 402, 405
Georgescu, Ioan 186
Germania 140,165,198, 228, 231
Ghenadie (ieromonah) 327
Ghenghiu, Dumitru (Baba) 40
Gheorghe, Tudor 401

Gheorghiţă, Viorel 134
Gheorghiu, Mihnea 371
Gheorghiu-Dej, Gheorghe 126, 193, 230, 298
Ghergaru -385
Gherla 134,194,195
Gheţie, Ioan 331
Ghighişeni 282
Ghitera, Ioan 101,111,121,133
Ghitta, Ovidiu 437
Giurescu, Constantin C. 172, 351
Giurescu, Dinu C. 351
Giurgiu, Elena 105, 107,108
Gliga, Florian 301
Gligor, Petru 135
Glodariu, Ioan 400, 401, 402
Glodeanu, Nicolae 237
Godea, Ioan 186, 353, 397, 399, 400
Gogol, Nicolai Vasilievici 100,125
Goia, Aurel 23
Goia, Horia Cornel 297, 358, 371, 402, 403, 405
Goia, Ioan 57
Goia, Teodor 296
Goie, Teodor 143,144
Goina, Dumitru 34
Goldis, Valeriu 159
Goma, Paul 195,439
Goran, Ioan 56
Gorbaciov, Mihail 408
Gorduza, Victor 325, 331, 356
Gorgan, Alexandru (Sandi) 315, 341, 342, 350
Gornic 264
Gorun, Gheorghe 357,406,423,431, 432, 433, 435
Govora 353
Grabaţi 19,146,172
Grass, Gunther 408
Graur, Călin 315
Graur, Corneliu 315,317
Graure, Virgil 266,267
Grecia 164
Grecov, Boris 231
Grigurcu, Gheorghe 15, 204, 299,376

Groza, Gheorghe 99
PEREGRINUL ŞI UMBRA
Groza, Lucian 82, 83, 96 Groza, Petru 35,41 Guiaş, Ioan 424,426 Guiu (maiorul) 256
Guleran, Măria 214 Guleran, Pavel 214 Guyana 51 Gyorgy (maiorul) 245, 247
H i :".
Haieu 143 .
Hajdu, luliu 237 Hantaux, Gabriel 73 Harabagiu, Adrian 171,175, 279, 293 Harabagiu,
Marieta 279 Hardalău, Alexandru 137,171, 182 Hardalău, Ioan 77 Hardalău, Marius 77
Harizomenov 272 Haţeg 241 Hădărău 380 Hădărean, Gavril 261 Hăgan, Trofin 254,
255 Hârlău 239, 240
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 153,174
Heredea, Gheorghe (Gheorghica Ghighii Ghiocului) 103 Herescu, Mircea 273,274
Hetco, Valeriu 288 Hideaga 330 Hidiselul de Sus 182 Hinchiriş 348 Hinsu, Ioan 103
Hitler, Adolf 142, 231, 260 Hoia 203 Holod 190,"l94 Horaţiu, Quintus Flaccus 163
Horedt, Kurt 197
Horga, Ioan 194
Horia 400
Horj, Nicolae 190
Horj, Viorel 13, 43, 135, 137, 160,
163, 166, 176, 182, 186, 187, 189, 190,
191, 246, 247, 249, 273, 278, 284, 285,
287, 288, 289, 290, 298, 299, 353, 359,
363, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 419
Horj, Viorica 391
Horje, Ioan 41
Hossu-Longin, Elena 343
Hossu-Longin, Franci se 220,344
Hoştiuc, Constantin 155
Hotărel 247
Hoza, Octavian 69,99
Huedin 263
Hulboacă 246,247
Hunedoara 241, 253, 289
Hurgoi, Petru 412,414
Husasău 403
Huţa de Finiş 45
I
lancu, Avram 215,400
lancu de Hunedoara 280
Jancu, Gheorghe (Ucu) 223,224,430
laşi 243, 265, 299
Igna, Ioan 179,331,337
lie, Augustin (Puiu) 293
llea, Ana 397, 430
Ilea, Miron 94
llie 195

Iliescu, Ion 424, 425
liiescu, Nicolae 83
Ilieş, Constantin 435
Ineu 185,264
lorga, Nicolae 165, 280, 321, 322,
424, 441
lozsa Bela 184

Isoc, Gheorghe 192
Ispirescu, Petre 65, 283
Israel 157,209,333
Italia 228,231, 396, 397, 433, 434
Iţcani 243
luga, Ioan 227,228
Ivaşcu 326
Izbuc 259
î
întorsura Buzăului 24
J
Jakob, Alexandru 274
Jaurez, Jean 143
Jebel 186
Jurcă 220
Jurcsâk Tiberiu 418
Jurj, Vasile 107,108,118, 253, 254
Jurj, Vioara 105,107,108
K
Kacso Carol 249, 307, 308, 310, 336 Kant, Immanuel 174 Klein losif 284
Kogălniceanu, Mihail 252 Kohn, Ioan 405 Kossuth Ludovic 321
Lascu, Nicolae 137,141,1%, 197,206
Lascu, Viorica 197
Laslău, Măria 157
Lax, David 157,158
Laza, losif 219, 237
Laza, Mihai 91
La/.a, Octavian 408
Lăptoiu, Negoiţă 267, 272, 273
Lăpuş 341

Lăzăreni 299,348 .,-i :
Leanca 342, 343 < ';
Leheceni 348
Lemneanu, Alexandru 200
Lemenyi, Ioan 28
Lenau, Nikolaus 19
Lenauheim 19

Lencar, Cornel 237
Lenghel, Francisc (Feri) 181
Lenin, Vladimir Ilici 50
Leontin, Sabin 38
Leordeanu, Gheorghe (Leu) 82,97
Lezeu, Ioan 43
Liber, Gheorghe (a Rabi, Ghiţa) 33
Liber, Ioan 184
Liciu, Marcel 219
Liiceanu, Gabriel 438
Lipova 264, 266, 268, 269, 274, 276
Livius, Titus 209
Lucaciu, Vasile 28, 310, 312, 313,
314, 342, 345, 346, 347, 349, 350, 351,
396,429
Lucreţiu, Titus Carus 163
Ludvik, Emil 234
Lugoj 61,236,289
Lukatsovits, Ioan 313,343
Lungu, Cornel 250
Lupaş, Ioan 394
Lupău, Florica 439
Lupoaia 194
Lupşa 380
Luscan, Eugenia (Nichi) 41
Luscan, Ioan (Muţi) 41,150,158
Luscan, Traian 41, 150
Luscan, Traian (Ţucu) 41,158
M
Macavei, Titus 45
Macrea, Mihail 198, 199, 218 PEREGRINUL ŞI UMBRA
Magazin istoric 298
Maier 414, 415 *
Maior, Petru 28
Maiorescu, Titu 413
Makarenko, Anton Semionovid 125
Mangalia 251
Mangra, Gheorghe 397
Mann, Thomas 12
Mara, Nicolae 97,126
Marais, Jean 225, 226
Maramureş 11, 65,110, 257, 309, 310,
313, 326, 329, 331, 333, 335, 361, 365,
366, 371
Maramureşul (revistă) 366
Maraton 197,393
Marcu, Ioan 86

Marcu, Măria 86
Marcu, Victorica 86
Marcu, Ţenea 86
Marga, Andrei 436,442
Măria Tereza 49,192
Marian, Aurel 61
Marian, Aurelia 61
Marino, Adrian 376
Martin, Ana 418
Mascova 22
Matei Corvin 185,198
Matei, Ştefan 201,262
Mateianu, Viorel 186
Mateiaş, Gheorghe (Ghiu rea sau Liuta) 43
Maţi ca, Florian 41
Matica, Teodor (Buzatu) 56
Matiuţă, Ion 391
Maxim, Alexandru 414
Maxim, Virgil 395, 397
Măcicaş, Petru 247
Mălan, Livia 209, 218, 224, 225, 236, 244,249, 259,260,266,269,282,283,291
Mălan, Mariana 283 • > v,•′•′•″
Mălinaş, Constantin 135 ′•>>,•.
Mărăşeşti 163 ′••-′•
Mărculescu, Aloisia 129,135
Mătăsaru 288 •;•.•:/
Mârlea, losif 86,114,115 f ,;.
Mârza, Vasile 437 ' •< »
Mercea, Lazăr 299
Meseşan, Vasile 237 •
Mestrovich, Ivan 39 '
Meziad 45, 56,156, 209, 259, 349
Miele, Ioan 391, 393, 394
Micu 272
Miersig 403
Mihai I 46
Mihai, Gheorghe 98, 267
Mihai Viteazul 199,231
Mihalkov, Nikita 12
Mihele, Ilie 55,130
Mihoc, Alexandru 19, 92, 93, 94, 124, 282
Mihoc, Ana (Anuţa) 24, 46, 60
Mihoc, Augustin (Guşti) 29, 32
Mihoc, Aurel 19, 22, 30, 92, 299
Mihoc, Aurina 17,19, 75
Mihoc, Blaga 9, 10, 11, 12, 13, 15,

107, 110, 124, 149, 155, 205, 206, 215,
251, 270, 271, 281, 289, 293, 294, 295,
339, 358, 364, 365, 392, 415, 425
Mihoc, Blaga (Blăguţa) 17, 18, 23,
26, 60,118, 302
Mihoc, Costan (Costanea) 22,31,65,66
Mihoc, Ecaterina (Trina) 19
Mihoc, Elena (Lena) 21, 27, 58
Mihoc, Floare (Florica) 18,35,276,297
Mihoc, Florian (Florica a Bilani) 17,
75,92
Mihoc, Gheorghe (Ghiuri) 19, 20,
27, 93,125
459 B LAC A MlHOC
Mihoc, Graţian (Grecu) 17, 25, 99
Mihoc, Ioan 18,146,172
Mihoc, Ioan (Onişor,Nişu) 20, 21,
27, 29, 58, 59, 93, 94,123,125,171
Mihoc, losana (Sana) 19
Mihoc, Luminiţa Mariana 284, 319
Mihoc, Măria 19
Mihoc, Marian 18, 27, 59, 60, 259
Mihoc, Miron 43
Mihoc, Nicolae 18, 214
Mihoc, Petru (a Istvanului) 46
Mihoc, Silvia 19
Mihoc, Ştefan (Iştvanu) 18
Mihoc, Terente 18, 20, 27, 31, 44
Mihoc, Valentin 20
Mihoc, Vasile (Lica) 19, 21, 23, 46,
59, 213
Mihoc, Veronica (Anuţa) 19, 60,
124
Mihoc, Zaharia (Zică) 18,46
Milcu, Ştefan 339
Milea, Vasile 419
Mincic, Aurel 234
Minulescu, Ion 306
Mirică, Adrian 219
Miron, Petru 200,201,208,219,220,
225, 236, 262
Mitrofan, Ioan 433
Mitru, Alexandru 99
Miuţescu, Nicolae 214
Miuţescu, Sânziana 214

Mizieş 65, 89, 90, 99, 103, 105, 107,
108,110,146,170
Mladin, Gheorghe 127
Mocirla 399
Mociulski, Leonard 49
Moguţ, Ioan 186
Moisi, Georgeta 418
Moisil, Grigore 339
460
Moldova 188, 219, 239, 279, 315, 334,
407
Moldovan, Gheorghe (Ghiţă) 39,52,
53, 67, 71, 82, 102, 103, 108, 109, 110,
Moldovan, Horaţiu 186
Moldovan, Ioan 377, 409, 423, 424,
433
Moldovan, Ioan (Cluj) 434
Moldovan, Petronela 424 >>
Moneasa 45 • ••-, -
Morar, Ioan (Nelu) 52 : ;„
Moşoiu, Traian 416
Moşteoru, llie 257,258
Moţ, Gheorghe 287
Motoc, Vasile 296, 297
Mudura, Gheorghe 397,430
Munteanu, Puiu 85
Munteanu, Radu 169
Munteanu, Teodor (Bubu) 416, 425
Muntele Găina 235
Muntele Măgoaja 327 •;
Muntele Mogoşa 350
Muntele Prislop 93
Munţii Apuseni 211, 234, 290, 293,
342, 380
Munţii Codru-Moma 45
Munţii Orăştie 193
Mureşan, Aurelia (Tulii) 142,174
Mureşan, Camil 187,243,280
Mureşan, Dumitru 431
Mureşan, Ioan 76
Mureşan, Ligia 401 ; •. •
Mureşan, Viorica 77
Mureşean, Dumitru 397
Mureşul 127, 247, 248, 268

Muscă, Vasile 373, 433,434
Muşat, Sava 49
Muşlea, Ion 202 ; . PEREGRINUL ŞI UMBRA
N •••• ′.:•:,••
Născu, Florica 308
Născu, Vasile 308, 332 •:
Neamţ 321 :
Neamţu Ioan 337
Nedelcu, Pantelimon 238, 242
Negoiţă, Irimie 368
Negoiţescu, Ion 368, 376
Negru 103
Negru, Ilie 122
Negru, Veronika 122
Negulescu, P. P. 233, 234
Neidorf 266
Nentiulescu, Constantin 162,163,293
Nero 100,303
Nestor, Ion 321,322 >
Netea, Vasile 299
Neuman, Vilhelm (Naimon) 37
Nicoară, Toader 437
Nicoliţă, Banei 181
Nicoraş, Dorin 133,169
Nimăieşti 45, 96,140, 382
Nistor, Francisc 330, 331
Nistor, Romulus 359
Niţă 248
Noica, Constantin 121, 233, 238, 362, 376
Noua Gazetă de Vest 422, 430
Novac (Mihoc), Doina 284, 296, 297, 304, 308, 315, 319, 358, 361, 362, 405, 406
Novac, Nicolae (Culaie Savului) 21, 65,75
Nucet 103,145, 298, 400
O
Odesa 190
Odobescu, Alexandru 175
Odoreu 344
Olea, Mihai 161 <. •-•:".i/,
Oneţ, Mircea 126 .-.:*•(•″.-
Onofrei 303
Onose, Claudia 100,104,120,121 Oradea 15, 18, 23, 29, 35, 37, 39, 40, 45, 58, 60, 73, 87, 113, 114, 118, 119, 120, 124, 126, 130, 132, 137, 141, 143, 148, 149, 150, 164,

170, 172, 175, 176, 178, 182, 189, 190, 191, 192, 209, 210, 218, 220, 233, 236, 240, 245, 249, 250, 259, 266, 274, 276, 282, 284, 292, 294, 296, 297, 299, 301, 302, 303, 304, 307, 308, 317, 324, 329, 334, 337, 343, 353, 355, 356, 357, 358, 359, 361, 362, 365, 366, 367, 368, 369, 371, 372, 375, 379, 382, 390, 393, 395, 396, 397, 398, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 412, 414, 415, 416, 419, 423, 425, 426, 429, 430, 431, 432, 436, 443
Gravita 252 :
Orăştie 401, 402
Orha, Măria 313 :
Oroveanu, Matei 329 '-
Orşova 148,289,321
Orzen, Hanelore 264
Oschanitzki, Richard 274
Oszkar, Mariana 372, 373, 374, 375
Oşand 434
Oşorhei 362
Ovidiu, Publius Naso 163, 197
Pacepa, Ion 360, 405 Padiş 182,211,212,213,291 Palcu, Alexandru 164 ;
Paleologu, Alexandru 336 Pali, Francisc 226, 228, 229 Pândele, Mihai 267 Pandrea, Petre 165
461 BIAGA MlHOC
Pantea, Aurel 259, 260
Pantea, Gheorghe 171
Pantea, Ioan (Pitula) 126
Pantea, Nicolae 131
Papilian, Victor 352
Papp, Ioan 54
Papp, Petru E. 172
Papp, Nicolae (Niculiţă) 45, 253, 288, 305, 306
Paris 77
Partely Benjamin 284, 285
Pascu, Aurel 81
Pascu, loachim 81, 82
Pascu, Ştefan 47, 219, 226, 227, 228, 365, 366
Pasca, Gheorghe 314
Pasca, Ioan 78
Pasca, Lia 314 ′•• j
Pasca, Nicu 314
Pasca, Titus 74
Paşcani 243
Pat, Mircea 267
Patachi, losif 199
Patapievici, Horia Roman 422

Pater, Alin 439
Pauker, Ana 126,418
Paul, Horia (Horică) 178
Paul, Romulus Gerard 429
Paulhofer, Peter 268
Pavel, Constantin 154,172
Pavel, Mihail 28, 52, 87
Pălăghieşu 365
Pătrăşcanu, Lucreţiu 298
Păunescu, Adrian 395
Pâncota 18
Pârvan, Vasile 198
Pericle 409
Perjovski, Dan 421,422
Perneş, Dumitru 103
462
Perneş, Măria (Mărioara) 71
Perneş, Otilia (Tilica) 71
Perneş, Teodor 71, 72
Pervain, Iosif 331
Petreasa 48
Petrescu, Camil 165
Petrescu, *Cezar* 165
Petroşani 289
Petrova 110
Petrovici, Emil 233
Petrugan, Elisabeta 134,135
Petrugan, Teodor 134
Petruş, Constantin 34
Picasso, Pablo 310
Pietroasa 211, 212, 254, 296, 349
Pintea cel Viteaz 327,329
Pirtea, Marţian 164
Piteşti 134,174
Pituţ, Gheorghe (Drisu) 254,283,368
Pleşu, Andrei 421
Ploeşteanu, Grigore 204,205
Ploieşti 426
Plutarh 209
Pocola 24,107,171
Podar, Adrian 439
Podoabă, Virgil 383, 397, 410
Pogor, Cornelia 297
Poiana 347

Pomezău 279
Pomi 345
Pompiliu, Miron 298, 299
Pop, Andrei 343
Pop, Augustin 405
Pop, Corina 323, 324
Pop, Cornel 147,243,266
Pop, George de Băseşti 28, 220, 314, 342, 343, 344, 345
Pop, Gheorghe (Geo) 433,434,435
Pop, Ioan 334, 335

PEREGRINUL ŞI UMBRA
Pop, Ioan F. 422, 439
Pop, Ioan (Papp Jani) 97,109,116,146
Pop, Ovidiu Horia 433,434,435
Pop, Vasile (Lică) 129, 131, 133, 137, 138, 152, 154, 155, 174, 177, 281, 287, 288,289
Popa, Aurelia 119
Popa, Constantin 104
Popa, Emilian (Leamu) 173
Popa, Gheorghe (Ghiurcuţa) 108
Popa, Ioan 34,104, 302, 360,361, 362
Popa, Ioan Vasile 226, 250, 251, 253, 262
Popa, Măria 259
Popa, Radu 319, 322, 323, 324
Popa, Teodor (Tudorică) 90,126, 200
Popa, Vasile 34, 250, 259
Popa, Victor 152
Popescu, Constantin 165, 301
Popescu, Titu 298
Potlog, Gheorghe 204, 205, 252, 253, 261, 262, 263
Prada, Dumitru 233,234
Praga 231
Prale 139
Preda, Marin 2
Predeal 426
Prodan, David 232, 441
Prodan, Marcel 258
Pruteanu, Dan 169
Puia Ilie (Dorel) 80,169, 419

Puia, Nicolae 77
Puşcaşiu, Petre 331
R
Racolţa, Ioan 153,352 Racolţa, Măria 153 Racovita 61, 214, 235, 236 Racoviţă, Emil 138
Racolţa, Ioan 76
Radna 264, 266, 268, 272, 274
Radu, Demetrie 28,81,416
Radu, lacob 397
Raica, Aurel 88
Râkoczy Francisc 319
Ralea, Mihail 193
Ramonţeanu, Letiţia 277, 286, 288,
289, 293
Raţ Bela 267
Raţiu, Emil (Milu) 102
Raţiu, Ioan 425
Raţiu, Măria 102
Râmnicu Vâlcea 309
Râpa 296
Râşnoveanu, ludita 212
Rebreanu, Liviu 165
Regman, Cornel 368
Reisfeld, Nicolae 328 ;
Remarque, Erich Măria 246
Reşid 128
Reşiţa 226, 264
Retegan, Ioan 325
Revista de artă 298
Rieni 348
Robespierre 440
Robotin, Cristian 439
Roller, Mihail 142, 175, 280
Roma 218,303
Roman, Alexandru 206, 223
Roman, Dănilă (Nila) 118,119, 416
Roman, Marcel 79
Roman, Miron 79
Romaneţ, Eugen 301
România 39, 47, 83, 84,107, 124, 140,
144, 161, 165, 187, 193, 198, 202, 226,
243, 244, 281, 310, 311, 332, 341, 358,
369, 407, 421, 436, 441
România liberă 337

România literară 371
Ronet, Maurice 204
Rontău 362
Rosetti, C. A. 321
Rosetti, Dinu V. 320, 321, 322, 323
Roşea, D.D. 233, 368, 373
Roşia 45, 76,128
Roşu, Titus L. 299,430
Roth, Ştefan Ludwig 222
Rozorea, Liviu 396
Rus 308
Rusia 23, 24,54,65,232,243,293,380
Saca 89, 349
Sadoveanu, Georgeta 426, 427
Sadoveanu, Mihail 125,222
Sadoveanu, Viorel 424, 426, 427
Sahara 429
Sala, Gavril (Găvrişelu) 40
Sala, Măria 105,107
Sala, Marius 294
Salamina 197
Salanski, Raimondo 439
Salcău, Măria 151,191
Salonta 237, 296
Saivan, Aurel 72,169
Sana, Silviu 439
Sâtu Mare 179, 245, 257, 258, 307,
327, 345,346
Sălaj 318
Sălăgean, Ioan 345
Sălăjan, Angela Lucia (Titi) 52
Sălăjan, Camil 52
Sălişte de Beiuş 17, 32, 35, 42, 43, 56,
58, 59, 89, 94, 131, 132, 143, 173, 258,
348, 349,428
Săsar 355
Săşianu, Alexandru 418, 419
464
Săucani 77
Sânicolaul de Beiuş 296,297
Sântion 404
Sârbu, Mihai 87
Sârbu, Tiberiu 402,405
Scaevola, Mucius 100
Scărişoara 213, 291

Schopenhauer, Arthur 165
Scânteia pionierului 105
Scorniceşti 411
Scrieciu 272, 274
Scurtu, Lucian (Lulu) 113,114,115, 116, 210
Scurtu, Vasile 115,116
Secolul XX
Serac, Ştefan 297
Sereş Alexandru 422
Sfâra, Mihai 257, 258
Sferdean, losif 134
Sferle, Aurel 434
Sferle, Claudiu 434,435,439
Sibiu 73,139,194 231, 250, 289, 368
Sighetul Marmaţiei 330,331
Silaghi, Leontin 301, 302, 303
Simu, Gelu 341, 342, 350
Simu, Ioan 341
Simuţ, Ion 383, 409
Sinaia 426
Slănicul Prahovei 426
Slobozia 399
Smigelski, Octavian 342
Snagov 322
Socolan, Aurel 228, 231, 307, 309, 314, 324, 325, 326, 333, 365
Sohodol 347
Soljeniţân, Aleksandr 338
Solomie, Nicolae 73
Someşeni 207
Someşul 197,213,222,225

i 17, 309,
Somogyi 121
Sorescu, Pretor 342, 344
Spania 434
Spinoza, Baruch 234
Spoială, Vasile (Duşi) 71, 79, 360, 373
Stafie 128
Stalin, losif Visarionovici 50, 64, 72, 79, 86,126,172, 260
Stana, Teodor 155
Stanca, Radu 368
Stanciu, Athanasie 102

Stanciu, Caius 238,242
Stanciu, Laura 437
Stâna de Vale 84, 93, 157, 158, 169,
181, 213, 290, 296
Stelea, Petru 117
Stelea, Stelian 117
Stoichiţă, Marin 338
Strat, Procopiu 107
Stroie 204
Suciu, Ioan 173
Sudrigiu 211,301,330
Suetonius, Gaius TranquiJlus 209
Surdu, Bujor 244,245,364,365,367,
430
Szekereş Istvân (Pista) 38
Şomcuta Mare 427
Şomlea, Alexandru 194,261
Sorban, Râul 316
Ştef, Traian 382, 419, 422, 424,
Stefănescu 248 i?
Ştefănescu, Barbu 423 Stei 99, 103, 145, 209, 235, 24! 284, 298, 299, 301, 353, 380,
400 Stern, Samuel 50,51,57 Stirban, Marcel 245,430 Şulea, Mircea 315, 316 Şuncuiş
76 Şurani, luliu 313
.. Saguna, Andrei 28 Şainelic, Sabin 324 Sandor, Petre 410, 429 Santa, Aurel 267, 275
Şchiopu, Vasile 239, 240 Sebiş 349
Şerban, Gheorghe 267 Şiclău 200 Şincai, Gheorghe 28 Şişeşti 312, 314, 335, 342, 345
Şoimi 296
Tacitus, Publius Cornelius 209
Tal, Florian 104, 105,106
Talpe 17, 22, 27, 30, 32, 37, 49
59, 89, 93, 104, 107, 124, 171,
428 - . . .
Talpos 150
Tarcea, Mărioara 103
Tarcea, Vasile 103
Tău, Vasile 55, 56
Tămâian, Coriolan 395, 396, 3<
Tărcaia 103,110,167
Tătaru 374
Tâmpa 270 - - -
Târgu-/iu 148,369
Târgu Lăpuş 330 ;
Târnova 185,264
Teişean, Floriana 374, 388
Teiuş 401,402
Teleac 33

Telechiu 349
Tempeleanu, Dezideriu 150
Tempeleanu, Marius Patriciu (Grei
150,151
Terheş, Cristian 439

Termopile 197
Theodorescu, Răzvan 210
Timiş 236
Timişoara 25, 35, 44, 60, 144, 216,
253, 289, 367, 416,417, 418
Ţinea 403
Tisa 82
Tito, losif Broz 125 '
Toboliu 282
Tocuţ, Dumitru 301,303,304
Todoran, Eugen 368
Tokyo 267
Toledo 320
Toma d' Aquino 345
Toma, Gheorghe (Ghiuri) 61
Toma, Petru 78
Toma, Vasile(Toma Baci) 61
Toma, Vasile (fiul) 61
Tomşa, Nicolae 209
Tomuţa, Cătălina 89
Torumba, Ioan 134,139,176,177
Toth Alexandru (Sanyi bacsi) 91
Toth Jânos 398
Tokes Lâszlo 416
Transilvania 48, 153, 193, 198, 310,
314, 345, 350, 366, 442
Transilvania (revista) 73
Trâmbaciu, Ştefan 150,154,157,162,
174,175,182
Treabă, Constantin 217
Trifonov, Pompiliu 290
Tripon, Aurel 172
Triponescu, Ileana 216, 236
Troia 100
Tudor, Dumitru 171
Tulai 376
Tu l van, Elisabeta 166
Turda 243
Turnu Severin 253

466
Ţara Beiuşului 40 i
Ţara Chioarului 427 : .
Ţara Haţegului 423
Ţara Moţilor 84
Ţara Românească 219
Ţăndărescu, Gheorghe 250, 251
Ţăranu (maiorul) 247
Ţărmure, Constantin 249
Tiriac, Ion 351,404 : •
Ţiţ, Gheorghe 359
Toca, Mircea Gheorghe 240, 241,
242, 273
Ţucra, Nicolae 109, 280, 293, 294, 295
Ţuţea, Petre 428
U
Ucraina 125
Uileacul de Beiuş 140
Ungaria 25, 39, 81,153,166, 243, 266,
320,326,344,407,417,428
Ungur, Dumitru 134,176
Ungureanu, Dorin 55,101,117, 234
Urian, Mircea 376
Ursad 17,233
U.R.S.S. (Uniunea Sovietică) 83,
146,197, 226, 230, 232
Urviş 119,154
Usturoi 309
Uţu 269
Vaida, Ioan (Oniţa) 80 Vaida, Sergiu 422 Valea Aleului 296 Valea Cosăului 330 Valea Drăganului 24,93 Valea Izei 330 Valea lui Mihai 379
Valea Marei 330
Valea Nimăiestilor 38, 45, 60, 78, 80,
85, 95, 96, 214, 235
Valea Oltului 253
Valea Someşului 331
Vancu, Gavril (Gavris) 200
Vancu, Petru 41
Varga, Felicia 357
Variaş 20
Vasilescu, Stelian 369, 372, 374, 409
Vaslui 303
Vaşcău 18, 209, 235, 236, 259, 293,
294, 301, 381, 388
Văleanu, Ioan 342
Vălenaş, Liviu 418

Vălenii de Munte 424,425,426
Vărzăranu 89,90
Vătăşianu, Virgil 226, 231
Vânju Mare 251
Vânturache, Minai 395
Vegso Ladislau 41
Veiga, Francisco 438
Vesa, lulia 153,154,180, 285
Vesa, Măria 153
Vesa, Vasile 97,154, 260
Vianu, Tudor 193
Vida Geza 329, 330
Vidican, Alexandru 297,300
Viena 29, 344
Vişeu 330 Viseul de Sus 332 Viziru, Cornel 267 Vlahuţă, Alexandru 187 Vlăduţ, Dumitru 75 Voiculescu, Vasile 159 Voisa, Vasile 323, 324 Voisa, Valeria 323 Vulcan, losif 399 Vulcan, Samuil 28 Vulpe, Ilie 267 Vulturar, Ioan 394,395
W
Wiesel 351
Xenopol, A. D. 172
Zaciu, Mircea 228 Zainea, Ion 406 Zalău 317,318,319 Zdroba, Mircea 307 Zerin 275 Zgardan, Constantin 439 Zintz, Mariana 353 Zotescu, Cicerone 218 Zub, Alexandru 198